

KALLELSE

Kallelse till sammanträde

Organ Kultur och fritidsnämnden

Plats Sporthallen

Tid Torsdagen den 14 december 2023 kl. 14.00

Nr	Ärende	Dnr	Sida
1	Val av protokolljusterare		
2	Godkännande av föredragningslista		
3	Remiss om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen	2023/237	3 - 801
4	Investeringsplanering kultur- och fritidsnämnd 2026-2034	2023/236	802 - 809
5	Delegationsordning för Kultur- och fritidsnämnden	2023/244	810 - 817
6	Internkontrollplan 2024	2023/245	818 - 819
7	Attestanter kultur- och fritid 2024	2023/246	820 - 824
8	Sammanträdesdagar 2024 kultur- och fritidsnämnden	2023/247	825
9	Samlingsärende 2023 - Ansökan om investeringsbidrag föreningsdrivna samlingslokaler och idrotts- och friluftsanläggningar	2023/83	826 - 829
10	Samlingsärende 2023 - Ansökan om driftbidrag för föreningsdrivna samlingslokaler	2023/82	830 - 833
11	Samlingsärende 2023 - Ansökan om bidrag för egen anläggning samt skötselbidrag	2023/81	834 - 838
12	Samlingsärende 2023 - Ansökan om generellt föreningsbidrag för föreningar med social inriktning	2023/47	839 - 842
13	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och kulturföreningar 2024 - Kilbolokalen	2023/229	843 - 844
14	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och kulturföreningar 2024 - Sala hembygds- och fornminnesförening	2023/226	845 - 846
15	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och	2023/218	847 - 848

	kulturföreningar 2024 - Sala teaterförening		
16	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och kulturföreningar 2024 - Sala musikråd	2023/217	849 - 850
17	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och kulturföreningar 2024 - Cameleonerna	2023/210	851 - 852
18	Kulturavtal/överenskommelser mellan Sala kommun och kulturföreningar 2024 - Sala Jazzklubb	2023/207	853 - 854
19	Ekonomisk redovisning		855
20	Ärenden avgjorda med stöd av delegation		856 - 859
21	Anmälningssärenden		
22	Information från Kultur- och fritidskontoret		
23	Information från Kultur- och fritidsnämnden		
24	Övrig fråga		

Kultur- och fritid ENHET
Roger Nilsson

REMISS ANG OM FÖRBÄTTRADE MÖJLIGHETER FÖR BARN ATT UTKRÄVA SINA RÄTTIGHETER ENLIGT BARNKONVENTIONEN

Sammanfattning av ärendet

Regeringen beslutade den 28 april 2022 att uppdra åt en särskild utredare att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) om en individuell klagomålsmekanism, analysera konsekvenserna av en eventuell ratificering och, om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering. Utredaren fick också i uppdrag att se över vissa andra frågor med anknytning till barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Tjänstepersons yttrande

I remissen "om förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen" finns få eller inga beröringspunkter med Kultur- och fritidsnämnden kompetensområde. Det framgår inga ekonomiska eller administrativa uppgifter för kultur- och fritidskontoret i förslaget.

Förslag till beslut

Kultur och fritidsnämnden föreslås besluta
att inte ha något att erinra gällande remissen "om förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen"

Roger Nilsson
Kultur- och fritidschef

Kultur- och fritid, ENHET

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barn och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det blir fler jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna

(tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och fritid, ENHET

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

From: peter.smith@sala.se
Sent: 2023-11-08 09:19:44
To: Nina Nilsson
Subject: [2023/1196] Remiss om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40) [ref=52164]
Attachments: E-post angående Remiss om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen SOU 202340.eml, Remiss om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen SOU 202340 .pdf, Remisslista för Remiss om Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen SOU 202340.pdf

Hej!

Jag skickar ut denna remiss ställd för yttrande hos nämnd. Tyvärr är det kort tid med tabke på storleken, men svar till registrator behövs senast 10/1 2024.

Vänliga Hälsningar

Peter Smith
Huvudregistrator

From: Inger Karlsson on behalf of "S SOF" <s.sof@regeringskansliet.se>
Sent: 2023-11-06 08:04:04
To: kommun@askersund.se; info@sweref.org; info@bris.se; info; INFO@BARNRATTSBYRAN.SE; medborgarcenter@botkyrka.se; registrator; info@centrumforrattvisa.se; kommun@dalsed.se; kommun@degerfors.se; do; domstolsverket@dom.se; info; info@elevernasriksforbund.se; info@existera.org; info; info@friends.se; info@funktionsratt.se; huvudkontoret; forvaltningsrattenilulea; forvaltningsrattenimalmo; forvaltningsrattenistockholm; info@globalchildforum.org; registrator vss; registrator; imy; info@jusungdom.org; registrator; info; info@habokommun.se; kommunen@haparanda.se; hovratten vastrasverige; kalmar tingsratt; kammarrattenistockholm; kammarrattenisundsvall; nfo@lsu.se; kommun@lidkoping.se; registrator@lu.se; blekinge@lansstyrelsen.se; dalarna@lansstyrelsen.se; gotland@lansstyrelsen.se; gavleborg@lansstyrelsen.se; halland@lansstyrelsen.se; jamtland@lansstyrelsen.se; jonkoping@lansstyrelsen.se; kalmar@lansstyrelsen.se; kronoberg@lansstyrelsen.se; Norrbotten@lansstyrelsen.se; skane@lansstyrelsen.se; stockholm@lansstyrelsen.se; sodermanland@lansstyrelsen.se; uppsala@lansstyrelsen.se; varmland@lansstyrelsen.se; vasterbotten@lansstyrelsen.se; vasternorrland@lansstyrelsen.se; vastmanland@lansstyrelsen.se; vastragotaland@lansstyrelsen.se; orebro@lansstyrelsen.se; ostergotland@lansstyrelsen.se; kontakt@maskrosbarn.org; info@metnuoret.se; registrator; mora.kommun@mora.se; info; info; info; info@nsph.se; kommunstyrelsen@nynashamn.se; info@barnkonventionen.se; natverket@nuft.se; kommun@pajala.se; kundcenter@partille.se; registrator kansli; region@regionblekinge.se; regiongotland@gotland.se; region@regionjh.se; region.uppsala@regionuppsala.se; info@rflungdom.se; justitieombudsmannen@jo.se; kansliet@attention.se; info; Kontakt@gapf.se; kundservice; kundservice; rattvik@rattvik.se; rkuf@redcross.se; kommun.info@sala.se; info@saminuorra.org; registrator; kundtjanst@skelleftea.se; overklagandenamnden; socialstyrelsen; Info@ungasomalier.org; info@sos-barnbyar.se; spsm; kommunen@staffanstorp.se; registrator; skolinspektionen; registrator; kommun@stenungsund.se; info@allmannabarnhuset.se; info@1000mojligheter.se; kommunstyrelsen@stockholm.se; stockholms tingsratt; registrator; kommun@stromsund.se; kommun@strangnas.se; sundsvalls.kommun@sundsvall.se; kyrkostyrelsen@svenskakyrkan.se; unga@svenskakyrkansunga.se; kansli; info@rsn-sfu.se; info@advokatsamfundet.se; registrator@skr.se; antidiskrimineringsbyraerna@gmail.com; info@srf.nu; kommun@saffle.se; sakint; torsby.kommun@torsby.se; trelleborgs.kommun@trelleborg.se; kommunen@uddevalla.se; unicef@unicef.se; registrator; vadstena.kommun@vadstena.se; varmlands tingsratt; vasterviks.kommun@vastervik.se; post@vgregion.se; info@childhood.org; registrator; kommun@astorp.se; Kommun@orebro.se; kommunen@osthammar.se; kundcenter@ostersund.se
Cc: betankande@elanders.com; S Info Order; S Registrator
Subject: Remiss av SOU 2023:40 Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen – Svar senast 19/2 2024

[Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen - Regeringen.se](#) Länk till sida där PDF utav SOUn återfinns.

Remittering av Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40)

Remissinstanser

1. Askersunds kommun
2. Asylrättscentrum
3. Barnens rätt i samhället
4. Barnombudsmannen
5. Barnrättsbyrå
6. Botkyrka kommun
7. Brottsoffermyndigheten
8. Centrum för rättvisa
9. Dals-Eds kommun
10. Degerfors kommun
11. Diskrimineringsombudsmannen
12. Domstolsverket
13. ECPAT Sverige
14. Elevernas riksförbund
15. Existera
16. Folkhälsomyndigheten
17. Friends
18. Funktionsrätt Sverige
19. Försäkringskassan
20. Förvaltningsrätten i Luleå
21. Förvaltningsrätten i Malmö
22. Förvaltningsrätten i Stockholm
23. Global Child Forum

24. Habo kommun
25. Haparanda kommun
26. Hovrätten för västra Sverige
27. Inspektionen för vård och omsorg
28. Institutet för mänskliga rättigheter
29. Integritetsskyddsmyndigheten
30. Judiska ungdomsförbundet
31. Justitiekanslern
32. Jämställdhetsmyndigheten
33. Kalmar tingsrätt
34. Kammarrätten i Stockholm (inklusive Migrationsöverdomstolen)
35. Kammarrätten i Sundsvall
36. Landsrådet för Sveriges barn- och ungdomsorganisationer
37. Lidköpings kommun
38. Lunds universitet
39. Länsstyrelsen Blekinge
40. Länsstyrelsen i Dalarnas län
41. Länsstyrelsen i Gotlands län
42. Länsstyrelsen i Gävleborgs län
43. Länsstyrelsen i Hallands län
44. Länsstyrelsen i Jämtlands län
45. Länsstyrelsen i Jönköpings län
46. Länsstyrelsen i Kalmar län
47. Länsstyrelsen i Kronobergs län
48. Länsstyrelsen i Norrbottens län
49. Länsstyrelsen i Södermanlands län
50. Länsstyrelsen i Uppsala län
51. Länsstyrelsen i Västerbottens län
52. Länsstyrelsen i Västernorrlands län

53. Länsstyrelsen i Västmanlands län
54. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
55. Länsstyrelsen i Örebro län
56. Länsstyrelsen i Östergötlands län
57. Länsstyrelsen Skåne
58. Länsstyrelsen Stockholm
59. Länsstyrelsen Värmland
60. Maskrosbarn
61. Met Nouret
62. Migrationsverket
63. Mora kommun
64. Myndigheten för delaktighet
65. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
66. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
67. Nationell samverkan för psykisk hälsa
68. Nynäshamns kommun
69. Nätverket för barnkonventionen
70. Nätverket unga för tillgänglighet
71. Pajala kommun
72. Partille kommun
73. Polismyndigheten
74. Region Blekinge
75. Region Gotland
76. Region Jämtland Härjedalen
77. Region Uppsala
78. RFSL Ungdom
79. Riksdagens ombudsmän
80. Riksförbundet Attention
81. Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar

82. Riksorganisationen GAPF
83. Rädda barnen
84. Rädda barnens ungdomsförbund
85. Rättviks kommun
86. Röda Korsets ungdomsförbund
87. Sala kommun
88. Sáminuorra
89. Skatteverket
90. Skellefteå kommun
91. Skolväsendets överklagandenämnd
92. Socialstyrelsen
93. Somaliska Ungdomsförbundet i Sverige
94. SOS Barnbyar
95. Specialpedagogiska skolmyndigheten
96. Staffanstorps kommun
97. Statens institutionsstyrelse
98. Statens skolinspektion
99. Statens skolverk
100. Stenungssunds kommun
101. Stiftelsen 1000 möjligheter
102. Stiftelsen Allmänna Barnhuset
103. Stockholms kommun
104. Stockholms tingsrätt
105. Stockholms universitet
106. Strängnäs kommun
107. Strömsunds kommun
108. Sundsvalls kommun
109. Svenska kyrkan
110. Svenska kyrkans unga

111. Svenska muslimer för fred och rättvisa
112. Sverigefinska ungdomsförbundet
113. Sveriges advokatsamfund
114. Sveriges antidiskrimineringsbyråer
115. Sveriges Kommuner och Regioner
116. Synskadades Riksförbund
117. Säfte kommun
118. Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden
119. Torsby kommun
120. Trelleborgs kommun
121. Uddevalla kommun
122. Unicef Sverige
123. Uppsala universitet
124. Vadstena kommun
125. Värmlands tingsrätt
126. Västerviks kommun
127. Västra Götalandsregionen
128. World Childhood Foundation
129. Åklagarmyndigheten
130. Åstorps kommun
131. Örebro kommun
132. Östersunds kommun
133. Östhammars kommun

Remissvaren ska ha kommit in till Socialdepartementet **senast den 19 februari 2024**. Svaren bör lämnas per e-post till s.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till s.sof@regeringskansliet.se. Ange diarienummer S2023/02794 och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.

Svaret bör lämnas i två versioner: den ena i ett bearbetningsbart format (t.ex. Word), den andra i ett format (t.ex. pdf) som följer tillgänglighetskraven enligt lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service. Remissinstansens namn ska anges i namnet på respektive dokument.

Remissvaren kommer att publiceras på regeringens webbplats.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i betänkandet.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Betänkandet kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Remissinstanserna kan utan kostnad beställa tryckta exemplar av betänkandet via ett [beställningsformulär hos Elanders Sverige AB](#).

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria [Svara på remiss \(SB PM 2021:1\)](#). Den kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Tony Malmborg
Departementsråd

Inger Karlsson
Kanslisekreterare
Socialdepartementet
Enheten för socialtjänst och funktionshinderspolitik (SOF)
103 33 Stockholm
Tfn 08-405 39 89
inger.karlsson@regeringskansliet.se
www.regeringen.se

Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen

*Betänkande av Utredningen om
barns möjligheter att utkräva sina rättigheter*

Stockholm 2023

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2023:40

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Illustrationer, omslag/inlaga: Nikki Lind

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2023

ISBN 978-91-525-0673-8 (tryck)

ISBN 978-91-525-0674-5 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet

Camilla Waltersson Grönvall

Regeringen beslutade den 28 april 2022 att uppdra åt en särskild utredare att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) om en individuell klagomålsmekanism, analysera konsekvenserna av en eventuell ratificering och, om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering. Utredaren fick också i uppdrag att se över vissa andra frågor med anknytning till barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Den 28 april 2022 förordnades dåvarande kammarrättslagmannen Anita Linder som särskild utredare från och med den 2 maj 2022.

Den 28 april 2022 förordnades departementssekreteraren Christopher Carlson som huvudsekreterare från och med den 9 maj 2022. Den 5 juli 2022 förordnades kammarrättsassessorn Lina Hjorth Warlenius som sekreterare från och med den 17 augusti 2022.

Som sakkunniga att biträda utredningen förordnades den 30 maj 2022 numera kanslirådet Victor Hagstedt (Utrikesdepartementet), numera kanslirådet Sara Philipson (Socialdepartementet), departementssekreteraren Charlotte Roth Olanders (Justitiedepartementet) och numera kanslirådet Johanna Spanne (Justitiedepartementet) från och med samma dag.

Som experter att biträda utredningen förordnades den 30 maj 2022 juristen Amanda Bertilsdotter Nilsson (Barnombudsmannen), experten Jonas Doll (Migrationsverket), barnrättsjuristen Maj Fagerlund (Unicef Sverige), förbundsjuristen Johan Hardstedt (Sveriges Kommuner och Regioner), professorn Rebecca Thorburn Stern (Uppsala universitet), juristen Ola Vinnerljung (Skolinspektionen), general-

sekreteraren Elin Wernquist (Barnrättsbyrån), verksamhetsutvecklaren Carin Westerlund (Domstolsverket) och docenten Kavot Zillén (Stockholms universitet) från och med samma dag.

Den 23 juni 2022 entledigades Amanda Bertilsdotter Nilsson och i hennes ställe förordnades juristen Johanna Gillström (Barnombudsmannen) som expert i utredningen från och med samma dag. Den 29 juni 2022 förordnades numera chefsrådmannen Fredrik Forssman (Helsingborgs tingsrätt) som expert i utredningen från och med den 1 juli 2022. Den 15 februari 2023 entledigades Kavot Zillén från uppdraget att vara expert i utredningen från och med samma dag. Den 26 april 2023 entledigades Johanna Gillström och i hennes ställe förordnades juristen Helen Ronen (Barnombudsmannen) som expert i utredningen från och med samma dag.

Från och med den 29 augusti till och med den 28 oktober 2022 gjorde mastersstudenten Helene Prohorenko praktik i utredningen. Hon anställdes senare för att biträda utredningen på 40 procent av en heltid från och med den 6 februari till och med den 30 april 2023.

Utredningen har haft ett särskilt uppdrag att lyssna in barns åsikter och ta del av deras erfarenheter. Genom att lyssna in barns åsikter, erfarenheter och perspektiv har utredningen fått ta del av brister och lösningar som kanske inte hade uppmärksammats annars. Utredningen vill rikta ett stort tack till alla barn och unga som bidragit till utredningsarbetet genom att ställa upp och dela med sig av sina åsikter och erfarenheter.

Anita Linder svarar som särskild utredare ensam för innehållet i betänkandet. Utredningens sakkunniga och experter har kontinuerligt getts tillfälle att kommentera texter och lämna synpunkter på förslagen. Ett särskilt yttrande har avgetts av sakkunniga Victor Hagstedt och Charlotte Roth Olanders.

Utredningen, som antagit namnet Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter, överlämnar härmed betänkandet *Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen* (SOU 2023:40). Utredningens uppdrag är med detta slutfört.

Stockholm i augusti 2023

Anita Linder

/Christopher Carlson
Lina Hjorth Warlenius

Innehåll

Förkortningar	23
Sammanfattning	25
Lättläst sammanfattning	47
Summary	55
1 Författningsförslag	77
1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	77
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.....	80
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.....	82
1.4 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	83
1.5 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	86
1.6 Förslag till förordning om ändring i utlänningsförordningen (2006:97).....	88
1.7 Förslag till förordning om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer	89

2	Uppdraget, arbetet och dispositionen	93
2.1	Uppdraget	93
2.2	Utredningsarbetet	94
2.2.1	Allmänt om arbetet	94
2.2.2	Särskilt om barn och ungas åsikter och erfarenheter	98
2.3	Betänkandets disposition	100
2.4	Utgångspunkter och avgränsningar.....	102
2.4.1	Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen.....	102
2.4.2	Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter i svensk lagstiftning.....	105
2.4.3	Oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer	108
3	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	111
3.1	Inledning	111
3.1.1	Uppdraget.....	111
3.1.2	Utredningens samtal med barn och unga	112
3.2	Barnrättsbyråns sammanställning av sina samtal med barn och unga.....	112
3.2.1	Metod och genomförande	112
3.2.2	Vilka är ungdomarna?	113
3.2.3	Barnens erfarenheter av beslut som gått dem emot	114
3.2.4	Delaktighet och rätten till information	116
3.2.5	Möjligheter att klaga och konsekvenser när det brister	120
3.2.6	Betydelsen av ett gott bemötande och tillitsfulla relationer.....	122
3.2.7	Stödet från barnombuden och Barnrättsbyrån....	126

MIN HISTORIA Olivia..... 129

- 3.3 Maskrosbarns sammanställning av sina samtal med barn och unga..... 132
 - 3.3.1 Metod och genomförande..... 132
 - 3.3.2 Barn och ungas erfarenheter av kontakt med myndigheter..... 133
 - 3.3.3 Barn och ungas åsikter om och erfarenheter av barnombud 139

MIN HISTORIA Sandra..... 143

- 3.4 Riksförbundet Attentions sammanställning av sina samtal med barn och unga 147
 - 3.4.1 Metod och genomförande..... 147
 - 3.4.2 Ungdomarnas erfarenheter av myndigheter 147
 - 3.4.3 Upplevelser av bemötande 149
 - 3.4.4 Upplevelser av att få information om sina rättigheter samt möjligheten att klaga på beslut ... 151
 - 3.4.5 Vilket stöd hade behövts..... 152
 - 3.4.6 Vad behöver förändras 154
- 3.5 Sammanställning av samtal med barn och unga som gjorts av andra aktörer 155
 - 3.5.1 Inledning 155
 - 3.5.2 Kunskap och information om sina rättigheter 155
 - 3.5.3 Bemötande 158
 - 3.5.4 Barns delaktighet inom den sociala barn- och ungdomsvården 159
 - 3.5.5 Ensam mot vuxenvärlden 160
 - 3.5.6 Vad barn berättar om att möta vuxenvärlden 162
 - 3.5.7 Vad barn berättar om rättsprocesser 164
 - 3.5.8 Särskilt om vissa områden..... 165

4 FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden 171

- 4.1 Inledning..... 171
 - 4.1.1 Uppdraget 171
 - 4.1.2 Arbete och utgångspunkter 171
 - 4.1.3 Disposition..... 173

4.2	Mänskliga rättigheter.....	173
4.2.1	Inledning.....	173
4.2.2	Internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter	174
4.2.3	Övervakning av staternas genomförande och efterlevnad av konventionerna	176
4.2.4	Uttalanden från FN-kommittéerna	177
4.3	Närmare om FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden.....	178
4.3.1	Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.....	179
4.3.2	Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	180
4.3.3	Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering	181
4.3.4	Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	181
4.3.5	Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor.....	181
4.3.6	Konventionen om barnets rättigheter	183
4.3.7	Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	183
4.3.8	Konventionen om migrantarbetares rättigheter	185
4.3.9	Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden	185
4.4	Statistik.....	185
4.4.1	Svenska ärenden	185
4.4.2	Övrig statistik.....	190
4.5	Hantering av och ansvar för klagomål som framställts till FN-kommittéerna.....	192
4.5.1	FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter	192
4.5.2	Översiktligt om den individuella klagomålsprocessen.....	193

4.5.3	Hanteringen av individuella klagomålsärenden i Sverige	193
4.5.4	Särskilda bestämmelser i utlänningslagen	194
4.6	Närmare om FN-kommittéernas arbete	196
4.6.1	Praxis från FN-kommittéerna	196
4.6.2	Regeringens synpunkter på handläggningen i FN-kommittéerna	196
4.6.3	FN:s reformarbete för att förstärka och förbättra processerna i FN-kommittéerna.....	197
5	Barnkonventionen.....	199
5.1	Inledning.....	199
5.1.1	Uppdraget	199
5.1.2	Arbete och utgångspunkter	199
5.1.3	Disposition.....	200
5.2	Konventionens bakgrund och innehåll.....	200
5.2.1	Konventionens tillkomst.....	200
5.2.2	Konventionens struktur och övergripande innehåll.....	201
5.2.3	De grundläggande principerna.....	203
5.3	Barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade.....	204
5.3.1	Inledande om artikel 12 i konventionen	204
5.3.2	Barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet	204
5.3.3	Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.....	206
5.3.4	Barnets rätt att höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet.....	207
5.3.5	Genomförandet av artikel 12 i konventionen	207
5.4	Informationsskyldighet om barnkonventionen.....	208
5.4.1	Inledning	208
5.4.2	Göra barnkonventionen allmänt känd för barn...	209
5.4.3	Göra barnkonventionen allmänt känd för vuxna...	210

5.5	Genomförandet av konventionen.....	210
5.5.1	Inledande om artikel 4 och genomförandet av konventionen	210
5.5.2	Särskilt om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna	213
5.6	Uppföljning av genomförandet av barnkonventionen	214
5.6.1	Inledning.....	214
5.6.2	Barnrättskommitténs ansvar och arbete	214
5.6.3	Konventionsstaternas rapporteringsskyldighet ..	215
5.7	Barnkonventionen som svensk lag	217
5.7.1	Inledande om inkorporeringen	217
5.7.2	Konventionsbestämmelsernas tillämplighet.....	218
6	Det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande	221
6.1	Inledning.....	221
6.1.1	Uppdraget.....	221
6.1.2	Arbete och utgångspunkter.....	221
6.1.3	Disposition	223
6.2	Protokollets tillkomst	223
6.3	Protokollets innehåll	225
6.3.1	Inledning.....	225
6.3.2	Behörighet och allmänna principer för barnrättskommitténs verksamhet	227
6.3.3	Det individuella klagomålsförfarandet.....	229
6.3.4	Övriga bestämmelser av vikt	236
6.3.5	Mellanstatliga klagomål och det särskilda utredningsförfarandet	237
6.4	Anslutning till och ikraftträdande av protokollet	237
6.4.1	Förutsättningar enligt tilläggsprotokollet	237
6.4.2	Förutsättningar enligt svensk lag	238
6.5	Synpunkter på en ratificering av tilläggsprotokollet	239
6.5.1	Uttalanden och ställningstaganden av regeringen.....	239
6.5.2	Uttalanden och ställningstaganden av barnrättskommittén och andra aktörer	240

6.6	Internationell utblick.....	241
6.6.1	Statistik.....	241
6.6.2	Norge	242
6.6.3	Danmark.....	247
6.6.4	Finland	249
6.6.5	Island.....	251
6.7	Internationella erfarenheter av ratificeringen av tilläggsprotokollet	251
6.7.1	Inledning	251
6.7.2	Danmark.....	252
6.7.3	Finland	254
6.8	Antal klagomålsärenden i barnrättskommittén	259
6.9	Avgöranden från barnrättskommittén.....	261
6.9.1	Inledning	261
6.9.2	Repatriering från ett syriskt flyktingläger av barn, vars föräldrar är inblandade i terroristverksamhet	261
6.9.3	Tillgång till utbildning för barn med oklar administrativ status.....	262
6.9.4	Osäkerhet om det vid ett återvändande till hemlandet skulle vara möjligt att registrera tre barn	264
6.9.5	Bristande verkställighet av en juridiskt fastställd umgängesplan mellan far och dotter	265
7	Analys av och ställningstagande till frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet.....	267
7.1	Inledning.....	267
7.1.1	Uppdraget	267
7.1.2	Arbete och utgångspunkter	267
7.1.3	Disposition.....	268
7.2	Centrala aspekter av en ratificering av tilläggsprotokollet – redogörelse och analys	268
7.2.1	Betydelsen av en ratificering för att fortsatt genomföra barnkonventionen och främja dess genomslag i Sverige.....	268

7.2.2	Betydelsen för enskilda barns möjligheter att utkräva sina rättigheter.....	269
7.2.3	Betydelsen av en ratificering för att stärka de nationella rättsmedlen.....	271
7.2.4	Betydelsen av en ratificering för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen	271
7.2.5	Internationella och nationella aspekter på frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet ..	272
7.2.6	Antalet ärenden som hanteras av barnrättskommittén	273
7.2.7	Synpunkter på FN-kommittéernas handläggning	274
7.2.8	Vissa konstitutionella aspekter vid en ratificering	275
7.3	Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande	277
7.4	Behov av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.....	281
8	Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – inledande bakgrund.....	285
8.1	Inledande om uppdraget och processuella begrepp.....	285
8.1.1	Formella och faktiska möjligheter att klaga	285
8.1.2	Vad innebär det att klaga?	286
8.1.3	Processuella begrepp.....	287
8.2	Barns rättsliga särställning	288
8.2.1	Inledande om rättslig handlingsförmåga och omyndighet.....	288
8.2.2	Barns parts- och processbehörighet.....	289
8.2.3	Barns företrädare.....	290
8.2.4	Barn och sekretess.....	292

8.3	Initiativrätt, klagorätt och relevanta myndigheter.....	293
8.3.1	Relevanta myndigheter och domstolar.....	293
8.3.2	Generellt om barns rätt att framföra klagomål, initiera ärenden och överklaga beslut	294
8.3.3	Utredningens enkätundersökning till myndigheter om barns möjlighet att framföra klagomål och initiera ärenden	295
8.3.4	Barns rätt till delaktighet.....	298
8.4	Effektiva rättsmedel och barnanpassade förfaranden	300
8.4.1	Inledning	300
8.4.2	Materiella, processuella och institutionella krav på ett effektivt rättsmedel.....	301
8.4.3	Effektiva rättsmedel vid kränkningar av rättigheterna i barnkonventionen	303
8.4.4	Närmare om barnanpassade förfaranden	304
8.5	Finland och Norge.....	307
8.5.1	Inledning	307
8.5.2	Finland	307
8.5.3	Norge	309
8.6	Sammanfattande slutsatser	311
9	Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – socialtjänst och tvångsvård.....	315
9.1	Inledning.....	315
9.1.1	Uppdrag och utgångspunkter.....	315
9.1.2	Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras	316
9.2	Den sociala barn- och ungdomsvården.....	317
9.2.1	Inledning	317
9.2.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter.....	321
	MIN HISTORIA Othilia	323
9.2.3	Barns rättsliga ställning i mål och ärenden enligt LVU	326
9.2.4	Rätten till offentligt biträde.....	327

MIN HISTORIA Amin.....	337
9.2.5	Information, delaktighet och bemötande 340
9.2.6	Möjligheten att överklaga beslut och påtala brister på SiS särskilda ungdomshem 344
MIN HISTORIA Alice	351
9.2.7	Sammanfattning av uppmärksammade problem och begränsningar 354
MIN HISTORIA Sofie	357
9.3	Psykiatrisk tvångsvård..... 360
9.3.1	Inledning..... 360
9.3.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter 362
9.3.3	Relevanta rättsliga regleringar 363
9.3.4	Barns rättsliga ställning..... 364
9.3.5	Uppmärksammade problem och begränsningar... 366
9.4	Överväganden och förslag..... 367
9.4.1	Inledning..... 367
9.4.2	Rätt till offentligt biträde för barn i mål om umgängesbegränsning med mera 367
9.4.3	Rätt till offentligt biträde för barn som fyllt 15 år vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter..... 369
9.4.4	Förtydliga socialnämndens ansvar att anmäla behov av eller överlämna ansökan om offentligt biträde 370
9.4.5	Barn under 15 år ska ha rätt att ansöka om att ett offentligt biträde förordnas enligt LVU 371
9.4.6	Stärkt rätt för barn under 15 år att komma till tals och överklaga beslut om placeringar samt beslut om särskilda befogenheter enligt LVU..... 373
9.4.7	Rättigheterna vid vård enligt LPT förstärks för barn under 15 år 375
9.4.8	Stärkt rätt att höras i domstol för barn under 15 år i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen .. 376
9.4.9	Barns rätt till information om beslut och överklagande enligt LPT och LVU förtydligas ... 378

9.4.10	Skyldigheten att ge information på ett sätt som barn förstår ska framgå i LPT, LSS, LVU och socialtjänstlagen	379
9.4.11	Tydliggör att placeringar av barn enligt socialtjänstlagen kräver ett formellt beslut	381
9.4.12	Offentligt biträde i vissa situationer för barn som är föremål för beslut om placering enligt socialtjänstlagen	383
9.4.13	Avslutande kommentarer och iakttagelser	385
10	Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – vårdnad, skola, migration med mera.....	389
10.1	Inledning.....	389
10.1.1	Uppdrag och utgångspunkter	389
10.1.2	Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras	390
10.2	Vårdnad, boende och umgänge	391
10.2.1	Inledning	391
10.2.2	Uppdrag och utgångspunkter	394
10.2.3	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	397
	VÅRA HISTORIER Lisa och Malin.....	399
10.2.4	Barns delaktighet och rättsliga ställning	402
10.2.5	Tidigare utredningar om barns talerätt och möjligheten till juridiskt biträde i vårdnadsmål... ..	405
10.2.6	Internationell utblick	412
10.2.7	Sammanfattning av uppmärksammade problem och begränsningar.....	417
10.2.8	Överväganden och förslag.....	418
10.3	Skolan	424
10.3.1	Inledning	424
10.3.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	426
10.3.3	Relevanta rättsliga regleringar och utredningar... ..	427
10.3.4	Uppmärksammade problem och begränsningar... ..	430
10.3.5	Överväganden och förslag.....	431

10.4	Migrationsprocessen	432
10.4.1	Inledning.....	432
10.4.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	435
10.4.3	Relevanta rättsliga regleringar	435
10.4.4	Uppmärksammade problem och begränsningar ..	440
10.4.5	Överväganden och förslag	442
10.5	Hälso- och sjukvård	448
10.5.1	Inledning.....	448
10.5.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	450
10.5.3	Relevanta rättsliga regleringar med mera.....	450
10.5.4	Uppmärksammade problem och begränsningar ..	455
10.5.5	Överväganden och förslag	456
10.6	Avslutande kommentarer och iakttagelser	456
11	Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter	
	– övergripande frågor	459
11.1	Inledning	459
11.1.1	Uppdrag och utgångspunkter	459
11.1.2	Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras.....	460
11.2	Vissa övergripande frågor som rör ställföreträdarskap, åldersgränser för barns processbehörighet med mera	461
11.2.1	Inledning.....	461
11.2.2	Barns processbehörighet.....	461
11.2.3	Ställföreträdarskap	463
11.2.4	Finland	466
11.2.5	Uppmärksammade problem och begränsningar ..	467
11.2.6	Överväganden och förslag	468
11.3	Barns rätt till delaktighet och information i enskilda ärenden	473
11.3.1	Bakgrund.....	473
11.3.2	Utredningens förslag i kapitel 9 och 10.....	474
11.3.3	Frågan om justeringar i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen	475

11.4	Myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga.....	475
11.4.1	Inledning	476
11.4.2	Tidigare och pågående projekt för myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga.....	477
11.4.3	Utredningens enkät till myndigheter	478
11.4.4	Arbetet med att göra offentliga verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn behöver förstärkas	482
11.5	Information och vägledning till barn på nationell nivå.....	485
11.5.1	Inledning	485
11.5.2	Tidigare och pågående projekt om nationella kunskaphöjande insatser för barn och unga.....	486
11.5.3	Exempel från Danmark och Norge	486
11.5.4	Det behövs sammanhållen information på nationell nivå om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter	487
11.6	Information och vägledning till barn på kommunal och regional nivå	489
11.6.1	Inledning	489
11.6.2	Kommunala och regionala barnrättsfunktioner ..	490
11.6.3	Överväganden och förslag.....	492
11.7	Barnanpassade förfaranden i domstol.....	494
11.7.1	Inledning	494
11.7.2	Barnanpassade förfaranden i praktiken	496
11.7.3	Exempel från Norge	497
11.7.4	Det behövs kunskap och verktyg för domstolars arbete med barnanpassade förfaranden	499
12	Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud	503
12.1	Inledning.....	503
12.1.1	Uppdraget	503
12.1.2	Behov och problem som identifierats genom utredningens kartläggning av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter	504

12.1.3	Arbete, utgångspunkter och avgränsningar.....	504
12.1.4	Disposition	506
12.2	Civilsamhället	507
12.2.1	Vad avses med begreppet civilsamhället?	507
12.2.2	Vilken är politiken för civilsamhället?	508
12.2.3	Vad gäller för statligt stöd till det civila samhällets organisationer?	509
12.2.4	Riksrevisionens granskning av bidragsgivning till civilsamhället.....	513
12.2.5	Förhållandet mellan staten och civilsamhället.....	514
12.3	Statliga bidrag till aktörer som ger stöd och hjälp till enskilda	517
12.3.1	Antidiskrimineringsverksamhet på lokal och regional nivå	517
12.3.2	Personligt ombud till vissa personer med psykisk funktionsnedsättning	522
12.4	Stöd och hjälp i civilsamhället till enskilda barn.....	526
12.4.1	Inledning.....	526
12.4.2	Barnrättsfunktioner i civilsamhället.....	527
12.5	Oberoende barnombud i Storbritannien.....	532
12.5.1	Inledning.....	532
12.5.2	Oberoende barnombud i Storbritannien	533
12.5.3	Erfarenheter från utredningens studieresa till England och Wales.....	536
12.6	Sammanfattning av synpunkter om oberoende barnombud	537
12.6.1	Inledning.....	537
12.6.2	Barn och ungas åsikter och erfarenheter	538
	MIN HISTORIA Felix	541
	MIN HISTORIA Sara.....	545

MIN HISTORIA Fatima	549
12.6.3 Synpunkter från myndigheter och civilsamhället.....	552
12.6.4 Synpunkter från socialnämnder.....	554
12.7 Ställningstaganden och förslag från tidigare statliga utredningar med mera.....	556
12.7.1 Inledning	556
12.7.2 Förslag från tidigare statliga utredningar	557
12.7.3 Förslag till regeringen från civilsamhället	562
12.8 Överväganden och förslag	566
12.8.1 Staten ska bidra till etableringen av barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud.....	566
12.8.2 Närmare om verksamheten med oberoende barnombud.....	573
12.8.3 Krav och finansiering	578
12.8.4 Försöksverksamhet, utvärdering och uppföljning.....	580
13 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	587
13.1 Ikraftträdande	587
13.2 Övergångsbestämmelser.....	587
14 Konsekvenser av förslagen	589
14.1 Inledning.....	589
14.2 Utredningens uppdrag och förslag	590
14.2.1 Utredningens tre deluppdrag.....	590
14.2.2 Förslag om en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet	590
14.2.3 Förslag om åtgärder i svensk lagstiftning med mera.....	590
14.2.4 Förslag om barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer.....	594

14.3	Ekonomiska konsekvenser.....	594
14.3.1	Ratificering av det tredje tilläggsprotokollet.....	595
14.3.2	Åtgärder i svensk lagstiftning med mera	604
14.3.3	Barnrättsbyråer med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer	610
14.3.4	Summering av kostnader	612
14.3.5	Samhällsekonomiska kostnader i övrigt	613
14.4	Konsekvenser för barn	613
14.5	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.....	614
14.6	Konsekvenser för företagen.....	615
14.7	Konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet	615
14.8	Konsekvenser för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.....	615
14.9	Konsekvenser för jämlikhet och jämställdhet mellan könen.....	616
14.10	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	617
14.11	Konsekvenser för miljön.....	617
14.12	Konsekvenser för EU-rätten	618
14.13	Konsekvenser för den personliga integriteten.....	618
14.14	Konsekvenser för Barnombudsmannen.....	618
14.15	Förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning.....	619
14.15.1	Aspekter som tas upp i 6 §.....	619
14.15.2	Aspekter som tas upp i 7 §.....	621
14.15.3	Aspekter som tas upp i 8 §.....	622
15	Författningskommentar	623
15.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	623

15.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård	627
15.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade	630
15.4	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).....	631
15.5	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716).....	635
	Särskilt yttrande	639
	Referenser	643
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2022:35	659
Bilaga 2	Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure	669
Bilaga 3	Fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande	679
Bilaga 4	Rules of procedure under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure.....	689
Bilaga 5	Arbetsordning enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande	707
Bilaga 6	Working methods to deal with individual communications received under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure	725
Bilaga 7	Arbetsmetoder för hanteringen av enskilda klagomål som mottagits enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande.....	731

Bilaga 8	Guidelines for Interim measures under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure.....	737
Bilaga 9	Riktlinjer för interimistiska åtgärder enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande	739
Bilaga 10	Sammanställning av enkätsvar från myndigheter	741

Förkortningar

ABO	Migrationsverkets anläggningsboenden
Barn-konventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
Barn-rättskommittén	FN:s kommitté för barnets rättigheter
Beo	Barn- och elevombudsmannen
Bet.	Betänkande
Bris	Barnens rätt i samhället
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
CRPD	Convention on the Rights of Persons with Disabilities
Dir.	Direktiv från regeringen till statliga utredningar
Ds	Departementsserien
EBO	Eget boende
EU	Europeiska unionen
Europa-konventionen	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FB	Föräldrabalken
FN	Förenta nationerna
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
HVB	Hem för vård eller boende
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICERD	International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ICRMW	International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families
IOP	Idéburna offentliga partnerskap
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmännen

LPT	Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MR-rådet	Rådet för mänskliga rättigheter
OHCHR	United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter)
OSL	Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
PUAS	OHCHR Petitions and Urgent Actions Section (Sektionen för klagomål och brådskande åtgärder vid Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter)
Rskr.	Riksdagsskrivelse
SIS	Statens institutionsstyrelse
SKR	Sveriges kommuner och regioner
SOFS	Socialstyrelsens föreskrifter
SoL	Socialtjänstlagen (2001:435)
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Sveriges överenskommelser på det internationella området
UNCAT	The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment
UNCRC	Convention on the Rights of the Child
Utl	Utlänningslagen (2005:716)
UPR	Universal Periodic Review
Ärendelagen	Lagen (1996:242) om domstolsärenden
UNCED	Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden

Sammanfattning

Inledning

Utredningsuppdraget

Utredningens uppdrag om barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen består av tre deluppdrag:

- att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism,
- att föreslå åtgärder som säkerställer barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning samt
- att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

Sammanfattning av utredningens bedömningar och förslag

Utredningen föreslår att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande. I betänkandet lämnar utredningen också ett antal förslag om åtgärder som syftar till att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning. Slutligen gör utredningen bedömningen att det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Staten bör med detta syfte bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Utred-

ningen föreslår en försöksverksamhet med statsbidrag till barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Utredningen anser att alla de förslag som lämnats i betänkandet sammantaget bidrar till förbättrade möjligheter för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda samt ökade möjligheter till upprättelse vid rättighetskränkningar. De närmare konsekvenserna av utredningens förslag för barn framgår av respektive kapitel i betänkandet.

Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism

Arbete och utgångspunkter vid genomförandet av uppdraget

För att ta ställning till om Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet behöver olika aspekter av en ratificering belysas och analyseras. Den övergripande huvudfrågan är vilka för- och nackdelar som följer av en ratificering. Särskilt viktigt att belysa är vilken betydelse en ratificering av tilläggsprotokollet kan få för enskilda barn och vilken betydelse den kan få för implementeringen av barnkonventionen på nationell nivå.

Utredningen har tagit del av synpunkter och information från ett stort antal nationella och internationella aktörer som belyst en rad olika aspekter av en svensk ratificering. Framkommen information, synpunkter och perspektiv på en svensk ratificering har därefter sammanställts och analyserats för att för- och nackdelar samt tänkbara konsekvenser ska kunna redovisas. Slutligen har utredningen tagit ställning i frågan om övervägande skäl talar för att Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet eller inte.

Utredningen har också undersökt och redovisar vilka behov som finns av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.

Centrala aspekter av en ratificering av tilläggsprotokollet

Betydelsen av en ratificering för att fortsatt genomföra barnkonventionen och främja dess genomslag i Sverige

Barnkonventionen är unik genom att den innehåller särskilda rättigheter för barn. I barnkonventionen finns inga bestämmelser om effektiva rättsmedel eller upprättelse vid överträdelse av konventionen. FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) menar dock att det är underförstått att det ska finnas tillgång till effektiva rättsmedel på nationell nivå vid överträdelse av rättigheterna i konventionen och att detta måste finnas för att rättigheter ska ha betydelse.

Genom det tredje tilläggsprotokollet finns numera ett instrument och ett verktyg som möjliggör, under vissa förutsättningar, för barn, grupper av barn eller representanter för barn, att få en prövning av om en eller flera rättigheter i barnkonventionen har kränkts av en konventionsstat. Förfarandet kompletterar den rapporteringsskyldighet som staterna har åtagit sig att fullfölja för att granska genomförandet och efterlevnaden av barnkonventionen.

Barnkonventionen ratificerades av Sverige för drygt 30 år sedan och är sedan 2020 svensk lag. Sverige har även ratificerat de två första tilläggsprotokollen till konventionen.

Bland annat mot bakgrund av vad som anförts ovan kan en ratificering av tilläggsprotokollet betraktas som en logisk och rimlig utveckling för att fortsatt genomföra barnkonventionen och främja dess genomslag i Sverige.

Betydelsen för enskilda barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Eftersom klagomål i första hand ska hanteras nationellt ska ett klagomål enligt tilläggsprotokollet inte tas upp till prövning om inte alla nationella rättsmedel har uttömts. Detta krav gäller dock inte när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse. Möjligheten att få ett klagomål prövat av barnrättskommittén får därför i dessa situationer, när nationella rättsmedel saknas eller anses vara otillräckliga, särskilt stor betydelse för ett enskilt barn. På så sätt blir tilläggsprotokollet den yttersta garan-

ten för att barn, i det enskilda fallet, får en prövning av en påstådd rättighetskränkning.

Att införa en möjlighet för barn att få en prövning av en påstådd rättighetskränkning kan riskera att skapa orealistiska förväntningar och förhoppningar hos det enskilda barnet och hans eller hennes anhöriga, om att prövningen av klagomålet (och särskilt dess utgång) ska få direkt betydelse för barnet och att hans eller hennes situation kan ändras med anledning av prövningen. Eftersom kommitténs utlåtanden inte är juridiskt bindande utan är att likställa med rekommendationer, finns inga sådana garantier. Bortsett från risken att klagomålsförfarandet skapar orealistiska förväntningar och förhoppningar på vad ett klagomål kan resultera i, innebär också de långa handläggningstiderna hos barnrättskommittén ett särskilt problem.

Betydelsen av en ratificering för att stärka de nationella rättsmedlen

En prövning av klagomål i barnrättskommittén kan få till följd att eventuella brister i den nationella klagomålsordningen på olika rättsområden synliggörs. Lagstiftaren får då kännedom om att det kan finnas skäl att vidta åtgärder för att säkerställa att det finns tillräckliga och effektiva rättsmedel och att den nationella klagomålsordningen är väl fungerande.

Betydelsen av en ratificering för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen

Prövningen av klagomål i barnrättskommittén kan synliggöra hur barnkonventionen och dess tilläggsprotokoll kan tolkas och tillämpas i enskilda ärenden. Detta skulle kunna bidra till att kunskapen och kompetensen stärks på sikt hos svenska myndigheter och domstolar beträffande tolkningen och den praktiska tillämpningen av barnkonventionen och dess tilläggsprotokoll.

Att det tar relativt lång tid innan ett ärende behandlas i kommittén gör dock att det kan dröja innan sådan vägledning finns. Kritik har också framförts mot att kommitténs utlåtanden är alltför otydliga för att kunna tjäna som vägledning för svenska myndigheter och domstolar. Otydliga utlåtanden kan givetvis minska betydelsen av dessa som vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen.

De allra flesta ärenden i barnrättskommittén rör migrationsfrågor. Det är också de frågor som hanteras i merparten av de klagomål som riktas mot Sverige och även mot andra stater i samtliga FN-kommittéer avseende FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter. Det kan därför ifrågasättas om det finns behov av ytterligare vägledning på migrationsområdet. Samtidigt har en del av de klagomålsärenden som hanterats av barnrättskommittén rört migrationsrättsliga spörsmål som sannolikt inte hade aktualiserats i de övriga kommittéerna.

Internationella och nationella aspekter på frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet

I Sverige finns en tradition av att arbeta aktivt för att främja mänskliga rättigheter, både nationellt och internationellt. Detta har bland annat tagit sig i uttryck genom att Sverige anslutit sig till majoriteten av FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande klagomålsförfaranden.

Det finns både förväntningar och förhoppningar hos olika internationella och nationella aktörer och organ på att Sverige ska ratificera protokollet. Barnrättskommittén har senast i mars 2023 riktat rekommendationer till Sverige om att en ratificering av protokollet bör ske.

För närvarande har 50 stater anslutit sig till tilläggsprotokollet. 17 av 27 EU-länder har anslutit sig inklusive Danmark och Finland. I Norge har ett politiskt beslut fattats om att inte ansluta sig.

Flera aktörer har uttryckt en oro för vad reaktionerna skulle bli internationellt om Sverige inte ratificerade protokollet. Ett uttryckligt ställningstagande om att inte ratificera protokollet innan handläggningstider och andra brister i barnrättskommitténs arbete har åtgärdats skulle dock också kunna vara en viktig politisk markering för att få till stånd en förbättring av systemet.

Antalet ärenden som hanteras av barnrättskommittén

Trots en ökad volym av klagomål på senare år till samtliga FN-kommittéer som tar emot individuella klagomål, så är det förhållandevis få klagomål som framställs till barnrättskommittén. Skälen till detta kan vara flera. Det låga antalet ärenden kan indikera att de nationella

klagomålsordningarna är tillräckliga och fungerar och att barn eller företrädare för barn har möjlighet att klaga och utkräva barns rättigheter nationellt. En annan förklaring kan vara att kunskapen fortfarande är låg om möjligheten att göra en framställan till barnrättskommittén och hur detta går till. Det kan därför finnas ett visst mörkertal av potentiella klagomålsärenden.

Synpunkter på FN-kommittéernas handläggning

Med tiden har handläggningstiderna för klagomålshandlingen i FN:s kommittéer kommit att bli relativt lång, vilket är problematiskt. Handläggningstider på mellan två och tre år, ibland mer, är vanliga. För den enskilde kan givetvis de långa handläggningstiderna uppfattas som orimliga ur ett rättssäkerhetsperspektiv. I synnerhet för barn kan tiden uppfattas som mycket lång. För barn kan handläggningstiderna till och med innebära att de inte längre är barn vid tidpunkten för kommitténs avgörande. För Sverige har, såvitt gäller migrationsärenden, de långa handläggningstiderna också inneburit att det avslagnandebeslut som ärendet gäller kan hinna preskriberas innan kommitténs granskning är avslutad.

Vissa konstitutionella aspekter vid en ratificering

En ratificering av tilläggsprotokollet väcker också konstitutionella frågor. Det kan argumenteras för att frågan om hur en konvention ska tolkas inom olika rättsområden för att ge ledning till rättstillämparen är ett ansvar för lagstiftaren. Att överlämna detta till ett internationellt organ skulle kunna innebära en förskjutning av makt från riksdag och regering. Ansvaret för att göra svåra avvägningar och prioriteringar som i grunden är politiska bör ligga hos riksdag och regering som också kan utkrävas ansvar för den förda politiken i allmänna val.

Rekommendationer och allmänna kommentarer från FN-kommittéerna, inklusive barnrättskommittén, har inte folkrättslig status som rättskälla och är inte heller juridiskt bindande för konventionsstaterna. Inget hindrar alltså en stat från att göra en annan tolkning än den som kommittén gjort.

Med tiden har uttalanden från FN-kommittéerna fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat nationella och internationella domstolar. På ett område blir dessutom kommitténs utlåtanden i det närmaste bindande för Sverige och det gäller migrationsområdet. Enligt 5 kap. 4 § utlänningslagen (2005:716), UtL, ska nämligen uppehållstillstånd ges till den som omfattas av ett beslut där ett internationellt organ, som kan pröva klagomål från enskilda, har bedömt att ett beslut om avvisning eller utvisning strider mot ett svenskt konventionsåtagande, såvida inte synnerliga skäl talar mot att uppehållstillstånd ges. Migrationsverket beviljar som regel tillstånd i dessa ärenden.

Av artikel 6 i tilläggsprotokollet framgår att kommittén, när som helst efter att den har mottagit ett klagomål men innan den tagit ställning i sakfrågan, får rikta en begäran till den berörda konventionsstaten om att skyndsamt överväga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att förhindra att den eller de personer som utsatts för de påstådda kränkningarna drabbas av irreparabel skada. Om en sådan begäran riktas mot Sverige i ett migrationsmål kan Migrationsverket besluta om inhibition av en utvisning med stöd av 12 kap. 12 § UtL. Skulle en sådan begäran göras i något annat slag av ärende finns däremot inga nationella bestämmelser som kan tillämpas.

Utredningens ställningstagande

Utredningen anser att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande. Regeringen bör inhämta riksdagens godkännande i frågan.

Frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet är ytterst en politisk fråga om vilka internationella överenskommelser som Sverige ska ansluta sig till. Utredningens bedömning är att fördelarna med en ratificering överväger de nackdelar som finns.

Möjligheten att få ett klagomål prövat av barnrättskommittén skulle få särskilt stor betydelse när nationella rättsmedel saknas eller anses vara otillräckliga. Tilläggsprotokollet blir då den yttersta garanten för att barn, i det enskilda fallet, ska få en prövning av en påstådd kränkning av en rättighet. Prövningen skulle ge enskilda barn möjlighet att få upprättelse.

Att det finns brister i hanteringen av klagomål, till exempel med långa handläggningstider och felaktigheter i utlåtanden hos FN-kommittéerna, kan inte vara ett skäl i sig för varför inte barn ska ges möjligheten att få en upplevd kränkning av rättigheterna enligt barnkonventionen prövad i ett individuellt klagomålsförfarande enligt tilläggsprotokollet. Samtliga kommittéer har problem med långa handläggningstider. Detta har dock inte ansetts utgöra ett så stort problem att Sverige avstått från att ansluta sig till de individuella klagomålsförfarandena avseende till exempel konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det bör därför inte heller vara något som motiverar att just barn inte ska ha tillgång till ett individuellt klagomålsförfarande i enlighet med barnkonventionen.

Utredningsarbetet har visat att det framför allt är migrationsärenden som kommer att bli aktuella klagomålsärenden mot Sverige. Det är enligt utredningens bedömning inte troligt att antalet ärenden som skulle framställas mot Sverige vid en ratificering av tilläggsprotokollet skulle uppgå till fler än 20 per år, åtminstone inte under de första åren efter ett ikraftträdande.

Utredningen anser att Barnombudsmannen bör få i uppdrag att, för det fall att Sverige ratificerar tilläggsprotokollet, följa utvecklingen av tillämpningen. Vid behov bör Barnombudsmannen kunna föreslå åtgärder för en bättre implementering av tilläggsprotokollet i Sverige.

Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning

Utredningens kartläggning av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Kartläggningen av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden har omfattat både möjligheterna att initiera olika ärenden och processer liksom möjligheterna att komma till tals eller delta i förfaranden som redan pågår. Utredningen har identifierat ett antal situationer där det typiskt sett kan finnas brister och begränsningar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Det rör sig kortfattat om följande situationer:

- frågor som inte kan underställas en oberoende prövning (exempelvis beslut som rör ett barn som inte kan överklagas, missförhållanden som inte kan anmälas eller avsaknaden av en oberoende prövningsinstans),
- ärenden och mål som rör ett barn där barnet inte har talerätt eller partsställning,
- ärenden och mål som rör ett barn där möjligheterna att överklaga beslut, initiera ärenden eller komma till tals omöjliggörs eller begränsas om barnets vårdnadshavare inte tillvaratar barnets intressen,
- ärenden och mål som rör ett barn där det brister i barns rätt att komma till tals och vara delaktig eller i barns rätt till information samt
- prövningar som uteblir eller försvåras på grund av bristande kunskap, vägledning, anpassade förfaranden eller avsaknad av ett juridiskt biträde eller av annat stöd.

De rättsområden som beskrivs närmare har granskats med utgångspunkt i dessa generella problembeskrivningar. Det innebär att utredningen i möten med barn, myndigheter, kommuner och civilsamhällesaktörer, liksom i annan kunskapsinhämtning, undersökt om det finns exempelvis beslut som rör barn som inte kan överklagas, ärenden där barn inte har partsställning eller andra ovan beskrivna processuella luckor som kan innebära problem eller begränsningar i barns möjlighet att få rättighetskränkningar prövade i domstol eller av förvaltningsmyndighet.

En grupp barn som har särskilt svårt att utkräva sina rättigheter är barn som utsätts för rättighetskränkningar av sina vårdnadshavare eller som har vårdnadshavare som inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen. Detsamma gäller barn som befinner sig i situationer där det mellan vårdnadshavare, barn och olika samhällsaktörer finns motsättningar eller delade uppfattningar om vad som är barnets bästa. Detta är en problematik som kan göra sig gällande på alla områden i barns liv men som är särskilt framträdande för barn som är i kontakt med socialtjänsten eller vårdas utanför det egna hemmet, barn i psykiatrisk tvångsvård och barn som berörs av tvister om vårdnad, boende och umgänge. Utredningen har därför särskilt granskat processuella problem och begränsningar inom den

sociala barn- och ungdomsvården, den psykiatriska tvångsvården samt inom ramen för vårdnadsprocesser. Därutöver har utredningen sett närmare på barns processuella möjligheter avseende situationer och beslut knutna till skolan, migrationsprocessen, hälso- och sjukvården samt vissa frågor som rör ställföreträdarskap. Detta mot bakgrund av det är områden som är centrala i många barns liv och där frågor om barns rättigheter ofta aktualiseras.

En genomgående utgångspunkt har varit att barns möjligheter att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barn har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till information, vägledning och ett barnanpassat förfarande.

Utredningens förslag för att säkerställa barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Utredningen har identifierat en rad brister och problem som försvårar och ibland omöjliggör barns möjligheter att utkräva sina rättigheter. Det rör sig såväl om processuella hinder som om brister i tillgänglighet och information. En återkommande problematik är de svårigheter som kan uppstå för barn som saknar processbehörighet, det vill säga inte får föra sin talan själva, och som samtidigt har vårdnadshavare som av olika anledningar inte kan företräda dem. Utredningen har i möjligaste mån lämnat förslag med syfte att komma till rätta med de problem som identifierats. I några fall görs dock bedömningen att de beskrivna problemen är av så komplex karaktär att de bör hanteras inom ramen för en framtida översyn.

Förslag av processuell karaktär

Offentligt biträde för barn i mål om umgängesbegränsning med mera

Utredningen föreslår att offentligt biträde ska förordnas för barn i mål eller ärenden om begränsning av umgänge och hemlighållande av vistelseort enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. På så sätt förtydligas barns partsställning i dessa mål och ärenden och barn som inte har fyllt 15 år ges möjlighet att, till skillnad från i dag, genom sitt offentliga biträde tillika ställföreträdare överklaga beslut och föra sin talan i processen utan att vara

beroende av vårdnadshavarens inställning och förmåga. Förutom att säkerställa barns möjligheter att få till stånd en prövning och komma till tals i dessa ärenden bedöms förslaget underlätta socialnämndens och förvaltningsdomstolens möjlighet att uppfylla sin utrednings- skyldighet och fatta väl underbyggda beslut i enlighet med vad som bedöms vara barnets bästa.

Stärkt rätt för barn under 15 år att komma till tals och överklaga beslut om placeringar enligt LVU

I mål och ärenden om placering och omplacering enligt LVU föreslås att det ska finnas möjlighet till offentligt biträde även under ärendets handläggning i socialnämnden och inte som i dag först vid ett överklagande. Ett placeringsbeslut kan vara av mycket stor betydelse i ett barns liv och det är enligt utredningens uppfattning viktigt att barnet får en möjlighet att påverka, komma till tals och i förekommande fall överklaga sådana beslut. Förslaget tydliggör rätten att överklaga placeringsbeslut och även i övrigt att kunna komma till tals i processen på ett tidigt stadium för barn som inte fyllt 15 år.

Förbättrade möjligheter att få ett offentligt biträde och överklaga beslut om särskilda befogenheter på SiS-hem

Vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter fattade av Statens institutionsstyrelse, SiS, enligt 42 § LVU föreslås ett förtydligande om att ett offentligt biträde kan förordnas *inför* ett överklagande, det vill säga även när barn under 15 år överklagar beslut själva. Barn som inte fyllt 15 år ska inte vara beroende av att vårdnadshavaren överklagar beslut. Vidare föreslås att även barn som fyllt 15 år ska ha rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter.

Förtydliga socialnämndens ansvar att anmäla behov av eller överlämna ansökan om offentligt biträde

Socialnämndens ansvar föreslås förtydligas såvitt avser nämndens skyldighet att i ett tidigt skede i ett LVU-ärende anmäla behov av eller överlämna en ansökan om offentligt biträde till förvaltnings-

rätten. Det offentliga biträdet kan redan på ett tidigt stadium i ett ärende göra stor skillnad för barns möjligheter att vara delaktiga i processen och även bidra till att socialnämndens utredning blir fullständig och nyanserad. För yngre barn kan det också utgöra en förutsättning för att alls få en möjlighet att komma till tals och utnyttja sin klagorätt.

Barn som är yngre än 15 år ska ha rätt att själv ansöka om att ett offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden enligt LVU

Barn som är yngre än 15 år föreslås få uttrycklig rätt att själva ansöka om att ett offentligt biträde ska förordnas i de mål och ärenden enligt LVU där det finns en rätt till offentligt biträde. Detta innebär att barn under 15 år har möjlighet att själva överklaga beslut eller initiera andra ärenden utan att vara beroende av att vårdnadshavaren för barnets talan i ett initialt skede i processen.

Rättigheterna vid vård enligt LPT förstärks för barn under 15 år

Ett barn under 15 år som tvångsvårdas enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, föreslås få rätt att själv initiera en prövning av frågan om vården i domstol. Det offentliga biträdet för barn under 15 år föreslås, precis som i LVU-mål, utan särskilt förordnande bli barnets ställföreträdare.

Stärkt rätt att höras i domstol för barn under 15 år i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen

Yngre barns rätt att höras i domstol i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen (2001:453), SoL, föreslås bli förstärkt. Den som är yngre än 15 år bör höras i domstol, om han eller hon vill det och inte kan antas ta skada av att höras. Utredningens bedömning är att barn i möjligaste mån bör ges möjlighet att höras i domstol och att formerna för detta ska utformas på ett barnanpassat sätt utifrån det enskilda barnets ålder och individuella förutsättningar. Utgångspunkten är att barn i möjligaste mån ska skyddas i sitt deltagande och inte ifrån sitt deltagande. Barn bör inte höras om han eller hon kan antas

ta skada av att höras. Bedömningen av barns medverkan och hur detta kan utformas får göras i varje enskilt fall och utifrån det enskilda barnets förutsättningar.

Barns rätt till information om beslut och överklagande enligt LPT och LVU förtydligas

Utredningen föreslår att barns rätt till information om beslut och överklagande enligt LVU och LPT förtydligas. För att barn ska kunna vara delaktiga och ha en möjlighet att utkräva sina rättigheter krävs att barnet får relevant information, till exempel om vilka beslut som fattas och vilka rättigheter barnet har. Detta är inte minst en förutsättning för att alls kunna överklaga fattade beslut. Förslaget ger en uttrycklig rätt till personlig information om beslut och överklagandemöjligheter även för barn som inte har fyllt 15 år.

Skyldigheten att lämna information på ett sätt som barn förstår ska framgå i LPT, LSS, LVU, socialtjänstlagen och i utlänningsförordningen

Information till barn behöver anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen. Detta föreslås framgå i LPT, LVU, lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, socialtjänstlagen och i utlänningsförordningen (2006:97) och innebär att information behöver lämnas med hänsyn till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning och språklig bakgrund.

Tydliggörande av att placeringar av barn enligt socialtjänstlagen kräver ett formellt beslut och med en möjlighet att förordna offentligt biträde i vissa fall

En placering utanför det egna hemmet kan vara ett stort ingrepp i det enskilda barnets liv även när det rör sig om frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen. Utredningen föreslår att placering och omplacering av ett barn med stöd av socialtjänstlagen måste föregås av ett formellt och överklagbart beslut. Det föreslås också att ett offent-

ligt biträde ska förordnas för det barn som åtgärden avser om barnet motsätter sig åtgärden och ett offentligt biträde måste förordnas för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tillgodoses.

Förbättrat skydd för barn i vissa situationer i migrationsprocessen

Det föreslås att ett offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller som alternativt skyddsbehövande eller om ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses. Den som enligt utlänningslagen förordnas som offentligt biträde för ett barn som samtidigt vårdas med stöd av 2 § LVU föreslås också, utan särskilt förordnande, bli barnets ställföreträdare i migrationsprocessen. Detta är inte en fullgod lösning för alla barn i migrationsprocessen som av olika anledningar har vårdnadshavare som inte förmår företräda deras intressen men det bedöms kunna utgöra ett visst skydd för de mest utsatta barnen, hit hör bland annat barn som utsätts för våld av sina vårdnadshavare eller vid ett återvändande riskerar exempelvis könsstympning eller tvångsgifte.

Barns rätt att komma till tals i migrationsprocessen förtydligas

Utredningen föreslår att ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Utredningens förslag innebär att rätten att komma till tals för barn enligt utlänningslagen uttryckligen gäller i alla frågor som rör barnet, inte bara i tillståndsärenden samt att det till skillnad från i dag inte finns möjlighet att underlåta att ge barnet denna möjlighet för att det bedöms olämpligt.

Övergripande förslag som rör tillgänglighet, vägledning, information med mera

Förutom de problem och begränsningar som utredningen noterat av mer processuell karaktär har en genomgående utgångspunkt varit att barns möjligheter att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barn har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till information, vägledning och ett barnanpassat förfarande. Här har en rad brister och problem uppmärksamats på flera områden, lämnade förslag är därför också av övergripande och generell karaktär.

Utveckla arbetet med att göra offentliga verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn

Statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barnets rättigheter föreslås få ett fördjupat uppdrag att vidta åtgärder för att göra den egna myndighetens verksamhet, eller den verksamhet myndigheten ansvarar för, känd samt tillgänglig och anpassad för barn. Länsstyrelserna får ett särskilt uppdrag att bistå kommuner och regioner i deras arbete med att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn. Barnombudsmannen får i uppdrag att bistå de berörda myndigheterna i arbetet med detta.

Det behövs sammanhållen information på nationell nivå om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Det saknas i dag en sammanhållen nationell informationsyta där barn och vårdnadshavare enkelt kan tillgodogöra sig information om vart de kan vända sig med klagomål på samtliga de områden där detta kan aktualiseras. Det bör vara lätt för barn och vuxna i barns närhet att få sammanhållen övergripande information om vilka myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer som ansvarar för olika frågor och hur barnet, själv eller genom sin vårdnadshavare, rent praktiskt kan gå till väga för att exempelvis överklaga ett beslut eller upprätta en anmälan om ett visst missförhållande. Barnombudsmannen föreslås få i uppdrag att tillhandahålla information om barns

klagomöjligheter inom olika områden. Informationen ska tillhandahållas på lämpligt sätt för bred spridning och åtkomst.

Utveckla metodstöd för kommunala och regionala informationslotsar för barn

Kommuner och regioner ansvarar för många av de områden där barns rättigheter aktualiseras, exempelvis skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. De lokala förutsättningarna och hur verksamheten är organiserad skiljer sig åt mellan olika kommuner och regioner. En lokal funktion, som med kunskap om de lokala förutsättningarna, ansvarar för att tillhandahålla sammanhållen information om olika insatser och som kan svara på frågor samt vägleda barn och vuxna kan därför spela en mycket viktig roll. Det kan exempelvis handla om att besvara frågor om vart barn ska vända sig vid kränkande behandling, vilka insatser ett barn med funktionsnedsättning har rätt att få i skolan eller på vilket sätt barn i kommunen kan få stöd och hjälp vid missförhållanden i hemmet. Barnombudsmannen föreslås få i uppdrag att utveckla och sprida ett metodstöd för kommuner och regioner som vill arbeta med lokala funktioner som kan informera, svara på frågor och vägleda barn och vuxna om barns rättigheter.

Utveckla kunskapen och verktygen för domstolars arbete med barnanpassade förfaranden

Domstolsförfaranden som rör barn behöver vara tillgängliga och trygga och i möjligaste mån anpassas efter barnets ålder, mognad och individuella förutsättningar. Både för barn som är processbehöriga och för sin egen talan och för yngre barns medverkan är det ett grundläggande rättssäkerhetskrav att processen utformas med utgångspunkt i att barnet ska kunna vara delaktigt i processen och ges tillräcklig information och ett gott bemötande. I ett barnanpassat förfarande ingår också information och ett bra bemötande till barn som inte medverkar på förhandlingar eller för sin egen talan men som i sina ärenden ändå kan ha behov av kontakt med domstolen för frågor och information.

Det finns ett behov av ökad kunskap och utvecklade verktyg för domstolarnas arbete med barnanpassade förfaranden. Domstolsverket

föreslås därför få i uppdrag att redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla barns möjligheter till delaktighet, information och ett bra bemötande i domstolsprocesser där barn är parter eller annars berörda samt det arbete som Domstolsverket bedrivit för att ge stöd till domstolarna i detta arbete.

Förslag om ytterligare utredning av vissa frågor

Barns möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde i mål om vårdnad, boende och umgänge bör utredas

I mål om vårdnad, boende och umgänge bör barn, i likhet med barn i många andra länder, ha en möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde. Detta är särskilt angeläget i mål där det finns anledning att anta att vårdnadshavarna inte kan bevaka barnets intresse, anledning att anta att barnet har utsatts för våld eller på annat sätt har eller kan komma att fara illa eller om det av andra skäl behövs för att barnets intressen ska tillgodoses. Utan en sådan justering bedöms barn sakna fullgoda möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Frågan om talerätt och juridiskt biträde för barn i mål om vårdnad, boende och umgänge är en så pass omfattande och komplex fråga att det saknas möjlighet att inom ramen för denna utredning lämna konkreta förslag. Frågan bör därför utredas ytterligare.

Möjligheterna att förordna en tillfällig företrädare för barn vid intressemötsättningar mellan barn och vårdnadshavare bör utredas

Det finns ett behov av att underlätta möjligheten att förordna en tillfällig företrädare för barn i ärenden och mål där barn och vårdnadshavare, eller annan rättslig företrädare, har intressemötsättningar eller där det annars finns skäl att anta att barnets företrädare inte kan bevaka barnets intressen. Av både effektivitetsskäl och rättssäkerhetsskäl bör övervägas om denna typ av förordnanden, liksom i Finland, ska kunna beslutas av den domstol som handlägger det aktuella målet. En översyn bör göras av föräldrabalkens bestämmelser om förmyndarskap och möjligheterna att förordna en tillfällig företrädare för barn bör utredas.

Det behövs en samlad översyn av vissa frågor som rör barns processbehörighet och rätten att komma till tals

Åldersgränserna för barns processbehörighet bör ses över med syfte att skapa ett enhetligt och sammanhängande system. Det bör övervägas att, som i Finland, låta 15 år vara utgångspunkten för barns processbehörighet och därutöver en lägre ålder i tvångsvårdsärenden. Dessutom bör barns rätt att komma till tals oavsett ålder säkerställas i frågor som rör förmyndarskap och godmanskap.

Övriga bedömningar

Utredningen har även granskat klagomålsförfaranden och barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom hälso- och sjukvården och på skolans område. Av skäl som närmare redovisas i respektive avsnitt som rör dessa områden har utredningen dock gjort bedömningen att det för närvarande inte finns anledning att lämna förslag som rör klagomålsförfaranden för hälso- och sjukvården eller för skolan.

Uppdraget att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Utredningens förslag

Utredningen bedömer att det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Staten bör därför bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Staten ska finansiera, reglera och på andra sätt bidra till att barnrättsbyråerna utvecklas och fungerar på bästa sätt.

Målsättningen är att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud i varje län. Etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud bör ske stegvis och inledas med en försöksverksamhet. Utredningens lämnar förslag på en förordning om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Socialstyrelsen föreslås bli ansvarig myndighet för beslut om bidrag och ges i uppdrag att, i dialog med bland annat Barnombudsmannen och länsstyrelserna, samordna och utvärdera försöksverksamheten med barnrättsbyråer som bedriver verksamheten oberoende barnombud.

Närmare om behovet av en ny stödfunktion för barn

Utredningen ser ett behov av en ny aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Det kan rent praktiskt handla om att informera och förklara beslut och processer, stödja barnet i kontakt med myndigheter genom att exempelvis medverka på möten med socialtjänst och skola, hjälpa barnet att få sin röst hörd i olika processer eller bistå vid framförandet av anmälningar och klagomål. Inte minst ser utredningen ett behov av en funktion som kan vara ett kontinuerligt och tryggt stöd för barn i utsatta situationer och vars ansvar och lojalitet bara gäller barnet.

Den stödfunktion för barn som utredningen ser behov av innebär inte att befintligt ansvar och uppgifter fråntas kommuner, regioner eller andra myndigheter eller samordnande offentliga funktioner. Stödfunktionen för barn föreslås inte få några befogenheter att fatta beslut eller samordna myndighetsverksamhet och inte heller att företräda barn rättsligt i vårdnadshavares ställe. Den stödfunktion utredningen ser behov av kompletterar myndigheternas ansvar och uppgifter genom att i olika processer och sammanhang utifrån det enskilda barnets behov verka som stöd och röst för de barn som saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Funktionen kan på så sätt bidra till att barn i större utsträckning får de insatser de har behov av och sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. Utgångspunkten är att verksamheten inte ska vara konflikt-drivande utan tvärtom tjäna som en brygga mellan enskilda och myndigheter och bidra till ökad tillit och förtroende.

Varför ska stödfunktionen för barn bedrivas inom civilsamhällesorganisationer?

Utredningens bedömning är att det finns flera fördelar med att den nya stödfunktionen för barn i utsatta situationer är oberoende och organiseras av civilsamhället. Detta utesluter inte att det också är viktigt att utveckla och stärka socialtjänstens och andra myndigheters förutsättningar att långsiktigt förebygga och ge stöd till barn som på olika vis far illa.

Sammanfattningsvis ser utredningen följande fördelar med att föreslagna funktion finns i civilsamhället:

- En oberoende aktör bedöms kunna hjälpa och stötta barnet inom flera olika områden utan att hindras av det uppdrag eller regelverk som styr en myndighet eller de ibland organisatoriska hinder som kan finnas mellan olika myndigheter.
- Barn som inte blivit trodda när de har berättat om övergrepp eller som utsatts för kränkningar inom ramen för samhällsinsatser, kan uppleva en misstro mot myndigheter och sakna tilltro till att de ska få den hjälp de behöver. En barnombudsverksamhet i en civilsamhällesorganisation kan tjäna som en brygga mellan det enskilda och det allmänna och överbrygga konflikter och svårigheter i kommunikationen.
- En oberoende aktör är en extra garant för att barn i utsatta situationer har någon att vända sig till när det allmänna brister eller om den som ska ansvara för barnets säkerhet och trygghet inom ramen för samhällets insatser är den som samtidigt utsätter barnet för våld eller kränkningar.
- Barnet kan känna sig trygg i att det oberoende barnombudet arbetar på barnets uppdrag och inte har lojalitet gentemot exempelvis kollegors beslut, budgetförutsättningar, vårdnadshavare eller andra uppdrag.
- Verksamheten med oberoende barnombud kan stötta och hjälpa barn utan att samtidigt vara en aktör eller institution med befogenheter att fatta beslut om barnet.
- En oberoende aktör är fri att på ett konstruktivt sätt framföra kritik och påtala brister i offentlig verksamhet på ett sätt som kan hjälpa det enskilda barnet men också på längre sikt bidra till utvecklingen av offentlig verksamhet och till att missförhållanden upptäcks och avhjälpas.

Närmare om genomförandet

Utredningens förslag innebär att etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud sker stegvis och inleds med en försöksverksamhet. Genom att inleda med en försöksverksamhet i vissa delar av landet skapas förutsättningar för att de verksamheter som etableras håller hög kvalitet och att verksamheterna sedan successivt kan byggas ut.

I lämnat förslag konkretiseras verksamheternas innehåll och syfte, vilka krav som ska ställas på verksamheterna, hur de ska finansieras och hur de ska följas upp. Ambitionen är att den faktiska försöksverksamheten med barnrättsbyråer ska kunna erbjuda verksamhet med oberoende barnombud från och med första halvåret 2025.

Lättläst sammanfattning

Vad handlar den här rapporten om?

Regeringen har gett ett uppdrag till en utredning.

Uppdraget handlar om barns rättigheter som finns i barnkonventionen.

I barnkonventionen står det till exempel att barn har rätt att få stöd och skydd när de behöver det.

Regeringen har skrivit i uppdraget till utredningen att det är viktigt att barn ska kunna klaga när han eller hon inte tycker att de får tillgång till sina rättigheter.

Regeringen vill att utredningen svarar på tre frågor.

Fråga 1

Ska det vara möjligt för ett barn att kontakta och klaga till barnrättskommittén i FN om han eller hon upplever att hans eller hennes rättigheter har kränkts i Sverige?

Fråga 2

Ska det göras några ändringar i lagar i Sverige för att barn bättre ska kunna klaga och få tillgång till sina rättigheter?

Fråga 3

Ska staten ge pengar till organisationer i civilsamhället så att de kan ge stöd till barn som behöver hjälp?

Utredningen ska också ge förslag som kan förbättra möjligheterna för barn att klaga och få tillgång till sina rättigheter.

Hur har utredningen arbetat?

Utredningen har tagit reda på vilka problem som barn kan ha när de vill klaga till myndigheter.

Det har varit viktigt för utredningen att prata direkt med barn och unga som har erfarenhet av att klaga på beslut som handlat om dem.

Barn och unga har berättat att de inte alltid får information om hur och när de kan klaga på beslut.

De har också berättat att myndigheter inte alltid lyssnar på dem eller tar deras berättelser på allvar.

Utredningen har frågat barn och unga vad de tycker måste förändras för att de ska kunna klaga.

De har berättat att de vill ha mer och bättre hjälp från vuxna när de vill klaga till myndigheter.

Utredningen har träffat personer från myndigheter och olika organisationer i civilsamhället.

Utredningen har fått information om att det kan vara särskilt svårt för barn att klaga när barn inte kan få hjälp av sina föräldrar eller någon annan vuxen.

En synpunkt som utredningen fått är att barn som har kunskap om sina rättigheter, har bättre möjligheter att kunna klaga och få tillgång till sina rättigheter.

Vad har utredningen kommit fram till?

Fråga 1

Ska det vara möjligt för ett barn att kontakta och klaga till barnrättskommittén i FN om han eller hon upplever att hans eller hennes rättigheter har kränkts i Sverige?

Svar

Utredningen tycker att det ska vara möjligt för ett barn att kontakta och klaga till barnrättskommittén i FN om ett barn upplever att hans eller hennes rättigheter har kränkts i Sverige.

Utredningen tycker att det finns både fördelar och nackdelar med att det ska vara möjligt för barn i Sverige att kontakta och klaga till barnrättskommittén.

En fördel är att barn kan få veta om staten gjort fel. Regeringen kan då föreslå att lagen i Sverige ska ändras så att andra barn i liknande situationer får tillgång till sina rättigheter i framtiden.

En nackdel är att det ofta tar lång tid innan barnrättskommittén svarar när ett barn har klagat. Barn kan alltså få vänta länge på information om vad barnrättskommittén tycker.

Fråga 2

Ska det göras några ändringar i lagar i Sverige för att barn bättre ska kunna klaga och få tillgång till sina rättigheter?

Svar

Utredningen tycker att det behöver göras flera ändringar i olika lagar i Sverige för att barn bättre ska kunna klaga och få tillgång till sina rättigheter.

Utredningen tycker att barn oftare borde få hjälp av någon, till exempel en advokat, som hjälper barn i domstol.

Utredningen tycker också att barn ska kunna överklaga fler beslut som handlar om dem. Till exempel socialtjänstens beslut om var barn som inte kan bo hemma ska bo någonstans och när barn vårdas med tvång.

Utredningen tycker att det är viktigt att barn får bättre information om hur och till vem de kan klaga i olika situationer.

Fråga 3

Ska staten ge pengar till organisationer i civilsamhället så att de kan ge stöd till barn som behöver hjälp?

Svar

Utredningen tycker att staten ska ge pengar till organisationer i civilsamhället så att de kan ge stöd till barn.

Det är i första hand barn som har stora behov av hjälp som ska få stöd från organisationerna.

Det kan vara extra viktigt för de barn som inte har stöd från sina föräldrar eller andra vuxna att få hjälp från organisationerna.

I organisationerna ska det finnas barnombud som kan ge stöd till barn.

Barnombudet kan vara med barnet på möten med myndigheter. Barnombudet kan också informera barnet om vilka rättigheter som barnet har.

Det är bra om organisationerna inte tillhör kommunen eller någon annan myndighet. Organisationen kan då stå på barnets sida.

Det ska finnas regler som gör att det är bra och tryggt för barn att få stöd från organisationer.

Vad händer med utredningens rapport?

Utredningen har lämnat rapporten till regeringen.

Det är regeringen som bestämmer om de ska gå vidare med förslagen.

Summary

Introduction

Inquiry remit

The Inquiry's remit regarding children's opportunities to complain and exercise their rights under the Convention on the Rights of the Child comprises three sub-mandates:

- to form an opinion on whether Sweden should ratify the Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on an individual communications procedure,
- to suggest measures to ensure children's opportunities to complain and exercise their rights under the Convention on the Rights of the Child in Swedish legislation and
- to review the possibilities for the State to contribute to the establishment of independent child advocacy within civil society organisations.

Summary of the Inquiry's assessments and proposals

The Inquiry proposes that Sweden should ratify the Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. In its report, the Inquiry also proposes several measures that seek to ensure children's possibilities to complain and exercise their rights under the Convention on the Rights of the Child in Swedish legislation. Finally, the Inquiry concludes that there is a need for an actor to support children with a significant need for support who, for various reasons, lack sufficient support from their parents or carers or other adults in their lives. To this end, the State should set up children's rights bureaus within civil society

organisations which operates and carries out services with independent child advocacy. The Inquiry proposes a test programme of government grants to children's rights bureaus that provides independent child advocacy.

The inquiry considers that all the proposals submitted in the report together contribute to improved opportunities for children to have their rights under the Convention on the Rights of the Child realised and increased opportunities for redress in the event of rights violations. The detailed consequences of the inquiry's proposals for children are set out in the respective chapters of the report.

The remit to form an opinion on whether Sweden should ratify the Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on an individual communications procedure

Process and starting points of this remit

The decision as to whether Sweden should ratify the Third Optional Protocol requires exploring and analysing of the various aspects that a ratification would involve. The overarching main question is what advantages and disadvantages would result from a ratification. It is particularly important to highlight what impact a ratification of the Protocol may have on individual children and the impact it may have on the implementation of the Convention on the Rights of the Child at a national level.

The Inquiry have taken note of views and received information from many national and international actors who have highlighted several different aspects involved in a Swedish ratification. The information, opinions and perspectives on a Swedish ratification that emerged have been compiled and analysed to review advantages, disadvantages, and potential consequences. Finally, the Inquiry formed an opinion on the question of whether there are sufficient grounds for Sweden to ratify the Optional Protocol or not.

The Inquiry has also studied and reports on the needs for measures that provide the conditions for a well-functioning procedure if the Optional Protocol is ratified.

Essential aspects of a ratification of the Optional Protocol

The importance of a ratification for the continued implementation of the Convention on the Rights of the Child and encouraging its wider application in Sweden

The Convention on the Rights of the Child is unique in that it contains rights specific to children. It contains no provisions on effective legal remedies or relief in the event of violation of the Convention. However, the Committee on the Rights of the Child considers it to be essential that domestic law sets out entitlements in sufficient detail to enable remedies for non-compliance to be effective and that these must be available to redress violations of the Convention for rights to have meaning.

The Third Optional Protocol provides an instrument and a tool that enables children, groups of children or children's representatives, under certain circumstances, to obtain an examination of whether one or more rights in the Convention on the Rights of the Child have been violated by a State Party. The procedure supplements the obligation to report what measures State Parties have undertaken to fulfil the implementation of and compliance with the Convention on the Rights of the Child.

The Convention on the Rights of the Child was ratified by Sweden just over 30 years ago and became Swedish law in 2020. Sweden has also ratified the first two Optional Protocols to the Convention.

In the light of what has been stated above, a ratification of the Optional Protocol can be seen as a logical and reasonable development in terms of continuing to implement the Convention on the Rights of the Child and encourage its application in Sweden.

The importance for individual children's opportunities to exercise their rights

Since complaints primarily should be dealt with at a national level, a complaint under the Optional Protocol will not be examined unless all national legal remedies have been exhausted. However, this requirement does not apply where the application of the remedies is unreasonably prolonged or unlikely to bring effective relief. The possibility of having a complaint examined by the Committee on the

Rights of the Child is therefore particularly important for an individual child in situations, where national remedies are absent or considered inadequate. In this way, the Protocol is the ultimate guarantee that children, in individual cases, receive a review of an alleged rights violation.

Introducing an opportunity for children to obtain an examination of an alleged rights violation may risk creating unrealistic expectations and hopes on the part of the individual child and his or her family, that the examination of the complaint (and especially its outcome) will have a direct impact on the child, and that his or her situation may be changed by virtue of the examination. However, since the statements of the Committee are not legally binding but instead are equivalent to recommendations, no such guarantees exist. Apart from the risk that the communications procedure creates unrealistic expectations and hopes regarding the potential results of a complaint, the long processing times of the Committee on the Rights of the Child also pose a particular problem.

The importance of a ratification to strengthen national legal remedies

The examination of complaints by the Committee on the Rights of the Child can highlight any shortcomings in the national complaints system in various areas of law. The legislator will then be made aware that there may be reasons to take measures to ensure that there are adequate and effective remedies, and that the national complaints system is well-functioning.

The importance of a ratification for the interpretation and application of the Convention on the Rights of the Child

The examination of complaints by the Committee on the Rights of the Child may highlight how the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocol can be interpreted and applied in individual cases. This could help to boost knowledge and expertise in the long term among Swedish authorities and courts regarding the interpretation and practical application of the Convention on the Rights of the Child and its Optional Protocols.

However, the fact that it takes a relatively long time before a case is examined by the Committee means that such guidance may take a long time to emerge. Criticism has also been raised regarding the lack of clarity in the Committee's statements, rendering them less useful as guidance for Swedish authorities and courts. Unclear statements may naturally reduce their significance as guidance in interpreting and applying the Convention on the Rights of the Child.

Most cases that come before the Committee on the Rights of the Child concern migration issues. These are also the issues that are addressed in most of the complaints made against Sweden and against other states in all UN Committees regarding the UN's core conventions on human rights. Hence, it can be questioned whether there is a need for further guidance concerning migrations issues. At the same time, some of the communications examined by the Committee on the Rights of the Child have concerned questions of migration law that hardly would have been raised in the other committees.

International and national aspects regarding the question of ratifying the Optional Protocol

Sweden has a tradition of working actively to promote human rights, both at national level and internationally. This has partly been expressed by Sweden ratifying most of the UN's core conventions on human rights with their associated communications procedures.

Various international and national actors and bodies have both hopes and expectations on Sweden to ratify the Third Optional Protocol. The Committee on the Rights of the Child has issued recommendations to Sweden to ratify the Optional Protocol, most recently in March 2023.

At the time of writing, 50 states have ratified the Optional Protocol. 17 out of 27 EU countries have ratified the Optional Protocol, including Denmark and Finland. In Norway, a political decision has been taken not to ratify the Protocol.

Several actors have expressed concern about what the international reactions would be if Sweden did not ratify the Protocol. However, an explicit position not to ratify the Protocol until the processing times and other shortcomings in the work of the Committee on the Rights of the Child have been addressed could also be an important political signal to improve the system.

The number of cases processed by the Committee on the Rights of the Child

Despite an increased volume of complaints in recent years to all the UN committees that accept individual complaints, relatively few complaints are made to the Committee on the Rights of the Child. There may be several reasons for this. The low number of cases may indicate that the national complaints mechanisms are sufficient and functioning properly, and that children or their representatives have an opportunity to complain and exercise children's rights at national level. Another explanation may be that there is still little awareness of the possibility of making a petition to the Committee on the Rights of the Child and how to do so. There may therefore be a certain number of potential complaint cases that are unrecognised.

Views on the proceedings of the UN committees

Over time, the processing time for complaints in UN committees has become relatively long, which is problematic. Processing times of two to three years, sometimes more, are common. Individuals may naturally feel that the long processing times are unreasonable from a rule of law perspective. Especially for children, the time can be perceived as being extremely long. These processing times can even mean that a child is no longer a child by the time the Committee reaches its decision. For Sweden, in the case of migration cases, the long processing times have also meant that the removal decision in question may be time-barred before the committee's review is completed.

Certain constitutional aspects regarding a ratification

A ratification of the Optional Protocol also raises constitutional issues. It can be argued that the question of how a convention is to be interpreted within different areas of law to provide guidance to those applying the law is the responsibility of the legislator. Handing this over to an international body could mean a shift of power away from the Parliament and the Government. The responsibility for balancing various factors and making priorities in difficult cases that

are fundamentally political should rest with the Parliament and the Government, which are also held accountable for the policy they pursue in general elections.

Recommendations and general comments from the UN committees, including the Committee on the Rights of the Child, do not have the status of international law as a source of law, nor are they legally binding on the State Parties. In other words, nothing prevents a state from reaching a different interpretation to that of the Committee.

Over time, statements of the UN committees have gained a relatively strong position as a mean of interpretation for national and international courts. In one area, too, when it comes to migration, statements of the committee are virtually binding on Sweden. Under Chapter 5, Section 4 of the Aliens Act (2005:716), if an international body that is competent to examine complaints from individuals has found that a refusal-of-entry or expulsion order in a particular case is contrary to a Swedish commitment under a convention, a residence permit shall be granted to the person covered by the order, unless there are exceptional grounds against granting a residence permit. As a rule, permits in such cases are issued by the Swedish Migration Agency.

According to Article 6 of the Optional Protocol the Committee may at any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, transmit to the State party concerned for its urgent consideration a request that the State party take such interim measures as may be necessary in exceptional circumstances to avoid possible irreparable damage to the victim or victims of the alleged violations. If such a request is directed towards Sweden in a migration case, the Swedish Migration Agency can decide to order a stay of enforcement pursuant to Chapter 12, Section 12 of the Aliens Act. However, if such a request is made in any other kind of case, there are no national provisions that can be applied.

The position of the Inquiry

The Inquiry is of the opinion that Sweden should ratify the Third Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. The Government should obtain the consent of the Parliament on this issue.

The question of ratifying the Optional Protocol is ultimately a political question as to which international agreements Sweden is to ratify. The conclusion reached by the Inquiry is that the advantage of a ratification outweighs the disadvantages that exists.

The opportunity to have a complaint examined by the Committee on the Rights of the Child would be of particularly great importance where national legal remedies are lacking or are inadequate. In such cases, the Optional Protocol will become the ultimate guarantee that a child, in the individual case, will obtain an examination of an alleged violation of rights. The examination would give individual children an opportunity to obtain relief.

The fact that there are shortcomings in the proceedings of complaints, for example long processing times and inaccuracies in statements made by the UN committees, cannot constitute grounds not to allow children an opportunity to have a perceived violation of their rights under the Convention on the Rights of the Child examined in an individual communication procedure under the Optional Protocol. All the committees have problems with long processing times. Still, this has not been such a major problem that Sweden has refrained from joining the individual complaint procedures regarding for example, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Therefore, this should not be something that justifies children alone not having access to an individual communication procedure under the Convention on the Rights of the Child.

The Inquiry's investigation has shown that the Swedish cases in which complaints are likely to be brought will mainly be migration cases. According to the Inquiry, it is unlikely that the number of cases that would be brought against Sweden upon a ratification of the Protocol would amount to more than 20 per year, at least in the first years after entry into force.

The Inquiry reckons that the Ombudsman for Children should be commissioned to monitor the development of the application of the Optional Protocol if Sweden would ratify it. If necessary, the Ombudsman for Children should be able to propose measures to ensure a better implementation of the Optional Protocol in Sweden.

The remit to ensure children's opportunities to complain and exercise their rights under the Convention on the Rights of the Child in Swedish legislation

The Inquiry's survey of children's opportunities to exercise their rights

The survey of children's opportunities to exercise their rights in different areas has covered both opportunities to initiate different cases and processes as well as opportunities to be heard or participate in proceedings that are already underway. The Inquiry has identified several situations in which there typically can be shortcomings and restrictions regarding children's opportunities to exercise their rights under the Convention on the Rights of the Child. In brief, this concerns the following situations:

- questions that cannot be subjected to an independent examination (for example, decisions concerning a child that cannot be appealed against, mistreatment that cannot be reported or the lack of an independent review body),
- matters and cases concerning a child in which the child does not have the right to litigate or the status of a party,
- matters and cases concerning a child in which the opportunities to appeal against decisions, initiate matters or to be heard are rendered impossible or restricted if the child's parent or carer does not protect the child's interests,
- Matters and cases concerning a child where there are shortcomings regarding the child's right to be heard and participate, or in the child's right to information and
- examinations that do not take place or are rendered more difficult due to a lack of knowledge, guidance, a child-friendly process, a legal counsel, or other support.

The areas of law which are described in more detail have been examined based on these general problem scenarios. This means that in its encounters with children, authorities, municipalities and civil society actors, as well as when obtaining information elsewhere, the Inquiry has investigated whether, for example, there are decisions concern-

ing children that cannot be appealed against, cases in which children do not have the status of a party or other procedural gaps as described above that can involve problems or restrictions in children's opportunities to have violations of their rights tried by a court or by another administrative authority.

One group of children that finds it particularly difficult to exercise its rights is that of children whose rights are violated by their parents or carers, or who have parents or carers who are not sufficiently able to protect or are not capable of protecting the child's best interests. The same applies to children in situations in which there is a disagreement or a difference of opinion between parents and carers, the child, and different actors in society regarding what is in the child's best interests. This is a problem that can apply to all areas of the child's life, but which is particularly prominent for children who are in contact with social services or in care outside their own home, children in compulsory psychiatric care and children affected by disputes regarding custody, residence, and contact. The Inquiry has therefore specifically examined procedural problems and restrictions within the social care of children and young people, compulsory psychiatric care and in custody proceedings. Additionally, the Inquiry has taken a closer look at children's procedural opportunities regarding situations and decisions linked to schooling, the migration process, healthcare, and certain questions concerning custodians/representatives. This is because these are areas central to the lives of many children and where questions of children's rights often arise.

A consistent starting point has been that the ability of children to claim their rights also requires that children have knowledge of their rights and how to realise them and have sufficient access to information, guidance, and a child-friendly procedure.

The Inquiry's proposals to ensure children's opportunities to exercise their rights

The Inquiry has identified several shortcomings and problems that make it more difficult and sometimes impossible for children to exercise their rights. This include both procedural obstacles as well as shortcomings in terms of accessibility and information. One recurring problem is the difficulties that can arise for children who lack procedural capacity, in other words are unable to bring an action

before the court themselves, and who at the same time have parents or carers who, for various reasons, are unable to represent them. As far as possible, the Inquiry has made proposals that seek to resolve the problems identified. However, in some cases, the conclusion is reached that the problems described are so complex in nature that they should be addressed within the scope of a future review.

Proposals of a procedural nature

Public counsel for children in cases regarding contact limitations, etc.

The Inquiry proposes that a public counsel should be appointed for children in cases or matters regarding contact limitations and concealment of place of residence under the Care of Young Persons Act (1990:52), LVU. This would clarify a child's status as a party in these matters and cases and give children under the age of 15 an opportunity, unlike today, to appeal, through their public counsel and representative, against decisions and bring their cases in legal proceedings without being dependent on the attitude and capacity of their parent or carer. Apart from ensuring children's right to obtain an examination and be heard in these cases, the proposal is considered to make it easier for social welfare committees and administrative courts to fulfil their obligation to investigate and make well-founded decisions in line with what is deemed to be in the child's best interests.

Reinforced rights for children under the age of 15 to have their voices heard and appeal against decisions on placements under LVU

In cases and matters regarding placement and re-placement under LVU, it is proposed that there also should be possible to have access to a public counsel, while the matter is being processed by the social welfare committee and not, as the case is today, only once an appeal has been made. A placement decision may be of vital importance to a child's life, and in the view of the Inquiry, it is important that the child has an opportunity to influence the decision, have their voice heard and, where necessary, can appeal against such decisions. The proposal clarifies the right to appeal against placement decisions and

otherwise to be heard in an early stage of a process for children under the age of 15.

Improved opportunities to have a public counsel appointed and to appeal against decisions on special powers at residential homes run by the National Board of Institutional Care

When appealing against decisions on special powers made by the National Board of Institutional Care (SiS) under Section 42, LVU, it is proposed that it should be made clear that a public counsel can be appointed before an appeal, in other words also when a child under the age of 15 appeals against a decision themselves. Children under the age of 15 must not be dependent on their parent or carer to appeal against the decision. It is further proposed that children over the age of 15 must have the right to a public counsel when appealing against decisions on special powers.

Clarify the responsibility of the social welfare committee to report needs for or to pass on applications for a public counsel

It is proposed that the responsibility of social welfare committees should be clarified regarding the committee's responsibility to report, at an early stage, a need for a public counsel or pass on an application for a public counsel to an administrative court. A public counsel at an early stage can make a major difference to children's opportunities to participate in the process of a case and help to ensure that the investigation conducted by the social welfare committee is complete and nuanced. For younger children, it can also be a prerequisite for having a chance to be heard and to exercise their right to complain at all.

Children under the age of 15 must have the right themselves to apply for a public counsel to be appointed in matters and cases under LVU

It is proposed that children under the age of 15 explicitly should be given the right themselves to apply for a public counsel to be appointed in matters and cases under LVU where there is a right to a public counsel. This means that children under the age of 15 can lodge an appeal against decisions or initiate other cases themselves

without depending on the guardian to represent the child at the initial stage of the process.

Improved rights in LPT cases for children under the age of 15

It is suggested that a child under the age of 15 who is subject to compulsory care under the Compulsory Psychiatric Care Act (1991:1128), LPT, should be given the right itself to initiate a review of the care in court. Moreover, it is proposed that the public counsellor for children under the age of 15 should become the child's representative without a special appointment, in the same way as in LVU cases.

An improved right to a court hearing for children under the age of 15 in cases under LPT, LVU and the Social Services Act

It is proposed that younger children should be given an improved right to a court hearing in cases under LPT, LVU and the Social Services Act (2001:453). A child under the age of 15 should be given a court hearing if he or she so wishes, and it cannot be assumed that this would be harmful to the child. The Inquiry reckons that children should be given an opportunity for a court hearing wherever possible, and that the procedures for this must be designed in child-friendly way, based on the age and individual circumstances of the child in question. The starting point is that children must be protected as much as possible in their participation and not from participating. A child should not be heard if it is concluded that he or she would be harmed by attending a court hearing. The assessment of a child's participation and the procedures for this must be made in each individual case based on the circumstances of the individual child.

Children's right to be informed about decisions and appeals under LPT and LVU should be clarified

The Inquiry suggests that the right of children to information about decisions and appeals under LVU and LPT should be clarified. If a child should be able to participate and have an opportunity to exer-

cise his or her rights, the child must have relevant information, for example, about which decisions that are taken and the rights of the child. This is not least a prerequisite for being able to appeal against decisions taken. The proposal grants an explicit right to personal information about decisions and opportunities to appeal, also for children under the age of 15.

LPT, LSS, LVU, the Social Services Act and the Aliens Ordinance are to include an obligation to provide information in a way that children can understand

Information to children needs to be adapted to the age and other individual circumstances of the child. Those providing the information must ensure, as far as possible, that the child has understood the information provided. It is proposed that this should be included in LPT, LVU, the Support and Service for Persons with Certain Functional Impairments Act (1993:387) (LSS), the Social Services Act and the Aliens Ordinance (2006:97), whereby information must be provided bearing in mind the age, maturity, and other individual circumstances of the child, such as disability and linguistic background.

Clarification that placements of children under the Social Services Act require a formal decision with an opportunity to appoint a public counsel in certain cases

A placement outside the child's own home may constitute a major intervention in the life of the individual child, even when this involves a voluntary placement under the Social Services Act. The Inquiry suggests that a placement a re-placement of a child under the Social Services Act must be preceded by a formalised decision against which an appeal can be brought. It is also proposed that a public counsellor must be appointed for the child to whom the measure relates if the child opposes the measure, and a public counsellor must be appointed to investigate the case or otherwise ensure that the child's interests are met.

Improved protection for children in certain situations in the migration process

It is proposed that a public counsel, who is not simultaneously representing the parent or carer of the child, should be appointed for children who have applied for a residence permit as a refugee or in need of subsidiary protection or if the child has been granted a new examination, if the child is taken into care under Section 2, LVU or if this is otherwise necessary for the case to be investigated or to accommodate the interests of the child. It is also proposed that a person appointed as public counsel under the Aliens Act for a child who is simultaneously in care under Section 2, LVU, also should become the child's representative in the migration process without a special appointment. This is not an entirely adequate solution for all children in the migration process who, for various reasons, have parents or carers who are not capable of representing their interests, but it is but it is considered to provide some protection for the most vulnerable children, including children who are subjected to violence by their guardians or who risk, for example, genital mutilation or forced marriage on return.

Clarification of the child's right to be heard in the migration process

The Inquiry suggests that a child should be given an opportunity to express his or her own views on issues concerning the child. The views of the child are to be given due weight in accordance with the age and maturity of the child. The Inquiry's suggestion means that the right of children to be heard under the Aliens Act explicitly applies to all questions concerning the child, not only in permit cases, and that, unlike today, there is no possibility of not giving the child this opportunity because it is deemed inappropriate.

Overarching proposals regarding accessibility, guidance, information, etc.

In addition to the problems and limitations of a more procedural nature noted by the Inquiry, a consistent starting point has been that children's opportunities to claim their rights also presuppose that

children have knowledge of their rights and how these can be utilised, and have sufficient access to information, guidance, and a child-friendly procedure. Several deficiencies and problems have been recognised in several areas, and the proposals made are therefore also of a comprehensive and general nature.

Develop work on making public services known, accessible and adapted for children

Government authorities that are central to ensuring the rights of the child are proposed to be given an in-depth mandate to take measures to make the activities of the authority, or the activities for which it is responsible, known, accessible and adapted for children. The county administrative boards are given a special assignment to assist municipalities and regions in their efforts to make their activities known, accessible and adapted for children. The Ombudsman for Children should be tasked with assisting the authorities with this work.

There is a need for coherent information at a national level on children's possibilities to claim their rights.

There is currently no coherent national information area where children and guardians can access information easily about where they can turn with complaints in all the areas where this may be relevant. It should be easy for children and adults close to children to obtain coherent, comprehensive information about which authorities, supervisory authorities, courts, and other actors who are responsible for various issues and how the child, itself or through its guardian, can proceed in practical terms, for example, to appeal against a decision or report a particular problem. It is proposed that the Ombudsman for Children should be given the task of providing information on children's opportunities to complain in various areas. The information should be provided in an appropriate manner for wide dissemination and access.

Develop a methodological support for municipal and regional child information centres

Municipalities and regions are responsible for many of the areas where children's rights turn up, such as schools, social services, and health care. The local conditions and how the activities are organised differ between different municipalities and regions. A local function which, with knowledge of the local conditions, is responsible for providing coherent information on various services and can answer questions and guide children and adults may therefore play a very important role. This may involve, for example, answering questions about where children should turn in the event of offensive treatment, what measures a child with a disability is entitled to receive at school or how children in the municipality can receive support and help in the event of domestic abuse. It is proposed that the Ombudsman for Children be commissioned to develop and disseminate methodological support for those municipalities and regions which want to work with local functions that can inform, answer questions and guide children and adults about children's rights.

Develop the knowledge and tools for courts to work on child-friendly proceedings

Court proceedings involving children need to be accessible and safe and, as far as possible, adapted to the child's age, maturity, and individual circumstances. Both for children who have procedural capacity and bring their own actions and for younger children's participation, it is a fundamental requirement of under the rule of law that the proceeding is designed based on the child being able to participate in the process and be given sufficient information and a good treatment. A child-friendly proceeding also includes information and good treatment for children who do not participate in hearings or represent themselves, but nevertheless may need to contact the court for questions and information in their cases.

There is a need for increased knowledge and developed tools for the courts' work on child-friendly proceeding. It is therefore proposed that the Swedish National Courts Administration be commissioned to report on the work carried out and the measures taken in the courts to develop children's opportunities for participation, in-

formation, and good treatment in court proceedings where children are parties or otherwise affected, as well as the work carried out by the Swedish National Courts Administration to provide support to the courts in this work.

Proposals on further investigation of certain issues

The possibility for children to have a stronger procedural position and be assigned their own legal counsellor in cases regarding custody, residence and contact should be investigated.

In cases concerning custody, residence and contact, children, like children in many other countries, should be able to have a stronger procedural position and be assigned a legal counsel of their own. This is particularly important in cases where there is reason to believe that the guardians are unable to protect the child's interests, reason to assume that the child has been subjected to violence or in some other way is or may be harmed, or if it is necessary for other reasons to ensure that the child's interests are met. Without such an adjustment, children are deemed to lack adequate opportunities to claim their rights under the Convention on the Rights of the Child. The question of right of action and legal counsel for children in cases concerning custody, residence and contact is such an extensive and complex issue that it is not possible to submit concrete proposals within the framework of this Inquiry. The issue should therefore be investigated further.

The opportunities to appoint a temporary representative for children in the event of conflicts of interest between children and parents or carers should be investigated

There is a need to make it easier to appoint a temporary representative for children in cases and matters in which there is a conflict of interest between children and their parents or carers or other legal representatives, or in which there are otherwise grounds to assume that the child's representative is not able to protect its interests. For reasons of both efficiency and the rule of law, it should be considered whether this type of appointment can be decided by the court

in which the case in question is being heard, as is the case in Finland. A review should be conducted of the provisions in the Children and Parents Code on guardians, and the opportunities to appoint a temporary representative for children should be explored.

There is a need for a concise review of certain questions concerning children's procedural capacity and the right to be heard

The age limits for children's procedural capacity should be reviewed with the aim of creating a consistent and uniform system. Making 15 years of age the lower limit for children's procedural capacity, as is the case in Finland, and additionally introducing a lower age limit in compulsory care cases, should be considered. Furthermore, a child's right to be heard irrespective of their age should be safeguarded in questions concerning guardianship and curatorship ("god man").

Other assessments

The Inquiry has also examined complaint procedures and children's opportunities to claim their rights in the health care and school sectors. However, for reasons explained in more detail in the respective sections concerning these areas, the Inquiry has made the assessment that there is currently no reason to submit proposals concerning complaint procedures for health care or for schools.

The remit to review opportunities for the State to contribute to the establishment of independent child advocacy in civil society organisations

The Inquiry's proposals

The Inquiry concludes that there is a need for an actor to support children with significant needs for support and help who, for various reasons, lack sufficient support from their parents or carers or other adults in their lives. To this end, the State should set up children's rights bureaus within civil society organisations which operates and that carries out independent child advocacy. The state should finance,

regulate, and otherwise contribute to the development and optimal functioning of children's rights bureaus.

The aim is that there will ultimately be children's rights bureaus in place which are operating independent child advocacy in each Swedish county. Children's rights bureaus should be established in stages and be preceded by a test programme. The Inquiry proposes a regulation on state funding and a regulatory framework for a pilot programme with children's rights bureaus.

It is proposed that the National Board of Health and Welfare should be the authority responsible for decisions on grants and, in dialogue with bodies including the Ombudsman for Children and the County Administrative Boards, be tasked with coordinating, and evaluating the test programme of children's rights bureaus.

More details on the need for a new support function for children

The Inquiry sees a need for a new organisation that provides support for children with significant needs for support and help and who, for various reasons, lack sufficient support from parents or carers or other adults in their lives. In practice, this may involve providing information and explaining decisions and processes, supporting the child in contact with authorities, for example by participating in meetings with social services and schools, helping the child to make his or her voice heard in different processes or assisting in making reports or complaints. Not least, the Inquiry sees a need for a function that can provide a continuous, safe source of support for children in vulnerable situations, with its responsibility and loyalty being solely to the child.

The support function for children for which the Inquiry has identified a need does not entail the withdrawal of existing responsibilities and duties from municipalities, regions or other authorities or coordinating public functions. It is proposed that the support function for children would have no powers to make decisions or coordinate the operations of authorities, nor to represent children legally in place of their parents or carers. The support function that the Inquiry sees a need for would complement the responsibilities and duties of authorities by acting as support and a voice for those children lacking sufficient support from their parents or carers or

other adults in different processes and contexts, based on the needs of the individual child. In this way, the function can contribute to ensuring that children receive the services they need and have their rights under the Convention on the Rights of the Child met to a greater extent. The starting point is that this service would not drive conflict but would instead serve as a bridge between individuals and authorities, fostering greater trust and confidence.

Why should the support function for children be carried out within civil society organisations?

The Inquiry concludes that there are several advantages of the new support function for children in vulnerable situations being independent and organised by the civil society. This does not preclude to the importance of also developing and strengthening the ability of social services and other authorities to prevent mistreatment and provide long term support to children being mistreated in various ways.

In summary, the Inquiry sees the following advantages of the proposed function being placed in the civil society:

- An independent actor is deemed to be able to help and support the child in several different areas without being hindered by the task or regulations governing an authority, or the organisational obstacles that may sometimes exist between different authorities.
- Children who have not been believed when they have reported abuse, or who have been victimised by societal interventions, may distrust authorities, and lack confidence that they will receive the help they need. A function of a children's rights bureaus in a civil society organisation can serve as a bridge between the individual and the public and reconcile differences and difficulties in communication.
- An independent actor is an extra guarantee that children in vulnerable situations have someone to turn to when the public system fails them, or if the person responsible for the child's safety and security within the scope of societal interventions is the person who at the same time is subjecting the child to violence or abuse.

- The child can feel reassured that the independent child advocate will be working on his or her behalf with no ties of loyalty to, for example, the decisions of colleagues, budget constraints, parents or carers or other duties.
- The services of an independent children's bureau can support and help the child without simultaneously being an actor or institution with the power to make decisions about the child.
- An independent actor is free to raise criticism constructively and point out deficiencies in public services in a way that can help the individual child, but also in the longer term contribute to the development of public services and to mistreatment being discovered and remedied.

Implementation in more detail

The Inquiry's proposal means that children's rights bureaus with independent child advocacy should be established step by step and be preceded by a test programme. Starting with a test programme in certain parts of the country will enable the bureaus established to maintain high quality and enable the services to gradually be expanded.

The proposal submitted sets out the content and purpose of these services, the requirements that will be set for them, how they will be financed and how they will be monitored. The ambition is that the actual programme trialling children's rights bureau will be able to offer independent child advocacy from the first half of 2025.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga att 36 och 39 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

36 §¹

Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Den unge ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövligt. Om beslutet kan överklagas ska han eller hon även informeras om hur det går till.

Den information som den unge får ska anpassas till den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen.

¹ Senaste lydelse 2012:777.

Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. *Den som är yngre får höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det.*

Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. *Den som är yngre har rätt att själv ansöka om att offentligt biträde ska förordnas. Han eller hon bör också höras i domstol, om den unge vill det och inte kan antas ta skada av att höras.*

Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

39 §²

I mål och ärenden om beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller *vid överklagande enligt 41 § första stycket 1* ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

I mål och ärenden om beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller *i sådana mål och ärenden om placering som kan överklagas enligt 41 § första stycket 1* ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

² Senaste lydelse 2020:1259.

Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som är under 15 år och som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

I mål och ärenden om umgänge eller hemlighållande av vistelseort enligt 14 § eller inför och vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Socialnämnden ska skyndsamt överlämna en ansökan om eller anmäla behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

dels att 44 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 44 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Om patienten har fyllt 15 år, har *han* rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

En patient som är yngre bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att patienten inte tar skada av att höras.

44 §

Om patienten har fyllt 15 år, har *han eller hon* rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

En patient som är yngre har rätt att själv begära att tvångsvården ska upphöra och överklaga sådana beslut som innebär att offentligt biträde ska förordnas enligt 38 a §. Han eller hon bör också höras i domstol, om patienten vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

44 a §

Ett barn ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska barnet även informeras om hur det går till.

Den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade att 8 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 §¹

Insatser enligt denna lag ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det. Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller framtidsfullmakts-havare begära insatser för honom eller henne.

När en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

¹ Senaste lydelse 2017:313.

1.4 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)

dels att 6 kap. 1 §, 11 kap. 10 § och 16 kap. 3 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 11 kap. 10 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

1 §¹

Socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett

1. familjehem,
2. hem för vård eller boende, eller
3. stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år (stödboende).

Barn i åldern 16–17 år får tas emot i ett stödboende endast om det finns särskilda skäl.

Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Socialnämnden *bestämmer var barnet ska vistas under vårdtiden* och ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.

11 kap.

10 §²

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klargöras på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

¹ Senaste lydelse 2015:982.

² Senaste lydelse 2012:776.

Den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om *barnet inte kan antas ta skada av det.*

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre bör höras i domstol, om *han eller hon vill det och inte kan antas ta skada av att höras.*

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

10 a §

I mål och ärenden om placering enligt 6 kap. 1 §, ska offentligt biträde förordnas för det barn som åtgärden avser om

1. *barnet motsätter sig åtgärden, och*
2. *ett offentligt biträde måste förordnas för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tillgodoses.*

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som inte har fyllt 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet.

I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

16 kap.

3 §³

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 a kap. 8 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,
 - placering enligt 6 kap 1 §,
- medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- medgivande enligt 6 kap. 12 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §,
- samtycke enligt 6 kap. 14 §, eller
- avgifter eller förbehållsbelopp enligt 8 kap. 4–9 §§.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart.

En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut ska verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

På begäran av sökanden får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

³ Senaste lydelse 2015:970.

1.5 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningslagen (2005:716) att 1 kap. 11 § och 18 kap. 1 och 3 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

11 §

När frågor om tillstånd enligt denna lag skall bedömas och ett barn berörs av ett beslut i ärendet skall, om det inte är olämpligt, barnet höras. Den hänsyn skall tas till det barnet har sagt som barnets ålder och mognad motiverar.

Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

18 kap.

1 §¹

Offentligt biträde ska förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas, i mål och ärenden om

1. avvísning, dock inte hos Polismyndigheten om inte utlännen enligt 10 kap. 1 eller 2 § hållits i förvar sedan mer än tre dagar,

2. utvisning enligt 8 kap. 6 eller 10 § eller 11 § andra stycket,

3. verkställighet av beslut om avvísning eller utvisning enligt denna lag, om beslut om inhibition meddelats av Migrationsverket, en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen eller om ny prövning beviljats,

4. verkställighet av beslut om avvísning eller utvisning enligt denna lag, dock endast när det gäller fråga om förvar enligt 10 kap. 1 eller 2 § och utlännen hållits i förvar sedan mer än tre dagar, och

5. hemsändande enligt 23 kap. 2 §.

Offentligt biträde ska alltid förordnas i mål och ärenden enligt första stycket 1 och 2 för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 §, om barnet saknar vårdnadshavare här i landet. Offent-

¹ Senaste lydelse 2021:765.

ligt biträde ska också förordnas för ett barn som saknar vårdnadshavare här i landet om ny prövning har beviljats barnet.

Offentligt biträde ska alltid förordnas för barn som hålls i förvar enligt 10 kap. 2 §, om barnet saknar vårdnadshavare här i landet.

Offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas i mål och ärenden enligt första stycket 1 och 2 för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 § eller om ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses.

3 §

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser. Detta gäller dock inte om det finns en god man för barnet enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som bereds vård med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2025.

1.6 Förslag till förordning om ändring i utlänningsförordningen (2006:97)

Härigenom föreskrivs i fråga om utlänningsförordningen (2006:97) att 8 kap. 10 f § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

10 f §¹

Migrationsverket ska i samband med att en utlänning ansöker om uppehållstillstånd som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 § utlänningslagen (2005:716) informera utlänningen om förfarandet, om utlänningens rättigheter och skyldigheter och om tänkbara konsekvenser av att inte uppfylla skyldigheterna eller av att inte samarbeta med Migrationsverket och andra myndigheter. Detsamma gäller om Migrationsverket beviljar ny prövning enligt 12 kap. 19 eller 19 b § utlänningslagen.

Migrationsverket ska i samband med att en utlänning beviljas uppehållstillstånd enligt 5 kap. 1 § utlänningslagen informera utlänningen om de rättigheter och skyldigheter som följer av att han eller hon bedömts vara flykting eller alternativt skyddsbehövande. Motsvarande gäller om en utlänning beviljas statusförklaring enligt 4 kap. 3 c § utlänningslagen.

Informationen ska lämnas på ett språk som utlänningen kan förstå.

Information till barn ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2025.

¹ Senaste lydelse 2021:813.

1.7 Förslag till förordning om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer

Härigenom föreskrivs följande.

Inledande bestämmelser

1 § Denna förordning innehåller bestämmelser om statsbidrag till ideella föreningar för en försöksverksamhet med barnrättsbyråer som erbjuder enskilda barn stöd med oberoende barnombud.

2 § Syftet med bidraget är att främja verksamheter i civilsamhället med oberoende barnombud som ger enskilda barn stöd och bidrar till att barnet får de insatser av samhället som han eller hon är i behov av och kan ha rätt till i enlighet med barnkonventionen. Barnombudets övergripande uppgift är att möjliggöra barnets delaktighet i viktiga beslut, bedömningar och processer i hans eller hennes kontakter med myndigheter och bidra till ett bra samarbete med dessa. Barnombudet ska lyssna på det enskilda barnet och ge stöd till honom eller henne att uttrycka sina åsikter, tankar och känslor. Verksamhetens målgrupp är barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet.

3 § Verksamheten med oberoende barnombud ska erbjuda kostnadsfritt stöd till barn. Om behov finns kan även personer som fyllt 18 år erbjudas stöd under en begränsad tid.

Förutsättningar för bidrag

4 § Bidrag får lämnas till ideella föreningar för sådan verksamhet med barnrättsbyråer som avses i 2–3 §§.

5 § Bidrag får lämnas till en ideell förening som

1. är politiskt och religiöst obunden och i sin verksamhet respekterar demokratins idéer inklusive barns rättigheter, jämställdhet och förbud mot diskriminering,

2. styr sin verksamhet med tydliga mål och metoder och kan dokumentera sin verksamhet genom verksamhets- och revisionsberättelser,
3. är en juridisk person som under minst två år har bedrivit stödverksamhet för barn, och
4. i sin verksamhet har tillräcklig kompetens, utbildning och erfarenhet för att kunna bedriva sådan verksamhet som avses i 2 §.

6 § Socialstyrelsen prövar frågor om bidrag enligt denna förordning.

Ansökan och beslut om bidrag

7 § Ansökan om bidrag för verksamhet med barnrättsbyråer ska vara skriftlig och lämnas till Socialstyrelsen senast vid den tidpunkt som myndigheten bestämmer. En ansökan ska innehålla det som Socialstyrelsen bestämmer.

8 § Socialstyrelsen fattar beslut om bidrag enligt 2–7 §§.

Bidraget får beviljas för en period om högst tre år. Ett bidragsår omfattar ett kalenderår.

I ett beslut om bidrag ska det anges för vilket eller vilka kalenderår bidraget beviljas och vilka villkor som ska gälla för bidraget.

Beslutet ska också innehålla information om utbetalning och redovisning samt hinder mot utbetalning, återbetalning och återkrav.

Medel betalas ut årligen i förskott och i mån av medel.

Redovisning

9 § Den som beviljats bidrag enligt denna förordning ska senast vid den tidpunkt som anges i beslutet om bidrag till Socialstyrelsen lämna en ekonomisk redovisning och en redogörelse för vad medlen har använts till i förhållande till det syfte som anges i 2 § samt de övriga uppgifter och handlingar som myndigheten begär. Redovisningen ska göras på det sätt som Socialstyrelsen anvisar.

Återbetalning och hinder mot utbetalning

10 § Mottagaren av bidrag enligt denna förordning är återbetalningsskyldig om

1. mottagaren genom att lämna oriktiga uppgifter eller på annat sätt har förorsakat att bidrag har lämnats felaktigt eller med för högt belopp,

2. bidraget av något annat skäl har lämnats felaktigt eller med för högt belopp och mottagaren borde ha insett detta,

3. bidraget helt eller delvis inte har utnyttjats eller använts för de ändamål som det har beviljats för,

4. mottagaren inte har lämnat en sådan redovisning som avses i 9 §, eller

5. villkoren i beslutet om bidrag inte har följts.

Socialstyrelsen ska besluta att helt eller delvis kräva tillbaka bidraget om bidragsmottagaren är återbetalningsskyldig enligt första stycket. Om det finns särskilda skäl för det, får Socialstyrelsen efterge återkrav helt eller delvis.

11 § Socialstyrelsen får besluta att ett beviljat bidrag helt eller delvis inte ska betalas ut om det finns grund för återbetalning enligt 10 §.

Bemyndigande

12 § Socialstyrelsen får meddela föreskrifter om verkställigheten av denna förordning.

Överklagande

13 § I 40 § förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om överklagande till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut än beslut om återkrav eller beslut om hinder mot utbetalning får dock inte överklagas.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juni 2024.

2. Förordningen tillämpas första gången i fråga om bidrag för år 2025.

2 Uppdraget, arbetet och dispositionen

2.1 Uppdraget

Utredningens uppdrag om barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen består av tre deluppdrag: att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism, att föreslå åtgärder som säkerställer barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning och att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

I utredningens uppdrag att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism har ingått att analysera konsekvenserna av en eventuell ratificering och, om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering.

Utredningens uppdrag om barns klagomöjligheter i svensk lagstiftning har bestått i att kartlägga och analysera om det finns problem eller begränsningar vad gäller barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen samt vid behov lämna förslag som säkerställer att barn kan framföra klagomål och få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad. Bakgrunden till uppdraget i denna del är enligt direktivet att det är viktigt att barn, för att kunna få sina rättigheter tillgodosedda enligt barnkonventionen, också kan utkräva dem och få upprättelse. Av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen följer också att en förutsättning för en prövning i barnrättskommittén är att inhemska rättsmedel är uttömda eller anses bristfälliga.

Utredningens tredje deluppdrag har varit att analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter.

I direktivet anges att barnrättsperspektivet ska vara en utgångspunkt i hela utredningens arbete liksom ett ungdomsperspektiv, funktionshinderperspektiv och ett jämställdhetsperspektiv. Utredningen ska ha kontakter med och hämta in åsikter, kunskap och erfarenheter från berörda statliga myndigheter och andra relevanta aktörer. Särskilt angeläget är att utredningen, så långt det är möjligt, för dialog och lyssnar in barns åsikter och tar del av deras erfarenheter. Barns synpunkter och erfarenheter ska beaktas i arbetet. Utredningen ska därutöver ta del av, redovisa och beakta erfarenheter från andra stater, särskilt de nordiska.

2.2 Utredningsarbetet

2.2.1 Allmänt om arbetet

Syfte och mål

Utredningen anser att det huvudsakliga syftet med utredningen är att redogöra för och analysera barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Målet är att identifiera eventuella brister och vid behov föreslå åtgärder som förbättrar barns möjligheter att utkräva sina rättigheter.

Sakkunniga och experter

Utredningens arbete har bedrivits på sedvanligt sätt med regelbundna sammanträden med sakkunniga och experter. Totalt har åtta sammanträden hållits, inklusive ett slutjusteringsmöte. Utöver detta har utredningen kontinuerligt haft enskilda möten och kontakter med sakkunniga och experter i utredningen. Utredningen har följt relevant arbete inom Regeringskansliet, vilket har inneburit att kontakter har tagits med flera departement, bland annat Arbetsmarknadsdepartementet och Kulturdepartementet.

Enkätundersökning och möten med myndigheter

Utredningen har genomfört en enkätundersökning riktad till myndigheter (se bilaga 10). Följande myndigheter har besvarat utredningens enkät: Barn- och elevombudet (Beo) vid Skolinspektionen, Barnombudsmannen, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Försäkringskassan, Förvaltningsrätten i Stockholm, Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern (JK), Luleå Tingsrätt, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skatteverket, Skolinspektionen, Skolväsendets överklagandenämnd, Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, SiS, Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, Patientnämnderna i Norrbotten, Västmanland och Uppsala, Överförmyndarnämnden i Malmö samt 15 socialnämnder från olika delar av landet.

Utredningen har därutöver haft enskilda möten med Barnombudsmannen, JK, Justitieombudsmannen (JO), Institutet för mänskliga rättigheter, IVO, Länsstyrelsen i Dalarnas län¹, Migrationsverket, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Riksrevisionen, SiS och Socialstyrelsen.

Kontakter med civilsamhällesorganisationer

Utredningen har i oktober 2022 anordnat en hearing med civilsamhällesorganisationer för att inhämta erfarenheter och synpunkter som rör utredningens uppdrag. Närmare 30 organisationer bjöds in att delta i hearingen. Närvarade gjorde följande organisationer: Asylrättscentrum, Barnens rätt i samhället (Bris), Brottsofferjouren, ECPAT Sverige, Elevernas riksförbund, Friends, Funktionsrätt Sverige, Judiska ungdomsförbundet, Malmö mot diskriminering, Nätverket för barnkonventionen, RFSL ungdom, Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar, Riksförbundet för Social och Mental Hälsa, Rädda barnen, Svenska kyrkan, Synskadades riksförbund och UNHCR.

¹ Länsstyrelsen i Dalarnas län har sedan i juni 2019 ett regeringsuppdrag att samordna och utveckla länsstyrelsernas tillämpning av barnets rättigheter samt stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och regioner (regeringsbeslut A2019/01274).

Utredningen bjöds in av dåvarande statsrådet och socialministern Lena Hallengren att presentera och diskutera utredningsuppdraget med organisationer i Barnrättsdelegationen.² Ett stort antal organisationer samt Barnombudsmannen deltog vid detta möte som ägde rum i juni 2022.

Utredningen har därutöver haft separata möten och kontakter med Antidiskrimineringsbyrån Väst, Barnrättsbyrån, Malmö mot diskriminering, Maskrosbarn, Riksförbundet Attention och Rädda Barnen.

Internationella kontakter och studiebesök

Med anledning av uppdraget om det tredje tilläggsprotokollet har utredningen haft möten och kontakter med motsvarigheterna till Barnombudsmannen i Danmark (Børnerådet), Finland (Lapsiasia-valtuutettu) och Norge (Barneombudet) samt därutöver med ansvariga departement i Danmark (Social-, Bolig- og Ældreministeriet) och i Finland (Utrikesministeriet).

I januari 2023 genomförde utredningen ett studiebesök till Genève i Schweiz, också det med anledning av uppdraget om det tredje tilläggsprotokollet, och hade möten med barnrättskommittén och kommitténs arbetsgrupp för individuella klagomål, personal vid sektionen för klagomål och brådskande åtgärder vid kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (PUAS), personal vid den ständiga svenska representationen och Child Rights Connect, som är en paraplyorganisation för ett 100-tal civilsamhällesorganisationer.

I februari 2023 genomförde utredningen ett studiebesök till England och Wales med anledning av uppdraget att utreda frågan om oberoende barnombud. I Storbritannien finns sedan drygt 20 år tillbaka ett system där staten administrerar, organiserar och finansierar verksamheter med oberoende barnombud (independent child advocacy). Utredningen besökte och samtalade med flera civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Utredningen hade även möten med de statliga myndigheter som ansvarar för frågor om barnets rättigheter och barnkonventionen och med statliga utredare som granskat frågor om oberoende barnombud.

² Barnrättsdelegationen är ett forum för dialog mellan regeringen och civilsamhällesorganisationer (samt Barnombudsmannen) som arbetar med barnets rättigheter, både nationellt och internationellt.

Slutligen hölls även möten med ansvarigt departement i England samt ansvarig minister i Wales.

Övriga möten med mera

Möten och kontakter har utöver vad som redogjorts för ovan genomförts med följande aktörer:

- barnrättsnätverk inom Sveriges kommuner och regioner (SKR), som samlar barnrättsstrateger med mera inom både kommuner och regioner,
- advokater som arbetar med mål och ärenden enligt LVU och LPT samt med familjerättsliga mål,
- barnombudsmannen i Botkyrka kommun, samordnaren för barnrättsfrågor i Västerås, nuvarande och tidigare barnombudsmannen i Stockholm, Sveriges stadsmissioner och barnombudet i Uppsala län,
- ett antal forskare inom olika områden,
- representanter för andra statliga utredningar, särskilt Utredningen om barn och unga i samhällets vård (S 2021:06) och Utredningen En uppväxt fri från våld (SOU 2022:70), samt
- riksdagsledamöter och andra inbjudna vid riksdagsseminariet ”Lokala fristående barnombud – för varje barns bästa”.

Omslag och illustrationer

Betänkandets omslag liksom illustrationerna som hör till barns berättelser är samtliga gjorda av illustratören Nikki Lind. Inför framtagandet av illustrationerna har Nikki Lind tagit del av barn och ungas åsikter och erfarenheter som utredningen redogör för i betänkandet. Så här beskriver Nikki Lind själv hur hon tänkt kring framtagandet av omslaget till betänkandet:

Livet för ett barn kan vara väldigt känsligt i och med att man inte har hittat sig själv än. Barn som går genom svåra situationer hemma kan ha det jättesvårt och kan ha dubbelt så mycket på sina axlar. Oftast är det saker som barn själva inte har kontroll över. Barn ska inte behöva ha detta ansvar heller eftersom de är barn. Skolan kan också innebära en utmaning. När jag läste underlagen till detta betänkande, insåg jag att

alla barn hade olika situationer. Något som kändes gemensamt för alla var att det är mycket som barnet ska ta hand om. Till exempel skola, hemma, föräldrar, okända människor på myndigheter och hos socialtjänsten, olika placeringsplatser och så vidare. Som barn känns detta jättetungt och alla vill de något och man får inte ens vara barn. Utöver detta, får de inte hjälp när de behöver det eller får de fel typ av hjälp som kan orsaka stora konsekvenser för barnet. Med barnombud, mer information om att de har rätt att klaga, rätt typ av hjälp specifikt till barnets situation, blir det svåra i livet mycket lättare och känns mindre ensamt och livet kan kännas roligt igen. Baksidan på omslaget är ett vanligt ungdom/barnrum. Vissa barn har en dröm om att ha ett rum. När man har ett tillräckligt stabilt liv som barn och får vara barn. Saker barn gillar att göra är lyssna på musik, spela, mobilen, olika fritidsintressen och vara för sig själva ibland. Med rätt typ av hjälp kan barn må bättre.

2.2.2 Särskilt om barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utredningen har inhämtat barn och ungas åsikter och erfarenheter genom ett samarbete med de ideella föreningarna Barnrättsbyrån, Maskrosbarn och Riksförbundet Attention. Barnrättsbyrån vänder sig till barn och unga upp till 21 år och hjälper till i frågor som rör barns rättigheter. De barn och unga som vänder sig till Barnrättsbyrån lever ofta i utsatta livssituationer. Maskrosbarn vänder sig till barn mellan 13 och 19 år som har föräldrar som har ett missbruk, en psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för barn och vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

De barn och unga som utredningen lyssnat till representerar sig själva och inte alla barn. Generaliseringar utifrån resultatet av samtalen med barn och unga ska därför göras med försiktighet. Genom att lyssna in barns åsikter, erfarenheter och perspektiv har utredningen fått ta del av brister och förslag på lösningar som kanske inte hade uppmärksammats annars.

Föreningarna har på uppdrag av utredningen och enligt upprättade avtal, bistått med att genomföra kvalitativa intervjuer/samtal med barn och unga där barn och unga har getts möjlighet att förmedla sina åsikter och erfarenheter av kontakter med myndigheter och domstolar. Föreningarna har sammanställt innehållet i samtalen och överlämnat dessa till utredningen tillsammans med föreningarnas egna analyser av resultatet. Vårdnadshavares samtycke har hämtats in när så behövts och barn och unga har getts information om vad syftet

med samtalen är och vad resultatet ska användas till. Utredningen har deltagit i ett flertal av samtalen med barn och unga.

Totalt har samtal genomförts med 34 barn och unga i åldrarna 15 till 23 år varav 30 flickor och 4 pojkar. Det har hållits samtal både i grupp och enskilt. Frågeställningarna som legat till grund för samtalen har tagits fram av utredningen i dialog med föreningarna. Exempel på öppna frågor under samtalen har varit: ”Har du någon gång klagat på ett beslut som handlat om dig, till en domstol eller en annan myndighet, till exempel för att du tyckt att en av dina rättigheter enligt barnkonventionen har kränkts?”, ”När du har varit i kontakt med en domstol eller en annan myndighet om saker som gällt dig, hur tycker du att du blivit bemött?” och ”Vilket stöd har du haft eller önskat dig i dina kontakter med en domstol eller en annan myndighet?” Utredningen har tagit fram frågeställningar med mera bland annat utifrån den kunskap om att samtala med barn som förmedlats till utredningen från Barnombudsmannen i ett särskilt möte om detta.

De barn och unga som medverkat i samtalen har erfarenheter av utsatta livssituationer och av att försöka utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i kontakt med domstolar och förvaltningsmyndigheter. För utredningen har barn och ungas berättelser varit väsentliga för att belysa hur barn och unga kan uppleva dessa kontakter. Utredningen har i möjligaste mån försöka inhämta röster från barn och unga från olika delar av landet och med olika förutsättningar och bakgrund, till exempel barn i olika åldrar, både flickor och pojkar och barn som identifierar sig med andra könsuttryck, barn med funktionsnedsättning eller utrikesfödda/nyanlända barn.

Utredningen anordnade och genomförde även, i samarbete med Barnrättsbyrån, Maskrosbarn och Riksförbundet Attention, ett särskilt möte i mars 2023 där barn och unga delade med sig av sina åsikter och erfarenheter direkt till statsrådet och socialtjänstministern Camilla Waltersson Grönvall, utredningen och några av de sakkunniga och experter som bistått utredningen. Vid mötet deltog ett tiotal barn och unga, flertalet av dem hade utredningen och föreningarna träffat vid tidigare tillfällen under utredningsarbetet. Vid mötet var fokus på två frågeställningar: ”Vilka är våra erfarenheter av kontakter med samhället?” och ”Vad behöver vi för hjälp för att klaga?”. Syftet med mötet var att utredningen skulle få information direkt från barn och unga om vilka förändringar som kan behöva göras för att barn

ska få bättre möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

För att ytterligare utvidga bilden av barns åsikter och erfarenheter har utredningen även gjort en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av andra organisationer och myndigheter. Utredningen har gått igenom ett stort antal rapporter som förmedlar barns åsikter och erfarenheter från de områden utredningen tittat närmare på, bland annat den sociala barn- och ungdomsvården. Ambitionen är att ge en bred bild av olika barns åsikter och erfarenheter av att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

I betänkandet finns elva lite längre berättelser från olika barn och unga som lyfts fram särskilt med illustrationer (se kapitel 3, 9, 10 och 12). Nio av dessa berättelser kommer från barn och unga som utredningen samtalat med och två berättelser bygger på intervjuer med barn som andra aktörer har gjort. Samtliga berättelser är autentiska och upplevda i närtid men namnen på barnen och ungdomarna är fingerade.

2.3 Betänkandets disposition

Betänkandet består av 15 kapitel.

Utredningens författningsförslag finns i *kapitel 1* och i *kapitel 2* återfinns denna redovisning av utredningens uppdrag och arbete.

I *kapitel 3* redogörs för barn och ungas åsikter och erfarenheter, bland annat med utgångspunkt i de samtal utredningen haft med barn och unga.

Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism redovisas i kapitel 4, 5, 6 och 7.

I *kapitel 4* beskrivs översiktligt vad de mänskliga rättigheterna innefattar och vilken betydelse internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter har för stater som har åtagit sig att följa dem. I ett efterföljande avsnitt redogörs översiktligt för FN:s nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden. Särskilt redogörs för skälen till att Sverige har eller inte har anslutit sig till respektive konvention med ett tillhörande klagomålsförfarande. I nästföljande avsnitt redogörs för relevant sta-

tistik och avslutningsvis redogörs översiktligt för hur individuella klagomålsärenden hanteras, dels inom FN, dels i Sverige. Slutligen redogör utredningen särskilt för regeringens syn på handläggningen i FN-kommittéerna.

Kapitel 5, som också har relevans för hela betänkandet och utredningens samtliga uppdrag, rör barnkonventionen. I de inledande avsnitten redogörs för barnkonventionens tillkomst, struktur och övergripande innehåll. Därefter redogörs för de grundläggande principerna och övriga viktiga artiklar utifrån utredningens alla uppdrag. I de efterföljande avsnitten redogörs för hur konventionen ska genomföras av konventionsstaterna och hur detta följs upp. I detta sammanhang beskrivs barnrättskommitténs mandat och ansvar och konventionsstaternas rapporteringsskyldighet till barnrättskommittén. Slutligen redogörs i korthet för att barnkonventionen numera är svensk lag och innebörden av det.

I *kapitel 6* redogörs inledningsvis för innehållet i tilläggsprotokollet och övriga relevanta dokument, vad som krävs för en ratificering i enlighet med protokollet och även svensk rätt. Därefter följer ett avsnitt med synpunkter på en ratificering av tilläggsprotokollet. I ett efterföljande avsnitt återfinns utredningens internationella utblick och avslutningsvis redogörs för relevant statistik samt några avgöranden från barnrättskommittén.

I *kapitel 7* behandlas och analyseras centrala aspekter av en ratificering av tilläggsprotokollet. Därefter redogörs för utredningens ställningstagande i frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet. Avslutningsvis redogörs för de behov utredningen identifierat av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.

Uppdraget att kartlägga och därefter lämna förslag avseende barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen redovisas i första hand i kapitel 8, 9, 10 och 11.

Kapitel 8 är ett översiktligt kapitel som ger en övergripande bakgrund till barns rättsliga ställning och frågor som rör klagorätt och processbehörighet. Här redogörs också för i vilka rättsliga situationer det typiskt sätt kan finnas brister och begränsningar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter. Dessa situationer har tjänat som ett raster i utredningens närmare granskning av olika rättsområden och möten med myndigheter, civilsamhällesorganisationer och barn för att identifiera brister och begränsningar i nationell rätt.

I *kapitel 9* granskas närmare barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom den sociala barn- och ungdomsvården och inom den psykiatriska tvångsvården. I slutet av kapitlet redogörs för utredningens överväganden och förslag i denna del.

Därefter, i *kapitel 10*, redogörs för barns möjligheter att utkräva sina rättigheter såvitt gäller vårdnadsmål, skolan, migrationsprocessen och hälso- och sjukvården. Utredningens överväganden och förslag i dessa delar presenteras i slutet av respektive avsnitt i detta kapitel.

Genom den granskning som gjorts på respektive rättsområde har utredningen noterat problem och begränsningar som är av mer övergripande karaktär och omfattar flera rättsområden. Hit hör bland annat frågor om ställföreträderskap och åldersgränser för processbehörighet. Detta behandlas i *kapitel 11* som samlar frågor av mer övergripande karaktär. Här redogörs också för frågor som rör barns tillgång till information, vägledning och ett barnanpassat förfarande. Utredningens överväganden och förslag i dessa delar presenteras i slutet av respektive avsnitt i detta kapitel.

Uppdraget att se över behov, fördelar och nackdelar med att staten etablerar barnrättsbyråer eller oberoende barnombud i civilsamhället baserar sig på den kunskap och de slutsatser som utredningen erhållit under genomförandet av de två första deluppgifterna och frågan behandlas i *kapitel 12*. I slutet av kapitlet redogörs för utredningens överväganden och förslag i denna del.

Bedömningar i fråga om ikraftträdande- och övergångsbestämmelser redovisas i *kapitel 13* och konsekvenserna av utredningens förslag i *kapitel 14*. I *kapitel 15* finns författningskommentarer till de författningsförslag utredningen lämnar.

2.4 Utgångspunkter och avgränsningar

2.4.1 Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen

Av direktivet framgår att utredaren ska ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Vidare framgår av direktivet att utredaren ska, om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering, samt vid behov föreslå andra åtgärder som ger förutsätt-

ningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av protokollet, till exempel kunskapshöjande insatser och hur en begäran om interimistiska åtgärder ska hanteras.

För att ta ställning till om Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet behöver olika aspekter av en ratificering belysas och analyseras. Den övergripande huvudfrågan är vilka för- och nackdelar som följer av en ratificering. Särskilt viktigt att belysa är vilken betydelse en ratificering av tilläggsprotokollet kan få för enskilda barn och vilken betydelse den kan få för implementeringen av barnkonventionen på nationell nivå.

Utredningen har tagit del av synpunkter och information från ett stort antal nationella och internationella aktörer som belyst en rad olika aspekter av en svensk ratificering och även lyft generella synpunkter om FN-kommittéernas klagomålshantering. Utredningen har vidare tagit del av tilläggsprotokollet och övriga relevanta dokument, så som arbetsordningen, arbetsmetoder med mera. Framkommen information, synpunkter och perspektiv på en svensk ratificering har därefter sammanställts och analyserats för att för- och nackdelar samt tänkbara konsekvenser ska kunna redovisas.

Utredningen har också undersökt och redovisat vilka behov som finns av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.

Ett område som utredningen bedömt som centralt att granska närmare är hur mänskliga rättigheter regleras i internationella överenskommelser och i synnerhet hur övervakningen av efterlevnaden av dessa överenskommelser ser ut. De tolkningsprinciper för tillämpning av överenskommelserna som finns har utredningen däremot inte studerat närmare.

Utredningen har valt att studera FN:s nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden, till vilka barnkonventionen räknas. Andra FN-konventioner om mänskliga rättigheter studeras inte närmare. Fokus för utredningen har varit att ta del av de skäl som anförts för att Sverige ska ansluta sig eller inte ansluta sig till respektive konventions individuella klagomålsförfarande. Detta då det får anses vara intressant och av betydelse för frågan för bedömningen av om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism. Utredningen har också närmare under-

sökt hur klagomålsärenden hanteras både i FN och i Sverige samt vilket ansvar olika aktörer har i klagomålsprocessen.

Information om hur de individuella klagomålsmekanismerna fungerat i praktiken och vilka problem som har manifesterat sig har inhämtats från Utrikesdepartementet, som handlägger de ärenden som framställts mot Sverige enligt de individuella klagomålsförfaranden till kärnkonventionerna som Sverige har anslutit sig till, samt från Justitiedepartementet och Migrationsverket, som ofta bistår Utrikesdepartementet i denna handläggning.

Utredningen har också inhämtat statistik om antalet individuella klagomålsärenden i FN-kommittéerna samt handläggningstider för dessa. Det har varit särskilt angeläget att inhämta statistik om handläggningstider eftersom det till utredningen har framförts synpunkter om att dessa är långa.

I övrigt har utredningen haft en rad möten och kontakter med relevanta aktörer för att få synpunkter på hur den individuella klagorätten har fungerat i förhållande till FN-kommittéerna och vilka eventuella problem som manifesterat sig. Exempel på sådana aktörer är Barnombudsmannen, Institutet för mänskliga rättigheter, Justitiedepartementet (Migrationsenheten), Migrationsverket, Utrikesdepartementet (Enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt) och olika civilsamhällesorganisationer. Utredningen har även haft möten och kontakter med olika internationella aktörer som redovisas i avsnitt 2.2 i detta kapitel.

Eftersom barnkonventionen är utgångspunkten för hela utredningens uppdrag har utredningen ansett det viktigt att i betänkandet särskilt redogöra för barnkonventionen, dess tillkomst, struktur och hur efterlevnaden följs upp.

För att kunna ta ställning till vad en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet innebär har utredningen analyserat protokollet och särskilt de artiklar som är centrala för tillämpningen, när det gäller exempelvis vilka villkor som ställs upp för prövning av klagomålsärenden, vilka avvisningsgrunderna är och när interimistiska åtgärder kan bli aktuella. Utredningen har även tagit del av andra relevanta dokument, som barnrättskommitténs arbetsordning, arbetsmetoder och riktlinjer för hantering av interimistiska åtgärder enligt det tredje tilläggsprotokollet. Tilläggsprotokollet och de övriga tre dokumenten återges i sina originalversioner på engelska och i svenska översättningar i bilaga 2–9. Utredningen redogör för väsentliga delar av

tilläggsprotokollet och de övriga dokumenten. Det är utredningen som låtit översätta nämnda dokument och översättningarna har där- efter granskats närmare, bland annat av vissa av utredningens sak- kunniga och experter.

Utredningen har gjort bedömningen att fokus för utredningens uppdrag avseende tilläggsprotokollet är det individuella klagomåls- förfarandet och inte de förfaranden som rör mellanstatliga klagomål eller utredningsförfaranden vid allvarliga eller systematiska kränk- ningar som också regleras i tilläggsprotokollet. Förfaranden som rör mellanstatliga klagomål och utredningsförfaranden behandlas därför endast översiktligt.

Vilka juridiska krav som ställs upp för en ratificering av tilläggs- protokollet är givetvis också viktigt för att förutsättningarna vid en ratificering ska vara tydliga och klarlagda. Vidare redogörs för synpunk- ter på en ratificering som framförts av till exempel tidigare svenska regeringar, statliga myndigheter och civilsamhällesorganisationer.

2.4.2 Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter i svensk lagstiftning

Utredningen ska enligt direktivet göra en kartläggning av problem eller begränsningar avseende barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen inom ramen för ett mål eller ärende där barnet är part. Detta ska göras dels mot bak- grund av vårdnadshavarens ansvar för barnet, dels när det gäller bar- nets möjligheter att agera självständigt. Syftet med kartläggningen är att därefter lämna förslag som säkerställer att barn själva, eller genom vårdnadshavare eller annan företrädare, kan framföra klagomål, på- tala brister och få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonven- tionen prövad inom ramen för ett mål eller ärende vid domstolar och förvaltningsmyndigheter i Sverige där barnet är part. Nedan redo- görs för hur utredningen tolkat uppdraget i denna del och vilka av- gränsningar och prioriteringar som gjorts.

Inledningsvis kan konstateras att utredningens uppdrag är av processuell karaktär i så mån att den omfattar möjligheterna att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen *prövad*. Even- tuella brister och begränsningar som rör materiella bestämmelser och tolkningen av dessa omfattas inte av uppdraget. Inte heller frågor

som rör exempelvis resurstilldelning, politiska prioriteringar eller praktisk organisering av olika verksamheter.

Den upplevda rättighetskränkningen enligt barnkonventionen ska enligt direktivet kunna prövas inom ramen för *ett mål eller ärende vid domstolar och förvaltningsmyndigheter i Sverige där barnet är part*. Detta innebär enligt utredningens uppfattning inte en begränsning till att endast granska och lämna förslag avseende områden där barns rättigheter redan i dag kan bli föremål för prövning i mål eller ärenden där barnet är part. Även förfaranden som rör barn men där barn i dagsläget inte erkänns som parter får anses ingå i uppdraget.

Uppdraget att kartlägga barns möjligheter att klaga bör förstas utifrån det övergripande syftet att säkerställa barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad. Kartläggningen omfattar därför ett brett spektrum av förfaranden och situationer där barn eller deras företrädare vill påtala brister, initiera ärenden, komma till tals eller överklaga beslut. Det omfattar alltså både barns möjligheter att initiera ärenden och processer för att ta tillvarata sina rättigheter liksom barns möjligheter att komma till tals eller delta i förfaranden som redan pågår.

Barnkonventionen riktar sig till stater och det är staten som är ansvarig för att uppfylla konventionen. Utanför uppdraget faller därför processer för klagomål och anmälningar som hanteras av privata eller ideella aktörer. Utgångspunkten är vidare att det är beslut, förfaranden och situationer som berör enskilda barn som står i centrum för utredningens uppdrag och inte generella beslut eller normsbeslut som rör barn som grupp. Det ligger inte heller inom ramen för utredningens uppdrag att granska mer övergripande frågor om barns möjligheter till politisk påverkan eller förutsättningar att utnyttja sina grundlagsskyddade fri- och rättigheter.

Barn har begränsade möjligheter att själva tillvarata sina rättigheter och är i stor utsträckning beroende av vuxna företrädare, vanligtvis vårdnadshavare, som kan se till barnets intressen. En grupp barn som har särskilt svårt att utkräva sina rättigheter är därför barn som utsätts för rättighetskränkningar av sina vårdnadshavare eller som har vårdnadshavare som inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen. Detsamma gäller barn som befinner sig i situationer där det mellan vårdnadshavare, barn och olika samhällsaktörer finns motsättningar eller delade uppfattningar om vad som är barnets bästa. Detta är en problematik som kan göra sig gällande

på alla områden i barns liv men som är särskilt framträdande för barn som är i kontakt med socialtjänsten eller vårdas utanför det egna hemmet, barn i psykiatrisk tvångsvård och barn som berörs av tvister om vårdnad, boende och umgänge.

Utredningen har därför särskilt granskat processuella problem och begränsningar inom den sociala barn- och ungdomsvården, den psykiatriska tvångsvården samt inom ramen för vårdnadsprocesser. Därutöver har utredningen också sett närmare på barns processuella möjligheter avseende situationer och beslut knutna till skolan, migrationsprocessen, hälso- och sjukvården samt vissa frågor som rör ställföreträdarskap. Detta mot bakgrund av det är områden som är centrala i många barns liv och där frågor om barns rättigheter ofta aktualiseras.

En genomgående utgångspunkt har varit att barns möjligheter att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barn har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till information, vägledning och ett barnanpassat förfarande. Detta är frågor av mer övergripande karaktär som omfattar flera områden. Som en röd tråd i granskningen av samtliga rättsområden har utredningen även särskilt beaktat möjligheterna att tillvarata sina rättigheter för barn med olika förutsättningar, däribland barn med funktionsnedsättning.

I centrum för utredningens granskning står barnets rättigheter i relation till det allmänna. Med undantag för mål om vårdnad är bedömningen att barns ställning i civilrättsliga tvister inte omfattas av uppdraget. Därutöver finns även några områden som utredningen valt att inte granska med anledning av att det är komplexa områden som är, eller nyss varit, föremål för andra omfattande reformer och utredningar. Hit hör frågor som rör barn i brottmålsprocesser och frågor om sekretess.³

I direktivet framgår uttryckligen att det i utredningens uppdrag inte ingår att lämna förslag om att införa nya skadestandsbestämmelser. Frågor som rör förutsättningar för skadestånd som kompenstation för en rättighetskränkning behandlas därför inte närmare.

³ Frågor som rör barn som utsatts för brott eller begår brott hanteras bland annat inom ramen för den nyss avslutade *Utredningen En uppväxt fri från våld* (SOU 2022:70), den pågående *Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder* (dir. 2023:26) och i prop. 2022/23:78 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*. Frågor om barn och sekretess ingår bland annat i uppdraget för *utredningen om Förbättrade möjligheter att utbyta information med brottsbekämpande myndigheter* (dir. 2022:37), berörs i departementspromemorian Ds 2022:13 *Utökad informationsutbyte*, och avhandlas även i Brottsförebyggande rådets rapport (2021) *Informationsdelning mellan socialtjänst och polis, i brottsförebyggande arbete med barn och unga* (Rapport 2021:1).

Slutligen bör nämnas att utredningen inte heller haft i uppdrag att särskilt analysera eller föreslå några förändringar avseende Barnombudsmannens möjligheter att driva enskilda ärenden. Detta behandlas därför inte av utredningen.

2.4.3 Oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Utredningen ska, enligt direktivet, analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter. Utredningen ska vid behov lämna förslag, inklusive författningsförslag, på hur dessa funktioner kan fungera, finansieras och administreras samt vilka kunskaps- och kvalitetskrav som bör ställas upp för funktionerna.

I enlighet med direktivet har utredningen särskilt övervägt hur verksamheterna med oberoende barnombud ska förhålla sig till och verka gentemot vårdnadshavare samt andra aktörer, till exempel den kommunala socialtjänsten, antidiskrimineringsbyråerna eller andra icke-statliga aktörer samt rättsliga biträden som förordnats för barnet.

Det har varit viktigt för utredningen att få en bred och djup bild av vilka behov det kan finnas av att det etableras barnombud/barnrättsbyråer samt vilka för- och nackdelar som kan identifieras med olika sätt att möta dessa behov. Särskilt viktigt för utredningen har varit att ta del av barn och ungas åsikter och erfarenheter. Frågor som rör behov och erfarenheter av motsvarande stödfunktioner har lyfts i alla de samtal utredningen genomfört med barn och unga. Fördelar och nackdelar med etablerande av oberoende barnombud har också varit en särskild fråga i den enkät som utredningen skickat till ett antal socialnämnder.

Under utredningens arbete med att kartlägga barns reella möjligheter att utkräva sina rättigheter har det tydligt framgått att detta är särskilt svårt för den relativt lilla men mycket utsatta gruppen barn som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Hit hör barn som utsätts för våld, kränkningar eller försummelse från sina vårdnadshavare. Det kan också röra sig om barn som har vårdnadshavare som på grund av exempelvis ohälsa eller egen social utsatthet inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen och rättigheter. Den särskilt utsatta situation det innebär att sakna stöd från

vårdnadshavare eller andra vuxna har varit utgångspunkten när utredningen tagit sig an uppdraget att se över behov, fördelar och nackdelar med att staten etablerar barnrättsbyråer eller oberoende barnombud i civilsamhället.

3 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

3.1 Inledning

3.1.1 Uppdraget

I direktivet anges att det är särskilt angeläget att utredningen, så långt det är möjligt, för dialog och lyssnar in barns åsikter och tar del av deras erfarenheter. Vidare anges att det är viktigt att barn med olika förutsättningar och erfarenheter kommer till tals och att barns synpunkter och erfarenheter ska beaktas i arbetet.

Utredningen har, givet uppdraget i övrigt, uppfattat detta som en central del av uppdraget som ska genomsyra de beskrivningar och avvägningar som görs i hela betänkandet. Att lyssna in och beakta barns åsikter är ett uppdrag som för med sig vissa utmaningar. Barn och unga är inte en homogen grupp och utredningen har inte haft möjlighet att genomföra stora undersökningar av barns och ungas generella åsikter och erfarenheter. De åsikter och erfarenheter som presenteras och sammanställs nedan är nedslag i verkligheten som illustrerar olika begränsningar och brister som barn upplever i möten med förvaltningsmyndigheter och domstolar. Genom att lyssna in barns åsikter, erfarenheter och perspektiv breddas utredningens kunskapsunderlag och bedömningar och förslag blir bättre underbyggda och mer träffsäkra utifrån ett barnrättsperspektiv.

Utredningen har lyssnat in barn och ungas åsikter och erfarenheter genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och ungas rättigheter. För att bredda bilden har detta kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. Utredningen

har försökt att i möjligaste mån ge röst åt barn och unga från olika delar av landet och med olika förutsättningar och bakgrund.

3.1.2 Utredningens samtal med barn och unga

Utredningen har lyssnat in barns åsikter och erfarenheter genom ett samarbete med de ideella föreningarna Barnrättsbyrån, Maskrosbarn och Riksförbundet Attention. Barnrättsbyrån vänder sig till barn och unga upp till 21 år och hjälper till i frågor som rör barns rättigheter. De barn och unga som vänder sig till Barnrättsbyrån lever ofta i utsatta livssituationer. Maskrosbarn vänder sig till barn mellan 13 och 19 år som har föräldrar som har ett missbruk, en psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för barn och vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.

Föreningarna har på uppdrag av utredningen bistått med att genomföra kvalitativa intervjuer/samtal med barn och unga där barn och unga har getts möjlighet att förmedla sina åsikter och erfarenheter av kontakter med myndigheter och domstolar. Utredningen har deltagit i flertalet av dessa samtal med egna representanter. Frågeställningarna som legat till grund för samtalen har tagits fram av utredningen i dialog med föreningarna.

Nedan presenteras föreningarnas respektive sammanställningar av de samtal de genomfört med barn och unga på uppdrag av utredningen.

Två berättelser från barn och unga som utredningen samtalat med har lyfts fram med en längre historia och tillhörande illustration i detta kapitel. I kommande kapitel i betänkandet lyfts ytterligare nio berättelser fram på motsvarande sätt.

3.2 Barnrättsbyråns sammanställning av sina samtal med barn och unga

3.2.1 Metod och genomförande

Utredningen har uppdragit åt Barnrättsbyrån att samla in barn och ungas åsikter och erfarenheter utifrån de frågeställningar som utredningen tagit fram.

Barnrättsbyrån tillfrågade 14 ungdomar i åldrarna 15–23 år om de ville ställa upp för en intervju till utredningen. Elva ungdomar samt en förälder tackade ja. Samtliga har tidigare varit i kontakt med Barnrättsbyrån för att få hjälp med att få sina rättigheter tillgodosedda och var då under 18 år. Frågan om deltagande ställdes till ungdomar som vid tiden för intervjuerna inte längre befann sig i en utsatt situation utan hade gått vidare i livet och nu var på en tryggare plats, vilket gav dem bättre förutsättning att reflektera över vad de varit med om, såväl positivt som negativt. Tolv kvalitativa intervjuer genomfördes inom ramen för uppdraget, dels digitalt, dels på plats i Barnrättsbyråns lokaler. Nio flickor och två pojkar intervjuades, samt en förälder till ytterligare ett barn. Fem av de intervjuade kommer från norra Sverige, resterande från olika platser i södra Sverige. Övrig geografisk fördelning visar att majoriteten av de intervjuade ungdomarna bott i större städer, endast tre på landsbygd eller i småstad.

Frågeställningarna som utgjort grund för samtalen rörde exempelvis om man haft erfarenhet av att ens rättigheter enligt barnkonventionen blivit kränkta, om man varit missnöjd med beslut och om man överklagat beslut. Frågor ställdes också om hur man upplevt bemötandet från myndigheter och om man fått hjälp att klaga på beslut, och i så fall av vem och på vilket sätt.

3.2.2 Vilka är ungdomarna?

Samtliga intervjuade ungdomar har i perioder varit med om svåra saker. Det kan röra sig om omsorgsbrist och missbruk i hemmet, våld och övergrepp eller flykt från krig. Några av ungdomarna lever med funktionsnedsättningar. Flera av dem har periodvis varit placerade i familjehem och/eller institution och samtliga har varit i behov av olika former av öppna insatser från socialtjänsten eller psykiatrin. Ungdomarna har av olika skäl vänt sig till Barnrättsbyrån med problem som de velat ha hjälp med att lösa. Samtliga har efterfrågat stöd i kontakten med myndigheter.

3.2.3 Barnens erfarenheter av beslut som gått dem emot

Nästan alla som intervjuats har erfarenhet av beslut som gått emot deras vilja eller uttryckta önskemål, något som ofta är själva startpunkten för när ett barn vill klaga. I de flesta fall handlar det om mycket ingripande beslut som för barnet medför stora konsekvenser. Det kan handla om beslut som att omplaceras och tvingas lämna ett familjehem där man trivs, att nekas insatser som man ansökt om eller att få ett negativt svar på en ansökan om uppehållstillstånd. Nedan följer flera exempel på olika beslut och hur de upplevts av ungdomarna.

Simone

Simone kunde inte bo kvar i sin biologiska familj på grund av våld. När hon var 15 år flydde hon hemifrån och hittade på egen hand en familj som lät henne flytta in. Hon ville att socialtjänsten skulle placera henne i familjen, men de bedömde att hon kunde bo hemma, då den våldsutövande pappan fått ett långt fängelsestraff. Simone fick aldrig ett formellt placeringsbeslut utan blev kvar i sin nyfunna familj utan insatser från socialtjänsten.

När jag bad om att få bli placerad i Stockholm och helst hos familjehemmet XX, så sa socialtjänsten att det skulle ta lång tid att utreda XX, trots att familjen redan var utredd som familjehem åt ett annat barn. Så det blev ett nej.

Zoran

Zoran kom till Sverige som ensamkommande flyktingbarn i tidiga tonåren. Han omplacerades fyra gånger på sju år, för illa i alla familjehemmen och fick vänta länge på uppehållstillstånd:

När jag tog upp missförhållandena i familjehemmen med socialtjänsten hänvisade de alltid till sina chefer, och det blev alltid nej på att få byta familj. Jag visste inte då att jag kunde överklaga deras beslut. Jag trodde att jag behövde "bråka" mig till en omplacering. Familjehemmet och min gode man tyckte att jag skulle träffa en psykolog, och när jag berättade om min situation för psykologen så reagerade hon och gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Avslagen har påverkat mig. Jag har inte kunnat göra upp planer för framtiden.

Kristin

Kristin ansökte om internatboende i samband med att hon skulle börja i en gymnasieskola med anpassad pedagogik för hennes diagnos. Kommunen avslag hennes ansökan och hänvisade till att det fanns andra, mer närliggande skolor, trots att Kristin inte var behörig att söka till dessa. Hon överklagade beslutet.

Beslutsfattarna som avslag min ansökan tycker jag skötte sig illa. De hade bestämt sig och ville inte ha fel. Det var många skriftliga beslut och besked, men jag fick aldrig något fysiskt möte. För att kunna göra en korrekt bedömning av mina svårigheter borde de ha träffat mig.

Johanna

Johanna placerades av socialtjänsten när hon var sex år. I dag är hon 18 år har under större delen av tiden bott i samma familjehem, som hon ser som sin familj. I samband med förändringar i familjekonstellationen bedömde socialtjänsten vid två tillfällen att hon skulle omplaceras, trots att hon inte ville.

Första gången berodde det på att mina familjehemsföräldrar skulle separera. Andra gången var när min familjehemsmamma träffat en ny man som socialtjänsten ansåg farlig. I samband med det första beslutet om omplacering mårde jag väldigt dåligt och blev inlagd på BUP. Min familjehemsmamma ordnade så att jag fick ett offentligt biträde. Båda gångerna fick jag rätt att bo kvar i mitt familjehem. Socialtjänsten informerade mig väldigt nära inpå själva verkställigheten vid första tillfället. Andra gången gjorde de tvärtom. Då informerades jag om att jag skulle omplaceras innan de hittat ett nytt familjehem och när flytten skulle ske. I 10 månader fick jag vänta på besked.

Ben

Ben kom till Sverige som ensamkommande flyktingbarn när han var 15 år. Han placerades först på ett HVB i en liten ort i norra Sverige. Där lärde han känna en familj som han fick en nära relation till och som han senare kom att betrakta som sin "svenska familj".

Jag flyttade in i en svensk familj som efter cirka 2–3 år ville adoptera mig. Det hade aldrig hänt tidigare så det var ny mark för alla instanser. Tingsrätten avslag adoptionen med motiveringen att relationen var för ny. Det beslutet var mer politiskt än för barnets bästa.

Sofia

Mamma Sofia är ensamstående förälder till tre barn i låg- och mellanstadieåldern. Barnrättsbyrån har hjälpt henne att ansöka om LSS-insatser för sonen Yoel. Hon beskriver vilka konsekvenser avslagen om mer stöd för Yoel fått för hennes två andra barn:

Har fått flera avslag. Som ensamstående kan jag inte ta med Yoel, som har särskilda behov, till mina andra barns fritidsaktiviteter. Vi behöver anpassa hela vår vardag till honom, och jag kan inte arbeta eller studera på heltid. Konsekvensen för mina andra barn blir att de får avstå.

Det framkommer i intervjuerna att ungdomarna upplevt brister i handläggning och bemötande i samband med att de fått negativa besked. Flera av dem återkommer till att det var svårt att få negativa beslut när de samtidigt befann sig i en utsatt situation. De flesta hade inte någon närstående närvarande som kunde förklara och trösta. Ungdomarna beskriver vidare att många beslut upplevdes som obegripliga och inte hängde ihop med den informationen de fått eller med deras egen uppfattning om vad som skulle gynna dem. Alla vittnar om att det är svårt att hantera att livsavgörande beslut fattas av personer som man aldrig träffat och inte känner. Att exempelvis tvingas flytta från ett familjehem som man älskar och har knutit an till beskrivs som oerhört svårt och traumatiskt.

3.2.4 Delaktighet och rätten till information

Ett återkommande tema som ungdomarna belyser ur olika perspektiv är bristen på information och vilka konsekvenser det fått för dem. Flera tar upp att socialsekreterare och andra tjänstemän inte förklarat beslut och annan viktig information så att de förstått, och hur situationen då känts än mer obegriplig och svårhanterlig. Alla anser samstämmigt att de inte bara vill bli lyssnade på, de vill också bli tagna på allvar och att det de säger ska ha betydelse i beslut som rör dem. Flera beskriver hur de tillfrågats om hur de ville ha det, men ändå inte blev delaktiga i beslut och processer.

Emma

Emma placerades i tidiga tonåren på grund av våld hemma. Hon vände sig själv till socialtjänsten då hon inte stod ut hemma. Hon har sedan dess haft ett 20-tal olika placeringar som inte har fungerat eller hjälpt henne. Till slut placerades hon på SiS och bodde på olika ungdomshem under ett par års tid.

Jag fick aldrig veta mina rättigheter och fick ofta knapphändig information. Jag hade alltid svårt att få tag på min socialsekreterare, och när jag väl fick det var det så mycket som skulle sägas. Det fanns perioder då jag kände att processer förhalades, trots att jag skötte mig. De hade kunnat förklara varför de gjorde som de gjorde. De borde varit tydliga med att ansvaret inte låg på mig, att det var de som hade svårt att hitta lösningar som passade mig.

Nina

Nina kom till Sverige som 15-åring och fick ta ett stort ansvar för hela sin familj när de till slut återförenades. Hon fick erfara hur bristfällig information kan få svåra konsekvenser.

Jag kom till Sverige som ensamkommande flyktingbarn. Efter några år kom även min familj hit. Mina föräldrar tackade nej till en boendeanvisning, vilket resulterade i att vi inte fick hjälp av socialtjänsten att hitta ett boende. När mina föräldrar tackade nej till bostad förstod de inte konsekvensen. Under mycket kort tid tvingades vi flytta 7 gånger.

Johanna

Johanna berättar om socialtjänstens oförmåga att besvara frågor och funderingar.

Jag placerades i familjehem när jag var åtta år. I fem års tid fick jag samma, för mig obegripliga förklaring till varför jag inte kunde bo hemma med mamma och pappa eller hos farmor. Först på senare tid har jag fått ta del av utredningar om placeringsskäl. Socialtjänsten behöver bli bättre på att prata med barn på en nivå som är begriplig.

Ben

Ben om vikten att få träffa de som fattar beslut:

Myndigheterna borde ha förklarat processer och beslut om utvisning för mig på ett anpassat språk så att jag kunde ta till mig informationen. I början hade vi möten där de berättade om beslutsgången, men efter en tid skedde allt skriftligt. Något jag önskar är att beslutsfattarna hade träffat mig personligen, men i stället distanserade de sig från mig.

Zoran

Zoran om bristande delaktighet och rättssäkerhet:

Socialtjänsten lyssnade inte på det jag berättade. De borde ha pratat med mig och frågat vad jag behövde. Först när jag blev uttåtagerande flyttade de på mig. De frågade om jag ville överklaga och sa att de kunde hjälpa mig med det. Jag fick alltid avslag och aldrig veta hur beslutsgången hade gått till. Inte heller fick jag skriftligt svar på det jag överklagat.

Simone

Simone om att inte bli tagen på allvar:

Jag tycker att socialtjänsten kunde ha haft större fokus på mig i utredningarna och försökt leta efter familjehem utifrån mina behov. Jag fick bo kvar hos mamma, eftersom pappa var frihetsberövad och mamma inte var våldsbenägen. De förstod inte komplexiteten i hur våld kan se ut eller fortleva i familjer, även om den främsta förövaren inte längre finns med.

Johanna

Johanna om att inte bli lyssnad till:

Jag berättade för min socialsekreterare att jag inte ville flytta, men de lyssnade inte. Socialtjänsten trodde att jag sa så för att inte göra mina familjehemsföräldrar ledsna. De borde ha pratat mer med mig och lärt känna mig innan de fattade beslutet om omplacering.

Stina

När Stina var 14 år placerades hon och hennes yngre syskon i olika familjehem. Stina led av en ätstörning och socialtjänsten ansåg att föräldrarna inte tillgodosåg hennes behov.

Vi behövde ekonomiskt stöd så att pappa kunde vara hemma mer. Vi påtalade också att vi var trångbodda. Mamma satt i rullstol och pappa var ensam försörjare. Men i stället placerades jag och mina syskon i olika familjehem och omplacerades flera gånger. Upprepade gånger sa vi att vi ville hem, men de skyllde hela tiden på olika saker, att det var en utredning som pågick etcetera. Senare fick jag läsa utredningen. Det var jobbigt att läsa sådant som inte stämde. I umgängesbegränsningen beskrevs positiva saker, men ändå fortsatte begränsningen, vilket jag aldrig fick en förklaring på.

Sofia

Mamma Sofia om socialtjänstens agerande i sonen Yoels ärende:

Information får jag, men inte hjälpen vi behöver. De behöver lyssna och försöka förstå hur det är för min son och oss som familj när vi inte får rätt hjälp. De behöver se till helheten. Myndigheter tenderar att hitta arbetssätt som fungerar för själva myndigheten, i stället för att titta på hur människor faktiskt lever. När socialtjänsten fattar beslut om min sons behov tittar de inte på rådande omständigheter utan har mer fokus på riktlinjer. De borde göra en mer individuell bedömning.

När ungdomarna i intervjuerna ser tillbaka på kontakten med olika myndigheter är det tydligt att både beslut och processer har varit svåra att förstå och även nu, i efterhand, upplevs som obegripliga. Konsekvenserna har varit stora, då många beslut har handlat om för ungdomarna stora livsfrågor. Varför fick jag inte bo kvar hemma med min mamma och pappa? Varför ville socialtjänsten flytta mig från min familj som jag älskar? Utifrån ungdomarnas berättelser framträder en bild av en socialtjänst som inte alltid förstår magnituden av de beslut som fattas eller tar ansvar för dem fullt ut. Även då ett beslut går emot ungdomarnas vilja understryker de hur viktigt det är att få en förklaring och motivering, helst av den person som fattat beslutet. En handläggare ska inte bara kunna säga: ”Det är inte mitt beslut, det är min chef som bestämmer.” Ungdomarna beskriver också vikten av att vuxna tar sig tid att lära känna dem, att de verkligen försöker förstå situationen och att de förklarar processer och beslut på ett begripligt

och barnanpassat sätt. En av ungdomarna poängterar att det är avgörande för resten av livet att man som barn ges möjlighet att förstå vad som händer under ens barndom.

3.2.5 Möjligheter att klaga och konsekvenser när det brister

När ungdomarna får frågan om vilka möjligheter de haft att klaga visar det sig att det inte varit helt tydligt för dem vad klaga innebär. Klaga på vad? Till vem? När rätten till information brister är det svårt att veta vilka rättigheter man har. Relationen till socialsekreteraren beskrivs som central. Om man inte får tag på sin socialsekreterare och inte vet att ett beslut har fattats, då är det också svårt att veta att man kan klaga på beslutet. Ungdomarna ger även exempel på hur förvaltningsrättsliga brister utgjort reella hinder för att klaga på beslut, exempelvis att socialtjänsten nekat dem att lämna in en ansökan. Flera av ungdomarna uttrycker frustration över att det inte lett någonstans när de klagat till IVO om brister i sin placering.

Erfarenheten av offentligt biträde skiljer sig åt. Dels varierar det om de ens förordnats ett biträde, dels hur bra det offentliga biträdet varit. Vissa berättar att de träffat sitt ombud flera gånger och fått hjälp att förstå processer och beslut, medan andra knappt träffat sitt biträde och att det känts som om han/hon inte funnits till för dem.

Emma

Emma fick offentligt biträde i samband med LVU-placering:

Jag har varit missnöjd med beslut många gånger. Första gången på SiS. Det var bristande motivering till den placeringen. Socialtjänsten ville att jag skulle påbörja en behandling, men jag hamnade på en akut SiS-avdelning. En advokat hjälpte mig att överklaga placeringen, hon var där för min skull.

Stina

Stina om två olika erfarenheter av offentligt biträde:

Jag har haft offentliga biträden vid vård enligt LPT och placering enligt LVU. I början av placeringen träffade jag en advokat en gång. Han sa att han skulle företräda mig, men ställde inga frågor om hur jag ville ha det.

Mitt senaste offentliga biträde har involverat mig, varit tillgänglig och förklarat varje steg i processen. Hon har stått på min sida i både LVU- och LPT-frågor, och hon har frågat om jag vill överklaga.

Nina

Nina om ett bra offentligt biträde:

Jag hade ett bra offentligt biträde i asylprocessen. Han var stark, kämpade för mig, informerade mig om beslutsprocessen och såg alltid till att boka tolk. Vi hade mycket kontakt. Dessutom var min gode man, en ung kvinna, alltid med på mötena.

Zoran

Zoran om erfarenheten av offentligt biträde:

Jag hade ett offentligt biträde i asylprocessen som inte var bra. Ibland skickade han en kollega som följde med på möten med Migrationsverket. Det blev aldrig någon kontinuitet. När jag kom i kontakt med Anna-Pia på Asylrättscentrum så förberedde hon mig inför samtalen med Migrationsverket och hjälpte mig hela vägen. Helst hade jag själv valt den som skulle företräda mig i kontakten med myndigheterna.

Kristin

Kristin om konsekvensen av negativt beslut:

Jag började i själva skolan, men hemkommunen beviljade mig inte internatboende. Problemet var att det var två olika kommuninstanser som beslutade om skolplats respektive boende. Mina klasskamrater hade lika lång resväg till skolan som jag, men min kommun hänvisade till att det gick att pendla. Konsekvensen blev att jag inte kunde umgås med mina vänner utanför skolan. Läxkvällen en gång i veckan var min höjdpunkt. Jag slutade gymnasiet för ett drygt år sedan, i dag har jag ingen kontakt med mina klasskamrater. Jag hade velat förstå varför jag fick nej.

Gabriella

Gabriella placerades enligt LVU på HVB-hem när hon var 15 år, då situationen i hemmet var svår och konfliktfylld. Hon mår dåligt, gick inte i skolan och hennes föräldrar hade svårt att hjälpa henne:

Jag klagade på beslutet om LVU-vård, men fick avslag. Mitt offentliga biträde var inte så van vid sådana mål. När jag var placerad på HVB-hem anmälde jag sexuella trakasserier från personalen till IVO. Socialtjänsten kom på besök men verkade inte bry sig, för jag fick ändå bo kvar. Sedan berättade jag om missförhållandena för en barnmorska, som gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Då reagerade de och omplacerade mig på ett akutboende, efter det blev det utredningshem. Skolfrånvaro var en av anledningarna till varför jag från början blev omhändertagen, men under hela min placering fick jag inte gå i skolan.

I intervjuerna framgår det tydligt att det råder stor oklarhet om vad det innebär att klaga och vilka rättigheter ungdomarna har. Rätten till information och möjligheten att klaga hänger tätt samman – får man inte korrekt information försvåras möjligheten att klaga på beslut som går en emot. Ungdomarna lyfter gång på gång vikten av relationen till de som ska hjälpa dem att klaga, vare sig det är en socialsekreterare, ett offentligt biträde eller en familjehemsmamma. Viktigt är att det är en person som lyssnar, tar sig tid och förmedlar att de står på barnets sida. Det är också avgörande att känna att klagomålet faktiskt leder någonstans. Flera av ungdomarna vittnar om situationer där de påtalat allvarliga brister och klagat utan att något händer. Samtliga som varit i kontakt med IVO är frustrerade över att de inte kunnat påverka myndigheternas hantering av deras ärenden.

3.2.6 Betydelsen av ett gott bemötande och tillitsfulla relationer

Genomgående för intervjuerna är att ungdomarna understryker vikten av ett gott bemötande och tillitsfulla relationer i kontakten med myndigheter. När det finns en relation med en vuxen som ser, lyssnar, tar ansvar och vägleder är det lättare att ta sig igenom även svåra situationer. Samtliga ungdomar delar dock upplevelser av stora brister i myndigheters bemötande och förmåga att skapa goda relationer, och därför saknar de i stor utsträckning positiva erfarenheter. Ett återkommande tema är att inte bli tagen på allvar när man själv framför klagomål, medan en vuxen som framför samma klagomål bedöms som mer trovärdig. Återkoppling på beslut och annan viktig information upplevs många gånger som en mycket utdragen process, och när det återkopplas åtföljs det ofta av ursäkter och bortförklaringar. Flera ungdomar beskriver just detta som ett tecken på att myndighetspersoner sällan tar ansvar för relationen till barnet, vilket bidrar

till en känsla av ensamhet och påverkar tilliten till samhällssystemen negativt.

Emma

Emma beskriver hur socialtjänstens bemötande ofta kändes omänskligt och som att personer på myndigheten inte arbetade för hennes bästa:

Ett barn som är placerat är skört. Man är ensam och gör saker för att man inte mår bra. Innan det görs drastiska förändringar, som att flytta på ett barn, bör man se till att göra allt man kan för att möta upp barnet i det den behöver. Ett barn kan inte känna trygghet när det måste börja om hela tiden.

Stina

Stina kände sig aldrig riktigt inkluderad och välkommen i familjehemmet, hon upplevde att det saknades en genuin omsorg om henne, att hon som barn behövde mer än tak över huvudet och mat på bordet.

När jag var placerad i familjehem var det svårt att känna sig som en del av familjen. Det blev extra svårt eftersom de hade biologiska barn och behandlade oss olika. De hade inte tid för mig.

Ben

Ben beskriver hur han hanterades med tvång när han utvisades. Han var rädd för vad som skulle hända honom i hemlandet, men trots att han var både skräckslagen och orolig anpassades inte resan till att han var ett barn:

Jag tvingades göra två resor tillbaka till mitt hemland. På flyget fick jag aldrig sitta med min svenska mamma utan mellan två vakter som hela tiden följde mig. Jag kände mig som en kriminell. Jag hade behövt sitta med min svenska mamma och hålla henne i handen. Väl framme mötte min syster oss och bekräftade min överlämning. Om min svenska mamma inte hade varit med mig vet jag inte vad som hade hänt.

Emma

Emma beskriver hur stor skillnaden kan vara mellan ett dåligt och ett gott bemötande:

En polis väckte mig och sa åt mig att packa det mest nödvändiga. När jag ville ringa mamma för att säga hejdå ryckte han telefonen ur min hand och kastade i väg den. Sedan stod han och tittade på medan jag bytte om. Jag var 15 år vid det tillfället, men han vägrade att vända sig bort. Ett exempel på bra bemötande var också med en polis, fast vid ett annat tillfälle. Hon köpte cigaretter åt mig, 'blundade' för småsaker och lät inte mina dåliga handlingar definiera mig som person.

Stina

Stina uttrycker stor sorg över att socialtjänsten inte utredde familjens nätverk inför placeringen av henne och syskonen:

Jag önskar att de hade pratat och förklarat mer för mig. Att de hade utrett en släkting/anhörig där vi kunnat placeras. Önskar också att de hade gjort en bättre matchning av familjehem till oss. Vi ville placeras tillsammans, vi syskon, men det fick vi inte. Socialtjänsten ansåg att vi skulle placeras isär eftersom vi hade olika behov.

Dina

Dina var placerad i familjehem under större delen av sin uppväxt då hennes föräldrar missbrukade. Även om Dina hade det bra i sitt familjehem, längtade hon efter sin mamma. Dinas mamma blev under senare år nykter och ville ta hand om sina barn. När Dina var 15 år avled hennes mamma hastigt. Hon beskriver hur en socialsekreterare inte vågade stå upp för henne:

Socialtjänsten hade kunnat hjälpa till mer när mamma begärde att jag skulle flytta hem. Mina familjehemsföräldrar reagerade starkt, blev ledsna och visade ingen förståelse för att jag ville bo med min mamma. Socialtjänsten borde ha pratat med dem och stöttat mig i mitt beslut att bo med min biologiska mamma. I stället vågade min dåvarande socialsekreterare, som skulle vara mitt stöd, inte gå emot familjehemmet när vi hade gemensamma samtal, trots att hon i samtal med bara mig hade bekräftat det jag kände. Det blev en stor besvikelse för mig. Jag hann aldrig komma hem innan min mamma dog.

Ben

Det finns även bra erfarenheter av socialtjänsten. Ben fick bo med vad han kallar sin ”svenska familj” trots att det inte fattades ett formellt beslut:

Socialtjänsten kunde tänka utanför boxen och såg vad som var bäst för mig. De lät mig vara fortsatt skriven på HVB fast jag inte bodde där, det fanns aldrig ett formellt beslut på det.

Daniella

Daniella kom till Sverige som ensamkommande flyktingbarn när hon var 14 år och blev placerad i ett familjehem som till en början var bra. Men när hon fyllde 18 år började familjen behandla henne illa.

De började be mig att vara barnvakt åt deras biologiska barn och dessutom valde familjen att flytta långt bort från min skola. När jag bad om skjuts till närmaste kollektivtrafik sa de nej. Socialtjänsten tyckte att vi skulle prata ut, men problemen fortsatte. Jag vände mig till socialtjänsten igen, men de brydde sig inte. Ingen ställde frågan hur det skulle bli för mig att flytta så långt bort från skolan.

Även om ungdomarnas erfarenheter skiljer sig åt, så återkommer betydelsen av att känna sig förstådd, respekterad och tagen på allvar av vuxna i deras närhet. Samtliga berättar om svåra och sköra situationer i livet där de bemötts med en kantig, hård och avvisande attityd, vilket varit svårt för dem att förstå. De lyfter också vikten av att ha någon på sin sida. Det är tydligt att socialsekreteraren inte alltid kan ha den rollen, då samma person kan fatta beslut som går dem emot. När relationer och stöd uteblir känner de unga sig än mer ensamma och utelämnade. Några berättar om vuxna som lyssnat, tagit sig tid, ibland gått utanför ramarna, stått på deras sida och gjort det där lilla extra, vilket ofta varit helt avgörande för hur de fått sina rättigheter tillgodosedda och underlättat för att klara av tuffa perioder i livet. Personer som lyfts särskilt är gode män, familjehemsmammor, barnombud, barnmorskor och skolsköterskor.

3.2.7 Stödet från barnombuden och Barnrättsbyrån

Samtliga ungdomar som intervjuats har i perioder fått stöd av några av Barnrättsbyråns barnombud, som arbetat på ungdomarnas uppdrag.

När ungdomarna reflekterar över det stöd de fått av barnombuden framkommer en samstämmig bild. De flesta tar upp vikten av information om sina rättigheter så att de själva förstår vad de är med om och kan fatta genomtänkta beslut. De lyfter också vikten av att barnombudet står på deras sida, att det är någon som bara ser till deras intressen och rättigheter och inte har någon makt över dem. De vittnar också om att det är skillnad när ett barnombud är med i rummet, att det blir som att ”vuxna skärper sig”. Flera lyfter att det är betydelsefullt att ha någon vid sin sida som bevitnar det man är med om och kan bekräfta ens upplevelse. En väsentlig del av barnombudets roll är också att hjälpa till med allt det formella, exempelvis att skriva ansökningar och överklaganden. Barnombudets roll är dels det känslomässiga stödet, där relationen och kontakten är central, dels det mer juridiska och formella stödet. Samtliga ungdomar beskriver att relationen med barnombudet är annorlunda än deras andra professionella kontakter.

Johanna

Barnombuden på Barnrättsbyrån kom in i mitt liv när socialtjänsten ville flytta på mig för andra gången. De förberedde mig inför möten, följde med och fanns med som stöd och bollplank efteråt. Det gjorde skillnad. Jag blev mer trygg i att framföra mina tankar och åsikter. Min självkänsla ökade. Barnombuden tog inte parti, de medlade mellan mig och socialtjänsten. De talade till mig på ett sätt som jag förstod. Samtidigt kunde de socialtjänstens språk och begripliggjorde det för mig.

Kristin

Mamma och barnombuden från Barnrättsbyrån var med på möten. Att jag fick hjälp från Barnrättsbyrån var bra, men trots det blev det inte en lyckad utgång.

Nina

Om Barnrättsbyrån inte kommit in i bilden hade jag inte klarat det här.

Dina

Jag och mina yngre biologiska bröder tilläts inte ha umgänge, eftersom brödernas socialtjänst inte medverkade till det. Med hjälp från både min socialtjänst och Barnrättsbyrån försökte jag påverka detta. Vid ett möte strax efter att vår mamma plötsligt avlidit agerade min yngre bror starkt i stor sorg, men bemöttes av sin socialsekreterare med oförståelse och hård ton. Mötet avbröts. Vi syskon fick inte hjälp att behålla och stärka vår relation. Tvärtom vidhöll brödernas socialtjänst att vår relation inte var viktig och värd att kämpa för. Innan kontakten med Barnrättsbyrån var jag helt slut av att kämpa ensam. De såg mig, stöttade och avlastade mig svåra frågor. De visade att de gjorde allt de kunde för att hjälpa mig. De kunde skicka sms till mig på morgonen: ”I dag tar vi hand om allt, fokusera på skolan du.” Det borde finnas fler barnrättsbyråer. Bemötandet från barnombuden var så annorlunda andra vuxnas.

Emma

Barnrättsbyrån hjälpte mig med mitt välmående, de lyssnade men kunde inte hjälpa mig med min placering.

Simone

Barnombuden har hjälpt mig att ansöka om insatser från socialtjänsten, allt från ekonomiskt bistånd till att få placeras hos familjehemmet XX eller annat familjehem i Stockholm.

Zoran

Barnombuden har hjälpt mig med allt. De informerade och förberedde mig på vad som skulle ske framöver och hittade en bra advokat som hjälpte mig i asylprocessen.

Stina

Barnrättsbyrån har hjälpt mig. De har funnits tillgängliga och lyssnat på mig, medan socialtjänsten haft ett negativt fokus och bara pratat om problemen. Barnombuden var med på möten, och innan gick vi igenom vad mötet skulle handla om. De var erfarna, och de trodde på mig. Socialtjänsten har hela tiden ifrågasatt mig och haft förklaringar som inte stämt. Barnrättsbyrån ska hjälpa mig att IVO-anmäla socialtjänstens hantering av mitt ärende.

Ben

Min svenska mamma och min gode man har hjälpt mig. Barnombuden har varit med mig i möten flera gånger. De hjälpte till med prepp inför mitt återvändandesamtal, såg till att jag fick information och mina rättigheter tillgodosedda, men de var också ett känslomässigt stöd i kontakten med myndigheterna och ett bra samtalsstöd.

Sofia, mamma till Sam

Barnrättsbyrån har hjälpt mig till fast bostad, bodde innan med SHIS-kontrakt som löpte ut. Det var svårt för mig att få eget kontrakt, då fastighetsvärdar inte vill ta emot personer som saknar inkomst. Barnrättsbyrån gjorde så att socialtjänsten intygade att jag hade ekonomiskt bistånd varje månad. Min äldsta son vågade inte gå till fotbollen själv. Då hjälpte barnombuden till att ansöka om kontaktperson som följde honom.

Emma

Alla socialtjänster borde känna till Barnrättsbyrån och informera alla barn om den. Det borde finnas barnombud i hela Sverige. Man kan ju inte klaga på något som man inte vet är fel.

Trots att barnombuden inte alltid kunnat påverka formella beslut säger ungdomarna, särskilt de som saknat resursstarka vårdnadshavare och/eller varit placerade av socialtjänsten, att de ändå varit betydelsefulla för att förstå processen, ha ett känslomässigt stöd och göra sin röst hörd i möten, beslutsprocesser och vid olika typer av klagomål. Alla som haft stöd av Barnrättsbyrån under sin placering understryker socialtjänstens makt och hur svårt det är att som barn bli lyssnad till bland så många andra vuxna röster.

MIN HISTORIA

Olivia

Olivia

Olivia är 17 år och har under hela sin uppväxt blivit utsatt för våld av sin mamma, både psykiskt och fysiskt, men aldrig vågat berätta för någon om hur det är hemma. Under tonårstiden blev hon även utsatt för övergrepp av sin mammas pojkvänner. För några år sedan fick Olivias syster nog och berättade för socialtjänsten om vad mamman utsatte henne för. Det ledde till att alla syskonen fick träffa socialtjänsten men Olivia vågade aldrig berätta att hon också blev utsatt. Mamman hotade samtliga syskon med att om de berättade skulle de aldrig få träffa henne eller varandra igen. Hon sa också att hon skulle neka till allt de sa.

Olivia bodde under en period med sin mamma och sina syskon på ett utredningshem men där lyckades mamman hålla upp en fasad. Under hela kontakten med socialtjänsten så var det aldrig någon som berättade för Olivia vad hon har för rättigheter och att hon har rätt till stöd. Framför allt var det aldrig någon som tog sig tid att verkligen lyssna på henne.

Efter att systemen flyttade blev det ännu värre och situationen hemma blev till slut så ohållbar att Olivia polisanmälde mamman och kontaktade socialtjänsten. Under hela kontakten med socialtjänsten har Olivia en känsla av att hon inte blir trodd på och att de inte tar hennes situation på allvar. Eftersom Olivia snart fyller 18 år uttrycker de även att deras möjligheter att hjälpa henne är begränsade. De säger att ”det ligger lite på dig då du valt att öppna upp dig i ett sådant sent skede”. Olivia känner en stor förtvivlan och beskriver att hon varit så rädd för att berätta eftersom hon aldrig haft någon som hon litat på och som tagit kampen för henne. Under utredningsprocessen får hon ett barnombud som ger henne stöd i kontakten med socialtjänsten, hon lyckas även på egen hand hitta en familj som kan tänka sig att bli familjehem till henne. Det tar fyra månader från det att hon ringer till socialtjänsten och säger att hon vägrar åka hem till sin mamma som utsätter henne för våld, till dess att hon får en trygg plats att bo på, detta utan socialtjänstens hjälp. Olivia uttrycker en stor sorg över att hon inte fått hjälp tidigare och att det aldrig fanns någon som berättade för henne vad hon har rätt till eller som kunde stå upp för henne i kontakten med socialtjänsten.

3.3 Maskrosbarns sammanställning av sina samtal med barn och unga

3.3.1 Metod och genomförande

Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter har gett Maskrosbarn i uppdrag att lyssna in och ta del av barn och ungas åsikter och erfarenheter.

För att erbjuda olika sätt för ungdomarna att dela sina åsikter och erfarenheter har Maskrosbarn därför anordnat både en workshop och hållit i semistrukturerade intervjuer. Under workshopen och intervjuerna har ungdomar getts möjlighet att förmedla sina åsikter och erfarenheter med utgångspunkt i ett antal frågeställningar som tagits fram i dialog med utredningen.

Maskrosbarn har strävat efter ett deltagande där barnen har olika bakgrund och erfarenheter. Totalt har 16 ungdomar i åldrarna 15–22 deltagit, varav 8 deltagit i workshopen och 8 blivit intervjuade. Av de 16 deltagande ungdomarna har 14 identifierat sig som tjejer, och 2 som killar. Samtliga som deltagit i workshopen är bosatta i Stockholmsområdet. Av de intervjuade ungdomarna är två bosatta i Stockholmsområdet, tre i Västra Götaland och tre i Skåne. Maskrosbarn har även strävat efter ett deltagande där barnen har erfarenhet av kontakter med olika myndigheter. Samtliga ungdomar som deltagit har erfarenhet av kontakt med socialtjänsten. Flera av ungdomarna har även erfarenhet av kontakter med Migrationsverket, Polismyndigheten, Barnahus, domstolar och barn- och ungdomspsykiatri. Majoriteten av de deltagande ungdomarna har i sina myndighetskontakter haft ett barnombud genom Maskrosbarn.

Detta underlag består av två delar som utgör en sammanställning av vad ungdomarna fört fram under workshopen och intervjuerna. Del ett beskriver barn och ungas erfarenheter av myndighetskontakter och del två beskriver barn och ungas erfarenheter av att ha ett barnombud.

3.3.2 Barn och ungas erfarenheter av kontakt med myndigheter

Bemötande

De flesta ungdomar som deltagit vittnar om ett bristande bemötande i kontakt med myndigheter, i synnerhet socialtjänsten. Ungdomarna berättar att de har förståelse för att socialsekreterarnas arbetssituation är ansträngd men att de ofta upplever bemötandet som stressat och oengagerat. Majoriteten av ungdomarna upplever att deras socialsekreterare inte har lyssnat eller trott på dem. Många känner att de inte blir tagna på allvar och inte får det stöd eller den hjälp de behöver. Flera uttrycker att de upplever att det behöver gå väldigt långt för att man ska kunna få hjälp, till exempel att man måste ha utvecklat ett missbruk eller uttrycka suicidtankar. Ungdomarna upplever vidare att föräldrarnas röst väger tyngre än deras och att socialsekreterarna ofta pratar över deras huvud och främst riktar sig till föräldrarna. Ungdomarna uppger att kontakten med socialtjänsten består av mycket långa väntetider och processer. Många känner en stor maktlöshet och hopplöshet där de slutat tro att socialtjänsten kan hjälpa dem att förändra deras situation till det bättre. Flera ungdomar vittnar om en frustration över att ingenting händer eller förändras trots omfattande kontakter med socialtjänsten. De undrar varför ingen gör någonting trots att de vågat berätta om sin situation.

Man går dit med förhoppningen att man kommer få hjälp men sedan så blir det ändå ingenting. Det i sig är väldigt jobbigt.

Det var inte riktigt så att de la tid på att prata med mig och min syster enskilt för att gräva lite mer. Det kändes lite stressigt, jag tror att de var ganska stressade i sitt jobb.

I och med att det inte hände någonting när jag var yngre så undrade jag väldigt ofta varför ingen gör någonting. Jag pratar om hur jobbigt jag tycker saker är men ingenting händer. Jag får inte hjälp, jag får liksom inte ens gå och prata med någon. Det har gjort att jag känner mig ganska ignorerad liksom.

Jag tycker att det kan vara svårt att få den hjälpen som man vill ha. Det är mycket långa köer och svårt att få kontakt. Det görs feltolkningar som leder till konstiga konsekvenser. Som när jag hade stödfamilj och man trodde att det skulle vara bättre för mitt mående, men de utnyttjade mig för pengar vilket resulterade i att jag mådde ännu sämre.

Ungdomarna upplever vidare att det stöd de erbjuds blir väldigt personbundet och i stor utsträckning beror på om man har tur nog att hamna hos en bra socialsekreterare. Ett specifikt problem som ungdomarna lyfter är att de ofta tvingas byta socialsekreterare och att de inte får någon information om att deras socialsekreterare slutat, när de förväntas få en ny och vem de kan ta kontakt med under tiden. En ungdom beskriver sin erfarenhet av kontakt med socialtjänsten på följande sätt:

Jag har haft många olika socialsekreterare och jag tycker att kvalitén är väldigt olika beroende på vilken socialsekreterare du har. Det är från år till år. Vissa år har det varit jättebra och andra år har det varit förfärligt och utredningen kan ha startats eller avslutats utan att jag ens får veta det. Sen kan de vara rent av otrevliga eller inte höra av sig till mig om mötestider eller inte informera mig alls om att jag får vara där. Det går bättre när man har en och samma socialsekreterare under flera år, då bygger man upp både tillit och relation.

Information och rättigheter

Majoriteten av de ungdomar som deltagit vittnar om information som varit otillräcklig eller uteblivit helt. Vissa ungdomar upplever till och med att socialtjänsten aktivt undanhållit information från dem. Det rör sig till exempel om information om utredningsprocessen, vad som kommer hända, vad olika beslut innebär och vilka rättigheter man har i kontakt med socialtjänsten.

Jag hade behövt mer information om vad jag har rätt till och vad jag kan göra om jag är missnöjd. Om att jag får ta med mig någon på möten om jag vill, vad som sades i utredningen, vad resultatet blev och varför utredningen lades ner.

De har inte lagt ner tid på att förklara och se till att jag har förstått. När jag blev flyttad till familjehem var det som att de tyckte att ”nu har vi gjort vårt jobb och du ska vara här”. Det var inte som att de frågade ”hur känner du i situationen?” eller ”vet du vad du kan göra om du inte känner att det skulle vara bra eller vem du kan vända dig till?”.

Den informationen jag får har alla andra fått typ två veckor innan, så det är alltid så att alla andra får information före mig även om det handlar om mig och mitt liv.

Ungdomarna upplever ofta att de själva måste ta ett stort eget ansvar för att säkerställa att de får ta del av information. Ungdomarna berättar vidare att de ibland känt sig osäkra på om det är okej att ställa frågor, att det kan vara svårt att formulera frågor och att överhuvudtaget veta vad de kan fråga om.

Jag fick informationen genom att ringa dem och fråga. Man behövde ringa 15 gånger för att få ett svar. Man behöver alltid jaga socialen, till slut kan man få ett brev eller ett mejl. Ofta har jag tagit ansvaret själv för att få informationen.

Jag vill inte behöva bygga en relation med en socialsekreterare för att få information som jag har rätt till.

Vidare uppger flera ungdomar att information inte når fram till dem eftersom den endast lämnas till deras föräldrar och myndigheterna förutsätter att föräldrarna vidareförmedlar informationen till sina barn.

Jag upplevde väldigt ofta att man liksom pratade kring mig, med mina föräldrar snarare än med mig. Kanske gav de min mamma information snarare än till mig. Då var det en förutsättning att min mamma skulle ge mig den informationen, vilket hon inte gjorde. Så då visste jag inget.

När man frågar ungdomarna varifrån de vill få information av mer allmän karaktär lyfter flera skolan som en viktig aktör. Flera ungdomar önskar att skolan skulle ha gett dem mer information om olika myndigheter, om barns rättigheter samt generell information om psykisk ohälsa, missbruk och våldsutsatthet. En ungdom säger följande:

Vi fick läsa om barnkonventionen i skolan och då förstod jag att vissa saker jag varit med om var fel. Det var synd att jag inte visste det innan för då hade jag kunnat skydda mig själv.

Möjlighet att göra sin röst hörd

Ungdomarna beskriver en känsla av maktlöshet och att det är svårt att göra sin röst hörd i kontakt med socialtjänsten och andra myndigheter. Flera ungdomar upplever att myndigheterna inte har lyssnat på dem och anser att de haft liten eller ingen möjlighet alls att påverka beslut som rör dem. Två ungdomar beskriver sina kontakter med socialtjänsten på följande sätt:

Jag är väldigt tydlig med vad jag behöver för jag, bättre än någon, vet vad jag behöver. Så jag var väldigt tydlig från början med att det enda som jag behöver är att komma ifrån mina föräldrar. Men det var också det som jag absolut inte fick.

Min känsla var alltid att det jag säger inte spelar någon roll. Till slut gick jag bara dit och sa att allting var bra för att det inte spelade någon roll om jag faktiskt sa som det var. Jag struntade i det men var ändå i behov av stöd.

Ungdomarna uppger att det är svårt att berätta om sin situation under möten där deras föräldrar deltar. Många av ungdomarna upplever att de inte kan prata fritt på sådana möten på grund av rädsla för negativa konsekvenser och repressalier från föräldrarna.

Jag hatar mötena när mina föräldrar är med, så jag får välja att inte delta på vissa av dem. Men om du inte deltar får du inte informationen. Jag känner att jag behöver delta för att göra min röst hörd också.

Det var en enorm belastning och jättejobbigt att sitta i ett rum med socialsekreteraren och mina föräldrar och försöka få fram mina rättigheter. Jag fick aldrig bolla med någon om hur jag skulle säga saker. Till exempel hur ska jag säga saker utan att det blir konsekvenser för mig när jag kommer hem?

Rätten att klaga

Samtliga ungdomar förutom en uppgav att de inte visste att de har möjlighet att klaga på beslut, vart de kan vända sig för att klaga eller vad ett klagomål kan leda till. Ungdomarna uppger att de inte kunnat, vågat eller trott att de får överklaga beslut eftersom de är barn. Att som barn leva i en hemmiljö där det finns stora brister kopplade till föräldrarna är därutöver något som i sig gör att man är mindre benägen att klaga.

Eftersom jag bara har varit ett barn så har jag inte kunnat överklaga de här besluten eller säga ”Stopp! Jag vet att det här inte är okej”. Jag har tappat tillit till systemet och att saker ska bli bättre.

Det var ganska ofta som jag kände att jag inte har rätt att klaga, jag har inte rätt att säga till någon att det är jobbigt. Folk har det ju värre, varför ska jag klaga? Varför ska jag bo någon annanstans, min mamma kan ju ändå vara snäll mot mig ibland.

Man känner ofta att man inte vill vara till besvär typ. Särskilt om man är maskrosbarn. Man vill inte vara i vägen och man vill inte vara till besvär. Jag vågade inte klaga.

Jag berättade inte för någon att jag var missnöjd med kontakten för jag hade ingen vuxen runtomkring som jag kunde berätta för. Jag berättade lite för mina lärare men de kunde inte hjälpa mig så mycket.

Ungdomarna visste inte heller vad en tillsynsmyndighet är och har inte hört talas om myndigheter som IVO, JO, JK, Skolinspektionen, eller Diskrimineringsombudsmannen. En ungdom hade hört talas om myndigheterna i skolan men inte förstätt att hon själv kunde vända sig dit.

Man hade läst om dom [myndigheterna] i skolan men jag tror inte att man kopplade att man själv kunde ta kontakt med dem. Att det kunde gälla en själv.

Majoriteten av de som haft barnombud uppgav att de fått information om klagomöjligheter av sitt barnombud men att de inte hade sådan kunskap innan. Samtliga ungdomar som faktiskt har klagat på ett beslut har gjort det med hjälp av ett barnombud.

Myndigheternas makt och ansvar

Ungdomarna upplever att myndigheterna har en mycket stor makt över deras liv och att deras öde ligger i myndigheternas händer. Majoriteten av ungdomarna känner en oerhört stor maktlöshet och beskriver hur de hela tiden anpassar sig och sitt förhållningssätt för att säkerställa att de får det stöd och den hjälp de behöver. Även de ungdomar som har uppgett att de haft en bra relation med sin socialsekreterare har gett uttryck för att vara väldigt medvetna om denna maktobalans. Flera beskrev att de på grund av detta inte vågat berätta om sitt missnöje eller klaga på beslut eftersom de varit rädda att myndigheterna då skulle sluta hjälpa dem. Ungdomarna beskriver att denna maktlöshet resulterar i en stark känsla av uppgivenhet och sårbarhet.

Jag vågade inte berätta för någon att jag var missnöjd för att jag inte ville att det skulle påverka min chans att få hjälp.

Vissa ungdomar har även beskrivit hur enskilda socialsekreterare uttryckt sig på ett sätt som innebär ett missbruk av myndighetens makt och där ansvar och skuld lagts på ungdomen.

Jag visste inte det här innan men tydligen fattar de beslut på sex månader när det gäller placering men när jag frågade min socialsekreterare sa hon bara ”jag är snäll så du får bo kvar här i en månad till”.

Hon la mer skulden på mig, att det var mitt fel. Att mamma slog till mig. Att jag skulle ha sagt det på ett annat sätt. Att jag är så självisk att fly därifrån och tänka på mitt bästa när jag har syskon där, när det var jag som tog hand om dem. Så hon klandrade mig.

Så jag ringde min socialsekreterare men hon la skulden på mig. Hon sa att ”det här sker på grund av att du valde att öppna upp i ett sådant sent skede”.

Flera ungdomar upplever att myndigheterna lagt mycket ansvar på deras axlar och att de fått ta ansvar som egentligen borde ålegat deras föräldrar eller myndigheterna. En ungdom uppger till exempel att hon tolkat åt sin förälder under samtliga möten hon haft på socialtjänsten och i alla kontakter med Migrationsverket:

Jag var helt ensam i Stockholm och jag var som mamma till min mamma. Jag tog hand om hemmet, betalade räkningar, hyra, allt. Jag skolkade för att följa med mamma till läkaren och så. Varje möte vi hade på socialtjänsten så var det jag som skulle tolka och det var verkligen stor press på mig. Det tog ett och ett halvt år innan jag blev avlastad och mamma fick en boendestödare.

Flera ungdomar vittnar om att möjligheten att få stöd och hjälp har varit avhängig att ha en vuxen med sig samt att föräldrarna behövt delta aktivt i kontakterna med myndigheter för att ungdomen ska få tillgång till hjälp. En placerad ungdom som sökt hjälp på barn- och ungdomspsykiatriska akutmottagningen berättade till exempel att akutmottagningen hade meddelat henne att de inte kunde hjälpa henne eftersom hon inte hade en vuxen med sig. Ungdomen hade ingen vuxen som hon kunde ta med sig. Ungdomarna berättade även om hur deras föräldrars ovilja att delta i mötena på socialtjänsten har hindrat dem från att få stöd och hjälp trots att de själva gjort allt i sin makt.

Det som har förstört för mig är att socialtjänsten inte kan tvinga föräldrarna att vara med på mötena. Jag har gått på alla möten för att jag har velat ha en förändring, men pappa har inte kommit på ett enda möte. Jag har själv fått ta allt ansvar för att se till att något händer. Det är därför de har lagt ner utredningarna, för att mamma och pappa inte har dykt upp och för att jag var för ung.

3.3.3 Barn och ungas åsikter om och erfarenheter av barnombud

Erfarenheter av barnombud

Den främsta uppgiften för ett oberoende barnombud är att säkerställa att barnet får sina rättigheter tillgodosedda, att barnet får vara delaktig samt att barnet förstår och får ta del av information som rör barnet. Barnombudet ska säkerställa att barnet kommer till tals och att barnets vilja dokumenteras och tas hänsyn till. Barnombudet ska arbeta på uppdrag av barnet och alltid utgå från barnets problemformulering, perspektiv och behov.

De ungdomar som har erfarenhet av att ha ett barnombud beskriver samtliga detta som en mycket positiv upplevelse. Ungdomarna beskriver hur deras kontakter med myndigheterna förbättrats avsevärt efter att de fått ett barnombud. Ungdomarna upplever att det har känts stärkande och tryggt att ha ”någon på deras sida” vars uppgift har varit att hjälpa dem, tro på dem och bekräfta dem. Ungdomarna är väldigt medvetna om den makt som socialtjänsten besitter och att socialsekreterare behöver ta hänsyn till andra perspektiv än barnets. Ungdomarna upplever att det känns skönt att barnombudet inte har den makten och att barnombudets roll endast är att företräda barnet och iakttä barnets perspektiv.

Hon [barnombudet] var väldigt tydlig med att ”jag tror på dig och jag vill hjälpa dig och vi ska göra vad vi kan för att hjälpa dig”. Det kändes bra att hon trodde på mig och bekräftade att mina upplevelser var sanna eller vad man ska säga.

Det är en vuxen som kan sätta ner foten på ett sätt som man själv kanske inte vågar när man känner sig kränkt, till exempel hos socialtjänsten. Barnombudet kan föra ens ord vidare utan att man själv behöver göra det. Barnombudet bekräftade mig väldigt mycket och sa ”nej men du har helt rätt, deras bemötande var inte okej, du har rätt att klaga”. Det var väldigt skönt.

Ungdomarna vittnar om att de har byggt upp en annan typ av relation med sitt barnombud jämfört med sin socialsekreterare. Att barnombudet har hunnit lära känna dem bättre och att de i större utsträckning har kunnat och vågat berätta om sin situation för sitt barnombud. Många upplever att barnombudet har fungerat som ett språkrör och att barnombudet hjälpt dem att förmedla och sätta ord

på sina behov. Ungdomarna beskriver hur kontakten med socialtjänsten på så sätt har underlättats och att socialsekreterarna i större utsträckning fått ta del av viktig information.

I kontakten när jag hade ett barnombud kunde jag verkligen säga till barnombudet exakt vad jag kände och att jag inte ville bo hemma med min mamma för att det inte funkade. Då fick jag verkligen uttrycka vad jag ville och vad jag hade för behov. Vad som hade känts bäst för mig. Då kände jag verkligen att jag fick uttrycka mina tankar.

Jag tycker att alla barn som kommer i kontakt med myndigheter behöver ett barnombud för att det känns tryggt att ha en trygg vuxen med. Någon som kan vara din förlängda arm för att det är väldigt lätt att man själv inte vågar säga saker. Då kan den personen säga det så att man känner att man har någon som backar upp en och tar en på allvar.

I efterhand önskar jag att jag hade haft ett barnombud tidigare för det hjälpte väldigt mycket att ha det. Att ha med någon som man känner gjorde att det inte var lika obekvämt att ha möte. Eftersom mitt barnombud visste mycket om mig och min bakgrund kunde hon ställa relevanta frågor om saker som hon visste att min socialsekreterare behövde veta.

Barnombud ska vara en självklarhet så att rättigheter inte blir kränkta på det sättet som de annars ofta blir. Då blir det automatiskt att man får mer information som faktiskt kan vara avgörande för olika beslut och för hur man upplever bemötandet. Bara att veta att man kan klaga kan göra jättestor skillnad. Då kan man stå upp för sina rättigheter och myndigheterna får chansen att göra om och göra rätt.

Ungdomarna vittnar om att socialtjänsten agerat och erbjudit dem stöd först när barnombudet kommit in i bilden. Först då har ungdomarna känt sig sedda och upplevt att myndigheterna tror på dem. Ungdomarna tror att detta beror på att barnombudet är vuxen och att myndigheterna lyssnar mer på vuxna än på barn.

Det var en annan vuxen som behövdes för att jag skulle bli lyssnad på skulle jag säga.

Man behöver ha med sig en vuxen för de lyssnar inte på barn. Har man ingen som bryr sig om en så är man typ körd. Jag kan ju inte ta med min mamma och säga ”kan du berätta hur du misshandlat mig hela livet”. Nej, det funkar ju inte. Det var först på Maskrosbarn som jag började våga lita på vuxna. När barnombudet började ställa motfrågor då blev de tvingade att svara på dem och sen till slut tvingade att hjälpa mig. Att barnombudet var med var typ det bästa som hänt.

Barnombudets arbetsuppgifter och funktion

Vilka arbetsuppgifter barnombudet ska ha

Under workshopen diskuterade ungdomarna gemensamt vilka arbetsuppgifter ett barnombud borde ha. Enligt ungdomarna bör ett barnombud göra följande:

- ge barnet information om varför man är i kontakt med myndigheten, hur processen och kontakterna framåt kommer att se ut och vad kontakten kan resultera i,
- säkerställa att barnets rättigheter inte kränks och att myndigheterna följer lagar och regler,
- säkerställa att barnets röst blir hörd,
- säkerställa att information från myndigheten inte bara lämnas till föräldrarna utan även till barnet,
- hjälpa barnet att förstå informationen då myndigheter ofta använder ett språk som barn inte förstår,
- ge barnet information om vilka rättigheter man har,
- följa med på möten om barnet önskar det,
- säkerställa att barnet får ett gott bemötande i kontakten med myndigheter,
- ge barnet ett emotionellt stöd, förmedla en känsla av att man har någon som står upp för en och ens rättigheter,
- hjälpa till med praktiska saker, till exempel skriva ner vad som sägs under mötet så att man kan diskutera i efterhand,
- säkerställa att barnet får ett eget möte med sin socialsekreterare utan sina föräldrar,
- säkerställa att barnet inte används som tolk,
- säkerställa att det som antecknas i journalen faktiskt speglar det som framkommit under möten och kontakter.

Var barnombudet ska finnas

Ungdomarna som deltog i workshopen uppgav att de inte tycker att barnombud ska arbeta på socialtjänsten eftersom det finns en risk att barnombudet då "blir för partiska". Ungdomarna ansåg att barnombud gärna ska finnas där barnet känner en trygghet sedan tidigare. Vissa ansåg att barnombud bör vara anställda vid en separat myndighet, andra ansåg att barnombud inte bör vara kopplade till en specifik myndighet. Det viktigaste i ungdomarnas ögon var att barnombud ska finnas lättillgängliga och vara oberoende till socialtjänsten. Många nämnde skolan som en viktig plats där barnombud borde finnas tillgängliga. Även barnrättsorganisationer, BUP och ungdomsmottagningar nämndes som viktiga aktörer.

Hur kontakten mellan barnet och barnombudet ska se ut

Många ungdomar lyfte vikten av att barn får möjlighet att träffa barnombudet innan mötet på myndigheten, helst utan föräldrarna och gärna flera gånger. Att träffas innan mötet gör att barnet hinner bygga upp en tillit till barnombudet. Ungdomarna föreslog att barnombudet och barnet till exempel kan fika tillsammans innan mötet.

När man ska bli erbjuden ett barnombud

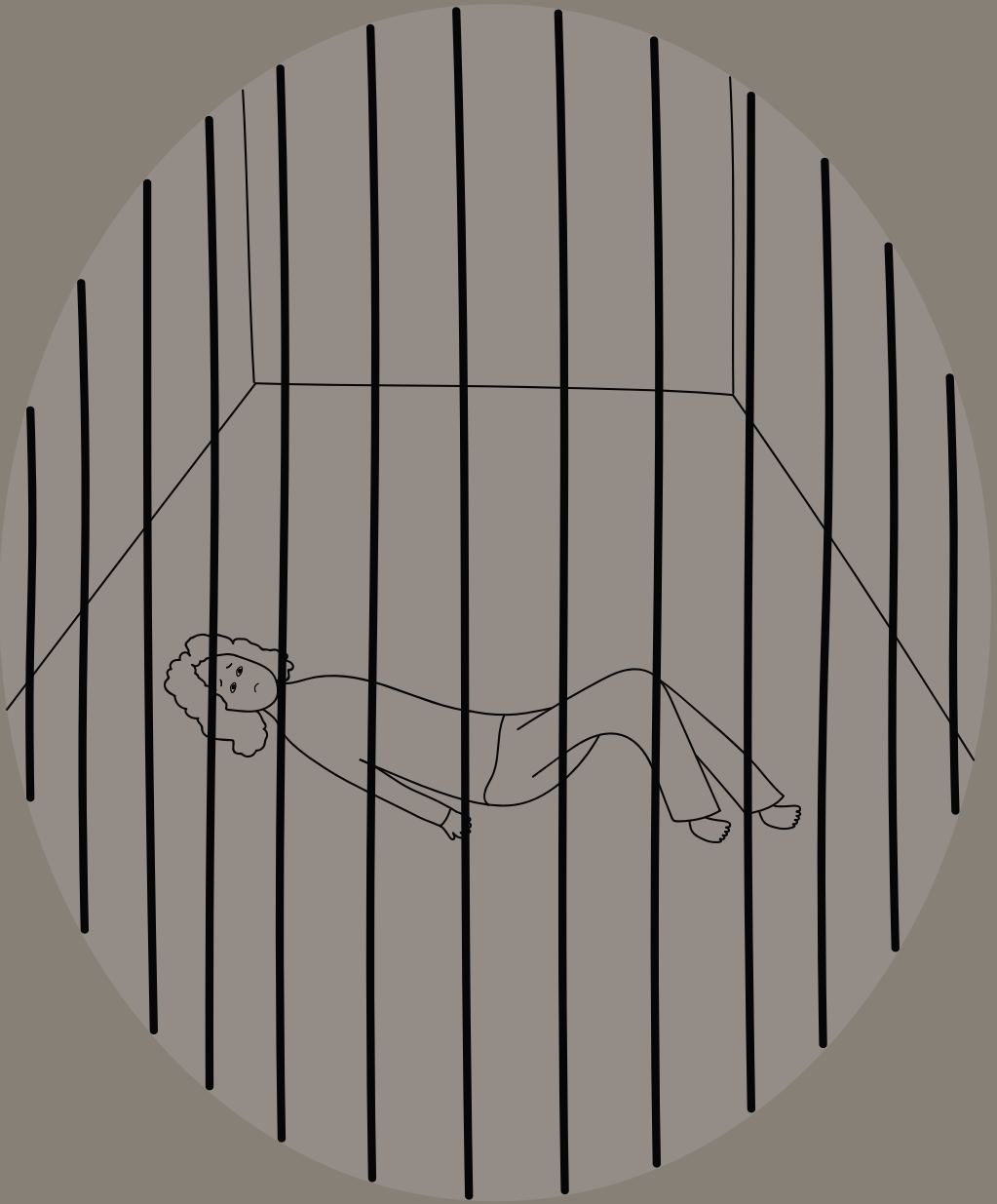
Ungdomarna ansåg att barn ska erbjudas ett barnombud vid första kontakten med en myndighet, alternativt när behov av ett barnombud uppstår. Barnet själv borde få bestämma om man vill ha ett barnombud och i vilken utsträckning barnombudet ska delta i möten och sköta kontakter med myndigheten.

Föräldrarnas kontakt med barnombudet

Ungdomarna gav uttryck för att de vill att barnombudet ska ha viss sekretess eller tystnadsplikt gentemot deras föräldrar. Ungdomarna vill kunna lita på att det de berättar för sitt barnombud inte når fram till föräldrarna så att de inte behöver oroa sig för negativa konsekvenser och pressalier.

MIN HISTORIA

Sandra

Sandra

Sandra placeras på ett av SiS särskilda ungdomshem när hon är 14 år. Då har hon redan hunnit byta skola 7 gånger. Redan i förskolan får hon sitta ensam i ett rum, bland annat för att hon får utbrott och har svårt med de sociala situationerna. På en del skolor fungerar det bättre eftersom det finns anpassningar. Ju äldre Sandra blir desto sämre mår hon. Sandra placeras först på HVB-hem som 14-åring och mår då väldigt dåligt. Efter ett tag placeras hon på sitt första SiS-hem. Åren mellan att hon är 14 och 16 år hinner hon byta boenden 10 gånger. Hon flyttas bland annat mellan tre olika SiS boenden. Hon bollas dessutom mellan psykiatrin och SiS flera gånger.

Sandra har adhd och autism. Hon säger att hon alltid har haft mycket energi, men att hon har haft svårt att använda den till något positivt. Autismen blir mer påtaglig när hon mår dåligt. Då blir hon väldigt introvert. Sandra har på grund av sina diagnoser svåra sömnrubbningsor som ställer till det i vardagen. Hon har även svårt i det sociala samspelet.

Sandra berättar om ett tillfälle när hon är avskild, det vill säga inlåst och isolerad. Rummet hon är inlåst i har ett galler i stället för dörr och Sandra, som är uppvarvad och upprörd, spottar på personalen som står utanför gallret och vaktar henne. Personalen hämtar avdelningschefen och säger till chefen att han ska spotta på Sandra, om hon spottar på honom. Detta triggar Sandra, som redan är uppvarvad att spotta, för att se om ”avdelningschefen verkligen kommer att spotta på henne” – vilket han gör. Han spottar henne rakt i ansiktet. Sandra önskar i efterhand att hon hade anmält händelsen, men hon vågade inte. Det spelade ingen roll att det fanns övervakningskameror, de skulle ändå inte tro på henne.

Sandra menar att hon blir uppvarvad på grund av sina diagnoser och att det bemötande hon får påverkar henne mycket. Hon har under alla år träffat ett par anställda som genom sitt bemötande har kunnat hjälpa henne. En anställd brukade ta ut henne på en biltur när han började märka att hon gick upp i varv. Han tog sig tid och hade förmåga att lyssna. Han sa inte bara ”håll käften, annars blir du inlåst” som många andra i personalen gjorde. Hon tänker att om fler hade haft kunskap om hennes diagnoser och brytt sig om att ta reda på varför hon hamnade i affekt så hade hon sluppit många våldsamma och svåra situationer.

Hon beskriver miljön på SiS som tråkig. För hennes del leder det till att hon ”gör kaos”. Hon tramsar och stör och det leder till konflikter. På kvällarna är det värst. Sandra har alltid haft svårt att sova och att bli inlåst ensam på natten ger henne ångest. Hon ställer därför till med bråk varje kväll. Hon flamsar och stökar. Hon slutar inte fast de säger till henne och det slutar ofta med konflikter, nedläggningar och avskiljningar. På nätterna är hon vaken. Hon har ingen telefon eller tv och ångesten är nästan outhärdlig. Sandra har varit med om över 100 avskiljningar, oftast i samband med att hon ska låsas in för natten. Det blev nästan som en rutin, ett självskadebeteende. Ingen hjälpte henne med det som var svårt, hon blev bara straffad. Ingen förstod sig på henne och hennes behov utifrån hennes diagnoser.

Avskiljningssituationerna har resulterat i fysiska och psykiska skador. Hon har fått märken och skador på kroppen som personalen åsankat henne i samband med att de tagit henne till avskiljningsrummet. Vid flera tillfällen har de släpat henne barfota, iförd t-shirt över en isig gård för att låsa in henne. Hon har legat i isolering och haft så ont i kroppen att hon inte har kunnat röra sig.

Sandra vet att det finns regler och rutiner för hur avskiljningar får gå till, men att personalen sällan följer regler. Hon har aldrig fått en ursäkt, inte ens när uppenbara fel har begåtts.

3.4 Riksförbundet Attentions sammanställning av sina samtal med barn och unga

3.4.1 Metod och genomförande

Attention har på uppdrag av och tillsammans med utredningen genomfört intervjuer med sex ungdomar som har varit i kontakt med Attention via Ung Dialog, ett projekt riktat till unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som är eller har varit placerade i samhällsvård, i familjehem, HVB-hem och SiS-boende.

Ungdomarna är tjejer mellan 19–23 år och har erfarenheter av att i perioder ha varit placerade. Samtliga har diagnostiserats med en eller flera neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Tjejerna har på olika sätt haft svåra och problematiska hemförhållanden och många av dem har även upplevt svåra saker på de boenden där de varit placerade. De har alla haft insatser från socialtjänsten och även i olika utsträckning haft kontakt med psykiatrin. Flera av dem har haft beslut om tvångsvård. Alla namn är anonymiserade.

De frågeställningar som vi fokuserade kring i samtalen var bland annat hur tjejernas kontakt med myndigheter sett ut och om de har fått information om sina rättigheter i de kontakterna. Om de har upplevt att deras rättigheter har blivit kränkta och om de i så fall försökt klaga. Vi pratade även om huruvida det funnits andra vuxna som tjejerna har kunnat vända sig till för att få hjälp och stöd i kontakt med myndigheterna.

3.4.2 Ungdomarnas erfarenheter av myndigheter

Alla ungdomar som vi intervjuade har haft omfattande kontakt med olika myndigheter och de har alla i olika utsträckning varit placerade i familjehem, HVB-hem eller SiS-boende. De har flera gånger varit med om att det fattats beslut kring deras person, ofta utan att de själva varit medvetna om eller fått information om vad beslutet har inneburit. Samtliga har haft långvarig kontakt med socialtjänsten men ingen av dem har känt till att de som är placerade ska ha en särskild socialsekreterare som är ansvarig för själva placeringen och beslutet om placeringen.

Nour

Nour beskriver hur hon haft kontakt med socialtjänsten sedan hon var liten. Hon har märkt en tydlig skillnad i hur åldern har spelat roll i hur hon blivit behandlad. Som liten sågs hon inte som en egen individ och fick inte någon information kring det som hände henne. Hon beskriver hur hon ofta satt i rum med vuxna som pratade med henne. Hon förstod inte syftet med mötena och hon fick ingen information. Hon berättar också att hon till exempel inte vetat att hon redan som yngre blivit utredd för en neuropsykiatrisk diagnos. Det fick hon reda på först senare, när hon begärde ut sina skoljournaler.

Nour berättar också om sina kontakter med socialtjänsten och att hon under fyra års tid haft 24 olika socialtjänsthandläggare men att hon inte upplevt att någon av dem har velat lyssna på henne eller förstå. Hon upplevde det som att de skulle kontrollera henne och se om hon skötte sig. Hon upplevde inte att de förstod vad hon behövde. Att hon behövde trygghet och någon som brydde sig om hur hon mårde. Hon berättar att hon har fått frågan om det funnits något som hon själv velat ta upp i samtalen med socialtjänsten. Hon har då inte förstått vad det skulle vara som hon kunde ta upp eftersom hon inte hade fått information och kunskap om sina rättigheter och möjligheter, vad hon hade rätt att ta upp eller klaga på.

Amanda

Amanda har liknande upplevelser av att bemötandet är olika beroende på ålder. Hon upplever att hon fått mycket bättre bemötande nu när hon blivit vuxen. Som barn beskriver hon hur svårt det har varit att få tag i sin handläggare, men också att beslutade insatser inte blev av och att hon inte fick någon information om varför.

Linnéa

Linnéa beskriver sina möten med socialtjänsten som väldigt dåliga och att hon inte har fått information.

De har använt ord som man inte förstår, tar inte kontakt utan pratar med vuxna omkring en och de har inte gett rätt information.

Astrid

Astrid har beskrivit en turbulent uppväxt med en kontrollerande förälder som i stor utsträckning begränsat barnens möjligheter till insatser, vård och stöd. Hon beskriver hur socialtjänsten inte gjort något eftersom hennes ena förälder satt stopp för insatser. Hon har också upplevt att socialtjänsten inte har lyssnat på henne utan tagit till sig det som de vuxna har sagt och att det efter samtal med socialtjänsten till och med kunnat bli en värre situation hemma. Hon beskriver bland annat att de få insatser som hon fått bara fungerade så länge den kontrollerande föräldern fick information om allt som hände.

Vi har fått många orosanmälningar. Det slutade alltid med att X kastade och skrek på oss. Det blev inte bra och det var inget som hände.

Astrid berättar vidare om sin situation under uppväxten:

Jag vågade inte berätta för socialtjänsten för då skulle X bli arg och det skulle drabba mig. Sen när jag väl berättade var det så allvarligt att socialtjänsten ändå sa att de var tvungna att berätta för föräldrarna. Då försvann ju anledningen till att prata.

Astrid berättar att HBV-hemmet vid ett tillfälle var nära att avsluta placeringen eftersom hennes ena förälder var för jobbig. Hon beskriver att hennes frihet kom när hon blev 18 år och kunde komma bort från föräldrarna.

3.4.3 Upplevelser av bemötande

Ingen av tjejerna har upplevt att de har blivit lyssnade på och tagna på allvar. Alla beskriver upplevelser av att socialtjänsten inte lyssnar eller är intresserad av att veta vilka tjejerna är, de är bara där för att göra ett jobb. Det är tydligt att de generellt saknar tillit till socialtjänsten och myndigheter i stort och att de har svårt att lita på att vuxna vill dem väl. Tjejerna har också uppgett att deras diagnoser har försvårat för dem i möten med myndigheter. Personal har inte kunskap eller förståelse för vad diagnoserna innebär och det har gjort att de har hamnat i svårare situationer. De lyfter vidare att de personer som har varit bra har varit de som varit intresserade av tjejerna på riktigt och verkligen tyckt om sitt jobb. Det handlar mycket om att de förstår vem man är som person. Att man inte bara är sin diagnos eller sitt ”problem”.

Othilia

Othilia har haft många handläggare genom åren och hon beskriver att det är tydligt när någon bryr sig på riktigt och när någon bara jobbar för att jobba. Hon berättar vidare att hon upplevt att hennes diagnos har använts för att bortförklara hennes känslor och beteenden och att hon inte setts som en individ utan mer blivit behandlad utifrån sin diagnos. Hon har beskrivit att hon många gånger har berättat för sina handläggare, personal på boenden och familjehemsföräldrar om sina behov men att hon sällan har blivit lyssnad på och mött i hennes behov. I stället har hon skickats till BUP.

Om någon tar sig tiden att prata med mig eller ge mig en kram när jag har ångest eller är på väg att få panik, så går det över.

Amanda, Linnéa och Nour

Amanda berättar att hon upplevt att hennes diagnos gjort att vuxna i hennes omgivning behandlat henne som ett barn, som att hon inte förstått något fastän hon varit 16–17 år. Även Linnéa berättar att hon upplevt att handläggare behandlat henne annorlunda på grund av hennes diagnos. Hon har upplevt att de såg henne som sin diagnos och inte vem hon var som människa. Detsamma har hon upplevt när det kommer nya handläggare. De läser journalen och bildar sig en uppfattning om en som person, utan att ha träffats. Samma upplevelser beskriver Nour.

Astrid

Astrid beskriver att hon haft svårt att veta vad handläggaren vet om henne sedan tidigare och att hon ofta upplevt att hon måste ”börja om från början” med varje ny handläggare. Handläggarna var inte tydliga med vad de visste och de kommunicerade inte tydligt om de ställde frågorna på grund av att de inte visste eller om de trodde att det var ett sätt att skapa förtroende. Tydligt var i alla fall att de inte frågat henne vad hon ville eller behövde gällande deras kommunikation.

Nour

Tjejerna lyfter, trots många upplevelser av dåligt bemötande eller upplevelser av brister hos myndighetspersonal, också fina upplevelser av personer som har sett dem och mött dem i deras behov. De beskriver tillfällen då personal eller människor i deras närhet faktiskt har förstått dem och lyssnat på dem. Sett dem som individer och inte utifrån diagnosen. Nour beskriver en kontaktperson som förstod hennes behov och stod kvar trots att Nour till en början inte alls gillade henne. Kontaktpersonen informerade om vad som gällde och förklarade så att Nour förstod. Hon lät också Nour vara delaktig i de delar som hon kunde vara med och påverka.

När hon skulle rapportera till socialtjänsten något som jag hade berättat för henne så förklarade hon att det här måste jag rapportera, men du kan välja till vem jag skickar det. Hon sa också till när hon hade skickat in till exempel.

3.4.4 Upplevelser av att få information om sina rättigheter samt möjligheten att klaga på beslut

Ingen av de intervjuade tjejerna har i någon större utsträckning fått någon information om sina rättigheter och att de har möjlighet att klaga på beslut som fattats om dem. Ingen av dem upplever att det finns strukturer som ser till att rätt information ges. Om de har fått information har det oftast handlat om att de fått bra kontakt med en specifik person som har gett dem information.

De beskriver situationer av att inte ens få veta att beslut har fattats eller så får de information senare. I många fall missas information att lämnas överhuvudtaget. De har sällan överklagat beslut och har ofta känt att det som har hänt har hänt, det är ändå ingen mening med att överklaga. Om de har uttryckt att de inte varit nöjda med något beslut som fattats har de bland annat fått höra att det redan är beslutat. De har sällan upplevt att någon har lyssnat till dem eller brytt sig om att ta reda på vad de vill och skulle behöva. De beskriver att de inte har haft någon större tillit till de som haft hand om deras ärende och haft makten att ta beslut om deras liv. De flesta uttrycker att de inte ens vet hur många handläggare de har haft eftersom handläggarna byts ut så ofta.

Sandra

Sandra beskriver hur hennes utåtagerande beteende gjort att hon utsatts för många avskiljningar. Beslut som hon till en början inte fick information om att de gick att klaga på. En gång skrev hon ett överklagande på beslut om avskiljning.

Då skrev jag ett brev om vad som hänt och varför det var fel. De gav mig rätt men det hjälpte ju inte mig. De bara tog bara bort det ur systemet, men det hade ju redan hänt. Varför ska jag överklaga när det redan hänt. Jag var avskild mer än att jag var på mitt rum.

Under hela den tiden som Sandra varit placerad har inte någon pratat med henne om hennes rättigheter och att hon har rätt att få information som rör henne.

Enda gången jag har hört om mina rättigheter är när det står på pappret som ligger på boendet när man först kommer dit, flyttar in.

Nour

Flera av tjejerna har också erfarenheter av offentliga biträden/advokater. Nour berättar om när hon hade ett beslut enligt LPT och det skulle vara en förhandling kring fortsatt vård och hon själv motsatte sig det. Hon ville sitta med vid förhandlingen men hennes läkare sa nej. Advokaten ringde och frågade Nour hur hon ställde sig till beslutet. Hon motsatte sig beslutet om tvångsvård och ville dessutom vara med på förhandlingen, men det fick hon inte. Enligt beslutet från domstolen hade advokaten inte uppgett det som hon själv hade sagt. Hon fick fortsatt tvångsvård. Nästa gång fick hon inte ens prata med advokaten och trots hon ville vara med på förhandlingen även den gången, så fick hon inte.

3.4.5 Vilket stöd hade behövts

Ingen av tjejerna har haft föräldrar eller anhöriga som kunnat stötta dem i deras situation. De beskriver att de känt sig väldigt ensamma och inte upplevt att det funnits så många som de kände tillit till och upplevde var på deras sida. Nour beskriver till exempel mötena med handläggarna på socialtjänsten som kontroller för att se om hon sköter sig, inte som en möjlighet för henne att få stöd.

Astrid

Astrid beskriver tydligt att hennes familj var de som orsakade att hon inte fick stödet hon hade behövt. Hon hade velat att myndigheterna kunnat ge henne stöd utan tillåtelse från båda hennes vårdnadshavare. Hon hade önskat att myndigheterna i första hand såg till hennes behov och hennes bästa. Hon har själv inte haft stöd av ett oberoende ombud, men tycker att det låter som en bra lösning. Hon hade velat ha stöd från någon som bara stod på hennes sida.

Då skulle man kunna få hjälp med att veta hur man kan agera, var man kan vända sig och få stöd.

Nour

Nour uttrycker liknande tankar när hon funderar på vad som hade behövts. Hon beskriver att hon – som inte har vuxit upp i ett fungerande hem – inte visste vilka hennes rättigheter faktiskt var. Hon visste inte vad hon kunde förvänta sig eller kräva av till exempel ett familjehem.

Jag visste inte vad som var normalt. Om familjehemmet sagt till mig att jag fick äta mat om jag såg till att laga all mat till hela familjen så skulle jag göra det utan att klaga. Jag skulle vara glad över att jag får mat. Jag var van vid att det inte ens fanns mat. Om socialtjänsten då hade frågat om jag ville ta upp något skulle jag ha sagt att allting var jättebra, för jag förstod inte vad jag kunde kräva.

Flera av tjejerna beskriver hur de hade velat ha stöd av någon som inte var socialtjänsten eller annan personal som behövde rapportera till socialtjänsten. De hade velat ha någon som de visste var på deras sida. De har ofta upplevt att de inte kan lita på någon och att de var tvungna att ta den hjälp och de insatser som erbjöds även om de inte tyckte att det passade eller var något som funkade för dem. Deras upplevelser har varit att de varit tvungna att ta de insatser och/eller det stöd som erbjöds, dem annars hade de inte fått något stöd alls. Det som tjejerna beskriver är en maktobalans som kommer av att det finns en part som har möjlighet att avgöra hela deras liv.

3.4.6 Vad behöver förändras

De tjejer som intervjuats till rapporten har alla varit i stort behov av samhällets stöttning och hjälp men har i många fall känt sig svikna och utlämnade. De har inte känt tillit till de vuxna som ytterst skulle garantera barn och unga en trygg uppväxt och rätt stöd. För dessa tjejer har även deras neuropsykiatriska diagnoser varit en stor del i deras behov av stöd och stöttning. Något som de upplevt att få har förstått eller haft rätt kunskap kring. Deras diagnoser har i stället använts för att bortförklara eller förminska deras beteenden eller behov.

Något som alla lyfter som mycket viktigt är ett bra bemötande, att man känner sig lyssnad på och sedd utifrån vem man är och vad man har för individuella behov. Att myndigheter som möter unga med funktionsnedsättning har en förståelse för hur information kan behöva ges på ett annat sätt. Men generellt är det tydligt att myndigheter och personal måste garantera att information om vilka rättigheter barnen har måste komma barnen till del. Informationen måste lämnas till barnet på det sätt som barnet kan ta till sig. Därför måste all personal som arbetar med barn också prata med barnet och säkerställa att de har förstått hur barnet bäst tar till sig information. Därefter måste personalen också säkerställa att barnet faktiskt har förstått informationen.

Tjejerna har alla beskrivit hur viktigt det är att ha förtroende och tillit för att de ska kunna ta emot stöd och hjälp, men också för att de ska våga anmäla eller klaga om deras rättigheter blivit kränkta. Tjejernas beskrivningar om situationer där de inte vågat anmäla, för att de upplevt sig vara i en beroendeställning och att de som barn inte har blivit lyssnade på eller tagna på allvar, skulle kunna avhjälpas med att barn i behov av det får tillgång till ett barnombud. Dessutom skulle det också kunna stärka de unga i att ändå anmäla trots att saken redan har hänt. Särskilt om det inte handlar om till exempel avslag på ett beslut kring en insats eller liknande. Dessa tjejer har många gånger upplevt att de har blivit utsatta för kränkningar, exempelvis avskiljningar, där själva kränkningen redan ägt rum och den kan inte bli ogjord bara för att de anmäler. Då har de ofta valt att låta bli. Det har ändå känts meningslöst.

3.5 Sammanställning av samtal med barn och unga som gjorts av andra aktörer

3.5.1 Inledning

Många organisationer och myndigheter som ägnar sig åt frågor som anknyter till barns rättigheter genomför samtal, enkäter och andra undersökningar av barns åsikter och erfarenheter. Utredningen har gått igenom ett mycket stort antal rapporter som förmedlar barns erfarenheter från de områden utredningen tittat närmare på, bland annat den sociala barn- och ungdomsvården. Ambitionen har varit att få ett brett underlag för de bedömningar och förslag som lämnas och att förmedla en bred bild av olika barns åsikter och erfarenheter av att utkräva sina rättigheter. Många av de rapporter som sammanfattas nedan har sitt huvudsakliga fokus på andra aspekter, exempelvis barns erfarenheter av våld och kränkningar. För denna typ av erfarenheter redogörs ibland som bakgrund, utredningens huvudsakliga intresse har dock varit barns kontakter med myndigheter och domstolar och barns erfarenheter av möjligheter att vara delaktig, få information, påverka och överklaga beslut inom de områden utredningen valt att granska närmare.

3.5.2 Kunskap och information om sina rättigheter

En del av att vara delaktig i processer handlar om att få information. Många barn berättar att de inte informeras om var eller varför de exempelvis placeras i nya boenden. Detta skapar stress och oro och barn upplever att deras möjligheter att få information villkoras av yttre omständigheter såsom ett engagerat offentligt biträde/ställföreträdare/barnombud eller att de själva kämpat hårt för att få information.¹ De menar även att barns situation påverkas av hur väl de känner till sina rättigheter. Om man har informerats om sina rättigheter så går det lättare att upptäcka rättighetskränkningar.²

Barn med erfarenhet av att ha varit i migrationsprocesser utan att ha varit informerade om sina rättigheter, berättar exempelvis om

¹ Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

² Barnombudsmannen (2020), *Dom tror att dom vet bättre*.

att de nekats akut vård, inte blivit tilldelade en god man och att de vistats upp till flera månader i boenden som varit avsedda för maximalt två dygn.³

Barn berättar även att de ibland upplever att informationen de får inte är anpassad för barn samt att vuxna pratar med barnen på ett sätt som de inte förstår. Detta skapar en stor frustration. För att barn ska känna sig delaktiga och lyssnade på behöver information och kommunikation anpassas till barnet.⁴

Göra informationen lättförståelig. Bombarderas med svåra ord!

De har talat till en som politiker så att man inte har förstått.

Barn som varit i migrationsprocesser delar denna erfarenhet. Ett barn berättar att han som nyanländ fått information på svenska som han fick översätta själv. Andra icke anpassade förfaranden som barn berättar om är att det varit påfrestande, otryggt och stressande för barn att berätta om svåra saker för Migrationsverket, att de inte förstått frågor och att samtalen pågått i flera timmar.⁵

Det var jobbigt, jag var himla rädd, kunde inte andas. Hemska saker som hänt [...] Jag glömde vad jag heter, vilken klan jag kommer ifrån, jag var så rädd.

När barn ska framföra klagomål som rör hälso- och sjukvården berättar de att de upplever att de inte alltid blir tagna på allvar samt att de inte vet vart de ska vända sig. Exempelvis har många inte kännedom om vad patientnämnderna är.⁶

Barn berättar vidare att långa väntetider och icke anpassade förfaranden inom vården skapar en distans som gör att barn vänder sig från vården. Ett barn berättar exempelvis att det lett till självmedicinering med droger på grund av psykisk ohälsa.⁷ Ett barn som utsatts för sexuella övergrepp på ett SiS-hem vittnar om att när hon berättat om händelsen för en chef på boendet hände ingenting. Barnet fick

³ Barnombudsmannen (2017), *”Vi lämnade allting och kom hit” Röster från barn och unga på flykt.*

⁴ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst.* Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning* i SOU 2022:70.

⁵ Barnombudsmannen (2017), *”Vi lämnade allting och kom hit” Röster från barn och unga på flykt.*

⁶ Socialstyrelsen (2018), *Förstudie om klagomålshantering i hälso- och sjukvården.*

⁷ Barnombudsmannen (2023), *Jag hade vitt hjärta – Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet.*

som svar att de trodde att hon ljög. Hon hade inte fått någon information om hur man framför klagomål.⁸

Det var ingen idé att säga nåt på ungdomsråden, det blev ändå ingen skillnad. Jag har aldrig fått någon information från SIS om hur jag kan klaga om något händer, men jag kom på själv att jag kan ringa till IVO.

Barn berättar även om upplevelsen av att personal höll varandra bakom ryggen.⁹

En gång när jag blev våldsamt uppträckt mot en vägg av en personal, efter ett skämt, sa jag till en personal som stod precis bredvid ”du såg vad som hände?”. Han svarade då att han inte hade sett någonting. Det var mindblowing för mig att han svarade så. Det var då jag fattade att vi var helt oskyddade. Jag och de andra tjejerna pratade med varandra om att personalen skulle kunna komma in på vårt rum och våldta oss och ingen skulle göra något. Ingen skulle tro på oss.

Barn som försöker utkräva sina rättigheter på egen hand möter ibland motstånd från vuxenvärlden. Det kan handla om att de har blivit utsatta för kränkningar av en vuxen och att de inte vet vem de ska vända sig till eller inte litat på sin egen bedömning att något är fel.¹⁰

Vi får ju lära oss tidigt att vi ska gå till vuxna ifall något händer. Men om det är en vuxen som man blir utsatt för, vem går man till? Vi lär oss också att vuxna alltid har rätt och att vi ska lyssna på dem, så yngre barn litat inte på att det de känner är rätt.

Upplevelsen av att vuxna anser att andra vuxna talar sanning och har rätt delas av många barn. Ett barn berättar att han gjort en orosanmälan mot sin pappa för att försöka få upprättelse för det våld han utsatts för som barn. Efter att socialtjänsten pratat med pappan berättar de att de inte kommer att gå vidare med anmälan men de förklarar inte varför. När barnet vill veta varför ärendet läggs ner säger socialtjänsten att de inte kan gå vidare med en anmälan som baseras på hämnd. Barnet känner sig besviken på personalen för att de trott på pappan i stället för på honom. Han tycker att det känns som att socialtjänsten tror att han ljuger. Att anmäla sin pappa var hans sätt

⁸ Barnrättsbyrån och World Childhood Foundation (2023), *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*.

⁹ Barnrättsbyrån och World Childhood Foundation (2023), *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*.

¹⁰ Bris (2022), *Barns erfarenheter av våld, att berätta och få hjälp*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

att få upprättelse och ett erkännande om att sättet han blivit behandlad på var fel. Genom socialtjänstens agerande fick han uppfattningen om att det var han som hade haft fel.¹¹

Andra barn berättar om hur de försöker hävda sina rättigheter men att vuxna förminska dem och nonchalerar eller inte känner till barns rättigheter.¹²

Många familjer vet inte om att barnkonventionen är lag. Och det är så fel. Jag har hamnat i en situation där jag var tvungen att plocka fram barnkonventionen och säga till dem vad JAG har rätt till. Men svaret jag fick var att det var fake och inte på riktigt.

3.5.3 Bemötande

Det barn lyfter kring hur de vill bli bemötta skiljer sig inte från det sätt som vuxna vill bli bemötta på. Barn säger att de vill bli lyssnade på, att de vill bli informerade om vad som händer och få ett bra bemötande från kompetent personal. Barn berättar även att det är viktigt att vara delaktiga i planering och att få en möjlighet att påverka. De menar att det skapar en känsla av kontroll över sitt liv och förutsägbarhet.¹³

Någon slags kontroll. Jag kan inte bestämma allt, jag fattar det. Men att jag får vara med och att de lyssnar på mina åsikter.

Barn berättar även om upplevelsen av att deras röster kan bli överskuggade av föräldrars eller andra vuxnas. Exempelvis berättar barn att de i utredningar med socialtjänsten blivit tillsagda av en förälder vad de ska berätta.¹⁴

Barn som varit med i rättsprocesser kring vårdnad, boende och umgänge berättar att det är väldigt viktigt att få vara delaktiga. De har exempelvis erfarenheter av att ha blivit tvingade till umgänge med en förälder som utsatt dem eller en förälder/annan för våld.¹⁵

Barn upplever även att de inte alltid blir trodda på. Ett barn berättar att det var först när hon fyllde 17 år som hon upplevde att hon

¹¹ UNICEF (2018), *Vem skyddar mig från våld?*

¹² UNICEF med flera (2022), *Hör barmens röst.*

¹³ Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

¹⁴ Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.

¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag.*

togs på allvar och blev trodd. Ett förslag som nämns av barnen för att öka barns delaktighet och för barn att bli lyssnade på är att ha egen tid med exempelvis socialtjänst eller andra myndigheter utan föräldrars närvaro samt att vuxna behöver tro på barn.¹⁶

När vuxna verkligen började lyssna på mig så var jag 18 år. Eller nej 17 år var jag men jag skulle fylla 18 år. Och det var då när jag berättade igen vad mamma hade gjort mot mig som de började lyssna på mig. Men det var ju bara för att jag skulle fylla 18 år och bli myndig. Då började folk tro på mig.

3.5.4 Barns delaktighet inom den sociala barn- och ungdomsvården

Barn som har haft kontakt med den sociala barn- och ungdomsvården delar erfarenheter av bristen på information. Barn berättar dels att de inte får information, dels att informationen de får inte är anpassad. De anser att information behöver vara anpassad och lättförståelig för barn och unga och att informationen ska gå att förstå även i en påfrestande situation, som det handlar om för många barn.¹⁷

Många barn upplever att de inte blir lyssnade på i den sociala barn- och ungdomsvården. Barn berättar att det förekommer situationer när de kommunicerat särskilda behov av anpassningar för funktionsnedsättningar till personal på boenden, handläggare eller familjehemsföräldrar men inte blivit lyssnade på. Ett barn berättar som exempel om när det lett till konflikter, där barnet får panik och blir tagen till BUP i stället för att barnets behov tillgodoses av personal genom att exempelvis ta sig tid att prata och lugna.¹⁸ Ett annat barn berättar att hon fått vård i enskildhet i fyra månader och under tiden inte fått gå i skolan. När hon frågat personal vad som krävs för att få komma ut är svaret ”sköt dig”. Det svaret menar barnet är svårbegripligt och att det även är svårbegripligt hur det innefattas av vården.¹⁹

Det finns personal på boendet som är bra, (...) som har en förmåga att läsa av hennes behov i stället för att höja rösten. (...) Hon säger att hon gång på gång berättat om sina behov för personal, handläggare och familjehemsföräldrar men att de sällan mött henne. I stället har de kört

¹⁶ ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

¹⁷ Riksförbundet Attention (2022), *”Vad är det för fel på dig?” – Tjejer med NPF på SiS.*

¹⁸ Riksförbundet Attention (2022), *”Vad är det för fel på dig?” – Tjejer med NPF på SiS.*

¹⁹ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När sambället blir förälder.*

henne till BUP, eller höjt rösten. Flera gånger har hon fått frågan: Vad är det för fel på dig?²⁰

Ett annat barn, som identifierar sig som icke-binär och trans, berättar om våld, hot och kränkningar på flera boenden på grund av könsidentiteten. Därför har barnet vid flera tillfällen önskat att bli placerat på ett hbtqi-vänligt boende men upplevde sig inte lyssnad på eller tagen på allvar. Barn berättar även att de slutat delta på möten då de inte upplever att de som barn blir lyssnade på, utan att vuxna endast pratar med andra vuxna.²¹

Det är jättefel, för de lyssnar inte. Till exempel så har jag sagt att jag verkligen vill hamna på ett boende för hbtqi-personer eller för både och. Då tycker jag att man borde ta det på fullaste allvar. Vilket de inte gör.

En 14-årig flicka med add, berättar om hur hon har slutat gå på möten för att ingen ändå lyssnar på vad hon har att säga.²²

Ja, men alltså, jag har slutat gå på de där mötena. De lyssnar inte på mig. Jag ser ingen anledning till att gå på dem längre faktiskt. Jag kan sitta med typ i tio minuter. Sen går jag.

3.5.5 Ensam mot vuxenvärlden

Utredningen om tvångsvård för barn och unga hade möten med barn och unga själva, som vid tillfället eller tidigare varit placerade enligt SoL eller LVU.²³ Utredningen redogör för att ett återkommande tema i samtal med barnen och ungdomarna var känslan av maktlöshet. Flera beskriver en bristande tilltro till socialtjänsten och övriga myndigheter som har ansvar för att barn och unga får det stöd och den hjälp som de behöver. Ungdomarna upplever att de inte fått information om vad som ska hända eller varför. De upplever också att deras uppfattning inte beaktats eller att den har underkänts. Vissa ungdomar uttrycker på olika sätt att de skulle vilja att det fanns en person som aktivt och i den aktuella situationen kunde agera som företrädare för barnet och ha mandat att påverka de beslut som socialtjänsten eller andra myndigheter fattar.²⁴

²⁰ Riksförbundet Attention (2022), "Vad är det för fel på dig?" – Tjejer med NPF på SiS.

²¹ Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

²² Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

²³ SOU 2015:71.

²⁴ SOU 2015:71, s. 235–236.

Barn berättar att skolan är en viktig aktör för att se och fånga upp barn som mår dåligt. Men det viktigaste enligt barnen är att ha en vuxen i sin närhet som kan lyssna, ge trygghet, stöd och omtanke särskilt om denna vuxna inte finns i familjen. Barnen berättar att det kan vara en familjehemsförälder, personal på institutioner, barnombud eller kontaktpersoner. Barnen framhåller att personen måste ha kunskap och kompetens för att ge ett bra bemötande och agera korrekt.²⁵

I en enkätundersökning som Bris genomfört framkommer att endast ett av tre barn vet var de ska vända sig vid våldsutsatthet.²⁶ Barn berättar i undersökningen också att det krävs ett förtroende och tillit för att berätta om våld för en vuxen. Att anförtro sig till en vuxen är en sårbar situation där barnet lägger sitt liv i någon annans händer. Därför önskar många att få fortsätta kontakten med en person de känner tillit för snarare än att slussas mellan många olika personer. Barn berättar att de ibland upplever att de inte har tillit eller en bra relation till exempelvis sin socialsekreterare, bland annat på grund av att de byts ut.²⁷ Önskan om kontakt med ett barnombud är stark och ett återkommande tema i flera av de berättelser från barn som utredningen tagit del av:

Det är otroligt viktigt att alla barn har rätt till ett barnombud i all typ av kontakt med socialtjänsten. Alla barn är individer och vuxenvärlden måste bemöta varje barn på det sättet som passar bäst för just den individen. Alla har olika lätt för att prata och våga komma till tals och ett barnombud som kan följa med på möten och dylikt kan i de fallen vara avgörande.²⁸

(...) men samtidigt så vågar de unga ofta inte själva berätta om hur de har det på grund av att de saknar en relation till socialsekreterare och att tilliten inte finns.²⁹

²⁵ Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

²⁶ Bris undersökning genomfördes för utredningen *En uppväxt fri från våld* (SOU 2022:70).

²⁷ Bris, 2022, *Barns erfarenheter av våld, att berätta och få hjälp* i SOU 2022:70, Riksförbundet Attention, 2022, *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70. Stiftelsen 1000 möjligheter (2022), *Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer Ungas röster om samhällets stöd*, SOU 2022:70.

²⁸ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

²⁹ Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

Barn som har tagit hjälp och stöd av barnombud berättar att det är skönt att ha ett barnombud med på möten för att inte känna sig ensam mot vuxenvärlden, att våga komma till tals samt för att få hjälp att tolka och förstå information och det som sägs på möten.³⁰

Att ha ett barnombud kändes väldigt skönt när man var på socmöten då man slapp känna sig ensam mot hela världen. Det gjorde att det kändes tryggare i kontakten med soc och att jag alltid hade någon på min sida. De [barnombud] kan hjälpa många ungdomar som till exempel känner att ingen finns där så kan man alltid prata med någon och de gör det mycket lättare att förstå olika saker.³¹

Även likvärdighetsaspekten är något som lyfts av barnen som menar att barn borde ha samma möjligheter till fullgott stöd oavsett var i landet de bor eller vilka de är och omfattningen av stödbehovet.³²

Det ska inte spela någon roll vad barnet har för bakgrund, diagnos, riskfaktorer, konsekvenser av sin utsatthet – alla barn måste ha rätt till att få likvärdigt stöd i sin kontakt med socialtjänsten och ett barnombud är expert på att bemöta varje enskilt barn på bästa möjliga sätt samt skapa en så rättvis kontakt som möjligt med socialtjänsten.

Barn berättar även att det finns en uppfattning om att vuxna lyssnar på vuxna, så när barn har med sig en vuxen som stöd upplever barn att de blir lyssnade på i större utsträckning. Därför föreslår barn att de alltid ska bli tillfrågade om de vill ha med sig någon på möten.³³

3.5.6 Vad barn berättar om att möta vuxenvärlden

Barn som varit i kontakt med myndigheter har upplevelser av att ibland bemötas med ointresse eller passivitet. Bland annat har barn fått erfa "uteblivna anmälningar, nedlagda utredningar, långa väntetider, avbrutna kontakter, bristande skydd och brist på uppföljning".³⁴ Barn upplever att de inte alltid får ett bra bemötande från myndighetspersoner och att de ibland blir negligerade och avvisade. Vidare

³⁰ Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70. Bris (2022), *Barns erfarenheter av våld, att berätta och få hjälp*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70. Stiftelsen 1 000 möjligheter (2022), *Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer Ungas röster om samhällets stöd*, SOU 2022:70.

³¹ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

³² UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

³³ Riksförbundet Attention (2021), *"Var ska jag hamna?"*.

³⁴ SOU 2022:70, s. 261.

upplever barn det som ett hinder och att de faller mellan stolarna när myndigheter inte samverkar med varandra.³⁵

Barn berättar om situationer där de vittnat om våldsutsatthet på SiS-boenden för socialtjänsten och inte fått hjälp. Bristen på hjälp tror barnen beror på okunskap hos personalen. För att stoppa våld menar barnen att föräldrar, förövare och professionella behöver få mer kunskap och information för att bli bättre på att bemöta barn och agera när barn berättar om våld. De tror även att barn behöver få information om våld för att be om hjälp tidigare, veta var de ska vända sig om de eller någon de känner blir utsatt för våld samt för att minska risken att de blir utsatta igen.³⁶

Jag har försökt förklara för dem (soc) att man inte mår bra på SiS. Om man inte själv är våldsam så kommer man själv att utsättas för våld, för att man ser våld på annat sätt. Man blir utsatt för våld på SiS och då om man kommer från en uppväxt med bara våld typ det är funkar inte lik-som, man är i försvars- och överlevnadsläge. Och så hamnar man på SiS och så blir det tusen gånger värre. Hamnar man på SiS så blir man utsatt för våld på ett eller annat sätt.³⁷

Ett barn som blivit utsatt för sexuella övergrepp på ett SiS-boende berättar att det anses vara meningslöst att berätta om övergrepp eftersom barn inte blir trodda på eller att inga åtgärder sker. I vissa fall har andra i personalen bevittnat övergreppen men inte ingripit.³⁸

En annan plats där barn upplever utsatthet är skolan, inte minst i försök att klaga och få upprättelse. Ett område som barn identifierar som särskilt sårbart är erfarenhet av att bli utsatt för rasism och andra kränkningar i skolan. Barnen menar att vuxna som arbetar i skolan och fritidsaktiviteter behöver bli bättre på att uppmärksamma och anmäla kränkningar, diskriminering och våld.³⁹

När kränkningar sker efterfrågar barn vuxna som bemöter dem och deras upplevelser på ett respektfullt sätt och tar dem på allvar. Många barn upplever dock att de inte blir tagna på allvar av vuxna, professionella såväl som föräldrar och andra vuxna i barnens närhet.

³⁵ Bris (2018), *Skolan. Vård. Omsorg. Och den psykiska hälsan.*

³⁶ Bris (2022), *Barns erfarenheter av våld, att berätta och få hjälp*, SOU 2022:70. Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

³⁷ Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

³⁸ Barnrättsbyrån och World Childhood Foundation (2023), *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen.*

³⁹ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst.*

3.5.7 Vad barn berättar om rättsprocesser

Barn som har varit med i rättsprocesser upplever det som problematiskt att det tar lång tid. De upplever även att det finns en brist på information om deras ärende samt information om hur lång tid man behöver vänta innan beslut fattas. Barn uppfattar ibland rättsprocesser som psykiskt påfrestande och för vissa barn kan det innebära att barn inte får ett avslut och återupplever trauman.⁴⁰

Barn berättar exempelvis att beslut om umgänge som gått emot barnets vilja har varit obegripliga för barnet. Barn som berättar om våld av en förälder har svårt att förstå varför de tvingas umgås trots att de berättar att de inte vill träffa sin förälder och de förstår inte varför de inte blir lyssnade på.⁴¹ Ett barn som varit med om sexuella övergrepp berättar att hon meddelat att hon inte ville möta sin förövare men att hon sedan var tvungen att sitta mitt emot honom hela tiden.⁴²

En flicka som är nio år berättar att hon inte känner till vad domstolen bestämde men berättar att hon varje vecka var tvungen att ta emot telefonsamtal från pappan och därefter träffa sin pappa med ungängessöd. Hon berättar att hon inte ville träffa sin pappa men kände sig pressad av familjerättssekreteraren. De sa att hon måste göra vad domstolen bestämt. I nästan ett år var hon tvungen att träffa sin pappa trots att hon mådde väldigt dåligt av att bli tvingad till det. Hon var rädd för sin pappa och orolig vad han skulle göra mot henne. Till slut lyssnade domstolen på henne. Nu har hon inte träffat pappa på ett år och hon vill aldrig mer träffa honom igen.⁴³

Barn med erfarenhet av rättsprocesser berättar att de upplever det som svårt att komma till tals men även att deras erfarenheter och åsikter inte beaktas. Ett hinder som identifieras är bristande kunskap och kompetens hos professionella som exempelvis håller förhör med barn. Undermåliga förhör har påverkat bevisvärdet av barns utsaga genom exempelvis användandet av ledande frågor, bristande barnperspektiv och förmåga att bedöma barns sätt att prata om svåra händelser.⁴⁴ Barn önskar att vara mer delaktiga i beslut som rör dem. Ett barn berättar att han inte får delta eller göra sin röst hörd när hans föräldrars migrationsärende ska behandlas och uttrycker miss-

⁴⁰ ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.

⁴¹ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

⁴² UNICEF (2018), *Vem skyddar mig från våld?*

⁴³ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

⁴⁴ Barnombudsmannen (2022), *Dom tror att dom vet bättre*.

nöje kring detta då beslutet även rör hans liv.⁴⁵ Barn upplever ofta att det är svårt att förstå rättssystemet och processen, och önskar att det fanns mer hjälp att tillgå för att skapa större förståelse för barn.⁴⁶

Mina föräldrar ska till domstolen för att säga varför de ska få skydd i Sverige och stanna kvar i Sverige. Och domstolen tar ett beslut om vi får stanna eller inte. Domstolen har bestämt att barnen inte får delta under denna tiden vilket innebär att barnens röst inte hörs. Det är viktigt att barnens röst ska höras. Barnen har rätt till att delta under denna mötet för det handlar om barnens liv också!⁴⁷

Barn påtalar även att de upplever svårigheter med att initiera ärenden och klaga. Flera barn och unga berättar att professionella ibland är ointresserade och passiva inför det barn berättar. De ger exempel på anmälningar som inte upprättas eller läggs ner, långa väntetider, avbrutna kontakter, tystnad och vuxna som inte agerar. Det förekommer även berättelser om barn som inte fått målsägandebitråde trots att barnet haft rätt till det.⁴⁸ Ett barn berättar att han anmält sin pappa för misshandel. Efter att han varit på förhör fick han inte fler uppdateringar om sitt ärende, varken när han ringde eller mejlade. På en rast ringde hans advokat och berättade att ärendet lagts ner två veckor tidigare. När han frågade varför han inte hade meddelats sa advokaten att han trodde att han visste. Barnet upplever att det känns som att alla tror att han ljög och att pappan vann.⁴⁹

Från Stödcentrums sida så är det eller jag har fått höra att dom har erfarenhet av att man får ett målsägandebitråde. Ganska snabbt iallafall när det gäller sådana här grejer men det har ju inte jag fått. Så det känns lite typ såhär, vad beror det på?⁵⁰

3.5.8 Särskilt om vissa områden

Placerade barn

Barn som placerats på SiS-boenden är i en beroendeställning till personalen på boendet. Klagomål ska framföras till personal på boendet. Barn som placerats på SiS-hem upplever dock ibland problem och

⁴⁵ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

⁴⁶ Erikshjälpen med flera (2021), *Man måste få veta – barns röster om att ha en frihetsberövad familjemedlem*.

⁴⁷ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

⁴⁸ ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.

⁴⁹ UNICEF (2018), *Vem skyddar mig från våld?*

⁵⁰ ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.

konflikter med personalen vilket hindrar dem från att klaga på rättighetskränkningar men även skapar känsla av att vuxna på boenden inte agerar när de klagar. Bland annat berättar barn att de inte anmäler händelser för att de är rädda för repressalier då personal har hotat att dra in permissioner eller bestraffa på andra sätt samt att det inte händer något när de berättar.⁵¹

Barn berättar även att ett hinder för att våga berätta om kränkningar eller framföra klagomål är att de inte alltid knyter an till personal på SiS, HVB eller i familjehem. Det kan bero på att personal inte lyssnat eller visat omsorg.⁵² Exempelvis berättar ett barn att när hon påtalat för personal att hon utsatts för kränkande situationer eller sexuella övergrepp av annan personal har detta bagatelliserats och förminskat, vilket gör att barn tappar förtroendet.⁵³

Ett annat vanligt förekommande tema är att barn inte får veta varför de flyttas och att de inte får information.⁵⁴

Jag skulle vilja att någon skulle visa att dom bryr sig. Bara någon som vill prata med dig och visar att dom faktiskt lyssnar och tror på dig. Jag tappade mitt förtroende. Hade inte tillit för någon för dom brydde sig inte. Det gjorde att jag kände mig så annorlunda och ensam. Jag slutade öppna upp mig och tog inte emot hjälp och vård. Det var ändå ingen som brydde sig.⁵⁵

Ett barn berättar att hon placerats i sju jourhem, två familjehem, tre HVB-hem, tre stödboenden och ett SiS-hem och att det aldrig har blivit helt rätt. Hon tror att det beror på att det har varit många olika aktörer och att det påverkat kommunikationen negativt.⁵⁶

Jag tror att det är för att det har blivit fel med kommunikationen på alla ställen [...] det har varit mycket människor runt omkring mig (öppen-vård, kontaktpersoner och socialhandläggare) och alla har inte riktigt pratat med varandra.

Barn berättar om många olika situationer där de blivit svikna av vuxen-världen i den sociala barn- och ungdomsvården. Det har handlat om felplaceringar, övervåld från personal, våld och övergrepp. Barn berättar att de både blivit svikna när de berättat och att de inte vågat

⁵¹ Riksförbundet Attention (2022), "Vad är det för fel på dig?" – Tjejer med NPF på SiS.

⁵² Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

⁵³ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder.*

⁵⁴ Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

⁵⁵ Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

⁵⁶ Riksförbundet Attention (2022), "Vad är det för fel på dig?" – Tjejer med NPF på SiS.

eller kunnat berätta.⁵⁷ Ett barn berättar hur tre vuxna män från personalen brottat ner och hållit fast henne – en ung tjej på 40 kg. Ett annat barn berättar hur hon, tunt klädd, blivit släpad av personal utomhus i vintern och att personalen sällan följer de regler som finns för särskilda befogenheter.⁵⁸

Ett annat tema som framkommer är att barn som berättat för socialtjänsten om att de inte trivs i sin placering, blivit utsatta för kränkningar eller annat inte har blivit lyssnade eller trodda på. Ett barn berättar att hon inte blivit omplacerat efter att missförhållanden uppdagats.⁵⁹

Bland annat när barn inte trivs, inte blir lyssnade på eller saknar sin familj händer det att barn rymmer som ett sätt att möta vantrivsel och konflikter. Ofta är rymningarna inte planerade och utan det saknas en aktiv tanke från barnet om vad det kan få för konsekvenser.⁶⁰ Den bild av rymningar som flera barn berättar om delas inte av vuxenvärlden vilket kan leda till insatser som får negativa konsekvenser till följd av rymningarna.⁶¹ En flicka som rymt hem till sin mamma från sitt familjehem berättar:

Jag sitter där och gråter, poliserna skriker åt mig att hålla käften [skratt] för att de blev irriterade, jag grät i flera timmar och ... shit. Ja, och sen ... Jag lugnade ner mig. Jag trodde jag skulle hamna i familjehem, de sa inte vart jag skulle hamna. Och sen jag såg den här fotbollsplanen, bara ”varför är det galler? Vad är det här, det är SiS? Vad ska jag göra här?” Ja, så sen tog de in mig på intaget. De frågade massa frågor om självmord och suicidförsök, allt sådant. Sen duschade jag, sen gick jag in på rummet och somnade. Jag vet inte, det var typ så. Jag var i chock. Jag grät inte ens. Du vet, jag var elva. Jag var chockad.⁶²

Barn berättar om brister i kontakten med socialsekreterare. Barn berättar att de känner tillit för socialsekreteraren när de känner delaktighet och inflytande. Dock uppger bara knappt vart tredje barn på SiS-hem att de alltid eller oftast litat på sin socialsekreterare. Lika många saknar tillit för socialsekreteraren. Barn uppger att de vill träffa sin socialsekreterare oftare och att det är svårt att få tag på socialsekre-

⁵⁷ Riksförbundet Attention (2022), ”Vad är det för fel på dig?” – Tjejer med NPF på SiS.

⁵⁸ Riksförbundet Attention (2022), ”Vad är det för fel på dig?” – Tjejer med NPF på SiS.

⁵⁹ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder.*

⁶⁰ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder.*

⁶¹ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder.*

⁶² Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder.*

teraren. Barn upplever ibland att socialsekreterare är ointresserade och att beslut fattas utan hänsyn till vad barnet vill.⁶³

I en enkätundersökning genomförd av IVO svarar över 80 procent av barnen att det är ganska eller mycket viktigt att ha nära kontakt med sin socialsekreterare. Flera uppger dock att de inte exempelvis får besök på HVB-hemmet och att de önskar mer kontakt.⁶⁴ Barn berättar att de inte ens vet hur deras socialsekreterare ser ut, att de byts ut ofta eller att de aldrig har träffats.⁶⁵

Barn berättar även att de upplever sig kontrollerade och fast som i ett fängelse på grund av att deras föräldrar fortfarande fattar beslut kring barnets liv trots att barnet är placerat utanför hemmet. Exempelvis berättar ett barn att hon inte kan boka tid hos BUP utan sin mammas tillåtelse, vilket resulterade i att hon behövde vänta länge innan hon till slut fick hjälp på grund av att hon hamnade på BUP-akuten.⁶⁶

Vårdnadstvister

Barn berättar att de upplever det som ett problem att klaga i frågor om umgänge med sina vårdnadshavare. Ett barn berättar att han inte vill ha kontakt med sin pappa men att han är tvungen till att ha kontakt.⁶⁷

Jag har behövt ha kontakt med min pappa trots att han varit våldsam till exempel när papper måste skrivas under. Önskar att jag sluppit det.⁶⁸

Barn upplever att det är viktigt att de blir delaktiga när utredningar görs och beslut fattas om vårdnad, boende och umgänge. Barn berättar att de har svårt att förstå varför de inte blir lyssnade på när de berättar att de exempelvis inte vill träffa en förälder när det finns uppgifter om våld. När beslut har fattats mot barnets vilja om umgänge har barn svårt att förstå beslutet. Barn berättar att de gärna vill ha ett ombud med sig i domstol när beslut ska fattas om exempelvis umgänge.⁶⁹

⁶³ Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När sambället blir förälder*.

⁶⁴ Inspektionen för vård och omsorg (2018), *Får barn som bor på HVB-hem tillräckligt stöd av socialtjänsten?*

⁶⁵ Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?"

⁶⁶ UNICEF med flera (2022), *Hör barnens röst*.

⁶⁷ ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.

⁶⁸ Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.

⁶⁹ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

En flicka på 17 år berättar att hon hade umgänge med pappa fast hon inte ville. Domstolen tyckte att de skulle vara så. Till slut lyssnade domstolen men inte första gången. Flickan säger att hon hade velat följa med in i rätten och höra vad alla säger. Hon tycker det vore bra om barn får prata med domaren direkt eller att barn får egna ombud. Hon berättar att hon hade egna advokater i en annan process, det var bra. Hon säger:

Det är ingen lek, vi hör föräldrarna säger han gjorde si och hon gjorde så men sanningen finns hos barnen.

Hon uttryckte även:

Man ger mycket andra chanser till föräldrar. Alla gör misstag och vissa människor förtjänar andra chanser men när det kommer till våld finns det en gräns för andra chanser.⁷⁰

⁷⁰ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

4 FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden

4.1 Inledning

4.1.1 Uppdraget

I utredningens uppdrag att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen ingår att redogöra för hur individuell klagorätt fungerat i förhållande till andra FN-kommittéer och vilka eventuella problem som manifesterat sig.

4.1.2 Arbete och utgångspunkter

Ett område som utredningen bedömt som centralt att granska närmare är hur mänskliga rättigheter regleras i internationella överenskommelser och i synnerhet hur övervakningen av efterlevnaden av dessa överenskommelser fungerar. De tolkningsprinciper för tillämpning av överenskommelserna som finns har utredningen däremot inte studerat närmare.

Utredningen har valt att studera de som brukar benämnas som FN:s nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden, bland vilka barnkonventionen ingår. Fokus för utredningen har varit att ta del av de skäl som anförts för att Sverige ska ansluta sig eller inte ansluta sig till respektive konventions individuella klagomålsförfarande. Detta eftersom det får anses vara intressant och av betydelse för bedömningen av om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkon-

ventionen om en individuell klagomålsmekanism. Slutligen har utredningen också närmare undersökt hur klagomålsärenden hanteras, både i FN och i Sverige samt vilket ansvar olika aktörer har i klagomålsprocessen.

Information om hur de individuella klagomålsmekanismerna har fungerat i praktiken och vilka problem som har manifesterat sig har inhämtats från Utrikesdepartementet, som handlägger de klagomålsärenden som framställs mot Sverige. Information har även inhämtats från Justitiedepartementet och Migrationsverket, som ofta bistår departementet i denna handläggning.

Utredningen har också inhämtat statistik om antalet individuella klagomålsärenden i FN-kommittéerna. Det har varit särskilt angeläget att inhämta statistik avseende handläggningstiderna eftersom det framförts synpunkter till utredningen om att dessa är långa. Den statistik som utredningen kan presentera angående detta har inhämtats från sekretariatet för klagomål och brådskande åtgärder vid FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter (PUAS¹). Det finns kritik mot hur tillförlitlig denna statistik är. Utredningen har ingen möjlighet att kontrollera de uppgifter som lämnats men har säkerställt att informationen är korrekt uppfattad.

I övrigt har utredningen haft en rad möten och kontakter med relevanta aktörer för att få synpunkter om hur den individuella klagorätten har fungerat i förhållande till FN-kommittéerna och vilka eventuella problem som manifesterat sig. Exempel på sådana aktörer är Barnombudsmannen, Institutet för mänskliga rättigheter, Justitiedepartementet (Migrationsenheten), Migrationsverket, Utrikesdepartementet (Enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt) och olika civilsamhällesorganisationer. Utredningen har även haft möte och kontakter med PUAS, som hanterar klagomålsärenden som framställts till FN-kommittéerna (som organisatoriskt tillhör FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter), baserat i Genève, Schweiz. Utredningen har också träffat en av ledamöterna i barnrättskommittén, tillika ordförande i arbetsgruppen för individuella klagomål och haft möte med Sveriges ständiga representation i Genève. Utredningen har även haft ett möte och kontakt med den internationella civilsamhällesorganisationen Child Rights Connect som agerar som paraplyorganisation för ett 100-tal civilsamhällesorganisationer och som också är baserad i Genève.

¹ OHCHR Petitions and Urgent Actions Section.

4.1.3 Disposition

I ett inledande avsnitt beskrivs översiktligt vad de mänskliga rättigheterna innefattar och vilken betydelse internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter har för stater som har åtagit sig att följa dem. I ett efterföljande avsnitt redogörs översiktligt för FN:s nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden. Särskilt redogörs för skälen till att Sverige har eller inte har anslutit sig till klagomålsförfarandena till de olika konventionerna. I nästföljande avsnitt redogörs för relevant statistik och därefter beskrivs översiktligt hur de individuella klagomålsärendena hanteras, dels inom FN, dels i Sverige. Slutligen redogörs kortfattat för FN-kommittéernas arbete och regeringens syn på detta. De övriga synpunkter som utredningen tagit del av från olika aktörer i möten och kontakter avseende hur individuell klagorätt fungerat i förhållande till andra FN-kommittéer och vilka eventuella problem som manifesterat sig behandlas i kapitel 7 (avsnitt 7.2).

4.2 Mänskliga rättigheter

4.2.1 Inledning

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla och envar. De slår fast att alla människor, oavsett land, kultur och sammanhang, är födda fria och lika i värde och rättigheter. De mänskliga rättigheterna är ömsesidigt samverkande och odelbara. Det betyder att de olika rättigheterna utgör delar av samma helhet på ett sådant sätt att ingen enskild rättighet kan anses vara viktigare än någon annan.

De mänskliga rättigheterna reglerar i grunden förhållandet mellan staten och individen. Genom att underteckna ett fördrag eller en konvention avseende mänskliga rättigheter åtar sig staten vissa skyldigheter enligt internationell rätt. Dessa skyldigheter brukar formuleras så att staten har ett ansvar att respektera, skydda och förverkliga de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten att respektera innebär att stater måste avstå från att ingripa i eller begränsa åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten att skydda innebär att staten ska skydda individer och grupper mot kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Skyldigheten att uppfylla innebär att staten ska

vidta positiva åtgärder för att underlätta åtnjutandet och utkrävbarheten av de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Efter andra världskriget fanns det en växande uppfattning bland de länder som bildade FN, att världssamfundet måste ta ett gemensamt ansvar för den enskildes mänskliga rättigheter. Främjandet av de mänskliga rättigheterna utgör därför en av FN:s huvudsakliga uppgifter, vilket slås fast i artikel 1 punkt 3 i FN-stadgan.

De mänskliga rättigheterna är en central del av folkrätten. I folkrätten ingår även internationell humanitär rätt och internationell straffrätt. Folkrätten består av regler och principer som reglerar hur stater och vissa andra internationella aktörer ska samarbeta och agera gentemot varandra. Folkrätten baseras främst på internationella överenskommelser och sedvanerätt.

4.2.2 Internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter

De internationella överenskommelser som FN:s medlemsstater ingår förekommer under flera olika benämningar, exempelvis konvention, stadga, avtal eller protokoll. Ofta används det folkrättsliga samlingsbegreppet traktat. I Wienkonventionen om traktaträtten (Wienkonventionen) definieras traktat som en internationell överenskommelse i skriftlig form, vilken regleras av internationell rätt. Överenskommelserna ska registreras hos FN:s sekretariat. Överenskommelserna är därefter sökbara via FN:s traktatdatabas (*UN Treaty Collection*²). Bland den information som tillhandahålls via databaserna finns uppgifter om överenskommelserna i vid bemärkelse, vilket inkluderar exempelvis bestyrkta språkversioner, reservationer och tolkningsförklaringar.

Inom FN har det under åren utarbetats en rad dokument som behandlar mänskliga rättigheter. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948 samt konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter respektive ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter från 1966 utgör det som brukar benämnas som det grundläggande ramverket för de mänskliga rättigheterna (*The International Bill of Human Rights*).

² www.treaties.un.org.

De mänskliga rättigheterna inom FN har fastställts i nio kärnkonventioner, varav barnkonventionen är en. Till samtliga nio kärnkonventioner finns det en ordning med ett individuellt klagomålsförfarande. För vissa konventioner är klagomålsförfarandet reglerat i konventionen och för vissa har det i efterhand tillkommit ett fakultativt (frivilligt) protokoll med ett regelverk för ett klagomålsförfarande.

I olika regionala forum runt om i världen har de mellanstatliga åtagandena fördjupats. Det gäller inte minst i Europa, där det konventionsarbete som skett genom Europarådets försorg har varit av stor betydelse. Inom Europarådet har flera konventioner utarbetats, bland annat den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Europarådets konventioner är sökbara via Europarådets traktatdatabas.³ Liknande exempel finns också i Amerika och Afrika.

Samarbetet inom EU har inneburit ytterligare en dimension för skyddet av de mänskliga rättigheterna i Europa. I och med Lissabonfördragets ikraftträdande 2009 framgår det nu av EU-fördraget att unionen ska bygga på respekt för de mänskliga rättigheterna. Vidare framgår att de grundläggande rättigheterna, såsom de garanteras i Europakonventionen och såsom de följer av medlemsstaternas gemensamma konstitutionella traditioner, ska ingå i unionsrätten som allmänna principer. Genom Lissabonfördraget blev EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna rättsligt bindande.

Konventioner och protokoll blir folkrättsligt bindande genom att staterna förklarar sig bundna av dem, medan förklaringar och deklARATIONER utgör politiska förpliktelser. En konvention träder som regel i kraft när den ratificerats av ett visst antal stater och blir folkrättsligt bindande för de stater som ratificerat den. I de flesta fall görs ratificeringen genom ett beslut av den lagstiftande församlingen i respektive stat (jämför 10 kap. regeringsformen). Det yttersta ansvaret för att en stats konventionsåtaganden efterlevs åvilar staten. I praktiken sker arbetet med att säkerställa konventionsefterlevnad i såväl nationell som regional och lokal offentlig verksamhet. Om en kränkning sker av de mänskliga rättigheterna är det i första hand den aktuella statens ansvar att se till att den enskilde får upprättelse.

Av Wienkonventionens artikel 27 framgår att en stat inte kan åsidosätta konventionsförpliktelser till förmån för regleringar i den interna rättsordningen. En stat kan alltså inte hänvisa till bestäm-

³ www.coe.int/en/web/conventions.

melser i sin interna rättsordning som skäl för att inte uppfylla en konventionsförpliktelse.

De internationella överenskommelser som Sverige ingår offentliggörs i publikationen Sveriges internationella överenskommelser (SÖ) som finns tillgänglig på regeringens webbplats.⁴

4.2.3 Övervakning av staternas genomförande och efterlevnad av konventionerna

För övervakning av staternas genomförande och efterlevnad av konventionerna har det inom FN etablerats särskilda kommittéer bestående av oberoende experter/ledamöter. Dessa kommittéer benämns omväxlande för granskningskommittéer, konventionskommittéer eller övervakningskommittéer. På engelska används termen *treaty body*. Härefter benämner utredningen dessa för FN-kommittéer, i likhet med svenska Utrikesdepartementet.⁵ Uppdraget för FN-kommittéerna, som alltså är knutna till var och en av de olika konventionerna, är att övervaka att staterna skyddar och respekterar rättigheterna i de konventioner de ratificerat. När en stat har ratificerat en av konventionerna är dess regering skyldig att med regelbundna intervaller rapportera till respektive FN-kommitté om genomförandet av konventionsbestämmelserna. Kommittéledamöternas uppgift är att bedöma varje stats ansträngningar genom att studera dess rapporter samt information från andra källor såsom FN-organ och enskilda organisationer. Som regel förs även en muntlig dialog med staten i samband med staternas skriftliga rapportering till respektive FN-kommitté.

Det finns även andra internationella organ som granskar en stats genomförande och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna, till exempel granskar Europadomstolen och Europarådets expertkommittéer efterlevnaden av de konventioner som ingåtts inom Europarådet. Därutöver kan nämnas att FN:s råd för mänskliga rättigheter (MR-rådet) granskar situationen för mänskliga rättigheter i alla FN:s medlemsstater genom den universella granskningsmekanismen (*Universal Periodic Review, UPR*), som sker regelbundet för respektive stat. Till skillnad från sedvanlig konventionsgranskning i FN-kom-

⁴ www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser.

⁵ Se till exempel Klagomål mot Sverige inför FN-kommittéerna år 2021 (2 bilagor), promemoria, Utrikesdepartementet, 2022-09-05.

mittéerna utförs UPR-granskningen inte av opolitiska experter utan av andra stater.

4.2.4 Uttalanden från FN-kommittéerna

FN-kommittéerna avger olika typer av uttalanden till konventionsstaterna om tolkning och tillämpning av en konvention. FN-kommittéerna avger uttalanden i olika sammanhang. Vilken typ av uttalanden som avges kan skilja sig något från kommitté till kommitté men det finns några typer av uttalanden som återkommer: sammanfattande slutsatser (*concluding observations*), allmänna kommentarer och allmänna rekommendationer (*general comments and recommendations*) samt individuella klagomål (*individual communications*). Kommittéernas uttalanden har inte folkrättslig status som rättskälla och är inte heller juridiskt bindande för konventionsstaterna.

Uttalandena från FN-kommittéerna har ändå med tiden fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat nationella och internationella domstolar.⁶

Genom att tillträda respektive konvention har staterna erkänt FN-kommittéernas mandat att granska hur konventionsåtagandena har genomförts. För att ett konventionsorgans uttalanden ska bli bindande krävs att en sådan förpliktelse följer av den internationella konvention som reglerar FN-kommitténs mandat. Ingen av FN:s kärnkonventioner eller deras tilläggsprotokoll innehåller någon förpliktelse för konventionsstaterna att följa FN-kommittéernas uttalanden. Detta gäller oavsett om det är fråga om rekommendationer direkt riktade till staten i fråga, om synpunkter i individuella klagomål, allmänna kommentarer eller rekommendationer. Som jämförelse kan nämnas att artikel 46 i Europakonventionen uttryckligen anger att konventionsstaterna förbinder sig att följa Europadomstolens slutgiltiga dom i varje mål där de är parter.

FN-kommittéernas sammanfattande slutsatser är landspecifika och utarbetas vid granskningen av staternas periodiska rapporter. De allmänna kommentarerna riktar sig däremot till alla konventionsstater. Det individuella klagomålsförfarandet är en möjlighet för enskilda individer att inför en FN-kommitté göra en framställan om kränkning av de rättigheter som anges i en konvention. En förutsättning är att kon-

⁶ Prop. 2017/18:186, s. 84.

ventionsstaten särskilt godtagit förfarandet. Detta görs för närvarande antingen genom att staten avger en särskild deklaration eller ratificerar ett tilläggsprotokoll. Till FN-kommittéernas uppgifter hör också att i förekommande fall granska mellanstatliga framställningar om att en annan konventionsstat inte har fullgjort sina förpliktelser enligt konventionen. Sådana framställningar är dock ytterst sällsynta.

4.3 Närmare om FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden

Som konstaterats finns det i dag nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter inom FN. Sverige har ratificerat sju av dessa kärnkonventioner (se tabell 4.1).

Tabell 4.1 FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter

Kärnkonvention	Tidpunkt för antagande i FN:s generalförsamling	Tidpunkt för ratifiering av Sverige
1 Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter	Den 16 december 1966.	Den 6 december 1971.
2 Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	Den 16 december 1966.	Den 6 december 1971.
3 Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering	Den 21 december 1965.	Den 6 december 1971.
4 Konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor	Den 18 december 1979.	Den 2 juli 1980.
5 Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	Den 10 december 1984.	Den 8 januari 1986.
6 Konventionen om barnets rättigheter	Den 20 november 1989.	Den 21 juni 1990.
7 Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	Den 13 december 2006.	Den 15 december 2008.
8 Konventionen om skyddet av alla migrantarbetares och deras familjers rättigheter	Den 18 december 1990.	Har inte ratificerats av Sverige.
9 Konventionen om skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden	Den 20 december 2006.	Undertecknades den 6 februari 2007. Har inte ratificerats av Sverige.

Av de sju konventioner som Sverige har ratificerat har Sverige anslutit sig till det individuella klagomålsförfarandet för fem av dessa (se tabell 4.2).

Tabell 4.2 Individuella klagomålsförfaranden tillhörande FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter

Individuellt klagomålsförfarande	Tidpunkt för antagande i FN:s generalförsamling	Tidpunkt för ratificering av Sverige
1 Fakultativt protokoll om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter	Den 16 december 1966.	Den 6 december 1971.
2 Fakultativt protokoll om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	Den 16 december 1966.	Har inte ratificerats av Sverige.
3 Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering med ett tillhörande individuellt klagomålsförfarande	Den 21 december 1965.	Den 6 december 1971.
4 Fakultativt protokoll om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om avskaffande av all form av diskriminering av kvinnor	Den 6 oktober 1999.	Den 27 mars 2003.
5 Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning med ett tillhörande individuellt klagomålsförfarande	Den 10 december 1984.	Den 8 januari 1986.
6 Fakultativt protokoll om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om barnets rättigheter	Den 19 december 2011.	Har inte ratificerats av Sverige.
7 Fakultativt protokoll om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	Den 13 december 2006.	Den 15 december 2008.
8 Konventionen om skyddet av alla migrantarbetares och deras familjers rättigheter med ett tillhörande individuellt klagomålsförfarande	Den 18 december 1990.	Har inte ratificerats av Sverige.
9 Konventionen om skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden med ett tillhörande individuellt klagomålsförfarande	Den 20 december 2006.	Har inte ratificerats av Sverige.

4.3.1 Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR) och det tillhörande fakultativa protokollet om ett individuellt klagomålsförfarande undertecknades av Sverige den 29 september 1967 och dessa trädde i kraft den 23 mars 1976. Medborgerliga och politiska rättigheter innefattar ett skydd mot ingrepp av olika slag från statsmakternas sida samt skydd mot maktmissbruk eller godtycke vid myndighetsutövning. I enlighet med det tillhörande tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande kan en enskild person som upplever sig ha blivit utsatt för en kränkning, klaga till FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (MR-kommittén).

4.3.2 Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR) undertecknades av Sverige den 29 september 1967 och trädde i kraft den 3 januari 1976.

Sverige har varken undertecknat eller ratificerat tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Sverige anslöt sig till konsensus när FN:s generalförsamling i december 2008 antog tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen. I samband med antagandet lämnade regeringen en röstförklaring som förklarade Sveriges inställning till protokollet. I korthet förklarade Sverige att man inte var övertygad om att enskild klagorätt var det bästa sättet att främja de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, bland annat därför att karaktären på dessa rättigheter ofta gör det svårt att med precision ange när en kränkning ska anses ha begåtts.⁷ I ett svar på en riksdagsfråga i augusti 2014 förklarade ansvarigt statsråd att denna bedömning kvarstod och lade till följande:

Sverige tar sina internationella åtaganden på stort allvar. Det är viktigt att känna till konsekvenserna av ett avtal innan det ingås. Därför är regeringen utifrån nuvarande omständigheter inte beredd att signera eller ratificera tilläggsprotokollet. Sverige avser att noga följa den praxis som skapas när det gäller enskildas klagorätt kopplat till protokollet som trädde i kraft den 5 maj 2013.⁸

I regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter anges att frågan om en eventuell ratificering av protokollet för närvarande analyseras i Regeringskansliet.⁹

I den senaste granskningen av Sveriges efterlevnad av konventionen uppmuntrar Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter Sverige att ratificera tilläggsprotokollet.¹⁰

⁷ Svar på riksdagsfråga 2013/14:744.

⁸ Svar på riksdagsfråga 2013/14:744.

⁹ Regeringens skrivelse 2016/17:29, s. 44.

¹⁰ Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Concluding observations on the sixth periodic report of Sweden (E/C.12/SWE/CO/6, p. 49).

4.3.3 Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (ICERD) undertecknades av Sverige den 5 maj 1966 och trädde i kraft den 5 januari 1972. Rasdiskrimineringskommittén har behörighet att ta emot och behandla enskilda klagomål mot stater som har avgett en förklaring härom i enlighet med artikel 14 i konventionen. I samband med ratificeringen gjorde Sverige en så kallad artikel 14-förklaring och Rasdiskrimineringskommittén har därefter kunnat ta emot och behandla enskilda klagomål mot Sverige.

4.3.4 Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (UNCAT) undertecknades av Sverige den 4 februari 1985 och den 12 december 1985 beslöts att ratificera den. FN-kommittén mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Tortyrkommittén) kan ta emot och behandla enskilda klagomål mot stater som har avgett en förklaring om detta enligt konventionens artikel 22. Sverige gjorde en sådan förklaring samtidigt med ratificeringen av konventionen. Tortyrkommittén har därför efter denna tidpunkt kunnat ta emot och behandla klagomål mot Sverige.

I propositionen med förslag om att ratificera konventionen uttryckte föredragande statsråd att rättigheten enligt artikel 22 i konventionen, med ett förfarande för enskilda att få framställa klagomål för en konventionsstats kränkningar, är ett utomordentligt viktigt inslag i konventionens kontrollsystem. Regeringen anslöt sig till statsrådets överväganden.¹¹

4.3.5 Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor (CEDAW) undertecknades av Sverige den 7 mars 1980 och regeringen beslöt att ratificera konventionen den 5 juni 1980. Den

¹¹ Prop. 1985/86:17, s. 16 f.

3 maj 1981 trädde konventionen i kraft i Sverige. Av konventionen framgår bland annat att konventionsstaterna ska vidta åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor i landets politiska och offentliga liv, avskaffa diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden och angripa beteendemönster som är stereotypa och som framställer det ena könet som bättre eller sämre än det andra.

Den 6 oktober 1999 antog FN:s generalförsamling ett fakultativt tilläggsprotokoll angående ett klagomålsförfarande till konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Sverige undertecknade protokollet den 10 december 1999. I en departementspromemoria som utarbetades av Näringsdepartementet föreslogs att Sverige skulle ratificera tilläggsprotokollet. Promemorians förslag överensstämde med regeringens förslag till riksdagen.¹² I huvudsak motiverade regeringen ratificeringen av tilläggsprotokollet som följer. Den individuella klagorätten är ett av flera viktiga instrument inom kontrollsystemet för mänskliga rättigheter. En sådan klagorätt kan underlätta för individen att hävda sin rätt. Som alltid har varje konventionsstat ett ansvar att se till att de mänskliga rättigheterna respekteras. I den händelse en regering saknar den politiska viljan eller förmågan att uppfylla sina internationella åtaganden, kan den individuella klagorätten erbjuda ett alternativ på internationell nivå. En sådan klagorätt kan också, vid sidan av rapporteringssystemet, bidra till att utveckla och tolka konventionernas innehåll. Förbud mot diskriminering på grund av kön återfinns i samtliga centrala internationella konventioner som behandlar mänskliga rättigheter. Till flera av dessa konventioner återfinns även en möjlighet till klagorätt för individer. Att det finns flera olika internationella system dit den enskilda individen kan vända sig kan skapa problem genom att olika rättspraxis kan uppkomma vad gäller kränkning av samma rättighet. Den enskilda kan dock inte klaga hos fler än ett av organen. Den situationen kan emellertid uppstå att flera personer med identiska eller likartade klagomål vänder sig till olika instanser, vilka intar olika uppfattning i samma fråga. Regeringen anser dock att detta problem är relativt litet och inte bör hindra ett godkännande av det fakultativa tilläggsprotokollet. Enligt regeringens mening har tilläggsprotokollet en utformning som Sverige kan godta. Det är naturligtvis inte möjligt att förutse hur många klagomål det kan komma att bli. Men med hänsyn till erfarenhet av andra liknande klagomålsförfaranden inom FN-

¹² Ds 2002:28 och prop. 2002/03:19.

systemet kan det inte uteslutas att antalet klagomål kan bli relativt stort. Eventuella ökade kostnader till följd av detta bedöms dock i det stora hela vara begränsade och kan hanteras inom befintliga anslag.¹³

Den 19 februari 2003 godkände riksdagen regeringens proposition med förslag om att ratificera tilläggsprotokollet om en individuell klagomålsmekanism.¹⁴

4.3.6 Konventionen om barnets rättigheter

Konventionen om barnets rättigheter (UNCRC) ratificerades genom ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990. Till grund för beslutet fanns regeringens proposition om godkännande av barnkonventionen.¹⁵ Konventionen trädde i kraft i Sverige den 2 september 1990. Sverige har inte undertecknat eller ratificerat det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism. Barnkonventionen behandlas närmare i kapitel 5 och tilläggsprotokollet i kapitel 6.

4.3.7 Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), inklusive tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande, undertecknades av Sverige den 30 mars 2007 och ratificerades genom ett beslut i riksdagen den 15 december 2008. Både konventionen och protokollet trädde i kraft den 14 januari 2009.

I en promemoria, som tagits fram inom Socialdepartementet, har en genomgång gjorts av konventionen och protokollet för att klargöra hur svensk lagstiftning och övriga förhållanden i Sverige ställer sig till konventionen och protokollet. I promemorian föreslogs att Sverige skulle ansluta sig till konventionen och protokollet.¹⁶

I regeringens proposition till riksdagen föreslogs att Sverige skulle tillträda både konventionen och protokollet.¹⁷ Som skäl för att Sverige skulle ansluta sig till protokollet anförde regeringen i huvudsak följ-

¹³ Prop. 2002/03:19, s. 9 f.

¹⁴ Bet. 2002/03:AU3, rskr. 2002/03:104, prop. 2002/03:61.

¹⁵ Prop. 1989/90:107.

¹⁶ Ds 2008:23.

¹⁷ Prop. 2008/09:28.

ande. Den individuella klagorätten är ett av flera viktiga instrument inom kontrollsystemet för mänskliga rättigheter. En sådan klagorätt kan underlätta för den enskilde att hävda sin rätt. Som alltid har en konventionsbunden stat ansvaret att se till att de mänskliga rättigheterna respekteras. I den händelse en regering saknar den politiska viljan eller förmågan att uppfylla sina internationella åtaganden kan den individuella klagorätten erbjuda ett alternativ på internationell nivå. En sådan klagorätt kan också, vid sidan av rapporteringssystemet, bidra till att utveckla och tolka konventionernas innehåll. Förbud mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning återfinns i samtliga centrala internationella konventioner som behandlar mänskliga rättigheter. Till flera av dessa konventioner finns även en möjlighet till klagorätt för individer. Att det finns flera olika internationella system dit den enskilde kan vända sig kan – som framhölls i prop. 2002/03:19 Konventionen mot kvinnodiskriminering och frågan om ett individuellt klagomålsförfarande – skapa problem genom att olika rättspraxis kan uppkomma när det gäller kränkning av samma rättighet. Den enskilde kan dock inte klaga hos fler än ett av organen. Den situationen kan emellertid uppstå att flera personer med identiska eller likartade klagomål vänder sig till olika instanser, vilka intar olika uppfattning i samma fråga. Detta problem har dock ansetts relativt litet och bör inte hindra ett godkännande av det fakultativa protokollet. Det som kan göra frågan om individuell klagorätt speciell när det gäller konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är att flera av rättigheterna i konventionen kan karaktäriseras som ”välfärdsrättigheter” med högt ställda krav på konventionsstaterna. Inte minst i fråga om Sverige – som har starka intresseorganisationer för personer med olika slag av funktionsnedsättning – är det tänkbart att klagorätten kan komma utnyttjas i ganska stor utsträckning. Att avstå från att godkänna det fakultativa protokollet av en sådan anledning kan dock inte gärna komma i fråga när det gäller ett område där inte minst Sverige har visat stort engagemang och också lagt ned mycket arbete internationellt.¹⁸

¹⁸ Prop. 2008/09:28, s. 104 f.

4.3.8 Konventionen om migrantarbeters rättigheter

Konventionen om migrantarbeters rättigheter (ICRMW) trädde i kraft den 1 juli 2003 och ger migrantarbetare rätt att bilda föreningar och fackförbund i den stat där de är anställda, rätt till likvärdig behandling som nationella arbetare vad gäller skydd mot avsked, arbetslöshetsförmåner och tillgång till alternativa anställningar och skydd om arbetsgivaren bryter arbetskontrakt på ett otillbörligt sätt och rätt att föra sitt fall till behörig instans samt rätt till likvärdig behandling som nationella arbetare vad gäller utbildnings-, yrkes- och socialtjänster. I konventionen finns ett regelverk för möjligheten för enskilda att framställa klagomål vid upplevda kränkningar enligt konventionen. Varken Sverige eller något annan medlemsstat i EU har ratificerat konventionen.

4.3.9 Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden

Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (UNCED) trädde i kraft den 23 december 2010 och innebär ett förbud mot påtvingade försvinnanden som i organiserad form räknas som brott mot mänskligheten. Syftet med konventionen är att förebygga, undersöka, förhindra och återgälda offer som blivit bortförda mot sin vilja. I konventionen finns ett regelverk för möjligheten för enskilda att framställa klagomål vid upplevda kränkningar enligt konventionen. Sverige undertecknade konventionen den 6 februari 2007 men har inte ratificerat den.

Inför en eventuell ratificering av konventionen har regeringen bedömt att det krävs en analys av ett eventuellt lagstiftningsbehov. Frågan bereds för närvarande inom Regeringskansliet.¹⁹

4.4 Statistik

4.4.1 Svenska ärenden

I en promemoria redovisar Utrikesdepartementet årligen utvecklingen under föregående år i fråga om individuella klagomål mot Sverige inför FN:s kommittéer om mänskliga rättigheter. Utrikes-

¹⁹ Regeringens skrivelse 2016/17:29, s. 44.

departementet redogör bland annat för viss statistik över individuella klagomål inför respektive FN-kommitté. Den senast för utredningen tillgängliga promemorian redovisades i september 2022.²⁰ I detta kapitel redogör utredningen för det huvudsakliga innehållet i denna promemoria (avsnitt 4.4 och 4.6). Utredningen noterar att Utrikesdepartementet i promemorian konstaterar att statistikuppgifterna inte är helt tillförlitliga, bland annat eftersom FN-kommittéernas årsrapporter inte redovisar uppgifter per kalenderår.

Statistik avseende klagomål mot stater som har ratificerat det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism redogörs för i kapitel 6 (avsnitt 6.8). Dock redogörs för statistik avseende antalet individuella klagomålsärenden mot samtliga stater och den genomsnittliga handläggningstiden i barnrättskommittén i detta kapitel (avsnitt 4.4.2).

MR-kommittén

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (MR-kommittén), som tar emot klagomål enligt konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har från 1976, när proceduren för individuell klagorätt trädde i kraft, till och med 2021, registrerat totalt drygt 4 000 klagomål. Till och med 2021 har det inkommit minst 96 klagomål mot Sverige till MR-kommittén, varav 63 var under behandling och fyra under uppföljning vid årsskiftet 2021/22.

Rasdiskrimineringskommittén

Rasdiskrimineringskommittén, som tar emot klagomål enligt konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, har åren 1984–2021 registrerat minst 79 klagomål. Fyra av klagomålen har varit riktade mot Sverige, varav ett var under uppföljning vid årsskiftet 2021/22.

²⁰ Utrikesdepartementet (2022-09-05), *Klagomål mot Sverige inför FN-kommittéerna år 2021 (2 bilagor)*, promemoria.

Tortyrkommittén

Tortyrkommittén, som tar emot klagomål enligt konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, har under åren 1989–2021 registrerat drygt 1 100 klagomål. Totalt har minst 209 klagomål mot Sverige registrerats. Vid årsiktet 2021/22 var 43 av dessa under behandling i kommittén och fyra under uppföljning.

Kvinnodiskrimineringskommittén

Kvinnodiskrimineringskommittén, som tar emot klagomål enligt konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, har under åren 2000–2021 registrerat minst 177 klagomål. Inget av dessa klagomål har gällt Sverige.

Funktionsnedsättningskommittén

Funktionsnedsättningskommittén, som tar emot klagomål enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, har under åren 2008–2021 registrerat minst 94 klagomål. Totalt har 19 klagomål mot Sverige registrerats. Vid årsskiftet 2021/22 var nio av klagomålen mot Sverige under behandling i kommittén och tre under uppföljning.

Aktuella ärenden under 2021

Under 2021 kommunicerade FN-kommittéerna 31 nya klagomål mot Sverige. Det är tolv klagomål färre än under 2020. Av de nya klagomålen fördes tio fram inför MR-kommittén, 18 inför Tortyrkommittén och tre inför Funktionsnedsättningskommittén. Samtliga nya klagomål 2021 rörde frågor om verkställighet av beslut om utvisning.

Nio klagomål mot Sverige granskades i sak av FN-kommittéerna under 2021. Ett av dessa granskades av MR-kommittén, ett granskades av Funktionsnedsättningskommittén och sju granskades av Tortyrkommittén. I sju av ärendena ansågs Sverige inte ha kränkt konventionen. I två av ärendena gjorde MR-kommittén (B.B. mot Sverige) respektive Funktionsnedsättningskommittén (Z.H. mot

Sverige) motsatt bedömning och fann att Sverige kränkt de aktuella konventionerna. 14 klagomål avvisades eller avskrevs på olika grunder.

Sammantaget avslutades 20 ärenden mot Sverige under 2021 och vid årsskiftet 2021/22 var 127 ärenden inför FN-kommittéerna under beredning i Regeringskansliet. Detta är det högsta antalet pågående ärenden någonsin ett enskilt år. Av de pågående ärendena rörde majoriteten frågan om en verkställighet av ett beslut om utvisning skulle strida mot förbudet mot tortyr.

Samtliga nya klagomål 2021 rörde just migrationsrelaterade frågor. Det kan konstateras att migrationsärenden under lång tid varit, och fortsätter att vara, den dominerande ärendetypen bland de svenska ärendena inför FN-kommittéerna.

Under 2021 fann alltså FN-kommittéerna att Sverige i två fall kränkt mänskliga rättigheter. Det pågår ett arbete med att följa upp dessa granskningsutlåtanden och regeringen har yttrat sig till FN-kommittéerna om vilka åtgärder som har vidtagits. De flesta ärendena mot Sverige leder dock till beslut av kommittéerna om avskrivning, avvisning eller avslag.

Tabell 4.3 Tabell – antal klagomål som bereds i Regeringskansliet*

År	Ingående balans	Inkomna	Avslutade	Utgående balans
2012	24	5	8	21
2013	21	7	14	14
2014	14	12	1	25
2015	25	9	8	26
2016	26	12	7	31
2017	31	22	6	60
2018	44	22	6	60
2019	60	33	11	82
2020	82	43	9	116
2021	116	31	20	127

* Klagomålen rör de fem klagomålsförfaranden till konventioner som Sverige har anslutit sig till. Det faktum att en FN-kommitté granskar ett klagomål ett visst år innebär inte nödvändigtvis att ärendet avslutas samma år eller att ärendet i Regeringskansliet kan läggas till handlingarna det aktuella året. Därmed finns inte något rakt samband mellan antalet avslutade ärenden i Regeringskansliet år 2021 och antalet granskade klagomål mot Sverige för samma år.

Källa: Klagomål mot Sverige inför FN-kommittéerna år 2021 (2 bilagor), promemoria, Utrikesdepartementet, 2022-09-05.

Två ärenden om kränkning beträffande Sverige under 2021

Z.H mot Sverige (granskning av Funktionsnedsättningskommittén i enlighet med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, 2021-09-06)

Klaganden åberopade inför kommittén att en utvisning av honom till Afghanistan på grund av hans funktionsnedsättningar skulle strida mot artikel 10 (rätten till liv) och artikel 15 (förbud mot tortyr med mera) i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Klaganden åberopade vidare att hans rättigheter enligt artikel 12 (likhet inför lagen) och artikel 13 (tillgång till rättssystemet) kränkts i samband med den nationella migrationsprocessen.

Kommittén bedömde att en verkställighet av klagandens utvisningsbeslut skulle innebära en kränkning av artikel 15 i konventionen. Kommittén fann bland annat att de begränsade vårdmöjligheterna i Afghanistan innebar en skyldighet för de nationella migrationsdomstolarna att utreda i vilken utsträckning klaganden skulle ha tillgång till vård och, om tveksamheter kvarstod, söka individuella och tillräckliga garantier från Afghanistan. Eftersom de nationella myndigheterna inte gjort detta bedömde kommittén att det inte kunde utslutas att avgörandena varit godtyckliga.

B.B. mot Sverige (granskning av MR-kommittén i enlighet med konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, 2021-03-16)

Klaganden åberopade inför kommittén att en utvisning av honom till Afghanistan skulle strida mot artikel 6 (rätten till liv) och artikel 7 (förbudet mot tortyr med mera) i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, bland annat då han konverterat till kristendomen samt då han riskerar förföljelse från sin far.

Kommittén fann vid sin granskning att klagandens påståenden om den risk han skulle löpa som konvertit i Afghanistan varit generella och vaga och att de nationella myndigheternas prövning inte kunde anses ha varit godtycklig eller bristfällig i denna del. I den del som avsåg förföljelse från klagandens far ansåg dock kommittén att de nationella myndigheterna brustit i sin utredningsskyldighet vad gäller den verkliga, personliga och förutsebara risk som klaganden löper vid ett återvändande till Afghanistan. En verkställighet skulle

därför strida mot artikel 6 och 7 i konventionen. Kommittén erinrade även om Sveriges skyldighet enligt konventionen att göra en översyn av klagandens ärende, varvid bland annat granskningsutlåtandet ska beaktas.

4.4.2 Övrig statistik

Antalet individuella klagomålsärenden i FN-kommittéerna

Antalet individuella klagomålsärenden mot samtliga stater som anslutit sig till ett individuellt klagomålsförfarande framgår av tabell 4.4. De ärenden som avses är sådana som har registrerats, det vill säga där aktuell FN-kommitté ansett att villkoren för prövning är uppfyllda. Utredningen har inte kunnat ta del av statistik avseende de ärenden som avvisas på olika grunder och inte tas upp för prövning av respektive FN-kommitté. Sådan statistik är inte officiell och kommuniceras inte heller med staterna. I tabellen presenteras inte statistik avseende individuella klagomålsärenden i enlighet med konventionen om migrantarbetares rättigheter eller konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden.

Avseende ärenden som tas upp för prövning kan konstateras att antalet ligger på en förhållandevis konstant nivå under den aktuella perioden från 2017 till 2022. Dock har PUAS framfört till utredningen att det finns en tydlig trend sedan 2017 att antalet klagomålsärenden till samtliga FN-kommittéer ökar. Ökningen har däremot inte inneburit att många fler ärenden prövas i sak. Det bör alltså vara så att ökningen består i ett större antal ärenden som avvisas på olika grunder.

Flest ärenden framställs i enlighet med konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. I barnrättskommittén togs 38 ärenden upp för prövning under 2022.

Utförligare statistik avseende det tredje tilläggsprotokollet redovisas i kapitel 6 (avsnitt 6.8).

Tabell 4.4 Antalet individuella klagomålsärenden mot samtliga stater som anslutit sig till ett individuellt klagomålsförfarande till en FN-konvention om mänskliga rättigheter

FN-konvention	Registrerade ärenden 2017	Registrerade ärenden 2018	Registrerade ärenden 2019	Registrerade ärenden 2020	Registrerade ärenden 2021	Registrerade ärenden 2022
ICCPR	168	190	161*	170	212	210
UNCAT	65	49	68	72	69	49
ICESCR	3	67	84	26	50	47
UNCRC	31	30	40	25	36	38
CEDAW	13	16	13	11	14	17
CRPD	6	12	18	10	10	9
ICERD	1	6	3	3	6	3
Totalt	287	370	387	317	397	373

* exklusive 252 ärenden mot Italien.

Källa: PUAS.

Genomsnittlig handläggningstid i FN-kommittéerna

Handläggningstiden för individuella klagomålsärenden mot Sverige specifikt och mot samtliga stater framgår av tabell 4.5. Med handläggningstid avses den tid som löper från att klagomålet lämnats in/framställts till FN-kommittén i fråga, tills att FN-kommittén har kommunicerat ett beslut. De ärenden som avses i tabellen nedan är sådana ärenden där villkoren för prövningen är uppfyllda. Utredningen har inte kunnat ta del av statistik avseende de ärenden som avvisas på olika grunder och inte tas upp för prövning av respektive FN-kommitté. Utredningen har valt att inte presentera statistik avseende individuella klagomålsärenden i enlighet med konventionen om migrantarbetares rättigheter eller konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden.

Handläggningstiderna varierar, både mot Sverige och andra stater. I genomsnitt är handläggningstiden inte är kortare än två år men inte heller längre än knappt fyra år.

Den genomsnittliga handläggningstiden i barnrättskommittén, avseende stater som har anslutit sig till det individuella klagomålsförfarandet till barnkonventionen, är lite drygt två år (2.09). Den genomsnittliga handläggningstiden i kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är även den lite drygt två år (2.25).²¹

Utförligare statistik avseende det tredje tilläggsprotokollet redovisas i kapitel 6.

²¹ PUAS.

Tabell 4.5 Genomsnittlig handläggningstid i respektive FN-kommitté för individuella klagomålsärenden mot Sverige¹

Individuellt klagomålsförfarande	Antal år ²
Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter	2.66 (3.78)
Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering	3.77 (2.18)
Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning	2.02 (2.54)
Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor	0 – inga klagomål har prövats mot SE (2.94)
Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	2.32 (3.32)

¹ Ärenden som avses är sådana där en FN-kommitté tagit upp klagomålet för prövning. Med handläggningstid avses tiden från att ett klagomål har inkommit till respektive FN-kommitté till att kommittén tagit ett beslut i ärendet.

² Inom parentes anges den genomsnittliga handläggningstiden för samtliga stater.

Källa: PUAS

4.5 Hantering av och ansvar för klagomål som framställts till FN-kommittéerna

4.5.1 FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter

För att hantera de klagomål som framställs i enlighet med de olika individuella klagomålsförfarandena tillhörande FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter finns vid FN:s högkommissariat för mänskliga rättigheter i Genève i Schweiz (OHCHR), ett sekretariat för klagomål och brådskande åtgärder som tar emot och handlägger klagomål enligt samtliga klagomålsförfaranden till kärnkonventionerna om mänskliga rättigheter.²² Sekretariatet är uppdelat i olika enheter som tar ansvar för klagomål enligt olika klagomålsförfaranden. Vid sekretariatet arbetar ett 30-tal personer och flertalet av dem är jurister.²³

Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter tillhandahåller en webbplats med en databas i vilken information om klagomål samlas och offentliggörs.²⁴

Organisationen Child Rights Connect tillhandahåller även den en databas om individuella klagomål i FN-kommittéerna.²⁵

²² OHCHR Petitions and Urgent Actions Section (PUAS).

²³ PUAS, muntlig uppgift, 2023-01-12.

²⁴ <https://tbinternet.ohchr.org> alternativt <https://juris.ohchr.org>.

²⁵ www.childrightsconnect.org/jurisprudence-database.

4.5.2 Översiktligt om den individuella klagomålsprocessen

Som konstaterats övervakas konventionsstaternas genomförande och efterlevnad av olika FN-kommittéer. Regelverken för klagomålshandlingen avseende de olika klagomålsförfarandena till FN:s kärnkonventioner är i stora drag lika varandra. Med förbehåll för att undantag och särskilda regleringar kan förekomma i vissa klagomålsförfaranden så kan en typisk klagomålsprocess översiktligt beskrivas som följer. En enskild eller som tillhörande en grupp av enskilda kan framställa ett klagomål till en FN-kommitté om han eller hon anser att någon av de rättigheter som framgår av FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter eller i dess fakultativa protokoll har kränkts av staten i fråga. Ett klagomål ska uppfylla vissa villkor för att det ska prövas i sak av en kommitté, i annat fall prövas klagomålet inte. Ett klagomål måste till exempel lämnas in så snart som möjligt efter att alla nationella rättsmedel har uttömts. Tidsfristerna för framställan av klagomål varierar enligt de olika individuella förfarandena. Klagomålet ska sändas in per e-post. Det ska undertecknas antingen elektroniskt eller manuellt. Manuellt undertecknade klagomål ska scannas och bifogas till e-postmeddelandet. Klagomålet tas emot av PUAS för respektive FN-kommittés räkning. Klagomål som inkommer i pappersform behandlas inte, om det inte kan påvisas att det är omöjligt att anföra klagomålet elektroniskt. Till klagomålet ska alla avgöranden på nationell eller internationell nivå och andra relevanta officiella handlingar bifogas. FN-kommittéerna tar endast emot klagomål som anförts på engelska, spanska, franska eller ryska. Handlingarna ska lämnas in som kopior, inte i original. FN-kommittéerna returnerar inte handlingarna.²⁶

4.5.3 Hanteringen av individuella klagomålsärenden i Sverige

De uppgifter som redogörs för i det här avsnittet har lämnats, muntligt och/eller skriftligt till utredningen, av Justitiedepartementet (Migrationsenheten), Migrationsverket (Planeringsavdelningen) och Utrikesdepartementet (Processgruppen vid Enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt) under utredningstiden.

Regeringen är ytterst ansvarig för beredningen av de klagomålsärenden som har framställts mot Sverige till de olika FN-kommit-

²⁶ www.ohchr.org.

téerna. Handläggningen av klagomålsärenden sker på Utrikesdepartementet. Ansvarig chefstjänsteman för ärendehantering är en rättschef. På departementet finns en särskild enhet och grupp där det för närvarande arbetar fem jurister som handlägger de klagomål som framställts mot Sverige (Enheten för folkrätt, mänskliga rättigheter och traktaträtt). Det är även dessa jurister som för regeringens talan i processerna i FN-kommittéerna. Enheten hanterar även individuella klagomål som framställts mot Sverige i enlighet med Europakonventionen. Den ständiga svenska representationen i Genève är länken mellan PUAS och Utrikesdepartementet.

Vid behov bistår även andra enheter och departement inom Regeringskansliet Utrikesdepartementet i beredningen av det yttrande som tas fram i varje enskilt klagomålsärende. Yttrandena ska kommuniceras med aktuell FN-kommitté inom sex månader från att notifiering skett till den svenska representationen i Genève. Mot bakgrund av det stora antalet klagomålsärenden som rör asyl- och migrationsfrågor behöver ofta Justitiedepartementet och specifikt Migrationsenheten involveras i Utrikesdepartementets arbete med att ta fram ett yttrande. Migrationsenheten har särskilda rutiner för sin handläggning. Av dessa framgår bland annat att Migrationsenheten som regel begär ut klagandens dossier/akt från handläggningen på Migrationsverket och även från migrationsdomstolarna. Migrationsenheten på Justitiedepartementet har uppgett att handläggningen av klagomål till FN-kommittéerna är ett krävande arbete och att handläggare måste återkomma till ärendena vid flera tillfällen under en längre tid då handläggningstiderna är långa. Uppskattningsvis lägger en handläggare ned cirka 40 timmar per ärende totalt sett. Det är cirka två heltidsanställda som arbetar vid Migrationsenheten med handläggning av individuella klagomål.

Ofta involveras även Migrationsverket när regeringen ska ta fram ett yttrande. Som nämnts ovan begär Justitiedepartementet som regel ut klagandes dossier/akt hos Migrationsverket. Migrationsverket har särskilda rutiner för hanteringen av individuella klagomålsärenden i internationella domstolar och FN-kommittéer, vilket inkluderar bland annat åtgärder vid begäran om inhibition av utvisningsbeslut och vilka åtgärder som eventuellt ska vidtas i enlighet med 5 kap. 4 § UtI om en kränkning anses föreligga. För Migrationsverket är det inte särskilt betungande eller tidskrävande att bistå Regeringskansliet i processen som rör klagomålsärenden till FN-kommittéerna. Publicering av FN-

kommittéernas utlåtanden sker i huvudsak i Migrationsverkets databas och är externt åtkomlig.²⁷ När publicering sker har alltså såväl anställda på Migrationsverket som allmänheten tillgång till utlåtandena. Ibland hänvisas till utlåtanden från FN-kommittéerna i Migrationsverkets rättsliga ställningstaganden.

På sin webbplats publicerar regeringen utlåtanden från FN-kommittéer när en prövning har gjorts i sak och det har konstaterats om det föreligger en kränkning eller inte.²⁸ Utrikesdepartementet kommunicerar även särskilt FN-kommittéernas utlåtanden inom Regeringskansliet till de departement och enheter som är särskilt berörda av sakfrågorna, till exempel Enheten för mänskliga rättigheter och diskrimineringsfrågor på Arbetsmarknadsdepartementet och Enheten för socialtjänst och funktionshinderspolitik på Socialdepartementet.

I klagomålsärenden inför FN-kommittéerna företräds den enskilde ofta av ett ombud som i regel brukar vara jurist/advokat. Den enskilde kan ibland företräda sig själv. Det händer sällan att organisationer företräder den enskilde.

4.5.4 Särskilda bestämmelser i utlänningslagen

Av 5 kap. 4 § UtlL framgår att uppehållstillstånd ska ges till den som omfattas av ett beslut där ett internationellt organ, som kan pröva klagomål från enskilda, har bedömt att ett beslut om avvisning eller utvisning strider mot ett svenskt konventionsåtagande. Detta gäller dock inte om det finns synnerliga skäl mot att uppehållstillstånd ges. Vidare framgår av 12 kap. 12 § UtlL att inhibition ska meddelas, om ett internationellt organ, som har behörighet att pröva klagomål från enskilda, riktar en begäran till Sverige om att verkställigheten av ett beslut om avvisning eller utvisning ska avbrytas. Detta gäller dock inte om synnerliga skäl talar mot detta. Av 12 kap. 22 § UtlL framgår att ett beslut om avvisning eller utvisning som inte har meddelats av allmän domstol upphör att gälla fyra år från det att beslutet vann laga kraft. Om beslutet har förenats med ett förbud att återvända till Sverige med längre giltighetstid, upphör beslutet om avvisning eller utvisning att gälla först när tiden för återreseförbudet går ut.

²⁷ LIFOS är Migrationsverkets databas för landinformation och rättslig styrning.

²⁸ www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/internationell-granskning-av-manskliga-rattigheter-i-sverige.

4.6 Närmare om FN-kommittéernas arbete

4.6.1 Praxis från FN-kommittéerna

MR-kommittén, som tar emot klagomål i enlighet med Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, har efter hand utvecklat en ganska omfattande rättspraxis både vad gäller tolkningen av de olika bestämmelserna i konventionen och den processuella ramen kring besvärordningen, inklusive förutsättningarna för att ta upp klagomål till prövning. Det är vanligt att de andra FN-kommittéerna, knutna till övriga konventioner om mänskliga rättigheter, hänvisar till MR-kommitténs praxis när fördragstexterna är likartade. Det gäller inte minst tolkningen av bestämmelser om villkor för att ta upp ett klagomål till prövning, som ofta är utformade på samma sätt i de olika instrumenten.

4.6.2 Regeringens synpunkter på handläggningen i FN-kommittéerna

I Utrikesdepartementets promemoria från i september 2022, där utvecklingen under föregående år i fråga om individuella klagomål mot Sverige inför FN:s kommittéer om mänskliga rättigheter redovisas, framkommer i huvudsak följande.²⁹ De långa handläggningstiderna riskerar att påverka såväl kommittéernas legitimitet som deras förmåga att skydda mänskliga rättigheter. Frågan om långa handläggningstider och om andra brister inom FN-systemet har vid flera tillfällen tagits upp på olika nivåer av svenska företrädare. Från FN:s sida har man förklarat sig medveten om problemen men allmänt hänvisat till bristande resurser, särskilt hos PUAS. FN har vidtagit åtgärder som adresserat problemen och ett reformarbete påbörjats. Situationen har emellertid förvärrats på senare tid. Coronapandemin har präglat FN-kommittéernas verksamhet de senaste två åren, vilket lett till bland annat inställda eller förkortade sessioner. När det gäller behandlingen av individuella klagomål har detta inneburit att endast ett fåtal avgöranden har meddelats av kommittéerna, samtidigt som det fortsatt har kommit in många nya klagomål. Ett redan högt antal pågående ärenden har därmed ökat ytterligare.

²⁹ Utrikesdepartementet (2022-09-05), *Klagomål mot Sverige inför FN-kommittéerna år 2021 (2 bilagor)*, promemoria.

I promemorian anges vidare följande. FN-kommittéerna kommunicerade 31 nya klagomål mot Sverige under 2021. Detta är en historiskt sett hög siffra, som bara överträffats 2019 (33 klagomål) och 2020 (43 klagomål). Detta ska ses i ljuset av att FN-kommittéerna under senare år kraftigt har ökat det totala antalet registrerade klagomål. Samtidigt innebar coronapandemin att FN-kommittéerna avgjorde färre ärenden än vanligt under åren 2020–2021. Mot denna bakgrund kan de redan långa handläggningstiderna inför FN-kommittéerna förväntas förlängas ytterligare de kommande åren. Ur ett svenskt perspektiv är det särskilt problematiskt i migrationsärenden där utvisningsbeslut upphör att gälla fyra år från det att beslutet vunnit laga kraft (12 kap. 22 § UtlL). I flera svenska ärenden har preskription hunnit inträda innan en granskning av relevant kommitté har kommit till stånd.

4.6.3 FN:s reformarbete för att förstärka och förbättra processerna i FN-kommittéerna

Systemet med FN-kommittéer har vuxit avsevärt sedan upprättandet av de första kommittéerna på 1960- och 1970-talen och har fördubblats i storlek under det senaste decenniet. FN konstaterar själva att denna tillväxt avsevärt har förbättrat skyddet för mänskliga rättigheter men konstaterar samtidigt att tillväxten av systemet inte kommer utan utmaningar. Några av dessa utmaningar inkluderar en växande eftersläpning av statliga rapporter men även en i många fall otillräcklig rapportering från konventionsstaterna, allt längre handläggningstider för individuella klagomål och brister i samverkan mellan FN-kommittéer. Historiskt sett har FN vidtagit en rad åtgärder för att försöka komma till rätta med de utmaningar som identifierats. Exempelvis har rapporteringsförfarandet från konventionsstaterna förenklats och i flera FN-kommittéer har tvåkammerssystem införts för att effektivisera handläggningen.³⁰

På senare år har FN:s generalförsamling antagit tre resolutioner i syfte att stärka och förbättra processerna i FN-kommittéerna.³¹ FN konstaterar själva att vissa tecken har syns på förbättringar efter de

³⁰ www.ohchr.org/en/treaty-bodies/treaty-body-strengthening.

³¹ A/RES/68/268, A/RES/73/162 och A/RES/75/174.

insatser som följt av dessa resolutioner. Bland annat har antalet rapporter från stater ökat.³²

Det pågår också ett arbete med att digitalisera klagomålshandlingen i FN-kommittéerna. Högkommissarien för mänskliga rättigheter har uttalat att finansieringen av FN-kommittéerna bör stärkas.³³

³² www.ohchr.org/en/treaty-bodies/treaty-body-strengthening.

³³ PUAS, muntlig uppgift, 2023-01-12.

5 Barnkonventionen

5.1 Inledning

5.1.1 Uppdraget

Av direktivet till utredningen är det tydligt att barnkonventionen är en central och viktig utgångspunkt i genomförandet av utredningens samtliga uppdrag.

Utredningen har i uppdrag att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism. Utredningen har vidare i uppdrag att säkerställa att barn har möjlighet att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning. Slutligen ingår i uppdraget att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer. I direktivet konstateras att det civila samhället spelar en viktig roll och bidrar i arbetet med att tillgodose barnets rättigheter.

5.1.2 Arbete och utgångspunkter

Eftersom barnkonventionen är viktig och central utgångspunkt för utredningens samtliga uppdrag har utredningen ansett det viktigt att i betänkandet särskilt redogöra för barnkonventionen, dess tillkomst, struktur och hur efterlevnaden följs upp. Vidare redogörs för de artiklar som är centrala för utredningens sammantagna uppdrag om barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter, det vill säga artiklarna 4, 12, 42, 43 och 44. I andra kapitel återkommer utredningen till dessa artiklar och även andra artiklar där så är motiverat.

5.1.3 Disposition

I de inledande avsnitten redogörs för barnkonventionens tillkomst, struktur och övergripande innehåll. Därefter redogörs för grundläggande principer och de övriga artiklar som är viktiga utifrån utredningens sammantagna uppdrag. I de efterföljande avsnitten redogörs för hur förpliktelsen till konventionen ska genomföras av konventionsstaterna och hur detta följs upp. I detta sammanhang beskrivs barnrättskommitténs mandat och ansvar och konventionsstaternas rapporteringsskyldighet till barnrättskommittén. Slutligen redogörs i korthet för att barnkonventionen numera är svensk lag och innebörden av det.

5.2 Konventionens bakgrund och innehåll

5.2.1 Konventionens tillkomst

Den 20 november 1989 antog FN:s generalförsamling barnkonventionen. Sverige hade en framträdande roll i arbetet med att ta fram konventionen och var ett av de första länderna att ratificera den. Sverige ratificerade konventionen genom ett beslut i riksdagen den 21 juni 1990. Till grund för riksdagens beslut att ratificera barnkonventionen låg regeringens proposition om godkännande av barnkonventionen.¹ Konventionen trädde i kraft i Sverige den 2 september 1990. 196 stater har hittills ratificerat barnkonventionen vilket innebär att det är den konvention om mänskliga rättigheter som ratificerats av flest stater.²

Sveriges konventionsåtagande och folkrättsliga bundenhet innebär en skyldighet att förverkliga barnets rättigheter enligt barnkonventionen genom lagstiftning, administrativa och andra åtgärder, vilket följer direkt av konventionen (artikel 4).

Barnkonventionen har sedan ratificeringen 1990, i vissa delar införlivats i svensk rätt genom transformering. I andra delar har lagstiftaren bedömt att det inte behövs någon transformering eftersom det ansetts råda normharmoni.³ Barnkonventionen är numera inkorporerad i svensk rätt, se vidare i avsnitt 5.7.

¹ Prop. 1989/90:107.

² SOU 2020:63, s. 91.

³ SOU 2020:63, s. 96.

Till konventionen hör tre fakultativa protokoll som antagits efter det att konventionen antogs. Att protokollen är fakultativa innebär att de stater som har ratificerat barnkonventionen inte är skyldiga att ratificera protokollen. De fakultativa protokollen syftar till att på olika sätt tydliggöra och utveckla konventionen i olika delar och är endast folkrättsligt bindande för de stater som ratificerat dessa. På samma sätt som när det gäller andra konventioner om mänskliga rättigheter är det möjligt att i vissa fall använda de fakultativa protokollen för att ytterligare förstå barnkonventionen.⁴

Barnkonventionens två första tilläggsprotokoll antogs av FN:s generalförsamling den 25 maj 2000. Det är dels det fakultativa protokollet om barnets rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter, dels det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi. Protokollen trädde i kraft i februari respektive januari 2002. Sverige har ratificerat båda tilläggsprotokollen och dessa trädde i kraft i Sverige den 20 mars 2003 respektive den 19 februari 2007. Det tredje tilläggsprotokollet om en individuell klagomålsmekanism antogs av FN:s generalförsamling den 19 december 2011 och trädde i kraft den 14 april 2014 men har inte undertecknats eller ratificerats av Sverige.⁵

5.2.2 Konventionens struktur och övergripande innehåll

Barnkonventionen består av en inledning (preamble) och 54 artiklar uppdelade i tre delar. Konventionen omfattar såväl medborgerliga och politiska rättigheter som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

I del I, artiklarna 1–41, behandlas de rättigheter barn har enligt konventionen och består av så kallade artiklar i sak. Dessa artiklar handlar om barnets rätt att få sina grundläggande rättigheter och behov tillgodosedda.

När det gäller mänskliga rättigheter brukar man normalt tala om negativa och positiva förpliktelser för en stat.⁶ I barnkonventionen och de två tilläggsprotokoll som Sverige ratificerat är flera bestämmelser utformade så att barnets rätt uttrycks som den primära skyldigheten för en stat att inte handla på ett visst sätt, det vill säga en

⁴ Ds 2019:23, s. 41.

⁵ SOU 2020:63, s. 99 f.

⁶ SOU 2020 :63, s. 97 f.

negativ förpliktelse. En negativ förpliktelse innebär att en stat ska avhålla sig från handlingar som ingriper/inkräftar på en persons grundläggande rättigheter. En negativ förpliktelse kan dock kopplas till ett positivt handlande från en stat för att tillgodose ett barns rättigheter även i förhållande till andra enskilda rättssubjekt. Detta innebär att en stat har en skyldighet att bland annat stifta lag som ger grundläggande skydd för rättigheterna. Exempel på sådana bestämmelser är bland annat artiklarna 13, 14, 15 (om rätten till yttrandefrihet, tankefrihet och föreningsfrihet med mera) och 37 (förbudet mot tortyr, dödsstraff med mera).

Andra bestämmelser i konventionen kan ses som positiva förpliktelser. En positiv bestämmelse är en rätt för ett barn att få något, till exempel boende, hälso- och sjukvård, utbildning eller bistånd. Sådana bestämmelser kräver att en stat vidtar en aktiv handling för att tillgodose ett barns rättigheter. Ofta finns det krav i form av lagreglering. Artikel 24 om rätten till hälsa med mera, artikel 26 om rätten till social trygghet, artikel 27 om rätten till levnadsstandard och artikel 28 om rätten till utbildning är exempel på sådana bestämmelser i barnkonventionen.

Såväl de negativa som de positiva förpliktelserna är i första hand ett åtagande inom respektive konventionsstats jurisdiktion. Barnkonventionen innehåller dock också ett internationellt perspektiv. Konventionen tar upp det internationella samfundets ansvar för barns situation i det enskilda landet, särskilt i situationer när landet lider brist på resurser. Ett nytt element introducerades genom denna skrivning inom området mänskliga rättigheter. I dessa sammanhang ska konventionsstaterna uppmuntra internationellt samarbete och när så är möjligt genom bistånd. Det internationella perspektivet finns i artikel 4 men även i flera av artiklarna om de specifika rättigheterna, till exempel artiklarna 17 om samarbete kring produktion med mera av socialt och kulturellt värde, artikel 23 om utbyte av information om bland annat vård och behandling av barn med funktionsnedsättning, artikel 24 om samarbete kring hälso- och sjukvård, artikel 28 om samarbete i utbildningsfrågor, artikel 34 att förhindra sexuellt utnyttjande av barn och artikel 35 att förhindra bortförande och handel med barn.⁷

Del II, artiklarna 42–45, innehåller bestämmelser om att sprida kunskap om konventionen till både barn och vuxna, bestämmelser

⁷ SOU 2020:63, s. 97 f.

om rapporteringsförfarandet och barnrättskommitténs sammansättning. Bestämmelserna i del III, artiklarna 46–54, handlar bland annat om konventionens undertecknande, ratificering, om att konventionsstaterna kan föreslå ändringar till FN:s generalsekreterare och proceduren för det, om uppsägning och om att originaltexterna har lika giltighet.

Enligt artikel 43 i barnkonventionen ska en kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) upprättas för att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om genomförandet av skyldigheterna enligt konventionen. I artiklarna 43–45 i barnkonventionen regleras barnrättskommitténs roll och mandat samt de förpliktelser konventionsstaterna har gentemot kommittén.

Kommitténs närmare uppgifter finns också reglerade i kommitténs arbetsordning (*Rules of procedure*).⁸

5.2.3 De grundläggande principerna

Barnrättskommittén har särskilt lyft fram fyra artiklar som i praxis har kommit att utgöra fyra grundläggande principer som är viktiga för genomförandet av konventionen, även om det finns ytterligare bestämmelser som på motsvarande sätt har en övergripande karaktär. Dessa principer har bedömts som grundläggande för konventionen och fastställer i själva verket konventionens ändamål och syfte, nämligen att varje barn utan åtskillnad har mänskliga rättigheter (artikel 2 punkt 1) som ska garantera barnets liv och överlevnad (artikel 6), att alla beslutsfattare i första hand ska beakta vad som bedöms vara bäst för barnet vid alla beslut eller åtgärder som rör barn (artikel 3 punkt 1) och slutligen att barnet ska få uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör det (artikel 12).⁹

Utgångspunkten för tolkningen av barnkonventionen i Sverige är de tolkningsprinciper och övrigt stöd som beskrivs i den vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen som togs fram inom Regeringskansliet (Arbetsmarknadsdepartementet) 2019.¹⁰ I detta betänkande redogörs dock inte närmare för innehållet i vägledningen.

⁸ CRC/C/4/Rev.5.

⁹ CRC/GC/2003/5, p. 12.

¹⁰ Ds 2019:23.

5.3 Barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade

5.3.1 Inledande om artikel 12 i konventionen

Av artikel 12 punkt 1 framgår att konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Av artikel 12 punkt två framgår vidare att barnet, för detta ändamål, särskilt ska beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikel 12 återspeglar det förhållningssätt som konventionen uttrycker, nämligen barnet som bärare av rättigheter som ska vara delaktig i och ha inflytande över sitt liv.¹¹ Bestämmelsen är enligt barnrättskommittén unik som bestämmelse i en konvention om mänskliga rättigheter eftersom den behandlar den rättsliga och sociala ställningen för barn, som saknar vuxnas självständighet, men samtidigt är bärare av rättigheter.¹²

Barnrättskommittén har utarbetat en allmän kommentar (nummer 12) om artikel 12 i syfte att öka förståelsen för innebörden av artikeln.¹³ Enligt barnrättskommittén är artikel 12 inte bara en rättighet i sig, utan ska också beaktas vid tolkning och genomförande av alla andra rättigheter i konventionen.¹⁴ Bestämmelsen ska också tolkas i förhållande till övriga grundprinciper och är särskilt förbunden med principen om barnets bästa.¹⁵

5.3.2 Barnets rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet

Enligt artikel 12 punkt 1 ska staten tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Rättigheten gäller alla barn utan åtskillnad av något

¹¹ CRC/C/GC/12, p. 18.

¹² CRC/C/GC/12, p. 1.

¹³ CRC/C/GC/12.

¹⁴ CRC/C/GC/12, p. 2 och 68.

¹⁵ CRC/C/GC/12, p. 70–74.

slag, i enlighet med icke-diskrimineringsprincipen, artikel 2 i barnkonventionen. Staten är därmed skyldig att säkerställa att barnet kan utöva denna rättighet. Det är dock viktigt att notera att det är en rättighet, inte någon skyldighet för barnet att uttrycka sina åsikter.¹⁶ Rätten tillkommer det barn som är ”i stånd att bilda egna åsikter”. Begreppet ska enligt kommittén inte tolkas som en begränsning, utan snarare som en skyldighet för staten att i största möjliga utsträckning bedöma barnets kapacitet att bilda en egen åsikt. Utgångspunkten ska vara att barnet kan bilda egna åsikter och att det inte vilar på barnet att först bevisa sin förmåga.¹⁷ Kommittén avråder stater från att sätta åldersgränser för ett barns rätt att uttrycka sina åsikter. Vidare betonas att även mycket små barn kan bilda åsikter och att dessa kan uttryckas på olika sätt, till exempel genom kroppsspråk, ansiktsuttryck, lek och målningar. Det är inte nödvändigt att barnet har utförlig kunskap om alla aspekter i den aktuella frågan men barnet ska ha tillräcklig förståelse för att kunna bilda sig åsikter om dem. Staten är också skyldig att se till att barn som kan ha svårt att föra fram sina åsikter får förutsättningar att göra det. Ett barn som har en funktionsnedsättning behöver till exempel få de kommunikationsverktyg som behövs och barn som inte behärskar språket ska också ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter.¹⁸

Av artikel 12 punkt 1 framgår också att barnet har rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Det innebär att barnet ska kunna uttrycka sina åsikter utan påtryckning och kunna välja att utöva sin rätt att bli hörd eller inte. Vidare måste staten säkerställa att förutsättningarna för att uttrycka åsikter tar hänsyn till barnets situation och att miljön är sådan att barnet känner sig respekterat och tryggt. Barnet ska inte heller utfrågas oftare än nödvändigt. Det förutsätter, enligt kommittén, att barnet får information om vilka frågor det gäller, vilka valmöjligheter som finns, hur beslutsprocessen ser ut och under vilka omständigheter barnet kommer att få uttrycka sina åsikter. Denna rätt till information är av central betydelse och en förutsättning för att barnet ska kunna göra ett informerat val. Kommittén tar också upp riskerna med en illa genomförd tillämpning av rättigheten, särskilt ifall med mycket små barn eller vid fall där barnet har varit offer för brott, sexuella övergrepp eller våld. Staten måste vidta alla nöd-

¹⁶ CRC/C/GC/12, p. 16.

¹⁷ CRC/C/GC/12, p. 20.

¹⁸ CRC/C/GC/12, p. 21.

vändiga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas när barnet utövar sin rätt att bli hörd.¹⁹

Att barnet ska få uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet innebär att barnet måste få komma till tals om frågan som diskuteras rör barnet. Detta måste enligt kommittén respekteras och ges en vid tolkning. Denna rätt gäller också grupper av barn där kommittén betonar vikten av att låta barn vara delaktiga i olika beslutsprocesser för att tillföra sina perspektiv och erfarenheter i utformandet av åtgärder.²⁰

Vilka frågor som rör barnet är inte närmare definierat i artikeln. Barnrättskommittén har dock när det gäller artikel 3 uttryckt att ”alla åtgärder som rör barn” ska ges en vid betydelse. Barnrättskommittén ger också viss vägledning genom att betona vikten av att ett barns rätt att bli hörd måste genomföras i de olika miljöer och situationer där barnet växer upp, utvecklas och lär sig, till exempel i familjen, i skolan och i hälso- och sjukvården. Andra situationer är, enligt kommittén, bland annat frågor som rör omhändertagande av ett barn och situationer då ett barn utsatts för olika former av våld.²¹

5.3.3 Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad

Av artikel 12 punkt 1 framgår att det inte räcker att enbart lyssna på barnet, utan åsikterna ska dessutom tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. När barnet är i stånd att bilda sig en egen uppfattning måste barnets åsikter nogga beaktas. Enbart barnets ålder kan inte avgöra vikten av ett barns åsikter utan barnets åsikter måste bedömas i varje enskilt fall. Mognad är svårt att definiera men avser, enligt kommittén, förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga.²²

Eftersom barnet har rätt att få sina åsikter beaktade måste beslutsfattaren, enligt kommittén, informera barnet om resultatet av processen och förklara hur barnets åsikter beaktats. Detta är en garanti för att barnet inte bara hörs som en formalitet utan faktiskt tas på allvar.²³

¹⁹ CRC/C/GC/12, p. 21–25.

²⁰ CRC/C/GC/12, p. 12–13 och 26–27.

²¹ CRC/C/GC/12, p. 89–131 och SOU 2020:63, s. 539.

²² CRC/C/GC/12, p. 28–30.

²³ CRC/C/GC/12, p. 45.

5.3.4 Barnets rätt att höras i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet

Enligt artikel 12 punkt 2 ska barnet beredas möjlighet att höras i alla domstolsförfaranden som rör barnet utan begränsningar, till exempel vid förfaranden som rör skilsmässa, vårdnad, omhändertagande och adoption samt vid straffrättsliga förfaranden som rör barn som misstänks för brott och barn som är offer för olika former av våld eller andra brott. Barnet har också rätt att höras i alla administrativa förfaranden som rör barnet, till exempel vid förfaranden som rör barnets utbildning, hälsa, miljö, levnadsvillkor och skydd.²⁴

För att barnet ska kunna utöva denna rättighet så måste såväl miljön som den information som barnet får vara anpassad. Förfaranden måste enligt kommittén vara både tillgängliga och lämpliga för barn.²⁵ Barnet ska enligt artikel 12 punkt 2 beredas möjlighet att höras antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ. Företrädaren kan enligt kommittén vara en förälder, advokat eller annan person (till exempel en socialarbetare). Kommittén betonar att det i många fall finns risk för intressekonflikter mellan barnet och dess förälder som företrädare. Kommittén understryker vikten av att företrädaren vidarebefordrar barnets åsikter till beslutsfattaren på rätt sätt, att företrädaren har tillräcklig kunskap om och förståelse för beslutsprocessen och erfarenhet av att arbeta med barn. Företrädaren måste också vara medveten om att denne enbart företräder barnets intressen och inte andra personers, institutioners eller organs intressen.²⁶

5.3.5 Genomförandet av artikel 12 i konventionen

I kommentaren ställer kommittén upp fem steg för genomförandet av artikel 12.²⁷ Det första steget är att förbereda barnet. Barnet ska få information om rätten att uttrycka sin åsikt i alla frågor som rör barnet och vad den innebär. Det andra steget är själva hörandet. Sammanhanget måste enligt kommittén vara stöttande och miljön och upplägget måste anpassas för barnet. Det tredje steget handlar om att, efter det att barnet uttryckt sina åsikter, bedöma barnets förmågor. Det fjärde steget handlar om att informera barnet om processen och

²⁴ CRC/C/GC/12, p. 32.

²⁵ CRC/C/GC/12, p. 34.

²⁶ CRC/C/GC/12, p. 35–37.

²⁷ CRC/C/GC/12, p. 40–47.

förklara hur barnets åsikter har beaktats. Denna återkoppling är som tidigare nämnts en garanti för att barnet inte bara hörs som en formalitet utan faktiskt tas på allvar. Det femte steget innebär enligt kommittén att det måste finnas lagstiftning på plats för att barn ska kunna överklaga ett beslut och få tillgång till rättsmedel när barnets rättigheter enligt artikel 12 åsidosatts och kränks.

Kommittén har betonat de särskilda skyldigheter som staten har att utbilda yrkesgrupper som arbetar med och för barn om artikel 12 och dess praktiska tillämpning samt att på olika sätt ge stöd och uppmuntran åt barn att uttrycka sina åsikter och säkerställa att dessa åsikter beaktas.²⁸

5.4 Informationskyldighet om barnkonventionen

5.4.1 Inledning

Av artikel 42 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn. Artikeln innebär att en stat har en skyldighet att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända både bland barn och vuxna.

Artikeln omfattar både barn och vuxna. Med barn avses alla personer under 18 år (artikel 1). Vuxna omfattar därmed alla personer över 18 år, det vill säga både professionella som arbetar med barn, föräldrar, vårdnadshavare, unga vuxna och andra vuxna i samhället. Hur konventionens bestämmelser och principer ska göras allmänt kända anges inte, utöver att det ska ske genom lämpliga och aktiva åtgärder. Lämpliga åtgärder kan i ljuset av artikel 4 vara lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder. Vad som är lämpliga och aktiva åtgärder är dock upp till varje stat att avgöra. Enligt barnrättskommittén behöver enskilda individer veta vilka rättigheter de har. De menar att barn i de flesta samhällen inte betraktats som innehavare av rättigheter. Därför är artikel 42 särskilt viktig. Om de vuxna som finns omkring barnen, deras föräldrar och andra familjemedlemmar, lärare och andra som har hand om dem, inte förstår innebörden av konventionen, framför allt att den bekräftar barns

²⁸ CRC/C/GC/12, p. 49.

jämlika ställning som innehavare av rättigheter, är det enligt barnrättskommittén högst sannolikt att rättigheterna som beskrivs i konventionen inte kommer att förverkligas för många barn.²⁹ Ett av de råd som kommittén gett till staterna är att de bör utveckla en övergripande strategi för att sprida kunskap om konventionen i hela samhället.³⁰

5.4.2 Göra barnkonventionen allmänt känd för barn

Skyldigheten att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända för barn enligt artikel 42 kan även kopplas till artikel 29 punkt 1 i konventionen. Av denna artikel framgår att utbildningen bör syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Vidare ska en stat enligt artikel 2 respektera och tillförsäkra varje barn inom dess jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan någon åtskillnad av något slag. Det innebär att ett barn oavsett till exempel ålder, språk eller funktionsnedsättning har rätt att få kunskap om sina rättigheter enligt konventionen. Barnrättskommittén framhåller vikten av att barn får kunskap om sina rättigheter och att konventionen görs tillgänglig på alla språk och att barnanpassade versioner tas fram. Kommittén understryker vikten av att de barnanpassade versionerna innehåller information om vart barn kan vända sig för att få stöd och hjälp. Vidare bör de innehålla information om hur ett barn kan komma i kontakt med tillsynsmyndigheter eller andra organ med motsvarande funktion. Barnrättskommittén lägger särskild vikt vid att kunskaper om konventionen och om mänskliga rättigheter i allmänhet, tas med i läroplanerna för skolans alla nivåer. Kommittén anser att utöver kunskap om konventionernas innehåll ska barn också lära sig om mänskliga rättigheter genom att se människorättsnormer genomföras i praktiken, oavsett om det är i hemmet, i skolan eller i samhället. Utbildning om mänskliga rättigheter ska vara en heltäckande, livslång process och ska börja med att värderingar om mänskliga rättigheter återspeglas i vardagslivet och i barns upplevelser. Kommittén har uttalat att det bör göras regelbundna utvärderingar av hur god effekt som utbildningen har.³¹

²⁹ CRC/GC/2003/5, p. 66. Jämför även föräldrars med fleras ansvar enligt artikel 5 i barnkonventionen.

³⁰ CRC/GC/2003/5, p. 67.

³¹ CRC/GC/2003/5, p. 55, 67 och 68 samt CRC/GC/2001/1 p. 15.

Barn bör, enligt kommittén, också ges möjlighet att aktivt delta i främjandet och genomförandet av sina rättigheter i enlighet med artikel 12. Det innebär att barn till exempel ges möjlighet att utforma eller lämna synpunkter på det informationsmaterial som tas fram eller att själva sprida kunskap om sina rättigheter. När det gäller en statsrapportering till barnrättskommittén anser kommittén att de, tillsammans med synpunkterna från kommittén (*Concluding Observations*), även ska spridas till barn.³²

5.4.3 Göra barnkonventionen allmänt känd för vuxna

Skyldigheten att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända för vuxna ska, som ovan nämnts, också ses som en del i genomförandet av konventionen (jämför artikel 4). Detsamma gäller skyldigheten att göra konventionsrapporterna allmänt tillgängliga i enlighet med artikel 44 punkt 6. Här bör även nämnas den roll som föräldrar har enligt artikel 5 att på ett sätt som stämmer överens med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar rättigheterna i konventionen.

Barnrättskommittén betonar staternas skyldighet att utveckla utbildning och kompetensutveckling för alla som är engagerade i genomförandeprocessen såsom regeringstjänstemän, parlamentsledamöter och tjänstemän inom rättsväsendet och för alla som arbetar med och för barn, till exempel socialarbetare och poliser.³³

5.5 Genomförandet av konventionen

5.5.1 Inledande om artikel 4 och genomförandet av konventionen

Vid sidan av de grundprinciper i barnkonventionen som redogjorts för ovan är artikel 4 central då den tar sikte på genomförandet av barnkonventionen. Av artikel 4 framgår att en stat ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska konventionsstaterna

³² CRC/GC/2003/5, p. 57 och 71–73.

³³ CRC/GC/2003/5, p. 53.

vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Barnkonventionen ska ses som en helhet och artikel 4 ska därför beaktas i genomförandet av samtliga rättigheter i konventionen. De så kallade grundprinciperna, som redogjorts för i avsnitt 5.2.3, har en särskild relevans för genomförandet av rättigheterna i konventionen.³⁴ En del av genomförandet av konventionen är också rapporteringen till barnrättskommittén, se nedan i avsnitt 5.6. Artikel 4 ska därför ses i ljuset av artikel 44 som beskriver staternas skyldighet att återkommande lämna rapporter till barnrättskommittén om de åtgärder som vidtagits för att genomföra konventionen. Även artikel 42 om att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända är nära kopplad till genomförandet av konventionen.

I enlighet med artikel 4 i barnkonventionen är det konventionsstaten som ska vidta lämpliga åtgärder för att genomföra konventionen och som har ansvar att se till att förpliktelserna enligt konventionen fullföljs. Barnrättskommittén har uttryckt att decentralisering av makten i form av regionalt eller lokalt självstyre eller delegering inte begränsar en stats direkta ansvar att uppfylla sina skyldigheter gentemot alla barn inom dess jurisdiktion.³⁵ Decentralisering kan, enligt kommittén, dock vara nödvändigt för att tillmötesgå olika lokala och sektoriella behov men det innebär inte någon minskning av en stats direkta ansvar att uppfylla sina skyldigheter enligt konventionen.³⁶ Kommittén understryker att en stat måste säkerställa att de självstyrande myndigheterna verkligen har den personal samt de ekonomiska och andra resurser som krävs för att kunna fullgöra ansvaret för genomförandet av konventionen. Vidare anser kommittén att en regering i en stat måste behålla sin befogenhet att kräva sträng efterlevnad av konventionen av självstyrande förvaltningar eller lokala myndigheter.³⁷

I enlighet med artikel 4 i barnkonventionen ska en stat vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. Det finns alltså ingen begränsning av vilka slags åtgärder som en stat ska vidta, utöver att de ska vara lämpliga. Listan över åtgärder är som

³⁴ CRC/GC/2003/5, p. 12.

³⁵ CRC/GC/2003/5, p. 40 och 41. Se även CRC/C/GC/16, p. 10.

³⁶ CRC/C/GC/15, p. 100.

³⁷ CRC/GC/2003/5, p. 41.

framgår av artikeln inte uttömmande. Att åtgärderna ska vara lämpliga lämnar ett utrymme för respektive stat att avgöra vilka åtgärder som är lämpliga att vidta för den staten. För att kunna avgöra vilka åtgärder som är lämpliga kan en stat i viss mån få vägledning genom konventionens olika bestämmelser, i synnerhet de grundläggande principerna. I vissa artiklar i barnkonventionen anges det uttryckligen att en stat ska vidta lagstiftningsåtgärder. Oavsett om det uttryckligen framgår av en bestämmelse eller inte, så ska samtliga rättigheter i konventionen genomföras genom att en stat vidtar alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, i enlighet med artikel 4. De skyldigheter för en stat som uttrycks i respektive artikel kompletteras på så sätt av artikel 4. Vilka lagstiftningsåtgärder som är lämpliga lämnas dock till respektive stat att avgöra.

Barnrättskommittén uppmuntrar, mot bakgrund av artikel 4, alla stater att inom sin jurisdiktion anta och genomföra lagbestämmelser som bidrar till att förverkliga barns rättigheter i ännu högre grad än vad konventionen kräver.³⁸

Vidare lyfter barnrättskommittén fram att en stat på alla lämpliga sätt måste säkerställa att bestämmelserna i konventionen får rättslig verkan inom dess nationella rättssystem och kan tillämpas direkt. Enligt kommittén är det viktigt att en stat klargör vilken status som konventionen har, om den automatiskt är direkt tillämplig (*self-executing*) eller om det krävs separat lagstiftning för att inkorporeras i den nationella lagstiftningen. Kommittén lämnar frågan om hur konventionens bestämmelser ska införlivas öppen men har uttryckt att det viktiga är att konventionen och framför allt de grundläggande principerna klart och tydligt återspeglas i nationella lagar och praxis, att rättigheterna kan åberopas i domstol och att bestämmelserna tillämpas av myndigheterna.³⁹

Av artikeltexten i artikel 4 i barnkonventionen framgår inte vad lämpliga administrativa åtgärder eller andra åtgärder kan vara. Barnrättskommittén ger viss vägledning om vad som kan omfattas av administrativa åtgärder och andra åtgärder i sin allmänna kommentar om allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter men även i sina allmänna kommentarer till olika artiklar.⁴⁰

³⁸ CRC/GC/2003/5, p. 23.

³⁹ CRC/GC/2003/5, p. 1, 19 och 20.

⁴⁰ CRC/GC/2003/5.

Kommittén understryker att åtgärder för att genomföra barnkonventionen, såsom lagstiftning, policyer, med mera inte kan genomföras utan att tillräckliga finansiella resurser mobiliseras, fördelas och användas på ett ansvarsfullt, effektivt, rättvist, inkluderande, transparent och hållbart sätt.⁴¹

Vidare anges i artikel 4 att vid behov ska åtgärderna vidtas inom ramen för det internationella samarbetet.

5.5.2 Särskilt om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna

När det gäller ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter finns det, enligt artikel 4 i konventionen, ett förbehåll om att en stat till fullo ska utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta sådana åtgärder. Något förenklat betyder förbehållet att en stat ska vidta alla lämpliga åtgärder inom gränserna för de resurser som finns tillgängliga. Av barnkonventionen framgår inte vilka rättigheter som är ekonomiska, sociala och kulturella eller vilka som är medborgerliga och politiska. Av förarbetena till barnkonventionen framgår att en diskussion fördes om att alla rättigheterna i konventionen skulle göras beroende av tillgängliga resurser. Skrivningen förkastades dock av arbetsgruppen, eftersom den skulle ha inneburit en försvagning av barns rättigheter i förhållande till redan existerande konventioner. Den slutliga formuleringen hämtades därför från artikel 2 i den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, för att tydliggöra att något avsteg från det grundläggande ramverket för mänskliga rättigheter inte var avsedd. Barnrättskommittén menar att den andra meningen i artikel 4 speglar en realistisk acceptans för att bristande resurser kan hindra ett fullständigt genomförande av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och hänvisar till ett gradvist förverkligande av sådana rättigheter. Barnrättskommittén menar dock att det inte finns en enkel eller officiell uppdelning av rättigheter i ovan nämnda kategorier. Kommittén hänvisar bland annat till kommitténs tidigare riktlinjer för rapportering i vilka artiklarna 7, 8, 13–17 och 37 (a) sammanfördes under rubriken ”Medborgerliga rättigheter och friheter”. Det står dock klart, enligt barnrättskommittén, att många andra artiklar i konventionen, till exempel artiklarna 2, 3, 6 och 12,

⁴¹ CRC/C/GC/19, p. 11.

innehåller delar som utgör medborgerliga eller politiska rättigheter och att de därför speglar det faktum att alla mänskliga rättigheter är odelbara och ömsesidigt beroende av varandra. Kommittén understryker att ett åtnjutande av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är oupplösligen förbundet med åtnjutandet av medborgerliga och politiska rättigheter.⁴²

5.6 Uppföljning av genomförandet av barnkonventionen

5.6.1 Inledning

I barnkonventionen framgår hur uppföljning av genomförandet och efterlevnaden av konventionen ska ske. I artikel 43 regleras barnrättskommitténs roll och mandat och i artikel 44 konventionsstaternas rapporteringsskyldighet.

5.6.2 Barnrättskommitténs ansvar och arbete

Av artikel 43 i barnkonventionen följer att barnrättskommittén ska granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om förverkligandet av rättigheterna enligt konventionen. Barnrättskommittén ger i den rollen vägledning i tolkningen av konventionen och bidrar till en fördjupad förståelse för innebörden av konventionens rättigheter. Barnrättskommitténs allmänna kommentarer (*General Comments*) är en sådan vägledning för tolkningen av konventionen. Hittills har barnrättskommittén antagit 25 allmänna kommentarer som täcker olika artiklar och områden i konventionen. De allmänna kommentarerna finns tillgängliga på Barnombudsmannens webbplats och är översatta till svenska.⁴³

För uttolkning av konventionen anordnar barnrättskommittén också allmänna diskussioner (*General Discussions*) för att diskutera olika aspekter av barnkonventionen. Vid dessa möten kan representanter från regeringar, FN-organ, organisationer från det civila samhället och barn delta. Under de allmänna diskussionerna fokuseras på en särskild artikel eller frågeställning i konventionen. De utmyn-

⁴² SOU 2020:63, s. 272 f.

⁴³ www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/allmanna-kommentarer.

nar ibland i en allmän kommentar från barnrättskommittén i den fråga eller artikel som har diskuterats. För att främja ett effektivt genomförande av konventionens bestämmelser och internationellt samarbete kan barnrättskommittén även rekommendera FN:s generalförsamling att framställa en begäran till generalsekreteraren om att genomföra studier i särskilda frågor som rör barns rättigheter.⁴⁴

Barnrättskommittén ska bestå av 18 experter.⁴⁵ I ett tillägg till artikel 43 år 2002 höjdes antalet medlemmar från tio till 18.⁴⁶ Experterna ska verka i sin personliga kapacitet och inte som representanter för de stater som har nominerat dem. Kommitténs medlemmar ska väljas av konventionsstaterna bland deras medborgare. Vid valet av experter ska, enligt konventionen, avseende fästas vid rättvis geografisk fördelning och de viktigaste rättssystemen. Experterna ska besitta högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap på det område konventionen omfattar.⁴⁷

För närvarande är tio av 18 ledamöter i barnrättskommittén jurister. Övriga ledamöter har bakgrund inom andra fält, till exempel barnhälsovård och psykiatri. Av de 18 ledamöterna är tolv kvinnor och sex män.⁴⁸

5.6.3 Konventionsstaternas rapporteringsskyldighet

I artikel 44 beskrivs konventionsstaternas skyldighet att till barnrättskommittén lämna in en inledande rapport inom två år efter ratificeringen av konventionen och sedan lämna återkommande rapporter vart femte år. Kommittén kan även begära in ytterligare information. Rapporterna ska ange eventuella förhållanden och svårigheter som påverkar i vilken utsträckning åtagandena enligt konventionen har uppfyllts. Rapporterna ska även innehålla tillräcklig information för att ge kommittén en god uppfattning om genomförandet av konventionens bestämmelser i det berörda landet. Kommittén kan begära ytterligare information från konventionsstaterna om genomförandet

⁴⁴ SOU 2020:63, s. 102.

⁴⁵ SOU 2020:63, s. 101.

⁴⁶ Generalförsamlingen godkände i sin resolution 50/155 den 21 december 1995 tillägget till artikel 43, punkt 2, där ordet ”tio” ersattes med ordet ”arton”. Tillägget trädde i kraft den 18 november 2002 då det hade godkänts av en majoritet på två tredjedelar av konventionsstaterna (128 av 191).

⁴⁷ SOU 2020:63, s. 101.

⁴⁸ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/membership>.

av konventionens bestämmelser. Konventionsstaterna ska göra sina rapporter allmänt tillgängliga för allmänheten i sina respektive länder.

Efter Sveriges senaste granskning år 2015, accepterade Sverige ett ändrat och förenklat rapporteringsförfarande. I det förenklade rapporteringsförfarandet sammanställer barnrättskommittén en lista med frågor som den vill att konventionsstaten ska svara på i sin rapport (*List of Issues Prior to Reporting, LOIPR*). När kommittén har antagit listan, har konventionsstaten ett år på sig att skicka in en rapport med svar på frågorna och som även kan innehålla annat som konventionsstaten vill uppmärksamma kommittén på. För att få kunskap om vilka frågor som bör ställas, ber kommittén organisationer från civilsamhället samt nationella institutioner för mänskliga rättigheter/barns rättigheter att skicka in information om barnrättsituationen till kommittén. Dessa har sedan även möjlighet att komma in med tilläggsrapporter med ytterligare information efter att regeringen har skickat in sin rapport. När kommittén tagit emot konventionsstatens rapport och eventuella rapporter från civilsamhället, nationella institutioner för mänskliga rättigheter och andra FN-organ, hålls först ett möte med representanter för civilsamhället med flera (så kallad *pre-session hearing*), där kommittén kan få in ytterligare information. Därefter hålls en utfrågning med konventionsstaten och baserat på detta kommer kommittén med sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer (*Concluding Observations*).⁴⁹

Kommitténs första LOIPR i enlighet med det nya förenklade rapporteringsförfarandet antogs i juni 2020 och utifrån denna lista med frågor inkom Sverige med en rapport till barnrättskommittén den 15 oktober 2021.⁵⁰ Kommitténs muntliga utfrågning med Sverige ägde rum den 16–17 januari 2023. I mars 2023 publicerade barnrättskommittén sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer för Sverige.⁵¹

Rekommendationer och allmänna kommentarer från FN-kommittéerna, inklusive barnrättskommittén, har inte folkrättslig status som rättskälla och är inte heller juridiskt bindande för konventionsstaterna. Med tiden har dock uttalanden från FN-kommittéerna fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat natio-

⁴⁹ SOU 2020:63, s. 104 f.

⁵⁰ Regeringskansliet (2021), *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter*.

⁵¹ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport (CRC/C/SWE/CO/6-7).

nella och internationella domstolar. Europadomstolen och EU-domstolen var tidiga med att tillmäta uttalanden från konventionskommittéerna betydelse som tolkningsunderlag. Genom att tillträda barnkonventionen har konventionsstaterna också erkänt barnrättskommitténs mandat att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om förverkligandet av skyldigheterna enligt konventionen. Regeringen understryker därför i propositionen om inkorporering av barnkonventionen att rekommendationer och allmänna kommentarer från konventionskommittéerna, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden i Sverige.⁵²

5.7 Barnkonventionen som svensk lag

5.7.1 Inledande om inkorporeringen

Barnkonventionen har inkorporerats som lag i Sverige. Den 1 januari 2020 trädde lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter i kraft. I regeringens proposition som föranledde inkorporeringen redogörs för behovet av detta och sammanfattningsvis framförs följande.⁵³ Genom en inkorporering blir konventionens bestämmelser gällande som lag och kan, med reservation för att alla bestämmelser inte är direkt tillämpliga i varje enskilt fall, läggas till grund för myndigheters beslut i mål och ärenden även när barnkonventionens bestämmelser inte uttryckligen framgår av annan lagstiftning. Inkorporeringen av barnkonventionen innebär inte att den får företräde framför annan lagstiftning. Hur en eventuell motstridighet mellan den inkorporerade konventionen och annan lagstiftning ska avgöras måste avgöras med hjälp av allmänna rättsliga tolkningsprinciper. Genom en inkorporering blir konventionen som helhet synligare och det blir tydligt att rättigheterna i konventionen hänger samman och ska tolkas i relation till varandra och finnas samlade i en lag. Konventionen blir på så sätt ett pedagogiskt verktyg och ett sammanhållet regelverk att förhålla sig till.⁵⁴

⁵² Prop. 2017/18:186, s. 84 och Ds 2019:23, s. 47.

⁵³ Prop. 2017/18:186.

⁵⁴ Prop. 2017/18:186, s. 74 ff.

I propositionen framförs vidare att barnkonventionen genom inkorporering ges ställning som svensk lag vilket innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. En inkorporering av barnkonventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter och är ett sätt att skapa en grund för ett barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet där rättigheterna ses utifrån ett helhetsperspektiv. Konventionens ställning som lag kan också förväntas påverka utvecklingen av såväl befintlig som ny lagstiftning. En inkorporering innebär också ett förtydligande av att lagstiftaren ska beakta och synliggöra barnkonventionen genom att i förarbeten göra en tydlig koppling till rättigheterna i konventionen. En inkorporering innebär att barnets roll som rättssubjekt med egna specifika rättigheter tydliggörs och kan därmed förväntas medverka till att barnet i högre grad hamnar i fokus i de situationer som gäller barnet. En inkorporering av barnkonventionen bidrar enligt regeringen till att synliggöra barnets rättigheter och är ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet där rättigheterna ses utifrån ett helhetsperspektiv.⁵⁵

5.7.2 Konventionsbestämmelsernas tillämplighet

Genom regeringens proposition om inkorporeringen av barnkonventionen framgår att det är regeringens bedömning att frågan om vilka bestämmelser i konventionen som är direkt tillämpliga och vilka som inte är det bör överlämnas till rättstillämparen.⁵⁶ Som skäl för sin bedömning anför regeringen i huvudsak följande. Det är varken möjligt eller lämpligt att i förarbetena till inkorporeringslagen ange vilka bestämmelser som är direkt tillämpliga och vilka som inte är det. Om en viss konventionsbestämmelse är direkt tillämplig eller inte kan bero på den specifika situationen. En sådan uppräknings skulle dessutom kunna hämma rättsutvecklingen och en dynamisk tolkning av barnkonventionen. Regeringen anser därför att det därför bör överlämnas till domstolar och andra rättstillämpande organ, ytterst de högsta domstolarna som prejudikatsbildare, att inom befintliga rätts-

⁵⁵ Prop. 2017/18:186, s. 74 ff.

⁵⁶ Prop. 2017/18:186, s. 88 f.

liga ramar bedöma om en bestämmelse är direkt tillämplig eller inte. Inte heller detta är något nytt för rättstillämparen då inte heller alla bestämmelser i nationell rätt är av sådan karaktär att de direkt och självständigt grundar rättigheter. Syftesbestämmelser och principförklaringar får till exempel betydelse först när de ses i ett sammanhang med andra rättsregler. Om det bedöms saknas reglering kan det åtgärdas genom transformering för att på så sätt tydliggöra för rättstillämparen hur bestämmelsen i barnkonventionen kan tolkas i ett särskilt sammanhang.⁵⁷

⁵⁷ Prop. 2017/18:186, s. 88 f.

6 Det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande

6.1 Inledning

6.1.1 Uppdraget

Av direktivet framgår att utredningen ska ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism.

6.1.2 Arbete och utgångspunkter

För att kunna ta ställning till vad en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet innebär har utredningen analyserat protokollet och särskilt de artiklar som är centrala för tillämpningen, när det gäller exempelvis vilka villkor som ställs upp för prövning av klagomålsärenden, vilka avvisningsgrunderna är och när interimistiska åtgärder kan bli aktuella. Utredningen har även tagit del av andra relevanta dokument, som barnrättskommitténs arbetsordning, arbetsmetoder och riktlinjer för hantering av interimistiska åtgärder enligt tilläggsprotokollet. Tilläggsprotokollet och de övriga tre dokumenten återges i sina originalversioner på engelska och i svenska översättningar i bilaga 2–9. Utredningen redogör för väsentliga delar i tilläggsprotokollet och de övriga dokumenten i detta kapitel.

Utredningen har gjort bedömningen att fokus för utredningens uppdrag avseende tilläggsprotokollet är det individuella klagomålsförfarandet och inte de förfaranden som rör mellanstatliga klagomål eller utredningsförfaranden vid allvarliga eller systematiska kränkningar som också regleras i tilläggsprotokollet. Förfaranden som rör

mellanstatliga klagomål och utredningsförfaranden behandlas därför endast översiktligt.

Vilka juridiska krav som ställs upp för en ratificering av tilläggsprotokollet är givetvis också viktigt för att förutsättningarna vid en ratificering ska vara tydliga och klarlagda. Likaså de synpunkter på en ratificering som framförts av till exempel tidigare svenska regeringar, statliga myndigheter och civilsamhällesorganisationer.

Enligt direktiven ska utredningen redogöra för hur andra jämförbara länder som infört individuell klagorätt hanterat detta, inklusive erfarenheter från just barnrättskommittén, och redogöra för hur övriga nordiska länder har hanterat frågan om en eventuell ratificering av protokollet. Protokollet har hitintills ratificerats av 50 stater, varav 17 EU-stater. Eftersom alla stater har olika förutsättningar och olika rättsliga traditioner har utredningen bedömt att det i första hand är erfarenheterna i de övriga nordiska länderna som det är särskilt intressant att studera närmare. Förutom att de rättsliga systemen i de nordiska länderna har många likheter med det svenska, har det gjorts olika bedömningar i de nordiska länderna beträffande frågan om ratificering av tilläggsprotokollet. I kapitlet redogörs dels för de skäl och överväganden som gjorts i de två nordiska länder som har ratificerat protokollet, det vill säga Danmark och Finland, dels för de skäl som har legat till grund för Norges beslut att inte ratificera protokollet. Utredningen har haft möten och kontakter med motsvarigheten till Barnombudsmannen i Danmark (Børnerådet), Finland (Lapsiasia-valtuutettu) och Norge (Barneombudet) samt med ansvarigt departement inom Regeringskansliet i Danmark (Social-, Bolig- og Ældreministeriet) och ansvarigt departement inom Regeringskansliet i Finland (Utrikesministeriet) och redogör för det som kommit fram i samband med dessa. Redovisningen av de isländska erfarenheterna är mycket kortfattade eftersom det har varit svårare att få fram information om de isländska erfarenheterna.

Slutligen har utredningen tagit del av relevant statistik och avgöranden från barnrättskommittén.

6.1.3 Disposition

Inledningsvis redogörs för innehållet i tilläggsprotokollet och övriga relevanta dokument, vad som krävs för en ratificering i enlighet med protokollet och även svensk rätt. Därefter följer ett avsnitt med synpunkter på en eventuell ratificering av tilläggsprotokollet. I ett efterföljande avsnitt återfinns utredningens internationella utblick och avslutningsvis redogörs för relevant statistik samt fyra avgöranden från barnrättskommittén.

6.2 Protokollets tillkomst

I juni 2009 antog Rådet för mänskliga rättigheter (MR-rådet) en resolution om att inrätta en öppen arbetsgrupp för att undersöka möjligheten att utarbeta ett fakultativt protokoll till barnkonventionen innehållande ett individuellt klagomålsförfarande. Tio stater ställde sig öppet bakom initiativet med en öppen arbetsgrupp. Dessa var: Chile, Egypten, Finland, Frankrike, Kenya, Maldiverna, Slovakien, Slovenien, Thailand och Uruguay. Arbetsgruppen fick ett tvåårigt förhandlingsmandat. MR-rådet motiverade tillsättandet av arbetsgruppen med den näst intill universella ratificeringen av barnkonventionen, det faktum att individuella klagomålsförfaranden har upprättats för andra kärnkonventioner om mänskliga rättigheter inom FN samt att klagomålsförfarandet skulle komplettera rapporteringsförfarandet enligt konventionen.¹

I december 2009 hölls ett tre dagar långt möte med den öppna arbetsgruppen. En rapport om mötets innehåll och slutsatser togs fram och överlämnades till MR-rådet.² Av rapporten framgår i huvudsak följande. Vid mötet deltog ett stort antal statliga delegationer, både medlemmar och icke medlemmar i MR-rådet, däribland Sverige. Vid mötet deltog även en rad experter inom FN, representanter för EU och UNICEF. Som observatörer deltog flera civilsamhällesorganisationer. En rad frågor diskuterades under mötet, bland annat de bärande skälen för att utarbeta ett klagomålsförfarande enligt konventionen och en lämplig tidpunkt för detta. Vid mötet framhöll

¹ FN, *The Open-ended Working Group on an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/RES/11/1.

² FN, *Report of the open-ended working group to explore the possibility of elaborating an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/13/43.

flera av de statliga delegationerna barnkonventionens betydande inverkan när det gäller att hävda barn som bärare och innehavare av rättigheter och gav exempel på en positiv utveckling på nationell nivå när det gäller skydd och främjande av barns rättigheter. Ett antal delegationer framhöll även att barnkonventionens genomslag fortfarande var otillräckligt i flera avseenden och att barns rättigheter fortfarande kränktes. En del delegationer lyfte att inhemska rättsmedel ofta är otillräckliga och ibland till och med obefintliga. I detta avseende hänvisades till artikel 4 i barnkonventionen, som ålägger stater att vidta alla lämpliga lagstiftande, administrativa och andra åtgärder för genomförandet av rättigheterna och barnrättskommitténs allmänna kommentar om möjlighet till rättslig prövning av rättigheterna.

Av rapporten framgår även följande. Som skäl för ett individuellt klagomålsförfarande anfördes att barn har egna unika rättigheter och att barnkonventionen är den enda av FN:s nio kärnkonventioner om mänskliga rättigheter som ännu inte hade ett individuellt klagomålsförfarande knutet till sig. Vidare konstaterades att protokollet skulle skapa ett effektivt barnvänligt rättsmedel och att barnrättskommitténs praxis i hög grad skulle kunna bidra till tolkningen och tillämpningen av bestämmelserna i konventionen och utveckla rättsmedlen på nationell nivå. Olika åsikter framfördes avseende lämplig tidpunkt för ett utarbetande av protokollet, vilket berodde på att länder hade ratificerat barnkonventionen vid olika tidpunkter och därmed hade olika erfarenheter av den praktiska tillämpningen av konventionen. Vidare diskuterades om befintliga internationella klagomålsmekanismer skulle anses vara tillräckliga och att ett individuellt klagomålsförfarande till barnkonventionen därför inte behövdes. Avseende frågan om förfarandets överlappning med andra klagomålsförfaranden knutna till andra FN-konventioner var bilden att de befintliga mekanismerna och systemen endast ger ett visst skydd för barns rättigheter. Utifrån lärdomar från befintliga klagomålsmekanismer effektivitet ansågs den i hög grad bero på kommittéernas tillgänglighet. Frågan om förhållandet mellan rättsmedlen på internationell respektive nationell nivå diskuterades också. Slutsatserna var i huvudsak följande. Förfarandena måste vara barnvänliga på alla nivåer, vilket innefattar en skyndsam hantering av ärendena. Internationella skyddsmekanismer kan bidra till att stärka mekanismerna på nationell nivå. En viktig utgångspunkt är dock att de nationella rättsmedlen som regel måste vara uttömda för att den internationella mekanismen ska aktualisera-

ras. Mot denna bakgrund diskuterades vikten av att barn får tillgång till rättsmedel i den nationella ordningen. Sammanfattningsvis uttryckte ett flertal statliga delegationer under mötet sitt stöd för att ta frågan om ett individuellt klagomålsförfarande vidare vilket resulterade i en rekommendation till MR-rådet att ett nytt tilläggsprotokoll om en individuell klagomålsmekanism skulle tas fram.³

Den 24 mars 2010 antog MR-rådet en resolution att ge den öppna arbetsgruppen ett mandat och uppdrag att utarbeta ett utkast till ett tilläggsprotokoll om en individuell klagomålsmekanism.⁴ Utifrån nu nämnda resolution skedde förhandlingar om dess innehåll under 2010 och 2011. Den 16 februari 2011 presenterade arbetsgruppen ett färdigt utkast till protokoll, vilket överlämnades till MR-rådet. MR-rådet antog protokollet den 17 juni 2011 och överförde dess antagande till generalförsamlingen för behandling.⁵ Protokollet antogs av FN:s generalförsamling den 19 december 2011 och öppnades för undertecknande den 28 februari 2012.⁶ 20 stater undertecknade protokollet redan den 28 februari 2012, bland annat Belgien, Finland, Spanien och Tyskland. Protokollet trädde i kraft den 14 april 2014, tre månader efter det att det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats i enlighet med artikel 19 punkt 1 i protokollet.

6.3 Protokollets innehåll

6.3.1 Inledning

Protokollet innehåller totalt 24 artiklar utöver en inledning (preamble). Det har inte införts några nya materiella bestämmelser i protokollet. Av inledningen framgår det övergripande syftet med protokollet, det vill säga att protokollet ska förstärka och komplettera nationella och regionala mekanismer och ge barn möjlighet att framställa klagomål när deras rättigheter har kränkts. Av inledningen framgår även bland annat följande. Barns särskilda ställning och be-

³ FN, *Report of the open-ended working group to explore the possibility of elaborating an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/13/43.

⁴ FN, *Open-ended Working Group on an optional protocol to the Convention on the Rights of the Child to provide a communications procedure*, A/HRC/RES/13/3.

⁵ FN, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, A/HRC/RES/17/18.

⁶ FN, *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, A/RES/66/138.

roendeställning kan skapa verkliga svårigheter för dem att söka upprättelse för kränkningar av deras rättigheter. När barn söker upprättelse för kränkningar av deras rättigheter enligt barnkonventionen så ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Behovet av barnvänliga förfaranden ska beaktas på alla nivåer.

Protokollet är uppbyggt på samma sätt som andra protokoll avseende individuella klagomålsförfaranden tillhörande FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter. I stor utsträckning används samma formuleringar i bestämmelserna i de olika protokollen om klagomålsförfaranden.

Protokollet består av fyra delar. I den första delen finns bland annat inledande bestämmelser om barnrättskommitténs behörighet och allmänna principer för barnrättskommitténs verksamhet. I den andra och tredje delen finns bestämmelser om de olika klagomålsförfarandena enligt protokollet. I den fjärde delen finns slutbestämmelser.

Protokollet reglerar tre olika förfaranden

- Ett förfarande och system för individuella klagomål till barnrättskommittén. Denna ordning är obligatorisk för alla stater som ansluter sig till protokollet. Bestämmelserna om den här ordningen finns i protokollets andra del, artiklarna 5–11 och i artiklarna 12–29 i barnrättskommitténs arbetsordning. Se vidare i avsnitt 6.3.3.
- Ett förfarande och system för mellanstatliga klagomål, det vill säga att stater ges rätt att klaga på andra staters kränkningar av konventionen. Denna ordning är frivillig för alla stater som ansluter sig till protokollet och kräver därför en separat förklaring om att den berörda staten erkänner kommitténs behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål. Bestämmelser om det här förfarandet finns i protokollets andra del, i artikel 12 och i artiklarna 43–49 i arbetsordningen. Se vidare i avsnitt 6.3.5.
- Ett förfarande och system för utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar. Bestämmelserna om det här förfarandet finns i protokollets tredje del, i artiklarna 13–14 och i artiklarna 30–42 i arbetsordningen. Varje konventionsstat får vid anslutningen till protokollet förklara om den inte vill tillerkänna barnrättskommittén denna behörighet vad gäller ett förfarande

och system för utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar. Se vidare i avsnitt 6.3.5.

6.3.2 Behörighet och allmänna principer för barnrättskommitténs verksamhet

I den första delen av protokollet, artiklarna 1–4, finns bland annat bestämmelser om kommitténs behörighet och allmänna principer om barnrättskommitténs verksamhet.

Av artikel 1 framgår att en stat som är part i protokollet tillerkänner kommittén behörighet i enlighet med vad som anges i protokollet (punkt 1), att kommittén inte får nyttja sin behörighet i förhållande till en konventionsstat i frågor som rör kränkningar som anges i ett instrument som den staten inte är part i (punkt 2) och att kommittén inte ska ta emot klagomål som avser en stat som inte är part i protokollet (punkt 3).

Av protokollets artikel 2 framgår allmänna principer för barnrättskommitténs verksamhet. När kommittén utför sina uppgifter ska den vägledas av principen om barnets bästa. Den ska även beakta barnets rättigheter och åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

I enlighet med artikel 3 i protokollet har barnrättskommittén tagit fram en arbetsordning som den ska följa när den utför sina uppgifter enligt protokollet. Den första versionen av arbetsordningen antogs av barnrättskommittén den 28 januari 2013. Den 16 november 2021 kommunicerade kommittén en ny version efter att ändringar och tillägg gjorts under kommitténs åttioåttonde session i september 2021. Arbetsordningen finns i sin helhet i originalversionen på engelska i bilaga 4 och översatt till svenska i bilaga 5.

Arbetsordningen är omfattande och innehåller ett stort antal bestämmelser med detaljerade regler om handläggningen i kommittén för alla tre förfaranden i enlighet med protokollet. Arbetsordningen består av fyra delar: 1) allmänna bestämmelser, som gäller samtliga förfaranden i enlighet med protokollet, 2) bestämmelser som gäller behandling av enskilda klagomål, 3) bestämmelser som gäller protokollets utredningsförfarande och till sist 4) bestämmelser som gäller protokollets mellanstatliga klagomålsförfarande.

Av artikel 3 i protokollet framgår att arbetsordningen särskilt ska beakta artikel 2 i protokollet för att garantera barnvänliga förfaranden. Det framgår av artikel 3 i protokollet att kommittén ska införa skyddsmekanismer i sin arbetsordning för att förhindra att barn manipuleras av personer som företräder dem och att kommittén ges möjlighet att inte pröva klagomål som den inte anser vara förenliga med barnets bästa. Det framgår av artikel 1 punkt 2 i arbetsordningen att kommittén, när den utför sina uppgifter, ska vidta alla lämpliga åtgärder för att försäkra att barnet inte utsätts för otillbörlig påtryckning eller påverkan av personer som företräder det.

Av artikel 4 i tilläggsprotokollet framgår att stater ska vidta skyddsåtgärder, det vill säga åtgärder för att säkerställa att personer som lyder under dess jurisdiktion inte utsätts för kränkningar av mänskliga rättigheter, behandlas illa eller utsätts för repressalier till följd av att de har anfört klagomål eller samarbetat med kommittén enligt protokollet (punkt 1) och att berörda personers eller grupperns identitet inte ska offentliggöras utan deras uttryckliga samtycke (punkt 2). Av arbetsordningens artikel 4 framgår att, för det fall kommittén mottar tillförlitliga uppgifter om att en stat inte har fullgjort sina skyldigheter enligt artikel 4 punkt 1 i protokollet, får kommittén begära att staten snarast antar och vidtar alla lämpliga åtgärder för att upphöra med den rapporterade överträdelsen och lämna skriftliga förklaringar och förtydliganden angående denna till kommittén. Efterlevnaden av denna begäran ska övervakas. Kommittén får även göra offentliga uttalanden om detta och kan vidta andra lämpliga åtgärder.

I arbetsordningens artikel 2 finns en särskild skyndsamhetsprincip vilken innebär att kommittén för alla åtgärder enligt protokollet och i varje skede av förfarandet ska hantera klagomål skyndsamt och undvika onödigt dröjsmål. Kommittén ska också uppmuntra parterna att undvika onödigt dröjsmål.

I enlighet med artikel 8 i arbetsordningen ska en ledamot av kommittén inte delta i, närvara under eller på något sätt påverka förfarandet om ledamoten är medborgare i den stat som ärendet avser, har ett personligt eller yrkesmässigt intresse i ärendet eller om någon annan faktisk eller upplevd intressekonflikt föreligger eller om ledamoten i någon egenskap har deltagit i tillkomsten och antagandet av något beslut rörande klagomålet, förutom de förfaranden som är tillämpliga enligt protokollet, konventionen eller de materiella fakultativa protokollen till denna (punkt 1). Frågor som kan uppstå enligt

punkt 1 ska beslutas av kommittén utan deltagande av den berörda ledamoten. Enligt artikel 9 i arbetsordningen ska en ledamot som, av något skäl, anser att han eller hon inte bör delta eller fortsätta att delta i prövningen av ett klagomål frånträda denna och informera ordföranden om sitt beslut.

Vid behov får kommittén på eget initiativ samråda med oberoende experter, se artikel 10 i arbetsordningen.

I kapitel 5 redogörs närmare för barnrättskommitténs uppdrag och mandat i enlighet med barnkonventionen.

6.3.3 Det individuella klagomålsförfarandet

Villkor för prövning

I den andra delen av protokollet, i artiklarna 5–11, finns bestämmelser om det individuella klagomålsförfarandet.

Klagomål får framställas av eller för enskilda personer eller grupper av enskilda personer som lyder under en konventionsstats jurisdiktion och som hävdar att konventionsstaten kränkt någon av rättigheterna som fastställts i något av de instrument som staten är part i, vilket framgår av protokollets artikel 5 punkt 1. Enligt artikel 13 punkt 1 i arbetsordningen gäller det här oavsett om personernas rättskapacitet erkänns i den konventionsstat som klagomålet avser. Om ett klagomål framställs för en enskild person eller en grupp av enskilda personer ska detta ske med deras samtycke, såvida inte den som framställer klagomålet kan rättfärdiga att den agerat för deras räkning utan sådant samtycke. Det här framgår av tilläggsprotokollets artikel 5 punkt 2.

En framställan av ett klagomål ska avse ett barn. Med barn avses enligt artikel 1 i barnkonventionen varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet.

Av artikel 2 i barnkonventionen framgår att en stat ska respektera och tillförsäkra varje barn inom dess jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag. I barnkonventionen finns dock inte någon definition av begreppet jurisdiktion.⁷

⁷ Barnrättskommittén har gjort uttalanden om begreppet jurisdiktion. Se bland annat kommitténs allmänna kommentar nummer 6 (CRC/C/GC/6 punkt 12) och nummer 22 (CRC/C/GC/22 punkt 21) samt barnrättskommitténs utlåtande i ett klagomålsärende mot Finland den 7 oktober 2022 (CRC/C/91/D/100/2019).

Av artikel 13 punkt 2 i arbetsordningen framgår att klagomål även får framställas av utsedda ombud eller andra som agerar för det påstådda offrets/offrens räkning, då med deras uttryckliga samtycke. Om det kan befaras att klagomålet, trots offrets/offrens samtycke, kan vara ett resultat av otillbörlig påtryckning eller påverkan får kommittén uppmana FN:s generalsekreterare att begära ytterligare upplysningar eller handlingar, inklusive från tredje man i enlighet med artikel 23 punkt 1 i arbetsordningen, som visar att klagomålet för det påstådda offrets/offrens räkning inte är ett resultat av otillbörlig påtryckning eller påverkan och är för barnets bästa. En sådan begäran ska förbli konfidentiell och innebär inte på något sätt att tredje man blir part i förfarandet. Enligt artikel 13 punkt 3 i arbetsordningen får dock klagomål framställas för det påstådda offrets/offrens räkning utan sådant uttryckligt samtycke om klaganden kan rättfärdiga sitt agerande och kommittén anser att det är för barnets bästa. Om möjligt ska det påstådda offret/offren, för vilkas räkning klagomålet framställs, informeras om klagomålet och deras åsikter tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad.

Kommittén har endast behörighet att behandla konventionsstatens kränkningar av rättigheter enligt konventionen och/eller dess två första tilläggsprotokoll som inträffar efter det att detta protokoll har trätt i kraft. Detta följer av artikel 20 i tilläggsprotokollet.

Särskilt om interimistiska åtgärder

Interimistiska åtgärder regleras i artikel 6 i tilläggsprotokollet och i artikel 7 i arbetsordningen. Barnrättskommittén har dessutom beslutat om riktlinjer för interimistiska åtgärder i enlighet med tilläggsprotokollet. Dessa antogs vid barnrättskommitténs 80:e möte i januari/februari 2019. Riktlinjerna finns i sin helhet i originalversionen på engelska i bilaga 8 och översatta till svenska i bilaga 9.

Av barnrättskommitténs riktlinjer punkt 9 framgår följande. Interimistiska åtgärder utfärdade enligt artikel 6 i tilläggsprotokollet ålägger konventionsstaterna en internationell rättslig skyldighet som ska respekteras. Om den berörda konventionsstaten underlåter att verkställa en interimistisk åtgärd skulle det enligt barnrättskommittén undergräva ändamålet med det individuella klagomålsförfarandet och gör att ärendet mister sin betydelse. Sådan underlåtenhet innebär en

kränkning av artikel 6 i tilläggsprotokollet, som uttryckligen slår fast kommitténs befogenhet att vidta interimistiska åtgärder.

Av artikel 6 i tilläggsprotokollet framgår att kommittén, när som helst efter att den har mottagit ett klagomål men innan den tagit ställning i sakfrågan, får rikta en begäran till den berörda konventionsstaten om att skyndsamt överväga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att förhindra att den eller de personer som utsatts för de påstådda kränkningarna drabbas av irreparabel skada. Vidare framgår av punkt 2 i samma artikel att kommitténs utövande av det handlingsutrymme som anges i punkt 1 inte innebär något ställningstagande i frågan om klagomålet ska prövas eller i sakfrågan.

Av barnrättskommitténs riktlinjer punkt 8 framgår att interimistiska åtgärder kan beslutas när som helst under ärendets gång men att det i allmänhet sker vid registreringen. Eftersom den information som ligger till grund för kommitténs beslut vid detta tillfälle är provisorisk (i synnerhet utan konventionsstatens synpunkter), kan ett beslut om interimistiska åtgärder omprövas i ljuset av ytterligare information från parterna.

Av barnrättskommitténs riktlinjer punkt 2 framgår vidare att interimistiska åtgärder har dubbla funktioner, som försiktighetsåtgärd och skyddsåtgärd. Som skyddsåtgärd syftar åtgärden till att undvika irreparabel skada och bevara utövandet av mänskliga rättigheter. Som försiktighetsåtgärd syftar åtgärden till att vidmakthålla ett rättsförhållande som kommittén behandlar. Försiktighetsåtgärden syftar till att skydda rättigheter som riskerar att bli föremål för en allvarlig kränkning tills det att kommittén kan behandla klagomålet. Syftet är att säkerställa styrkan och effektiviteten hos kommitténs beslut i sakfrågan och därmed undvika kränkningar av de rättigheter som står på spel, vilket skulle kunna inverka negativt på det slutliga beslutets ändamålsenliga verkan (*effet utile*). Interimistiska åtgärder ger också den berörda staten möjlighet att verkställa det slutliga utlåtandet och följa den beslutade kompensationen.

Av riktlinjerna punkt 2 framgår även följande. För att fatta beslut om interimistiska åtgärder anser kommittén att exceptionella omständigheter ska innebära en *allvarlig påverkan* som en konventionsstats handlande eller underlåtenhet att handla kan få på en skyddad rättighet eller på den slutliga verkan av ett kommande beslut i ett ärende eller en framställan inför kommittén. Med *irreparabel skada* avses en

kränkning av rättigheter, som på grund av dess natur, inte skulle kunna ersättas, återställas eller gottgöras i tillräcklig utsträckning. Detta innebär också att det i princip inte finns något nationellt rättsmedel som står till buds och är ändamålsenligt.

Vad gäller allvaret i påverkan, erinrar kommittén i punkt 4 i riktlinjerna, om att konventionen och de båda materiella fakultativa protokollen ålägger staterna särskilda skyldigheter med beaktande av barns särskilda ställning. Kränkningar av barns rättigheter får ofta allvarliga och långvariga effekter på deras utveckling. Kommittén anser att kränkningar som har en allvarlig påverkan på barns rättigheter i den mening som avses i artikel 6 i tilläggsprotokollet, inte är begränsade till kränkningar av rätten till liv eller integritet utan kan omfatta alla rättigheter som omfattas av konventionen och dess båda materiella fakultativa protokoll.

Beträffande *irreparabel skada* anser kommittén, vilket framgår av riktlinjerna punkt 5, att barn är personer under utveckling och vissa kränkningar av deras rättigheter under den utvecklingen kan vara omöjliga att återställa om ingen tillräcklig ersättning existerar. Bedömningen av om det föreligger en irreparabel skada ska göras från fall till fall, med beaktande av åldern på det berörda barnet och andra omständigheter.

Vid bedömningen av dessa krav har kommittén funnit att risken eller faran måste vara överhängande och kunna bli verklighet, vilket framgår av riktlinjerna punkt 3. Om risken inte är överhängande, kan klaganden begära interimistiska åtgärder vid en senare tidpunkt, när risken har blivit överhängande. I alla händelser behöver inte risken eller faran för en överhängande irreparabel skada visas bortom allt tvivel men informationen från det påstådda offret/offren måste göra det möjligt för kommittén att avgöra vid första anblicken (*prima facie*) om en överhängande risk för en irreparabel skada med allvarlig påverkan på barns rättigheter föreligger. Av den anledningen ska klaganden lämna tillräcklig information om relevanta fakta och de påstådda kränkningarna för att visa att en välgrundad talan föreligger och bifoga, om möjligt, dokument som till exempel relevanta beslut av nationella myndigheter eller relevanta rapporter om läget i landet för att göra det troligt att en risk föreligger.

Av arbetsordningens artikel 7 punkt 2 framgår följande. Kommittén får utse en rapportör eller en arbetsgrupp som för kommitténs räkning får begära att den berörda konventionsstaten vidtar sådana interimistiska åtgärder som rapportören eller arbetsgruppen bedömer är nödvändiga för att förhindra att offret/offren för de påstådda kränkningarna eventuellt drabbas av irreparabel skada. Rapportören eller arbetsgruppen ska därefter, och så snart som möjligt, informera kommittén om vilka åtgärder som vidtagits i detta avseende.

Av riktlinjerna punkt 3 framgår att om kommittén begär interimistiska åtgärder ska det i begäran anges att detta inte innebär något ställningstagande om klagomålet ska prövas eller i sakfrågan avseende det enskilda eller mellanstatliga klagomålet eller avseende resultatet av utredningsförfarandet. Därefter framgår det av riktlinjerna punkt 4 att kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp ska övervaka efterlevnaden av en begäran om interimistiska åtgärder och får begära att konventionsstaten antar och vidtar alla lämpliga åtgärder för att efterleva begäran. Kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp får även göra offentliga uttalanden om detta. Av riktlinjerna punkt 5 framgår att den berörda konventionsstaten när som helst under förfarandet får framföra argument om den anser att begäran om interimistiska åtgärder bör upphävas eller inte längre är motiverad. Av riktlinjerna punkt 6 framgår att kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp när som helst under förfarandet får återkalla en begäran om interimistiska åtgärder baserat på information som den mottagit från berörda parter i det enskilda klagomålet. Slutligen framgår det av riktlinjerna punkt 7 att om kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp har begärt interimistiska åtgärder ska kommittén påskynda behandlingen av det enskilda eller mellanstatliga klagomålet eller utredningen.

Särskilt om avvisningsgrunder

Av artikel 7 i tilläggsprotokollet framgår ett antal situationer då kommittén inte ska ta upp ett klagomål till prövning. Ett klagomål får inte ha en anonym avsändare och det måste vara skriftligt (punkt a och b). Klagomålet får inte utgöra ett missbruk av rätten att klaga eller vara oförenligt med bestämmelserna i konventionen och/eller dess tilläggsprotokoll (punkt c).

Av artikel 7 punkt d i protokollet följer att ett klagomål inte ska tas upp till prövning om samma fråga har prövats av kommittén eller har prövats eller är under prövning inom ramen för ett annat internationellt utrednings- och tvistlösningsförfarande. Eftersom klagomål avseende samtliga individuella klagomålsförfaranden till FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter tas emot av samma sekretariat (PUAS) kan ett och samma klagomål inte prövas av flera FN-kommittéer.

Som utgångspunkt gäller vidare att ett klagomål inte ska tas upp till prövning om inte alla nationella rättsmedel har uttömts, i enlighet med artikel 7 punkt e i protokollet. Detta krav gäller dock inte när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse. Vidare kan barnrättskommittén anse att ett klagomål inte ska tas upp till prövning om klagomålet är uppenbart orgrundat eller inte tillräckligt styrkt (artikel 7 punkt f).

Klagomålsförfarandet är tidsmässigt begränsat genom att kommittén inte kan behandla klagomål om förhållanden som inträffat innan protokollet trädde i kraft för den berörda staten, om inte dessa omständigheter har fortsatt att föreligga efter den dagen (artikel 7 punkt g). En framställan om ett klagomål ska vidare lämnas till barnrättskommittén inom ett år efter de att alla nationella rättsmedel har uttömts, om inte den som framställt klagomålet kan visa att klagomålet inte hade kunnat framställas inom den tidsgränsen (artikel 7 punkt h).

Behandling och uppföljning av klagomålsärenden

Av tilläggsprotokollet artikel 8 punkt 1 framgår att barnrättskommittén så snart som möjligt och konfidentiellt ska underrätta den berörda konventionsstaten om alla klagomål som den har mottagit i enlighet med protokollet, om inte kommittén konstaterar att klagomålet ska avvisas. Vidare framgår av protokollets artikel 8 punkt 2 att konventionsstaten ska överlämna skriftliga förklaringar eller uttalanden som klargör saken och uppgift om eventuella rättsmedel som den har erbjudit. Konventionsstaten ska avge sitt svar så snart som möjligt och senast inom sex månader.

Av artikel 9 i protokollet framgår att kommittén ska erbjuda berörda parter sitt bistånd för att försöka nå en uppgörelse i godo (punkt 1). En uppgörelse i godo som nåtts med bistånd från barnrättskommittén avslutar behandlingen av klagomålet enligt protokollet (punkt 2).

Kommittén ska så snart som möjligt behandla de klagomål som den mottar, baserat på all den information som mottagits av kommittén och som också översänts till berörda parter, vilket framgår av protokollets artikel 10 punkt 1. Kommittén ska sammanträda inom stängda dörrar när den prövar klagomål och om kommittén har begärt interimistiska åtgärder ska behandlingen av klagomålet påskynas, i enlighet med protokollets artikel 10 punkt 2 och 3. Av protokollets artikel 10 punkt 5 framgår att när kommittén har prövat ett klagomål ska den utan dröjsmål avge sitt utlåtande om klagomålet och eventuella rekommendationer till berörda parter.

När kommittén prövar klagomål om påstådda kränkningar av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska kommittén bedöma rimligheten i de åtgärder som konventionsstaten har vidtagit i enlighet med artikel 4 i barnkonventionen. Kommittén ska då beakta att konventionsstaten kan vidta en rad möjliga politiska åtgärder för att genomföra de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i konventionen. Detta framgår av protokollets artikel 10 punkt 4. Se vidare om innehållet i och innebörden av artikel 4 i barnkonventionen i kapitel 5.

Av protokollets artikel 11 framgår att konventionsstaten ska beakta kommitténs utlåtande och eventuella rekommendationer och ska till kommittén avge ett skriftligt svar, inklusive information om eventuella åtgärder som vidtagits och som kommer att vidtas mot bakgrund av kommitténs utlåtanden och rekommendationer. Konventionsstaten ska avge sitt svar så snart som möjligt och inom sex månader. Kommittén får be konventionsstaten att lämna ytterligare upplysningar om de eventuella åtgärder som den har vidtagit med anledning av kommitténs utlåtanden eller rekommendationer eller genomförandet av en eventuell uppgörelse i godo.

Barnrättskommittén följer upp staters åtgärder med anledning av kommitténs utlåtanden och rekommendationer, dock endast i ett begränsat urval av klagomålsärenden.⁸

⁸ Se bland annat barnrättskommitténs uppföljande rapport från den 25 oktober 2021 (CRC/C/88/2) och från den 26 juli 2022 (CRC/C/90/R.1).

Av arbetsordningen följer ytterligare detaljerade bestämmelser om det individuella klagomålsförfarandet (i artiklarna 14 till och med 29). Som exempel kan nämnas att det finns detaljerade bestämmelser om kommitténs prövning av klagomålet i sak (artikel 23) och i artikel 19 finns bestämmelser om när det är aktuellt med muntlig utfrågning.

Barnrättskommittén har tagit fram riktlinjer för muntliga utfrågningar.⁹ Dessa antogs av barnrättskommittén i september 2021.

Barnrättskommittén har vidare tagit fram särskilda arbetsmetoder för hanteringen av enskilda klagomål som mottas enligt det tredje tilläggsprotokollet. Dessa antogs av barnrättskommittén den 2 oktober 2015 och reviderades den 2 juni 2017 och den 4 juni 2021. Arbetsmetoderna finns i sin helhet i originalversionen på engelska i bilaga 6 och översatta till svenska i bilaga 7.

6.3.4 Övriga bestämmelser av vikt

FN:s generalsekreterare ska tillhandahålla de ekonomiska resurser som behövs för barnrättskommitténs verksamhet enligt protokollet. Detta enligt artikel 11 i arbetsordningen.

Enligt artikel 5 i arbetsordningen ska generalsekreteraren föra ett register över verksamheten enligt protokollet. Registret omfattar samtliga klagomål som kommer till kommitténs kännedom enligt protokollets alla förfaranden. Generalsekreteraren ska, då en ledamot av kommittén begär så, göra all information tillgänglig på framställningsspråket.

Kommittén får också inrätta arbetsgrupper och utse rapportörer som får lägga fram rekommendationer för kommittén och bistå den på det sätt som kommittén beslutar, i enlighet med artikel 6 punkt 1 i arbetsordningen.

Av tilläggsprotokollets artikel 16 framgår att kommittén ska, i den rapport som den vartannat år lägger fram inför generalförsamlingen i enlighet med artikel 44 punkt 5 i barnkonventionen, inkludera en sammanfattning av verksamheten enligt tilläggsprotokollet.

⁹ Guidelines for oral hearings in the context of the Committee's consideration of communications under the Optional Protocol on a communications procedure (CRC/C/157).

6.3.5 Mellanstatliga klagomål och det särskilda utredningsförfarandet

Utöver det individuella förfarandet som nu redogjorts för finns det i tilläggsprotokollet ett förfarande och system för mellanstatliga klagomål, det vill säga att stater ges rätt att klaga på andra staters kränkningar av konventionen. Denna ordning är frivillig för alla stater som ansluter sig till protokollet och kräver därför en separat förklaring om att den berörda staten erkänner kommitténs behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål. Detta i enlighet med tilläggsprotokollets artikel 12 punkt 1. Kommittén kan inte ta emot klagomål angående en konventionsstat som inte har avgett en sådan förklaring. Detta i enlighet med tilläggsprotokollets artikel 12 punkt 2.

Vidare finns det även i tilläggsprotokollet ett förfarande och system för utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar. Varje konventionsstat får vid anslutningen till protokollet förklara om den inte vill tillerkänna barnrättskommittén denna behörighet. Om barnrättskommittén mottar tillförlitliga uppgifter som indikerar att en konventionsstat begått allvarliga eller systematiska kränkningar av rättigheterna i konventionen eller dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi eller om indragning av barn i väpnade konflikter ska kommittén erbjuda konventionsstaten att samarbeta vid prövningen av uppgifterna och utan dröjsmål framföra sina synpunkter om de berörda uppgifterna, i enlighet med artikel 13 punkt 1 i protokollet.

Flertalet av FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande klagomålsförfaranden har en ordning för mellanstatliga klagomål och ett utredningsförfarande. Enligt uppgift från PUAS är det ytterst sällsynt att mellanstatliga klagomål och det särskilda utredningsförfarandet tillämpas i praktiken.

6.4 Anslutning till och ikraftträdande av protokollet

6.4.1 Förutsättningar enligt tilläggsprotokollet

Av artikel 18 i tilläggsprotokollet följer i huvudsak följande. Tilläggsprotokollet är öppet för undertecknande för alla stater som har undertecknat, ratificerat eller anslutit sig till barnkonventionen eller något av dess två första fakultativa protokoll. Alla stater som har ratificerat

eller anslutit sig till konventionen eller något av dess två första fakultativa protokoll kan ratificera eller ansluta sig till tilläggsprotokollet. Anslutningen verkställs genom att anslutningsinstrumentet deponeras hos generalsekreteraren. Protokollet träder därefter i kraft tre månader efter den dag då anslutningsinstrumentet deponerats.

En konventionsstat får när som helst säga upp protokollet genom ett skriftligt meddelande till FN:s generalsekreterare. Närmare reglering om detta finns i artikel 22 i protokollet.

Varje konventionsstat åtar sig i enlighet med artikel 17 i protokollet att sprida och öka kännedomen om protokollet och ska underlätta tillgången till information om kommitténs utlåtanden och rekommendationer, särskilt i frågor som rör konventionsstaten, med lämpliga och aktiva medel och i tillgänglig form för både vuxna och barn, inklusive personer med funktionsnedsättning.

6.4.2 Förutsättningar enligt svensk lag

Enligt 10 kap. 3 § regeringsformen krävs riksdagens godkännande innan regeringen ingår en för riket bindande internationell överenskommelse som förutsätter att en lag ändras eller upphävs eller att en ny lag stiftas, eller i övrigt gäller ett ämne som riksdagen ska besluta om. Om det riksdagsbeslut som avses ska fattas enligt en särskild ordning, ska denna följas även vid riksdagens godkännande av överenskommelsen. Även i andra fall krävs riksdagens godkännande innan regeringen ingår en för riket bindande internationell överenskommelse, om överenskommelsen är av större vikt. Regeringen kan dock avstå från att inhämta riksdagens godkännande, om rikets intresse kräver det. Regeringen ska då i stället överlägga med Utrikesnämnden innan överenskommelsen ingås.

Sveriges internationella avtal med mera finns samlade i en särskild förteckning, Sveriges överenskommelser på det internationella området (SÖ).¹⁰

¹⁰ www.regeringen.se/rattsliga-dokument/sveriges-internationella-overenskommelser.

6.5 Synpunkter på en ratificering av tilläggsprotokollet

6.5.1 Uttalanden och ställningstaganden av regeringen

Det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande har varken undertecknats eller ratificerats av Sverige.

I regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter från 2016/2017 uttalade regeringen följande:

Regeringen tar sina åtaganden när det gäller mänskliga rättigheter på största allvar och vill vara säker på att det är görligt att leva upp till de åtaganden som görs. Oavsett om Sverige ratificerar tilläggsprotokollet eller inte så är det av största vikt att det finns nationella system för att se till att rättigheterna är tillvaratagna.¹¹

I Sveriges senaste rapport till barnrättskommittén 2021 med anledning av efterlevnaden av barnkonventionen i Sverige uppgav regeringen följande:

En ratifikation av det tredje tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande ska övervägas och regeringen kommer att se över frågan.¹²

Inom ramen för den senaste rapporteringen 2019 avseende den universella granskningsmekanismen, den så kallade Universal Periodic Review (UPR), uttalade regeringen följande:

För att barn ska kunna tillgodose sina rättigheter är det viktigt att de har förutsättningar att utkräva dem. Ett sådant utkrävande kan ske på olika sätt. Ett eventuellt tillträde till det tredje tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande väcker ett antal frågor som måste analyseras innan regeringen kan ta ställning i frågan.¹³

Inom ramen för den efterföljande granskningen med anledning av Sveriges UPR-rapport accepterade Sverige en rekommendation om att överväga en ratificering av tilläggsprotokollet.¹⁴

¹¹ Regeringens skrivelse 2016/17:29, s. 45.

¹² Regeringskansliet (2021), *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter*, s. 7.

¹³ Regeringskansliet (2019), *Nationell rapport från Sverige inom ramen för den tredje cykeln av Universal Periodic Review*, s. 5.

¹⁴ Regeringskansliet (2020), *Response from the Swedish Government regarding UPR recommendations*, s. 5.

6.5.2 Uttalanden och ställningstaganden av barnrättskommittén och andra aktörer

I barnrättskommitténs sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport från mars 2015, rekommenderar kommittén Sverige att ratificera det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande i syfte att ytterligare främja uppfyllandet av sitt åtagande om barnets rättigheter.¹⁵ I barnrättskommitténs sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport från mars 2023, rekommenderar kommittén Sverige att ytterligare stärka barns rättigheter genom att ansluta sig till det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande.¹⁶

Barnombudsmannen har vid upprepade tillfällen uttalat att Sverige bör tillträda tilläggsprotokollet, senast i en tilläggsrapport till barnrättskommittén inför kommitténs dialog med Sverige avseende Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport.¹⁷

Institutet för mänskliga rättigheter har i ett underlag ställt till barnrättskommittén inför kommitténs dialog med Sverige avseende Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, välkomnat regeringens beslut att tillsätta en utredning med uppdrag om att bland annat ta ställning till om Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet. Institutet framhåller bland annat att den individuella klagorätten till FN-kommittéerna är ett av flera viktiga instrument för att rättigheterna ska kunna utkrävas i praktiken.¹⁸

Unicef Sverige anser att Sverige ska ratificera tilläggsprotokollet och anser därtill att det ska inrättas en nationell klagomålsmekanism för barn.¹⁹

I de möten som utredningen haft med representanter från barnrättskommittén och PUAS står det klart att det finns en stark förhoppning om att Sverige, som betraktas som ett föregångsland för

¹⁵ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport (CRC/C/SWE/CO/5), s. 14.

¹⁶ Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport (CRC/C/SWE/CO/6-7), s. 15.

¹⁷ Barnombudsmannen (2022), *FN:s konvention om barnets rättigheter, Tilläggsrapport, Sveriges sjätte och sjunde rapportperiod*, s. 6.

¹⁸ Institutet för mänskliga rättigheter (2022), *Kompletterande information till FN:s kommitté för barnets rättigheter*, s. 11.

¹⁹ Unicef Sverige (2017), *Hur ska barn i Sverige få upprättelse när deras rättigheter kränkts? För- och nackdelar med en ratificering av barnkonventionens tilläggsprotokoll om individuell klagorätt*, s. 40 ff.

att respektera och främja mänskliga rättigheter, ska ratificera protokollet. Som skäl anförs bland annat att en svensk ratificering skulle vara en viktig politisk signal om att barns rättigheter respekteras fullt ut i Sverige. Ett annat exempel på skäl som anförs är att Sverige genom en ratificering visar andra stater och världssamfundet i stort att det är viktigt att ställa sig bakom FN:s konventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande protokoll.

6.6 Internationell utblick

6.6.1 Statistik

Utredningen har inhämtat relevant statistik med mera.²⁰ Av de 196 stater som har ratificerat barnkonventionen har, i februari 2023, 50 stater ratificerat tilläggsprotokollet däribland Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Schweiz, Spanien, Turkiet och Tyskland. De två senaste staterna att ratificera var Litauen och Nya Zealand (under 2022). Totalt 16 stater har undertecknat men inte ratificerat protokollet. Dessa är: Elfenbenskusten, Ghana, Guinea-Bissau, Kap Verde, Kazakstan, Madagaskar, Mali, Malta, Marocko, Mauritius, Nordmakedonien, Polen, Rumänien, Senegal, Serbien och Österrike.

Exempel på stater som varken har undertecknat eller ratificerat protokollet är Island, Nederländerna, Norge och Storbritannien. Norge har beslutat sig för att inte ratificera protokollet, se närmare om detta i avsnitt 6.6.2. Enligt PUAS finns det inte några ytterligare exempel på stater som har tagit ställning för att inte ratificera protokollet. Enligt PUAS pågår processer i Filippinerna, Sydafrika och Österrike för en ratificering av tilläggsprotokollet.

Totalt har 17 EU-länder ratificerat protokollet. Dessa 17 är: Belgien, Cypern, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Italien, Kroatien, Litauen, Luxemburg, Portugal, Schweiz, Slovakien, Slovenien, Spanien, Tjeckien och Tyskland. De tio EU-länder som inte har anslutit sig är: Estland, Grekland, Lettland, Malta, Nederländerna, Polen, Rumänien, Sverige, Ungern och Österrike.

²⁰ www.ohchr.org.

Tabell 6.1 Antal stater som ratificerat tilläggsprotokollet per år sedan ikraftträdandet 2014

År	Antal stater
2012	2
2013	7
2014*	5
2015	8
2016	7
2017	8
2018	5
2019	4
2020	0
2021	2
2022	2

* Tilläggsprotokollet trädde i kraft tre månader efter att det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats hos FN:s generalsekreterare i enlighet med artikel 19 punkt ett i tilläggsprotokollet, i april 2014.

Källa: www.ohchr.org.

6.6.2 Norge

Norge ratificerade barnkonventionen 1991 och 2003 inkorporerades den i norsk rätt och blev norsk lag.

Frågan om Norge ska ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen har varit föremål för politisk debatt och beslut i Stortinget vid flera tillfällen.

Den 29 november 2012 beslutade Stortinget att rikta en begäran till den norska regeringen att genomföra en utredning som skulle belysa fördelar och nackdelar med att ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen.²¹ Den 11 mars 2013 tilldelades advokat Frode Elgesem detta uppdrag av den norska regeringen. Den 3 juni 2013 avrapporterade Frode Elgesem sitt uppdrag.²²

I uppdraget ingick bland annat att beskriva protokollets innehåll och juridiska struktur och att synliggöra fördelar och nackdelar med eventuell norsk anslutning till protokollet, inklusive att analysera långsiktiga juridiska, administrativa och ekonomiska konsekvenser.

I utredningen konstateras bland annat att det är få barn som nyttjar befintliga nationella klagomålsmekanismer och att en ratificering av

²¹ Stortinget (2013–2014), Representantforslag 53 S, dokument 8:53 S.

²² Elgesem Frode (2013), *Vurdering av fordeler og ulemper ved eventuell norsk tilslutning til FNs barnekonvensjons tilleggsprotokoll om individuell klagerett, en juridisk analyse*.

protokollet därför skulle kunna innebära en förstärkning av skyddet för barns rättigheter. En annan fördel som beskrivs är att en ratificering skulle innebära att fokus riktas mot de nationella klagomålsförfarandena och ger incitament för berörda myndigheter att förbättra och effektivisera dessa, vilket i sin tur skulle undvika att klagomål framställdes barnrättskommittén.

Utredningen redovisar även några potentiella nackdelar med en eventuell ratificering av tilläggsprotokollet. En sådan nackdel är risken för att barn pressas till att inleda ett klagomål trots att de inte önskar det själva och därmed kan de komma att utnyttjas av vuxna som driver ärendet utan att det är förenligt med barnets bästa. Ett enskilt internationellt klagomålsärende bedöms även kräva resurser bland annat i form av utredningskostnader. Utredningen pekar vidare på att om ett klagomål har betydelse även för andra ärenden kan nationella beslut behöva skjutas upp i avvaktan på behandlingen i barnrättskommittén. Utredningen konstaterar att en framställan till barnrättskommittén alldeles oavsett kommer innebära en förlängd handläggningstid i det enskilda fallet.

Elgesems utredning remitterades till ett antal offentliga aktörer. En bred majoritet av dessa ansåg att Norge skulle ansluta sig till det tredje tilläggsprotokollet. Den 16 maj 2014 meddelade regeringen att de avsåg att återkomma i frågan om en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Som skäl anfördes att regeringen behövde analysera och värdera utredningen ytterligare.²³

Den 11 november 2014 bad Stortinget regeringen att lägga fram ett förslag om ratificering av tilläggsprotokollet senast under 2015.²⁴ Den 8 december 2015 bad Stortinget regeringen att återkomma i frågan.²⁵

Den 30 september 2016 meddelade den norska regeringen att regeringen inte ämnade att lägga ett förslag om att ratificera det tredje tilläggsprotokollet. Regeringen pekade på att en ratificering av tilläggsprotokollet visserligen skulle stärka övervakningen av barnkonventionens implementering och barns rättsliga ställning men att skälen emot vägde tyngre. Som skäl till att inte ratificera tilläggsprotokollet anförde regeringen bland annat att vissa av artiklarna i konventionen är för vaga och för målinriktade för att kunna åberopas i ett individuellt klagomålsförfarande, bland annat lyftes arti-

²³ Stortinget (2014–2015), Innst. 24 S, Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen.

²⁴ Stortinget (2014), Anmodningsvedtak nr. 8.

²⁵ Stortinget (2105), Anmodningsvedtak nr. 109.

kel 27 (om rätten till levnadsstandard) som ett exempel, och att det från början inte var tänkt att barnkonventionen skulle innehålla ett individuellt internationellt klagomålsförfarande. Den norska regeringen framhöll även en oro över att låta barnrättskommittén få befogenhet att besluta om åtgärder, som förvisso inte är rättsligt bindande, men som skulle kunna få stor samhällsbetydelse och framtvunga ändringar i lagstiftning och att dessa skulle få budgetära konsekvenser för staten. Regeringen anförde att detta var en hög risk eftersom barnkonventionen har företrädare framför vanligt lag i Norge. Regeringen pekade även på tveksamheter kring kompetensen samt resurserna inom barnrättskommittén. Av intresse är att regeringen i samma meddelande också aviserade att regeringen inte heller ämnade att lägga förslag om att ratificera tilläggsprotokollen om en individuell klagomålsmekanism till vare sig CESCER eller CRPD.²⁶

I januari 2017 behandlades regeringens inställning i frågan om ratificering av tilläggsprotokollet i Stortinget, där en majoritet ansåg att osäkerheten av konsekvenserna av en ratificering var betydande. Minoriteten hävdade däremot att en ratificering skulle ha en positiv signaleffekt och påpekade att anslutningen inte skulle innebära några nya materiella förpliktelser. Minoriteten hänvisade också till Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), som anført att regeringen har en överdriven oro för inskränkningen av det nationella handlingsutrymmet.²⁷

Frågan om ratificering av tilläggsprotokollet behandlades även av den statliga utredningen om en ny barnelov år 2020.²⁸ Utredningen hade inte i uppdrag att se närmare på frågan om ratificering men valde att kommentera den i sin avrapportering till regeringen. Hälften av ledamöterna i utredningen ansåg att frågan om en ratificering borde utredas på nytt och hälften ansåg att Norge inte borde ratificera tilläggsprotokollet. De som ansåg att frågan borde utredas på nytt anförde att det mot bakgrund av konventionens rättsliga ställning i Norge skulle vara meningsfullt att införa en internationell klagomålsmekanism för att följa upp eventuella rättighetskränkningar och stärka efterlevnaden av konventionen. De menade även att det faktum att Norge redan har anslutit sig till andra individuella klagomålsmekanismer knutna till

²⁶ Stortinget (2015–2016), Meld. St. 39, Individklageordningene til FN's konvensjoner om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, barnets rettigheter og rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

²⁷ Stortinget (2016–2017), Innst. 161 S, vedtak 454.

²⁸ Norges offentlige utredninger, *Ny barnelov – till barnets beste*, 2020:14, s. 112 ff.

konventioner om mänskliga rättigheter gjorde det orimligt att inte ge barn tillträde till ett motsvarande förfarande. Det framhölls också att barnkonventionen innehåller unika och särskilda rättigheter som särskilt syftar till att stödja och skydda barn. Dessa finns inte i andra konventioner och det är därför viktigt att barn har tillgång till klagomålsmekanismer relaterade även till dessa bestämmelser. I utredningsarbetet med en ny barnlov menade deltagarna att de hade blivit varse behovet av att fokusera på eventuella kränkningar av barns rättigheter i fall där barnet inte själv är part och kan överklaga ett beslut med befintliga nationella rättsmedel. Med en internationell klagomålsmekanisk skulle arbetet med att säkerställa att barn har tillgång till nationella rättsmedel påskyndas. Det framhölls också att utlåtandena från barnrättskommittén inte är rättsligt bindande och att det är upp till staterna att bestämma hur de ska användas och följas.

Den andra hälften av deltagarna menade att det inte var en uppgift för utredningen att se närmare på frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet. Man hänvisade även till beslutet i Stortinget i januari 2017 att inte ratificera tilläggsprotokollet. Den andra hälften av deltagarna framhöll bland annat följande som skäl emot en ratificering. Det finns inga villkor eller förväntningar i barnkonventionen om att individuella klagomål ska kunna behandlas i ett internationellt organ. Barnrättskommittén har redan i dag befogenheter för att bevaka och följa upp staternas efterlevnad av barnkonventionen. Barnkonventionen är norsk lag och har därmed redan en betydande inverkan. Ett stort antal stater har inte ratificerat tilläggsprotokollet. Det faktum att Norge har anslutit sig till andra individuella klagomålsmekanismer är inte ett skäl i sig för att ratificera tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Det är inte självklart att en ratificering av tilläggsprotokollet innebär att rättssäkerheten för barn stärks. Det är allmänt känt att FN-kommittéerna är överbelastade med ärenden. Barnrättskommittén är inte ett rättsligt organ som utifrån sin sammansättning och sina arbetsmetoder kan ge värdefull input till nationella organ. Barnrättskommittén är inte lämpligt att hantera enskilda ärenden på ett sätt som säkerställer grundläggande rättssäkerhetsgarantier. För det fall att frågan om en ratificering kommer att utredas på nytt är det viktig att se närmare på bland annat hur barnrättskommittén arbetar för att nå tillräckliga krav på rättssäkerhet. Ett internationellt klagomålsförfarande kan skapa orealistiska förväntningar hos barn om vad kommittén kan bidra med och risken är stor att barn kan bli en bricka

som i första hand tjänar vuxnas intressen. Arbetet i barnrättskommittén kan inte på något sätt jämföras med arbetet i nationella domstolar eller i den statliga förvaltningen i övrigt, bland annat när det gäller kvalitetssäkring av representation, insyn och handläggningstid.²⁹

Den 29 mars 2022 beslutade Stortinget att inte rikta en begäran till den norska regeringen om att ratificera tilläggsprotokollet.³⁰ Detta sedan tre ledamöter från tre olika partier lagt fram ett sådant förslag i Stortinget.³¹ I Stortingets behandling av förslaget framfördes argument både för och emot en ratificering av tilläggsprotokollet. Som argument för en ratificering framhölls bland annat att en ratificering kan bidra till ett ökat rättsligt skydd för barn i Norge. Som argument emot en ratificering lyftes bland annat fram att en anslutning till klagomålsförfarandet kan begränsa norska myndigheters handlingsutrymme att fastställa ekonomiska och sociala prioriteringar och att kommittén ibland gör långtgående tolkningar av barnkonventionen.³²

När nu nämnda förslag lades fram i Stortinget inkom Norges Institusjon for menneskerettigheter (NIM) med ett inspel till Stortinget. Där förordade institutet en ratificering av tilläggsprotokollet och påpekade bland annat att Norge redan är materiellt bundet av bestämmelserna i barnkonventionen och att konventionen innehåller särskilda rättigheter för barn som inte kan prövas genom andra internationella överenskommelser som Norge är anslutna till.³³

I samband med att utredningen träffade representanter för den norska motsvarigheten till Barnombudsmannen (Barneombudet) har Barneombudet fört fram till utredningen att myndigheten är positiv till en norsk ratificering av tilläggsprotokollet. Barneombudet menar att det främsta skälet för att ratificera protokollet är att en ratificering skulle kunna bidra till att stärka de inhemska rättsmedlen genom att det individuella klagomålsförfarandet kan synliggöra eventuella brister i den nationella klagomålsordningen.³⁴

²⁹ Norges offentliga utredningar, *Ny barnelov – till barnets beste*, 2020:14, s. 112 ff.

³⁰ Stortinget, Stortingstidende Referat fra møter i Stortinget, 29 mars, Sesjonen 2021–2022, Nr. 61.

³¹ Stortinget, Representantforslag 56 S, (2021–2022) fra stortingsrepresentantene Kathy Lie, Grunde Almeland og Tobias Drevland Lund.

³² Stortinget, Innst. 179 S, (2021–2022), Innstilling til Stortinget fra utenriks- og forsvarskomiteen.

³³ Institusjon for menneskerettigheter, Innspill til Stortinget om klagerett for barn, NIM-B-2022-005.

³⁴ Barneombudet, muntliga oppgifter, 2022-06-16.

6.6.3 Danmark

Danmark ratificerade barnkonventionen 1991. Den 7 januari 2016 trädde det tredje tilläggsprotokollet i kraft i Danmark.

Inför beslut om ratificeringen har en kommitté inom det danska Justitiedepartementet redogjort för argument som talar för respektive emot en ratificering.³⁵ Kommittén bestod av totalt 15 ledamöter. Kommittén identifierade ett antal argument som kunde tala för respektive emot en ratificering. Som skäl för en ratificering anförde kommittén bland annat följande. Främjandet av mänskliga rättigheter globalt är en utrikespolitisk prioritet. Om Danmark ratificerar tilläggsprotokollet bidrar det till att underbygga Danmarks roll som en effektiv och trovärdig internationell aktör inom området mänskliga rättigheter och bidrar därmed till Danmarks arbete för att främja mänskliga rättigheter globalt. Att Danmark redan har ratificerat tilläggsprotokollet om en individuell klagomålsmekanism till CEDAW och att ett politiskt beslut har fattats att ratificera tilläggsprotokollet till CRPD bör tillmätas betydelse i sammanhanget. Det är svårt att hävda att barn ska behandlas annorlunda än kvinnor och personer med funktionsnedsättning.

Som skäl emot en ratificering anförde kommittén bland annat följande. Flera av barnkonventionens artiklar är vaga och allmänt formulerade. Som exempel kan artikel 24 nämnas, som bland annat stadgar barnets rätt att åtnjuta det högsta möjliga hälsotillståndet. Bestämmelser av detta slag kan inte anses omedelbart lämpade för att användas som rättslig grund för att lösa tvister. Dessutom är en del av rättigheterna i konventionen sådana som avser ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden, som i stor utsträckning kräver politiska överväganden om fördelning av tillgängliga resurser, prioriteringar mellan olika hänsyn med mera. Sådana val bör göras av den lagstiftande makten i enlighet med dansk rättstradition. Mot denna bakgrund finns det en risk att barnrättskommittén i praktiken kommer att komplettera de aktuella bestämmelserna på ett annat sätt än den danska lagstiftande makten. Även om uttalandena från barnrättskommittén inte är folkrättsligt bindande och regeringen därför i princip kan vägra att följa dem kan det vara svårt för de danska domstolarna att bortse från dem. Om Danmark ofta vägrar att följa

³⁵ Justitsministeriet (2014), Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, nr. 1546, s. 296 ff.

barnrättskommitténs utlåtanden skulle det på sikt kunna undergräva dess legitimitet och skada Danmarks internationella rykte. Det är dock att förvänta sig att domstolarna i allmänhet kommer att inta ett återhållsamt förhållningssätt till tolkningen av konventionens vaga och oprecisa bestämmelser. Det är därför osäkert hur stor risken som redogörs för ovan i praktiken är. Danmark kommer också att ha möjligheten att, oavsett om Danmark ratificerar tilläggsprotokollet eller inte, kunna avge yttranden i klagomålsärenden mot andra stater i enlighet med tilläggsprotokollet. Det här innebär att Danmark kommer att kunna inkludera barnrättskommitténs utlåtanden vid tolkning och tillämpning av danska rättsregler, även om de inte har lämnats in i klagomål mot Danmark.

Sex ledamöter i kommittén förordade en ratificering av tilläggsprotokollet. Som skäl anfördes i huvudsak följande. Det finns ingen grund för att inte ratificera tilläggsprotokollet och därmed ge barn sämre möjligheter att lämna in internationella klagomål än andra skyddade grupper. Den internationella klagomålsmekanismen kommer att innebära ett stärkt rättskydd för en utsatt grupp som har ett särskilt skyddsbehov. Barnrättskommitténs utlåtanden kommer att ha betydelse för uttolkningen och tillämpningen av barnkonventionen. Det är inte avgörande att konventionen, likt andra konventioner om mänskliga rättigheter, inte är omedelbart lämpade att använda i enskilda ärenden. Att Danmark kan vara oense om tolkningen av barnkonventionens bestämmelser talar inte emot en ratificering i sig. Barnrättskommitténs utlåtanden i enskilda klagomålsärenden är inte rättsligt bindande.

Tre ledamöter i kommittén avstod från att ta ställning till en ratificering och pekade i stället ut ett antal överväganden som är viktiga att beakta. Bland annat lyftes följande överväganden. En ratificering av tilläggsprotokollet ger barn möjlighet att få en ytterligare prövning av upplevda rättighetskränkningar. Danmark har redan ratificerat eller beslutat att göra det avseende andra klagomålsförfaranden till FN-konventioner om mänskliga rättigheter. Att mot denna bakgrund även ratificera tilläggsprotokollet till barnkonventionen kan inte anses vara ett stort steg. Barnrättskommitténs utlåtanden är inte rättsligt bindande vilket kan vara både en för- och en nackdel. Utlåtandena kan bidra till tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen men samtidigt ändrar de inte på situationen för den enskilde.

En ytterligare ledamot i kommittén tog inte heller ställning och framhöll bland annat att det finns en betydande risk att barnrättskommittén vid en ratificering gör mer långtgående tolkningar än vad barnkonventionen kräver.

Fem av ledamöterna i kommittén yttrade sig inte i frågan om ratificering av tilläggsprotokollet mot bakgrund av att de representerade den sittande regeringen.

I februari 2015 föreslog den danska regeringen att tilläggsprotokollet skulle ratificeras. Regeringen hänvisade till den ovan nämnda kommittén och dess redogörelse beträffande för- och nackdelar med en ratificering. Regeringen framhöll särskilt att barnrättskommitténs uttalanden inte är rättsligt bindande. Den 7 maj 2015 biföll Folketinget regeringens förslag. Inga lagändringar genomfördes i Danmark med anledning av ratificeringen.³⁶

6.6.4 Finland

Barnkonventionen gäller som lag i Finland sedan 1991. Finland undertecknade det fakultativa protokollet om en individuell klagomålsmekanism den 28 februari 2012. Den 12 februari 2016 trädde tilläggsprotokollet i kraft i Finland.

Den 4 december 2014 överlämnade den finska regeringen en proposition till riksdagen om att protokollet skulle träda i kraft i Finland.³⁷ I propositionen ingick ett lagförslag om ikraftträdande av de bestämmelser i protokollet som hör till området för lagstiftningen. Avsikten med lagen var att den skulle träda i kraft samtidigt med protokollet vid en tidpunkt som fastställs genom förordning av ansvarigt statsråd.

Propositionen om ratificeringen bereddes vid Utrikesministeriet som bland annat inhämtade utlåtanden om ändamålsenligheten av att underteckna protokollet. Utlåtanden inhämtades från exempelvis Finansministeriet, Inrikesministeriet, Justitieministeriet och Social- och hälsovårdsministeriet. Begäran om utlåtande sändes för kännedom också till statsrådets kansli, riksdagens justitieombudsmans kansli,

³⁶ Folketinget, beslutning 7 maj 2015, 2014/1 BSV 78.

³⁷ Regeringens proposition till riksdagen om godkännande av det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande till konventionen om barnets rättigheter samt med förslag till lag om sättande i kraft av de bestämmelser i protokollet som hör till området för lagstiftningen, RP 285/2014 rd.

justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet och Barnombudsmannens byrå. Ingen av nu nämnda remissinstanserna motsatte sig ett under-tecknande av protokollet.

Av propositionen framgår lagförslagets konsekvenser. I huvudsak konstaterar den finska regeringen följande.³⁸ Propositionen medför inte några direkta ekonomiska konsekvenser. Det är sannolikt att det kommer att anföras fler klagomål mot Finland till barnrättskommittén än till FN:s övriga kommittéer. Detta utifrån barnkonventionens och dess fakultativa protokolls innehållsmässiga breda räckvidd. Det skulle kunna bli aktuellt att betala ut ersättningar, om kommittén har rekommenderat detta, i sådana fall där en överträdelse har konstaterats. Detta kan alltså bli fallet trots att varken barnkonventionen eller dess fakultativa protokoll innehåller några bestämmelser om eventuell kompensation i sådana fall där barnrättskommittén konstaterat att en rättighet som tryggas i konventionen har kränkts. Kommitténs rekommendationer är inte folkrättsligt bindande på samma sätt som Europadomstolens domar. Finland har strävat efter att i möjligaste mån verkställa olika synpunkter, inklusive rekommendationer och ersättningar, som kommittéerna framfört i andra klagomålsförfaranden.

I propositionen konstateras också att ratificeringen i någon mån får konsekvenser för de myndigheter som kommer att ansvara för klagomålshanteringen, främst i form av ökade personalkostnader. Protokollet stärker rättsskyddet för barn genom att möjliggöra anförande av enskilda klagomål till kommittén för barnets rättigheter. Avsikten med de utlåtanden och rekommendationer som kommittén för barnets rättigheter meddelar med anledning av klagomål är att förbättra ställningen för de barn som anför klagomål. Utlåtandena och rekommendationerna liksom också mellanstatliga klagomål och resultaten av kommitténs utredningar kan indirekt påverka också andra barns ställning om det leder till att lagstiftningen och praxis eventuellt ändras. Förslagets genomförande skulle alltså bidra till att stärka ställningen för barnets rättigheter såsom rättsligt förpliktande mänskliga rättigheter samt mer generellt till att främja genomförandet av de mänskliga rättigheterna och förbättra rättsskyddet för barn. Ett effektivt genomförande av barnets rättigheter påverkar särskilt ställningen och rättigheterna för de allra mest utsatta befolknings-

³⁸ RP 285/2014 rd.

grupperna. Ikraftträdandet av klagomålsförfarandet kompletterar också den internationella övervakningen av de mänskliga rättigheterna.

Vid riksdagens behandling av regeringens proposition tillstyrkte grundlagsutskottet lagförslaget och anförde bland annat följande.³⁹ Det är viktigt att genomförandet av konventionen om barnets rättigheter och dess två första protokoll effektiviseras genom klagomåls- och utredningsförfarandena. Utskottet betonade att det behövs effektiv information om de rättigheter som barn garanteras genom konventionen och dess protokoll. Dessutom måste man se till att barnet eller barnets företrädare har tillgång till juridisk hjälp för att anföra klagomål.

Den 13 oktober 2015 beslutade riksdagen om propositionen och protokollet ratificerades sedan av presidenten den 30 oktober 2015.

6.6.5 Island

Island ratificerade barnkonventionen 1992 och den inkorporerades som isländsk lag 2013 tillsammans med de två första tilläggsprotokollen till barnkonventionen.⁴⁰ Island har inte ratificerat det tredje tilläggsprotokollet. Den isländska Barnombudsmannen framför i en rapport till barnrättskommittén 2020 att Island bör godkänna tilläggsprotokollet.⁴¹

6.7 Internationella erfarenheter av ratificeringen av tilläggsprotokollet

6.7.1 Inledning

Av artikel 42 i barnkonventionen framgår att konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn. Artikelns innebär att en stat har en skyldighet att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända både bland barn och vuxna.

Av artikel 17 i det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen framgår att varje konventionsstat åtar sig att sprida och öka känne-

³⁹ Grundlagsutskottet, betänkande GrUB 2/2015 rd.

⁴⁰ Lag No. 19/2013, Island, 2013.

⁴¹ www.barn.is/media/skyrslur/Skyrsla-ub-til-barnarettarnefndar-2020_vefutgafa.pdf.

domen om protokollet och ska underlätta tillgången till information om kommitténs utlåtanden och rekommendationer, särskilt i frågor som rör konventionsstaten, med lämpliga och aktiva medel och i tillgänglig form för både vuxna och barn, inklusive personer med funktionsnedsättning. Motsvarande bestämmelser finns i artikel 16 i tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och artikel 17 i tilläggsprotokollet om ett individuellt klagomålsförfarande till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Child Rights Connect är en internationell civilsamhällesorganisation som agerar som paraplyorganisation för ett 100-tal organisationer.⁴² Organisationen är baserad i Genève i Schweiz. Organisationen arbetar aktivt för att sprida information om det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen och verkar för att fler stater ska ratificera det. Organisationen har bland annat tagit fram information (*information pack*) om tilläggsprotokollet som beskriver klagomålsförfarandet och vilket ansvar staten respektive barnrättskommittén har.⁴³

I avsnitt 6.7.2 och 6.7.3 redovisas erfarenheterna av ratificeringen av tilläggsprotokollet i Danmark och Finland. Uppgifterna har utredningen tagit del av genom kontakter med ansvariga departement inom Regeringskansliet i Danmark respektive Finland samt motsvarigheterna till Barnombudsmannen i båda dessa länder.

6.7.2 Danmark

Statistik

Sedan tilläggsprotokollet trädde i kraft 2016 har barnrättskommittén avgjort totalt 14 klagomål mot Danmark. I sex av dessa ärenden⁴⁴ har kommittén ansett att det har förelegat en kränkning av en eller flera rättigheter i barnkonventionen. Samtliga 14 klagomål har rört asyl- och migrationsfrågor.⁴⁵ Ytterligare fem klagomålsärenden är anhängiggjorda men har ännu inte avgjorts.⁴⁶

⁴² www.childrightsconnect.org.

⁴³ www.childrightsconnect.org/wp-content/uploads/2018/01/CRC_OP3_info_pack_web.pdf.

⁴⁴ Klagomålsärenden CRC/C/77/D/3/2016, CRC/C/85//D/31/2017, CRC/C/90//D/96/2019, CRC/C/90//D/99/2019, CRC/C/86/D/83/2019 och CRC/C93/D/140/2021.

⁴⁵ <https://tbinternet.ohchr.org>, uppgifter hämtade 2023-06-27.

⁴⁶ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/individual-communications> (Recent complaints, Table of pending cases), uppgifter hämtade 2023-06-27.

Erfarenheter från Social-, Bolig- og Ældreministeriet

Utredningen har hämtat in information från det danska departementet (Social-, Bolig- og Ældreministeriet) inom Regeringskansliet. Departementet har lämnat i huvudsak följande information.⁴⁷ Enligt departementet har erfarenheterna av implementeringen av tilläggsprotokollet varit goda. Departementet menar att ratificeringen av tilläggsprotokollet har bidragit till att barn känner till sina rättigheter i större utsträckning och att barnkonventionen har blivit mer känd. Den danska regeringen publicerar kontinuerligt en sammanfattning av klagomål, både på regeringens webbplats, riktade mot den danska staten och andra stater, där barnrättskommittén har ansett att det föreligger en kränkning av en eller flera rättigheter i barnkonventionen. I vissa fall ger även regeringen sin syn på barnrättskommitténs slutsatser.⁴⁸

Erfarenheter från den danska Barnombudsmannen

Utredningen har hämtat in information från den danska motsvarigheten till Barnombudsmannen (Børnerådet). Børnerådet har i huvudsak lämnat följande information.⁴⁹ Myndigheten arbetar med att följa upp hur barns rättigheter efterlevs i Danmark. Børnerådet är positiva till att tilläggsprotokollet har ratificerats. De menar att ratificeringen utgör en viktig signal om att barns rättigheter är viktiga och att de ska respekteras samt att möjligheterna ökar för barn att få upprättelse när det nationella systemet brister. Myndigheten driver en särskild webbplats där barn, vårdnadshavare och andra ställföreträdare kan få information om de nationella klagomålsmekanismer som finns och hur en enskild går till väga för att lämna in ett enskilt klagomål.⁵⁰ På webbplatsen finns också information, inklusive en film, om processen för individuella klagomål till barnrättskommittén. Filmen togs fram av Børnerådet efter ett initiativ från den danska regeringen i samband med ratificeringen av tilläggsprotokollet och vänder sig direkt till barn, vårdnadshavare och andra ställföreträdare med information om hur man kan gå till väga för att framställa ett klagomål till barnrättskommittén. Filmen finansierades av den danska regeringen.

⁴⁷ Social-, Bolig- og Ældreministeriet, Danmark, muntliga uppgifter, 2023-04-24.

⁴⁸ sm.dk/arbejdsomraader/internationalt-samarbejde/fn-de-forenede-nationer/udtalelser-fra-fn-komiteer.

⁴⁹ Børnerådet, skriftliga uppgifter, januari 2023.

⁵⁰ www.boerneportalen.dk.

Utöver filmen har det inte vidtagits några andra implementeringsåtgärder med anledning av ratificeringen i Danmark. Enligt uppgifter från Børnerådet har barnrättskommitténs kritik generellt lett till att Flyktingnämnden, som behandlar klagomål gällande asylrelaterade beslut i Danmark, tar upp ärendena för ny prövning. I några av fallen har besluten upphävts, i andra fall har det ursprungliga beslutet fastställts.

I Danmark följer Institutet för mänskliga rättigheter (*Institut for Menneskerettigheder*) upp granskningar och utlåtanden från de olika FN-kommittéerna. Institutet publicerar avgöranden från FN-kommittéerna i en egen databas.⁵¹

6.7.3 Finland

Statistik

Barnrättskommittén har avgjort totalt sju klagomål mot Finland sedan tilläggsprotokollet trädde i kraft 2016. I två av dessa ärenden⁵² har kommittén ansett att en eller flera rättigheter i barnkonventionen har kränkts. Övriga ärenden togs inte upp till prövning i sak. Flertalet klagomålsärendena mot Finland rör asylsökande barns rättigheter och specifikt återvändande av barn till mottagningscenter i Grekland och familjeåterförening. Totalt 21 ärenden har ännu inte avgjorts. Av de anhängiga klagomålen gäller 16 avvisning av barn och deras vårdnadshavare som fått avslag på sin asylansökan, medan fyra gäller familjeåterförening och ett gäller samiska barn och malmletningsreserveringar i nordvästra Finland.⁵³

Erfarenheter från Utrikesministeriet

Utredningen har inhämtat information från Rättstjänsten, Enheten för människorättsdomstols- och människorättskonventionsärenden vid det finska Utrikesministeriet avseende implementeringen av det tredje tilläggsprotokollet i Finland. Utrikesministeriet har i huvudsak lämnat följande information.⁵⁴

⁵¹ www.menneskeret.dk/om-os/menneskerettigheder/menneskerettigheder-danmark.

⁵² Klagomålsärenden CRC/C/86/D/51//2018 och CRC/C/91/D/100/2019.

⁵³ Utrikesministeriet, skriftliga uppgifter, 2023-06-22.

⁵⁴ Utrikesministeriet, skriftliga uppgifter, 2023-06-22.

Godkännandet av klagomålsförfarandena till FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter har i Finland ansetts vara en naturlig förlängning av de nationella rättsmedlen och viktigt för fullgörandet av de internationella människorättsåtagandena. Inga särskilda åtgärder vidtogs alltså i fråga om ratificeringen av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Det tredje tilläggsprotokollet anses viktigt för att stärka tillgodoseendet av barnets rättigheter. Utrikesministeriet bedömer att det tredje tilläggsprotokollet har ökat medvetenheten om barnets rättigheter och om barnkonventionens direkta tillämplighet i domstolarna. De klagomål som väckts mot Finland efter att tilläggsprotokollet trätt i kraft nationellt kan anses ha inverkat positivt till exempel på Migrationsverkets (Migri) anvisningar för hur barnets bästa ska beaktas i första hand och om hörande av barnet i asylförfarandena. Klagomålsförfarandet i barnkonventionen tillämpas i Finland för närvarande främst i utlänningsärenden. Vid ratificeringen av tilläggsprotokollet beredde man sig särskilt på att många klagomål skulle komma att handla om vårdnadstvister och att barnrättskommittén skulle utnyttjas som en fjärde instans, genom vilken klagande som är missnöjda med det nationella avgörandet försöker söka ändring. I de fortfarande anhängiga klagomålen om avvisning av asylsökande som fått avslag på sin asylansökan har klagomålet lämnats in till barnrättskommittén omedelbart när den första instansen, det vill säga förvaltningsdomstolen, inte har meddelat verkställighetsförbud, det vill säga inte har förbjudit avvisning av den asylsökande. I dessa fall har inte alla nationella rättsmedel utnyttjats, eftersom klagomålen endast har behandlats i första instans, förvaltningsdomstolen.

Vidare menar Utrikesministeriet att det är problematiskt att de interimistiska föreläggandena skickas per e-post, ofta efter tjänstetid, och att kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR) inte kontrollerar att de kommer fram, även om det skulle gälla mycket brådska fall. Detta gäller även för FN:s övriga övervakningsorgan för konventioner. När det gäller en korrekt hantering av klagomål är den svaga processledningen och oförutsägbarheten en utmaning. Handläggningstiderna är långa och i vissa fall ges flera besked utan vetskap om huruvida behandlingen kommer att fortsätta. Kvitteringar och de klagandens handlingar är ofta avsevärt försenade. OHCHR svarar inte på alla förfrågningar från den svarande staten eller svarar sent. Förfarandena är oklara och måste gång

efter annan preciseras. Ett problem som gäller samtliga ärenden är avsaknaden av ett skyddat och säkert dokumentsystem. Vanligtvis skickar OHCHR klagomålet och dess bilagor per e-post. När det gäller de klagandes integritetsskydd är det oroväckande att OHCHR även skickar bilagor med känslig information via offentliga molntjänster. Utrikesministeriet har ingått ett avtal med OHCHR om direkt kommunikation mellan OHCHR och utrikesministeriets enhet för människorättsdomstols- och människorättskonventionsärenden. Det överenskomna kommunikationsförfarandet fungerar dock inte fullt ut, eftersom det ständigt uppstår brister eller fel i distributionen. OHCHR informerar inte, utom i enskilda fall, om kommande avgöranden. Avgörandet sänds till den svarande staten per e-post samma dag som till den klagande. De klagomål som meddelats med stöd av det fakultativa protokollet har avsevärt ökat arbetsbördan vid utrikesministeriets enhet för människorättsdomstols- och människorättskonventionsärenden och vid de ministerier och underlydande ämbetsverk som är behöriga i respektive ärende.

Utrikesministeriet menar att kostnadseffekterna inte bedömdes som tillräckliga när protokollet godkändes. Också tillsynen över verkställandet av avgörandena ökar arbetsbördan. Kommittén förutsätter skriftlig rapportering inom sex månader från delgivningen av avgörandet. Därefter sänds den svarande statens svar till den klagande för kommentarer, varpå staten åter ges möjlighet att lämna kommentarer, som den klagande i sin tur får kommentera. Kostnadseffekter uppkommer också till följd av de långa handläggningstiderna, eftersom den svarande staten i och med verkställighetsförbuden har ålagts att hålla kvar barn som lämnat klagomål och deras vårdnadshavare i Finland så länge klagomålet behandlas.

Till sist har Utrikesministeriet uppgett följande. Varken barnkonventionen eller det tredje tilläggsprotokollet innehåller några bestämmelser om effektiv gottgörelse och alltså inte heller om behörigheten för barnrättskommittén att utfärda förelägganden om gottgörelse som är bindande för konventionsstaterna. Kommittén är alltså i princip inte behörig att förelägga konventionsstaterna att lämna gottgörelse eller att förordna något om gottgörelse. Kommittén definierar inte heller närmare i sina avgöranden vad som avses med gottgörelse. På grund av de oklara formuleringarna i kommitténs avgöranden är det svårt att definiera vad effektiv gottgörelse (*effective reparation*) är. Eftersom Finland hittills endast har fått två avgöranden där det kon-

stateras att en eller flera artiklar i konventionen har kränkts, är det för tidigt att bedöma om kommitténs avgöranden får en vidare betydelse. I Finland har innehållet i dessa avgöranden analyserats i samråd med de behöriga myndigheterna. Avgörandena har publicerats i en vid krets.

Erfarenheter från den finska Barnombudsmannen

Utredningen har hämtat in information från den finska motsvarigheten till Barnombudsmannen (Lapsiasiavaltuutettu). De har i huvudsak lämnat följande information.⁵⁵

Möjligheterna i Finland att driva en process i barnrättskommittén eller i en annan FN-kommitté är begränsade. I vissa situationer kan personer få ersättning, helt eller delvis, från staten. Rättshjälp beviljas vanligen inte om den enskilde har en rättsskydds försäkring som täcker kostnaderna.

Barnombudsmannen har uppmärksammat utredningen på att Grundlagsutskottet i den finska Riksdagen har betonat att det behövs effektiv information om de rättigheter som barn garanteras genom konventionen och dess protokoll. Dessutom måste man se till att barnet eller barnets företrädare har tillgång till juridisk hjälp för att anföra klagomål.⁵⁶

Enligt finska Barnombudsmannen har inte något skadestånd betalats ut till berörda med anledning av de fall där kränkningar av konventionen har konstaterats av barnrättskommittén. Enligt Lagen om statens skadeståndsverksamhet (2014/978) tillämpas denna på betalning av ersättningar av statsmedel när det är fråga om ersättning som grundas på ett beslut som något internationellt rättskipnings- eller undersökningsorgan har meddelat.⁵⁷

Barnombudsmannen i Finland, är en självständig och oberoende statlig myndighet med uppdrag att främja barnets rättigheter.⁵⁸ Barnombudsmannen säkerställer att barnens ställning och rättigheter beaktas i lagstiftningen och beslutsfattandet. På Barnombudsmannens

⁵⁵ Barnombudsmannen, Finland, muntliga och skriftliga uppgifter, 2023-03-20.

⁵⁶ Grundlagsutskottet, betänkande, GrUB 2/2015 rd.

⁵⁷ Se vidare i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om statens skadeståndsverksamhet samt till vissa lagar som har samband med den, RP 159/2014 rd och den finska skadeståndslagen (412/1974), 5 kap. 6 §.

⁵⁸ www.lapsiasia.fi/etusivu.

webbplats finns information om hur enskilda kan lämna in klagomål till barnrättskommittén.⁵⁹

Den finska Barnombudsmannen har uppgett till utredningen att de inte har vidtagit några särskilda åtgärder med anledning av anslutningen till protokollet. Myndigheten har inte heller fått något uppdrag i frågan från den finska regeringen.

Den finska Barnombudsmannen har i övrigt uppgett följande till utredningen. Barnombudsmannen var positiv till att Finland skulle ansluta sig till protokollet, i likhet med mer eller mindre samtliga aktörer i Finland. Antalet klagomål mot Finland har blivit fler på senare år vilket myndigheten tolkar som att medvetenheten om protokollet och barnets rättigheter generellt har ökat. Barnombudsmannen har oroat sig för att möjligheten att framställa klagomål till barnrättskommittén endast skulle få en effekt som en rättsskyddsåtgärd i efterhand och inte få betydelse för enskilda. Till viss del menar Barnombudsmannen att den här effekten har infriats då förfarandet i barnrättskommittén har visat sig vara ytterst långsamt. Ändå menar Barnombudsmannen att förfarandet har varit framgångsrikt sammantaget sett. Anslutningen har varit principiellt viktig då den signalerar att Finland tar mänskliga rättigheter på allvar och att barn kan få möjlighet till upprättelse om det finns brister i det nationella systemet. Anslutningen har också gett effekter på samhällsnivå genom de beslut som riktats mot Finland. Ett exempel på det är beslutet som rörde återvändande av barn från Syrien till Finland, som har lett till att Migrationsverket vidtagit åtgärder för att förbättra förfarandet avseende barn. Ratificeringen av protokollet har också höjt medvetenheten och kunskapen i samhället om barns faktiska möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt myndigheten, vilket sannolikt även beror på att de beslut som riktats mot Finland har fått relativt stort mediautrymme.

Slutligen har den finska Barnombudsmannen uppgett följande. En effekt av anslutningen att de nationella rättsmedlen har synliggjorts. Det kan konstateras att de nationella rättsmedlen inte alla gånger är särskilt tillgängliga för barn och att det i praktiken ofta krävs att barnets vårdnadshavare är aktivt för att barn ska få möjlighet att utkräva sina rättigheter. Barnets röst blir lätt obeaktad. Vidare konstaterar Barnombudsmannen också att det i Finland finns problem med långa handläggningstider i det nationella systemet. Det är

⁵⁹ www.lapsiasia.fi/sv/klagomal-hos-fn-s-kommitte-for-barnets-rattigheter.

inte ett problem som endast finns i barnrättskommittén eller i FN-systemet som sådant. Det är myndighetens uppfattning att det behöver göras ytterligare och särskilda ansträngningar i Finland för att ge information till barn och vårdnadshavare om barns rättigheter och hur de själva kan agera och till vilken instans de kan vända sig med olika typer av klagomål. Det är också myndighetens uppfattning att det behöver göras mer för att hjälpa barn att kunna klaga, både i den nationella ordningen och till barnrättskommittén. Barnombudsmannen är av uppfattningen att den finska regeringen och statliga myndigheter tar barnrättskommitténs arbete och utlåtanden och rekommendationer på stort allvar och att en begäran om interimistiska åtgärder efterlevs.

Till följd av en skrivelse från Barnombudsmannen i Finland 2018 antog riksdagen ett ställningstagande där riksdagen förutsatte att ansvarigt statsråd utarbetar en nationell barnstrategi.⁶⁰ Den nationella barnstrategin skulle vara ett verktyg för att främja barnets rättigheter och välbefinnande och ta sin utgångspunkt i barnkonventionen.⁶¹ Arbetet med att ta fram barnstrategin innefattade flera steg. Bland annat tillsattes en parlamentarisk kommitté som genomförde en kartläggning av de rättsliga utgångspunkterna för en barnstrategi. I kartläggningen nämndes protokollet om en individuell klagomålsmekanism som en av grunderna till en kommande barnstrategi.⁶² Barnstrategin färdigställdes i februari 2021. Den första genomförandeplanen för barnstrategin publicerades i oktober 2021.⁶³

6.8 Antal klagomålsärenden i barnrättskommittén

Utredningen har inhämtat statistik avseende antal klagomålsärenden i barnrättskommittén.⁶⁴

Sedan ikraftträdandet av tilläggsprotokollet 2014 har totalt 720 individuella klagomålsärenden framställts till barnrättskommittén (per den 18 januari 2023). 213 av dessa ärenden har registrerats. En registrering innebär att barnrättskommittén har ansett att de grundläggande villkoren för prövning är uppfyllda. Övriga 507 ärenden har inte registrerats och har avvisats enligt protokollets uppställda avvis-

⁶⁰ Riksdagen, B 5/2018 rd.

⁶¹ Riksdagen, RSk 34/2018 rd.

⁶² Social- och hälsovårdsministeriet, *Den rättsliga grunden i den nationella barnstrategin*, 2020:24.

⁶³ www.lapsenoikeudet.fi/sv/kampanj/barnstrategin.

⁶⁴ PUAS, muntliga och skriftliga uppgifter hämtade under 2023 och www.ohchr.org.

ningsgrunder. Oregistrerade ärenden, det vill säga de ärenden som avisats, är sekretessbelagda och skickas inte heller för kännedom till berörd stat. Det är endast registrerade klagomål, de vill säga de ärenden som uppfyller villkoren för prövning, som kommuniceras med berörd stat.

Tabell 6.2 Antal klagomålsärenden som har registrerats i barnrättskommittén under perioden 2017–2022 (totalt sett avseende samtliga stater som anslutit sig till klagomålsförfarandet)

År	Antal klagomål/ärenden
2017	31
2018	30
2019	40
2020	25
2021	36
2022	38 (beslut har tagits i 25 av dessa ärenden)

Källa: PUAS, 2023.

Av de 213 klagomålen som registrerats har barnrättskommittén fattat beslut i 116 ärenden. Av dessa 116 ärenden har barnrättskommittén funnit att det ägt rum en kränkning av en eller flera rättigheter i 39 ärenden. I 77 av de 213 ärendena har klagomålet avisats på någon grund. I 97 av 213 ärenden har barnrättskommittén ännu inte fattat något beslut.

Den absoluta majoriteten av de klagomål som framförts i de registrerade ärendena gäller asyl- och migrationsområdet (särskilt non refoulement, åldersbedömningar, förvar av barn, familjeåterförening och tillgång till processuella förfaranden). Den vanligaste frågan rör utvisning. Exempel på andra frågor som framförts i klagomål är bortförande av barn, vårdnads- och umgängesfrågor, surrogatmödraskap, barnaga, omskärelse av pojkar, rätten till utbildning, klimatförändringar och straffrättsliga påföljder för barn.

De stater som har flest registrerade ärenden är huvudsakligen europeiska: Spanien, Danmark, Schweiz, Finland, Belgien, Tyskland, Frankrike, Irland, Slovakien och Georgien. Stater som har flest registrerade ärenden utanför Europa är Argentina, Brasilien, Chile, Costa Rica, Panama, Paraguay och Turkiet.

6.9 Avgöranden från barnrättskommittén

6.9.1 Inledning

Utredningen har tagit del av ett antal avgöranden från barnrättskommittén. Som tidigare konstaterats handlar många ärenden i kommittén om migration men även andra frågor har aktualiserats. Nedan redogörs för fyra olika avgöranden från kommittén. I tre av dessa har kommittén ansett att en kränkning av barnkonventionen har skett, i det fjärde fallet avvisade kommittén klagomålet med hänvisning till att det inte var för barnets bästa att pröva klagomålet. Urvalet av dessa avgöranden har gjorts för att illustrera bredden på de frågor som kommittén kan behandla och de olika aspekter och bedömningar som kan aktualiseras.

6.9.2 Repatriering från ett syriskt flyktingläger av barn, vars föräldrar är inblandade i terroristverksamhet

Ärendet

Ett klagomål mot Finland gällde repatriering från ett syriskt flyktingläger av barn, vars föräldrar är inblandade i terroristverksamhet. Klagandena framställde klagomålet å sina barnbarns vägnar, som är finska medborgare men födda i Syrien. Barnen vistades i Al-Hol lägret i nordöstra Syrien. Föräldrarna anklagades för att ha samarbetat med Islamiska staten (IS).⁶⁵

Kommitténs utlåtande

Barnrättskommittén beaktade följande faktorer för att konstatera att Finland hade jurisdiktion i detta fall, eftersom barnen var finska medborgare:

- Tillgänglig information om att de finska barnen vistades i Al-Hol lägret under livshotande villkor och under kontroll av en de facto myndighet som uttryckligen meddelat att den inte kan eller vill skydda dem.

⁶⁵ Communication No. 100/2019, S.N. et al. V. Finland.

- Finlands relation med syriska myndigheter.
- Finlands möjligheter och förmåga att skydda dessa barns rättigheter genom att återföra dem till Finland eller tillhandahålla andra konsulära åtgärder. Denna möjlighet är visad genom det faktum att Finland redan framgångsrikt har återfört åtminstone 26 finska barn utan några rapporterade incidenter i samband med detta.

Eftersom Finland var medveten om den långa interneringen av de finska barnen i en livshotande situation och hade möjligheter att vidta åtgärder, ansåg kommittén att Finland hade en positiv skyldighet att skydda barnen från en överhängande risk för kränkning av deras rätt till liv och en verklig risk för kränkning av rätten att inte bli utsatt för grym, omänsklig eller förnedrande behandling. Kommittén ansåg att det fanns tillräcklig information för att konstatera att förhållandena i lägret utgjorde ett omedelbart och förutsägbart hot mot barnens liv och en förlängd internering utgjorde grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning i strid mot artikel 6 punkt 1 och 37a i barnkonventionen.

Finland uppmanades att vidta skyndsamma åtgärder för att föra hem barnen och återintegrera dem i Finland samt, under tiden som de var kvar i nordöstra Syrien, minska riskerna för deras liv, överlevnad och utveckling.

6.9.3 Tillgång till utbildning för barn med oklar administrativ status

Ärendet

Olika klagomål mot Spanien gällde tillgång till utbildning för barn med oklar administrativ status i Melilla, Spanien. Klagomålen framställdes av åtta marockanska barn som var födda och uppväxta i Melilla av migrerade föräldrar med oklar administrativ status. Även om barnen hade laglig rätt att gå i skolan kunde de i praktiken inte delta i undervisningen i Melilla på grund av att de måste ha dokument som det var svårt eller omöjligt att få fram på grund av deras oklara administrativa status.⁶⁶

⁶⁶ Communication No. 114/2020 m.fl., A.B.A et al. V. Spain.

Kommitténs utlåtande

Barnrättskommittén noterade att i samtliga fall hade klagandena blivit hindrade från att gå i skolan trots att de hade lämnat in flera dokument som utgjorde tillräckliga bevis för att de faktiskt bodde i Melilla och detta trots att Spanien erkände att alla barn har rätt till utbildning oavsett deras migrationsrättsliga eller administrativa status. Enligt kommittén medförde detta en skyldighet för Spanien att skyndsamt vidta alla nödvändiga åtgärder för att bekräfta deras faktiska vistelse i staden och omedelbart utbilda dem, vilket Spanien hade underlåtit att göra. Kommittén slog också fast att klagandena åtminstone hade visat en faktisk, indirekt åtskillnad i det sätt som de administrativa kraven för att gå i skolan hade tillämpats på och att detta hade en oproportionerlig effekt på klagandena på grund av deras oklara administrativa status och därmed deras nationalitet. Kommittén menade att för att vara förenligt med konventionen måste en sådan åtskillnad grundas på rimliga och objektiva kriterier med ett proportionerligt och legitimt syfte. Kommittén ansåg att detta inte var fallet här och Spanien hade därför kränkt klagandenas rätt till icke-diskriminering enligt artikel 2 jämfört med artikel 28 i konventionen.

Slutligen påminde kommittén Spanien om skyldigheten att följa en begäran om interimistiska åtgärder enligt artikel 6 i tilläggsprotokollet om en individuell klagorätt. Den noterade att Spanien hade underlåtit att följa begäran om interimistiska åtgärder, som innebar omedelbar rätt till utbildning av klagandena under tiden som deras klagomål behandlades. Spanien hade därför kränkt sin skyldighet enligt artikel 6 i tilläggsprotokollet.

När kommittén hade avgjort klagomålet hade alla barn fått utbildning. Spanien uppmanades dock att ge alla klagandena skadestånd och vidta åtgärder för att hjälpa dem att komma i kapp i skolan. Vidare rekommenderades Spanien att vidta omedelbara åtgärder för att erkänna ett barns bosättning i staden när det begärde att få gå i skolan och att omedelbart utbilda det när bosättningen var godkänd samt att tillhandahålla effektiva och tillgängliga rättsmedel om det uppstår en tvist beträffande barns rätt till utbildning. Slutligen borde Spanien tillhandahålla specialiserad utbildning för domare och administrativ personal i tillämpningen av barnkonventionen.

6.9.4 Osäkerhet om det vi ett återvändande till hemlandet skulle vara möjligt att registrera tre barn

Ärendet

Ett klagomål mot Danmark gällde osäkerhet om det vi ett återvändande till hemlandet skulle vara möjligt att registrera tre barn födda i Danmark. Klaganden var en kvinna från Kina som klagade på sina tre barns vägnar. Barnen var födda i Danmark 2014, 2015 respektive 2018. Familjen hade fått avslag på sin ansökan om asyl från de danska migrationsmyndigheterna. Klagomålet gällde flera frågor angående förföljelse med mera från kinesiska myndigheter men dessa avvisades av barnrättskommittén som ogrundade. Kommittén prövade däremot påståendet att barnen, om de tvingades återvända till Kina, inte skulle bli registrerade i det hushållsregister som är nödvändigt för att få tillgång till grundläggande service så som sjukvård och utbildning.⁶⁷

Kommitténs utlåtande

Barnrättskommittén påpekade att barnets bästa skulle vara en primär fråga i beslut angående utvisning av barn och bevisbördan åligger inte enbart klaganden, i synnerhet som staten ofta ensam har tillgång till relevant information. Mot bakgrund av tillgänglig information om situationen i Kina ansåg kommittén att Danmark hade kränkt artikel 3 i barnkonventionen, eftersom man inte hade försäkrat sig tillräckligt om att danska födelsebevis för barnen skulle vara tillräckligt för att de skulle kunna registreras i det kinesiska hushållsregistret. Inte heller hade man kontrollerat vilka andra åtgärder som kunde krävas för att barnen skulle få kinesiska födelseattester, sannolikheten för att de skulle kunna få dessa och hur lång tid en sådan process skulle ta. Eftersom en registrering i hushållsregistret är nödvändig för att få tillgång till sjukvård, utbildning och socialhjälp ansåg kommittén att beslutet att utvisa barnen även innebar en kränkning av rätten till liv, överlevnad och utveckling enligt artikel 6 och rätten till identitet enligt artikel 8 i barnkonventionen.

Kommittén rekommenderade att Danmark skulle avstå från att utvisa klaganden och hennes barn till Kina och vidta nödvändiga åtgärder för att förhindra liknande kränkningar i framtiden.

⁶⁷ Communication No. 031/2017, X.C., L.G. and W.G. v. Denmark.

6.9.5 Bristande verkställighet av en juridiskt fastställd umgängesplan mellan far och dotter

Ärendet

Ett klagomål mot Tyskland gällde en tysk medborgare som gav in klagomålet för sin 11-åriga dotters vägnar. Klaganden åberopade bland annat en kränkning av artikel 3 i barnkonventionen på grund av att barnets bästa inte hade beaktats av relevanta tyska myndigheter. Dessutom åberopade klaganden att artikel 5 i konventionen hade kränkts på grund av att han hade förhindrats att utöva sitt föräldraskap, sina rättigheter och skyldigheter och bidra till dotterns utveckling, eftersom de tyska myndigheterna hade misslyckats med att verkställa hans rätt till umgänge enligt en juridiskt fastställd umgängesplan.⁶⁸

Kommitténs utlåtande

Barnrättskommittén beslutade att inte ta upp klagomålet till prövning i sak enligt artikel 5 punkt 2 i tilläggsprotokollet till barnkonventionen.

Kommittén erinrade om att klagomål får ges in på påstådda offers vägnar, utan deras uttryckliga medgivande, när klaganden kan rättfärdiga handlandet på offrets vägnar och kommittén bedömer att det är för barnets bästa. Under sådana omständigheter kan en förälder, utan vårdnad, ändå anses vara en legal förälder och representera sitt barn inför kommittén om det inte kan fastställas att han eller hon inte agerar för barnets bästa.

I det aktuella fallet noterade kommittén att enligt information i akten från året innan så hade barnet upprepade gånger uppgett inför alla relevanta aktörer att hon inte ville ha någon kontakt med fadern. Kommittén konstaterade vidare att barnet nu var 13 år och hennes åsikt skulle ges vederbörlig betydelse i enlighet med hennes ålder och mognad. Beträffande frågan om omständigheterna i fallet tillät att det granskades trots avsaknaden av barnets samtycke till att klaganden agerade på hennes vägnar, beaktade kommittén att barnet nyligen upprepat sin vägran att ha kontakt med fadern. Det kan därför antas att om barnet hade fått möjlighet att uttrycka sin åsikt beträffande det aktuella ärendet så skulle hon inte ha samtyckt till att klagomålet gavs in av klaganden på hennes vägnar. Även om kommittén erkän-

⁶⁸ Communication No. 75/2019, M.W. et al. V. Germany.

ner att det i vissa fall kan finnas en konflikt mellan ett barns åsikt och hans eller hennes bästa så konstaterar kommittén att i detta fall har de nationella myndigheterna inte varit passiva under den aktuella perioden. Barnet har nyligen hörts av en domare, en legal företrädare har utsetts för att representera hennes intressen, expertyttranden har upprättats och ett nytt expertyttrande förväntas ges in i den pågående processen i domstolen.

Kommittén uttalade att den är medveten om moderns påstådda bristande samarbete, som har hindrat experterna från att utföra sina uppgifter utan förseningar. Trots detta anser kommittén att situationen förefaller övervakas av domstolen och det framgår av ett utdrag från hörandet av flickan att ett möte mellan en expert och flickan är planerat inom kort. Mot denna bakgrund, även om faderns klagomål utan dotterns samtycke var berättigat när klagomålet gavs in, medför senare händelser att kommittén anser att det inte längre är för barnets bästa att pröva klagomålet utan barnets uttryckliga samtycke. Kommittén är därför förhindrad att pröva klagomålet enligt artikel 5 i tilläggsprotokollet i förening med artikel 20 punkt 4 i arbetsordningen.

7 Analys av och ställningstagande till frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet

7.1 Inledning

7.1.1 Uppdraget

Av direktivet framgår att utredningen ska ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Om en ratificering föreslås, ska utredningen lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering. Utredningen ska även vid behov föreslå andra åtgärder som ger förutsättningar för ett väl fungerande förfarande vid en ratificering av protokollet, till exempel kunskapshöjande insatser och hur begäran om interimistiska åtgärder ska hanteras. I utredningens uppdrag ingår inte att föreslå om någon utpekad aktör bör få ett särskilt uppdrag att i enskilda fall överväga möjligheten att driva klagomål inför barnrättskommittén.

7.1.2 Arbete och utgångspunkter

För att ta ställning till om Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet behöver olika aspekter av en ratificering belysas och analyseras. Den övergripande huvudfrågan är vilka för- och nackdelar som följer av en ratificering. Särskilt viktigt att belysa är vilken betydelse en ratificering av tilläggsprotokollet kan få för enskilda barn och vilken betydelse den kan få för implementeringen av barnkonventionen på nationell nivå.

Utredningen har tagit del av synpunkter och information från ett stort antal nationella och internationella aktörer som belyst en rad

olika aspekter av en svensk ratificering och även lyft generella synpunkter om FN-kommittéernas klagomålshantering. Utredningen har vidare tagit del av tilläggsprotokollet och övriga relevanta dokument, så som arbetsordningen, arbetsmetoder med mera. Framkommen information, synpunkter och perspektiv på en svensk ratificering har därefter sammanställts och analyserats för att för- och nackdelar samt tänkbara konsekvenser ska kunna redovisas. Slutligen har utredningen tagit ställning i frågan om övervägande skäl talar för att Sverige bör ratificera tilläggsprotokollet eller inte.

Utredningen har också undersökt och redovisar vilka behov som finns av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.

För bakgrundsinformation om det tredje tilläggsprotokollet se kapitel 4 (FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande individuella klagomålsförfaranden), kapitel 5 (Barnkonventionen) och kapitel 6 (Det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett individuellt klagomålsförfarande). I kapitel 14 finns utredningens konsekvensutredning och finansieringsförslag.

7.1.3 Disposition

Inledningsvis redovisas och analyseras centrala aspekter av en ratificering av tilläggsprotokollet. Därefter redogörs för utredningens ställningstagande i frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet. Avslutningsvis redogörs för de behov utredningen har identifierat av vilka åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet.

7.2 Centrala aspekter av en ratificering av tilläggsprotokollet – redogörelse och analys

7.2.1 Betydelsen av en ratificering för att fortsatt genomföra barnkonventionen och främja dess genomslag i Sverige

Ratificeringen av barnkonventionen liksom av FN:s övriga kärnkonventioner om mänskliga rättigheter innebär ett folkrättsligt åtagande. FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter ska ses som det yttersta skydds nätet när och om en stat skulle brista i respekten för dessa rättigheter. De mänskliga rättigheterna är den yttersta garantin

för att skydda individen från ingrepp och försummelse från statens sida.

Barnkonventionen är unik genom att den innehåller särskilda rättigheter för barn. Konventionen tydliggör barnets egna och särskilda rättigheter. Ingen annan FN-konvention om mänskliga rättigheter omfattar rättigheter för barn på ett så heltäckande vis som barnkonventionen. Detta var också det bärande skälet till att barnkonventionen kom till. I dag är barnkonventionen ratificerad av nästintill alla världens stater. Tilläggsprotokollen anses vara en förstärkning och fördjupning av vad som följer av barnkonventionen.

Genom att ratificera barnkonventionen och dess första och andra tilläggsprotokoll har Sverige åtagit sig att vidta de åtgärder som krävs för att tillförsäkra barn de rättigheter som anges i konventionen och tilläggsprotokollen.

I barnkonventionen finns inga bestämmelser om effektiva rättsmedel eller upprättelse vid överträdelse av konventionen. Barnrättskommittén menar dock att det är underförstått att det ska finnas tillgång till effektiva rättsmedel på nationell nivå vid överträdelse av rättigheterna i konventionen och att detta måste finnas för att rättigheter ska ha betydelse.

Genom det tredje tilläggsprotokollet finns numera ett instrument och ett verktyg som möjliggör, under vissa förutsättningar, för barn, grupper av barn eller representanter för barn, att få en prövning av om en eller flera rättigheter i barnkonventionen har kränkts av en konventionsstat. Förfarandet kompletterar den rapporteringsskyldighet som staterna har åtagit sig att fullfölja för att granska genomförandet och efterlevnaden av barnkonventionen.

Barnkonventionen ratificerades av Sverige för drygt 30 år sedan och är sedan 2020 svensk lag. Sverige har även ratificerat de två första tilläggsprotokollen till konventionen.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan kan en ratificering av tilläggsprotokollet betraktas som en logisk och rimlig utveckling för att fortsatt genomföra barnkonventionen och främja dess genomslag i Sverige.

7.2.2 Betydelsen för enskilda barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

En ratificering av tilläggsprotokollet skulle innebära att enskilda barn, grupper av barn eller representanter för barn kan lämna in en framställan till barnrättskommittén om de anser att det har skett en kränk-

ning av deras rättigheter enligt barnkonventionen eller något av de övriga tilläggsprotokollen. Ett uttalat syfte med tilläggsprotokollet är att klagomålsordningen enligt protokollet ska komplettera, men inte ersätta, nationella klagomålsmekanismer. Tilläggsprotokollet ska ytterligare stärka implementeringen av barnkonventionen och de övriga tilläggsprotokollen.

I första hand ska klagomål hanteras nationellt. Ett klagomål ska därför enligt tilläggsprotokollet inte tas upp till prövning om inte alla nationella rättsmedel har uttömts. Detta krav gäller dock inte när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse. Möjligheten att få ett klagomål prövat av barnrättskommittén får därför i dessa situationer, när nationella rättsmedel saknas eller anses vara otillräckliga, särskilt stor betydelse för ett enskilt barn. På så sätt blir tilläggsprotokollet den yttersta garanten för att barn, i det enskilda fallet, får en prövning av en påstådd rättighetskränkning.

Att införa en möjlighet för barn att få en prövning av en påstådd rättighetskränkning kan riskera att skapa orealistiska förväntningar och förhoppningar hos det enskilda barnet och hans eller hennes anhöriga, om att prövningen av klagomålet (och särskilt dess utgång) ska få direkt betydelse för barnet och att hans eller hennes situation kan ändras med anledning av prövningen. Eftersom kommitténs utlåtanden inte är juridiskt bindande utan är att likställa med rekommendationer, finns inga sådana garantier. Betydelsen av att få en prövning i sig ska dock inte underskattas. Den kan uppfattas som en upprättelse, alldeles oavsett vad resultatet blir.

Bortsett från risken att klagomålsförfarandet skapar orealistiska förväntningar och förhoppningar på vad ett klagomål kan resultera i så innebär också de långa handläggningstiderna hos barnrättskommittén ett särskilt problem. Att vänta i flera år på ett utlåtande från kommittén kan upplevas som mycket påfrestande för ett barn. Om klagomålet dessutom handlar om ett ärende om utvisning av ett barn kommer barnet, om utvisningsbeslutet inhiberas under handläggningen i barnrättskommittén, att få leva i ovisshet om han eller hon ska utvisas under mycket lång tid. En sådan oviss väntan kan ha en negativ inverkan på barnets liv och utveckling. Det innebär också att barnet under de år som handläggningen pågår fördjupar sina band till Sverige, till exempel genom skolgång, klasskamrater, fritidsaktiviteter och vänner. Om barnet så småningom utvisas kan detta bidra till en ytterligare påfrestring.

Dessa negativa konsekvenser kan eventuellt i någon mån motverkas genom tydlig information om hur lång tid ett ärende kan ta. Insatser kan vara motiverade och behövas för att ge barn, och personer i barnets närhet, bra och tillräcklig information om processen och vad den kan leda till så att förväntningarna och förhoppningarna inte blir alltför stora och orealistiska.

När protokollet förhandlades fanns också farhågor om att vårdnadshavare och andra ställföreträdare skulle komma att utnyttja barn på ett otillbörligt vis. I regelverket finns därför särskilda skyddsmekanismer angivna för att skapa och säkerställa barnvänliga förfaranden i praktiken.

7.2.3 Betydelsen av en ratificering för att stärka de nationella rättsmedlen

Som redogjorts för tidigare menar barnrättskommittén att det är underförstått att det ska finnas tillgång till effektiva rättsmedel vid överträdelser av rättigheterna i konventionen och att detta måste finnas för att rättigheterna ska ha betydelse.

Ett klagomålsärende kan tas upp för prövning av barnrättskommittén när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse. En sådan prövning av klagomål i barnrättskommittén kan få till följd att eventuella brister i den nationella klagomålsordningen på olika rättsområden synliggörs. Lagstiftaren får då kännedom om att det kan finnas skäl att vidta åtgärder för att säkerställa att det finns tillräckliga och effektiva rättsmedel och att den nationella klagomålsordningen är väl fungerande. Detta leder i sin tur till att rättssäkerheten stärks och att möjligheterna ökar för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda.

7.2.4 Betydelsen av en ratificering för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen

Prövningen av klagomål enligt tilläggsprotokollet sätter det enskilda barnet och hans eller hennes egna rättigheter i fokus. Utöver den möjlighet som ges barn att få ett klagomål prövat i det enskilda fallet kan prövningen av klagomål i barnrättskommittén också synliggöra hur barnkonventionen och dess tilläggsprotokoll kan tolkas och tillämpas

i enskilda ärenden. Detta skulle kunna bidra till att kunskapen och kompetensen stärks på sikt hos svenska myndigheter och domstolar, beträffande tolkningen och den praktiska tillämpningen av barnkonventionen och dess tilläggsprotokoll.

Att det tar relativt lång tid innan ett ärende behandlas i kommittén gör dock att det kan dröja innan en sådan vägledning finns. Kritik har också framförts mot att kommitténs utlåtanden är alltför otydliga för att kunna tjäna som vägledning för svenska myndigheter och domstolar. Otydliga utlåtanden kan givetvis minska betydelsen av dessa som vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen.

De allra flesta ärenden i barnrättskommittén rör migrationsfrågor. Det är också de frågor som hanteras i merparten av de klagomål som riktas mot Sverige och även mot andra stater i samtliga FN-kommittéer avseende FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter. Det kan därför ifrågasättas om det finns behov av ytterligare vägledning på migrationsområdet. Samtidigt har en del av de klagomålsärenden som hanterats av barnrättskommittén rört migrationsrättsliga spörsmål som sannolikt inte hade aktualiserats i de övriga kommittéerna, som till exempel frågan om åldersbedömningar av barn i migrationsprocessen.

7.2.5 Internationella och nationella aspekter på frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet

I Sverige finns en tradition av att arbeta aktivt för att främja mänskliga rättigheter, både nationellt och internationellt. Detta har bland annat tagit sig i uttryck genom att Sverige anslutit sig till majoriteten av FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter med tillhörande klagomålsförfaranden.

Det finns både förväntningar och förhoppningar hos internationella och nationella aktörer och organ på att Sverige ska ratificera protokollet. Sveriges expertmyndighet för barnets rättigheter och barnkonventionen, Barnombudsmannen, har under flera år och vid flera tillfällen förordat en ratificering av protokollet. Detsamma gäller flera intresseorganisationer som arbetar för barns rättigheter som till exempel Rädda barnen och Unicef Sverige. Barnrättskommittén har senast i mars 2023 riktat rekommendationer till Sverige om att en ratificering av protokollet bör ske.

Flera aktörer har uttryckt en oro för vad reaktionerna skulle bli internationellt om Sverige inte ratificerade protokollet. Att Sverige, som både av sig självt och av andra, betraktats som ett föregångsland för att främja barns mänskliga rättigheter, skulle ta aktiv ställning för att inte ratificera kan leda till en osäkerhet och misstro kring Sveriges åtaganden rörande mänskliga rättigheter generellt och specifikt avseende barns rättigheter. I arbetet med att aktivt främja det internationella samarbetet för barns rättigheter kan en svensk ratificering av tilläggsprotokollet ha stor betydelse.

Ett uttryckligt ställningstagande om att inte ratificera protokollet innan handläggningstider och andra brister i barnrättskommitténs arbete har åtgärdats skulle dock också kunna vara en viktig politisk markering för att få till stånd en förbättring av systemet.

För närvarande har 50 stater anslutit sig till tilläggsprotokollet. 17 av 27 EU-länder har anslutit sig, däribland Danmark och Finland. I Norge har ett politiskt beslut fattats om att inte ansluta sig.

7.2.6 Antalet ärenden som hanteras av barnrättskommittén

Trots en ökad volym av klagomål på senare år till samtliga FN-kommittéer som tar emot individuella klagomål, är det förhållandevis få klagomål som framställts till barnrättskommittén. Från 1 januari 2014 till och med den 18 januari 2023 har totalt 720 individuella klagomål framställts till barnrättskommittén. Av dessa 720 ärenden har 507 avvisats på olika grunder. Av återstående 213 ärenden, där villkoren för en prövning har ansetts uppfyllda, har barnrättskommittén ansett att det har förelegat en kränkning av en eller flera rättigheter i totalt 39 ärenden. Viktigt att notera är dock att i 97 av dessa 213 ärenden har ännu inte något beslut fattats av barnrättskommittén. Oavsett detta får de antal konstaterade och potentiella ärenden där barnrättskommittén bedömt att det har förelegat en kränkning av en eller flera rättigheter, anses vara förhållandevis få. Eftersom 50 stater har anslutit sig till protokollet rör det sig om mindre än ett ärende per stat där en kränkning har ansetts föreligga.

I Danmark trädde tilläggsprotokollet i kraft 2016 och barnrättskommittén har sedan dess prövat 14 individuella klagomål mot Danmark. I sex av dessa ärenden har kommittén ansett att det skett en kränkning. Beträffande Finland har kommittén prövat sju ären-

den sedan tilläggsprotokollet trädde i kraft 2016 och i två av dessa ärenden har kommittén ansett att det har skett en kränkning.

Skälen till att det är förhållandevis få klagomål som framställs till barnrättskommittén kan vara flera. Det låga antalet ärenden kan indikera att de nationella klagomålsordningarna är tillräckliga och fungerar och att barn eller företrädare för barn har möjlighet att klaga och utkräva barns rättigheter nationellt. En annan förklaring kan vara att kunskapen fortfarande är låg om möjligheten att göra en framställan till barnrättskommittén och hur detta går till. Det kan därför finnas ett visst mörkertal av potentiella klagomålsärenden.

Även om antalet ärenden i barnrättskommittén inte är så många har det på senare år skett en ökning av antalet ärenden mot samtliga stater till alla FN-kommittéer. Volymerna kan givetvis komma att öka även i barnrättskommittén framöver, inte minst eftersom antalet stater som ansluter sig ökar men också eftersom klagomålsförfarandet allt eftersom blir mer allmänt känt i de länder där möjligheter att framställa klagomål till barnrättskommittén finns. Detta ställer givetvis krav på FN och dess medlemsstater att säkerställa att tillräckliga resurser finns för att ta om hand klagomålen som framställs på ett bra och effektivt vis.

7.2.7 Synpunkter på FN-kommittéernas handläggning

Det är ett och samma sekretariat som hanterar klagomålen till samtliga FN-kommittéer. Med tiden har handläggningstiderna för klagomålshandlingen i kommittéerna kommit att bli relativt lång, vilket är problematiskt. Handläggningstider på mellan två och tre år, ibland mer, är vanliga. För den enskilde kan givetvis de långa handläggningstiderna uppfattas som orimliga ur ett rättssäkerhetsperspektiv. I synnerhet för barn kan tiden uppfattas som mycket lång, medan en vuxen kanske bättre kan förstå vad som kan förväntas av en klagomålsprocess av detta slag och hur lång tid det kan ta. För barn kan handläggningstiderna till och med innebära att de inte längre är barn vid tidpunkten för kommitténs avgörande. För Sverige har, såvitt gäller migrationsärenden, de långa handläggningstiderna också inneburit att det avlägsnandebeslut som ärendet gäller kan hinna preskriberas innan kommitténs granskning är avslutad.

Ytterligare kritik som har framförts gäller FN-kommittéernas utlåtanden och att dessa är summariska och inte är av tillräckligt hög kvalitet för att ge staterna tillräcklig vägledning för att tolka och tillämpa dem på ett bra sätt. Det finns även synpunkter på att det förekommer felaktigheter i utlåtandena och brister i uppföljningen från FN-kommittéerna. Annan kritik som har framförts är gäller den praktiska hanteringen av en begäran om interimistiska åtgärder och hur kommunikationen med medlemsstaterna fungerar.

Inom FN-systemet har det dock tagits initiativ för att förbättra och effektivisera de individuella klagomålsförfarandena, bland annat för att komma till rätta med långa handläggningstider. Enskilda stater har också bidragit till förbättringsarbetet, till exempel genom att delfinansiera en digitalisering av klagomålshanteringen i FN-kommittéerna.

7.2.8 Vissa konstitutionella aspekter vid en ratificering

En ratificering av tilläggsprotokollet väcker också konstitutionella frågor. Det har funnits en skepticism i Sverige mot att låta ett internationellt organ pröva konventionsbestämmelser som skulle kunna leda till oväntade resultat utanför de politiska organens kontroll. Det dröjde därför också ett antal år efter att Europakonventionen trätt i kraft innan Sverige erkände Europadomstolens kompetens.

Svårigheten att bedöma när en kränkning kan anses ha skett är också en anledning till att Sverige valt att inte ratificera tilläggsprotokollet om enskild klagorätt till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Det kan argumenteras för att frågan om hur en konvention ska tolkas inom olika rättsområden för att ge ledning till rättstillämparen är ett ansvar för lagstiftaren. Att överlämna detta till ett internationellt organ skulle kunna innebära en förskjutning av makt från riksdag och regering. Ansvaret för att göra svåra avvägningar och prioriteringar som i grunden är politiska bör ligga hos riksdag och regering som också kan utkrävas ansvar för den förda politiken i allmänna val. Barnkonventionen, liksom konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, innehåller ett antal artiklar där det just blir fråga om sådana svåra och i grunden politiska prioriteringar (det gäller till exempel artikel 24 om bästa möjliga hälsa och artikel 26 om social trygghet). Samtidigt har Sverige, genom att ratificera barnkonventionen, accepterat barnrättskommitténs mandat att tolka konventionen.

Rekommendationer och allmänna kommentarer från FN-kommittéerna, inklusive barnrättskommittén, har inte folkrättslig status som rättskälla och är inte heller juridiskt bindande för konventionsstaterna. Inget hindrar alltså en stat från att göra en annan tolkning än den som kommittén gjort. Om Sverige skulle gå emot kommitténs rekommendationer kan detta dock leda till kritik, från kommittén förstås, men även från olika institutioner och organisationer i Sverige som anser att rekommendationerna bör följas. Konventionsstaten ska också beakta kommitténs utlåtande och eventuella rekommendationer och till kommittén avge ett skriftligt svar, inklusive information om eventuella åtgärder som vidtagits eller som kommer att vidtas mot bakgrund av kommitténs utlåtanden och rekommendationer.

Med tiden har uttalanden från FN-kommittéerna fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat nationella och internationella domstolar. Europadomstolen och EU-domstolen var tidiga med att tillmäta uttalanden från FN-kommittéernas betydelse som tolkningsunderlag. Genom att tillträda barnkonventionen har konventionsstaterna också erkänt barnrättskommitténs mandat att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om förverkligandet av skyldigheterna enligt konventionen. Regeringen understryker i propositionen om inkorporering av barnkonventionen att rekommendationer och allmänna kommentarer från FN-kommittéerna, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden i Sverige.

På ett område blir dessutom kommitténs utlåtanden i det närmaste bindande för Sverige och det gäller migrationsområdet. Enligt 5 kap. 4 § UtL ska nämligen uppehållstillstånd ges till den som omfattas av ett beslut där ett internationellt organ, som kan pröva klagomål från enskilda, har bedömt att ett beslut om avvisning eller utvisning strider mot ett svenskt konventionsåtagande, såvida inte synnerliga skäl talar mot att uppehållstillstånd ges. Migrationsverket beviljar som regel tillstånd i dessa ärenden.

Av artikel 6 i tilläggsprotokollet framgår att kommittén, när som helst efter att den har mottagit ett klagomål men innan den tagit ställning i sakfrågan, får rikta en begäran till den berörda konventionsstaten om att skyndsamt överväga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att förhindra att den eller de personer som utsatts för de påstådda kränkningarna drabbas av irre-

parabel skada. Om en sådan interimistisk begäran riktas mot Sverige i ett ärende som gäller migration kan Migrationsverket besluta om inhibition med stöd av 12 kap. 12 § UtL, där det anges att inhibition ska meddelas om ett internationellt organ, som har behörighet att pröva klagomål från enskilda, riktar en begäran till Sverige om att verkställigheten av ett beslut om avvisning eller utvisning ska avbrytas. Detta gäller dock inte om synnerliga skäl talar mot detta. Skulle en sådan begäran göras i något annat slag av ärende, till exempel beträffande en pågående tvångsvård eller liknande, finns däremot inga nationella bestämmelser som kan tillämpas. I ett sådant fall kan regeringen därför inte följa kommitténs begäran, vilket skulle kunna vara problematiskt. Detsamma gäller dock om en interimistisk begäran skulle riktas mot Sverige från till exempel MR-kommittén i ett ärende som inte gäller migration.

7.3 Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande

Utredningens förslag: Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande.

En ratificering av tilläggsprotokollet förutsätter inga ändringar av svensk lag. En ratificering är av större vikt och ska därför godkännas av riksdagen i enlighet med 10 kap. 3 § regeringsformen. Regeringen bör därför inhämta riksdagens godkännande i frågan.

Sverige bör även tillerkänna barnrättskommittén behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål i enlighet med tilläggsprotokollet. Regeringen bör därför också inhämta riksdagens godkännande till en viljeförklaring enligt artikel 12 punkt 1 i tilläggsprotokollet.

Sverige bör inte utnyttja den möjlighet som anges i artikel 13 i tilläggsprotokollet att neka barnrättskommittén behörighet avseende systemet för utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar.

Frågan om en ratificering av tilläggsprotokollet är ytterst en politisk fråga om vilka internationella överenskommelser som Sverige ska ansluta sig till. Utredningens bedömning är att fördelarna med en ratificering överväger de nackdelar som finns.

Tilläggsprotokollet har en utformning som Sverige bör kunna godta och det innehåller inga nya materiella bestämmelser. Barnkonventionen ratificerades för drygt 30 år sedan och är sedan 2020 svensk lag. De två första tilläggsprotokollen till barnkonventionen har ratificerats av Sverige. Av artikel 4 i barnkonventionen framgår att stater ska vidta alla lämpliga åtgärder för genomförandet av barnkonventionen. Mot bakgrund av detta anser utredningen att en ratificering av tilläggsprotokollet är en logisk och rimlig utveckling för att fortsatt respektera och vidta åtgärder för att genomföra konventionen och att främja dess genomslag i Sverige. Att möjliggöra en individuell klagorätt för påstådda kränkningar av barnkonventionen skulle vara ytterligare en åtgärd för att öka möjligheterna för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda.

Möjligheten att få ett klagomål prövat av barnrättskommittén skulle få särskilt stor betydelse när nationella rättsmedel saknas eller anses vara otillräckliga. Tilläggsprotokollet blir då den yttersta garanten för att barn, i det enskilda fallet, får en prövning av en påstådd kränkning av en rättighet. Prövningen skulle ge enskilda barn möjlighet att få upprättelse.

Prövningen av klagomål i barnrättskommittén kan synliggöra hur barnkonventionen och dess tilläggsprotokoll kan tolkas och tillämpas i enskilda ärenden. Detta skulle sannolikt bidra till att kunskapen ökar och kompetensen stärks om tolkningen och den praktiska tillämpningen av barnkonventionen och dess två tilläggsprotokoll i stort i Sverige, i alla fall på sikt, även om sådan vägledning kan dröja mot bakgrund av en förhållandevis lång handläggningstid i barnrättskommittén.

Prövning av klagomål i barnrättskommittén kan få till följd att eventuella brister i den nationella klagomålsordningen på olika rättsområden synliggörs. Lagstiftaren får då kunskap om att det kan finnas skäl att vidta åtgärder för att säkerställa att det finns tillräckliga och effektiva rättsmedel och att den nationella klagomålsordningen är väl fungerande.

I utredningens uppdrag ingår att kartlägga barns reella möjligheter att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad i domstol eller av förvaltningsmyn-

dighet. I kapitel 8–11 redovisas denna kartläggning. Utredningen har framför allt fokuserat på situationer av processuell karaktär, som exempelvis avsaknad av talerätt och partsställning och beslut som inte kan överklagas. En rad förslag på justeringar lämnas (kapitel 9–10) med syfte att stärka barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden, bland annat förslag som förbättrar möjligheterna för barn att få rättsliga företrädare när vårdnadshavaren inte kan företräda barnet. Utredningen har vidare flera förslag som syftar till att förbättra barns tillgång till information och tillgängliga, barnanpassade förfaranden (kapitel 11).

Trots att många insatser har gjorts för att göra barnkonventionen mer känd och framför allt för att den ska få genomslag i den praktiska tillämpningen finns fortfarande brister. Exempel på sådana brister tas upp av barn själva. Ett genomgående budskap från barn som utredningen varit i kontakt med är de brister som finns i hur barn görs delaktiga i beslut och ärenden som rör dem. Barn får inte alltid komma till tals och får inte alltid den information de har rätt till. Ytterligare åtgärder behövs därför om Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt barnkonventionen. Att möjliggöra en individuell klagorätt för påstådda kränkningar av barnkonventionen skulle vara ytterligare en åtgärd för att öka möjligheterna för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda.

Att det finns brister i hanteringen av klagomål, till exempel med långa handläggningstider och felaktigheter i utlåtanden hos FN-kommittéerna, kan inte vara ett skäl i sig för varför inte barn ska ges möjligheten att få en upplevd kränkning av rättigheterna enligt barnkonventionen prövad i ett individuellt klagomålsförfarande enligt tilläggsprotokollet. Samtliga kommittéer har problem med långa handläggningstider. Detta har dock inte ansetts utgöra ett så stort problem att Sverige avstått från att ansluta sig till de individuella klagomålsförfarandena avseende till exempel konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det bör därför inte heller vara något som motiverar att just barn inte ska ha tillgång till ett individuellt klagomålsförfarande i enlighet med barnkonventionen. Här bör också beaktas att även om barn kan ge in klagomål till de övriga FN-kommittéerna innehåller barnkonventionen unika rättigheter för barn, inte minst artikel 3 om barnets bästa som inte finns i de andra konventionerna.

Det kanske främsta argumentet mot att ratificera tilläggsprotokollet är att de långa handläggningstiderna kan ha en negativ inverkan och till och med vara skadliga, särskilt för barn som befinner sig i en migrationsprocess. Detta är givetvis problematiskt och det är viktigt att se till att det finns tydlig och bra information för barn om just problemen med handläggningstider och hur detta kan påverka det enskilda barnet.

En majoritet av EU-länderna har anslutit sig till protokollet, inklusive Belgien, Danmark, Finland, Frankrike och Tyskland. I Norge har det fattats ett politiskt beslut att inte ratificera protokollet. Utredningen anser inte att det har framkommit några starka skäl eller tunga argument i det norska beslutsunderlaget mot en svensk ratificering.

Det är enligt utredningen inte troligt att antalet ärenden som skulle framställas mot Sverige vid en ratificering av tilläggsprotokollet skulle uppgå till fler än 20 per år, åtminstone inte under de första åren efter ett ikraftträdande. Utredningens bedömning är att det kommer att framställas mellan 10 och 20 klagomål mot Sverige efter ett ikraftträdande. Denna bedömning tar sin utgångspunkt i historiska data från barnrättskommitténs arbete och andra FN-kommittéer.

Utredningsarbetet har visat att det framför allt är migrationsärenden som kommer att bli aktuella klagomålsärenden mot Sverige. En minskad invandring till Sverige skulle därför kunna påverka antalet klagomålsärenden.

När det gäller de mellanstatliga klagomålen och det särskilda utredningsförfarandet (artiklarna 12–14 i tilläggsprotokollet) finns sådana förfaranden även i ett flertal av de övriga kärnkonventionerna om mänskliga rättigheter. Det är ytterst ovanligt att dessa tillämpas i praktiken, mot några stater. Inga sådana förfaranden har inletts mot Sverige avseende de klagomålsförfaranden som Sverige anslutit sig till. Utredningen anser inte att det finns några skäl till att Sverige inte skulle omfattas av dessa förfaranden. Sverige bör därför avge en förklaring enligt artikel 12 punkt 1 i tilläggsprotokollet, i samband med ratificeringen, som tillerkänner kommittén behörighet att ta emot mellanstatliga klagomål. Sverige bör därför inte heller avge någon förklaring enligt artikel 13 punkt 7 i tilläggsprotokollet, i samband med ratificeringen, om att inte tillerkänna kommittén behörighet att inleda ett utredningsförfarande.

En ratificering av tilläggsprotokollet förutsätter inga ändringar av svensk lag. En ratificering är av större vikt och ska därför godkännas av riksdagen i enlighet med 10 kap. 3 § regeringsformen.

7.4 Behov av åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av tilläggsprotokollet

Utredningens förslag: Barnombudsmannen bör få i uppdrag att, för det fall att Sverige ratificerar det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande, följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet. Vid behov bör Barnombudsmannen kunna föreslå åtgärder för en bättre implementering av tilläggsprotokollet i Sverige.

Utredningen noterar att det inte vidtagits några särskilda implementeringsåtgärder från statens sida när Sverige har anslutit sig till andra klagomålsförfaranden enligt FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. På sin webbplats publicerar regeringen kontinuerligt FN-kommittéernas utlåtanden i individuella klagomålsärenden beträffande Sverige. De utlåtanden som publiceras är de ärenden där kommittén gjort en prövning i sak och konstaterat om det föreligger en kränkning eller inte.

Inom ramen för utredningens uppdrag att redogöra för hur andra länder har hanterat frågan om en eventuell ratificering av tilläggsprotokollet har utredningen särskilt sett närmare på om Danmark och Finland har vidtagit implementeringsåtgärder i samband med att de ratificerade protokollet. Erfarenheterna från Danmark och Finland redogörs för närmare i avsnitt 6.7. Utredningen kan konstatera att det i stort sett inte har vidtagits särskilda implementeringsåtgärder i vare sig Danmark eller Finland. Den danska regeringen tog dock initiativ till att en film togs fram av den danska Barnombudsmannen (Børnerådet) i samband med ikraftträdandet. Filmen vänder sig direkt till barn, vårdnadshavare och andra ställföreträdare med information om hur de kan gå till väga för att lämna in ett klagomål till barnrättskommittén. Värt att nämna i sammanhanget är också att flera offentliga aktörer i Danmark och Finland har information på sina webb-

platser om hur barn, vårdnadshavare och ställföreträdare kan klaga på beslut som rör barn. Det avser även information om hur ett klagomål framställs till FN-kommittéer, inklusive barnrättskommittén. Børnerådet har till exempel en webbsida där barn vägleds i sina rättigheter men också i hur dessa kan utkrävas.¹ Om detta redogörs för närmare i avsnitt 11.5. I detta avsnitt framgår också att utredningen föreslår att Barnombudsmannen bör få i uppdrag att tillhandahålla information om barns klagomöjligheter inom olika områden. Detta omfattar information om ansvariga myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer och hur barn rent praktiskt kan gå till väga för att framföra olika typer av klagomål. Informationen ska tillhandahållas på lämpligt sätt för bred spridning och åtkomst. Denna samlade information om barns klagomöjligheter som Barnombudsmannen föreslås ta fram, bör även innefatta hur ett klagomål kan framställas till barnrättskommittén, för det fall att Sverige ratificerar protokollet. Detta skulle kunna öka kunskapen om möjligheten att framställa ett klagomål till barnrättskommittén. Genom att informationen ges av en statlig myndighet kan tilliten till informationen upprätthållas. Det är av särskild vikt att informationen riktas till barn och att den anpassas på lämpligt vis för att nå barn med olika behov och förutsättningar, till exempel barn med funktionsnedsättningar. Utredningen anser att Barnombudsmannens uppdrag att samla information om klagomålmöjligheterna till barnrättskommittén kan bidra till att de negativa konsekvenser som ett utdraget kommittéförfarande innebär kan mildras i någon mån. Barn, vårdnadshavare och andra ställföreträdare till barnet kan få information om till exempel de långa handläggningstiderna och på så sätt kan barnet förberedas på detta.

Utredningen har övervägt om det finns skäl att vidta ytterligare implementeringsåtgärder med anledning av en eventuell ratificering av tilläggsprotokollet. Utredningen anser att det finns behov av att en lämplig aktör följer utvecklingen av tillämpningen vid en ratificering av tilläggsprotokollet. På så sätt kan regeringen och andra intressenter få en samlad och kontinuerlig bild av hur implementeringen fungerar och vilka eventuella förbättringar som kan vara aktuella att göra. Barnombudsmannen är regeringens expertmyndighet för barnets rättigheter och barnkonventionen och ska enligt myndighetens instruktion systematiskt och återkommande följa upp och utvärdera tillämpningen av barnkonventionen i berörda verksamheter hos förvaltnings-

¹ <https://www.boerneportalen.dk/vil-du-klage/>.

myndigheter, kommuner och regioner. Enligt lagen (1993:335) om Barnombudsman ska myndigheten inom sitt verksamhetsområde, hos regeringen föreslå de författningsändringar eller andra åtgärder som behövs för att barns och ungas rättigheter och intressen ska tillgodoses. I enlighet med detta anser utredningen att de uppgifter som ingår i utredningens föreslagna uppdrag redan kan anses ingå i Barnombudsmannens övergripande uppdrag som det ser ut i dag. Även om uppgifterna redan kan anses ingå i Barnombudsmannens roll och uppdrag i dag, anser utredningen att myndighetens arbete med dessa nya uppgifter kräver ett visst uppstartsarbete. Det är därför rimligt att regeringen ger ett uppdrag och finansierar ett sådant uppstartsarbete.

Mot denna bakgrund bör Barnombudsmannen få i uppdrag av regeringen att, för det fall att Sverige ratificerar det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande, följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet. I uppdraget bör ingå att Barnombudsmannen vid behov ska kunna föreslå åtgärder för en bättre implementering av tilläggsprotokollet i Sverige. Förslaget innebär inte att Barnombudsmannen får i uppdrag att i enskilda fall överväga möjligheten att driva klagomål inför barnrättskommittén. Syftet är att följa utvecklingen av tillämpningen och att samla information på aggregerad nivå. Som exempel skulle Barnombudsmannen kunna följa upp vilket stöd barn har då de önskar klaga till barnrättskommittén och hur statliga myndigheter övergripande följer upp barnrättskommitténs utlåtanden i individuella klagomålsärenden. Att föreslå åtgärder handlar inte om att föreslå förändringar i tilläggsprotokollet, utan om andra åtgärder som regeringen eller statliga myndigheter har möjlighet att vidta och som kan anses lämpliga, till exempel kunskaps- och insatshöjande insatser.

I uppdragets genomförande bör Barnombudsmannen föra dialog med och inhämta erfarenheter från relevanta aktörer, så som Institutet för mänskliga rättigheter, IVO, Migrationsverket och Regeringskansliet. Barnombudsmannen bör även inhämta barns och ungas åsikter och erfarenheter av klagomålsprocessen i barnrättskommittén i genomförandet av uppdraget. Utredningen anser att Barnombudsmannen bör ges uppdraget i anslutning till att ratificeringen träder i kraft och att regeringen finansierar Barnombudsmannens uppstartsarbete med uppgifterna under två år.

Utredningen noterar att det i direktivet anges att utredaren skulle kunna föreslå att det vidtas åtgärder avseende hur en begäran om interimistiska åtgärder ska hanteras. Såvitt utredningen känner till har sådana åtgärder inte vidtagits med anledning av Sveriges anslutning till individuella klagomålsförfaranden till de övriga FN-konventionerna om mänskliga rättigheter – detta med undantag för bestämmelsen i 12 kap. 12 § Utl. Det finns därför ingen anledning att särskilt göra så avseende en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Sådana åtgärder skulle, om det anses motiverat, vara mest lämpligt att överväga samlat och samtidigt gällande samtliga individuella klagomålsförfaranden till FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter.

8 Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – inledande bakgrund

8.1 Inledande om uppdraget och processuella begrepp

8.1.1 Formella och faktiska möjligheter att klaga

Utredningen ska enligt direktivet göra en kartläggning av problem eller begränsningar avseende barns *reella möjligheter* att *klaga* på rättighetskränkningar med syfte att säkerställa möjligheterna att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen *prövad* inom ramen för ett mål eller ärende vid domstolar och förvaltningsmyndigheter i Sverige där barnet är part.

Barns reella möjligheter att klaga rymmer två dimensioner som samverkar – vad som kan kallas för *formella* rättigheter, exempelvis en rätt att överklaga vissa beslut eller att komma till tals i en process och de *faktiska* möjligheterna att verkligen ta tillvara de formella rättigheter som står till förfogande.

Aktuellt kapitel beskriver översiktligt relevanta begrepp och regleringar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter i kontakt med förvaltningsmyndigheter och domstolar. Det görs även en kort utblick över motsvarande regleringar i Finland och Norge.

I kapitel 9 och 10 görs en närmare granskning av problem och begränsningar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom vissa områden. Därefter, i kapitel 11, redogörs för frågor som spänner över flera rättsområden, där behandlas bland annat övergripande frågor kring barns rättshandlingsförmåga liksom tillgång till information och barnanpassade förfaranden.

8.1.2 Vad innebär det att klaga?

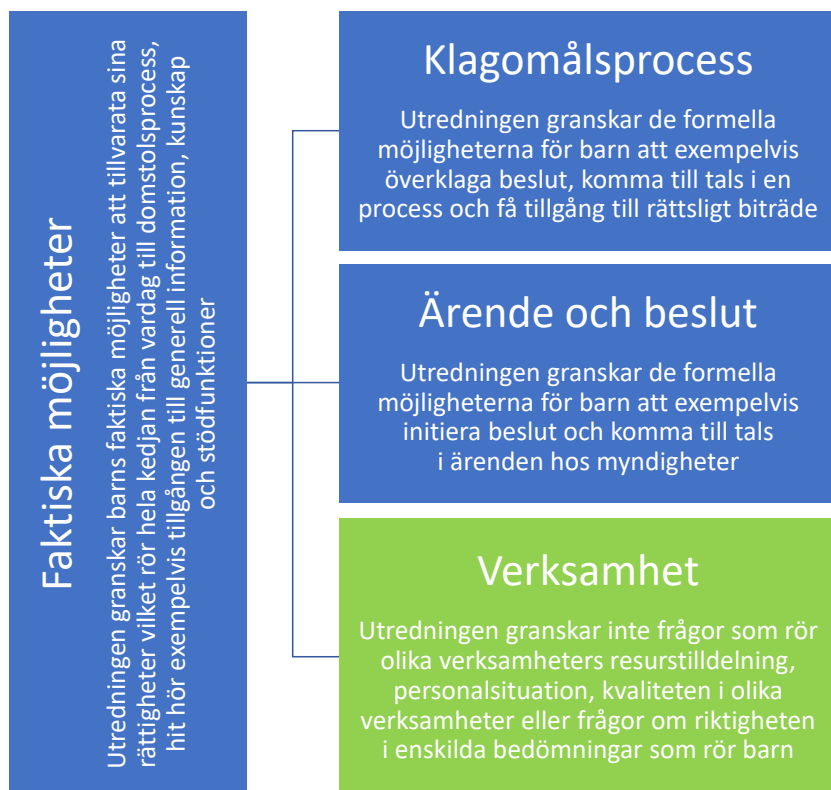
Begreppet klaga i vardaglig betydelse kan innebära att på något sätt påtala brister, uppmärksamma problem och försöka påverka en situation. Klaga används ibland också som synonym för att *överklaga* ett beslut eller för att beskriva någon annan form av *formaliserat klagomål*, till exempel en anmälan till en tillsynsmyndighet. I utredningens uppdrag ligger att kartlägga ett brett spektrum av förfaranden och situationer där barn, själva eller genom sina vårdnadshavare eller andra företrädare, vill påtala brister, initiera ärenden, komma till tals eller överklaga beslut – det vill säga *både* möjligheten att klaga i bemärkelsen påtala problem i kontakten med olika myndigheter och verksamheter *och* möjligheten att exempelvis överklaga ett beslut.

Barn och deras företrädare har inom många områden möjlighet att påtala brister och få dessa hanterade i eller nära den verksamhet där en kränkning skett eller befaras ske, exempelvis hos ansvarig huvudman i skolan eller ansvarig vårdgivare. Det ligger inte inom utredningens uppdrag att titta närmare på exempelvis enskilda skolors eller vårdgivares organisation och elevers eller patienters möjligheter till inflytande över den faktiska verksamheten. Såvitt gäller kartläggningen av den *formella* rätten att få sina rättigheter prövade är utredningens fokus i stället möjligheten att få till stånd en prövning i förvaltningsmyndighet och domstol. Naturligtvis kan sedan utfallet av en prövning i förvaltningsmyndighet eller domstol innebära förändringar av den faktiska verksamheten i exempelvis skolan eller vården.

Många gånger kan upplevda eller befarade rättighetskränkningar lösas på ett tidigt stadium i en verksamhet, det vill säga utan formaliserade klagomålsförfaranden. I den närmare granskning som görs av vissa områden i kapitel 9–11 berörs även frågor som har bäring på möjligheten till inflytande i ett tidigt skede, det gäller exempelvis barns möjligheter att navigera i systemet och vända sig till rätt instanser liksom tillgången till information och anpassade förfaranden.

Förenklat kan uppdraget sägas beröra tre olika nivåer där formella och faktiska möjligheter att utkräva rättigheter samverkar, se detta illustrerat i figur 8.1.

Figur 8.1 Utredningens uppdrag att kartlägga barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar

8.1.3 Processuella begrepp

Att vara *partsberörig* innebär att alls kunna uppträda som *part* i en rättsprocess eller ett myndighetsförfarande. Den som är part i ett ärende eller en process (har *partsställning*) har som utgångspunkt rätt att komma till tals, rätt till insyn och rätt att överklaga ett beslut som går att överklaga (har *klagorätt*). Omfattningen av en parts rättigheter i den enskilda processen beror på vilket rättsområde det är frågan om.

Begreppet *talerätt* innefattar i normalfallet även den generella rätten att bli part i en viss process (*initiativrätt*) oavsett om den inleds med ett överklagande eller på annat sätt, exempelvis genom en ansökan eller anmälan. Man kan ha *partiell talerätt* exempelvis genom att man saknar möjlighet att initiera en process och i stället kan bli

part i ett mål bara om någon annan initierat en process. Både talerätt och klagorätt kan tillfalla aktörer som inte varit part i ett tidigare förfarande.

Många gånger sammanfaller talerätt och klagorätt och förutsättningarna för detta, men begreppen är inte synonyma. Vid kommande redogörelser av processer som inleds med ett överklagande, exempelvis när ett beslut eller en dom överklagas till en förvaltningsdomstol, kommer begreppet *klagorätt* att användas för att beskriva rätten att överklaga ett beslut. Vid beskrivning av civilrättsliga tvister som inte inleds med ett överklagande (aktuellt för utredningens del är framför allt processer kring vårdnad, boende och umgänge) kommer begreppet *talerätt* att användas och i förekommande fall med förtydliganden om det är fråga om fullständig eller partiell talerätt, det vill säga om talerätten innefattar både initiativrätt, klagorätt och rätten att komma till tals. Vid beskrivningen av rätten att initiera ett ärende hos en förvaltningsmyndighet används begreppet *initiativrätt*.

Ytterligare ett centralt begrepp är *processbehörighet*. Den som är processbehörig kan själv initiera ett ärende och en domstolsprocess och vidta andra processhandlingar. Om en person saknar processbehörighet förs personens talan av en ställföreträdare. Parter är sålunda processbehöriga endast i den mån de själva har rätt att förfoga över det som processen rör sig om.

8.2 Barns rättsliga särställning

8.2.1 Inledande om rättslig handlingsförmåga och omyndighet

Att ha rättsförmåga, eller rättskapacitet, innebär förmågan att ha rättigheter och skyldigheter, exempelvis rätten att inneha egendom och skulder. Alla rättsliga subjekt har rättsförmåga, hit hör alla fysiska personer inklusive barn. För att den enskilde själv ska kunna tillvarata sina angelägenheter krävs dock även rättslig handlingsförmåga. Att en person har rättslig handlingsförmåga innebär att hon eller han själv kan agera i egen sak i en domstol eller hos någon annan myndighet och har förmåga att ingå andra rättshandlingar. Omyndiga, det vill säga barn, saknar full rättslig handlingsförmåga och företräds i stället som utgångspunkt av sina vårdnadshavare eller andra som satts i dess ställe. Den principiella rätten att vara part härrör från alla personers

rättskapacitet och grundas på rättssäkerhetskravet att få vara involverad i ärenden som rör den egna personen.

8.2.2 Barns parts- och processbehörighet

Barn har, som alla människor oavsett ålder, rätt att vara part i en rättsprocess eller ett myndighetsförfarande (är *partsbehörigt*). Där emot saknar barn i normalfallet rätten att fullt ut föra sin egen talan (är inte *processbehörig*). Detta följer av de familjerättsliga reglerna i föräldrabalken, av vilka det framgår att en person är omyndig fram till 18 års ålder.

Avsaknaden av processbehörighet medför att barn saknar möjlighet såväl att överklaga beslut från myndigheter som att inleda ett ärende eller en process hos myndighet eller domstol. I de fall barnet saknar processbehörighet företräds barnet av en ställföreträdare, vanligen barnets vårdnadshavare. I praktiken innebär det att barnet är beroende av att vårdnadshavarna tar initiativ till ett ärende eller process, för barnets talan under processen och överklagar ett beslut eller en dom.

Från huvudregeln om barns avsaknad av processbehörighet finns undantag som innebär att barn i vissa fall har processbehörighet trots att de inte har fyllt 18 år. Barn från 15 års ålder är straffmyndiga, vilket även innebär att de är behöriga att agera inom ramen för en brottmålsprocess. Vidare har barn från 15 års ålder rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen. Barn som har fyllt 16 år har även rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt skollagen (2010:800).

I praxis har det även godtagits att barn under 15 år, genom sin ställföreträdare och offentliga biträde, överklagar beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU trots att ställföreträdarens egen uppfattning var att beslutet skulle bestå (HFD 2014 ref 38). Högsta förvaltningsdomstolen betonar i aktuellt mål att det i 36 § LVU införts bestämmelser med syfte att förstärka barns rätt att komma till tals i processen. Med stöd av detta bör utgångspunkten vara att ställföreträdaren ska tillmäta barnets åsikter och inställning betydelse i förhållande till ålder och mognad. Ställföreträdaren ska också i varje enskilt fall bedöma barnets förmåga att förstå innebörden av den uppfattning som han eller hon framfört. Högsta förvaltningsdomstolen framhåller vidare att om barnet uppnått viss mognad och klart

gett uttryck för att han eller hon vill att ett avgörande ska överklagas ska ställföreträdaren se till att så sker, detta även om ställföreträdaren själv anser att beslutet bör bestå. Som framgår av Högsta förvaltningsdomstolens domskäl är det alltså beroende av en bedömning i varje enskilt fall om ett barn under 15 år har klagorätt i mål enligt LVU.

8.2.3 Barns företrädare

Föräldrar och vårdnadshavare

Ett barn står under vårdnad av båda föräldrarna eller en av dem, om inte rätten har anförtrott vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och god fostran blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare ansvarar även för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till barnets ålder, utveckling och övriga omständigheter.

Föräldrabalken skiljer mellan vårdnadsansvar och förmynderskap. Barnets förmyndare har ansvar för barnets ekonomiska angelägenheter (10 och 13 kap. föräldrabalken, FB). Förmynderskapet följer som regel vårdnadsansvaret (10 kap. 2 § FB), det vill säga det är oftast föräldrarna som är förmyndare för barnet. Barns behov och intressen ska i första hand tillfredsställas genom vårdnadshavarnas juridiska, faktiska och ekonomiska ansvar.

Enligt 6 kap. 11 § FB har vårdnadshavaren både rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets person. I takt med barnets stigande ålder och utveckling ska vårdnadshavaren dock ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

Olika former av ställföreträdarskap för barn

I föräldrabalken regleras olika former av ställföreträdarskap för barn. En *förmyndare* förvaltar barnets tillgångar och företräder barnet i angelägenheter som rör tillgångarna (12 kap. 1 § FB). Barnets *vårdnadshavare* bestämmer i frågor som rör barnets personliga angelägenheter (6 kap. 11 § FB).

Är vårdnadshavarna varaktigt förhindrade att utöva vårdnaden ska en eller två *särskilt förordnade vårdnadshavare* utses. (6 kap. 8 a § FB). Om det finns behov av att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare men det saknas en lämplig person får under vissa förutsättningar vårdnaden flyttas över till en *tillfällig vårdnadshavare* (6 kap. 10 d § FB).

Barnets vårdnadshavare, oftast föräldrarna, är som utgångspunkt också barnets förmyndare. Om någon av föräldrarna inte får vara förmyndare eller entledigas från förmynderskapet, är den andre föräldern förmyndare. För barn som endast har en vårdnadshavare är den vårdnadshavaren ensam förmyndare (10 kap. 2 § FB). En *förordnad förmyndare* utses av domstol, om barnet inte har någon förmyndare (10 kap. 5 § FB).

För ett barn vars föräldrar på grund av sjukdom eller av någon annan orsak tillfälligt inte kan utöva förmyndarskapet över barnet ska överförmyndaren förordna en *god man* (11 kap. 1 § FB). Den gode mannen ska vårda barnets angelägenheter. *God man för ett ensamkommande barn* förordnas vid ankomsten till Sverige enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

När det i ett särskilt ärende finns potentiella intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare har lagstiftaren i några sammanhang valt att skapa lösningar som ger barnet en *tillfällig företrädare* som rättsligt företräder barnet i den specifika processen.

Ett offentligt biträde för barn som inte fyllt 15 år blir utan särskilt förordnande barnets *ställföreträdare i mål och ärenden enligt LVU*. Barn som saknar egen processbehörighet företräds alltså inte av sin vårdnadshavare eftersom det typiskt sett kan finnas intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare i dessa mål. En motsvarande lösning har konstruerats för vissa brottmål genom lagen (1999:997) om *särskild företrädare för barn*. En sådan företrädare utses vid brott mot ett barn när en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet eller kan befaras inte kunna tillvarata barnets rätt på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet. Den särskilda företrädaren övertar vårdnadshavarnas befogenheter under förundersökningen och rättegången samt vid åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning.

En ytterligare möjlighet att förordna om en tillfällig företrädare för barn är föräldrabalkens reglering i 11 kap. 2 § FB som innebär att en *tillfällig god man* kan förordnas för ett barn i vissa fall av intressekonflikter mellan barnet och barnets företrädare.

8.2.4 Barn och sekretess

Sekretess till skydd för en enskild gäller som huvudregel i förhållande till andra enskilda. Av 12 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, följer att det för barns del även gäller i förhållande till en vårdnadshavare. Vårdnadshavare har emellertid både en rätt och en skyldighet att bestämma i angelägenheter som rör barnet. Sekretessen gäller därför inte gentemot vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § FB har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter. Den relativt långtgående rätt och skyldighet som en vårdnadshavare har att besluta i frågor som rör barnet gör att sekretessen i förhållande till vårdnadshavaren i praktiken är mycket begränsad. Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne ensam eller, beroende på den underåriges ålder och mognad, tillsammans med barnet över sekretessen (12 kap. 3 § OSL).

När barnet uppnått viss mognad och omdömesförmåga kan vårdnadshavaren som utgångspunkt inte längre göra anspråk på att få tillgång till vissa uppgifter, exempelvis uppgifter barnet lämnat till läkare eller socialsekreterare. Någon åldersgräns finns inte angiven till ledning för denna bedömning, detta eftersom hänsyn ska tas till barnets mognad och utveckling i övrigt.¹

Enligt 12 kap. 3 § OSL gäller sekretess också i förhållande till vårdnadshavaren, även när vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet, om det kan antas att barnet lider betydande men om uppgiften röjs eller om det annars anges i OSL att sekretess gäller. Det men som avses ska vara av viss betydelse, exempelvis att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas ut.

Inom hälso- och sjukvården har utvecklats en ordning som innebär att vårdnadshavare inte har full möjlighet till insyn för barn från 13 års ålder. Det nationella ramverk som tagits fram i samverkan mellan Sveriges kommuner och regioner (SKR) och Inera (kommunernas och regionernas digitaliseringsbolag) har inneburit att vårdnadshavare har medgett direktåtkomst till barns patientuppgifter fram tills det att barnet fyllt 13 år. Från 16 år får barnet själv direktåtkomst till sina uppgifter. För barn som är 13–15 år gamla medges

¹ Se exempelvis prop. 1981/82:186 s. 36, prop. 1988/89:67 s. 36, prop. 1979/80:2 s. 330 och JO 1998/99 s. 464.

som huvudregel varken vårdnadshavare eller barn direktåtkomst men vårdnadshavaren kan medges tillgång till hela eller delar av barnets journal efter en individuell prövning i det enskilda fallet. Bakgrunden till dessa åldersgränser var bland annat antagandet att tillräckligt många barn som är 13 år har behov av ett integritetsskydd från vårdnadshavares direktåtkomst till deras journaluppgifter, exempelvis vid besök hos ungdomsmottagningar. Ett annat antagande var att det behövdes någon form av yttre skalskydd för ungdomar som lever i kontrollerande och ibland hotfulla familjer.² Frågor om åldersgränser och åtkomst till journaler för vårdnadshavare är för närvarande under översyn, se närmare i avsnitt 10.5.3.

8.3 Initiativrätt, klagorätt och relevanta myndigheter

8.3.1 Relevanta myndigheter och domstolar

Den som upplever sig ha fått sina rättigheter enligt barnkonventionen kränkta kan gå till väga på olika sätt för att få sin sak prövad, beroende på vad saken gäller. En rättighetskränkning kan utgöra resultatet av ett beslut eller åtgärd av något slag likväl som frånvaron av beslut. Relevant är alltså både möjligheten att:

- initiera ett ärende hos förvaltningsmyndighet eller domstol för att få till stånd ett visst beslut,
- överklaga ett beslut fattat av förvaltningsmyndighet eller domstol,
- vara delaktig och komma till tals i ett pågående ärende eller process i förvaltningsmyndighet och domstol.

Många frågor som rör barns rättigheter hör till områden som sköts av förvaltningsmyndigheter på kommunal eller regional nivå, det gäller socialförvaltningen, hälso- och sjukvården och skolverksamheten som alla är områden utredningen tittat närmare på. Det finns därutöver ett stort antal statliga förvaltningsmyndigheter som fattar beslut i ärenden som rör barn och barns rättigheter. Med undantag för Barn- och elevombudet (Beo) som huvudsakligen vänder sig till barn (elever), gäller som utgångspunkt samma ansvariga myndigheter och klagoinstanser för barn som för vuxna.

² Inera (2022), *Åldersgränser i 1177-tjänster, Utredningsrapport och barnkonsekvensanalys*, s. 12.

Utifrån de prioriteringar och avgränsningar som redogörs för i kapitel 2 har utredningen närmare granskat barns möjlighet att initiera mål och ärenden, överklaga beslut och komma till tals i processer som rör socialtjänst, tvångsvård, skola, migration, vårdnads mål och hälso- och sjukvård. De myndigheter och domstolar som varit av särskilt intresse för utredningens del har därför främst varit de som på något sätt har anknytning till dessa områden. Följande kategorier av myndigheter aktualiseras:

- förvaltningsmyndigheter och domstolar som fattar beslut som första instans i enskilda ärenden som rör barn,
- myndigheter och domstolar som prövar överklagade beslut i enskilda ärenden som rör barn,
- tillsynsmyndigheter och andra som tar emot anmälningar, utövar tillsyn och/eller granskar enskilda klagomål.

8.3.2 Generellt om barns rätt att framföra klagomål, initiera ärenden och överklaga beslut

Såvitt gäller merparten av de områden utredningen granskat närmare återfinns generella regleringar om ärendehantering och myndighetsbeslut i förvaltningslagen (2017:900). Här saknas bestämmelser som specifikt rör barns rätt att initiera ärenden eller att överklaga. Det samma gäller förvaltningsprocesslagen (1971:291) som reglerar rättskipningen i förvaltningsdomstol dit förvaltningsbeslut som huvudregel överklagas. Inte heller i lagen (1996:242) om domstolsärenden, ärendelagen, som gäller handläggningen i allmän domstol av ärenden som inte handläggs enligt rättegångsbalken, regleras specifikt barns rätt att initiera ärenden eller överklaga.

Vem som har möjlighet att initiera ett ärende genom att exempelvis göra en anmälan eller ansöka om en viss insats avgörs i stället av lagstiftning och praxis för det specifika område saken gäller. Barn har som utgångspunkt samma möjlighet att initiera ett ärende som vuxna har, undantag från detta är ärenden där barn saknar möjlighet att bli part som exempelvis i mål om vårdnad, boende och umgänge. I vilken utsträckning barn kan initiera ärenden utan vårdnadshavares samtycke bestäms av om barnet har rättshandlingsförmåga eller är processbehörig avseende det område saken gäller.

Ett beslut får enligt förvaltningslagen överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot (42 §). En förutsättning för klagorätt är att beslutet alls är överklagbart vilket det är om det kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt (41 §). Beslut får enligt motsvarande reglering i ärendelagen överklagas av den som beslutet rör, om det har gått honom eller henne emot (36 §). Barns rätt att överklaga beslut är inte särskilt reglerat, klagorätten liksom frågan om överklagbarhet bedöms som utgångspunkt på samma sätt som för vuxna. Liksom med möjligheten att initiera ett ärende är det barnets eventuella processbehörighet inom det specifika område som ärendet eller målet gäller som är avgörande för om barnet själv kan överklaga ett beslut eller inte.

Om ett barn initierar ett ärende eller överklagar ett beslut och blir part i ärendet eller målet hos förvaltningsmyndighet och domstol gäller också de möjligheter till insyn, delaktighet i processen med mera som följer av förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen, ärendelagen eller tillämplig lagstiftning på det aktuella området. Om barnet saknar processbehörighet och inget annat är stadgat företräds dock barnet även i detta avseende av sin vårdnadshavare eller annan ställföreträdare.

8.3.3 Utredningens enkätundersökning till myndigheter om barns möjlighet att framföra klagomål och initiera ärenden

Barnombudsmannen publicerade år 2016 en kartläggning av barns och ungas klagomöjligheter som bland annat baserades på en myndighetsenkät med syftet att belysa barns möjligheter att vända sig till olika myndigheter.³ Utredningen har följt upp resultatet av denna undersökning genom att skicka ut en motsvarande enkät kompletterad med ett antal ytterligare frågor (se bilaga 10). Enkäten skickades till i stort sett samma myndigheter som Barnombudsmannen vände sig till 2016, detta för att kunna jämföra resultaten och se vilka eventuella förändringar som skett. Med utgångspunkt i utredningens uppdrag och prioriteringar valde utredningen att därutöver skicka enkäten till ytterligare ett antal myndigheter för att bredda och fördjupa bilden av barn och ungas möjligheter att vända sig till olika typer av myndigheter med klagomål och frågor.

³ Barnombudsmannen (2016), *Barns och ungas klagomöjligheter*, *Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks*.

Myndigheter som besvarat utredningens enkät och som även besvarat Barnombudsmannens enkät: Barn- och elevombudet, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Förvaltningsrätten i Stockholm, Inspektionen för vård och omsorg, Justitiekanslern, Luleå Tingsrätt, Skolinspektionen, Skolväsendets överklagandenämnd, Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten samt Patientnämnderna i Norrbotten, Västmanland och Uppsala.

Övriga myndigheter som besvarat utredningens enkät:

Barnombudsmannen, Försäkringskassan, Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skatteverket, Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Överförmyndarnämnden i Malmö samt 15 socialnämnder från olika delar av landet.

I utredningens enkät ställdes frågor som rörde myndigheternas hantering av barn och unga som vänder sig till myndigheten med frågor och klagomål. Bland annat efterfrågades rutiner för från vilken ålder det är möjligt för barn och unga att vända sig till myndigheten med frågor respektive klagomål samt när och i vilken utsträckning vårdnadshavarens samtycke krävs. Se sammanställning av myndigheternas svar på samtliga frågor i bilaga 10 samt en sammanställning av svaren såvitt avser myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn i avsnitt 11.4.

Alla myndigheter uppger att barn och unga kan vända sig till myndigheten för viss rådgivning eller få hjälp med generella frågor utan att samtycke inhämtas från vårdnadshavare. Detsamma gäller möjligheten att lämna klagomål och synpunkter som kan komma att utgöra underlag för tillsyn utan att barnet blir part i ett ärende. Barn kan exempelvis utan vårdnadshavarens samtycke vända sig med klagomål till grund för tillsyn till JK, JO och IVO.

För de myndigheter som hanterar enskilda ärenden och i detta syfte tar emot ansökningar, anmälningar, klagomål med mera överensstämmer myndigheternas lämnade svar i stort med vad som gäller avseende åldersgränser för barns rättshandlingsförmåga och processbehörighet. Det innebär alltså som utgångspunkt att ett barn måste fylla 18 år för att kunna initiera ärenden eller för att utan vårdnads-

havares samtycke föra sin talan i ett ärende. Som exempel kan barn och unga på egen hand framföra klagomål till Diskrimineringsombudsmannen och myndigheten har möjlighet att påbörja en tillsynsutredning enbart baserat på ett barns uppgifter. Vårdnadshavares medgivande krävs dock för att myndigheten ska kunna föra talan i domstol för barn under 18 år. På motsvarande sätt måste ett barn företrädas av vårdnadshavare eller annan företrädare för att ansöka om brottsoffersättning hos Brottsoffermyndigheten eller agera i ett ärende om skadereglering hos JK.

Myndigheters undantag från huvudregeln att barn måste företrädas av en ställföreträdare för att kunna initiera ärenden och/eller själva föra sin talan i ärenden, bygger som utgångspunkt på de åldersgränser som finns i lagstiftning eller praxis inom de respektive områden myndigheterna verkar. Detta även om ingen uttrycklig reglering anger att denna åldersgräns även gäller för just den typ av anmälan eller klagomål som är aktuell.

Som exempel kan barn och unga vända sig till Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden med en begäran om kontroll av brottsbekämpande myndigheters personuppgiftsbehandling eller användning av hemliga tvångsmedel. Detta kan barn normalt göra själva från 15 års ålder med utgångspunkt i åldersgränsen för straffmyndighet samt föreskrifter och riktlinjer om register i brottsbekämpande verksamhet.

Ett annat exempel är skolområdet. Här har tre myndigheter som svarat på utredningens enkät angett att de utgår ifrån den åldersgräns för processbehörighet som anges i skollagen, det vill säga 16 år. Barn kan således oavsett ålder vända sig till Beo, Skolinspektionen och Skolväsendets överklagandenämnd med frågor utan vårdnadshavares eller annan vuxens samtycke. Elever som har fyllt 16 år kan själva initiera ärenden hos Skolväsendets överklagandenämnd och de tre myndigheterna kan i sina ärenden kommunicera enbart med den elev som fyllt 16 år utan vårdnadshavares samtycke. I ärenden som har initierats utifrån uppgifter som en vårdnadshavare har lämnat söker Beo och Skolinspektionen samtycke från det barn som är över 16 år. Om sådant samtycke inte inkommer sker kommunikering med barnets vårdnadshavare i ärendets fortsatta handläggning.

En något spretigare bild ges från patientnämnderna. Två patientnämnder uppger att barn kan vända sig till dem oavsett ålder med frågor och klagomål. En patientnämnd tycks utgå ifrån de åldersgränser för direktåtkomst som gäller för tjänsten 1177 (se avsnitt 8.2.4

och 10.5). Det innebär att barn från 13 år och uppåt kan göra en anmälan till denna nämnd. För barn under 13 år krävs samtycke från vårdnadshavare eller annan legal företrädare. Om en vårdnadshavare gör en anmälan som avser barn över 13 år krävs fullmakt från barnet. Andra åldersgränser tillämpas dock av vissa andra patientnämnder.

Även andra typer av regleringar om vem som kan lämna in vissa typer av klagomål eller initiera ärenden kan påverka vad som gäller för barn och vårdnadshavares möjligheter att initiera ärenden. Som exempel är en förutsättning för att Integritetsskyddsmyndigheten ska hantera en skrivelse som ett klagomål enligt dataskyddsförordningen att den som klagar är berörd av den personuppgiftshantering som klagomålet rör. Barn oavsett ålder får lämna in klagomål utan vårdnadshavares samtycke men om en vårdnadshavare lämnar in ett klagomål för sitt barns räkning riskerar klagomålet att inte leva upp till det som krävs för att klassas som ett klagomål enligt dataskyddsförordningen.

8.3.4 Barns rätt till delaktighet

Artikel 12 i barnkonventionen behandlar ett barns rätt till delaktighet i frågor som rör honom eller henne. Enligt artikel 12.1 ska en stat tillförsäkra ett barn som är i stånd att bilda en åsikt rätten att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Ett barns åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barn enligt artikel 12.2 särskilt beredas möjlighet att höras. Det kan göras direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och gäller i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

För att barnets rätt att komma till tals ska förverkligas understryker barnrättskommittén vikten av information till barnet bland annat om de frågor det gäller, vilka beslut som kan komma att fattas och hur barnet kan komma till tals.⁴

I svensk rätt har barns rätt och möjlighet till delaktighet genomförts på olika sätt inom olika rättsområden. Ett barn som är part i ett ärende eller mål har möjlighet till information och delaktighet i egenkap av part. Barn som är processberöriga har därmed samma *personliga* rätt till delaktighet som andra parter, exempelvis att med stöd

⁴ CRC/C/GC/12, p. 16, 25, 29, och 34.

av förvaltningslagen eller förvaltningsprocesslagen begära en muntlig förhandling eller att delges handlingar. För de fall barnet i stället företräds av vårdnadshavare eller andra företrädare tillkommer dock partsrättigheterna barnet genom dess företrädare. Vårdnadshavarna ska i detta uppdrag, liksom i andra sammanhang där de fullgör sitt vårdnadsansvar, ta hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med barnets stigande ålder och utveckling i enlighet med vad som föreskrivs i 6 kap. 11 § FB.

Relevant för utredningens del är framför allt barnets rätt att *själva* komma till tals och på andra sätt vara delaktiga i myndighetsärenden och domstolsprocesser där barnet berörs, detta även i ärenden och mål där barnet saknar processbehörighet och företräds av vårdnadshavare eller annan ställföreträdare.

Varken i förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen, ärendelagen eller rättegångsbalken, det vill säga vår generella förfarandelagstiftning, finns särskilda regleringar som specifikt rör barns personliga rätt till delaktighet när de saknar processbehörighet. Bestämmelser för att garantera barns rätt till delaktighet återfinns däremot, med varierande lydelse och innebörd, i lagstiftning som rör specifika områden.

Exempel på detta är regleringen i 36 § LVU, som anger att barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Vidare anges att barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad. Här regleras alltså både rätten till *information*, rätten att *komma till tals* och rätten till *inflytande*. Motsvarande bestämmelser finns också i 11 kap. 10 § SoL och i 8 § LSS.

I viss lagstiftning finns bestämmelser som reglerar barns rätt att komma till tals och rätten till inflytande men inte rätten till information, så är det exempelvis i utlänningslagen. I vissa fall är rätten att komma till tals eller få inflytande begränsad till att avse barn från viss ålder, så är det exempelvis med frågor om ställföreträdarskap enligt föräldrabalken där barns möjlighet till inflytande regleras först från 16 år.

I bestämmelserna som reglerar att barn ska höras i migrationsärenden (1 kap. 11 § UtL) har bestämmelsen försetts med ett olämplighetsrekvisit som medger undantag om hörandet bedöms vara *olämpligt*. Ett olämplighetsrekvisit finns också avseende barns möjlighet att höras i vårdnadsfall (6 kap. 19 § FB). Här anges att den som ut-

för socialnämndens utredning ska höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten om det inte är *olämpligt*.

Utöver regleringar om barns rätt att framföra sina åsikter eller höras på myndighetsnivå finns i viss lagstiftning, med varierande lydelse, bestämmelser om icke processbehöriga barns möjlighet att höras i domstol. Så anges exempelvis i LVU och i socialtjänstlagen att barn yngre än 15 år *får* höras i domstol, om barnet inte kan *antas* ta skada av det (36 § LVU respektive 11 kap. 10 § SoL).

I LPT anges i stället att en patient yngre än 15 år *bör* höras, om det kan vara *till nytta för utredningen* och det kan *antas* att patienten inte tar skada av att höras (44 §). För mål om vårdnad, boende och umgänge, där barn saknar partsställning, anges att barnet *får* höras inför rätten, *om särskilda skäl talar för det* och det är *uppenbart* att barnet inte kan ta skada av att höras (6 kap. 19 § FB).

Sammanfattningsvis kan konstateras följande:

- barns personliga rätt till delaktighet är inte reglerad i den generella förfarandelagstiftningen utan i stället i lagstiftning för specifika rättsområden,
- i vilken utsträckning och med vilka begränsningar barn har personlig rätt till information, att framföra sina åsikter och få dessa beaktade varierar från område till område,
- regleringarna är till innehåll och lydelse varierande även vad gäller i vilken utsträckning och med vilka begränsningar barn har möjlighet eller rätt att höras i domstol.

8.4 Effektiva rättsmedel och barnanpassade förfaranden

8.4.1 Inledning

I barnkonventionen finns inga bestämmelser om effektiva rättsmedel eller gottgörelse vid överträdelser av konventionen. Barnrättskommittén menar att det är underförstått att det ska finnas tillgång till effektiva rättsmedel vid överträdelser av rättigheterna i konventionen och att detta måste finnas för att rättigheter ska ha betydelse.⁵

⁵ CRC/GC/2003/5, p. 24 och 25.

För att förstå vad som skulle kunna utgöra ett effektivt rättsmedel vid överträdelser av barnkonventionen får vägledning hämtas från andra internationella instrument.

Rätten till ett effektivt rättsmedel regleras i artikel 13 i Europakonventionen och artikel 47 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna. Rätten till ett effektivt rättsmedel anges även i internationella instrument som artikel 8 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och artikel 2.3 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Vad som kan utgöra effektiva rättsmedel i olika sammanhang har utvecklats genom en omfattande rättspraxis från bland annat Europadomstolen och EU-domstolen och därutöver varit föremål för en intensiv akademisk debatt. Nedan görs endast en översiktlig beskrivning av kraven på effektiva rättsmedel.

8.4.2 Materiella, processuella och institutionella krav på ett effektivt rättsmedel

Europakonventionen

I artikel 13 i Europakonventionen anges följande:

Var och en, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen utförts av någon i offentlig ställning.

Artikeln innehåller ingen definition av vad som utgör ett effektivt rättsmedel, detta har i stället utvecklats i praxis. Artikel 13 innebär att det ska vara möjligt för enskilda att använda sig av ett rättsmedel inför en nationell myndighet för rimligt grundade påståenden om att en eller flera av de rättigheter som garanteras i Europakonventionen har kränkts. Av artikel 35 i Europakonventionen följer också att en enskild som vill klaga först måste uttömma de nationella rättsmedlen innan man vänder sig till Europadomstolen. Detta är också ett uttryck för att ansvaret för att skydda rättigheterna enligt konventionen i första hand åligger medlemsstaterna. På vilket sätt det effektiva rättsmedlet kommer till uttryck i de nationella rättsordningarna är upp till medlemsstaterna att bestämma.⁶

⁶ Kudla mot Polen, nr 30210/96, dom meddelad den 26 oktober 2000, p. 154.

De krav som Europadomstolen genom sin praxis satt upp gällande vad som utgör ett effektivt rättsmedel innebär kortfattat att det ska vara tillgängligt och praktiskt möjligt för den enskilde att använda, det ska vara ägnat att leda till rättelse och ge rimliga utsikter till framgång, det organ som prövar frågan ska ha tillräckliga befogenheter och rättssäkerhetsgarantier, prövningen ska ske i rimlig tid, utfallet ska kunna få en praktisk effekt och beslutet måste vara verkställbart.⁷

EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna

I artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna föreskrivs följande:

Var och en vars unionsrättsligt garanterade fri- och rättigheter har kränkts har rätt till ett effektivt rättsmedel inför en domstol, med beaktande av de villkor som föreskrivs i denna artikel.

Stadgan ingår numera i EU:s primärrätt men artikel 47 speglar även befintlig unionsrättspraxis. Rätten till ett effektivt rättsmedel har länge varit en grundläggande del av EU:s rättsordning som grundas på rättsstatsprincipen. EU-domstolen har även framhållit den starka kopplingen mellan rätten till effektivt domstolsskydd i artikel 47 i EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna och artiklarna 6 och 13 i Europakonventionen.

Nationell rätt

Europarättens krav på rätten till domstolsprövning och effektiva rättsmedel har haft stor betydelse för svensk rättsutveckling. En rad vägledande avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen och Högsta domstolen har med utgångspunkt i europarättsliga krav prövat frågor om exempelvis rätten till domstolsprövning, rätten till prövning inom en skälig tid och det allmännas skadeståndsansvar eller skyldighet att på andra sätt kompensera för en konventionskränkning. Det finns dock, än så länge, inga avgöranden som rör rätten till domstolsprövning och effektiva rättsmedel specifikt knutet till barnkonventionen.

⁷ Se bland annat Danelius med flera (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 32 f. och prop. 2017/18:7, s. 17.

Delvis som en följd av utvecklingen av domstolarnas praxis på området har också lagstiftning på olika områden reformerats för att efterleva europarättsliga krav på domstolsprövning. Exempel på detta är de möjligheter till skadestånd vid överträdelser av Europakonventionen som infördes 2018.⁸ Ett annat exempel är det nya rättsmedel vid myndigheters dröjsmål som införts genom 12 § FL.⁹

8.4.3 Effektiva rättsmedel vid kränkningar av rättigheterna i barnkonventionen

Barnrättskommittén

Barnrättskommittén menar att det är underförstått att det ska finnas tillgång till effektiva rättsmedel vid överträdelser av rättigheterna i barnkonventionen och att detta måste finnas för att rättigheter ska ha betydelse.¹⁰ Barns särskilda ställning och beroendeställning gör det mycket svårt för dem att få tillgång till rättsmedel vid överträdelser av deras rättigheter. Enligt kommittén måste staterna därför ägna särskild uppmärksamhet åt att säkerställa att det finns förfaranden för barn och deras företrädare som både är barnanpassade och effektiva. I dessa ska det ingå tillhandahållande av barnanpassad information, råd, advokathjälp, inklusive stöd för att föra talan i egen sak och tillgång till oberoende förfaranden för att anmäla kränkningar samt tillgång till domstolar, med nödvändig rättslig och övrig hjälp. När rättigheter har kränkts ska det finnas lämplig upprättelse, inklusive skadestånd, samt, vid behov, åtgärder för att främja fysisk och psykisk återhämtning, rehabilitering och återanpassning, i enlighet med artikel 39 i barnkonventionen. Det är vidare viktigt att den nationella lagstiftningen tillräckligt detaljerat anger vem som är berättigad till vad, så att rättsmedel mot bristande efterlevnad av rättigheterna är effektiva.¹¹

⁸ Se prop. 2017/18:7 och SOU 2010:87.

⁹ Se prop. 2016/17:180 och SOU 2010:29.

¹⁰ CRC/GC/2003/5, p. 24 och 25.

¹¹ CRC/GC/2003/5, p. 24 och 25.

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter

I en rapport från FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter beskrivs innebörden av en rättslig prövning för barn som en möjlighet för barnet att få en rättvis och snabb prövning av kränkningar av rättigheter i enlighet med nationella och internationella normer. Tillgång till rättslig prövning förutsätter att barns rättsliga ställning stärks. Bland annat måste barn få tillgång till relevant information och effektiva rättsmedel för att kunna hävda sina rättigheter.¹²

8.4.4 Närmare om barnanpassade förfaranden

Inledning

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1). En åtgärd omfattar även själva förfarandet. För barn som misstänks för brott finns det även särskilda bestämmelser i artikel 40 som ska beaktas i själva förfarandet. För barn som frihetsberövats finns det särskilda bestämmelser i artikel 37.

Barnrättskommitténs kommentarer

För att ett barns rätt att få sitt bästa bedömt och beaktat ska förverkligas anser barnrättskommittén att en stat även måste införa och följa vissa barnanpassade förfaranden. Ett barnanpassat förfarande innebär enligt kommittén exempelvis att ge förutsättningar för ett barn att kunna uttrycka sina åsikter i frågor som rör det (jämför artikel 12 i barnkonventionen). Barnanpassade förfaranden bör enligt kommittén finnas för alla åtgärder som rör barn, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden.¹³

Vägledning avseende barnanpassade förfaranden kan hämtas från protokollet till barnkonventionen om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi där det finns särskilda bestämmelser som rör stöd åt brottsoffer och vittnen till brott. Av protokollet framgår

¹² United Nations High Commissioner for Human Rights, Access to justice for children, 2013, s. 6 ff.

¹³ CRC/C/GC/14, p. 85, 89 och 91.

bland annat att processuella förfaranden ska anpassas till ett barns särskilda behov samt att en stat ska tillhandahålla lämpligt stöd till barnet under processen.

Förfaranden som rör barn måste enligt kommittén vara både tillgängliga och lämpliga för barn. Miljöer och arbetsmetoder ska anpassas efter ett barns förmåga och hänsyn bör tas till barnets individuella och sociala situation. Miljön bör vara sådan att barnet känner sig tryggt och respekterat. Ett barn kan, enligt kommittén, inte höras effektivt om omgivningen är hotfull, fientlig, okänslig eller olämplig för barnets ålder. Vidare måste barnet informeras om vad saken gäller, vilka valmöjligheter som finns, vilka beslut som kan komma att fattas och vad besluten kan få för följder. Särskild uppmärksamhet måste enligt kommittén ägnas åt att tillhandahålla bland annat barnanpassad information, tillräckligt stöd för att få tala i egen sak och lämpligt utbildad personal.¹⁴

Andra internationella dokument och riktlinjer

Det har utarbetats och pågår ett aktivt arbete kring utvecklandet av olika internationella riktlinjer och strategier för barnanpassade förfaranden. Dessa avser främst, men inte enbart, barns deltagande i brottmålsprocesser. Som exempel kan nämnas följande:

- FN:s riktlinjer i frågor som rör barn som är brottsoffer eller vittnen. Riktlinjerna syftar till att hjälpa stater att utforma och genomföra lagstiftning, politik och praktik för att säkerställa full respekt för barn som är offer och vittnen. I riktlinjerna erkänns att barn är särskilt sårbara och behöver särskilt skydd i sina kontakter med rättsväsendet. Enligt riktlinjerna har barnoffer och barnvittnen rätt att behandlas med värdighet och medkänsla, att informeras, att höras, att få effektivt stöd och omfattas av särskilda skyddsåtgärder, att få sitt privatliv och sin säkerhet garanterade och att söka gottgörelse.¹⁵

¹⁴ CRC/C/GC/12, p. 22–25, 34, 42 och 134.

¹⁵ ECOSOC Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*.

- EU:s strategi för barnets rättigheter som publicerades 2021.¹⁶ Här lyfts bland annat vikten av ett barnvänligt rättsväsende och medlemsstaterna uppmanas att stödja utbildningsinsatser om barnets rättigheter och om ett barnvänligt och tillgängligt rättsväsende till relevanta yrkeskategorier.
- Europarådet har utarbetat ett antal riktlinjer som rör barn i kontakt med rättsväsendet. Det mest omfattande dokumentet är Europarådets ministerkommittés riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende. Riktlinjerna utgår ifrån Europadomstolens rättspraxis och andra europeiska och internationella rättsnormer och omfattar frågan om barnets plats, roll, åsikter, synpunkter och behov i rättsliga förfaranden samt alternativa förfaranden. Här framhålls bland annat att rättssystemet ska vara tillgängligt, åldersanpassat, snabbt, inriktat på barnets behov samt respektera barnets rättigheter, såsom rätten att kunna delta i och förstå förfaranden som rör barnet samt respekt för barnets rätt till privat- och familjeliv, integritet och värdighet. Vidare framhålls att rättssäkerhetens beståndsdelar, såsom principerna om laglighet och proportionalitet, oskuldspresumtionen, rätten till en rättvis rättegång, rätten till juridisk rådgivning, rätten till rättslig prövning samt rätten att överklaga bör garanteras barn i samma utsträckning som vuxna och bör inte begränsas eller nekas med hänvisning till barnets bästa.¹⁷

Därutöver kan nämnas Child Rights International Network som har tagit fram en omfattande verktygslåda om barnanpassade förfaranden. De kriterier som ska vara uppfyllda för att ett rättssystem ska klassas som barnvänligt beskrivs bland annat vara att barn och unga ska ha tillgång till kostnadsfri juridisk rådgivning, att barn ska kunna diskutera sina rättigheter och möjligheter med vuxna som har erfarenhet och kompetens att tala med barn samt ha möjlighet att på egen hand, eller med hjälp av företrädare, inleda en process om rättighetskränkningar.¹⁸

¹⁶ Europeiska kommissionen, EU:s strategi för barnets rättigheter, COM (2021) 142.

¹⁷ Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende*, antagna den 17 november 2010.

¹⁸ Child Rights International Network (2013), *Child-Friendly Justice and Children's Rights*.

8.5 Finland och Norge

8.5.1 Inledning

I direktivet anges att utredningen ska ta del av, redovisa och beakta erfarenheter från andra stater, särskilt de nordiska. Såvitt gäller just frågor som rör barns rättsliga ställning i domstolsförfaranden, åldersgränser för processbehörighet med mera har utredningen valt att närmare granska rättsläget i Finland och Norge.

Nedan redogörs alltså kortfattat för vad som gäller i Finland och Norge avseende barns processbehörighet och möjligheten att komma till tals och höras i domstol med mera. Vad som gäller särskilt i familjerättsliga mål redovisas i stället i avsnitt 10.2.6 tillsammans med en redogörelse för motsvarande frågor i en rad andra länder. När det gäller Finland redogörs även kort för deras system med så kallade intressebevakare (motsvarande god man) i domstolsförfaranden.

8.5.2 Finland

Barns processbehörighet

Finland fick en ny processuell lagstiftning för förvaltningsmål år 2020 när lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019) ersatte den äldre förvaltningsprocesslagen. Lagen tillämpas på förfaranden i de regionala förvaltningsdomstolarna och i Högsta förvaltningsdomstolen. Ett barn har rätt att ensam föra sin talan i ett ärende som gäller sådan inkomst eller förmögenhet som han eller hon har rätt att förfoga över. När barn fyllt 15 år får barn och vårdnadshavare (eller annan företrädare), var för sig, föra talan i ärenden som gäller barnets person eller personliga intresse eller rättighet (25 §). Om barnet och vårdnadshavaren är oeniga vid utövandet av sin parallella rätt att föra talan, prövar domstolen med hänsyn till ärendets art och den minderårigas utvecklingsnivå vilken vikt som ska fästas vid barnets respektive vårdnadshavarens uppfattning. 15 år är också åldersgränsen för straffmyndighet och ger rätt att föra talan enligt rättegångsbalken och i lagen om rättegång i brottmål (689/1997). I tvångsvårdsärenden, motsvarande svenska LVU- respektive LPT-processer, får även yngre barn föra sin talan i processen. Enligt barnskyddslagen (417/2007, 21 §) har ett barn som fyllt 12 år parallell rätt att föra sin talan i ett barnskyddsärende

och rätt att särskilt söka ändring i barnskyddsärenden som gäller barnet självt (89 §). Enligt mentalvårdslagen (1116/1990, 24 §) får en 12-åring självständigt söka ändring i ett beslut som gäller intagning för vård, fortsatt vård eller begränsning av kontakter.

Barns rätt att komma till tals

Utgångspunkten är att barn i förvaltningsmål ska kunna höras vid muntlig förhandling oberoende av ålder (68 §). En förutsättning för hörande är att barnet ger sitt samtycke. Vid prövningen av om en omyndig ska höras personligen ska, enligt samma bestämmelse, kraven på en rättvis rättegång beaktas. Om det behövs för att skydda barnet eller för att klarlägga barnets självständiga åsikt, ska han eller hon höras personligen i närvaro av endast en eller flera av förvaltningsdomstolens ledamöter. Det innebär att barnet kan höras utan exempelvis föräldrars närvaro. Vid behov kan domstolen förordna om en stödperson som har till uppgift att vara ett personligt stöd för barnet under rättegången för att bidra till att klarlägga barnets åsikt. Rätten för barn att höras i domstol stärktes i den nya lagen om förvaltningsärenden. I förarbetena anges bland annat att det inte är nödvändigt att höra barnet i rättssalen, utan att det muntliga hörandet vid behov kan ordnas exempelvis i en annan lokal i domstolen, på ett sjukhus eller på den plats där ett barn vårdas utom hemmet. Även hörande med hjälp av videokonferens eller annan teknisk metod för dataöverföring kan vara aktuellt.

I barnskyddsärenden gäller att barn kan höras personligen i domstol om barnet ber om det eller ger sitt samtycke till det. Ett barn under 12 år kan dock höras personligen endast om det är nödvändigt för att ärendet ska kunna avgöras och det bedöms att hörandet inte medför betydande skada för barnet (barnskyddslagen 86 §).

Företrädare och biträden för barn

En motsvarighet till möjligheten att förordna om en tillfällig god man enligt 11 kap. 2 § FB finns i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (8.4.1983/361). Enligt 5 c § kan det för barnet förordnas en så kallad intressebevakare som i stället för vårdnadshavaren företräder barnet i ett ärende som gäller barnets person, om

1) vårdnadshavaren på grund av jäv eller sjukdom eller av någon annan orsak är förhindrad att företräda barnet och 2) förordnande av intressebevakare behövs för att saken ska kunna utredas eller för att barnets bästa i övrigt ska kunna tillgodoses. Jäv innebär att det finns en konflikt mellan vårdnadshavarens intresse och barnets intresse i ärendet. Jäv uppstår däremot inte enbart på grund av att vårdnadshavarna är av olika åsikt.

Bestämmelser om förordnande av intressebevakare för rättegång finns också i lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019) och i 12 kap. 4 a § i rättegångsbalken och i 4 kap. 7–8 §§ förundersökningslagen (805/2011). En förvaltningsdomstol ska på eget initiativ, i samband med det ärende som behandlas, förordna en intressebevakare för barnet om vårdnadshavaren (eller annan laglig företrädare) är jävig eller av någon annan orsak inte kan föra talan i ärendet.

I barnskyddsärenden ska en intressebevakare förordnas för ett barn och föra barnets talan, om det finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren inte opartiskt kan bevaka barnets intresse i ärendet och en intressebevakare måste förordnas för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tryggas (barnskyddslagens 22 §). Domstolen kan också förordna om ett juridiskt biträde för barnet om barnet eller dess lagliga företrädare begär det eller domstolen anser att det nödvändigt. Detsamma gäller enligt mentalvårdslagen.

8.5.3 Norge

Barns processbehörighet

Barn har partsbehörighet men är som utgångspunkt inte processbehöriga. Minderåriga kan dock vara processbehöriga när det framgår av särskilda bestämmelser (2-2 § tvisteloven). En minderårig över 15 år ska underrättas om domstolsförhandlingar. Rätten ska upplysa om att barnet har rätt, men inte skyldighet, att närvara vid domstolsförhandlingen. Barnet ska underrättas om rättsprocessen samtidigt som vårdnadshavaren, om inte barnet själv förklarat att det är onödigt (2-4 §). Av 36-3 § följer att i mål om tvångsbeslut inom vård- och omsorgssektorn är barn över 15 år processbehöriga om vederbörande är förmögen att förstå vad målet handlar om, barn under 15 år däremot om det följer av en särskild lagbestämmelse.

Frågor som rör barnskydd regleras i barnavårdslagen (Lov om barnevern, barnevernsloven). Här stadgas i 12-3 § att ett barn kan agera som part i ett mål om det har fyllt 15 år. I ärenden som rör åtgärder för barn med beteendeproblem eller åtgärder för barn som är offer för människohandel är barnet alltid part. En förutsättning är att barnet förstår vad ärendet handlar om. Barnskydds- och hälsovårdsnämnden (Barneverns- og helsenemnda) kan ge ett barn under 15 år rätt att vara part om det är till barnets bästa. Bedömningar av om barnet ska vara part i målet ska uppdateras under processen, som exempel har ett beslut från lagmansretten 6 dagar innan barnet fyllde 15 år upphävts eftersom det borde ha klarlagts om barnet skulle utnyttja sin partsrätt (HR-2020-305-U). Domaren ska enligt nationell vägledning undersöka om ungdomar med partsrätt har fått noggrann information från barnskyddsmyndigheten om vad det innebär att ha partsrättigheter och att den unge kan välja vilken advokat hon/han vill företrädas av. Arbete pågår med att ta fram en ny barnavårdslag, här föreslås barn ha rätt att agera som part från 12 års ålder.

I mål om vård- och omsorg kan ett barn agera som part från 12 år om barnet förstår vad ärendet gäller. Barnet alltid ska anses vara part om ärendet gäller åtgärder för missbrukare. Detta framgår av 6-5 pasient- og brukerrettighetersloven och 6-3 helse- og omsorgstjenesteloven.

Barns rätt att komma till tals

Norge har de senaste åren genomfört ett antal lagändringar för att främja barns rättigheter. Bland annat har barns rätt att bli hörda stärkts. Av 104 § andra stycket grundlagen följer att hänsyn till barnets bästa måste vara ett grundläggande övervägande i alla beslut som rör barn. Det gäller även processuella beslut. Generell bestämmelse om barns rätt att höras i alla förfaranden som rör barnet finns också i förvaltningslagen (17 § lov om saksbehandlingen i offentlig forvaltning).

I 1-4 barnavårdslagen anges att alla barn som har möjlighet att bilda sig en egen uppfattning har rätt att delta i alla frågor som rör barnet. Barn har rätt att tala med barnevernet (motsvarande socialtjänsten) oavsett föräldrarnas samtycke och utan att föräldrarna informeras om samtalet i förväg. Barnet ska få adekvat och anpassad information och har rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Barnet ska lyssnas på och barnets åsikter ska tillmätas vikt i enlighet med bar-

nets ålder och mognad. Barn från 15 år kan i egenskap av part föra sin talan i domstol i barnavårdsärenden. Också yngre barn kan, som anges ovan, ges partsrättigheter om hänsynen till barnet så kräver. Hur barnet ska höras bedöms utifrån det enskilda fallet. Barnet kan tala direkt inför nämnden eller så kan nämnden utse en talesperson för barnet eller utse en sakkunnig att tala med barnet (14-13).

Barn som ska höras bör enligt nationell vägledning ges tillfälle att yttra sig direkt till domarna om de vill, så länge inte hänsyn till barnets bästa talar emot det. Om barnet ska tala direkt till domarna ska alla domare vara närvarande. Detta kan lösas på olika sätt och en konkret bedömning ska göras av förfarandet så att samtalet blir så minsta betungande som möjligt för barnet.

8.6 Sammanfattande slutsatser

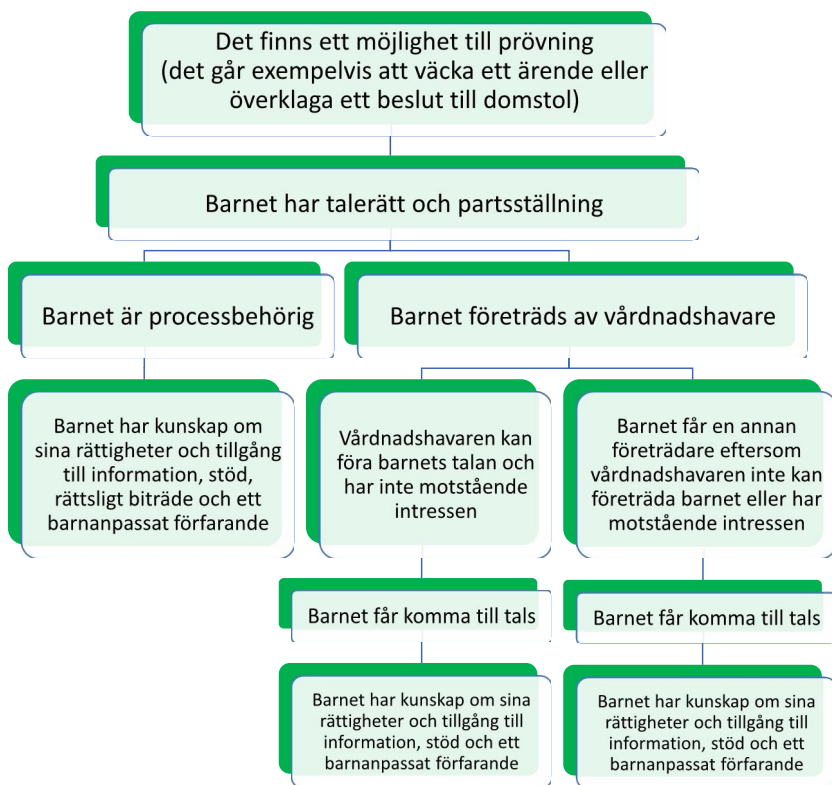
Barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar och få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad rymmer både formella och mer reella eller faktiska aspekter. Av relevans är naturligtvis den formella rätten att på olika områden initiera ärenden i förvaltningsmyndigheter och domstolar, att överklaga beslut och att vara delaktig i ärenden och rättsprocesser. Lika centralt är dock att granska barns faktiska förutsättningar att verkligen ta tillvara de rättigheter som står till förfogande.

Vad gäller barns formella rätt att få en rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad ser detta olika ut beroende på om beslut alls är överklagbara eller kränkningar möjliga att anmäla, om barnet är part i den aktuella processen, om barnet har processbehörighet och kan föra sin egen talan, hur rätten till delaktighet har formulerats och inte minst hur vi reglerar och hanterar situationer där vårdnadshavare av olika skäl inte förmår företräda barnet.

Skissen nedan illustrerar hur ett barn på ett fungerande sätt kan utkräva sina rättigheter hos förvaltningsmyndigheter och domstolar. Resultatet av prövningen kan naturligtvis innebära att ett beslut inte blir som barnet önskar eller i enlighet med barnets bästa, det som utredningen granskar närmare är dock inte utfallet av olika beslut och i vilken utsträckning dessa är förenliga med barnets bästa eller barnets vilja utan i endast vilken utsträckning det finns en god möjlighet att få detta *prövat* i förvaltningsmyndighet och domstol.

Genom att beskriva fungerande vägar för ett barn att utkräva sina rättigheter i ärenden och mål hos förvaltningsmyndigheter och domstol går det också att identifiera situationer där det typiskt sett kan finnas brister och begränsningar. Detta genom att fråga sig vad som händer på olika rättsområden när någon av dessa förutsättningar brister, såsom när ett barn företräds av vårdnadshavare med motstående intressen men *inte* förordnas en annan företrädare eller när barn *inte* har talerätt och partsställning i frågor som rör barnet.

Figur 8.2 Barns reella möjligheter att utkräva sina rättigheter – flödesschema över ett välfungerande system

Genom att beskriva och förstå hur ett fungerande system kan se ut när barn försöker utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen går det också att motsatsvis identifiera potentiella problem eller risk-

situationer. Utifrån illustrerat flödesschema kan följande typiska rättsliga risksituationer identifieras:

- frågor som inte kan underställas en oberoende prövning (exempelvis beslut som rör ett barn som inte kan överklagas, missförhållanden som inte kan anmälas eller avsaknaden av en oberoende prövningsinstans),
- ärenden och mål som rör ett barn där barnet inte har talerätt eller partsställning,
- ärenden och mål som rör ett barn där möjligheterna att överklaga beslut, initiera ärenden eller komma till tals omöjliggörs eller begränsas om barnets vårdnadshavare inte tillvaratar barnets intressen,
- ärenden och mål som rör ett barn där det brister i barns rätt att komma till tals och få inflytande eller i barns rätt till information,
- prövningar som uteblir eller försvåras på grund av bristande kunskap, vägledning, anpassade förfaranden eller avsaknad av juridiskt biträde eller av annat stöd.

Ovan identifierade situationer är generella beskrivningar av tillfällen när barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen kan omöjliggöras eller försvåras. Dessa situationer har tjänat som ett raster i utredningens närmare granskning av olika rättsområden och möten med myndigheter, civilsamhällesorganisationer och barn för att identifiera brister och begränsningar i nationell rätt.

9 Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – socialtjänst och tvångsvård

9.1 Inledning

9.1.1 Uppdrag och utgångspunkter

Utredningens kartläggande uppdrag är av processuell karaktär och omfattar möjligheter för barn att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen *prövad i domstol eller av förvaltningsmyndighet*. Många synpunkter om brister och missförhållanden som kommit till utredningens kännedom rör frågor som ligger utanför utredningens uppdrag. Hit hör exempelvis synpunkter på politiska prioriteringar, resurstilldelning, verksamheters kvalitet eller kritik av bedömningar om vad som är barnets bästa i en viss situation.

Kartläggningen av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter på olika områden omfattar både möjligheterna att initiera olika ärenden och processer liksom möjligheterna att komma till tals eller delta i förfaranden som redan pågår. I kapitel 8 redogörs för situationer där det typiskt sett kan finnas brister och begränsningar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter. Det rör sig kortfattat om följande situationer:

- frågor som inte kan underställas en oberoende prövning (exempelvis beslut som rör ett barn som inte kan överklagas, missförhållanden som inte kan anmälas eller avsaknaden av en oberoende prövningsinstans),
- ärenden och mål som rör ett barn där barnet inte har talerätt eller partsställning,

- ärenden och mål som rör ett barn där möjligheterna att överklaga beslut, initiera ärenden eller komma till tals omöjliggörs eller begränsas om barnets vårdnadshavare inte tillvaratar barnets intressen,
- ärenden och mål som rör ett barn där det brister i barns rätt att komma till tals och vara delaktig eller i barns rätt till information,
- prövningar som uteblir eller försvåras på grund av bristande kunskap, vägledning, anpassade förfaranden eller avsaknad av ett juridiskt biträde eller av annat stöd.

De rättsområden som beskrivs närmare i detta kapitel, socialtjänst och tvångsvård, har granskats med utgångspunkt i dessa generella problembeskrivningar. Det innebär att utredningen i mötet med barn, myndigheter, kommuner och civilsamhällesaktörer, liksom i annan kunskapsinhämtning, undersökt om det finns exempelvis beslut som rör barn som inte kan överklagas, ärenden där barn inte har partsställning eller andra ovan beskrivna processuella luckor som kan innebära problem eller begränsningar i barns möjlighet att få rättighetskränkningar prövade i domstol eller förvaltningsmyndighet. Därutöver har särskilt Barnkonventionsutredningens och Barnrättighetsutredningens respektive kartläggningar och slutsatser beaktats i de fall dessa innebär att lagstiftning och praxis av processuell karaktär inte är i överensstämmelse med barnkonventionen.¹

9.1.2 Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

De rättigheter i barnkonventionen som aktualiseras särskilt för vissa områden redogörs för nedan under respektive område. För samtliga områden aktualiseras artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om barns rätt att komma till tals.

Enligt artikel 12.1 ska en stat tillförsäkra ett barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Ett barns åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet, enligt artikel 12.2, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

¹ SOU 2020:63 (se sammanfattning s. 52–55) respektive SOU 2016:19 (se sammanfattning s. 27–33).

Barnrättskommittén understryker den nära kopplingen mellan artikel 3 och 12. Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra anger tillvägagångssättet för att lyssna till barnets eller barnens åsikter och beakta dem i alla frågor som rör barnet, inklusive bedömningen av barnets bästa. Det går, enligt kommittén, inte att tillämpa artikel 3 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls.²

Barnrättskommittén anser vidare att det måste finnas effektiva rättsmedel vid kränkningar av rättigheterna i barnkonventionen. Kommittén har konstaterat att barns särskilda ställning och beroendeställning gör det mycket svårt för dem att få tillgång till rättsmedel vid överträdelser av konventionen. Därför måste staten ägna särskild uppmärksamhet åt att säkerställa att det finns förfaranden för barn och deras företrädare som både är barnanpassade och effektiva. I detta ingår bland annat tillhandahållande av barnanpassad information, juridiskt biträde, stöd att föra talan i egen sak och tillgång till oberoende förfaranden för att anmäla kränkningar.³

Närmare om barnkonventionens centrala artiklar redogörs för i kapitel 5, närmare om kravet på effektiva rättsmedel och barnanpassade förfaranden redogörs för i kapitel 8.

9.2 Den sociala barn- och ungdomsvården

9.2.1 Inledning

Bakgrund om den sociala barn- och ungdomsvården

Den sociala barn- och ungdomsvården är framför allt en uppgift för kommunerna och innebär ett ansvar för att barn växer upp under trygga förhållanden. I förekommande fall ska socialnämnden se till att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende eller stödboende.

Familjehem är i detta sammanhang ett enskilt hem vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt och som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård. Med hem för vård eller boende, HVB, avses ett heldygnsboställe med personal som tillhandahåller behandling eller annan vård. HVB är det sammanfattande begreppet för en rad olika institutioner. Även särskilda ungdomshem som drivs

² CRC/C/GC/14, p. 43.

³ CRC/C/GC/14, p. 85 och CRC/GC/2003/5, p. 24 och 25.

av SiS räknas formellt som HVB-hem.⁴ I den kommande framställningen kallas SiS-hemmen dock för tydlighetens skull för SiS särskilda ungdomshem, SiS-boenden eller motsvarande.

Insatser i form av vård och boende utanför hemmet kan ges frivilligt, med stöd av socialtjänstlagen eller med tvång enligt LVU. De insatser som kan göras med stöd av socialtjänstlagen förutsätter att den enskilde begär eller i vart fall samtycker till åtgärderna. Vid en frivillig placering av ett barn ingår som regel själva placeringen i ett beslut om bistånd (enligt 4 kap. 1 § SoL). En placering i ett familjehem eller ett HVB-hem kan ske både med stöd av socialtjänstlagen eller LVU. När det gäller stödboende är det främst fråga om frivilliga placeringar med stöd av socialtjänstlagen men även placeringar med stöd av LVU kan bli aktuellt.

Av Socialstyrelsens statistik framgår att 26 200 barn och unga under 2021 fick insatser i form av vård utanför det egna hemmet.⁵ Drygt hälften av dessa barn var över 15 år. Den absolut vanligaste formen av placering var familjehem, 18 700 barn och unga var placerade i familjehem. Den näst vanligaste placeringsformen var HVB-hem och därefter följer placeringar i stödboende och i SiS särskilda ungdomshem. Majoriteten av de insatser som gavs till barn och unga under 2021 var frivilliga insatser.

Under vårdtiden är socialnämnden också initiativtagare till och ansvariga för en rad åtgärder och beslut. Det kan exempelvis röra sig om frågor rörande umgänge och placering. Därutöver berörs barn i samhällets vård av beslut och åtgärder som vidtas av de ansvariga på respektive boendeform. Här har de som bär ansvaret för vården i de särskilda ungdomshemmen fått särskilda befogenheter som går längre än annars vid genomförandet av tvångsvård.

Kända missförhållanden

Situationen för barn och unga i samhällets vård har varit föremål för uppmärksamhet under en längre tid, inte minst i samband med Vanvårdsutredningen och de berättelser om övergrepp, vanvård och andra missförhållanden som beskrevs där.⁶

⁴ För definitioner och närmare föreskrifter om olika placeringsformer, se socialtjänstförordningen (2001:937) och SOU 2014:3.

⁵ Socialstyrelsen (2022), Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2021.

⁶ SOU 2009:99.

Brister i vården av placerade barn och unga har vid upprepade tillfällen rapporterats av IVO, Socialstyrelsen, JO, Barnombudsmannen, Statskontoret och därutöver flera civilsamhällesorganisationer. De uppmärksammade bristerna gäller såväl handläggningsfrågor som problem med våld och kränkningar under själva vården. En sammanställning av detta går att läsa bland annat i direktivet till utredningen om barn och unga i samhällets vård, här redogörs för en rad rapporter och undersökningar om barns och ungas erfarenheter och åsikter om samhällsvården.⁷

Bland rapporter som publicerats efter detta kan nämnas IVO:s rapport från mars 2022 där tillsynsmyndigheten sammanfattar föregående års viktigaste iakttagelser.⁸ Här konstateras bland annat att brister inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård kvarstår i hela vårdkedjan och att brister har noterats på cirka 30 procent av verksamheterna inom HVB-hem, stödboenden och SiS särskilda ungdomshem. Bristerna rör områden som har direkt påverkan på barns trygghet och det beskrivs bland annat hur tillsynen uppmärksammat förekomst av våld, sexuella kränkningar och tvångs- eller begränsningsåtgärder som saknar lagstöd. Ungefär en femtedel av de barn och unga som svarat på myndighetens enkät på HVB och SiS särskilda ungdomshem känner sig bara trygga ibland, sällan eller aldrig. Vad gäller rapportering om missförhållanden på just SiS särskilda ungdomshem redogörs närmare för detta i avsnitt 9.2.6.

Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

Ärenden och mål inom ramen för den sociala barn- och ungdomsvården innebär beslut och förfaranden som i normalfallet är av mycket stor betydelse i barns liv. De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, är artikel 9, 19, 20, 25 och 37.

Artikel 9 rör barnets rätt till sina föräldrar och understryker vikten av att barn ges möjlighet att delta och framföra sina åsikter i förfaranden som skiljer barn och föräldrar åt och i andra frågor som rör barnet, exempelvis kontakten mellan ett barn och den förälder som barnets skiljts från. Enligt artikel 19 i barnkonvention ska barnet

⁷ Dir. 2021:84.

⁸ IVO (2022), *Vad har IVO sett 2021? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2021*.

skyddas från alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp. Detta innebär en skyldighet för en stat att vidta åtgärder för att skydda ett barn mot alla former av våld när barnet är i föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

Artikel 20 innebär en rätt till skydd och stöd från staten för ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som inte kan tillåtas att stanna kvar i sin familjemiljö med hänsyn till barnets bästa. Genom artikel 25 erkänner en stat rätten för ett barn som omhändertagits av sociala myndigheter, för omvårdnad, skydd eller behandling av sin hälsa, till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och av alla andra omständigheter som rör barnets omhändertagande.

Såvitt gäller barn och unga som placeras på SiS särskilda ungdomshem är också artikel 37 (b och d) relevant. Enligt artikel 37 b ska en stat säkerställa att inget barn olagligt eller godtyckligt frihetsberövas. Enligt artikel 37 d ska varje frihetsberövat barn ha rätt att snarast få tillgång till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Staten ska också säkerställa att ett frihetsberövat barn kan få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet.

Uppdrag och utgångspunkter

Prövning av upplevda rättighetskränkningar inom den sociala barn- och ungdomsvården innefattar såväl möjligheterna till prövning i förvaltningsdomstol som möjligheten att komma till tals och påverka ärenden hos socialnämnden. Därutöver finns också möjligheten att anmäla missförhållanden till JO och till IVO som utövar tillsyn över den sociala barn- och ungdomsvården och bland annat inspekterar HVB och stödboenden.

I utredningens granskning av den sociala barn- och ungdomsvården har hela denna kedja varit av intresse både såvitt gäller frivillig vård och tvångsvård. Utredningen har tittat både på de processer i socialnämnd och domstol som föregår en eventuell placering utanför hemmet, beslut och domstolsprocesser under vårdtiden samt de beslut och åtgärder som kan aktualiseras på själva boendet.

Utredningen har förutom att lyssna till barns erfarenheter och läsa tidigare utredningar och rapporter på området också hämtat in

information från verksamma advokater, forskare, myndigheter, kommuner, socialsekreterare och civilsamhällesorganisationer.

Många av de iakttagelser utredningen gjort och synpunkter som framkommit om den sociala barn- och ungdomsvården rör brister i kvalitet och tillämpning som faller utanför utredningens uppdrag. Detta är frågor som i förekommande fall kan hanteras inom ramen för pågående lagstiftningsarbete med en ny socialtjänstlag samt i den pågående utredningen om barn i samhällsvård. Utredningen Framtidens socialtjänst, överlämnade sitt betänkande med förslag på en ny socialtjänstlag i augusti 2020, förslaget har remitterats och är under beredning i Regeringskansliet.⁹ Utredningen om barn och unga i samhällets vård ska redovisa sitt uppdrag i oktober 2023 och har i uppgift att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och HVB-hem, inklusive SiS särskilda ungdomshem.¹⁰

9.2.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

De flesta av de barn och unga som utredningen samtalat med har erfarenheter av kontakter med socialtjänsten. Många har varit placerade i familjehem eller på institutioner, andra har varit föremål för utredningar eller försökt söka stöd och hjälp med anledning av missförhållanden hemma. Barnens berättelser om sina erfarenheter av den sociala barn- och ungdomsvården vittnar om stora brister när det gäller barns möjligheter att komma till tals och påverka sin situation, liksom brister i möjligheten att alls få stöd och hjälp.

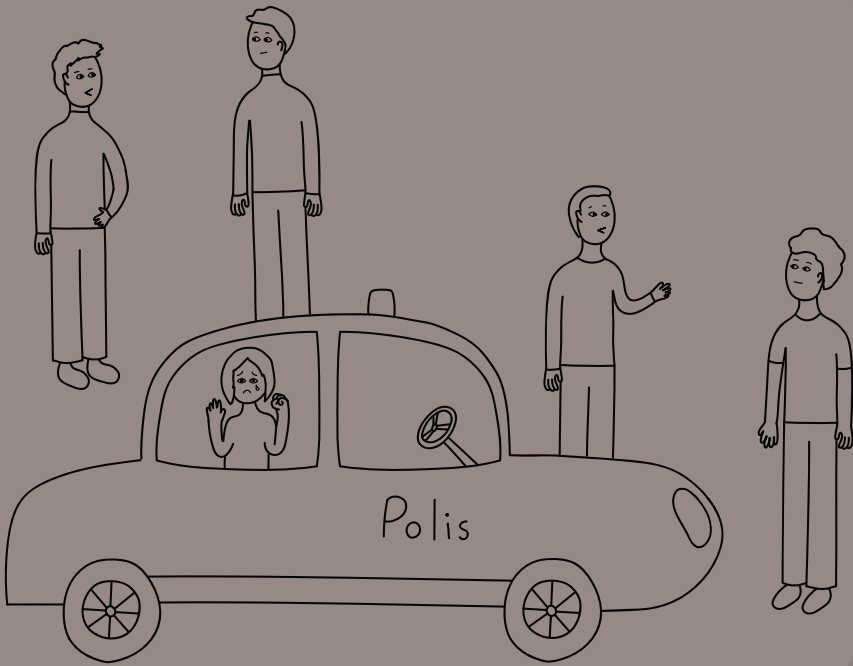
Fyra berättelser från barn och unga som utredningen samtalat med och som tydligt illustrerar de svårigheter som barn kan möta återfinns i detta kapitel med varsin längre historia och tillhörande illustration.

⁹ Se SOU 2020:47. Remisstiden löpte ut den 1 februari 2021.

¹⁰ Se dir. 2021:84.

MIN HISTORIA

Othilia

Othilia

Othilia har utretts flera gånger, första gången när hon bara var 5 år gammal. Hon är 15 år gammal när hon får sin adhd-diagnos. Hon mår väldigt dåligt under tonårstiden och har flera gånger varit på psykiatriakuten för barn och unga (BUP). När hon är 16 år placeras hon på ett HVB-hem. Det går dock inte så bra och hon tror att det handlar om kommunikationen som inte fungerat. Under ett tillfälle när hon är tvångsinskriven på BUP-akuten, fattar socialnämnden ett beslut om tvångsvård enligt LVU och att hon ska placeras på ett SiS-hem.

Othilia får inte någon som helst information om beslutet om tvångsvård och flytt. Plötsligt blir hon väckt tidigt en lördagsmorgon och personalen berättar att hon ska flytta och att kriminalvården kommer om en halvtimme för att hämta henne. Hon blir hämtad i en polisbil och hennes saker beslagtogs. Hon åker förbi skogar, städer och åkrar och hon upplever att hon åker länge. Polisbilen stannar med jämna mellanrum för att byta förare. Vid varje byte ändras också förarens dialekt. De sista förarna har tydlig norrländsk dialekt. Olivia har inte fått någon information om vart hon är på väg. Hennes mobiltelefon är beslagtogs och hon har inte fått kontakta någon.

När hon väl är framme på SiS-hemmet visar det sig att de inte har plats för henne. Hon får därför tillbringa två dagar på häktet innan hon får komma till SiS-hemmet. Personalen på boendet förstår inte heller varför Othilia är placerad där. Hon har inte begått något brott, hon tar inte droger och hon är inte självmordsbenägen. Dessutom var hon redan inskriven på BUP. Othilia har inte tillåtelse att ringa sin handläggare på socialtjänsten förrän det har gått tre veckor. Handläggaren, som själv inte fattat beslutet om LVU, visste inte ens att Othilia var på ett SiS-hem och river direkt upp beslutet. Handläggaren bokar också ett tåg och Othilia får resa tillbaka själv till Stockholmsområdet. Socialtjänsten kan dock inte lösa boende till Othilia utan uppmanar henne att lösa detta själv. Till slut kom de överens om att hon skulle till BUP. Under hela denna tid får Othilia ingen information och inte ett offentligt biträde och det blir ingen prövning i domstol.

9.2.3 Barns rättsliga ställning i mål och ärenden enligt LVU

I mål och ärenden enligt LVU är vårdnadshavarna och barnet som huvudregel parter. Noteras kan att endast socialnämnden har rätt att ansöka om vård enligt LVU, varken barn eller vårdnadshavare har motsvarande initiativrätt. Däremot har barn och vårdnadshavare initiativrätt i andra ärenden inom ramen för vård enligt LVU, exempelvis en rätt att begära att inledd vård ska avslutas.

Även när barnet formellt sett är part i mål och ärenden enligt LVU, är barnets ställning i processen beroende av hur gammalt barnet är. I mål och ärenden enligt socialtjänstlagen och LVU inträder barns processbehörighet vid 15 års ålder (11 kap. 10 § SoL och 36 § LVU). Det innebär att barn från 15 år företräder sig själva i processen och har rätt att exempelvis medverka på förhandling i domstol och överklaga beslut. Eftersom barnet själv kan föra sin talan kan barnet också ge ett biträde fullmakt att företräda honom eller henne i processen.

Barn som inte är processbehöriga företräds med stöd i föräldrabalkens bestämmelser av sina vårdnadshavare om inget annat är reglerat. I LVU har införts särskilda bestämmelser som innebär att det offentliga biträdet – när ett sådant förordnas – träder in som ställföreträdare (36 §). Bestämmelsen infördes med anledning av att det – med hänsyn till att barn och vårdnadshavare kunde ha motstridiga intressen i processen – ansågs olämpligt att barnet var beroende av vårdnadshavarnas vilja när det exempelvis gäller att överklaga ett beslut. Genom denna reglering förbättrades de yngre barnens möjligheter att komma till tals.¹¹

Barn under 15 år utövar således sin talerätt genom ställföreträdaren och får på detta sätt en självständig ställning gentemot vårdnadshavare och socialnämnden i de mål och ärenden enligt LVU där det finns en rätt till offentligt biträde.

I praxis har det även godtagits att barn under 15 år, genom sin ställföreträdare och offentliga biträde, överklagar beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU trots att ställföreträdarens egen uppfattning var att beslutet skulle bestå (HFD 2014 ref 38). Högsta förvaltningsdomstolen betonar i aktuellt mål att det i 36 § LVU införts bestämmelser med syfte att förstärka barns rätt att komma till tals i processen. Med stöd av detta ansågs utgångspunkten vara att

¹¹ Prop. 1994/95:224, s. 45 f.

ställföreträdaren ska tillmäta barnets åsikter och inställning betydelse i förhållande till ålder och mognad.

9.2.4 Rätten till offentligt biträde

I vilka ärenden och mål förordnas offentligt biträde

Vissa gemensamma bestämmelser om offentliga biträden finns i lagen (1996:1620) om offentligt biträde men själva rätten till offentligt biträde regleras direkt i respektive materiell lagstiftning. I socialtjänstlagen finns ingen rätt till offentligt biträde. Enligt 39 § LVU däremot ska ett offentligt biträde förordnas för barnet och dennes vårdnadshavare i följande mål och ärenden:

- beredande av vård enligt 2 eller 3 §§,
- omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §§,
- fortsatt omhändertagande enligt 9 a § och upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §,
- upphörande av vård enligt 21 §,
- flyttningsförbud enligt 24 § och upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §,
- utreseförbud enligt 31 a § och upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d §,
- överklagande enligt 41 § första stycket 1.

Överklaganden enligt 41 § första stycket 1 LVU avser socialnämndens beslut om var vården av den unge ska inledas eller beslut i fråga om att flytta den unge från det hem där barnet vistas, det vill säga beslut om placeringar och omplaceringar.

Ett offentligt biträde *ska* förordnas om inte förhållandena är sådana att det måste antas att det saknas behov av ett offentligt biträde, det vill säga huvudregeln är en presumtion att offentligt biträde ska förordnas. Det krävs särskilda omständigheter för att något biträde inte ska förordnas, exempel som nämns i de ursprungliga förarbetena till bestämmelsen är om det klart framgår att ett beslut i ärendet går i den riktning den enskilde önskar eller om frågan nyligen har prö-

vats och inga nya omständigheter framkommit.¹² Motsvarande bedömning har gjorts i ett äldre avgörande från dåvarande regeringsrätten samt i underrättspraxis.¹³

Den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är som nämnts även barnets ställföreträdare (36 § LVU). Detta innebär motsatsvis att vårdnadshavaren är det yngre barnets ställföreträdare i de fall ett biträde inte förordnas *och* i de undantagsfall barn och vårdnadshavare har ett gemensamt offentligt biträde.

Rätten till offentligt biträde i mål och ärenden enligt LVU och motsvarande tidigare lagstiftning har reglerats på olika sätt genom åren men rätten till biträde har genomgående motiverats utifrån krav på rättssäkerhet och hur ingripande beslut det varit fråga om.¹⁴ När möjligheten att besluta om utreseförbud infördes 2020 justerades också 39 § LVU innebärande en rätt till offentligt biträde i dessa mål och ärenden. Motivet var just att utreseförbud är en ingripande åtgärd och att det av rättssäkerhetsskäl är angeläget att såväl barn som vårdnadshavare har rätt till offentligt biträde.¹⁵ Motiveringen var likalydande när paragrafen justerades avseende beslut enligt 9 a och b §§, det vill säga omhändertagande i vissa internationella situationer.¹⁶

Av 39 § fjärde stycket LVU framgår att den som är under 15 år har rätt till offentligt biträde vid överklagande av de beslut om särskilda befogenheter som får överklagas enligt 42 § (bland annat beslut om kroppsvisitation och vård i enskildhet) om det inte måste antas att behov av biträde saknas. Bestämmelsen infördes 2018 i samband med andra ändringar som syftade till stärkt rättssäkerhet på SiS särskilda ungdomshem. Motiveringen var att det ur rättssäkerhetsperspektiv var viktigt att barn under 15 år har en reell möjlighet att överklaga beslut om de särskilda befogenheterna och inte behöver vara beroende av att vårdnadshavaren kan tillvarata deras intressen.¹⁷

Vid överklagande av beslut enligt 42 § LVU saknas en rätt till offentligt biträde för vårdnadshavare och processbehöriga barn. Bakomliggande utredning föreslog ingen begränsning i ålder för att ett

¹² Prop. 1979/80:1 Del C, s. 88.

¹³ Se RÅ Bb-19/85 och exempelvis Kammarrätten i Jönköping, dom den 9 juli 2021, mål nr 2242-21.

¹⁴ Se exempelvis om rätten till offentligt biträde i mål om flyttningsförbud i samband med införande av LVU, prop. 1989/90:28, s. 89.

¹⁵ Prop. 2019/20:131, s. 85.

¹⁶ Prop. 2018/19:102, s. 55.

¹⁷ Prop. 2017/18:169, s. 86.

offentligt biträde skulle förordnas.¹⁸ Regeringens bedömning var dock att den utökade rätten till offentligt biträde skulle begränsas till barn under 15 år, detta med hänvisning till att barn över 15 år är processbehöriga och att det saknades utredningsunderlag för en annan bedömning.¹⁹

För vissa mål och ärenden enligt LVU saknas rätt till offentligt biträde oavsett ålder. Det gäller exempelvis beslut om umgänge som går att överklaga till domstol (14 och 41 §§ LVU). Det innebär att processbehöriga barn liksom vårdnadshavare får föra sin talan utan rätt till offentligt biträde och att yngre barn saknar möjlighet att överklaga dessa beslut och även i övrigt saknar möjlighet föra sin talan i processen.

Med syfte att förbättra barnets förutsättningar att få sina rättigheter tillgodosedda infördes 2021 ett nytt andra stycke i 39 § som innebär att det ställs vissa krav på den som ska vara offentligt biträde för barn och unga.²⁰ Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Det finns ännu ingen utvärdering eller sammanställning av vad detta fått för praktiska effekter eller hur det hanteras av domstolarna. I bilaga 10 går att läsa Förvaltningsrätten i Stockholms redogörelse för hur de arbetat med att säkerställa lämpligheten avseende biträden för barn.

När och hur förordnas offentligt biträde

Enligt huvudregeln i lagen om offentligt biträde förordnas offentligt biträde av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet. I ärenden hos socialnämnd förordnas dock offentligt biträde av förvaltningsrätten (39 § fjärde stycket LVU). Behov av offentligt biträde prövas antingen självmant av förvaltningsrätten eller efter ansökan från enskild eller anmälan från socialnämnden. Socialnämnden ska överlämna ansökan med ett eget yttrande till förvaltningsrätten (3 § lagen om offentligt biträde). Någon reglering om när initiativ ska tas till att ett offentligt biträde förordnas finns inte.

Uppdraget till det offentliga biträdet kan ges redan i samband med att nämnden under utredningstiden överväger att ansöka om

¹⁸ SOU 2015:71, s. 902.

¹⁹ Prop. 2017/18:169, s. 87.

²⁰ Bakgrund och motiv i prop. 2020/21:35, s. 23 f.

beredande av vård eller inleder ett annat ärende enligt LVU som ger rätt till offentligt biträde. Vanligen förordnas offentligt biträde i samband med ett beslut om ett omedelbart omhändertagande, när en ansökan om beredande av vård med stöd av LVU ges in till rätten eller när ett beslut överklagas i ett ärende som ger rätt till offentligt biträde. Uppdragets längd överensstämmer i princip med processen i domstol och varar fram till att domstolen slutligen beslutat i frågan.

Offentligt biträde förordnas som redovisas ovan inte bara vid ansökan om vård utan också i samband med andra beslut. Barn har exempelvis rätt till ett offentligt biträde vid mål och ärenden om upphörande av vård, flyttningsförbud och vid överklaganden av beslut om placeringar. Ett förordnande *kan* även i dessa fall ges under ärendets handläggning i socialnämnden men utgångspunkten är att biträde förordnas om och när ett beslut överklagas till domstol. För ett barn yngre än 15 år innebär detta i praktiken att möjligheten att föra sin talan och få ett beslut prövat kan utebli om inte vårdnadshavarna väljer att överklaga ett beslut.

I Socialstyrelsens handbok för socialtjänsten framförs att det offentliga biträdet redan på ett tidigt stadium i ett LVU-ärende kan göra viktiga insatser.²¹

Även JO har betonat vikten av att frågor om förordnande av offentligt biträde prövas så snart som möjligt. I ett ärende som gällde beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU uttalar JO att ett offentligt biträde redan på ett tidigt stadium i ett LVU-ärende kan göra viktiga insatser genom att bidra till att socialnämndens utredning blir fullständig och nyanserad. Frågor om förordnande av offentligt biträde bör därför prövas så snart som möjligt. Eftersom socialnämnden inte kan besluta om att utse offentligt biträde ska nämnden, oberoende av om den enskilde har begärt det, hos förvaltningsrätten anmäla att det föreligger ett behov av biträde.²² Motsvarande kritik har upprepats i senare beslut och JO har även understrukit vikten av att socialnämnder utan dröjsmål överlämnar ansökan om offentligt biträde till förvaltningsrätten.²³ Också i dessa beslut betonas att socialnämnden har en skyldighet att anmäla behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten, även om någon ansökan inte har gjorts och att frågan om offentligt biträde bör tas upp så snart som möjligt efter-

²¹ Socialstyrelsen (2020), LVU, Handbok för socialtjänsten, s. 240 f.

²² JO 1999/2000, s. 264.

²³ Se t.ex. JO dnr 570-2011 och dnr 4009-2018.

som det offentliga biträdets insatser kan vara av största betydelse i utredningen.

Frågan har också uppmärksammats av IVO i ett tillsynsärende från 2021 där en kommun kritiserades för att den inte anmält behov av en ställföreträdare för ett barn.²⁴ Ärendet gällde ett 12-årigt barn som flyttades från det familjehem hon vuxit upp i och därefter omplacerades ett antal gånger på kort tid till jourhem och HVB-hem. Flickan motsatte sig omplaceringarna och ville stanna i sitt familjehem. Nämnden upplyste inte flickan om möjligheten att överklaga och anmälde inte behov av ställföreträdare för barnet. Av kommunens yttrande i ärendet framgår att socialnämnden inte kände till att de i denna typ av situationer ska anmäla behov av offentligt biträde och ställföreträdare för barn under 15 år. Fallet finns närmare beskrivet i detta kapitel i berättelsen om Sofie.

Offentligt biträde i ärenden och mål om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort

För ett barn som vårdas med stöd av LVU har socialnämnden ett ansvar för att barnets behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt som möjligt tillgodoses (14 § LVU). Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården får nämnden enligt samma paragraf besluta hur umgänget ska utövas. Det kan både innebära begränsningar i umgängets omfattning och i umgängets utformning. Nämnden kan även besluta att barnets vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.

Utan ett formellt beslut om umgänge kan socialnämnden i princip inte begränsa vårdnadshavarens möjligheter att träffa sitt barn, nämnden saknar då rättslig grund att neka eller reglera umgänget.²⁵ Ett sådant beslut behöver inte fattas om socialtjänsten och vårdnadshavaren eller föräldern når en överenskommelse om hur umgänget ska utövas. JO har angående detta uttalat att nämnden bör fatta ett formellt beslut om umgängesbegränsning redan om det inte är möjligt att klargöra den enskildes (vårdnadshavarens eller föräldrarnas) inställning.²⁶

²⁴ IVO (2021), beslut 2021-01-19, dnr 3.5.1-23195/2020-4.

²⁵ Se exempelvis JO 2004/05, s. 249.

²⁶ JO 2019/20, s. 548.

Beslut om umgängesbegränsning enligt 14 § LVU omfattar endast barn och vårdnadshavare eller föräldrar med umgängesrätt. Övrigt umgänge beslutar socialnämnden om enligt sina allmänna befogenheter att besluta om barnet under vårdtiden (11 § LVU).

Vad gäller barns möjligheter att komma till tals och påverka ett beslut om umgänge regleras detta i den generella bestämmelsen i 36 § första stycket LVU om barns rätt till information och delaktighet. I RÅ 2005 ref. 66 behandlas särskilt förutsättningarna att förordna om umgänge mot ett barns vilja. Rättsfallet gällde ett överklagande av ett beslut om begränsning av umgänget mellan modern och ett 12-årigt barn som tydligt uttalat att hon inte ville träffa modern. Här konstaterar domstolen att barnets vilja ska tillmätas avgörande betydelse och att det måste anses vara det bästa för henne att något umgänge inte utövas så länge hon själv inte kan acceptera det.

Ett beslut om umgängesbegränsning kan liksom beslut om hemlighållande av vistelseort överklagas till domstol (41 § första stycket 3 LVU). Rätt till offentligt biträde vid överklagande av sådana beslut saknas, det innebär också att barn under 15 år inte förordnas en ställföreträdare i dessa ärenden.

Barns partsställning i mål om umgänge är oklar och frågan hanteras på varierande sätt i landets förvaltningsrätter och kammarrätter. Barn som fyllt 15 år och är processbehöriga har ansetts kunna överklaga beslut om umgänge och föra sin talan i domstol som part.²⁷ Det förekommer dock också att barn som fyllt 15 år bedöms sakna partsställning och endast får sin inställning beaktad i enlighet med den generella bestämmelsen i 36 § LVU.²⁸

Vad beträffar yngre barn saknar dessa helt möjlighet att själva eller genom ställföreträdare överklaga beslut och att föra sin talan i mål om umgänge. Barn under 15 år betraktas som utgångspunkt inte heller som parter i dessa mål.²⁹

I mål om hemlighållande av vistelseort är situationen densamma, det vill säga barn tas oavsett ålder som regel inte upp som parter i dessa mål.

²⁷ Se exempelvis Kammarrätten i Göteborg, dom den 29 september 2015, mål nr 4002-15.

²⁸ Se exempelvis Kammarrätten i Jönköping, dom den 28 mars 2018, mål nr 77-18.

²⁹ Att det förhåller sig på detta vis framgår av underrättspraxis som med ett fåtal undantag inte tar upp yngre barn som parter i umgänges mål. Det framgår även av de synpunkter som lämnats av bland annat Kammarrätten i Stockholm och Förvaltningsrätten i Stockholm i remissyttranden till SOU 2015:71, se remissammanställning S2015/04694/FST.

Frågan om rätt till offentligt biträde i mål och ärenden om umgänge har varit föremål för diskussion i tidigare utredningar. I slutbetänkandet från utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnades förslag på en ny LVU med ett stärkt barnrättsperspektiv. Där föreslogs att barn *och* vårdnadshavare och föräldrar ska ha rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om begränsning av umgänget samt vid beslut om hemlighållande av vistelseort.³⁰ Förslagen i betänkandet har remitterats men är i denna del fortfarande under beredning i Regeringskansliet. Remissinstanserna var övervägande positiva till förslaget, ett antal förvaltningsdomstolar påpekade dock att frågan om barns partsställning i dessa mål behövde belysas.

Offentligt biträde vid beslut om placering och omplacering

När den unge ska placeras utanför sitt hem efter ett omedelbart omhändertagande eller efter nämndens ansökan om vård i domstolen ska socialnämnden fatta ett beslut om placering. Beslutet om placering fattas enligt 11 § första stycket LVU, där det anges att nämnden bestämmer hur vården av den unge ska ordnas och var den unge ska vistas under vårdtiden.

Socialnämnden kan med stöd av samma bestämmelse fatta beslut om omplaceringar av den unge under vårdtiden. En utredning om behov av omplacering kan aktualiseras antingen av nämnden eller efter begäran från vårdnadshavaren eller den unge själv om denne är över 15 år.

Av 41 § första stycket 1 LVU framgår att när socialnämnden har beslutat om var vården av den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas, får nämndens beslut överklagas hos förvaltningsrätten. Samtliga placeringsbeslut som fattas av en socialnämnd är överklagbara.³¹

Överklagandemöjligheten omfattar inte bara beslut att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas utan också beslut att *inte* flytta den unge från hemmet.³² Om vårdnadshavarna har begärt att barnet ska placeras i ett annat familjehem och nämnden lämnar denna begäran utan bifall får det beslutet alltså också överklagas. Detta förtydligas i en dom från Högsta förvaltningsdomstolen som också

³⁰ SOU 2015:71, s. 492 f.

³¹ Rättsläget har tidigare varit oklart, att alla placeringsbeslut som fattas av en socialnämnd är överklagbara konstateras i HFD 2022 ref. 44.

³² Prop. 1989/90:28, s. 125 f.

konstaterar att domstolens prövning i ett sådant mål inte är begränsad till lämpligheten av socialnämndens placeringsbeslut utan också kan omfatta vårdnadshavarnas yrkande om ett annat familjehem, under förutsättning att detta hem är utrett av socialnämnden.³³

Barn som har fyllt 15 år har motsvarande rätt som vårdnadshavare att överklaga ett beslut om placering och framställa en sådan begäran. Vid ett överklagande av placeringsbeslut ska ett offentligt biträde förordnas för den unge och dennes vårdnadshavare om det inte måste antas att behov av detta saknas (39 § LVU). Som processbehörig part i ärendet har barn som fyllt 15 år också rätt till den insyn, delaktighet och delgivning av beslut med mera som tillkommer en part enligt förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen.

Barn under 15 år betraktas som utgångspunkt som parter i mål om placering. Det innebär att de, för det fall ett beslut överklagas av en vårdnadshavare, kan tilldelas ett offentligt biträde tillika ställföreträdare och har möjlighet att föra sin talan i processen oavsett om de har samma inställning som vårdnadshavaren eller inte. Under handläggningstiden inför ett beslut om placering finns däremot ingen rätt till offentligt biträde tillika ställföreträdare, vilket innebär att barnet företräds av sin vårdnadshavare. Det förekommer att förvaltningsdomstolar godtar ett överklagande från ett icke processbehörigt barn för att sedan förordna om ställföreträdare i efterhand, det förekommer dock också att överklagande från yngre barn avvisas med hänvisning till att de saknar talerätt.³⁴ Frågan har inte prövats av Högsta förvaltningsdomstolen.

Uppmärksammade problem och begränsningar

Utifrån utredningens uppdrag noteras följande problem och begränsningar såvitt gäller i vilka ärenden och vid vilka tidpunkter offentliga biträden förordnas i mål och ärenden enligt LVU.

- I mål och ärenden om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort enligt LVU saknas rätt till ett offentligt biträde. Detta innebär att barn under 15 år saknar möjlighet att överklaga beslut och har begränsade möjligheter att på annat sätt komma till tals i processen. Barn som fyllt 15 år har möjlighet att överklaga

³³ HFD 2015 ref. 36.

³⁴ Se exempelvis Kammarrätten i Sundsvall, dom den 3 september 2008, mål nr 2446-08.

beslut men saknar stöd av ett offentligt biträde och ges som huvudregel inte partsställning i mål om umgängesbegränsning eller hemlighållande av vistelseort när vårdnadshavaren är den som överklagat ett beslut eller initierat ett ärende.

- Offentligt biträde för barn i mål och ärenden enligt LVU förordnas ofta först i samband med att ett mål anhängiggörs i domstol. Detta begränsar framför allt yngre barns möjlighet att få till stånd en prövning av vissa frågor och att på annat sätt komma till tals i processen. Detta gäller bland annat inför ansökan om vård, vid beslut om omplaceringar och vid utredningar om vårdens upphörande. I vissa fall innebär det vad som kan betecknas som en processuell moment 22-situation där barn för att få ett offentligt biträde och ställföreträdare förordnat först måste överklaga ett beslut som de inte får överklaga eftersom de inte har en ställföreträdare.
- Offentligt biträde kan förordnas efter ansökan från enskild. Ansökan ska lämnas till socialnämnden som skyndsamt ska överlämna ansökan till domstol. Det är dock otydligt om barn som är under 15 år själva får ansöka om offentligt biträde och förvaltningsrätter hanterar denna fråga på varierande sätt (godtar respektive avvisar en ansökan från ett icke processbehörigt barn). Även detta innebär en situation där barn som önskar en ställföreträdare inte kan få detta prövat, eftersom de inte har en ställföreträdare.
- När det gäller beslut om placeringar och omplaceringar, som kan vara oerhört ingripande beslut för barnet, kan ett offentligt biträde, som bestämmelsen i dag är formulerad, inte förordnas under ärendets beredning utan först vid ett överklagande. Det innebär att ett biträde inte vid behov kan förordnas tidigt i processen och även att det är oklart om barn under 15 år har rätt att överklaga placeringsbeslut. Barnet hamnar även här i en situation där barnet för att få en ställföreträdare måste överklaga ett beslut som det inte får överklaga, eftersom det inte har en ställföreträdare.
- Barn som placeras utanför hemmet enligt socialtjänstlagen, det vill säga med samtycke från vårdnadshavaren, har ingen rätt till offentligt biträde. Barn under 15 år företräds av vårdnadshavaren i denna process och saknar möjlighet att föra sin talan i frågor om placering och omplacering även om de själva motsätter sig åtgärden.

MIN HISTORIA

Amin

Amin

Amin är 10 år och har varit placerad i sitt familjehem i ungefär två år. Han var tvungen att flytta från sina föräldrar eftersom det inte var bra hemma och socialtjänsten tyckte att det fanns allvarliga omsorgsbrister. Amin tycker om sina familjehemsföräldrar, han mår bra och utvecklas väl. Nu står det också klart att Amin ska vara placerad långsiktigt, vilket Amin tycker känns tryggt. Men plötsligt gör socialtjänsten bedömningen att familjehemmet som Amin bor i inte är lämpligt och de vill i stället omplacera honom till ett annat hem. Socialtjänsten berättar om beslutet för Amin på ett möte och säger att han ska flytta om några veckor. Amin blir förtvivlad, han vill inte flytta och upplever att socialtjänsten inte alls lyssnar på honom.

Med hjälp av sin familjehemsmamma vänder sig Amin till en organisation som erbjuder barnombud för att be om hjälp. Barnombuden förklarar vilka rättigheter han har, särskilt rätten att överklaga beslutet och att socialnämnden har ansvar att anmäla behov av offentligt biträde till domstolen. Barnombuden och Amin uppmärksammar socialtjänsten om hans rättigheter och viljeyttring samt behovet av ett offentligt biträde genom en orosanmälan. Amins mamma lämnar samtidigt in en hemtagningsbegäran och överklagar omplaceringsbeslutet.

Socialtjänsten gör bedömningen att det inte är nödvändigt med offentligt biträde och ställföreträdare i relation till omplaceringen. Däremot meddelar socialtjänsten att Amin kommer att få ett biträde i hemtagningsprocessen. Socialtjänsten uttrycker att barn inte brukar få ett eget biträde i frågor som gäller omplacering.

Amin ringer då, med stöd av sin familjehemsmamma, till domstolen för att säga att han behöver en advokat för att överklaga beslutet om omplacering. I samband med att mammans överklagande kommer in till förvaltningsrätten, förordnar domstolen ett offentligt biträde för Amin.

Frågan om omplacering prövas i förvaltningsrätten som gör bedömningen att fördelarna med att bo kvar i nuvarande familjehem överväger nackdelarna med att flytta. Socialtjänsten väljer att inte överklaga domen. Amin är glad och lättad över att få bo kvar i sitt familjehem.

9.2.5 Information, delaktighet och bemötande

Delaktighet och information

De centrala regleringarna om barns delaktighet vid kontakter med socialtjänst och förvaltningsdomstol under handläggning av LVU-mål och ärenden finns i 11 kap. 10 § SoL, 36 § LVU samt i de bestämmelser som gäller kommunikering och partsinsyn i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen.

Först år 2008 tillkom ett tydligt krav på att tillgodose yngre barns rätt till information och delaktighet i LVU och socialtjänstlagen. Bestämmelsen är en anpassning till barnkonventionens artikel 12. För barn som fyllt 15 år fanns redan tidigare en rätt till information enligt de allmänna processuella bestämmelserna i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen. Dessa regler gäller förvisso också yngre barn men i egenskap av processobehörig part är deras personliga rätt begränsad. Genom ett uttryckligt lagkrav att tillgodose alla barns rätt till information stärktes de yngre barnens rättsliga ställning.

I propositionen betonas att rätten till information är en väsentlig förutsättning för att ge barn och unga möjlighet att komma till tals och bli delaktiga.³⁵ Det anges också att informationen ska anpassas utifrån barnets ålder och mognad på ett sådant sätt att barnet kan ta den till sig. Det är socialnämndens respektive domstolens skyldighet att se till att den unge får relevant information. Vad som är relevant information ska, enligt förarbetena, prövas utifrån barnets vilja att få information, barnets ålder, mognad, förmåga att tillgodogöra sig information, psykiska hälsa och tidigare kunskaper. Informationen bör vidare ges så tidigt som möjligt för att skapa förutsättningar för barnet att förstå vad som händer och för att ge barnet möjlighet att ange sin inställning tidigt i processen. Informationen bör sedan ges under hela tiden som en process pågår eller tvångsvården pågår.

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska det bland annat av dokumentationen vid handläggning av ärenden som rör barn och unga framgå vilken information som har lämnats till barnet eller den unge, vilka åsikter som barnet eller den unge har fört fram och hur hänsyn har tagits till barnets eller den unges åsikter i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Om barnet eller den unge inte fört fram sina åsikter ska det framgå hur man har gått till väga för att så

³⁵ Prop. 2006/07:129, s. 38 f.

långt möjligt klarlägga barnets eller den unges inställning. Det ska också framgå hur barnets bästa har beaktats.³⁶

Barnets egna socialsekreterare

Alla barn som är placerade i familjehem, stödboende eller HVB-hem ska ha en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge och som ska tillgodose barnets rätt till information och delaktighet (6 kap. 7 c § SoL). Socialsekreteraren ska bland annat besöka barnet eller den unge regelbundet i den omfattning som är lämpligt utifrån barnets eller den unges behov och önskemål.

Bestämmelsen infördes 2013 och syftet var att garantera att det under hela den tid vården pågår finns en särskilt utsedd socialsekreterare som har ansvaret för kontakterna med barnet, handlar i barnets intresse och är lyhörd för barnets önskningar och behov. I propositionen anges bland annat att det är viktigt att relationen mellan barnet och den särskilda socialsekreteraren är god och att det finns en tät, kontinuerlig och förtroendefull kontakt.³⁷ Vidare anges att barnet och föräldrarna ska få tydlig information om vem som är barnets eller den unges socialsekreterare och hur hon eller han kan nås. Rollen som barnets eller den unges socialsekreterare innebär framför allt att handla i barnets eller den unges intresse. Det betyder att denna person så långt det är möjligt ska ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet eller HVB-hemmet. Ytterligare en angelägen uppgift för socialsekreteraren är att i samband med kontakterna med barnet eller den unge vara uppmärksam på och lyhörd för barnets eller den unges behov av och önskemål om kompletterande insatser under placeringen.

Särskilt om barns medverkan i domstol

Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt LVU (36 § LVU). Den som är yngre får höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det. När bestämmelsen infördes angavs i förarbetena att rätten inte skulle underlåta att ge det yngre barnet möjlighet att lämna sin syn på frå-

³⁶ SOFS 2014:5, 4 kap. 12–18 §§.

³⁷ Prop. 2012/13:10, s. 78 f.

gor som berör det och att prövningen om barnet ska höras ska ske med ledning av barnets ålder och mognad, den betydelse som avgörandet kan ha för barnet samt med ledning av det offentliga biträdets inställning.³⁸

Bestämmelsen har såvitt gäller de yngre barnen ändrats i två avseenden sedan den tillkom. För det första har bestämmelsen inskränkts till att gälla endast vid handläggning i domstol, det innebär att för andra myndigheter gäller uteslutande vad som sägs i 36 § första stycket LVU om barns rätt att framföra sina åsikter och få sin inställning beaktad. För det andra har möjligheten att låta bli att höra barnet med hänvisning till att detta inte skulle vara till nytta för utredningen utgått. Domstolarna ska i stället göra en bedömning i varje enskilt fall av om den unge kan antas ta skada av att höras. Så kan, enligt förarbetena, exempelvis vara fallet om barnet skulle försättas i en svår lojalitetskonflikt gentemot föräldrarna eller känna stort obehag av att höras i domstol.³⁹

I praktiken hörs yngre barn ytterst sällan i domstol, barnen kommer i stället till tals i socialnämndens utredning och genom sin ställföreträdare.

Frågan om yngre barns medverkan i domstol diskuterades i den stora översyn av LVU som gjordes av utredningen om tvångsvård för barn och unga 2015. Utredningens slutsats var att barns närvaro i domstol behöver uppmärksammas och att domstolarna behöver bli mer tillgängliga för barn så att yngre barn kan närvara under trygga former.⁴⁰ Någon justering av bestämmelsen som reglerar yngre barns närvaro föreslogs inte. I stället framfördes att barns och ungas medverkan måste bedömas i varje enskilt fall utifrån barnets bästa. För att kunna bedöma detta är, enligt utredningen, barnets inställning av stor betydelse och barnets uppfattning måste väga mycket tungt.

Pågående lagstiftningsarbete

Utredningen En uppväxt fri från våld, har lämnat förslag till en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. I betänkandet som överlämnades till regeringen i januari 2023 konstateras att barn inte alltid

³⁸ Prop. 1979/80:1 Del A, s. 567.

³⁹ Prop. 2012/13:10, s. 135 f.

⁴⁰ SOU 2015:71, s. 499 f.

ges förutsättningar att vara fullt ut delaktiga, bland annat för att de inte får möjlighet att berätta om sin situation, att de inte får den information som de behövt, att deras åsikter inte beaktats och att de inte upplever sig ha blivit respektfullt bemötta.⁴¹ Utredningen anger vidare att barns delaktighet kräver att barnet får relevant information, till exempel om vilka rättigheter barnet har. För reell delaktighet är det inte tillräckligt att enbart ge informationen – informationen behöver även ges på ett sätt som är begripligt för det enskilda barnet.

För att stärka barns rätt till information föreslår utredningen en justering i socialtjänstlagen (11 kap. 10 §) och i LVU (36 §) som föreskriver en uttrycklig skyldighet att ge information till barnet på ett sätt som anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska även så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Detta motsvarar vad som redan gäller inom hälso- och sjukvården enligt 3 kap. 6–7 §§ patientlagen (2014:821).

Utredningen Framtidens socialtjänst, som överlämnade sitt betänkande till regeringen i augusti 2020, har lämnat förslag på en ny socialtjänstlag och här föreslås en motsvarande bestämmelse om barns rätt till information.⁴²

Uppmärksammade problem och begränsningar

Utifrån utredningens uppdrag noteras följande problem och begränsningar såvitt gäller barns rätt till information, delaktighet och att höras i domstol.

- Barn som har fyllt 15 år har som processbehörig part i ärenden och mål rätt till information om innehållet i beslut och information hur beslut kan överklagas. Barn som inte har fyllt 15 år har endast rätt till information enligt den generella formulering om relevant information som finns i 36 § LVU respektive 10 kap. 11 § SoL. Det innebär att barn under 15 år inte har en uttrycklig rätt att personligen få information om beslut som kan överklagas, hur detta kan gå till eller om möjligheten att få ett offentligt biträde. Detta kan i sin tur kan innebära att rätten att få en viss fråga

⁴¹ SOU 2022:70, s. 820 f.

⁴² SOU 2020:47, s. 790 f.

prövad inte kan tas i bruk om inte en vårdnadshavare eller annan företrädare ser till barnets intresse.

- Barns erfarenheter såväl under utredningstiden som under en placering är alltför ofta att de får bristfällig information om sina rättigheter och om pågående ärenden och beslut. Bortsett från att det kan omöjliggöra barns möjlighet att överklaga beslut innebär det också i övrigt en begränsning av barns möjlighet att komma till tals och på annat sätt vara delaktiga och påverka sin situation. Särskilt bedöms detta brista för yngre barn och för barn med funktionsnedsättning som har behov av anpassad information.
- Många barn såväl under utredningstiden som under en placering beskriver stora svårigheter med att komma i kontakt med socialtjänsten och att de upplever att ingen lyssnar och tar deras berättelser på allvar. Rätten till en egen socialsekreterare omfattar inte barn som inte placerats. De kan därför möta många olika handläggare. Även för barn som är placerade och har en särskild socialsekreterare går syftet med denna funktion delvis förlorad om personalomsättningen innebär att funktionen ständigt innehåller nya handläggare.
- Barn som ännu inte fyllt 15 år får höras i domstol om barnet inte kan antas ta skada. Det förekommer emellertid att barns begäran om att höras i domstol nekas även i situationer där barnet är relativt nära 15 i ålder, uttryckligen önskar denna möjlighet och där ställföreträdaren anser detta vara lämpligt.

9.2.6 Möjligheten att överklaga beslut och påtala brister på SiS särskilda ungdomshem

Särskilda befogenheter på SiS särskilda ungdomshem

SiS har för de barn och unga som placerats på de särskilda ungdomshemmen getts särskilda befogenheter som går längre än annars vid genomförandet av vård enligt LVU. Den unge får i princip underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården ska kunna genomföras (15 § LVU). Bestämmelsen ger möjlighet att kvarhålla – vid behov med tvång – den som försöker avvika

från hemmet. Den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det påkallas av övriga intagnas eller personalens säkerhet.

De särskilda befogenheterna innebär bland annat också möjlighet att fatta beslut om inskränkning i rätten att använda elektroniska kommunikationstjänster eller ta emot besök (15 a § LVU), beslut om att den unge ska vårdas vid låsbar enhet, hållas i avskildhet eller vårdas i enskildhet (15 b, c och d §§ LVU) och beslut om kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning (17 §).

Hösten 2018 genomfördes förändringar avseende de särskilda befogenheterna, bland annat minskades tiden ett barn kan hållas i avskildhet från ett dygn till fyra timmar. Bakgrunden till detta var bland annat de rekommendationer Sverige fått av barnrättskommittén och FN:s kommitté mot tortyr.⁴³

Uppmärksammade missförhållanden

Såväl JO som IVO och Statskontoret har under flera år riktat återkommande och allvarlig kritik mot verksamheten på SiS särskilda ungdomshem. I november 2022 meddelade JO ytterligare ett beslut som rör hur SiS använder möjligheten till avskiljande och vård i enskildhet. JO framför i sitt beslut att de problem och brister som under flera år har uppmärksamats i varierande utsträckning finns kvar i verksamheten och att dessa fortsatt riskerar att drabba barn som SiS har i uppdrag att ge vård.⁴⁴

IVO har i ett regeringsuppdrag under 2021–2022 genomfört en förstärkt tillsyn av SiS särskilda ungdomshem där flickor vårdas. Inom ramen för uppdraget har IVO följt upp SiS vidtagna åtgärder och särskilt fokuserat på användning av den särskilda befogenheten avskiljning. Tillsynen visar på omfattande brister och missförhållanden i samtliga SiS verksamheter och IVO konstaterar att SiS i återkommande fall tillämpat sina befogenheter på ett otillåtet sätt. Det gäller särskilt möjligheten att under vissa omständigheter hålla placerade barn och unga avskilda.⁴⁵

Missförhållanden på SiS särskilda ungdomshem har också redovisats i flera rapporter av den ideella organisationen Barnrättsbyrån

⁴³ Prop. 2017/18:169, s. 67 f.

⁴⁴ JO, beslut 2022-11-21, dnr 2802-2020.

⁴⁵ IVO (2023), *Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022*, Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345.

som i en uppföljningsrapport från 2022 konstaterar bland annat att genomförda satsningar och åtgärds paket inte har gett effekt utan att situationen såvitt avser våld och missförhållanden är fortsatt mycket alarmerande.⁴⁶ Ytterligare en granskning av Barnrättsbyrån i samarbete med World Childhood Foundation publicerades i mars 2023 och rör förekomsten av sexuella övergrepp på SiS-hem.⁴⁷ Rapporten visar på omfattande sexuella övergrepp och kränkningar mot barn, framför allt är det manlig personal som utsätter omhändertagna flickor. Unga som utsätts för sexuellt våld av personal uppger att de känner rädsla för att berätta om utsattheten eller att de inte blivit trodda.

Riksrevisionen har i maj 2023 beslutat att inleda en granskning av om barn och ungdomar som är intagna på SiS särskilda ungdomshem får en effektiv vård och behandling. Resultatet från granskningen kommer att sammanställas i en rapport med planerad publicering i mars 2024.

Tillsyn och möjligheterna att anmäla kränkningar

IVO utövar den ordinarie tillsynen över socialtjänstverksamheten vid ungdomshemmen och SiS hälso- och sjukvårdsverksamhet. Tillsynen av SiS ungdomshem omfattar granskning av att verksamheten uppfyller krav och mål enligt lagar och andra föreskrifter samt av beslut som har meddelats med stöd av sådana föreskrifter. IVO ska inom ramen för sin tillsyn även lämna råd och ge vägledning, kontrollera att brister och missförhållanden avhjälps och förmedla den kunskap och de erfarenheter som erhålls genom tillsynen (13 kap. 2 och 3 §§ SoL). IVO granskar SiS verksamhet både genom anmälda och oanmälda inspektioner samt genom så kallad skrivbordstillsyn. IVO tar även emot lex Sarah-anmälningar om allvarliga missförhållanden eller påtagliga risker för allvarliga missförhållande i enlighet med 14 kap. 7 § SoL. Om IVO bedömer att det förekommer missförhållanden kan de förelägga SiS att avhjälpa missförhållandet. Under vissa omständigheter kan IVO också besluta att helt eller delvis förbjuda fortsatt verksamhet.

⁴⁶ Se bland annat Barnrättsbyråns rapporter ”... och jag kunde inte andas” – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen (2021) och *Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2021* (2022).

⁴⁷ Barnrättsbyrån och World Childhood Foundation, *Vem ska tro på mig? En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*, 2023.

IVO tar också emot klagomål från barn och unga och ibland fattas beslut om inspektioner och vidare åtgärder rörande ungdomshem utifrån dessa klagomål. Klagomål lämnas i övrigt över till SiS och utreds enligt myndighetens rutiner för detta, se nedan.

Utöver IVO:s ordinära tillsyn innefattas SiS särskilda ungdomshem i JO:s extraordinära tillsyn som sker genom prövning av anmälningar från allmänheten, inspektioner och andra undersökningar. JO inspekterar också regelbundet SiS ungdomshem som en del av sitt uppdrag att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer.

SiS rutiner för klagomålshantering

Enligt SiS rutiner för hantering av klagomål och synpunkter ska dessa i första hand lämnas till personalen vid den berörda institutionen eller till den ansvariga tillsynsmyndigheten. Det innebär att SiS inte har någon klagomålsfunktion som är fristående i förhållande till den eller de som klagomålen gäller. Statskontoret föreslog 2018 att SiS bör införa en fristående central klagomålsfunktion för all verksamhet inom SiS. Statskontoret bedömde att det är rimligt att personer som vårdas vid myndigheten ska kunna framföra klagomål direkt till en funktion inom SiS som är fristående från den egna institutionen. Även anhöriga bör kunna framföra klagomål till denna funktion.⁴⁸ Statskontoret har i en rapport som överlämnades 2022 angående SiS klagomålshantering också konstaterat att myndigheten saknar överblick över klagomålen och om de har lett till åtgärder.⁴⁹

Även IVO har konstaterat vid sin tillsyn av ungdomshemmen att det finns brister i SiS hantering av klagomål.⁵⁰ Klagomålen handlar ofta om användande av våld mot de unga samt att personalen är maktutövande och att de brister i bemötandet gentemot de unga.

SiS har genomfört ett internt arbete med syfte att undersöka klagomålsföretsättningar för barn och unga i myndighetens verksamhet. Resultatet publicerades den 28 juni 2023 och innebär att SiS kommer

⁴⁸ Statskontoret (2018), *Stöd i klagomålsprocessen till patientgrupper som inte omfattas av patientnämndernas verksamhet*, dnr 2018/9-5.

⁴⁹ Statskontoret (2022), *SiS vård av barn och unga enligt LVU – företsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård*, 2022:4.

⁵⁰ IVO (2021). Föreläggande att säkerställa att tvångsåtgärder har stöd i lag och står i proportion till syftet med åtgärderna vid Statens institutionsstyrelses (SiS) ungdomshem Folåsa, dnr 3.7.1-45220/2021-1.

att inrätta en fristående klagomålsfunktion centralt i myndigheten. Den nya klagomålsfunktionen ska etableras senast den 1 januari 2024. SiS ska, för att stärka barnrättsperspektivet, även undersöka möjligheten att inleda en formaliserad samverkan med organisationer i civilsamhället.

Möjligheterna att överklaga och förordnas ett offentligt biträde

Beslut av SiS avseende de särskilda befogenheterna får överklagas i den utsträckning som medges enligt 42 § LVU. Av 39 § fjärde stycket LVU framgår att den som är under 15 år har rätt till offentligt biträde vid överklagande av de beslut om särskilda befogenheter som får överklagas enligt 42 § (bland annat beslut om kroppsvisitation och vård i enskildhet) om det inte måste antas att behov av biträde saknas. Bestämmelsen infördes 2018 i samband med andra ändringar som syftade till stärkt rättssäkerhet på särskilda ungdomshem. Motiveringen var att det ur rättssäkerhetsperspektiv var viktigt att barn under 15 år har en reell möjlighet att överklaga beslut om de särskilda befogenheterna och inte behöver vara beroende av att vårdnadshavaren kan tillvarata deras intressen.⁵¹

Vid överklagande av beslut enligt 42 § LVU saknas däremot en rätt till offentligt biträde för vårdnadshavare och processbehöriga barn. Bakomliggande utredning föreslog ingen sådan begränsning i ålder för att ett offentligt biträde skulle förordnas.⁵² Regeringens bedömning var dock att den utökade rätten till offentligt biträde skulle begränsas till barn under 15 år, detta med hänvisning till att barn över 15 år är processbehöriga och att det saknades utredningsunderlag för en annan bedömning.

Offentligt biträde förordnas *vid ett överklagande* och inte omedelbart vid beslut om exempelvis vård i enskildhet eller *inför* ett överklagande. Det innebär att möjligheten att överklaga och förordnas ett offentligt biträde förutsätter att den unge informeras om sin rätt att överklaga och få tillgång till offentligt biträde. Formuleringen *vid ett överklagande* öppnar också för en tolkning som innebär att barn under 15 år trots allt inte får överklaga beslut själva, utan att en ställföreträdare förordnas först när ett överklagande anhängiggjorts i

⁵¹ Prop. 2017/18:169, s. 86.

⁵² SOU 2015:71, s. 902.

domstol och att ett barns överklagande därför ska avvisas. Barnet är med en sådan tolkning, trots lagstiftarens intentioner, beroende av sin vårdnadshavare för att kunna överklaga.⁵³

I sammanhanget bör också noteras att Barnkonventionsutredningens slutsats är att det inte är förenligt med barnkonventionens artikel 37 att ett barn som fyllt 15 år inte har rätt till juridiskt biträde vid överklagande av ett beslut enligt 15 b § LVU om att placeras vid en låsbar enhet.⁵⁴ Utredningen konstaterar också att det inte är förenligt med artikel 37 att ett barn som inte fyllt 15 år inte villkorslöst kan begära att en domstol prövar frågor om vård som anses utgöra ett frihetsberövande (15 eller 15 b §§ LVU).

Uppmärksammade problem och begränsningar

Som redogjorts för ovan har tillsynsmyndigheter och andra aktörer under många år rapporterat om allvarliga missförhållanden på SiS särskilda ungdomshem. Många frågor som aktualiseras med anledning av dessa brister faller utanför utredningens uppdrag, hit hör frågor om resurstilldelning, kvalitetsbrister, kompetenskrav, tillsynsmyndigheternas befogenheter med mera. I viss utsträckning ryms däremot dessa frågor inom ramen för utredningen om barn och unga i samhällets vård.⁵⁵ I den mån så inte är fallet är det naturligtvis angeläget att frågorna hanteras i ett annat sammanhang.

Utifrån denna utrednings uppdrag noteras följande problem och begränsningar avseende barns möjligheter att överklaga beslut och anmäla kränkningar på SiS särskilda ungdomshem.

- Barn som inte har fyllt 15 år har rätt till information enligt den generella formulering om relevant information som finns i 36 § LVU. De har däremot inte en uttrycklig rätt att personligen få information om beslut som kan överklagas, hur detta kan gå till eller om möjligheten att få ett offentligt biträde. Rätt till sådan information tillkommer däremot äldre barn genom bestämmelserna i förvaltningslagen. Möjligheten för yngre barn att överklaga beslut om särskilda befogenheter blir därför beroende av att information

⁵³ Se exempelvis Kammarrätten i Göteborg, dom den 26 juli 2021, mål nr 4512-21 och Kammarrätten i Sundsvall, dom den 3 september 2008, mål nr 2446-08.

⁵⁴ SOU 2020:63, s. 1478.

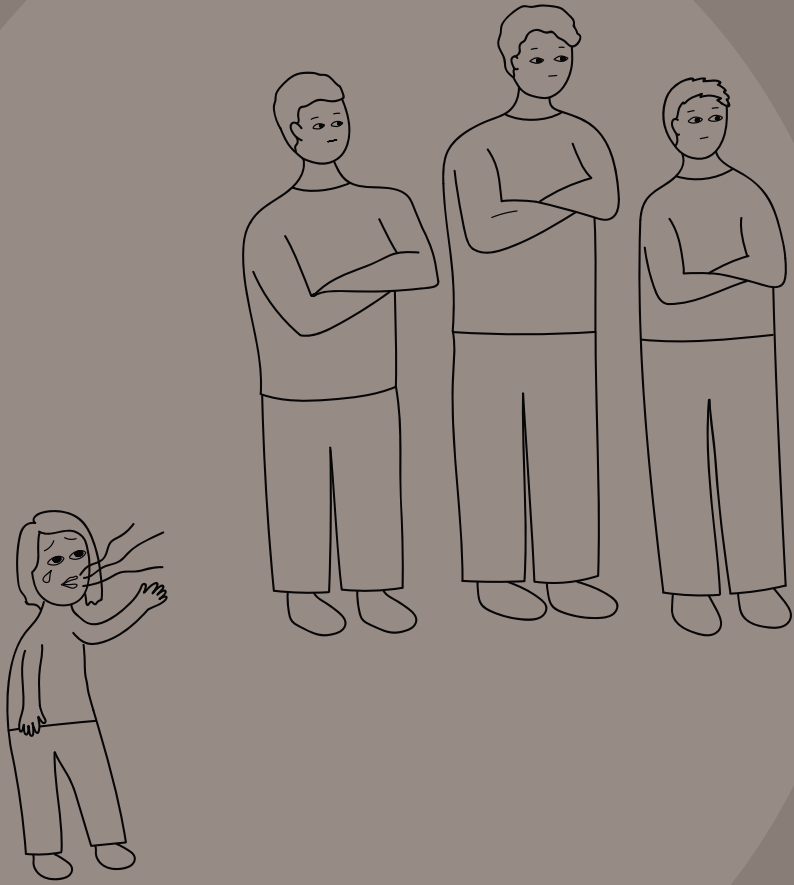
⁵⁵ Dir. 2021:84.

om detta ändå ges av personal eller att en vårdnadshavare eller annan företrädare ser till barnets intresse.

- Offentligt biträde vad gäller beslut om särskilda befogenheter på SiS särskilda ungdomshem förordnas *vid ett överklagande*. Det kan tolkas som att barn under 15 år inte har rätt att överklaga beslut själva. Barnet hamnar i en situation där de för att få en ställföreträdare måste överklaga ett beslut de inte får överklaga för att de inte har en ställföreträdare.
- Barn som har fyllt 15 år saknar rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter.
- SiS har ingen klagomålsfunktion på central nivå som är fristående från den eller de som klagomålen gäller. Det innebär att barn som utsatts för kränkningar, våld och övergrepp ibland förväntas vända sig till den som utsatta barnet för kränkningar eller någon i dennes närhet. Myndigheten har nu beslutat att inrätta en central klagomålsfunktion senast den 1 januari 2024. Senare utvärderingar får undersöka om detta innebär att kraven kan anses uppfyllda på att det finns en oberoende instans som prövar anmälda missförhållanden.

MIN HISTORIA

Alice

Alice

Alice är 11 år när hon placeras på ett SiS-hem. Hon har en bra kontakt med sin mamma och vill gärna bo hos sina föräldrar men socialtjänsten är orolig eftersom Alice har rymt många gånger och testat droger. Hon vantrivs på sin placering och längtar hem till mamma. Hon utreds och medicineras men känner inte att hon får hjälp med de svåra saker hon har gått igenom innan placeringen.

Tiden på ungdomshemmet är konfliktfylld och personalen fattar ofta beslut om att Alice ska placeras i avskiljning, en isoleringscell. För att kunna ta henne dit utsätter personalen Alice för omfattande våld. Flera gånger skadas hon så illa att hon får uppsöka sjukvård. Vid många tillfällen blir hon nedbrottad av flera män ur personalen och så hårt nedtryckt i golvet att hon inte kan andas. Efteråt får Alice höra av personalen att det var hennes fel, att hon inte följde regler eller att hon agerade ut.

Efter en tid kontakter Alice IVO. Hon tänker att om hon berättar hur illa det är kommer hon att få hjälp. Inget händer. Hon får inte ens veta vad som hänt med hennes anmälan. Hon försöker också klaga på ett av avskiljningsbesluten men eftersom hennes föräldrar inte känner till och godkännt detta beslutar förvaltningsrätten att avvisa hennes överklagande. De skriver att hon som är 12 år gammal inte själv har rätt att överklaga.

Alice ringer då till en barnrättsorganisation och får kontakt med två barnombud. De hjälper henne att polisanmäla de tillfällen hon utsatts för våld, ser till att hon får ett målsägandebiträde och kämpar för att polisen ska prioritera hennes utredning. Alice barnombud hälsar på henne på ungdomshemmet, ringer henne ofta och tar flera kontakter inom SiS för att hennes situation ska uppmärksammas. De gör också en orosanmälan till socialtjänsten och följer med på Alice möten med socialtjänstens handläggare. De agerar också för att Alice ska ha möjlighet att klaga på besluten om avskiljning.

Barnombuden kontakter Alice föräldrar för att be dem godkänna det överklagande som Alice behöver göra för att få ett offentligt biträde som kan hjälpa henne vidare i rättsprocessen. Det är svårt att få föräldrarnas godkännande eftersom Alice pappa inte tycker att det var fel av personalen att utsätta Alice för våld och isolering. Till sist, efter många samtal, ändrar pappan sig och tänker att Alice måste få välja själv hur hon ska göra.

9.2.7 Sammanfattning av uppmärksammade problem och begränsningar

Nedan sammanfattas de problem som utredningen uppmärksammat utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad. I avsnitt 9.4 redovisas närmare de överväganden, bedömningar och förslag som utredningen gjort med anledning av dessa beskrivna problem.

- I mål och ärenden om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort enligt LVU har barn en oklar partsställning. Det saknas vidare rätt till ett offentligt biträde vilket bland annat innebär att barn under 15 år saknar möjlighet att överklaga beslut och har begränsade möjligheter att på annat sätt delta i processen.
- Offentligt biträde för barn i mål och ärenden enligt LVU förordnas ofta först i samband med att ett mål anhängiggörs i domstol. Detta begränsar framför allt yngre barns möjlighet att få till stånd en prövning av vissa frågor och att på annat sätt komma till tals i processen. Detta gäller bland annat inför ansökan om vård, vid beslut om omplaceringar och vid utredningar om vårdens upphörande. I vissa fall innebär det en så kallad processuell moment 22-situation där barn för att få ett offentligt biträde och ställföreträdare förordnat först måste överklaga ett beslut som de inte får överklaga eftersom de inte har en ställföreträdare.
- Offentligt biträde kan förordnas efter ansökan från enskild. Ansökan ska lämnas till socialnämnden som skyndsamt ska överlämna ansökan till domstol. Det är dock otydligt om barn som är under 15 år själva får ansöka om offentligt biträde och förvaltningsrätterna hanterar denna fråga på varierande sätt (godtar respektive avvisar en ansökan från ett icke processbehörigt barn). Även detta innebär en situation där barn önskar en ställföreträdare för att kunna föra sin talan men inte kan få detta prövat eftersom de inte har en ställföreträdare.
- Offentligt biträde vad gäller beslut om placeringar och omplaceringar enligt LVU kan som bestämmelserna i dag är formulerade inte förordnas under ärendets beredning utan först vid ett överklagande. Det innebär *dels* att ett biträde inte vid behov kan förordnas tidigt i processen, *dels* att det är oklart om barn under

15 år har rätt att överklaga placeringsbeslut. Barnet hamnar i en situation där de för att få en ställföreträdare måste överklaga ett beslut de inte får överklaga för att de inte har en ställföreträdare.

- Offentligt biträde vad gäller beslut om särskilda befogenheter på SiS särskilda ungdomshem förordnas *vid ett överklagande*. Det kan tolkas som att barn under 15 år inte har rätt att överklaga beslut. Barnet hamnar även här i en situation där de för att få en ställföreträdare måste överklaga ett beslut de inte får överklaga för att de inte har en ställföreträdare.
- Barn som inte har fyllt 15 år har rätt till information endast enligt den generella formulering om relevant information som finns i 36 § LVU. De har däremot inte en uttrycklig rätt att personligen få information om beslut som kan överklagas, hur detta kan gå till eller om möjligheten att få ett offentligt biträde. Rätt till sådan information tillkommer äldre barn genom bestämmelserna i förvaltningslagen. Möjligheten för yngre barn att överklaga beslut blir därför beroende av att information om detta ändå ges av exempelvis socialsekreterare eller personal på boendet alternativt att en vårdnadshavare eller annan företrädare ser till barnets intresse.
- Barn som ännu inte fyllt 15 år får höras i domstol i mål enligt LVU och socialtjänstlagen om barnet inte kan antas ta skada. Det förekommer dock att barns begäran om att höras i domstol nekas även i situationer där barnet är relativt nära 15 i ålder, uttryckligen önskar denna möjlighet och där ställföreträdaren anser detta vara lämpligt.
- Barn som har fyllt 15 år saknar rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter fattade av SiS.
- SiS har ingen klagomålsfunktion på central nivå som är fristående från den eller de som klagomålen gäller. Det innebär att barn som utsatts för kränkningar, våld och övergrepp ibland förväntas vända sig till den som utsatta barnet för kränkningar eller någon i dennes närhet. Myndigheten har nu beslutat att inrätta en central klagomålsfunktion senast den 1 januari 2024. Senare utvärderingar får undersöka om detta innebär att kraven kan anses uppfyllda på att det finns en oberoende instans som prövar anmälda missförhållanden.

- Beslut om placering eller omplacering av ett barn utanför hemmet med stöd av socialtjänstlagen, det vill säga en frivillig placering, sker inte alltid genom ett formellt beslut och möjligheten att överklaga exempelvis beslut om omplacering är oklar. Barn har ingen möjlighet att förordnas ett offentligt biträde eller ställföreträdare i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen. Barn under 15 år företräds av vårdnadshavaren i denna process och saknar därför möjlighet att själv föra sin talan i frågor om placering och omplacering. Detta även om barnet motsätter sig en placering och det råder stora motsättningar mellan barn och vårdnadshavare.
- Barns erfarenheter såväl under utredningstiden som under en placering är alltför ofta att de får bristfällig information om sina rättigheter och om pågående ärenden och beslut. Viktig information lämnas ibland inte alls och ibland på ett sätt som barnet inte förstår. Bortsett från att det kan omöjliggöra barns möjlighet att överklaga beslut innebär det också i övrigt en begränsning av barns möjlighet att komma till tals och på annat sätt vara delaktiga och påverka sin situation. Särskilt bedöms detta brista för yngre barn och för barn med funktionsnedsättning som har behov av anpassad information.
- Många barn såväl under utredningstiden som under en placering beskriver stora svårigheter med att komma i kontakt med socialtjänsten och att de möter många olika handläggare. De vittnar också om ett brustet förtroende och att ingen lyssnar och tar deras berättelser och röster på allvar.

MIN HISTORIA

Sofie

Sofie

Sofie är bara några dagar gammal när hon placeras av socialtjänsten hos en nära släkting, eftersom hennes biologiska föräldrar inte kan ta hand om henne. Sofie knyter an till vad hon ser som sin mamma, pappa och syskon. Hon utvecklas väl, mår bra och lever ett aktivt liv med skola, kompisar och fritidsintressen.

När hon är 12 år kommer socialtjänsten plötsligt till hennes skola. Det har uppstått en konflikt mellan familjehemmet och socialtjänsten och Sofie skiljs omedelbart från sin familj, släkt, skola och vänner och placeras med tvång i ett annat familjehem. Sofie förstår inte vad som händer och socialtjänsten har inte förklarat varför hon flyttas. Hon har inte fått ta del av något beslut och inte heller fått information om vilka rättigheter hon har. Hon är maktlös.

Väl på plats i det nya hemmet är Sofie i kris och möts av hårda ordningsregler och förbjuds ha kontakt med sin familj. Hon protesterar på olika sätt, vilket gör att hon omplaceras igen, denna gång till ett HVB-hem. Sofie blir kvar där i över 1,5 år, trots att hon i grunden inte har några beteendeproblem. Hon mår dåligt, vill inte gå i skolan och kämpar för att få komma hem. Socialtjänsten lyssnar inte på henne och hon får inte vara delaktig i avgörande processer och beslut. Hon har inget offentligt biträde och blir inte delgiven några beslut, hon kan därmed inte heller utöva sin rätt att överklaga.

Sofie kontakter barnombud, IVO och en advokat för att be om hjälp. IVO ger kommunen kritik för att de inte anmält behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten. Advokaten som tagit sig an Sofie skickar in en ny begäran om offentligt biträde. Det tar över ett år från att Sofie omplaceras till att hon får ett offentligt biträde, först då kan Sofie överklaga. Förvaltningsrätten beslutar att Sofie ska få flytta hem till sin familj. Kammarrätten däremot avslår Sofies begäran om muntlig förhandling och dömer i motsatt riktning.

Under tiden Sofie är skild från sin familj mår hon mycket dåligt, hon har ingen fungerande skolgång och bor på institution. Sofies fall uppmärksammas i media och kommunen får massiv kritik. Till slut får Sofie en ny handläggare som gör en annan bedömning och inom några månader får Sofie komma tillbaka till sin familj. I över två år var Sofie separerad från sin familj och placerad på institution. Även om hon nu är trygg har dessa år satt djupa spår i Sofie, i hennes mående och tillit till samhället.

9.3 Psykiatrisk tvångsvård

9.3.1 Inledning

Bakgrund om psykiatrisk tvångsvård för barn

Sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT får ges endast om en patient lider av en allvarlig psykisk störning. Det krävs också att patienten har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård. Ytterligare en förutsättning för tvångsvård är att patienten motsatt sig sådan vård eller att det till följd av patientens psykiska tillstånd finns anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.

Barn och unga som tvångsvårdas enligt LPT har enligt Socialstyrelsens statistik ökat till både antal och andel de senaste fem åren.⁵⁶ År 2021 tvångsvårdades 471 barn med stöd av LPT, att jämföra med 322 barn år 2017 – en ökning med 46 procent. Ökningen består av flickor som i dag står för tre fjärdedelar av alla vårdtillfällen enligt LPT. Det är framför allt ätstörningsdiagnoserna som blivit betydligt fler.

Socialstyrelsens har ett uppdrag från regeringen att stimulera och stärka metoder och arbetssätt inom den barn- och ungdomspsykiatriska heldygnsvården och tvångsvården. Inom ramen för det arbetet har Socialstyrelsen också tagit fram informationsmaterial till barn som vårdas med stöd av LPT.

LPT har relativt nyligen reviderats ur ett barnrättsperspektiv. Nationella samordnaren för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa överlämnade 2017 ett betänkande som rörde tvångsåtgärder mot barn i psykiatrisk tvångsvård. Förslagen i denna utredning har till stor del genomförts och trädde i kraft i juli 2020.⁵⁷ Förändringarna innebar bland annat särskilda regleringar av tvångsåtgärder för barn. Därutöver har utredningen om vissa tvångsvårdsfrågor sett över vissa frågor om psykiatrisk tvångsvård med syfte att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten. Utredningen lämnade över sitt betänkande i juli 2022 och föreslår bland annat att beslut om tvångsåtgärder såsom fastspänning och

⁵⁶ Statistiken avser perioden 2017–2021 och finns publicerad i Socialstyrelsens rapport *Barn- och ungdomspsykiatrisk heldygnsvård och tvångsvård*.

⁵⁷ Se SOU 2017:111 och prop. 2019/20:84.

kroppsvsitation ska bli möjliga att överklaga och ge rätt till offentligt biträde.⁵⁸ Förslaget är under beredning i Regeringskansliet.

Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

Att bli föremål för psykiatrisk tvångsvård är en mycket ingripande åtgärd. De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, är artikel 9, 20, 25 och 37.

Artikel 9 rör barnets rätt till sina föräldrar och understryker vikten av att barn ges möjlighet att delta och framföra sina åsikter i förfaranden som skiljer barn och föräldrar åt.

Artikel 20 innebär en rätt till skydd och stöd från staten för ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som inte kan tillåtas att stanna kvar i sin familjemiljö med hänsyn till barnets bästa. Genom artikel 25 erkänner en stat rätten för ett barn som omhändertagits av sociala myndigheter, för omvårdnad, skydd eller behandling av sin hälsa, till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och av alla andra omständigheter som rör barnets omhändertagande.

Enligt artikel 37 ska en stat säkerställa att inget barn utsätts för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Vidare ska en stat säkerställa att inget barn olagligt eller godtyckligt frihetsberövas. Enligt artikel 37 d ska varje frihetsberövat barn ha rätt att snarast få tillgång till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Staten ska också säkerställa att ett frihetsberövat barn kan få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet.

Uppdrag och utgångspunkter

Prövningen av upplevda rättighetskränkningar inom den psykiatriska tvångsvården innefattar framför allt möjligheterna till prövning i förvaltningsdomstol. Därutöver finns också möjligheten att anmäla missförhållanden till JO och till IVO som utövar tillsyn över hälso- och sjukvården och prövar klagomål mot hälso- och sjukvården och dess personal.

⁵⁸ SOU 2022:40.

Utredningen har förutom att lyssna till barns erfarenheter och läsa tidigare utredningar och rapporter på området också hämtat in information från verksamma advokater, forskare, myndigheter, kommuner, socialsekreterare och civilsamhällesorganisationer.

Många av de iakttagelser utredningen gjort om den psykiatriska tvångsvården rör brister i kvalitet och tillämpning som faller utanför utredningens uppdrag.

Det bör också noteras att frågor om barns rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården i allmänhet och tvångsvården i synnerhet är ett komplext område som har varit föremål för omfattande diskussion i utredningar, JO-beslut och juridisk doktrin.⁵⁹ Det är inte möjligt att inom ramen för denna utredning göra en total översyn av denna problematik. Utredningen har dock, utifrån uppdraget, försökt att belysa och i förekommande fall ge förslag på åtgärder beträffande de mer uppenbara fallen av problem och begränsningar i barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen som har konstaterats.

9.3.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Flera av de barn och unga som utredningen samtalat med har erfarenheter av psykiatri och har varit föremål för tvångsvård. Barn vittnar bland annat om brister i rätten att komma till tals och påverka, att de saknat information och inte har medgetts möjlighet att delta på muntliga förhandlingar.

⁵⁹ Se bland annat JO dnr 2782-2018 och Kindström Dahlin, *Att tvinga ett barn – om barns rättigheter i hälso- och sjukvården och behovet av en tydligare tvångsvårdslagstiftning*, Förvaltningsrättslig tidskrift 2016.

9.3.3 Relevanta rättsliga regleringar

Allmänt om vård enligt LPT

Sluten tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig psykisk störning, har ett visst kvalificerat vårdbehov och antingen motsätter sig vård eller där det finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med personens samtycke.

Ett beslut om intagning för psykiatrisk vård enligt LPT fattas av en chefsöverläkare vid en enhet för psykiatrisk vård. Om chefsöverläkaren finner att en patient bör ges tvångsvård längre än fyra veckor behövs förvaltningsrättens medgivande. I förvaltningsrätten ska det hållas muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt. Patienten ska vara närvarande om det är möjligt och biträds av ett offentligt biträde som förordnas i mål och ärenden enligt LPT under de förutsättningar som anges i 38 a § LPT.

Vid vård enligt LPT gäller också patientlagen (2014:821). Här framgår bland annat att om patienten är ett barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Barnets inställning till vården eller behandlingen ska så långt som möjligt klarläggas och tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Patienten och dennes vårdnadshavare ska ges information bland annat om barnets hälsotillstånd och behandling. Informationen ska anpassas till personens ålder och individuella förutsättningar. (1 § LPT och 1 kap. 6–8 §§, 3 kap. och 4 kap. 3 § patientlagen).

I betänkandet av den nationella samordnaren för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa föreslogs att även i LPT införa en bestämmelse som förtydligar barns rätt till information och att uttrycka sina åsikter.⁶⁰ Den dåvarande regeringen fann inte skäl att gå vidare med utredningens förslag i denna del och motiveringen till detta var risken för dubbelreglering eftersom motsvarande bestämmelser redan finns i patientlagen.⁶¹

Tvångsåtgärder

Enligt LPT får vissa tvångsåtgärder vidtas under särskilda förutsättningar, det finns bland annat möjligheter till fastspänning eller avskiljning (18–24 §§ LPT). Möjligheterna att använda dessa tvångs-

⁶⁰ SOU 2017:111, s. 214 f.

⁶¹ Prop. 2019/20:84, s. 48 f.

åtgärder mot ett barn är mer inskränkta än mot vuxna och regleras i särskilda bestämmelser i LPT (6 a, 19 a, 20 a och 22 c §§ LPT). Dessa bestämmelser trädde i kraft i juli 2020 och syftade till att stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn som tvångsvårdas.⁶² De särskilda regleringarna avseende barn innebär också att om en patient som är under 18 år har blivit föremål för tvångsåtgärder vid minst tre tillfällen under vårdperioden, ska IVO underrättas om detta.

Utredningen om vissa tvångsvårdsfrågor har sett över ett antal frågor om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård och lämnade sitt betänkande i juni 2022.⁶³ Syftet med översynen har bland annat varit att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för de personer som tvångsvårdas. Här föreslås bland annat att fler tvångsåtgärder ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Vad gäller möjligheterna att överklaga beslut om behandling utan samtycke enligt 17 § LPT har utredningen presenterat två alternativ, varav ett innebär att en ny bestämmelse förs in i LPT med innebörden att patienten får överklaga även ett beslut om behandling utan samtycke till allmän förvaltningsdomstol.

9.3.4 Barns rättsliga ställning

Det finns inte någon uttrycklig åldersgräns för vård enligt LPT. Som även redogörs för i avsnitt 10.5 är rättsläget oklart när det gäller barns rättsliga ställning i relation till vårdnadshavarnas ansvar för barnets hälso- och sjukvård. Detta gäller exempelvis i vilken utsträckning vårdnadshavaren kan sätta sig över barnets vilja att få eller motsätta sig viss vård och i vilka situationer vårdnadshavarnas respektive barnets samtycke ska inhämtas. Oklarheterna gäller även i vilken utsträckning det behöver fattas beslut om tvångsvård enligt LPT och i vilken utsträckning LPT inte är nödvändigt eftersom barnet kan vårdas mot sin vilja med föräldrarnas samtycke.

Barn som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan vid tvångsvård enligt LPT (44 §). En patient som är yngre *bör* höras i domstol, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att patienten inte tar skada av att höras. Bestämmelsen reglerar processbehörigheten och innebär att en patient under 15 år företräds av

⁶² Prop. 2019/20:84, s. 50.

⁶³ SOU 2022:40.

vårdnadshavarna. Däremot rör den inte vem som ska ta ställning till frågor om vård och behandling av barnet.

Offentligt biträde ska förordnas för den som åtgärden avser i mål hos förvaltningsdomstol, bland annat om målet gäller beslut om intagning, medgivande till fortsatt tvångsvård och avslag på en begäran om att tvångsvården ska upphöra (38 a § LPT.). Offentligt biträde förordnas inte om det måste antas att det inte finns ett sådant behov.

Till skillnad från vad som gäller i mål och ärenden enligt LVU är den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år inte samtidigt barnets ställföreträdare. Det innebär att barn under 15 år företräds av sina vårdnadshavare i dessa mål och inte har möjlighet att exempelvis överklaga beslut om inte vårdnadshavaren samtycker till detta.

Det som gör frågan om barns rättsliga ställning i LPT-vård särskilt speciell är att en av förutsättningarna för tvångsvård är att vården inte kan ges med samtycke. Om patienten samtycker till behövlig vård ska vården ges i frivilliga former. Vid denna bedömning är det enligt förarbetena patientens egen inställning till den vård som är nödvändig som är avgörande, detta även om patienten har en annan rättslig företrädare.⁶⁴ Det är alltså patientens egen inställning och samtycke som är avgörande även om patienten är ett barn (eller har en förvaltare eller god man).

Det innebär att barn som är under 15 år som vårdas med stöd av LPT inte är behöriga att föra sin talan i domstol i vårdfrågan samtidigt som det är barnet som ska ta ställning till vården och vars samtycke ska bedömas. Barnet bedöms alltså å ena sidan vara tillräckligt gammal för att kunna motsätta sig vård men samtidigt inte tillräckligt gammal för att föra sin talan om hur detta bristande samtycke ska bedömas i domstol.

Nationella samordnaren för utveckling och samordning av insatser inom området psykisk hälsa föreslog att det i LPT skulle införas en bestämmelse om att den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år, utan särskilt förordnande, ska vara den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.⁶⁵ Dåvarande regering föreslog dock inte någon motsvarande be-

⁶⁴ Prop. 1990/91:58, s. 242.

⁶⁵ SOU 2017:111, s. 32, 33, 274, 335 och 336.

stämmelse i den efterföljande propositionen.⁶⁶ Varför detta inte gjordes framgår inte, frågan berörs inte i propositionen.

JO har inom ramen för ett initiativärende granskat vissa frågor som rör barns rättsliga ställning inom den psykiatriska heldygnsvården. I beslutet uppmärksammar JO att det finns oklarheter i flera centrala avseenden och att den knapphändiga regleringen av barns rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården gör att bedömningen av svåra frågor om grundläggande rättigheter överläts till sjukvårdspersonalen, vilket bedöms vara mycket otillfredsställande.⁶⁷

9.3.5 Uppmärksammade problem och begränsningar

Nedan sammanfattas de konkreta frågor som utredningen uppmärksammat utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad.

- Rättsläget är oklart såvitt gäller vid vilken ålder som barn kan motsätta sig vård och bli föremål för tvångsvård enligt LPT. Det är vidare oreglerat när vårdnadshavarnas respektive barnets samtycke krävs för olika åtgärder och vad det innebär i förhållande till LPT. Det innebär att centrala frågor som rör ingripande tvångsåtgärder överlämnas till hälso- och sjukvårdspersonal att bedöma.
- Offentligt biträde för barn under 15 år blir inte barnets ställföreträdare. Det innebär att barn under 15 år rättsligt företräds av sina vårdnadshavare i processen och exempelvis inte kan överklaga ett beslut eller en dom utan vårdnadshavarnas samtycke.
- En patient som är yngre än 15 år *bör* höras, om det kan vara till nytta för utredningen och det kan antas att patienten inte tar skada av att höras. Att barnets hörs endast om det är till *nytta* är inte förenligt med barnkonventionens artikel 12. Motsvarande formulering fanns tidigare även i LVU men togs bort av detta skäl.
- Offentligt biträde förordnas först när frågan om tvångsvården är föremål för en domstolsprövning. Frihetsberövandet kan pågå i fyra veckor innan ärendet prövas i domstol. En patient kan dock när som helst överklaga ett beslut om intagning eller begära att

⁶⁶ Prop. 2019/20:84.

⁶⁷ JO dnr 2782-2018.

vården ska upphöra och i sådant fall förordnas också ett offentligt biträde. Eftersom barn under 15 år inte är behöriga att föra sin talan själva saknar de denna möjlighet och kan alltså vara föremål för relativt omfattade frihetsberövande åtgärder utan tillgång till rättslig prövning och ett offentligt biträde.

Eftersom de processuella brister utredningen uppmärksammat gäller barn som inte har fyllt 15 år saknas anledning att göra motsvarande problembeskrivningar och överväganden avseende barn som vårdas med stöd av lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

9.4 Överväganden och förslag

9.4.1 Inledning

Mot bakgrund av de problem och begränsningar som konstaterats i föregående avsnitt presenteras här ett antal förslag som på olika sätt bedöms förbättra och förstärka barns möjligheter att komma till tals och utkräva sina rättigheter när ett barn vårdas med tvång enligt LVU eller LPT. Vidare förslås att barns rätt till information vid insatser enligt socialtjänstlagen eller LSS förtydligas och förstärks. Slutligen föreslås också att barn som blir föremål för frivillig vård enligt socialtjänstlagen ska få en förbättrad rättslig ställning i vissa situationer.

9.4.2 Rätt till offentligt biträde för barn i mål om umgängesbegränsning med mera

Utredningens förslag: Offentligt biträde ska förordnas för barn i mål eller ärenden om begränsning av umgänge och hemlighållande av vistelseort enligt LVU.

Frågor om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort enligt LVU rör direkt det enskilda barnet och kan vara av stor betydelse i barnets liv. Barn som har fyllt 15 år kan överklaga beslut om umgänge och hemlighållande av vistelseort men saknar stöd av ett offentligt biträde och ges i regel inte ställning som part om vårdnadshavarna överklagar. Barn under 15 år kan inte överklaga beslut av

detta slag och saknar rätt att själva eller genom en ställföreträdare komma till tals i en domstolsprocess.

Att barn, liksom i andra ingripande beslut enligt LVU, bör ha möjlighet att överklaga beslut och komma till tals i ärenden om umgänge och hemlighållande av vistelseort är en synpunkt som återkommande framförts till utredningen från barn, advokater, civilsamhällesorganisationer, domare och andra aktörer. Utredningen instämmer i denna bedömning och betraktar nuvarande situation som en begränsning i barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning prövad. Särskilt bekymmersamt är detta för barn under 15 år och i de fall barnets vilja och uppfattning i ärendet inte överensstämmer med vårdnadshavarens eller när vårdnadshavaren av andra skäl inte förmår företräda barnets intressen.

Utredningens utgångspunkt är att barn oavsett ålder ska betraktas som part i mål om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort. Denna hållning sammanfaller tydligt med hur partsbegreppet annars förstås i LVU och i en bredare förvaltningsprocessuell kontext. Någon särskild reglering för att tydliggöra detta är inte nödvändigt.

Utredningen föreslår därför att den som åtgärden avser, det vill säga den unge, ges rätt till offentligt biträde i mål och ärenden om umgänge eller hemlighållande av vistelseort som beslutas enligt 14 § LVU. På så sätt förtydligas barns partsställning i dessa mål och ärenden och yngre barn ges möjlighet att, genom sin ställföreträdare, överklaga beslut och föra sin talan i processen utan att vara beroende av vårdnadshavarens inställning och förmåga. Förslaget innebär att bestämmelsen i 39 § fjärde stycket LVU kompletteras med en rätt för den unge till offentligt biträde i mål och ärenden om umgänge och hemlighållande av vistelseort.

Ett offentligt biträde ska liksom i andra ärenden och mål vid behov kunna förordnas redan när ärendet handläggs av socialnämnden och innan en eventuell domstolsprocess.

Förutom att säkerställa barns möjligheter att få till stånd en prövning och komma till tals i dessa ärenden bedöms förslaget underlätta socialnämndens och förvaltningsdomstolens möjlighet att uppfylla sin utredningsskyldighet och fatta väl underbyggda beslut i enlighet med vad som bedöms vara barnets bästa.

Utredningens förslag innebär ingen rätt till offentligt biträde för barns vårdnadshavare eller annan förälder. Särskilt med tanke på omfattningen av ärenden och mål om umgängesbegränsning och att

dessa frågor kan prövas obegränsat på begäran av vårdnadshavare bedöms en sådan ordning kunna verka både kostnadsdrivande och konflikt drivande på ett sätt som inte gagnar barnets bästa. Vårdnadshavare bör som utgångspunkt kunna tillvarata sina intressen i dessa relativt avgränsade ärenden utan stöd av offentligt biträde och kan i förekommande fall ansöka om rättshjälp.

Att barn men inte vårdnadshavare har rätt till offentligt biträde i vissa mål och ärenden förekommer i nuläget endast vid mål där barn under 15 år överklagar beslut om särskilda befogenheter på SiS särskilda ungdomshem enligt 42 § LVU. Mål och ärenden om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort rör beslut där vårdnadshavare kan antas i betydligt större utsträckning ha en inställning och aktivt intresse av en viss utgång. Risken för att barnets rätt till ett offentligt biträde innebär att barnet utsätts för press att inta en viss position bör därför uppmärksammas. Utredningens bedömning är att de höga krav som ställs på den som förordnas som offentligt biträde för barn får anses minimera en sådan risk.

9.4.3 Rätt till offentligt biträde för barn som fyllt 15 år vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter

Utredningens förslag: Offentligt biträde ska förordnas *för den som åtgärden avser* vid och inför överklagande av beslut om särskilda befogenheter enligt 42 § LVU. Detta innebär att även barn som fyllt 15 år har rätt till offentligt biträde i dessa mål.

Vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter på SiS särskilda ungdomshem enligt 42 § LVU saknas en rätt till offentligt biträde för barn som fyllt 15 år. Motiveringen till att införa en rätt till offentligt biträde för barn under 15 år var att detta var nödvändigt för att ge icke processbehöriga barn en reell möjlighet att överklaga beslut utan att vara beroende av att vårdnadshavaren kan tillvarata deras intressen.

Utredningen instämmer i det särskilt angelägna att barn under 15 år måste ha rätt till ett offentligt biträde för att alls kunna utnyttja sin klagorätt. Såvitt gäller barn som har fyllt 15 måste dock följande beaktas. Återkommande rapporter från tillsynsmyndigheter och andra aktörer visar att barn och unga på SiS särskilda ungdomshem löper

risk att utsättas för våld och kränkningar och att möjligheten till särskilda befogenheter missbrukas eller utnyttjas på ett sätt som saknar lagstöd. Beslut om exempelvis avskiljning eller vård i enskildhet eller vid låsbar enhet är ingripande tvångsåtgärder och det är av största vikt att barn och unga har möjlighet att få riktigheten i dessa beslut prövade i domstol. I sammanhanget kan påminnas om att Barnkonventionsutredningens slutsats var att det inte är förenligt med barnkonventionen att ett barn som fyllt 15 år inte har rätt till juridiskt biträde vid överklagande av ett beslut enligt 15 b § LVU om att placeras vid en låsbar enhet.⁶⁸

Utredningens bedömning är att barn som har fyllt 15 år bör tillförsäkras rätt till offentligt biträde vid överklagande av samtliga de beslut om särskilda befogenheter som kan överklagas enligt 42 § LVU. Bestämmelsen i 39 § fjärde stycket LVU förslås därför ändras på så sätt att rätten till offentligt biträde i dessa fall gäller utan någon åldersbegränsning.

9.4.4 Förtydliga socialnämndens ansvar att anmäla behov av eller överlämna ansökan om offentligt biträde

Utredningens förslag: Offentligt biträde bör förordnas i ett tidigt stadium i en LVU-process. Socialnämndens ansvar förtydligas såvitt gäller att skyndsamt anmäla behov av eller överlämna ansökan om offentligt biträde.

Det offentliga biträdet kan redan på ett tidigt stadium i ett LVU-ärende göra stor skillnad för barns möjligheter att vara delaktiga i processen och även bidra till att socialnämndens utredning blir fullständig och nyanserad. För yngre barn kan det också utgöra en förutsättning för att alls få en möjlighet att komma till tals och utnyttja sin klagorätt. Detta gäller såväl när socialnämnden överväger att ansöka om vård enligt LVU som inför andra beslut av stor betydelse i barnets liv, exempelvis beslut om omplacering.

Barn under 15 år som inte har förordnats ett offentligt biträde tillika ställföreträdare har rätt till information och delaktighet. De saknar däremot rätt till delgivning av beslut, dessa delges i stället barnets vårdnadshavare eller annan företrädare. Enligt vad som kommit

⁶⁸ SOU 2020:63, s. 1478.

till utredningens kännedom är det vanligt att yngre barn inte heller informeras om sin klagorätt och möjligheten att få ett offentligt biträde. Barn kan därutöver naturligtvis också vara för små för att själva kunna utkräva sina rättigheter av detta slag. Sammantaget kan detta leda till att de juridiska prövningarna helt uteblir i vissa situationer och att barnet fråntas en möjlighet att överklaga beslut eller att med stöd av ett biträde föra sin talan i en process.

Som redovisats ovan har både JO och IVO betonat vikten av att behov av offentligt biträde anmäls i ett tidigt stadium i processen och att en enskilds ansökan om offentligt biträde ska överlämnas till förvaltningsrätten utan dröjsmål. Detta framgår även av Socialstyrelsens handbok till socialtjänsten i LVU-mål. Enligt vad utredningen erfarit är det vanligaste dock att offentligt biträde förordnas först i samband med en domstolsprocess och det förekommer även att barns ansökningar om offentligt biträde överlämnas först efter lång tid och i vissa fall inte alls. Det har även framgått att det ibland saknas kunskap i kommuners socialförvaltningar om ansvaret att tillgodose behovet av offentligt biträde i ett tidigt stadium.⁶⁹

Det finns inget som hindrar att förvaltningsrätten fattar beslut om att förordna offentligt biträde utan att ansökan eller anmälan om detta överlämnats av socialnämnden om domstolen på annat sätt uppmärksamats på behovet av offentligt biträde. Utgångspunkten bör dock vara att det är socialnämnden som ska uppmärksamma behovet av offentligt biträde och utredningens förslag innebär ett tydliggörande av socialnämndens skyldighet i detta hänseende motsvarande de synpunkter som framförts av tillsynsmyndigheterna.

Förslaget innebär att ett nytt sista stycke införs i 39 § LVU där det tydligt framgår att socialnämnden har ansvar att skyndsamt anmäla behov av eller överlämna ansökan om offentligt biträde.

9.4.5 Barn under 15 år ska ha rätt att ansöka om att ett offentligt biträde förordnas enligt LVU

Utredningens förslag: Barn som är yngre än 15 år ska ha rätt att själv ansöka om att ett offentligt biträde ska förordnas i de mål och ärenden där offentligt biträde enligt LVU ska förordnas.

⁶⁹ Se i detta hänseende exempelvis kommunens yttrande i IVO:s ärende dnr 3.5.1-23195/2020-17, ärendet redovisas närmare i avsnitt 9.2.4.

Offentligt biträde förordnas av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten. Behov av offentligt biträde prövas antingen självant av förvaltningsrätten eller efter ansökan från enskild eller anmälan om behov av biträde från socialnämnden. Ansökan om offentligt biträde kan enligt lagen om offentligt biträde göras av den som biträde ska förordnas för eller av annan som kan föra talan i ett mål eller ärende. Att barn som har fyllt 15 år själva kan ansöka om offentligt biträde i mål och ärenden enligt LVU är alltså tydligt.

Vad gäller yngre barns rätt att själva ansöka om att ett offentligt biträde (tillika ställföreträdare) ska förordnas är rättsläget oklart. Det förekommer att socialnämnder överlämnar yngre barns egna ansökningar om offentligt biträde till förvaltningsrätten som prövar detta trots att ställföreträdare för barnet i ärendet finns först efter ett förordnande. Det förekommer också att förvaltningsrätter självant prövar barns ansökan om att ett offentligt biträde ska förordnas även när socialnämnden motsatt sig detta.⁷⁰ Motsatsvis förekommer också att domstolar avvisar barns ansökningar eller att ansökan inte överlämnas från socialnämnd till domstol eftersom barn bedöms sakna rätt att ansöka om offentligt biträde i LVU-ärenden. Berättelserna i detta kapitel om Sofie och Amin beskriver tydligt denna typ av situation och de problem som kan uppstå.

Om barn som inte har fyllt 15 år bedöms sakna möjlighet att själva ansöka om ett offentligt biträde innebär det också att yngre barn inte har möjlighet att själva överklaga beslut eller initiera andra ärenden utan i praktiken är beroende av att vårdnadshavaren för barnets talan i ett initialt skede i processen. En sådan ordning är enligt utredningens bedömning en tydlig begränsning av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Förslaget är därför att yngre barns rätt att själva ansöka om offentligt biträde i mål och ärenden enligt LVU förtydligas. Detta görs lämpligen i det som i utredningens förslag blir fjärde stycket i 36 § LVU, det vill säga den bestämmelse som reglerar barns processbehörighet i LVU-ärenden (nuvarande stycke två). I detta sammanhang kan noteras att barnrättskommittén menar att när ett barns åsikter står i konflikt med barnets företrädarens åsik-

⁷⁰ Se exempelvis Förvaltningsrätten i Umeå, dom den 27 februari 2023, mål nr 85-23 och fallbeskrivningen om Amin.

ter bör det finnas en procedur som gör så att barnet kan kontakta en myndighet som vid behov kan ordna en separat företrädare för barnet.⁷¹

9.4.6 Stärkt rätt för barn under 15 år att komma till tals och överklaga beslut om placeringar samt beslut om särskilda befogenheter enligt LVU

Utredningens förslag: I mål och ärenden om placeringsbeslut ska rätt till offentligt biträde finnas även under ärendets handläggning i socialnämnden. Vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter förtydligas att ett offentligt biträde kan förordnas *inför* ett överklagande, det vill säga även när barn under 15 år överklagar beslut själva.

Rätten till offentligt biträde är såvitt gäller placeringsbeslut formulerad så att den gäller först *vid ett överklagande* (39 § första stycket LVU). Detta lämnar öppet för en tolkning som innebär att barn under 15 år inte kan överklaga dessa beslut, eftersom rätten till offentligt biträde förutsätter att en vårdnadshavare eller annan legal företrädare för den unge har överklagat. Motsvarande tolkning är möjlig att göra även såvitt gäller rätten att överklaga beslut om särskilda befogenheter, där offentligt biträde och ställföreträdare på motsvarande sätt förordnas *vid ett överklagande* (39 § fjärde stycket LVU).

Ett placeringsbeslut kan vara av mycket stor betydelse i ett barns liv och det är enligt utredningens uppfattning viktigt att barnet får en möjlighet att påverka, komma till tals och i förekommande fall överklaga sådana beslut. För barn under 15 år finns det brister i detta avseende. Berättelsen om Sofie som återges i detta kapitel illustrerar detta. I detta ärende flyttades en 12-årig flicka mot sin vilja från det familjehem hon vistats i under nästan hela sitt liv, utan att hon tilldelades ett offentligt biträde och utan att ha möjlighet att överklaga eller komma till tals i processen.

Lagstiftarens intention med att göra yngre barns offentliga biträden till ställföreträdare var att det i vissa typer av mål och ärenden föreligger motstridiga intressen mellan barn och vårdnadshavare och att det då inte är lämpligt att barn är beroende av föräldrarnas vilja

⁷¹ CRC/C/GC/14, p. 90.

när det exempelvis gäller att överklaga ett beslut.⁷² Även bestämmelsen att ett barn under 15 år ska kunna få ett offentligt biträde vid överklagande av särskilda befogenheter infördes just för att det ska vara möjligt för barnet att överklaga sådana beslut.⁷³

Lagstiftarens intention har således varit att barn under 15 år ska ha möjlighet att överklaga beslut även innan en ställföreträdare förordnats. En sådan tolkning av dagens reglering har också gjorts i ett antal kammarrättsavgöranden.⁷⁴ Motsatt tolkning är dock också möjlig att göra och detta visar sig i den praktiska tillämpningen i socialnämnder och förvaltningsrätter. Det innebär att yngre barn riskerar att hamna i en situation där de inte anses kunna överklaga eftersom de saknar ställföreträdare och inte får en ställföreträdare eftersom de inte kan överklaga.

För att tydliggöra yngre barns rätt att överklaga placeringsbeslut och även i övrigt kunna komma till tals i processen på ett tidigt stadium behöver det finnas en rätt till offentligt biträde även under ärendets beredning i socialnämnden och inte först vid ett överklagande.

Det finns på motsvarande sätt ett behov av att tydliggöra yngre barns rätt att själva överklaga beslut om särskilda befogenheter och att tilldelas ett offentligt biträde tillika ställföreträdare.

Utredningens förslag innebär att 39 § första stycket LVU ändras så att offentligt biträde ska förordnas i *mål och ärenden* om placeringar och inte som nu *vid ett överklagande*. Rätten till offentligt biträde i 39 § fjärde stycket LVU föreslås vidare gälla *inför och vid* överklagande av beslut om särskilda befogenheter. Förändringen innebär ingen förändring avseende i vilka mål som offentligt biträde kan förordnas. Skillnaden mot dagens reglering är endast att rätten till offentligt biträde finns innan ett mål anhängiggjorts i domstol, detta om det inte måste antas att ett sådant behov saknas vilket exempelvis kan vara fallet om ett beslut går i den riktning den enskilde önskar.⁷⁵

⁷² Prop. 1994/95:224, s. 57.

⁷³ Prop. 2017/18:169, s. 86 f.

⁷⁴ Se exempelvis Kammarrätten i Göteborg i dom 2021-07-26 i mål nr 4512-21 och Kammarrätten i Sundsvall i dom 2008-09-03 i mål nr 2446-08.

⁷⁵ Se avsnitt 9.2.4.

9.4.7 Rättigheterna vid vård enligt LPT förstärks för barn under 15 år

Utredningens förslag: Ett barn under 15 år som tvångsvårdas enligt LPT får rätt att själv initiera en prövning i domstol och det offentliga biträdet blir också barnets ställföreträdare.

Till skillnad från vad som gäller i mål och ärenden enligt LVU är den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år inte samtidigt barnets ställföreträdare. Det innebär att barn under 15 år företräds av sina vårdnadshavare i dessa mål och inte har möjlighet att överklaga beslut eller begära att tvångsvården ska upphöra om inte vårdnadshavaren samtycker till detta.

Offentligt biträde förordnas vidare först vid ansökan till förvaltningsrätten om medgivande till fortsatt vård, det vill säga inom fyra veckor. En patient kan när som helst överklaga ett beslut om intagning eller begära att vården ska upphöra och i sådant fall förordnas också ett offentligt biträde. Eftersom barn under 15 år inte är behöriga att föra sin talan själva saknar de denna möjlighet och kan alltså vara föremål för relativt omfattade frihetsberövande åtgärder utan tillgång till rättslig prövning och ett offentligt biträde.

När lagstiftningen infördes var uppfattningen att barn under 15 år ytterst sällan skulle bli föremål för tvångsvård enligt LPT. Numera är det dock inte bara i undantagsfall som yngre barn vårdas enligt LPT (se avsnitt 9.3). Att barn inte självständigt från sina vårdnadshavare kan överklaga beslut eller begära att tvångsvården ska upphöra innebär att barn saknar möjligheter att få upplevda rättighetskränkningar enligt barnkonventionen prövade. Detta uppmärksammades också av barnkonventionsutredningen som konstaterade att det inte är förenligt med artikel 37 d att ett barn som inte fyllt 15 år inte villkorslöst kan begära att en domstol prövar frågan om barnet ska vara föremål för sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT.⁷⁶

Att det offentliga biträdet, precis som i LVU-mål, utan särskilt förordnande blir ställföreträdare för barn under 15 år är nödvändigt för att säkerställa de yngre barnens rätt att få dessa frågor prövade och komma till tals i processen. Det är dock inte tillräckligt eftersom barn även med en sådan justering saknar möjlighet att överklaga be-

⁷⁶ SOU 2020:63, s. 1481 f.

slut och begära att vården ska upphöra. Denna rätt att initiera ärenden bör tillkomma alla barn som vårdas enligt LPT. Även ur ett mer principiellt perspektiv förefaller det rimligt att barn som är tillräckligt gamla för att kunna motsätta sig vård samtidigt ska kunna komma till tals om hur detta bristande samtycke ska bedömas i domstol.

När ett offentligt biträde (och tillika ställföreträdare) har förordnats för denne det yngre barnets talan. I mål enligt LPT är endast patienten enskild part, det innebär att när ett barn har fyllt 15 år och får föra sin egen talan saknar vårdnadshavaren partsställning och möjlighet att jämte barnet exempelvis överklaga beslut. Om barn under 15 år förordnas en ställföreträdare i mål enligt LPT innebär detta att vårdnadshavaren även för barn under 15 år saknar möjlighet att föra talan i mål som rör barnet. Utredningens bedömning är att detta är en rimlig ordning. Det rör sig företrädesvis om barn som är 12–14 år gamla. Vårdnadshavaren kan fortfarande stötta sitt barn i processen även om barnets talan förs av det offentliga biträdet. För det fall vårdnadshavaren av olika anledningar inte förmår företräda barnet har barnet med lämnat förslag en möjlighet att trots detta tillvarata sina intressen. Förslaget innebär dels en ändring av andra stycket i 44 § LPT, dels att ett nytt stycke införs i samma paragraf.

9.4.8 Stärkt rätt att höras i domstol för barn under 15 år i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen

Utredningens förslag: Den som är yngre än 15 år *bör* höras i domstol, om han eller hon vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Att barn som inte fyllt 15 år *får* och inte *ska* eller *bör* eller *har rätt* att höras i domstol i mål enligt LVU har som redovisats i 9.2.4 sin bakgrund i bedömningen att yngre barn inte ska höras i domstol om barnet kan antas ta skada, exempelvis om barnet skulle försättas i en svår lojalitetskonflikt eller känna stort obehag av att höras i domstol. Utgångspunkten har dock inte varit att yngre barn ska hindras från att höras, tvärtom framhölls när bestämmelsen infördes att rätten inte skulle underlåta att ge det yngre barnet möjlighet att lämna sin syn på frågor som berör det, att prövningen om barnet ska höras ska ske med ledning av barnets ålder och mognad, den betydelse som

avgörandet kan ha för barnet och med ledning av det offentliga biträdets inställning. Det framhålls också att en bedömning ska göras i det enskilda fallet om barnet kan antas ta skada.

Enligt vad utredningen erfar tycks bestämmelsen i den praktiska tillämpningen ha fått en restriktiv tolkning vilket innebär att även barn som uttryckligen önskar närvara i domstol nekas detta, även när barnet närmar sig 15 år och när ställföreträdaren bedömer deltagandet som lämpligt.

I mål enligt LPT anges i nu gällande bestämmelser att barn under 15 år *bör* höras, om det kan vara *till nytta för utredningen* och det kan antas att patienten inte tar skada av att höras. Denna formulering, det vill säga att barnets hörande måste vara till *nytta*, är inte förenlig med barnkonventionens artikel 12. Motsvarande formulering fanns tidigare även i LVU men togs bort av detta skäl.

Barns deltagande i domstol kan genomföras på olika sätt och anpassas utifrån det enskilda barnets individuella förutsättningar, behov och önskemål. Det är exempelvis möjligt att delta under delar av den muntliga förhandlingen och att delta på telefon eller genom videolänk eller i ett medhörningsrum. Det är också möjligt att exempelvis innan förhandlingen inleds ge barnet möjlighet att komma till tals inför rätten tillsammans med sitt offentliga biträde.

Utredningens bedömning är att barn *bör ges möjlighet* att höras i domstol och att formerna för detta ska utformas på ett barnanpassat sätt utifrån det enskilda barnets ålder och individuella förutsättningar. En förutsättning är att barnet själv vill höras. Utgångspunkten är att barn i möjligaste mån ska skyddas *i* sitt deltagande och inte *ifrån* sitt deltagande.

Barn *bör* inte höras om han eller hon kan antas ta skada av att höras. Bedömningen av barns medverkan och hur detta kan utformas får göras i varje enskilt fall och utifrån det enskilda barnets förutsättningar. För att kunna bedöma detta är barnets inställning och målet betydelse för barnet av stor vikt. Här *bör* anmärkas att mål enligt LVU och LPT som utgångspunkt får antas vara av mycket stor vikt för barnet. Vid bedömningen av om barnet ska höras får hänsyn också tas till barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar liksom till ställföreträdarens inställning.

För att tydliggöra yngre barns möjlighet att höras i domstol föreslås att 36 § LVU, 44 § LPT och 11 kap. 10 § SoL justeras så att den som är yngre än 15 år *bör* höras i domstol, om han eller hon vill och

inte kan antas ta skada av det. För tydlighetens skull kan anmärkas att detta inte innebär någon ändring i frågan om när muntlig förhandling ska hållas. Barns och ungas medverkan måste bedömas i varje enskilt fall utifrån det enskilda barnets förutsättningar.

9.4.9 Barns rätt till information om beslut och överklagande enligt LPT och LVU förtydligas

Utredningens förslag: Barn ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövligt. Om beslutet kan överklagas ska han eller hon även informeras om hur det går till. Det sätt som informationen lämnas på ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

För att barnet ska kunna vara delaktigt och ha en möjlighet att utkräva sina rättigheter krävs att barnet får relevant information, till exempel om vilka beslut som fattas och vilka rättigheter barnet har. Barns åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Det är bland annat mot den bakgrunden viktigt att barnet får information om beslut som avser honom eller henne och vilken betydelse som barnets åsikter och inställning haft på beslutet. Information om beslut är dessutom en förutsättning för att alls kunna överklaga fattade beslut.

Barn under 15 år har rätt till information och delaktighet enligt den generella bestämmelse som finns i 36 § LVU. För barn som är föremål för tvångsvård enligt LPT finns rätt till information om vården enligt patientlagens bestämmelser. Barn under 15 år saknar därmed den personliga rätt till delgivning av beslut och information om överklagandemöjligheter som en part har enligt förvaltningslagen (33 §). Underrättelse om beslut och hur dessa överklagas delges i stället barnets vårdnadshavare eller annan företrädare.

Enligt vad som kommit till utredningens kännedom är det vanligt att yngre barn inte alls informeras om fattade beslut eller om möjligheten att överklaga och få ett offentligt biträde (se exempel på detta beskrivas bland annat i barns berättelser i detta kapitel samt i kapitel 3). Detta kan leda till att de juridiska prövningarna helt ute-

blir i vissa situationer och att barnet fråntas en möjlighet att överklaga beslut eller att med stöd av ett biträde föra sin talan i en process.

För att tydliggöra vikten av att yngre barn ska få personlig information om beslut och hur dessa kan överklagas föreslås ett nytt stycke i 36 § LVU respektive en ny paragraf i LPT, 44 a §, där det anges att barn har rätt till information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska han eller hon även informeras om hur det går till. Denna bestämmelse kompletterar 33 § förvaltningslagen och ger yngre barn rätt att personligen få information om beslut.

I nästkommande avsnitt redovisas förslag innebärande att den information barn får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar samt att den som lämnar informationen i den utsträckning det är möjligt ska försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen. Detta gäller även information som lämnas enligt det förslag som redovisas i detta avsnitt, det vill säga om beslut och överklagande.

Utredningen har även övervägt om rätt till information om beslut och överklagandemöjligheter ska införas för barn även i annan lagstiftning, exempelvis i socialtjänstlagen. Utredningens bedömning är dock att det är i mål och ärenden där yngre barn kan förordnas en ställföreträdare som detta uttryckligen måste regleras för att yngre barn ska kunna tillgodogöra sig sin rätt att överklaga.

9.4.10 Skyldigheten att ge information på ett sätt som barn förstår ska framgå i LPT, LSS, LVU och socialtjänstlagen

Utredningens förslag: Information till barn ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen.

För reell delaktighet är det inte tillräckligt att enbart ge information – information behöver också ges på ett sätt som är begripligt för det enskilda barnet. Den som ger informationen måste också, så långt som möjligt, försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen.

Som beskrivs närmare i kapitel 3 vittar många barn om bristande information, att de inte blir lyssnade på och inte görs delaktiga. Information ges inte alltid på ett sätt som barn förstår med hänsyn till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Utredningens bedömning är att det behövs ett förtydligande av *hur* barns rätt till information tillgodoses. Utredningens förslag innebär att den som lämna informationen *i den utsträckning det är möjligt* ska försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen. Informationen kan behöva ges vid flera tillfällen och det kan i vissa fall kan det vara lämpligt att erbjuda barnet både muntlig och skriftlig information.

Förslaget att information till barn ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar ligger i linje med vad som föreslagits av utredningen En uppväxt fri från våld och utredningen Framtidens socialtjänst, båda förslagen är under beredning.⁷⁷

Utredningens förslag innebär att nya bestämmelser om *hur* information ges till barn förs in i 36 § LVU, 11 kap. 10 § SoL och i den nya bestämmelsen 44 a § LPT. Motsvarande bestämmelse bör också införas i 8 § LSS. Utredningen ser i övrigt inte närmare på frågor som rör LSS av den anledningen att inga specifikt processuella problem för barn har uppmärksammats på detta område. Det är dock angeläget att just barns rätt till information på ett sätt som anpassas till barns förutsättningar, förtydligas i en lagstiftning som reglerar beslut som riktas till barn med funktionsnedsättning.

Skyldigheten att lämna information på ett sätt som barnet förstår omfattar också den information som barn föreslås få om beslut och överklagande enligt LPT och LVU.

⁷⁷ SOU 2022:70, s. 824 och SOU 2020:47, s. 790 f.

9.4.11 Tydliggör att placeringar av barn enligt socialtjänstlagen kräver ett formellt beslut

Utredningens förslag: Placering av ett barn med stöd av socialtjänstlagen måste föregås av ett formellt och överklagbart beslut.

En placering utanför det egna hemmet kan vara ett stort ingrepp i det enskilda barnets liv även när det rör sig om frivilliga placeringar enligt socialtjänstlagen. Frivilliga placeringar av barn utanför det egna hemmet innebär att placeringen kräver samtycke från barnets vårdnadshavare. Om barnet är över 15 år krävs att även barnet samtycker till placeringen (11 kap. 10 § andra stycket SoL).

Frivilliga placeringar regleras i 6 kap. SoL. Här framgår bland annat att socialnämnden ska se till att den som behöver vård eller behöver bo i ett annat hem än det egna tas emot i exempelvis ett familjehem (6 kap. 1 § SoL). När nämnden ska placera ett barn ska den i första hand överväga om barnet kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående (6 kap. 5 § SoL). Barnets bästa ska enligt samma bestämmelse alltid vara utgångspunkten när nämnden bestämmer om en placering.

När ett barn placeras enligt socialtjänstlagen sker detta som utgångspunkt formellt sett med stöd av 4 kap. 1 § SoL, det vill säga i form av ett beslut om bistånd. Någon bestämmelse som reglerar att det ska fattas ett formellt beslut om barnets vistelse eller placering saknas dock i socialtjänstlagen. Detta till skillnad från LVU där det i 11 § anges att socialnämnden fattar beslut om var barnet ska vistas under vårdtiden, vilket utgör ett överklagbart placeringsbeslut. Avsaknaden av motsvarande reglering i socialtjänstlagen medför att själva placeringsbeslutet ibland utgör en del av biståndsbeslutet enligt 4 kap. 1 § SoL. Ibland fattas i stället separata beslut utan egentligt stöd av en särskild bestämmelse och ibland förekommer det även att en placering av ett barn sker helt formlöst, utan något skriftligt beslut.

Förekomsten av formlösa placeringsbeslut uppmärksammas av JO i ett beslut 2021, där allvarlig kritik riktades mot en stadsdelsnämnd bland annat just för att det inte hade fattats ett dokumenterat beslut om placeringen av ett barn.⁷⁸ Detta ledde, enligt JO, bland annat till en osäkerhet för alla inblandade i fråga om vilken form av

⁷⁸ JO dnr 2232-2019.

placering det egentligen rörde sig om. I ett annat JO-beslut, från 2017, redogörs för en inspektion av åtta socialtjänsters hantering av bland annat placeringsbeslut enligt socialtjänstlagen. Här uppmärksammas förekomsten av placeringsbeslut där kommunen inte fattar beslut om var barnet ska placeras utan endast att en placering ska ske genom ett visst privat företag.⁷⁹ JO konstaterar med anledning av detta följande:

Att överlåta åt någon annan att ta ställning till i vilket familjehem eller jourhem barnet ska bo blir snarast en form av delegation som inte är tillåten. Att formulera beslutet på ett sådant sätt medför också att barnet inte har möjlighet att lämna ett relevant samtycke till placeringen. Under alla förhållanden är det olämpligt att socialnämnden frånhänder sig kontrollen över var barnet faktiskt placeras. En sådan formulering kan också leda till rättsosäkra och för barnet oväntade omplaceringar.

När ett beslut om omplacering fattas endast med stöd av 4 kap. 1 § SoL och i avsaknad av annan reglering innebär det att ett beslut om att placera eller omplacera ett barn kan betraktas som en ren verkställighetsfråga, som inte behöver formaliseras i ett eget beslut. Biståndet är redan beviljat och att barnet ska flyttas är ett genomförande av detta biståndsbeslut.

Ett beslut om placering utanför det egna hemmet kan vara ett mycket ingripande och för barnet viktigt beslut. Det är enligt utredningens bedömning centralt ur rättssäkerhetsperspektiv att socialnämnden fattar formella beslut om placeringar och omplaceringar av barn. Avsaknaden av en tydlig reglering om detta bidrar till brister i detta hänseende. Utredningen föreslår därför att 6 kap. 1 § SoL kompletteras med en skrivning som tydliggör att socialnämnden bestämmer var barnet ska vistas under vårdtiden. Bestämmelsen gäller både vid beslut om placeringar och omplaceringar.

Beslut att bevilja bistånd i form av en placering enligt 4 kap. 1 § SoL är ett överklagbart beslut. Detta tolkas i underrättspraxis ofta som att även den specifika placeringen kan överklagas och bli föremål för prövning. Eftersom placeringar enligt socialtjänstlagen byggs på frivillighet blir det ursprungliga placeringsbeslutet, i den mån det fattas ett sådant inom ramen för beslutet enligt 4 kap. 1 § SoL, sällan föremål för domstolsprövning. Vanligare är prövningar av beslut om att omplacera ett barn eller att neka fortsatt bistånd till ett specifikt boende. Visst utrymme finns dock att i stället betrakta be-

⁷⁹ JO dnr 5565-2016.

slutet om placering eller omplacering som en verkställighetsfråga vars överklagbarhet därmed kan ifrågasättas.

Ett beslut om var barnet ska placeras eller ett beslut om omplacering är ett beslut som påverkar barnets situation på ett så påtagligt sätt att det bör betraktas som ett överklagbart beslut.⁸⁰ Såvitt gäller omplaceringar framhålls detta av JO i ovan refererat beslut där JO bland annat uttalar följande:

Mot bakgrund av att den enskilde kan ha möjlighet att få utformningen av en insats prövad i domstol anser jag att nämnden ska fatta ett formellt beslut om att ge barnet bistånd i form av boende i ett annat familjehem, HVB-hem (hem för vård eller boende) eller stödboende. Det är sedan domstolen som får ta ställning till om ett eventuellt överklagande kan prövas.⁸¹

En justering föreslås mot denna bakgrund därför även i 16 kap. 3 § SoL som reglerar vilka beslut som kan överklagas till förvaltningsdomstol. Här anges att beslut om placering enligt den nya bestämmelsen i 6 kap. 1 § kan överklagas. I praktiken kommer detta framför allt att röra sig om beslut att omplacera ett barn och mer sällan om initiala placeringar eftersom en förutsättning för att ett beslut ska kunna överklagas är att ett beslut gått den enskilde emot. Utredningen ser dock inte skäl att begränsa beslutens överklagbarhet till att avse endast omplaceringar.

9.4.12 Offentligt biträde i vissa situationer för barn som är föremål för beslut om placering enligt socialtjänstlagen

Utredningens förslag: I mål och ärenden om placering enligt socialtjänstlagen, ska offentligt biträde förordnas för det barn som åtgärden avser om barnet motsätter sig åtgärden och ett offentligt biträde måste förordnas för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tillgodoses. Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som inte har fyllt 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser. Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

⁸⁰ Jfr HFD 2012 ref. 11.

⁸¹ JO dnr 5565-2016.

Frivilliga placeringar av barn utanför det egna hemmet innebär att placeringen kräver samtycke från barnets vårdnadshavare. Först om barnet är över 15 år krävs att även barnet samtycker till placeringen. Detta innebär att barn under 15 år kan placeras i familjehem eller på HVB-hem eller annat boende även om de själva aktivt motsätter sig detta. Till skillnad från om barnen blir föremål för vård enligt LVU saknar de helt möjligheter att överklaga beslut eller på annat sätt påverka sin situation.

Utredningen har samtalat med barn med erfarenhet av upprepade placeringar och omplaceringar enligt socialtjänstlagen. Barnens vårdnadshavare har antingen samtyckt till placeringarna eller varit ointresserade eller oförmögna att motsätta sig dessa beslut. Dessa barn vittnar om en enorm maktlöshet och saknar helt de möjligheter att komma till tals som skapas inom ramen för en LVU-process. Viktigt att uppmärksamma i detta sammanhang är att barn som placeras utanför hemmet med stöd av socialtjänstlagen många gånger kan ha upplevt minst lika allvarliga missförhållanden i hemmet som barn som blir föremål för tvångsvård. Det innebär att det precis som inom ramen för en LVU-process kan förekomma allvarliga meningsmotsättningarna eller intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare, liksom vårdnadshavare som inte förmår tillvarata barnets intresse. Det saknas i dag helt möjlighet att förordna om en separat ställföreträdare för barn i ärenden och mål om placeringar enligt socialtjänstlagen. Det innebär att barn under 15 år, även vid fall av svåra intressemotsättningar eller där vårdnadshavaren inte förmår se till barnets intresse, inte kan förordnas en företrädare som agerar i vårdnadshavarens ställe i det aktuella ärendet. Detta skiljer sig från exempelvis Finland där en sådan möjlighet finns (närmare om detta i kapitel 8 och i kapitel 11).

Utredningens bedömning är att avsaknaden av möjligheten att få rättsligt stöd och en ställföreträdare i mål och ärenden om placeringar enligt socialtjänstlagen är en rättssäkerhetsbrist. Förslaget är därför att det införs en möjlighet att i vissa fall förordna ett offentligt biträde för barn i ärenden och mål om placeringar enligt socialtjänstlagen. Detta ska göras om barnet motsätter sig åtgärden och ett offentligt biträde behövs för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tillgodoses. Förslaget innebär att detta regleras i en ny paragraf, 11 kap. 10 a § SoL. I samma bestämmelse anges att den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som inte har fyllt 15 år, utan särskilt förordnande, blir barnets ställ-

företrädare i det mål eller ärende som förordnandet avser. Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Slutligen kan anmärkas att förordnande av offentligt biträde och i förekommande fall ställföreträdare i dessa fall endast avser det specifika ärendet eller målet om placering. Precis som för barn som har fyllt 15 år krävs även vårdnadshavarens samtycke för att en placering ska kunna ske enligt socialtjänstlagen. En placering utan vårdnadshavarens samtycke förutsätter, precis som i dag, att villkoren för tvångsvård enligt LVU är uppfyllda. Barn som inte har fyllt 15 år ges i dessa situationer dock en rätt att själva föra sin talan och jämte vårdnadshavaren ge sitt samtycke till en placering.

9.4.13 Avslutande kommentarer och iakttagelser

De rättsområden som beskrivs närmare i detta kapitel har granskats med utgångspunkt i barns processuella förutsättningar att utkräva sina rättigheter. Utredningen har noterat vissa problem och begränsningar som är av mer övergripande karaktär och spänner över flera rättsområden. Hit hör bland annat frågor om ställföreträdarskap, åldersgränser för processbehörighet och frågor om barns rätt till delaktighet, där diskussioner förts om behovet av att se över detta i ett större sammanhang – för detta redogörs i kapitel 11. En utgångspunkt är vidare att barns möjlighet att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barnet har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till vägledning, stöd och ett barnanpassat förfarande. Även detta är frågor av mer övergripande karaktär som omfattar flera rättsområden. De problem och begränsningar utredningen noterat i dessa avseenden redogörs för i kapitel 11.

Under utredningens arbete har det inte minst i granskningen av den sociala barn- och ungdomsvården tydligt framgått att barn som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna har särskilt svårt att få de insatser och det stöd de har behov av. Hit hör barn som utsätts för våld, kränkningar eller försummelse från sina vårdnadshavare. Det kan också röra sig om barn som har vårdnadshavare som på grund av exempelvis ohälsa eller egen social utsatthet inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen och rättigheter. Utredningens bedömning är att lämnade förslag är viktiga men inte till-

räckliga för att säkerställa dessa barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Den särskilt utsatta situationen innebär att sakna stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna har varit utgångspunkten när utredningen tagit sig an det uppdrag som redovisas i kapitel 12, det vill säga att se över om staten bör bidra till att det etableras barnrättsbyråer eller oberoende barnombud i civilsamhället.

Utredningen har också noterat ett antal problem som faller utanför utredningens uppdrag men som ändå särskilt bör uppmärksammas:

- I de ärenden enligt LVU där barn har ett offentligt biträde försvåras möjligheten till delaktighet när det offentliga biträdet får tillgång till utredningsmaterialet i ett sent skede, när biträdet på grund av tidsbrist eller avsaknad av information om var barnet befinner sig inte hinner träffa sin klient och när utrymmet att företräda barnet på socialnämndens sammanträde är kraftigt begränsat i tid. Detta är enligt vad utredningen erfarit brister som inte är ovanligt förekommande.

En hög personalomsättning inom socialtjänsten innebär att barn upplever ett ständigt byte av ansvariga socialsekreterare. Ett barn som utredningen pratat med berättar som exempel att hon haft 24 olika socialsekreterare under två års tid (se avsnitt 3.4.2). Denna erfarenhet är tyvärr inte unik, tvärtom är detta ett ständigt återkommande tema i många barns berättelser. Personalomsättningen försvårar ett längre engagemang och förtroende och kontinuitet kring ett barn. Det innebär att barn inte vågar eller orkar anförtro sig till socialtjänsten och att ingen känner barnet och tar ett långsiktigt ansvar för barnets bästa.

Ovanstående frågor kan förslagsvis hanteras inom ramen för arbetet med en ny socialtjänstlag eller inom ramen för utredningen om barn och unga i samhällsvård.⁸²

Avslutningsvis bör också nämnas att utredningen noterat problem såvitt gäller att SiS saknar en klagomålsfunktion på central nivå som är fristående från den eller de som klagomålen gäller. Det innebär att barn som utsatts för kränkningar, våld och övergrepp ibland förväntas vända sig till den som utsatta barnet för kränkningar eller någon i dennes närhet. Myndigheten har nu beslutat att inrätta en central klagomålsfunktion senast den 1 januari 2024. Senare utvärderingar får under-

⁸² SOU 2020:47 respektive dir. 2021:84.

söka om detta innebär att kraven kan anses uppfyllda på att det finns en oberoende instans som prövar anmälda missförhållanden.

10 Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – vårdnad, skola, migration med mera

10.1 Inledning

10.1.1 Uppdrag och utgångspunkter

Utredningens kartläggande uppdrag är av processuell karaktär och omfattar möjligheter för barn att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen *prövad i domstol eller av förvaltningsmyndighet*. Många synpunkter om brister och missförhållanden som kommit till utredningens kännedom rör frågor som ligger utanför utredningens uppdrag. Hit hör exempelvis synpunkter på politiska prioriteringar, resurstilldelning, verksamheters kvalitet eller kritik av bedömningar om vad som är barnets bästa i en viss situation.

Kartläggningen av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter på olika områden omfattar både möjligheterna att initiera olika ärenden och processer liksom möjligheterna att komma till tals eller delta i förfaranden som redan pågår. I kapitel 8 redogörs för situationer där det typiskt sett kan finnas brister och begränsningar avseende barns formella möjligheter att utkräva sina rättigheter. Det rör sig kortfattat om följande situationer:

- frågor som inte kan underställas en oberoende prövning (exempelvis beslut som rör ett barn som inte kan överklagas, missförhållanden som inte kan anmälas eller avsaknaden av en oberoende prövningsinstans),
- ärenden och mål som rör ett barn där barnet inte har talerätt eller partsställning,

- ärenden och mål som rör ett barn där möjligheterna att överklaga beslut, initiera ärenden eller komma till tals omöjliggörs eller begränsas om barnets vårdnadshavare inte tillvaratar barnets intressen,
- ärenden och mål som rör ett barn där det brister i barns rätt att komma till tals och vara delaktig eller i barns rätt till information,
- prövningar som uteblir eller försvåras på grund av bristande kunskap, vägledning, anpassade förfaranden eller avsaknad av juridiskt biträde eller av annat stöd.

De rättsområden som beskrivs närmare i detta kapitel har granskats med utgångspunkt i dessa generella problembeskrivningar. Det innebär att utredningen i mötet med barn, myndigheter, kommuner och civilsamhällesaktörer, liksom i annan kunskapsinhämtning, undersökt om det finns exempelvis beslut som inte kan överklagas, ärenden där barn inte har partsställning eller andra ovan beskrivna processuella luckor som kan innebära problem eller begränsningar i barns möjlighet att få rättighetskränkningar prövade i domstol eller av förvaltningsmyndighet. Därutöver har särskilt Barnkonventionsutredningens och Barnrättighetsutredningens respektive kartläggningar och slutsatser beaktats i de fall dessa innebär att lagstiftning och praxis av processuell karaktär inte är i överensstämmelse med barnkonventionen.¹

10.1.2 Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

De rättigheter i barnkonventionen som aktualiseras särskilt för vissa områden redogörs för nedan under respektive område. För samtliga områden aktualiseras artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om barns rätt att komma till tals.

Enligt artikel 12.1 ska en stat tillförsäkra ett barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Ett barns åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. För detta ändamål ska barnet, enligt artikel 12.2, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

¹ SOU 2020:63 (se sammanfattning s. 52–55) respektive SOU 2016:19 (se sammanfattning s. 27–33).

Barnrättskommittén understryker den nära kopplingen mellan artikel 3 och 12. Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra anger tillvägagångssättet för att lyssna till barnets eller barnens åsikter och beakta dem i alla frågor som rör barnet, inklusive bedömningen av barnets bästa. Det går, enligt kommittén, inte att tillämpa artikel 3 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls.²

Barnrättskommittén anser vidare att det måste finnas effektiva rättsmedel vid kränkningar av rättigheterna i barnkonventionen. Kommittén har konstaterat att barns särskilda ställning och beroendeställning gör det mycket svårt för dem att få tillgång till rättsmedel vid överträdelser av konventionen. Därför måste staten ägna särskild uppmärksamhet åt att säkerställa att det finns förfaranden för barn och deras företrädare som både är barnanpassade och effektiva. I detta ingår bland annat tillhandahållande av barnanpassad information, juridiskt biträde, stöd att föra talan i egen sak och tillgång till oberoende förfaranden för att anmäla kränkningar.³

Närmare om barnkonventionens centrala artiklar redogörs för i kapitel 5, närmare om kravet på effektiva rättsmedel och barnanpassade förfaranden redogörs för i kapitel 8.

10.2 Vårdnad, boende och umgänge

10.2.1 Inledning

Bakgrund om barn i vårdnadsmål

Varje år berörs drygt 60 000 barn av föräldrarnas separation.⁴ De flesta föräldrar kan efter en separation samarbeta och hitta lösningar i frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. För en mindre grupp barn måste dock en domstol lösa föräldrarnas tvist om dessa frågor. Varje år avgörs omkring 6 000 vårdnadsmål i landets tingsrätter.⁵ Därutöver aktualiseras årligen drygt 400 ärenden om vårdnadsöverflyttning som försiggåtts av att ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet.

² CRC/C/GC/14, p. 43.

³ CRC/C/GC/14, p. 85 och CRC/GC/2003/5, p. 24 och 25.

⁴ Enligt SCB:s barn- och familjestatistik var 59 000 barn med om en separation år 2021. Genomsnittet år 2017–2021 var 63 000 barn årligen.

⁵ Statistik från Domstolsverket avseende år 2018–2022.

Föräldrar som tvistar om vårdnad, boende eller umgänge har inte sällan en komplex problematik. Barn som har föräldrar som tvistar om vårdnaden är eller har relativt ofta varit aktuella hos socialtjänsten tidigare och föremål för barnavårdsutredningar.⁶

Familjerätten har de senaste decennierna genomgått stora förändringar bland annat i strävan att tillgodose barns intressen. Den senaste vårdnadsreformen trädde i kraft 2021 och innebar bland annat tydliggöranden av barns rätt till information och att komma till tals i förfarandet. Till skillnad från förfarandet enligt LVU saknar dock barn partsställning och talerätt i ärenden och mål om vårdnad, boende och umgänge. Barn har inte heller rätt till någon form av offentligt biträde eller ställföreträdare som tillvaratar barnets intressen.

Uppgifter om våld och kränkningar

Jämställdhetsmyndigheten har under 2021, på uppdrag av regeringen, genomfört en kartläggning av i vilken utsträckning och på vilket sätt uppgifter om våld eller andra övergrepp framförts i mål om vårdnad, boende och umgänge samt i vilken utsträckning de beaktats i domar.⁷ Myndigheten har gått igenom drygt 800 domar och utredningsunderlag från Sveriges samtliga tingsrätter och konstaterar bland annat att uppgifter om våld eller andra övergrepp mot förälder eller partner eller barn förekom i 64 procent av målen. I de mål där parterna själva slutit en överenskommelse förekom uppgifter om våld eller övergrepp mot barn i 67 procent av målen. I många mål förekommer uppgifter om våld eller andra övergrepp mot både en förälder och ett eller flera barn. I kartläggningen av fastställda överenskommelser framgår att domstolar verkat för att överenskommelser ska komma till stånd, även i de fall det framkommit allvarliga uppgifter om både omfattande och systematiskt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt multipel våldsutsatthet. Jämställdhetsmyndighetens slutsats av kartläggningen är sammanfattningsvis att barns rättigheter behöver stärkas och tillvaratas i högre grad i mål om vårdnad, boende och umgänge.

⁶ I ett projekt som genomfördes av bland andra Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Socialstyrelsen och ett antal kommuner uppskattades, baserat på forskning och kommunal statistik, att ungefär hälften av de barn som är föremål för en vårdnadsutredning också är föremål för en barnavårdsutredning. Se Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2015), Slutrapport, Barnets rättigheter i vårdnadstvister, s. 25.

⁷ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

I Jämställdhetsmyndighetens rapport redogörs också för tidigare genomgångar av förekomsten av uppgifter om våld i mål om vårdnad, boende eller umgänge som genomförts inom ramen för offentliga utredningar och forskningsprojekt. Det redogörs även för tidigare kartläggningar och genomgångar av domstolarnas hantering av målen. Den sammantagna bilden är att tidigare studier stärker myndighetens slutsats att uppgifter om våld i mål om vårdnad inte är ovanligt samt att det trots en rad reformer på området varit svårt att få lagstiftarens intentioner om skydd för våldsutsatta barn och vuxna att få ett tydligt genomslag.

Jämställdhetsmyndighetens har presenterat sin kartläggning och fört dialog med totalt 23 tingsrätter, samtliga sex hovrätter och ytterligare ett antal berörda aktörer. Detta har sedan utgjort underlag för en uppföljande rapport som publicerades i maj 2023. Myndighetens slutsats är bland annat att det behöver utredas hur förutsättningarna för att pröva frågorna om vårdnad, boende och umgänge kan förbättras för att säkerställa skydd för våldsutsatta vuxna och barn och tillämpa ett starkare barnrättsperspektiv.⁸

Sveriges radio, Ekot-redaktionen, publicerade i augusti 2020 en granskning av 144 vårdnadstvister.⁹ Granskningen utgick ifrån de tre senaste vårdnadstvisterna från Sveriges samtliga tingsrätter under en given period och omfattar domar, stämningsansökan, utredningar från socialtjänsten i ärendet och eventuella brottmålsdomar mot föräldrarna. I 133 av de granskade vårdnadstvisterna fanns uppgifter om våld, hot, övergrepp, missbruk och/eller psykisk ohälsa hos föräldrarna. I flera av de fall som Ekot granskat har den förälder som dömts för våldsbrott i familjen fått vårdnad om barnen eller rätt till umgänge. Som exempel nämns ett fall där pappan är dömd för över 15 hot- och våldsbrott mot närstående, bland annat för att ha misshandlat mamman inför barnet och för att ha hotat att döda sitt barn. Pappan fick rätt till umgänge med umgängesstöd, trots att han dömts för brott i samband med sådant umgänge tidigare.

⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2023), *Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv*.

⁹ Dömda tilldelades vårdnad utan dokumenterad riskbedömning, Sveriges radio (Ekot), publicerat 24 augusti 2020.

10.2.2 Uppdrag och utgångspunkter

Uppdraget

Frågor som rör bedömningar och förfaranden i ärenden om vårdnad, boende och umgänge innefattar många olika aspekter inklusive, givetvis, barnrättsperspektivet. Utredningens uppdrag är att kartlägga problem och begränsningar i barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen inom ramen för mål och ärenden i domstol eller förvaltningsmyndighet. Nedan belyses därför endast frågan om dagens reglering, avseende barns rätt att komma till tals samt avsaknaden av talerätt och biträde för barn i mål om vårdnad, boende och umgänge, utgör sådana begränsningar och om det finns behov av att göra justeringar i detta avseende för att säkerställa barns möjlighet att få upplevda rättighetskränkningar enligt barnkonventionen prövade.

För läsbarhetens skull används i kommande framställning ibland begreppen vårdnadsmål eller mål om vårdnad som beteckning även för mål som rör boende eller umgänge.

Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras?

Ärenden och mål om vårdnad, boende och umgänge innebär beslut och förfaranden som i normalfallet är av mycket stor betydelse i barns liv. De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, är artikel 9, 19, 24 och 34.

Artikel 9 rör barnets rätt till sina föräldrar, vikten av att beslut om bland annat vårdnadsfrågor sker utifrån barnets bästa och barns rätt till delaktighet i dessa förfaranden. Enligt artikel 19 ska barnet skyddas från alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp. Artikel 24 slår fast barnets rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård med mera och i artikel 34 stadgas att barn ska skyddas mot alla former av sexuella utnyttjanden och övergrepp.

Barnkonventionsutredningens slutsatser

Barnkonventionsutredningen konstaterade att barnkonventionens artikel 9 innebär att alla parter, inklusive det barn som målet rör, ska beredas möjlighet att delta i förfarandet och lägga fram sina synpunkter. Detta innebär, enligt barnkonventionsutredningens mening, visserligen inte en rätt för ett barn att vara med under rättegången men däremot en rätt att få delta i förfarandet i någon form. Det finns också en rätt för barnet att, oavsett ålder och mognad, få lägga fram sina synpunkter. Utredningens slutsats var att föräldrabalkens dåvarande regleringar inte kunde anses säkerställa barns delaktighet i processen på detta sätt.¹⁰ Det förs fram i huvudsak tre skäl till detta. För det första att barns delaktighet kräver att rätten förordnar om en vårdnadsutredning. För det andra att det finns utrymme att göra en lämplighetsbedömning i fråga om huruvida barnets inställning ska klarläggas eller inte. För det tredje att det saknas en rätt för ett barn att lämna sina åsikter eller andra upplysningar för det fall barnet inte hörs av familjerättssekreteraren. När barnkonventionsutredningen redovisade sitt betänkande var 2014 års vårdnadsutredning fortfarande under beredning.¹¹ Vårdnadsutredningens förslag, som till stora delar trätt i kraft i juli 2021, bedömdes av barnkonventionsutredningen ligga mer i linje med innebörden av artikel 9.2 och artikel 12 än dåvarande lagstiftning.

Rekommendationer till Sverige från Barnrättskommittén

Barnrättskommittén har i en lista med frågor inför Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapportering till barnrättskommittén efterfrågat information om vidtagna åtgärder för att stärka barnets rätt att bli hörd i bland annat rättsliga förfaranden om vårdnad, boende och umgänge.¹²

I regeringens rapport till barnrättskommittén hänvisas i detta hänseende till de lagändringar som trädde i kraft i juli 2021 och som innebär en stärkt rätt till information och att komma till tals för barn i förfaranden om vårdnad, boende eller umgänge.¹³

¹⁰ SOU 2020:63, s. 452 f.

¹¹ 2014 års vårdnadsutredning resulterade sedan i betänkandet SOU 2017:6.

¹² CRC/C/SWE/QPR/6-7, *List of issues prior to submission of the combined 6th and 7th periodic reports of Sweden: Committee on the Rights of the Child*.

¹³ Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2021-10-15), *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter*, s. 41, svar på fråga 21 b.

Barnombudsmannen har lämnat in kompletterande information till barnrättskommittén i sin tilläggsrapport.¹⁴ Myndigheten menar att det fortfarande finns stora brister i såväl bedömningar av barnets bästa som vad gäller barnets rätt att komma till tals i mål om vårdnad, boende och umgänge. Precis som i sin årsrapport från 2020 förespråkar Barnombudsmannen att barn ska bli part i ärenden som rör vårdnad och även få rätt till ett eget ombud i processen.

Ett 30-tal civilsamhällsorganisationer, bland annat Unicef, Bris och Rädda Barnen, har gemensamt lämnat in tre kompletterande rapporter till barnrättskommittén. I en av dessa rapporter beskriver och analyserar de bidragande organisationerna barns rättigheter i Sverige utifrån sitt arbete med barn.¹⁵ Här anförs bland annat att de förstärkningar av barns rättigheter i vårdnadsmål som regeringen hänvisar till i sin rapport inte tar itu med alla de brister i barns delaktighet i vårdnadsprocesser som beskrivs av barnkonventionsutredningen. Vidare kritiseras att barns vilja inte kommer till uttryck i domar och att barn sällan hörs i domstol. Även i denna rapport framförs ståndpunkten att barn, för att tillförsäkras delaktighet i processen, måste erkännas som part och få ett eget juridiskt biträde.

Den 7 mars 2023 lämnade barnrättskommittén sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer (Concluding Observations) till Sverige.¹⁶ Såvitt gäller familjerättsliga tvister rekommenderas Sverige att se över lagstiftningen för att säkerställa att barnets perspektiv beaktas inklusive rätten att komma till tals och bli hörd. Mer konkret rekommenderas Sverige att ta bort det så kallade olämplighetsrekvisitet eller olämplighetsundantaget som medger undantag från rätten att komma till tals samt att överväga möjligheten till egna ombud för barn i familjerättsliga processer.¹⁷

¹⁴ Barnombudsmannen (2022), *FN:s konvention om barnets rättigheter, Tilläggsrapport, Sveriges sjätte och sjunde rapportperiod*, s. 3–4 och 21.

¹⁵ Unicef med flera (2022), *Report from Civil Society Organisations working with Child Rights*.

¹⁶ CRC/C/SWE/CO/6-7, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, 7 mars 2023.

¹⁷ CRC/C/SWE/CO/6-7, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, 7 mars 2023, p. 20 b och 28 a–b.

10.2.3 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Ett genomgående tema när barn berättar om frågor som rör vårdnad, boende och umgänge är en frustration över att inte bli lyssnade på och att inte få vara med och bestämma. Inom ramen för Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att kartlägga uppgifter om våld i mål om vårdnad genomfördes också samtal med barn.¹⁸ Huvudfokus i samtalen med barnen var deras rätt till delaktighet, att få information, komma till tals och få sin inställning beaktad. Flera barn uttryckte att de hade svårt att förstå att de inte blivit skyddade från en våldsutövande förälder trots att de berättat om det våld de utsatts för. Flera av barnen önskade egna ombud och tycker att det vore bra om barnen fick prata med domaren direkt.

Två berättelser från barn med tillhörande illustration återfinns i detta avsnitt.

¹⁸ Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*.

VÅRA HISTORIER

Lisa och Malin

Lisa

Lisa har sedan hon var en bebis bott på ett skyddat boende med sin mamma för att Lisas pappa har utsatt både henne och mamman för våld. Hennes mamma har ensam vårdnad men domstolen beslutade att Lisa ska ha umgänge med sin pappa vilket Lisa absolut inte vill. Lisa förklarar för sin mamma att hon hellre dör än träffar sin pappa och Lisas mamma överklagar beslutet. Överklagandet avslogs eftersom domstolen inte ansåg att det fanns tillräckliga skäl att stoppa umgänget. Efter många år och rättsprocesser lyssnar domstolen på Lisa och umgänget upphör.

Malin

Malins pappa slår hennes mamma och ibland också Malin och hennes syskon. Till slut bestämmer sig Malins föräldrar för att separera och pappan flyttar. Ibland kommer Malins pappa hem till dem och skriker och hotar att döda Malin och hennes mamma och syskon. För att komma i väg från pappan flyttar Malin och hennes familj. Efter ett år vänder sig Malins pappa till domstol som bestämmer att barnen ska träffa sin pappa var tredje helg. Malin och hennes syskon blir arga och ledsna eftersom de inte vill träffa sin pappa. De har inte fått säga vad de vill, och ingen vuxen lyssnar och hjälper dem. Malin vill inte leva längre då hon gång på gång och utan skydd tvingas träffa en pappa som slagit både henne och hennes mamma.

10.2.4 Barns delaktighet och rättsliga ställning

Generellt om förfarandet

Vårdnaden om ett barn kan ändras på talan av en förälder och i vissa situationer av socialtjänsten. En förälder kan föra talan vid en domstol om att vårdnaden om ett barn ska ändras. Rätten ska alltid besluta om ändring av vårdnaden om en förälder vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling. Vid dessa fall kan även en socialnämnd föra talan om att vårdnaden ska ändras. Rätten kan också, utan yrkande, ändra vårdnaden i dessa fall, i samband med äktenskapsskillnad mellan föräldrarna. (Se 6 kap. 5, 7 och 10 §§ FB.) På talan av en socialnämnd kan rätten flytta över vårdnaden om ett barn till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Det ska rätten göra om barnet stadigvarande vårdats och fostrats i ett familjehem och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna.

Står ett barn under vårdnad av båda sina föräldrar, får rätten på talan av en förälder besluta hos vem av föräldrarna barnet ska bo (6 kap. 14 a § FB). Barnet ska ha rätt till umgänge med den förälder det inte bor hos. Både en socialnämnd och en förälder som barnet inte bor tillsammans med kan föra talan om att ett barn ska få rätt att umgås med föräldern (6 kap. 15 a § FB). En boendeförälder kan föra talan om att begränsa den andre förälderns umgänge.

Barns rättsliga ställning och möjlighet att komma till tals

För att barnet ska få ställning som part i ett visst mål krävs att barnet har talerätt eller klagorätt beträffande den sak som målet rör. Reglerna om talerätt i mål om vårdnad utgår ifrån uppfattningen att vårdnaden primärt är en rättighet och en skyldighet för föräldrarna som därmed är de som är parter och har talerätt i dessa mål. I vissa mål om vårdnad har även socialnämnden talerätt. Bestämmelser som ger barnet partsställning och talerätt i mål om vårdnad, boende och umgänge saknas. Barnet kan alltså inte initiera en process, delta själv i processen eller fullfölja talan till högre instans.

Noteras kan att i ärenden enligt 6 kap. 9 § andra stycket FB, som reglerar fall där den enda vårdnadshavaren dör, har barnet i praxis ansetts ha rätt att genom behörig ställföreträdare föra talan som part (NJA 1983 s. 170). Dessa ärenden skiljer sig från andra mål om vårdnad och umgänge genom att det inte finns två föräldrar som kan ha motstridiga intressen.

Även om barnet saknar talerätt har barnet viss möjlighet att komma till tals i processen. Rätten ska se till att frågor om vårdnad och umgänge blir tillräckligt utredda. Innan domstolen avgör ett mål om vårdnad, boende eller umgänge ska socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Om det behövs mer utredning får domstolen ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att verkställa en utredning. Den som genomför utredningen ska, om det inte är olämpligt, höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut. Barnet får också höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras (6 kap. 19 § FB).

I mål om vårdnad, boende och umgänge får domstolen, om det behövs, fatta interimistiska beslut. Det är beslut som gäller fram till dess att frågan avgjorts genom en dom eller ett slutligt beslut som vunnit laga kraft eller föräldrarna träffat avtal i frågan som godkänts av socialnämnden. Innan ett sådant beslut meddelas kan domstolen inhämta upplysningar från socialnämnden, sådana upplysningar kallas snabbupplysningar eller snabbyttranden. Innan socialnämnden lämnar sådana upplysningar ska den, om det inte är olämpligt, höra föräldrarna och barnet (6 kap. 20 § FB). Socialnämnden får höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande (6 kap. 20 a § FB).

Närmare om barns rätt att höras

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge (6 kap. 2 a § FB). Barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter och barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (6 kap. 2 b § FB). Den som genomför en vårdnadsutredning ska, om det inte är olämpligt, höra barnet och redovisa barnets åsikter för rätten samt lämna förslag till beslut (6 kap. 19 § fjärde stycket FB). Genom lagändringen

i juli 2021 klargjordes att utgångspunkten är att den som utför en utredning i frågor om vårdnad, boende eller umgänge ska samtala med barnet för att ge barnet möjlighet att uttrycka sina åsikter i frågorna. Det är i normalfallet inte tillräckligt att bara försöka klarlägga barnets åsikter genom att tala med andra om barnet eller att ta del av vad som finns antecknat om vad barnet tidigare har uppgett.¹⁹

I samma paragraf anges också att barnet *får* höras inför rätten *om särskilda skäl* talar för det och det är *uppenbart att barnet inte kan ta skada* av att höras (6 kap. 19 § femte stycket FB). Någon justering av denna formulering gjordes inte i 2021 års reform och frågan diskuterades inte närmare i propositionen eftersom den bakomliggande utredningen (2014 års vårdnadsutredning) bedömt att möjligheterna att höra barn inte skulle förändras.²⁰ I betänkandet redogörs för att flera av de barn utredningen samtalat med förvisso gett uttryck för att de tycker att det skulle vara bra om barn fick höras i domstol i större utsträckning. Bedömningen är dock att det är svårt för barn att förstå vad deltagande i domstol skulle innebära, att en domstolsmiljö inte är en lämplig miljö för ett barn att komma till tals i och att barnet dessutom många gånger befinner sig i lojalitetskonflikt. Förutsättningarna för barnet att fritt uttrycka sina åsikter i en sådan situation bedöms därför vara små och möjligheterna att höra barn inför rätten ska därför, enligt utredningens bedömning, även fortsättningsvis användas restriktivt.

Barns rättsliga ställning i andra familjerättsliga mål och ärenden

Från huvudregeln att barn inte har talerätt i familjerättsliga mål och ärenden finns vissa undantag. I mål om faderskap har barnet ställning som part och därmed talerätt (3 kap. 5 § första stycket FB). I mål om underhållsbidrag enligt 7 kap. FB är barnet part och har talerätt, men saknar processbehörighet. I mål om underhållsstöd däremot har Högsta förvaltningsdomstolen slagit fast att boföräldern och inte barnet är part (HFD 2018 ref. 70). Vårdnadshavaren, förmyndaren eller socialnämnden får företräda barnet (7 kap. 2 § tredje stycket och 14 § första stycket FB). Undantagna är de mål där föräldrarna tvistar om vårdnaden och i samma mål för talan som parter om underhållsbidrag till barn.

¹⁹ Prop. 2020/21:150, s. 148.

²⁰ SOU 2017:6, s. 324 f.

Barn som har fyllt 16 år har talerätt i ärenden om förmyndarskap, godmanskap och förvaltarskap. Talerätten har samband med andra befogenheter som 16-åringar har. Den som fyllt 16 år kan exempelvis råda över vad han eller hon genom eget arbete har förvärvat (9 kap. 3 § FB).

I ärenden enligt 4 kap. FB angående adoption har barnet en partiell talerätt i så mån att den som har fyllt 12 år inte får adopteras utan eget samtycke (4 kap. 7 § FB).

10.2.5 Tidigare utredningar om barns talerätt och möjligheten till juridiskt biträde i vårdnads mål

Inledning

Frågan om talerätt och någon form av biträde eller ombud för barn i mål om vårdnad, boende eller umgänge har övervägts i flera utredningar och propositioner sedan slutet av 1970-talet.²¹ Rätten till ombud tillkommer i normalfallet den som har talerätt och är part i ett mål. Eftersom barn inte har talerätt i vårdnadstvister har frågan om barns rätt till någon form av ombud varit tätt knuten till frågan om barn ska ges talerätt eller inte. Eftersom barn saknar processbehörighet förutsätter också talerätten som utgångspunkt någon form av företrädare eller ombudsfunktion. Motsatsen är dock inte given, det vill säga barnet måste inte nödvändigtvis ha talerätt och partsställning för att kunna ha någon form av ombud. Frågan om någon form av juridiskt biträde för barn i familjerättsliga mål har alltså både behandlats i samband med frågan om barns talerätt och partsställning och som en separat fråga.

Barns talerätt i familjerättsliga mål och ärenden

Barnets rätt 2 (SOU 1979:63)

Utredningen om barnets rätt, föreslog i sitt andra delbetänkande (SOU 1979:63) att barn skulle ha talerätt och partsställning i mål om vårdnad och umgänge. Förslagen innebar att barn skulle få oinskränkt talerätt, det vill säga, både möjlighet att inleda en process, att delta

²¹ Se bland annat SOU 1979:63, SOU 1987:7, Ds 1989:52, prop. 1990/91:8, Ds 1994:85, prop. 1994/95:224, SOU 2017:6 och prop. 2020/21:150.

och att överklaga till högre instans. För vissa situationer föreslogs en något inskränkt talerätt, där barnet inte skulle ges rätt att starta en process om vårdnad eller umgänge men ha rätt att delta i rättegången när talan väckts och även fullfölja denna.

Det föreslogs också att barnet skulle få en särskild ställföreträdare (barnombud) förordnad av rätten. Barnombudet föreslogs regleras genom en ändring i rättshjälpslagen som stadgade att ett barnombud skulle förordnas om det behövdes för att tillvarata barnets rätt i mål om vårdnad och umgänge. Barnombudet skulle förordnas av handläggande domstol efter ansökan av barnet, förälder eller annan föräldraansvarig, socialnämnd eller då annars anledning förelåg.

Utredningens centrala argument för barns talerätt var att föräldrar och barn i en skilsmässosituation kan ha skilda intressen att bevaka och att det strider mot barnets intresse att låta barnet företrädas av föräldrarna. Barnet kan i stället behöva någon som står utanför konflikten som kan föra dess talan, detta bedömdes särskilt viktigt eftersom frågorna så påtagligt rör ett barns personliga förhållanden.

I betänkandet förs också en diskussion om huruvida barn som fyllt 15 år bör ha processbehörighet och därmed ges samma ställning som i mål enligt LVU. Detta bedömdes dock kunna få oönskade följder genom att kunna locka barn att försöka lösa normala tonårskonflikter genom domstolsprocesser.

Remissinstansernas reaktioner var blandade. I den proposition som behandlade förslagen bedömdes talerättsfrågan inte aktuell att gå vidare med, detta med argumentet att förslagen krävde ytterligare bearbetning.²² Utredningen gavs därefter ett tilläggsdirektiv för att fullfölja arbetet i dessa delar.

Barnets rätt 3 (SOU 1987:7)

Frågan om talerätt för barn i mål om vårdnad utreddes efter tilläggsdirektiv på nytt av utredningen om barnets rätt, som i sitt tredje delbetänkande lämnade reviderade förslag om barns talerätt, processbehörighet och rätt till ombud i vårdnadsmål.²³ Utredningens förslag innebar i korthet att barn får talerätt i mål om vårdnad och umgänge och blir en med föräldrarna i princip likvärdig part, att barn från och

²² Prop. 1981/82:168, s. 20.

²³ SOU 1987:7.

med tolv års ålder får rätt att självt föra sin talan, att barn *under* tolv år kan få ett offentligt biträde som i egenskap av dess särskilda ställföreträdare får föra barnets talan och att barn *över* tolv år ska ha möjlighet att få stöd och hjälp av ett offentligt biträde.

Barn föreslogs få en något inskränkt talerätt på så sätt att barnet inte kan väcka talan om ändring i fråga om vårdnad eller umgänge. Förslaget innebar att barn intar i stort sett samma ställning i vårdnads- mål som i mål enligt LVU (där åldersgränsen för processbehörighet också föreslogs sänkas från 15 år till 12 år). Detta harmonierar, enligt utredningen, med den allmänna principen i rättsordningen som säger att var och en som har ett av rättsordningen skyddat intresse också har talerätt rörande det intresset.

I vårdnadsfall som initieras av föräldrarna föreslogs mindre barn företrädas av en särskild ställföreträdare bara när föräldrarna inte kan komma överens i vårdnadsfrågan eller när det finns särskild anledning att anta att föräldrarnas överenskommelse inte överensstämmer med barnets intressen. I andra vårdnadsfall liksom i mål om umgänge eller verkställighet är utgångspunkten att föräldrarna och barnet kan ha skilda intressen och det ska därför alltid finnas en särskild ställföreträdare för det icke processbehöriga barnet i sådana mål. Uppgiften att vara barnets särskilda ställföreträdare föreslogs ankomma på ett offentligt biträde enligt rättshjälpslagen.

Ett av syftena med att göra barnet till part är att föräldrarna ska bli mer benägna till samförståndslösningar i vårdnadsfrågan och att det på så sätt kan verka dämpande på motsättningarna mellan föräldrarna.

En majoritet av de remissinstanser som yttrade sig över utredningens förslag instämde i bedömningen och tillstyrkte förslaget om en generell talerätt för barn. Flertalet remissinstanser ansåg dock att den av utredningen föreslagna åldersgränsen för processbehörighet borde vara 15 år i stället för 12 år. När förändringar av föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge genomfördes 1990 lämnades emellertid inget lagförslag om talerätt för barn.²⁴

Justitiedepartementet tog några år senare fram en departementspromemoria (Barns rätt att komma till tals) i syfte att analysera barns ställning i mål som rör barn. I stället för talerätt för barn i vårdnads- mål föreslogs bestämmelser om barns rätt att få komma till tals och större beaktande av barns vilja vid beslutsfattandet.²⁵

²⁴ Prop. 1990/91 :8, rskr. 1990/9:53.

²⁵ Ds 1994:85.

I den efterföljande propositionen, som antogs av riksdagen, behandlas även frågan om talerätt och förslagen från den tidigare utredningen om barnets rätt.²⁶ Här konstateras bland annat att om barnet ska ha talerätt så är utgångspunkten att barnet inte ska behöva ta parti för någon av föräldrarna i processen. Det ansågs dock främmande att en part i ett mål inte skulle behöva ta ställning till tvistefrågan i målet. Det hänvisades också till flera praktiska svårigheter, exempelvis att yngre barns uppgifter i praktiken skulle få lämnas av föräldrarna och socialnämnden. Hur en talerätt för barnet i dessa fall skulle kunna påverka rättens ställningstagande och leda till en utgång mer i barnets intresse ansågs därför vara svårt att se. När det gällde äldre barn anfördes att de ofta kan bilda sig en uppfattning och även ta ställning, det ansågs dock finnas en risk för att barnet, om det fick talerätt, i större utsträckning skulle dras in i föräldrarnas konflikt vilket skulle kunna leda till försämrade relationer mellan barn och föräldrar. Ett ytterligare skäl som anfördes mot barns talerätt var att handläggningen av målen riskerade att kompliceras. Motsvarande ståndpunkter i frågan om talerätt uttrycks senare också i den departementspromemoria som såg över frågan om ratificering av den europeiska konventionen om utövandet av barns rättigheter.²⁷

Vårdnadsreformen 1991

Riksdagen beslutade 1990 om ändringar i föräldrabalkens regler om vårdnad och umgänge.²⁸ Syftet med reformen var bland annat att underlätta möjligheterna till samförståndslösningar. I departementspromemorian som låg till grund för reformen uttalades att frågan om talerätt för barn förlorat i aktualitet med den inriktning på samförståndslösningar som promemorian hade.²⁹ Något förslag om talerätt för barn lades därför inte fram i promemorian och frågan berördes inte heller i propositionen.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen tillkännagav lagutskottet att frågan om talerätt för barn borde övervägas ytterligare i lämpligt sammanhang.³⁰ Frågan togs även upp i flera motioner i riksdagen.

²⁶ Prop. 1994/95:224.

²⁷ Ds 2002:13.

²⁸ Prop. 1990/91:8, bet. 1990/91:LU13, Riksdagens protokoll 1990/91:39.

²⁹ Ds 1989:52.

³⁰ Bet. 1990/91:LU13.

Lagutskottet har i dessa sammanhang hänvisat till att frågan om talerätt övervägs inom Justitiedepartementet.³¹

Vårdnadsreformen 2021

Den senaste reformen av föräldrabalkens regler om vårdnad, boende och umgänge trädde i kraft 2021 och syftade bland annat till att stärka barnrättsperspektivet i vårdnadsprocessen. Till grund låg den utredning som tillsattes 2014 med uppdrag att utvärdera 2006 års vårdnadsreform och då särskilt utifrån ett barnrättsperspektiv. Utredningen konstaterade att barnrättsperspektivet hade stärkts och att barn i större utsträckning än tidigare kom till tals. Den kartläggning som gjordes visade dock på fortsatta brister i barns delaktighet och i hur barns röster redovisas och beaktas.

2014 års utredning resulterade i betänkandet *Se barnet!* som behandlades genom propositionen om ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister, vars förslag trädde i kraft den 1 juli 2021.³² Förändringarna innebär bland annat att barnets rätt till information och att komma till tals i förfarandet har tydliggjorts och att socialnämnden i ett ärende om vårdnad med mera ska få höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och närvaro.

I utredningen diskuteras även möjligheten att ge barn talerätt och rätt till någon form av biträde, slutsatserna var att inte lämna förslag i denna riktning. Flera remissinstanser menade att de förslag som lämnades inte var tillräckliga för att säkerställa barnets rätt att komma till tals och att barnet borde få talerätt och/eller ett eget biträde i mål om vårdnad, boende eller umgänge. Regeringen konstaterade i propositionen att frågorna är komplexa och att utredningen inte lämnat några förslag avseende talerätt med mera, av den anledningen bedömdes det inte aktuellt att genomföra några ändringar i dessa delar.³³

³¹ Bet. 1992/93:LU22 och bet. 1993/94:LU19.

³² SOU 2017:6, prop. 2020/21:150, bet. 2020/21:CU17, rskr. 2020/21:315 och 2020/21:316.

³³ Prop. 2020/21:150, s. 53.

Barns rätt till juridiskt biträde i familjerättsliga mål och ärenden

Utöandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser (Ds 2002:13)

I departementspromemorian Utöandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser, gjordes bedömningen att barn inte ska tillerkännas talerätt, däremot föreslogs en möjlighet att i särskilt konfliktfyllda mål om vårdnad, boende och umgänge förordna ett särskilt biträde.³⁴ Det särskilda biträdets arbete skulle helt och hållet styras av barnets bästa. En viktig uppgift skulle också vara att vara ett stöd och en hjälp för barnet. Biträdet skulle även kunna lämna upplysningar till barnet och se till att barnets inställning blev klarlagd och att domstolen fick kännedom om barnets inställning. Ytterligare en viktig uppgift skulle vara att med barnets bästa för ögonen försöka få föräldrarna att nå en samförstånds lösning. I den efterföljande propositionen drogs slutsatsen att det för närvarande inte borde införas någon möjlighet till juridiskt biträde för barn. Regeringen hänvisade till bland annat lagändringar gällande att rätten ska verka för samförstånds lösningar som införts i tiden efter departementspromemorian och att både domstolen och socialnämnden har ett ansvar för att den utredning som ska göras styrs av barnets behov.³⁵

2014 års vårdnadsutredning (SOU 2017:6)

2014 års vårdnadsutredning ansåg att de fördelar som finns med att införa en rätt till biträde för barn är att ett biträde kan säkerställa barnets perspektiv och delaktighet i processen.³⁶ Utredningen pekade dock på att ett biträde för barnet också skulle kunna medföra en rad negativa konsekvenser. Eftersom biträdets roll skulle bli lik den som socialtjänsten redan hade skulle det innebära att barnet behöver samtala om samma saker med ytterligare en aktör. Det skulle kunna upplevas som förvirrande och ansträngande för barnet. En annan nackdel med ytterligare en aktör i processen ansågs vara risken för att föräldrarnas konflikt skulle trappas upp, vilket skulle kunna påverka barnet negativt och göra domstolsprocessen mer svårhanterad. Att barnet skulle få en direkt kanal att förmedla sina åsikter genom skulle också kunna medföra att föräldrarnas tryck och påverkan på barnet skulle

³⁴ DS 2002:13.

³⁵ Prop. 2011/12:53.

³⁶ SOU 2017:6, s. 321 f.

öka. Utredningen ansåg även att avgränsningsproblem och kostnadsaspekten talade mot att införa en rätt till biträde. Utredningen ifrågasatte också att ett juridiskt biträde skulle kunna hämta in och förmedla barns åsikter på ett bättre sätt än socialtjänsten. Utredningen konstaterade slutligen att det kunde finnas anledning att överväga frågan på nytt när utredningens förslag varit i kraft en tid och kunde utvärderas.

Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer (SOU 2022:71)

Regeringen gav i september 2021 en särskild utredare i uppdrag att se över reglerna i föräldrabalken om vårdnadsöverflyttning, adoption och umgänge. I uppdraget ingick bland annat att ta ställning till hur skyddet för barnet kan stärkas när fråga uppkommer om umgänge med en förälder som har utövat våld eller gjort sig skyldig till någon annan allvarlig kränkning. Utredningen presenterade sitt betänkande i januari 2023 och här föreslås bland annat att bestämmelsen om barnets bästa i vårdnads mål ska justeras på så sätt att det tydliggörs att det ska göras en helhetsbedömning och att risken för att barnet far illa ska vara en del av den bedömningen.³⁷

Utredningen gjorde bedömningen att inte närmare överväga frågan om barns talerätt, detta eftersom utredningens uppdrag var begränsat till mål om vårdnadsöverflyttning och att principiella skäl talade för att frågan som vem som kan vara part måste vara likvärdig i alla mål om vårdnad.

Utredningen föreslog däremot att barn och vårdnadshavare ska ha rätt till biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning. Förslaget innebär att det vid prövningen av frågor om särskilt förordnad vårdnadshavare eller tillfällig vårdnadshavare (6 kap. 7–8 a och 10 d §§ FB) ska förordnas ett offentligt biträde enligt lagen om offentligt biträde för barnet och barnets vårdnadshavare. En första förutsättning för att det ska bli aktuellt med ett biträde är att socialnämnden eller domstolen tagit initiativ till en vårdnadsöverflyttning. En andra förutsättning för rätt till biträde är att vårdnadsöverflyttningen innebär att vårdnaden över barnet ska flyttas från barnets föräldrar till någon annan. Ett offentligt biträde ska kunna

³⁷ SOU 2022:71, betänkandet har remitterats och är under beredning i Regeringskansliet.

uteses när socialnämnden beslutat att inleda en utredning om överflyttning av vårdnaden. Ett offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning ska ha till uppgift att vara barnets språkrör och ge barnet stöd och hjälp. Biträdet ska inte agera som barnets ställföreträdare. Biträdet ska ha rätt att samtala med barnet utan vårdnadshavares samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Enligt utredningen är det viktigt att den som biträder barnet i rättsprocessen är lämplig och har kunskap om barn för att kunna sätta sig in i barnets situation och kommunicera med barnet. Det ska ställas särskilda lämplighetskrav på den som förordnas som offentligt biträde för ett barn vid prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning. Eftersom barnet inte är part i ett mål om vårdnadsöverflyttning krävs särskilda bestämmelser om ett barns offentliga biträdes medverkan i processen. Barnets biträde ska vara barnets språkrör i processen och måste därför yttra sig om barnets åsikter. Utredningen föreslår därför att det införs en bestämmelse som anger att ett offentligt biträde som förordnats för ett barn ska föreläggas att inom viss tid yttra sig skriftligen till domstolen. Biträdet ska också kallas till sammanträde och förhandling i målet samt få tillfälle att yttra sig vid sådana.

10.2.6 Internationell utblick

Nedan redogörs översiktligt för barns rättsliga ställning och möjlighet att komma till tals i mål om vårdnad i Norge, Finland, Tyskland, Frankrike och England/Wales. Sammanfattningsvis kan konstateras att alla dessa länder har ett regelverk som möjliggör att under vissa omständigheter förordna en ställföreträdare eller juridiskt biträde till barn i vårdnadsfall. Flera länder har också en rätt eller möjlighet även för yngre barn att höras i domstol.

Norge

Bestämmelser om barnets deltagande i beslutsfattande som gäller barnet finns i barnlagen (Lov om barn og foreldre, barnelova). Enligt 31 § ska barn som har fyllt 7 år före beslutsfattandet ha rätt att säga sin mening i frågor som rör honom eller henne, exempelvis om hos

vilken förälder barnet vill bo. När barnet har fyllt 12 år ska det fästas stort avseende vid barnets åsikt.

Barnet ska informeras om utgången i ärendet och hur barnets åsikt har tillmätts vikt. Detta ska göras av domaren eller en person som domaren utsett. Om dom har meddelats i målet rekommenderas att det är någon annan än föräldrarna som ger barnet information.

I 61 § barnlagen föreskrivs det att rätten under särskilda omständigheter får förordna om en advokat för barnet. Detta bland annat när det finns anledning att anta att barnet har utsatts för våld eller på annat sätt behandlats på ett sådant sätt att den fysiska eller psykiska hälsan utsätts för skada eller fara. Den utsedda personen kan prata med barnet och ska ge information och stöd. Advokaten ska få ärendets handlingar och kan yttra sig skriftligen eller i domstol. Rätten avgör om och eventuellt hur länge advokaten ska vara närvarande under rättegången i målet. När advokaten är närvarande vid förhandlingen kan denne ställa frågor till parterna och vittnen. Barnet eller dess advokat blir dock inte part i processen.

I barnlagen anges också att rätten vid behov bör förordna en sakkunnig för att yttra sig i en eller flera av de frågor som målet aktualiserar. Domaren kan samtala med barnet antingen ensam eller biträdd av en sakkunnig. Rätten kan också låta den sakkunnige samtala ensam med barnet.

Frankrike

I artikel 388–1 i civillagen (Code civile) fastställs den allmänna ramen för barnets hörande i familjefrågor. Barnet har rätt att höras på egen begäran, men det ger inte barnet status som part i förfarandet. Det åligger de personer som utövar föräldraansvaret (fadern eller modern) att informera barnet om dess rätt att höras i enlighet med artikel 338–1 i civilprocesslagen (Code de procédure civile). Familjedomstolen har till uppgift att se till att barnet har fått korrekt information om sin rätt att bli hörd och sin rätt att få hjälp av en advokat. Det ska nämnas i domstolens beslut att barnet har informerats om denna rätt.

Domaren kan höra barnet personligen eller uppdra åt en kvalificerad person, exempelvis en socialarbetare, psykolog eller läkare, att genomföra hörandet. En förutsättning är att barnet vill höras.

Lagen anger ingen särskild ålder vid vilken ett barn kan höras. Barnet måste visa att det har förmåga till urskiljning, vilket bedöms utifrån olika faktorer såsom barnets mognad, förståelse, personliga förmåga att bedöma situationer och förmåga att uttrycka motiverade åsikter. Typiskt sett erkänns denna förmåga från ungefär 8–9 års ålder.

Barnet kan begära att få bli hörd när som helst under förfarandet. Om ingen begäran görs men domaren anser att det är nödvändigt kan han eller hon på eget initiativ besluta om ett förhör. Även föräldrarna kan begära att barnet hörs, domstolen kan dock avslå deras begäran med hänvisning till att hörandet inte är nödvändigt för att lösa tvisten, eller för att det strider mot barnets intressen. Om barnet hörs kan en oberoende advokat utses till stöd för barnet, detta kan begäras av barnet eller av parterna eller ske genom beslut av domaren. Det är inte obligatoriskt att ha en advokat närvarande. Advokatens roll består främst i att förklara förhørsprocessen för barnet och hjälpa det att uttrycka sina tankar och känslor.

När barnets intressen tycks stå i konflikt med föräldrarnas eller de juridiska företrädarna har domaren dessutom befogenhet att utse en tillfällig företrädare, en så kallad administratör ad hoc, för barnet. Detta gäller inte bara i familjefrågor utan även i andra ärenden, bland annat stödåtgärder på utbildningsområdet.

Tyskland

I familjerätten kan barn som är 14 år eller äldre självständigt agera i alla frågor som rör dem utan medverkan av ett juridiskt ombud. Domstolen ska i mål om vårdnad med mera personligen höra barn, avsteg får göras i vissa situationer som exempelvis om barnet är uppenbart oförmöget att uttrycka sina önskemål (159 § i processlagen om familjefrågor, Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit). Enligt ett ställningstagande av den konstitutionella domstolen ska domstolen höra barn från en ålder av tre år, om det är i barnets intresse (BVerfG 23.3.2007-1 BvR 156/07). Om rätten avstår från att höra barnet personligen ska detta motiveras i det slutliga avgörandet.

Domstolen utser som utgångspunkt en tillfällig företrädare för barnet (Verfahrensbeistand, 158 §). Barnets företrädare har i uppgift att vara barnets röst och att berätta för barnet om rättegångsförfaran-

det och vad det eventuellt leder till. Barnets företrädare har också rätt att anföra besvär på barnets vägnar.

Finland

Den finska vårdnadslagstiftningen (lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) har nyligen reviderats bland annat ur ett barnrättsperspektiv. Bakgrunden är bland annat att Finland har fått anmärkningar från barnrättskommittén gällande utdragna vårdnadstister och att barn inte har möjlighet att i tillräcklig utsträckning delta i domstolsprocesser.

Barns åsikter och inställning inhämtas primärt i den utredning som görs av välfärdsområdet (motsvarande socialnämnden). Inom ramen för denna utredning (som enligt lagen inhämtas vid behov) ska ett samtal föras med barnet personligen, om detta med beaktande av barnets ålder och utvecklingsnivå är möjligt och barnet ger sitt samtycke till det och det inte är uppenbart onödigt. Vid samtalet ska barnets önskemål och åsikt i möjligaste mån utredas. Domstolen ska kalla den person som gjort utredningen för att höras muntligen i domstolen bland annat om det behövs för att utreda barnets bästa eller barnets åsikt.

Barnet kan höras i domstol antingen utöver eller i stället för det hörande som sker i samband med välfärdsområdets utredning. En förutsättning är att hörandet behövs för att ärendet ska kunna avgöras och barnet ber om det eller ger sitt samtycke till det. Utgångspunkten är att ett barn ska kunna höras i domstol oavsett ålder. Ett barn under 12 år ska dock höras endast om det är nödvändigt för att ärendet ska kunna avgöras och det inte medför betydande skada för barnet.

Hörandet av barnet personligen i domstol kan ske vid huvudförhandlingen eller på något annat sätt som domstolen bedömer som lämpligt. Ett barn kan höras personligen så att endast en eller flera domstolsledamöter utöver barnet är närvarande vid hörandet, om detta behövs för att skydda barnet eller för att barnets självständiga åsikt ska kunna klarläggas. Hörandet av barnet får dokumenteras genom en ljudupptagning. Om barnet hörs utan att övriga parter är närvarande, ska de ges tillfälle att höra den ljudupptagning som gjorts

eller få en redogörelse för de omständigheter som kommit fram vid hörandet.

Vid hörandet av barnet har domstolen möjlighet att anlita ett sakkunnigbiträde vars uppgift är att medverka till att processen i domstol sker på ett barnvänligt sätt. Biträdet kan bistå den domare som behandlar ärendet i att bemöta barnet. Om det även pågår ett barnavårdsärende kan barnet representeras av en särskilt förordnad intressebevakare.

England och Wales

Ett barns status som part i ett vårdnadsärende skiljer sig åt beroende på om det är ett offentligt ärende, det vill säga när en lokal myndighet ansöker om ett beslut om vård eller tillsyn enligt artikel 31 i Children Act 1989 eller om det är ett privaträttsligt ärende, där det finns en tvist mellan föräldrarna om boende, umgänge eller vårdnad.

Barnet är automatiskt part i offentliga förfaranden. Enligt artikel 41 i Children Act 1989 utses en särskild barnförmyndare av CAF/CASS (Children and Family Advisory and Support Service)/CAF/CASS Cymru. Barnens förmyndare, som är en socialarbetare, kommer sedan att ge en advokat i uppdrag att företråda barnet i domstolsförfarandet.

Barnet är inte automatiskt part i ett privaträttsligt förfarande. Under vissa omständigheter, i en mindre andel av fallen, beslutar domstolen att barnet ska vara part i förfarandet och att en förmyndare ska utses. Detta beror på de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet men vanligtvis är det när det finns en situation med potentiell skada för barnet och/eller när domstolen behöver göra en grundlig utredning (med särskild hänvisning till barnets välbefinnande) för att avgöra hur man bäst ska gå vidare. Barnet är part enligt 2010 års regler för familjeförfaranden (16.2) och en barnförmyndare utses sedan (PFR 16.4). Barnens förmyndare kommer vanligtvis från CAF/CASS/CAF/CASS Cymru men kan också komma från NYAS (National Youth Advocacy Service). Barnens förmyndare kommer sedan att ge en advokat i uppdrag att företråda barnet.

I både offentliga och privata förfaranden förs barnets röst fram till domstolen av barnens förmyndare och advokat. Barnens

förmyndare kommer också att lämna rekommendationer till domstolen om vad de anser vara i barnets bästa intresse.

Om barnet inte samtycker med förmyndaren kan barnet själv ge sin advokat instruktioner, men bara om barnet anses vara kompetent att göra detta. Det är barnets advokat som ska bedöma om barnet har tillräcklig förståelse för att ge direkta instruktioner till advokaten. Detta innebär bland annat en bedömning av barnets förmåga att förstå relevant information, att ge tydliga och övertygande instruktioner samt att vara konsekvent och tillförlitlig i den information barnet ger. En sådan bedömning görs med särskild hänsyn till barnets ålder och mognad och sker ofta mot bakgrund av föräldrakonflikter och/eller alierande beteende från en eller flera av föräldrarna/vårdnadshavarna.

10.2.7 Sammanfattning av uppmärksammade problem och begränsningar

Barns egna åsikter och erfarenheter från vårdnadsfall (se kapitel 3 och avsnitt 10.2.3) vittnar om att barn upplever en maktlöshet, brist på inflytande och brist på information i processer och beslut som kan vara av mycket stor betydelse i deras liv. Barn som upplevt våld uttrycker också att de har svårt att förstå att de inte blivit skyddade från en våldsutövande förälder trots att de berättat om det våld de utsatts för.

Till skillnad från förfarandet enligt LVU saknar barn partsställning och talerätt i ärenden och mål om vårdnad, boende och umgänge. Barn har inte heller rätt till någon form av offentligt biträde eller ställföreträdare som tillvaratar barnets intressen. Barnet har en relativt omfattande och nyligen stärkt rätt att komma till tals i förfarandet men ingen företrädare som enbart ska framföra barnets intresse och röst.

Som redovisats ovan har många av våra närliggande länder regleringar som i vissa situationer ger möjlighet till en starkare processuell ställning och ett eget rättsligt biträde eller företrädare för barn i vårdnadsfall. I Norge förordnas en advokat för barnet bland annat när det finns anledning att anta att barnet har utsatts för våld eller på annat sätt behandlats på ett sådant sätt att den fysiska eller psykiska hälsan utsätts för skada eller fara. I Frankrike har barn rätt att begära att bli hörda och förordnas en advokat, därutöver kan en tillfällig företrädare förordnas när barnets intressen tycks stå i konflikt med

föräldrarnas. I Finland kan barnet representeras av en så kallat särskilt förordnad intressebevakare om det samtidigt pågår ett barnavårdsärende. I Tyskland kan domstolen utse en tillfällig företrädare för barnet som bland annat har rätt att anföra besvär på barnets vägnar. I England och Wales kan beslutas att barnet ska vara part i förfarandet och att en förmyndare ska utses, detta om det finns risk för att barnet far illa eller när domstolen behöver göra en grundlig utredning med särskild hänvisning till barnets välbefinnande.

Att det helt saknas motsvarande möjligheter i Sverige att i vissa situationer förordna om ett rättsligt biträde eller företrädare i vårdnads- mål utgör en begränsning som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad. Nedan redovisas närmare de överväganden och bedömningar som utredningen gjort i detta avseende.

10.2.8 Överväganden och förslag

Utredningens bedömning: I mål om vårdnad, boende och umgänge bör barn, i likhet med barn i många andra länder, ha en möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde. Detta är särskilt angeläget i mål där det finns anledning att anta att vårdnadshavarna inte kan bevaka barnets intresse, anledning att anta att barnet har utsatts för våld eller på annat sätt har eller kan komma att fara illa eller om det av andra skäl behövs för att barnets intressen ska tillgodoses. Utan en sådan justering bedöms barn sakna fullgoda möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Frågan om talerätt och juridiskt biträde för barn i mål om vårdnad, boende och umgänge är en så pass omfattande och komplex fråga att det saknas möjlighet att inom ramen för denna utredning lämna konkreta förslag. Frågan bör därför utredas ytterligare.

Inledande överväganden och utgångspunkter

Utifrån utredningens uppdrag är den övergripande frågan om dagens regleringar avseende mål om vårdnad, boende och umgänge är sådana att barn kan anses ha möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt

barnkonventionen. I diskussionen om barns rättsliga ställning i mål om vårdnad – historiskt (se avsnitt 10.2.5) och under tiden för nu aktuell utredning – framförs ibland synpunkter som gör gällande att det inte är i enlighet med barnets bästa att vara delaktig och komma till tals i förfarandet. Detta får dock anses vara en överspelad diskussion – enligt barnkonventionens artikel 12 ska barnet beredas möjlighet att höras, direkt eller indirekt, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör honom eller henne. Rätten att delta i just vårdnadsförfaranden framgår också av artikel 9. Att barns delaktighet är en del av och förutsättning för att säkerställa barnets bästa är därför en utgångspunkt och förutsättning för vidare överväganden, liksom att barn i möjligaste mån ska skyddas *i* och inte *ifrån* sitt deltagande.

Utredningen ska lämna förslag som säkerställer att *barn själva, eller genom vårdnadshavare eller annan företrädare*, kan framföra klagomål, påtala brister och få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad, det vill säga att barn har tillgång till effektiva rättsmedel vid överträdelser av sina rättigheter. De rättigheter som aktualiseras i sammanhanget är framför allt barnets rätt att komma till tals och rätten till trygg uppväxt, familjeliv och skydd från våld och övergrepp (se avsnitt 10.2.2).

Barn måste inte nödvändigtvis ha talerätt eller vara processbehöriga för att de ska anses ha möjlighet att få upplevda rättighetskränkningar prövade – det är möjligt att betrakta ett rättsmedel som fullgott om vårdnadshavaren eller andra företrädare kan företräda barnets intressen och om barnet görs delaktig i processen.

Barnets rätt att komma till tals i vårdnadsfall har förtydligats och stärkts, senast genom den reform som trädde i kraft i juli 2021. Frågan är om barns rätt till delaktighet därigenom är tillräcklig och om barn genom detta eller på andra sätt har möjlighet att få upplevda rättighetskränkningar prövade. I en sådan bedömning måste också beaktas de rekommendationer som lämnats av barnrättskommittén till Sverige i mars 2023 och den kritik som framfördes av barnkonventionsutredningen.

Barn bör ha möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde

Ansvar för att barnets vilja och perspektiv kommer till uttryck och beaktas i vårdnadsmål ligger ytterst på domstolen. Den som utreder barnets vilja är i allmänhet socialnämnden vars vårdnadsutredning blir en del av domstolens beslutsunderlag. Möjligheten att höra barnet i domstol tillämpas i enlighet med lagstiftarens intentioner restriktivt. Barns vilja och perspektiv framförs också av vårdnadshavarna, det vill säga barnets rättsliga företrädare, eftersom ingen annan företrädare förordnas i dessa mål. Deras partsställning gör att de exempelvis kan åberopa bevisning och lägga fram uppgifter om barnets vilja.

Barns vilja, intressen och inställning förs alltså fram i första hand genom andra aktörer än barnet själv. För att barnkonventionens krav enligt artikel 12 ska vara uppfyllt i ett domstolsförfarande krävs att barnet får möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ. En företrädare kan exempelvis vara en vårdnadshavare, advokat eller socialsekreterare. En företrädare bör som utgångspunkt enbart företräda barnets intressen och inte samtidigt andra personers eller aktörers intressen, exempelvis en förälders eget intresse.

Vårdnadshavarna är motparter i vårdnadsprocessen och tvisten handlar ytterst om att de inte är överens om vad som är bäst för barnet. Detta innebär i sig en risk för att den ena eller båda vårdnadshavarna för fram perspektiv som inte är förenliga med barnets bästa eller barnets vilja och intressen. Här måste också särskilt beaktas att föräldrar som befinner sig i vårdnadstvister relativt ofta har ytterligare problematik och att barnen befinner sig i en utsatt situation och inte sällan är, eller har varit, föremål för barnavårdsutredningar.³⁸ Om detta redogörs för närmare i avsnitt 10.2.1 där det också framgår att uppgifter om våld i vårdnadsmål är vanligt förekommande. Sammantaget får det betraktas som uppenbart att vårdnadshavare och barn i vårdnadsmål ibland kan ha intressemotsättningar och att vårdnadshavarna inte alltid i dessa mål kan bevaka barnets intresse och föra fram barnets perspektiv i processen.

³⁸ I ett projekt som genomfördes av bland andra Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Socialstyrelsen och ett antal kommuner uppskattades, baserat på forskning och kommunal statistik, att ungefär hälften av de barn som är föremål för en vårdnadsutredning också är föremål för en barnavårdsutredning. Se Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2015), Slutrapport, Barnets rättigheter i vårdnadstvister, s. 25.

Socialnämnden (ofta kommunens familjerätt) som genomför vårdnadsutredningen är inte heller en aktör som enbart har till uppdrag att oberoende företräda barnet utan genomför som utgångspunkt också ett arbete som inkluderar utredning, samtal och samarbetslösningar som involverar hela familjen. Det betyder att barnets röst i vårdnads-mål inte kommer till uttryck av någon som bara har att beakta barnets intresse och vilja och även att rätten att föra talan och exempelvis överklaga beslut inte tillkommer barnet eller någon som företräder enbart barnets intressen.

Illustrationer av vad detta i praktiken kan innebära och hur det uppfattas av enskilda barn ges i kapitel 3 och i avsnitt 10.2.1 och 10.2.3. Som exempel kan nämnas de barn som berättar om hur de mot sin vilja tvingats till umgänge med en förälder som utsatt dem för våld och att de i den domstolsprocess som föranlett detta inte upplevt att de blivit lyssnade på eller haft möjlighet att påverka beslutet.

Situationen att barn i en process kan ha intressebetsmotsättningar i relation till sina vårdnadshavare är inte unik för vårdnads-mål, tvärtom. I andra måltyper har detta hanterats genom att ge barnet en ställföreträdare som träder i vårdnadshavarens ställe i den aktuella processen. Så är fallet exempelvis i LVU-mål där det offentliga biträdet blir ställföreträdare för icke processbehöriga barn och i brottmål där en särskild ställföreträdare kan förordnas i vissa fall. Det finns även möjlighet att i vissa fall förordna god man om barn och vårdnadshavare har intressebetsmotsättningar. Som beskrivs i avsnitt 10.2.5 är barns partsställning inte en förutsättning för att ett juridiskt biträde eller företrädare ska förordnas. Som framgår av den internationella utblicken har olika länder också valt att hantera denna fråga på olika sätt, ibland genom en möjlighet att i vissa situationer ge barnet ett rättsligt biträde eller företrädare och ibland genom att även ge barnet ställning som part.

De skäl som historiskt har förts fram mot någon form av talerätt och egen juridisk representation för barn i vårdnads-mål är framför allt farhågor om att det skulle förstärka konflikten och att barn riskerar att fara illa av att ytterligare involveras i processen. Mot detta kan invändas att ett ombud som företräder barnet i stället kan verka konflikthämmande och bidra till att förskjuta fokus från föräldrarnas konflikt till barnets perspektiv. Eftersom barnets åsikter och perspektiv ska föras fram och beaktas finns redan i dag en risk att barnet upplever lojalitetskonflikter eller involveras i föräldrarnas tvist, detta

dock utan stöd av ett eget självständigt ombud. Det bör noteras i sammanhanget att en oro för att skapa sämre relationer och höja konfliktnivån väcktes även inför införandet av ombud och ställföreträdare för barn i LVU-mål. Här betraktas numera barns talerätt och rätt till ombud som en självklar del av processen som garanterar den nivå av rättssäkerhet som bör ställas i processer där det allmänna genom domstolar fattar för enskilda avgörande beslut om deras liv.

Många av våra närliggande länder har regleringar som i vissa situationer ger möjlighet till en starkare processuell ställning och ett eget rättsligt biträde eller företrädare för barn i vårdnadsmål (se avsnitt 10.2.6). Framför allt finns regleringar som på olika sätt stärker barns processuella ställning och representation i mål där vårdnadshavarna inte kan företräda barnet för att det exempelvis finns motstående intressen eller när det kan antas att barnet utsatts för våld eller riskerar att ta skada.

De barn, barnrättsorganisationer och familjerättsadvokater som utredningen haft kontakt med har ställt sig positiva till en motsvarande möjlighet för barn i Sverige att på något sätt få en starkare processuell ställning och ett eget juridiskt biträde eller ställföreträdare i vårdnadsmål. Det som efterlyses är framför allt att barnet i processen har möjlighet att företrädas av någon som är opartisk och enbart biträder barnet och inte företräder andra intressen. Detta särskilt i situationer som präglas av starka konflikter eller där barn far eller riskerar att fara illa.

Enligt utredningens bedömning är det nödvändigt att barns processuella ställning stärks i vårdnadsmål för att garantera barns rätt att komma till tals och för att barn ska anses ha en reell möjlighet att utkräva sina rättigheter. Detta är framför allt angeläget i mål där vårdnadshavarna av olika skäl inte kan se till barnets intresse och där det finns anledning att anta att barnet har utsatts för eller kan komma att utsättas för våld eller fara illa på annat sätt. Som redovisats i avsnitt 10.2.6 är detta också den lösning som många av våra grannländer, på varierande sätt, valt för att ge barn som riskerar att fara illa en stärkt ställning i vårdnadsmål. En sådan justering skulle också innebära att Sverige tillgodoser de rekommendationer som lämnats av barnrättskommittén och de slutsatser som framfördes av barnkonventionsutredningen.

Slutligen bör framhållas att även principiella skäl talar för att stärka barns processuella ställning i vårdnadsmål. I andra svenska domstols- och myndighetsförfaranden betraktas ett barn normalt som part när

en fråga direkt rör barnet. Detta i enlighet med hur partsbegreppet generellt förstås i praxis och juridisk doktrin.³⁹ Mål om vårdnad, boende och umgänge berör direkt det enskilda barnet. Det är svårt att argumentera för att barnet inte har ett sådant intresse i saken som inom andra rättsområden skulle generera klagorätt och ställning som part. Vårdnadsmål avviker från dominerande processuella principer genom att barn inte har partsställning och talerätt utan snarare utgör föremål för processen. Att ge barn partsställning och möjlighet att själva eller genom företrädare föra sin talan i dessa mål harmonierar både med andra rättsområden där barn och vårdnadshavare kan ha skilda intressen och med allmänna rättsprinciper om partsbegrepp och klagorätt.

Frågan om talerätt och juridiskt biträde för barn bör utredas närmare

Utredningen lämnar inget i förslag i frågor som rör barns ställning i mål om vårdnad, boende och umgänge. Detta beror på att det är ett uppdrag som är allt för omfattande och komplext för vad som är möjligt att åstadkomma inom den tid som utredningen har till sitt förfogande. Därtill har vårdnadslagstiftningen nyligen reformerats och konsekvenserna av barns stärkta rätt att komma till tals kan komma att behöva utvärderas. Att i samband med detta utreda och föreslå en stärkt rättslig ställning för barn i vårdnadsmål skulle kunna vara lämpligt och nämndes också i den utredning som låg till grund för de förändringar som trädde i kraft 2021.

Utredningen om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer överlämnade sitt betänkande i januari 2023 och här föreslås bland annat att barn och vårdnadshavare ska ha rätt till juridiskt biträde vid prövningen av vissa frågor om vårdnadsöverflyttning.⁴⁰ Här finns överväganden kring flera frågor som skulle aktualiseras även i andra vårdnadsmål om exempelvis det juridiska biträdets roll och frågor kring insyn och sekretess. Detta bör tillsammans med kommande remissyttranden avseende detta kunna beaktas i den fortsatta beredningen av frågan om barns rättsliga ställning och representation i vårdnadsmål.

³⁹ Se exempelvis diskussionen om partsbegreppet i SOU 2010:29 kapitel 12, Strömberg Håkan (1984), *Partsbegreppet i förvaltningsrätten*, FT 4–6/1984 och Fitger Peter med flera (2023), *Lagen om domstolsärenden, En kommentar*, kommentaren till 15 §.

⁴⁰ SOU 2022:71, s. 199–242.

10.3 Skolan

10.3.1 Inledning

Bakgrund

Upplevda brister med anknytning till skola och utbildning kan röra förhållanden i den aktuella skolverksamheten, exempelvis upplevelser av kränkningar och diskriminering eller bristande anpassning och stöd till barn med särskilda behov. Det kan också röra beslut som fattas i verksamheten likväl som individuella eller generella beslut fattade av kommunen, som exempelvis rätt till skolskjuts respektive att lägga ned en viss skola.

Möjligheterna att påtala brister eller överklaga beslut på skolans område skiljer sig åt beroende på vad saken gäller och tillsynsansvaret är fördelat på flera aktörer. Beroende på vilken verksamhet och sak det gäller utövas tillsynen av Skolinspektionen, kommunen, IVO eller Arbetsmiljöverket.

Huvudmannen har huvudsakligt ansvar för att ta emot och hantera kränkningar och andra brister i verksamheten. Under vissa förutsättningar kan även Skolinspektionen och den inom inspektionen självständiga funktionen Beo ta emot och utreda uppgifter om kränkande behandling i skolan. Skolinspektionen utreder uppgifter om missförhållanden på såväl skolövergripande nivå som för enskilda barn eller elever där missförhållandena exempelvis rör anpassningar och särskilt stöd, frånvaro eller trygghet och studiero. Uppgifter om kränkande behandling som rör enskilda barn och elever utreds på individnivå i huvudsak av Beo. De ärenden Beo utreder kan i vissa fall leda till beslut om skadestånd men oftast leder det till andra kritikbeslut.

Händelser som är diskriminerande, som sexuella trakasserier eller trakasserier grundade på exempelvis etnicitet, kan inte utredas av Skolinspektionen eller Beo utan anmäls till Diskrimineringsombudsmannen. Detsamma gäller om en skola eller förskola har brister i tillgängligheten för barn och elever med funktionsnedsättningar. Kränkande behandling definieras i 6 kap. 3 § skollagen som något som inte utgör diskriminering och Beo och Diskrimineringsombudsmannen ska därför inte utreda samma sak. När det gäller förhållandet mellan diskriminering och andra rättigheter i skollagen finns inte samma motsatsförhållande, brister avseende exempelvis stöd och anpassningar kan alltså även utgöra diskriminering.

Kommunala beslut som rör skola och utbildning kan som utgångspunkt överklagas till förvaltningsdomstol och hanteras antingen som förvaltningsbesvär eller laglighetsprövningar, beroende på vad saken gäller. Även vissa beslut fattade av skolans rektor eller en enskild huvudman kan överklagas till förvaltningsdomstol, exempelvis avstängning av en elev. Till Skolväsendets överklagandenämnd kan elever eller vårdnadshavare vidare överklaga vissa beslut fattade i verksamheten, exempelvis beslut om åtgärdsprogram, beslut om placering i särskild undervisningsgrupp och beslut om mottagande i särskola och specialskola.

Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, är artikel 2, 19 och 28.

Artikel 2 anger att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad och oavsett barnets eller dess förälders ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

Enligt artikel 19 ska barnet skyddas från alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp medan barnet är i förälders eller vårdnadshavares eller annan persons vård. I *annan person* bör exempelvis skolpersonal ingå.⁴¹

Genom artikel 28 erkänns ett barns rätt till utbildning och hur den gradvis ska förverkligas. En stat ska bland annat tillhandahålla en obligatorisk och kostnadsfri grundskola, uppmuntra gymnasial utbildning, tillgängliggöra högre utbildning och göra utbildnings- och yrkesrelaterad information och vägledning åtkomlig för alla barn. Ett barns rätt till utbildning ska förverkligas på grundval av *lika möjligheter*. Denna formulering har tolkats innebära en likabehandlingsprincip utifrån flera aspekter.⁴² Det ska inte finnas någon diskriminering i utbildningen, den ska vara likvärdig i alla delar av landet och inte minst ska alla barn, det vill säga även barn med särskilda behov,

⁴¹ Se SOU 2020:63, s. 780 f.

⁴² Se SOU 2020:63, s. 1098 f.

sjuka barn och frihetsberövade, omfattas av rätten till utbildning. Att barn med funktionsnedsättning ska säkerställas tillgång till utbildning framgår också av artikel 23.

Uppdrag och utgångspunkter

I utredningens samtal med barn, myndigheter, kommuner och civilsamhällesorganisationer har det aktualiserats många frågor som rör barns rättigheter knutna till skola och utbildning. Frågor om utbildning och skola har liksom andra områden granskats utifrån utredningens uppdrag att kartlägga problem eller begränsningar i barns möjlighet att få rättighetskränkningar enligt barnkonventionen prövade i domstol eller förvaltningsmyndighet.

Många synpunkter om brister och missförhållanden på skolans område som kommit till utredningens kännedom rör frågor som ligger utanför utredningens uppdrag. Hit hör exempelvis generella frågor om resurstilldelning och verksamhetens kvalitet och likvärdighet men också mer specifika frågor som brister i placerade barns rätt till skolgång eller i rätten till en fungerande och anpassad skolmiljö för barn med särskilda behov.

Flera frågor på skolans område som anknyter till utredningens uppdrag är eller har nyligen varit föremål för översyn och regeringsuppdrag, detta gäller inte minst klagomålsförfarandet. För detta redogörs kortfattat nedan.

10.3.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Såvitt gäller skolfrågor har de barn och unga utredningen samtalat med berättat om brister i rätten till utbildning för placerade barn, barn har exempelvis redogjort för återkommande skolbyten med anledning av omplaceringar och bristfälliga möjligheter att studera under

placering på institution. Barn med funktionsnedsättning berättar om svårigheter att utkräva en skolgång som är tillgänglig och anpassad. Slutligen berättar barn också om kränkningar och övergrepp i skolmiljön och brister i hanteringen av detta från skolan och andra myndigheter.

10.3.3 Relevanta rättsliga regleringar och utredningar

Klagomålsförfarandet i skolan

Skollagen har nyligen genomgått förändringar med det övergripande syftet att öka tryggheten och studieron i skolan. Lagändringarna trädde i kraft i augusti 2022.⁴³ I samband med detta gjordes också en översyn av klagomålsförfarandet i skolan. I bakomliggande proposition konstateras att när missförhållanden i form av exempelvis kränkande behandling eller otillräckligt stöd i undervisningen förekommer kan det påverka upplevelsen av trygghet och studiero negativt.⁴⁴ Samtidigt beskrivs det dåvarande systemet för hantering av klagomål ha flera brister. Beskrivningen av de problem som identifierats bygger på rapporter från Skolinspektionen och Statskontoret som i sin tur redogör för bland annat otydlig ansvarsfördelning, brist på information och brister i effektivitet och resursanvändning.⁴⁵

Den nu förändrade klagomålshanteringen innebär en tydlig förskjutning av ansvar till skolans huvudman, som är den som ska utreda och hantera klagomål (4 kap. 8 § skollagen). Huvudmannen ska aktivt verka för att rutiner för klagomål är kända bland elever, vårdnadshavare och personal. När huvudmannen har tagit emot ett klagomål ska huvudmannen bekräfta detta, skyndsamt göra den utredning som behövs och återkoppla till den som har framfört klagomålet. I anslutning till detta förtydligande av huvudmannens ansvar har också rollen för Statens skolinspektion förändrats. Skolinspektionen ska med anledning av uppgifter från en enskild få inleda tillsyn som rör ett enskilt barn eller en enskild elev endast om den enskilde har anmält klagomål till huvudmannen och denne genom sin klagomålshantering har fått möjlighet att hantera frågan och se till att nödvändiga åtgärder vidtas eller om det finns *särskilda skäl* (26 kap. 3 a § skollagen).

⁴³ Se prop. 2021/22:160 och bet. 2021/22:UbU28.

⁴⁴ Prop. 2021/22:160, s. 69 f.

⁴⁵ Skolinspektionen (2017), *Lokal klagomålshantering – för snabb hjälp till eleverna*, Skolinspektionen (2020), *Klagomål mot utbildningen – Huvudmäns organisation och tillvägagångssätt*. Statskontoret (2020), *Klagomålshanteringen i skolan. Förslag till ett mer ändamålsenligt system*.

Exempel på sådana särskilda skäl är, enligt författningskommentaren, om de inkomna uppgifterna är av så allvarlig karaktär att Skolinspektionen måste följa upp hur situationen hanteras.⁴⁶ Vidare anges att om Skolinspektionen bedömer att det finns en risk för att anmälaren eller eleven blir utsatt för repressalier kan detta också utgöra ett särskilt skäl liksom om Skolinspektionen bedömer att huvudmannens hantering tagit för lång tid. Bestämmelsen ska inte betraktas som en begränsning av Skolinspektionens möjligheter att inleda tillsyn utan endast en begränsning av *när* i tiden Skolinspektionen, med anledning av inkomna uppgifter från enskilda, får inleda tillsyn om enskilda fall. Om den enskilde, efter att huvudmannen har hanterat klagomålet, inte är nöjd med huvudmannens hantering och inkommer med uppgifter om missförhållanden till Skolinspektionen finns inga hinder för tillsyn i det enskilda fallet. Förslaget påverkar inte heller möjligheten för elever att få skadestånd vid kränkande behandling.

Andra pågående eller nyligen avslutade reformer och granskningar på skolområdet

Regeringen har gett i uppdrag till Skolverket och Socialstyrelsen att genomföra ett utvecklingsarbete för tidiga och samordnade insatser för barn och unga.⁴⁷ Uppdraget ska redovisas den 16 juni 2023 och syftar till att förbättra samverkan mellan elevhälsan, hälso- och sjukvården och socialtjänsten så att barn och unga får tidiga och samordnade insatser. Uppdraget har beröringspunkter till frågan om placerade barns skolgång som ingår i uppdraget för den pågående utredningen om barn och unga i samhällets vård, som ska föreslå de åtgärder som krävs för att placerade barn och unga ska få en väl fungerande skolgång.⁴⁸

Regelverket för resursskolor och utbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning har nyligen reviderats med syfte bland annat att stärka elevhälsan och utbildningen för elever med intellektuell funktionsnedsättning samt utveckla och tydliggöra förutsättningarna för skolor som tar emot elever i behov av särskilt stöd.⁴⁹

Ansvarsfördelningen mellan olika aktörer och myndigheter på skolområdet har behandlas av utredningen om ökat statligt ansvar för

⁴⁶ Prop. 2021/22:160, s. 251.

⁴⁷ Regeringsbeslut 2017-03-16, U2017/01236/GV.

⁴⁸ Dir. 2021:84.

⁴⁹ Se SOU 2021:11 och SOU 2020:42, prop. 2021/22:162 och prop. 2021/22:156 samt bet. 2021/22:UbU27 respektive bet. 2021/22:UbU31.

skolan, som i november 2022 överlämnade sitt betänkande om förutsättningar för ett statligt huvudmannaskap för skolan samt andra alternativ som stärker statens ansvar för skolan.⁵⁰ Utredningen, vars förslag har remitterats, skissar bland annat på en ny myndighetsstruktur på skolområdet där det enligt ett av de alternativa utredningen lägger fram införs två nya skolmyndigheter som ersätter Skolverket, Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Sameskolstyrelsen.

Utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen, överlämnade sitt delbetänkande till regeringen i december 2020.⁵¹ Här analyseras hur tillsynen över bestämmelserna i diskrimineringslagen när det gäller skolans område i sin helhet kan flyttas från Diskrimineringsombudsmannen till Skolinspektionen. Utgångspunkten för uppdraget var att en överflyttning skulle ske och att detta förmodades effektivisera tillsynen, öka regelefterlevnaden och ge barn och elever ett förbättrat skydd mot diskriminering. Utredningen föreslår också att talerätten i mål om diskrimineringsersättning för barn och elever inom det skollagsreglerade området överförs från Diskrimineringsombudsmannen till Skolinspektionen. Förslagen är under beredning i Regeringskansliet.

Diskrimineringsombudsmannen fick i juni 2022 i uppdrag att genomföra informationsinsatser om elevers skydd mot diskriminering respektive kränkande behandling.⁵² Syftet med uppdraget är att samlat tillhandahålla och sprida information om barns och elevers skydd mot diskriminering och kränkande behandling. Det ska särskilt belysas vart barn, elever, vårdnadshavare eller den eller de vuxna som tar ett föräldraansvar för eleven kan vända sig om ett barn eller en elev utsatts för diskriminering eller kränkande behandling.

Slutligen genomför Riksrevisionen en granskning av statens insatser för att stärka efterlevnaden av barnkonventionen. Granskningen ska redogöra för hur effektivt regeringen, Barnombudsmannen och andra myndigheter har arbetat med att stärka barnrättsperspektivet och detta med särskilt fokus på skolektorn. Resultatet av granskningen kommer att presenteras i en rapport som publiceras i november 2023.

⁵⁰ SOU 2022:53.

⁵¹ SOU 2020:79.

⁵² Regeringsbeslut 2022-06-09, dnr A2022/00875.

10.3.4 Uppmärksammade problem och begränsningar

Utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad har följande problem uppmärksammats på skolans område.

- Skolinspektionen/Beos och Diskrimineringsombudsmannens olika uppdrag och ansvar för tillsyn och talerätt på skolans område innebär vissa svårigheter, vilket också utförligt redogörs för av utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen.⁵³ Denna problematik beskrivs också i viss utsträckning av myndigheterna själva i den enkätundersökning som utredningen genomfört (se bilaga 10).
- Barn som har vårdnadshavare som av olika skäl inte förmår tillvarata barnets intressen har särskilt svårt att utkräva sin rätt till utbildning eller rätt att inte utsättas för diskriminering och kränkande behandling. Barn som inte har en vuxen vid sin sida kan även uppleva att det är svårt att navigera i systemet och rent faktiskt utkräva sina rättigheter. Detta gäller inte minst placerade barns rätt till en fungerande skolgång och barn som har behov av särskilt stöd.
- Såväl barn som vårdnadshavare och skolpersonal behöver ökade kunskaper om barns rättigheter på skolans område liksom kunskap om vilka instanser och aktörer som har ansvar för olika former av missförhållanden eller prövar anmälningar och överklaganden av olika beslut. Inte minst är det svårt för barn och deras företrädare att veta vart de ska vända sig och vem som kan utkrävas på ansvar.
- Förskjutningen av ansvar för att utreda klagomål till huvudmannen kan innebära svårigheter att få en självständig och opartisk prövning av upplevda kränkningar på skolor med mindre huvudmän. Det kan exempelvis gälla fristående skolor eller mindre kommuner där ansvar och befogenheter kan vara koncentrerade till ett relativt litet antal personer. För att Skolinspektionen ska få utöva tillsyn avseende situationen för en enskild elev krävs att eleven har utnyttjat klagomålsförfarandet hos huvudmannen. Elever och vårdnadshavare kan inte anhängiggöra ärenden hos Skolinspektionen utan myndigheten tar emot uppgifter om missförhållanden som

⁵³ SOU 2020:79.

de därefter kan agera på. Det kan ifrågasättas om denna klagomålshandling i alla situationer kan anses utgöra ett effektivt rättsmedel.

10.3.5 Överväganden och förslag

Utredningens bedömning: Utredningen lämnar inte något förslag som rör klagomålshandlingen på skolområdet och inte heller i övrigt avseende de skolspecifika problem och begränsningar som har identifierats. Bedömningen är att frågorna fångas upp av andra pågående utredningar och uppdrag samt att den nyligen reviderade klagomålshandlingen i skolan behöver utvärderas i ett senare skede. De brister som beskrivs avseende behov av kunskap och information av mer generell och övergripande karaktär behandlas i kapitel 11.

Beskrivna problem och begränsningar som utredningen uppmärksammat har, som också redogörs för ovan, varit föremål för översyn ganska nyligen eller är fråga för andra pågående utredningar och regeringsuppdrag. Som exempel är ett förslag om ansvarsfördelningen mellan Skolinspektionen/Beo och Diskrimineringsombudsmannen under beredning liksom förslag som innebär stora förändringar vad gäller myndighetsstrukturen på skolområdet. Placerade barns skolgång ingår i uppdraget för den pågående utredningen om barn och unga i samhällets vård. Diskrimineringsombudsmannen har fått i uppdrag att genomföra informationsinsatser där det särskilt ska belysas vart barn och föräldrar kan vända sig om ett barn utsatts för diskriminering eller kränkande behandling. Riksrevisionen genomför en pågående granskning av statens insatser för att stärka efterlevnaden av barnkonventionen med särskilt fokus på skolområdet. Slutligen har skolans klagomålshandling reviderats med lagändringar som trädde i kraft så sent som i augusti 2022. Denna nya klagomålshandling behöver ha varit i funktion under en tid för att kunna utvärderas i ett senare skede. När så sker kan med fördel också frågan om effektiva rättsmedel i relation till barns rättigheter på skolområdet belysas.

Av redovisade problem och begränsningar återstår svårigheterna för barn att på grund av bristande processbehörighet utkräva sina rättigheter om de inte har vårdnadshavare eller andra företrädare som kan tillvarata deras intressen, detta är ett generellt problem som

berör många rättsområden och berörs i överväganden och bedömningar i avsnitt 11.2. Återstår gör också svårigheten för barn som inte har en vuxen vid sin sida att navigera i systemet och rent faktiskt ta till vara sina rättigheter, även detta är ett mer generellt problem som beskrivs närmare i kapitel 12 om oberoende barnombud. Slutligen återstår problem med bristande kunskap och information om barns rättigheter och hur dessa tillvaratas, för detta redovisas närmare i avsnitt 11.4–6.

10.4 Migrationsprocessen

10.4.1 Inledning

Bakgrund

Asylsökande barn kan komma till Sverige tillsammans med en eller båda sina föräldrar eller någon annan vuxen person. En del barn kommer också till Sverige utan sällskap av en förälder eller annan vårdnadshavare. Barn kan också ansöka om uppehållstillstånd på grund av anknytning till en person som redan är bosatt i Sverige och också omfattas av andra tillståndsprocesser, som exempelvis när en förälder ansöker om uppehållstillstånd för arbete. Antalet barn i migrationsprocessen har varierat kraftigt de senaste tio åren. De senaste tre åren (2020–2022) har i snitt cirka 320 ensamkommande barn sökt asyl i Sverige varje år och cirka 2 500 barn i familj. Övriga tillståndsmål (anknytning, arbete och studier) gäller nästan uteslutande barn i familj och har de senaste tre åren i snitt rört cirka 28 000 barn årligen.⁵⁴

Vilka rättigheter i barnkonventionen aktualiseras

De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras i migrationsprocessen är, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, artikel 2, 9, 10, 19, 20, 22, 32, 35, 36, 37 och 38.

Artikel 2 anger att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad och oavsett barnets eller dess förälders ras, hudfärg, kön,

⁵⁴ Migrationsverkets statistik. Barn omfattade av massflyktsdirektivet ej medräknade.

språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Artikel 9 innehåller bestämmelser om en stats skyldighet att säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja, utom i de fall det är nödvändigt för barnets bästa. Artikel 10 handlar om familjeåterförening och ett barns rätt till regelbunden kontakt med föräldrar som är bosatta i olika stater.

Artikel 22 innehåller bestämmelser om rättigheter som specifikt tillkommer barn som söker flyktingstatus eller anses som flykting. Artikeln anger att konventionsstaterna ska vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att dessa barn får lämpligt skydd och humanitärt bistånd vid åtnjutandet av de tillämpliga rättigheter som anges i barnkonventionen och i andra internationella instrument rörande mänskliga rättigheter eller humanitär rätt som staterna tillträtt. Detta gäller oberoende av om barnet är ensamkommande eller om det är åtföljt av sina föräldrar eller någon annan person.

Artikel 19 innebär en skyldighet för en stat att vidta åtgärder för att skydda ett barn mot alla former av våld när barnet är i föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

Ytterligare artiklar som skulle kunna få betydelse för barn som söker asyl eller befinner sig i en migrationssituation är bland annat artikel 32 om barns rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande, artikel 35 om förbud mot handel med barn, artikel 36 om barns rätt till skydd mot alla former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende, artikel 37 om att inget barn ska utsäts för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling samt förutsättningarna för frihetsberövande (37 d) och slutligen artikel 38 om skydd mot rekrytering av underåriga till väpnade styrkor.

Rekommendationer till Sverige från Barnrättskommittén

Den 7 mars 2023 lämnade barnrättskommittén sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer till Sverige.⁵⁵ Såvitt gäller ärenden och mål som rör barn i migration rekommenderas Sverige att säkerställa att barnets perspektiv beaktas och att barnet ges möjlighet att komma till tals och bli hörd i alla beslut som rör dem oaktat om

⁵⁵ CRC/C/SWE/CO/6-7, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport.

vårdnadshavarna samtycker till detta och utan möjlighet till undantag från denna rätt genom det så kallade olämplighetsrekvisitet i 1 kap. 11 § UtlL. Sverige rekommenderas också säkerställa att barn som utsatts för våld av sina föräldrar och omhändertagits med stöd av LVU inte utvisas tillsammans med sina föräldrar.

Uppdrag och utgångspunkter

Frågor som rör barn i migrationsprocessen rymmer många aspekter ur ett barnrättsperspektiv. Utredningens uppdrag är avgränsat till att kartlägga problem och begränsningar i barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen inom ramen för mål och ärenden i domstol eller förvaltningsmyndighet. Många synpunkter som kommit till utredningens kännedom om brister och problem som rör barn i migrationsprocessen rör områden som ligger utanför utredningens uppdrag. Hit hör exempelvis frågor om resurstilldelning och ersättningsnivåer liksom synpunkter på de materiella förutsättningarna för uppehållstillstånd eller bedömningar av barnets bästa i specifika fall.

Barn har partsställning i mål och ärenden om uppehållstillstånd, däremot saknar barn processbehörighet och möjlighet att själv föra sin talan. Det innebär att barn är beroende av en rättslig företrädare som ser till barnets intresse i processen. Med utgångspunkt i utredningens uppdrag har migrationsprocessen framför allt granskats utifrån de problem och begränsningar som är knutna till barns bristande processbehörighet, exempelvis när barn saknar rättsliga företrädare eller när företrädaren har intressen som strider mot barnets bästa och barnets rättigheter. Rättsliga regleringar i detta avseende beskrivs översiktligt nedan. För en närmare beskrivning av rättsläget och hur Migrationsverket tolkar de problem som kan uppkomma, hänvisas till myndighetens rättsliga ställningstagande som tagits fram för att ge stöd i situationer som orsakat svårigheter inom verksamheten relaterat till barns bristande rättshandlingsförmåga.⁵⁶

⁵⁶ Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*. Se även Migrationsverket (2020), *Att böra barn*.

10.4.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Barn och unga med erfarenhet av migrationsprocessen har bland annat berättat om bristande information och upplevelser av att inte bli lyssnade på. Barn berättar också om hur de i vissa situationer fått ta ett mycket stort ansvar för sin egen och ibland övriga familjemedlemmars situation.

10.4.3 Relevanta rättsliga regleringar

Barns rättsliga position och rätten till offentligt biträde

Barn har ställning som part i ärenden och mål om uppehållstillstånd. Däremot finns inte något undantag i utlänningslagen från huvudregeln i svensk rätt att den som är under 18 år saknar processbehörighet.⁵⁷ För att ett barn exempelvis ska kunna ansöka om uppehållstillstånd och föra sin talan i en sådan process måste barnet därför företrädas av en behörig ställföreträdare. Barn som kommer till Sverige tillsammans med sin familj företräds som utgångspunkt av sina föräldrar om de också är vårdnadshavare för barnet. I flera av våra europeiska grannländer finns en möjlighet för barn i familj att från vissa åldrar lämna in en egen asylansökan. Som exempel kan nämnas Estland och Grekland där barn från 10 respektive 15 år kan initiera en ansökan om internationellt skydd. I Nederländerna och Slovenien kan barn som fyllt 15 år lämna in en individuell ansökan. I Belgien kan medföljande barn lämna in en ansökan oavsett ålder. Även i Finland och Österrike finns vissa möjligheter för barn i familj att själva ansöka om asyl.⁵⁸

⁵⁷ Noteras kan dock att barn som har fyllt 16 år har rätt att själv föra sin talan i mål eller ärenden enligt lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. som reglerar frågor om sysselsättning och bistånd för vissa utlänningar.

⁵⁸ European Migration Network Inform (2023), *Accompanied children's right to be heard in international protection procedures*, April 2023.

Om ett barn kommer till Sverige utan sina föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe förordnas en god man enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Ansökan om god man får göras av Migrationsverket och av socialnämnden men kan även tas upp självmant av överförmyndaren. Den gode mannen blir barnets ställföreträdare i frågan om uppehållstillstånd. God man för ensamkommande barn förordnas så snart som möjligt (3 §) och förordnandet upphör först om en förälder anländer och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden, om en särskilt förordnad vårdnadshavare utses eller om det är uppenbart att god man inte behövs (5 §). Om ett ensamkommande barn sedan beviljas uppehållstillstånd ska socialnämnden väcka talan om eller anmäla behov av en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken, om inte särskilda skäl talar emot detta (10 §).

Enligt Migrationsverkets bedömning i sitt rättsliga ställningstagande kan en god man förordnas även för ett barn med vårdnadshavare under vissa förutsättningar, det vill säga när det finns av rättsordningen skyddade intressen som är sinsemellan motstridiga (11 kap. 2 § FB). Exempel på när detta skulle kunna vara aktuellt är, enligt myndigheten, situationer där barnets återopade skyddsbehov är direkt hänförligt till den medsökande förälderns beteende gentemot barnet och vid barnspecifika skyddsgrunder som fara för könsstympning, tvångsgifte, barnäktenskap och hedersbrott.⁵⁹ Rättsläget i detta avseende, det vill säga om det är möjligt att förordna en god man enligt 11 kap. 2 § FB för att företräda barn i migrationsprocessen, är dock oklart, för detta redogörs närmare i avsnitt 11.2.

För barn som kommer till Sverige tillsammans med sin familj och blir föremål för utredning och beslut om omhändertagande enligt LVU förordnas ett offentligt biträde för barnet enligt bestämmelserna i 39 § LVU. Biträdet är också barnets ställföreträdare i LVU-processen om barnet är under 15 år. Ställföreträdaren har dock ingen rätt att agera för barnets räkning i andra mål och ärenden. Det innebär att även om barnet har samma offentliga biträde i ärendet om uppehållstillstånd som i ärendet om vård med stöd av LVU, är det offentliga biträdet endast ställföreträdare i LVU-ärendet och inte i frågan om uppehållstillstånd. Som utgångspunkt är i stället vårdnadshavarna barnets ställföreträdare i frågan om uppehållstillstånd även under den

⁵⁹ Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*, s. 16.

tid som barnet bereds vård med stöd av LVU, detta alltså även om barnet har ett eget offentligt biträde. I vissa situationer med intressekonflikter kan det därför också i dessa situationer uppkomma ett behov av en god man som företräder barnet i ärendet om uppehållstillstånd. Ett beslut om vård med stöd av LVU hindrar inte i sig ett beslut om avvisning eller utvisning enligt utlänningslagen (21 a § LVU).

Offentligt biträde förordnas i ärenden om uppehållstillstånd enligt de förutsättningar som anges i 18 kap. 1 § UtlL. För barn som kommer till Sverige tillsammans med sin familj innebär det som utgångspunkt att det offentliga biträdet biträder hela familjen. Det offentliga biträdet agerar som ombud om det finns en fullmakt och det kräver att vårdnadshavare lämnar fullmakt för barnets räkning. Vid en intressekonflikt mellan barn och vårdnadshavare kan ett separat offentligt biträde förordnas för barnet. I Migrationsverkets rättsliga ställningstagande anges att så bör ske vid såväl motsättningar som indikationer på intressekonflikter. Detta kan dessutom behöva göras som en följd av att advokater enligt god advokatsed är skyldiga att frånträda ett uppdrag vid intressekonflikter.

Offentligt biträde ska alltid förordnas i mål om avvisning eller utvisning av barn utan vårdnadshavare och när ny prövning enligt 12 kap. 19 § UtlL har beviljats ett barn utan vårdnadshavare (18 kap. 1 § andra stycket UtlL).

Barn kan under vissa förutsättningar tas i förvar inför en avvisning eller utvisning. Beslut om förvar fattas av den myndighet eller domstol som handlägger ärendet (10 kap. 12 § UtlL). Om det är en myndighet som tagit beslutet får det överklagas till en migrationsdomstol. Även vissa av Migrationsverkets beslut om behandling eller placering av en utlänning som tagits i förvar kan överklagas till en migrationsdomstol (14 kap. 9 och 10 §§ UtlL). Ett omyndigt barn får klaga på beslutet genom sin vårdnadshavare eller annan ställföreträdare.

För barn som hålls i förvar ska ett offentligt biträde alltid förordnas om barnet saknar vårdnadshavare i Sverige. Den som är förordnad som biträde för ett barn utan vårdnadshavare är samtidigt barnets ställföreträdare om det inte finns en god man förordnad (18 kap. 1 och 3 §§ UtlL).

Barns rätt att komma till tals

När *fråga om tillstånd* ska bedömas enligt utlänningslagen och ett barn berörs av ett beslut ska barn i regel höras (1 kap. 11 § UtL). Barnet ska *inte* höras om *det är olämpligt* och hänsyn ska tas till det som barnet sagt utifrån barnets ålder och mognad.

Möjligheten att låta bli att höra barnet om det bedöms vara *olämpligt*, det så kallade olämplighetsrekvisitet, har kritiserats av barnrättskommittén, nu senast i rekommendationerna från februari 2023. Även Barnombudsmannen och barnrättsorganisationer i civilsamhället har återkommande haft synpunkter på detta.⁶⁰

En bestämmelse med motsvarande innehåll som 1 kap. 11 § UtL infördes första gången 1997 i dåvarande utlänningslagstiftning. I 2005 års utlänningslag flyttades därefter bestämmelsen till lagens inledning (1 kap. 11 § UtL) för att understryka vikten av barns rätt att komma till tals i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen.

I förarbetena till den ursprungliga bestämmelsen angavs, som exempel på när hörande av ett barn kunde anses olämpligt, om det rör sig om ett litet barn eller om barnets psykiska hälsa talar mot att barnets hörs.⁶¹ Det angavs också att det inte alltid kan sägas vara till barnets bästa att det hörs, bland annat för att barn kan hamna i en utsatt situation med tryck från föräldrar att understödja en viss berättelse.⁶²

Det har upprepade gånger i förarbeten uttalats att barn ska uppmärksammas som individer som har egna skäl för uppehållstillstånd och att barn som söker asyl i Sverige ska få sin ansökan prövad i en process där deras röst hörs och där hänsyn tas till deras behov.⁶³ Olämplighetsrekvisitet har inte bedömts utgöra ett hinder för detta. Barnrättighetsutredningen föreslog i samband med att barnkonventionen blev lag att olämplighetsrekvisitet skulle tas bort och att barn skulle ges möjlighet att framföra sina åsikter och få dessa beaktade i alla frågor som rör barnet, inte bara frågor om tillstånd.⁶⁴ Den dåvarande regeringen valde att inte gå vidare med detta förslag.⁶⁵

⁶⁰ Se exempelvis Barnombudsmannen (2022), *FN:s konvention om barnets rättigheter, Tilläggsrapport, Sveriges sjätte och sjunde rapportperiod*, s. 16 och Unicef med flera (2022), *Report from Civil Society Organisations working with Child Rights*, s. 15.

⁶¹ Prop. 1996/97:25, s. 298 f.

⁶² Prop. 1996/97:25, s. 262 f.

⁶³ Prop. 1988/89:86 s. 80 f., prop. 1996/97:25 s. 244, prop. 2004/05:170 s. 194 och prop. 2009/10:31 s. 103 f.

⁶⁴ SOU 2016:19, s. 178 f.

⁶⁵ Prop. 2017/18:186, s. 58.

Migrationsverkets tolkning och tillämpning av 1 kap. 11 § UtlL och artikel 12 beskrivs i ett av myndighetens rättsliga ställningstaganden.⁶⁶ Här framgår att bestämmelsen tolkas i ljuset av konventionen och det kan, enligt ställningstagandet, bara anses olämpligt att höra ett barn om barnet själv uppger att hon eller han inte vill bli hörd.

Förutsättningarna för barn att höras enligt 1 kap. 11 § UtlL gäller alla tillståndsfrågor. Placeringen av bestämmelsen i det inledande kapitlet innebär att den omfattar ansökningar om asyl och uppehållstillstånd på grund av anknytning men även ansökningar om verkställighetshinder, arbetstillstånd med mera. Den innebär däremot ingen rätt till muntlig utredning eller muntlig förhandling, förutsättningarna att höras muntligt regleras bland annat i 13 kap. 1 § respektive 16 kap. 5 § UtlL samt därtill hörande praxis.⁶⁷ Barns rätt att komma till tals tillgodoses alltså även vid ett skriftligt förfarande.

Bestämmelsen om barns hörande i 1 kap. 11 § ger inte möjlighet att höra barn utan föräldrars samtycke. I socialtjänstlagen finns numera en bestämmelse som ger socialnämnden rätt att i vissa fall höra ett barn utan vårdnadshavarens samtycke eller närvaro (11 kap. 10 § tredje stycket SoL). Någon motsvarande bestämmelse finns inte i utlänningslagen. Migrationsverkets tolkning av rättsläget innebär att de anser sig förhindrade att höra ett barn muntligt utan samtycke från i vart fall en av vårdnadshavarna, detta så länge rätten att föra barnets talan i ärendet inte har övergått till någon annan. Om den ena vårdnadshavaren motsätter sig att barnet hörs eller om det finns meningsskiljaktigheter mellan vårdnadshavarna krävs enligt Migrationsverkets bedömning samtycke från båda vårdnadshavarna för att barnet ska kunna höras.⁶⁸

Barns rätt till information

Förvaltningslagens bestämmelser som rör information och kommunikation gäller också i ärenden enligt utlänningslagen om inte annat är föreskrivet. Noteras bör dock att förvaltningslagen inte har någon särskild bestämmelse som reglerar information till barn som inte är processberöriga, den rätt till information som grundar sig i förvalt-

⁶⁶ Migrationsverket (2020), *Att höra barn*.

⁶⁷ Se MIG 2007:4 och Migrationsverket (2020), *Att höra barn*.

⁶⁸ Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*, s. 18.

ningslagens bestämmelser riktar sig således till vårdnadshavaren eller den som annars företräder barnet.

Utlänningslagens bestämmelser om handläggningen reglerar bland annat rätten till muntligt hörande, motivering av beslut och rätten att ta del av uppgifter i vissa fall (13 kap.). Här finns ingen bestämmelse specifikt om information, varken till barn eller vuxna. I utlänningsförordningen föreskrivs däremot en skyldighet för Migrationsverket att i samband med vissa ansökningsprocesser informera den sökande utlänningen om förfarandet med mera (8 kap. 10 f § utlänningsförordningen). Bestämmelsen ger en rätt till information till den sökande utlänningen och omfattar därmed även barn som ansöker om uppehållstillstånd oavsett om de ansöker som ensamkommande eller i familj. Informationen ska lämnas på ett språk som utlänningen kan förstå (8 kap. 10 f § tredje stycket utlänningsförordningen).

Barnrättighetsutredningen föreslog i samband med att barnkonventionen blev lag att det skulle införas särskilda bestämmelser som reglerade barns rätt till information.⁶⁹ Den dåvarande regeringen valde att inte gå vidare med detta förslag.⁷⁰

Migrationsverket har utvecklade rutiner och informationsmaterial för barn i migrationsprocessen. Det finns information till barn i olika åldrar och på olika språk bland annat om barns rättigheter, ansökningsprocessen och möjligheterna att överklaga beslut.⁷¹

10.4.4 Uppmärksammade problem och begränsningar

Utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad har följande problem uppmärksammats.

- Det förekommer att det i migrationsprocessen finns intresse-motsättningar mellan barn och vårdnadshavare, exempelvis när barnets skyddsbehov är direkt hänförligt till medsökande förälder eller vid barnspecifika skyddsgrunder som könsstympning, tvångsgifte, barnäktenskap och hedersbrott. Utlänningslagen medger inte

⁶⁹ SOU 2016:19, s. 178 f.

⁷⁰ Prop. 2017/18:186, s. 58.

⁷¹ Se Migrationsverkets enkätsvar i bilaga 10 samt myndighetens hemsida (2023-03-21 under fliken Om Migrationsverket/Aktuella frågor/Barnkonventionen samt Privatpersoner/Skydd och asyl i Sverige /För dig som är barn och har sökt asyl).

att ett barn kan höras personligen utan samtycke från vårdnadshavarna vilket kan göra det svårt för myndigheten att identifiera dessa situationer. Barnet kan i fall av intressekonflikter förordnas ett eget offentligt biträde, detta oavsett om barnen är föremål för vård enligt LVU eller inte. Barnets offentliga biträde är dock inte barnets ställföreträdare i migrationsprocessen. Detta kan leda till att barnets egna skyddsskäl inte kommer fram, att vårdnadshavarna väljer att återkalla barnets ansökan eller att barnet inte har möjlighet att anhängiggöra en prövning av verkställighetshinder enligt 12 kap. 19 § UtlL. Enligt Migrationsverkets bedömning finns i dessa situationer viss möjlighet att begära att överförmyndaren förordnar om en tillfällig god man för barnet (enligt 11 kap. 2 § FB).⁷² Rättsläget i detta avseende, det vill säga om det alls är möjligt att förordna en god man enligt 11 kap. 2 § FB för att företräda barn i migrationsprocessen är emellertid oklart. Enligt vad utredningen erfarit, bland annat genom samtal med experter på Migrationsverket, innebär även befintlig praxis att överförmyndaren relativt sällan förordnar en god man för barn som har familj i Sverige. Detta även i situationer där barn är placerade med stöd av LVU och där det kan antas finnas ett skyddsbehov gentemot vårdnadshavarna. Sammanfattningsvis innebär denna situation att barn i migrationsprocessen som exempelvis utsatts för våld av sina föräldrar eller vid ett återvändande riskerar könsstympning eller tvångsgifte har begränsade möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen om de samtidigt har vårdnadshavare som inte vill eller kan företräda barnets intressen.

- Möjligheten i 1 kap. 11 § UtlL att underlåta att höra barn om det är olämpligt, det så kallade olämplighetsrekvisitet, ger utrymme för en tillämpning som begränsar barns rätt att komma till tals.
- Ett barn utan vårdnadshavare som ansöker om uppehållstillstånd grundat på anknytning till en anknytningsperson i Sverige saknar möjlighet att få ansökan prövad. Frågan har uppmärksamats i avgöranden av Migrationsöverdomstolen, se bland annat MIG 2009:17 som rörde tre minderåriga syskon som ansökte utomlands om uppehållstillstånd grundat på anknytning till en i Sverige bosatt myndig syster. Ansökan avvisades med hänvisning till barnens

⁷² Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*, s. 18.

bristande processbehörighet och avsaknad av företrädare. I domen skriver rätten följande:

Det vore önskvärt att det under sådana förhållanden fanns en möjlighet att exempelvis genom förordnande av offentligt biträde eller god man ge barnen en behörig ställföreträdare som kunde anhängiggöra och föra deras talan om rätt till uppehållstillstånd.

- Utredningen har tagit del av erfarenheter från barn och unga som har gått igenom en asylprocess i Sverige själva eller tillsammans med sina föräldrar. Ett genomgående tema i barns berättelser är avsaknad av information och kunskap och brister i bemötande. Barn vittnar också om hur de lämnats med ett mycket stort ansvar för att själva tillvarata sina rättigheter och även för att hjälpa syskon och vårdnadshavare i det nya landet. Detta är delvis en integrationsfråga men aktualiseras också under själva tillståndsprocessen.

10.4.5 Överväganden och förslag

Rätt till ett eget offentligt biträde för barn i vissa situationer och en stärkt ställning för barn som vårdas med stöd av LVU

Utredningens förslag: Offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller som alternativt skyddsbehövande eller om ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses. Den som förordnas som offentligt biträde för ett barn som vårdas med stöd av 2 § LVU ska utan särskilt förordnande också bli barnets ställföreträdare i migrationsprocessen.

Behov och problem

Det förekommer att det i migrationsprocessen finns intressemot-sättningar mellan barn och vårdnadshavare, exempelvis när barnets skyddsbehov är direkt hänförligt till medsökande förälder eller vid barnspecifika skyddsgrunder som könsstympning, tvångsgifte, barn-

äktenskap och hedersbrott. Utlänningslagen medger inte att ett barn kan höras personligen utan samtycke från vårdnadshavarna, vilket kan göra det svårt för Migrationsverket att identifiera dessa situationer. Barnet kan i fall av intressekonflikter förordnas ett eget offentligt biträde, barnets offentliga biträde är dock inte barnets ställföreträdare i migrationsprocessen, vilket bland annat kan leda till att barnets egna skyddsskäl inte kommer fram. Möjligheten att under vissa omständigheter begära att överförmyndaren förordnar om en tillfällig god man för barnet är omdiskuterad och i dagsläget inte en fullgod lösning på beskriven problematik, för detta redogörs närmare i avsnitt 11.2.

Sammanfattningsvis innebär denna situation att barn i migrationsprocessen som exempelvis utsatts för våld av sina föräldrar eller vid ett återvändande riskerar könsstympning eller tvångsgifte har begränsade möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen om de samtidigt har vårdnadshavare som inte vill eller kan företräda barnets intressen.

Tänkbara lösningar

Utredningen har tillsammans med andra aktörer övervägt flera tänkbara lösningar på de problem och behov som beskrivs ovan. En möjlighet som har diskuterats är att utvidga möjligheten att förordna om en tillfällig god man enligt 11 kap. 2 § FB. Det är på detta sätt intressemotsättningar i vissa fall kan lösas redan i dag. Det finns många fördelar med en sådan lösning. Inte minst eftersom intressemotsättningar mellan barn och vårdnadshavare inte bara uppstår i migrationsprocessen utan även på andra områden. En utökad möjlighet att, liksom i Finland, förordna om tillfälliga gode män vid motsättningar och intressekonflikter skulle vara en förändring som stärker barns rätt på många områden. Eftersom detta är en fråga som spänner över flera rättsområden behandlas den samlat och mer ingående i kapitel 11 (avsnitt 11.2). Utredningens bedömning är sammanfattningsvis att det vore önskvärt med en möjlighet att i flera situationer än i dag förordna om tillfälliga företrädare för barn i fall av intressemotsättningar men att det inte inom ramen för denna utredning varit möjligt att lägga fram så pass omfattande förslag på förändringar i föräldrabalken som detta skulle kräva.

Inom asylprocessen finns också nackdelar med att behöva använda sig av en tillfällig god man eller annan företrädare som inte samtidigt är barnets offentliga biträde. Detta eftersom barnet som utgångspunkt har och behöver ett offentligt biträde. En god man eller annan företrädare blir i detta sammanhang endast ytterligare en aktör som blandas in i processen med den enda egentliga funktionen att befullmäktiga det offentliga biträdet. En annan lösning är att i stället låta det offentliga biträdet för barn agera som ställföreträdare i fler situationer än i dag. Barn får i fall av intressebetsmotsättningar som utgångspunkt ett eget offentligt biträde. Detta följer både av Migrationsverkets rättsliga ställningstagande i frågan och av advokaters skyldighet att frånträda uppdrag vid intressebetsmotsättningar. Detta biträde är dock inte barnets ställföreträdare i processen och det finns ingen rätt för barnet att höras om föräldrarna motsätter sig detta. Det gäller även om barnet är placerat enligt LVU om ingen annan företrädare förordnats, vilket är en möjlighet men något som i praktiken sällan sker. Det offentliga biträdet är ställföreträdare för ensamkommande barn om det inte hunnit förordnas en god man. Det offentliga biträdet skulle på motsvarande sätt kunna uppträda som ställföreträdare för barn i migrationsprocessen när det exempelvis finns allvarliga intressebetsmotsättningar, en farhåga för att barnet far illa eller när barnet är omhändertaget enligt LVU.

Utredningens förslag

I 18 kap. 1 § UtlL regleras i vilka situationer offentligt biträde ska förordnas. Paragrafens första stycket gäller *den som åtgärden avser*, det vill säga både barn och vuxna, i vissa uppräknade situationer. Andra och tredje stycket gäller barn utan vårdnadshavare i landet. Utredningen föreslår ett nytt fjärde stycke som gäller barn med vårdnadshavare i landet och tar sikte på situationer med intressebetsmotsättningar där barnet kan ha behov av ett eget offentligt biträde. Förslaget innebär att ett offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller som alternativt skyddsbehövande eller om ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses. Detta blir alltså aktuellt i ärenden där barnets företrädare av olika anledningar inte förmår före-

träda barnet eller när barnets företrädare har intressen som strider mot barnets bästa och dess rättigheter. Det kan till exempel gälla om barnets återopade skyddsbehov är hänförligt till den medsökande förälderns beteende gentemot barnet, såsom vid barnspecifika skyddsgrunder som fara för könsstypning, tvångsgifte, barnåktenskap och hedersbrott. Föreslagen reglering motsvarar i stort vad som redan är praktisk tillämpning enligt Migrationsverkets tolkningar av rättsläget i kombination med advokaters ansvar att frånträda uppdrag.⁷³ För att säkerställa barns rätt till ett eget biträde vid intressemotsättningar är det dock enligt utredningens bedömning viktigt att detta också är reglerat i lag.

Viktigt att notera är att ovanstående förslag om komplettering av 18 kap. 1 § UtlL inte innebär att det offentliga biträdet får befogenhet att uppträda som ställföreträdare. Det är också viktigt att uppmärksamma att förslaget inte innebär en utökad rätt till offentligt biträde i förhållande till vad som gäller i dag. Skrivningen omfattar barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller som alternativt skyddsbehövande eller om ny prövning har beviljats barnet och därmed inte exempelvis barn som ansökt om uppehållstillstånd på grund av anknytning. Att utvidga rätten till offentligt biträde för barn till att omfatta även andra ansökningar om uppehållstillstånd skulle medföra en alltför omfattande förändring med svåröverskådliga konsekvenser, inte minst kostnadsmässigt.

Slutligen föreslås i 18 kap. 3 § UtlL ett nytt stycke som stadgar att den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som vårdas med stöd av 2 § LVU, utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare även i migrationsprocessen. Utredningen har fört diskussioner om möjligheten att i ytterligare situationer, exempelvis alla de fall där barnet får ett eget biträde, låta detta biträde uppträda som ställföreträdare. Att låta en företrädare tillfälligt ta över vårdnadshavarens befogenheter måste dock hanteras inom ramen för en rätts-säker process. Att låta Migrationsverket göra bedömningar av när intressemotsättningar är så allvarliga att ett offentligt biträde kan förordnas som ställföreträdare kan inte sägas leva upp till sådana krav. En sådan lösning väcker också en rad andra frågor som vad detta skulle vara för typ av beslut och om det eventuellt skulle kunna överklagas. Ett barns beredande av vård enligt LVU föregås alltid av domstols-

⁷³ Se Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare* och Advokatsamfundet (2020), *Vägledande regler om god advokatsed*.

prövning. I de fall där barn vårdas med stöd av 2 § LVU får det som utgångspunkt också antas finnas omständigheter som innebär att vårdnadshavaren inte kan företräda barnets intressen. Att låta det offentliga biträdet i dessa situationer utan särskilt förordnade vara barnets ställföreträdare även i migrationsprocessen förefaller rimligt. Det är inte en fullgod lösning för alla de barn som av olika anledningar har vårdnadshavare som inte förmår företräda deras intressen men det bedöms dock kunna utgöra ett skydd för de mest utsatta barnen.

Barns rätt att komma till tals

Utredningens förslag: Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Förslaget innebär att rätten att komma till tals uttryckligen gäller i alla frågor som rör barnet, inte bara i tillståndsärenden samt att det så kallade olämplighetsrekvisitetet i 1 kap. 11 § UtL tas bort. Något förslag som innebär att barn får höras utan vårdnadshavares samtycke lämnas inte.

Utredningens förslag innebär att 1 kap. 11 § UtL bättre överensstämmer med artikel 12 i barnkonventionen. Den nya bestämmelsen överensstämmer också i stort med den tolkning Migrationsverket redan gör av befintlig bestämmelse i ljuset av barnkonventionen.⁷⁴ Någon större skillnad i praktiken är därför inte väntad eller avsedd. Förändringen tydliggör att rätten att komma till tals gäller i migrationsärenden utan möjlighet till undantag på grund av olämplighet. Barn ska, enligt dagens bestämmelse, höras endast i frågor om tillstånd. Det innebär att Migrationsverket i andra frågor som rör barn, exempelvis frågor om resedokument eller förordnande av offentligt biträde, i stället får tillämpa artikel 12 direkt. När bestämmelsen nu justeras i enlighet med konventionens krav förefaller det lämpligt att också låta den omfatta alla frågor som rör barn. Detta bedöms också underlätta myndighetens handläggning. Noteras bör att bestämmelsen precis som tidigare inte innebär någon rätt att komma till tals personligen eller muntligen, ett barn kan även komma till tals genom företrädare och i ett skriftligt förfarande.

⁷⁴ Se Migrationsverket (2020), *Att höra barn*.

Vad gäller möjligheterna att höra barn utan vårdnadshavares samtycke i migrationsprocessen finns flera potentiella problem med ett sådant förslag. Det skulle exempelvis kunna leda till att barn upplever sig pressade att lämna information som är till nackdel för sina föräldrar och för dem själva. Om ett offentligt biträde kan agera som ställföreträdare för barn som vårdas enligt 2 § LVU finns det dock en möjlighet att höra barn utan vårdnadshavarens samtycke i dessa (undantags)fall vilket stärker rättigheterna bland annat för den grupp mycket utsatta barn som kan ha ett skyddsbehov gentemot föräldrarna.

Barns rätt till information i migrationsprocessen

Utredningens förslag: Barn ska i samband med vissa ansökningar om uppehållstillstånd med mera, få relevant information som anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Det saknas bestämmelser om barns rätt till information i migrationsprocessen utöver den generella bestämmelse i utlänningsförordningen som reglerar information till ”utlänningen” vilket också inkluderar barn. Migrationsverket har, som bland annat beskrivs i bilaga 10, genomarbetade rutiner och material för information till barn. Många barn vars erfarenheter utredningen tagit del av vittnar trots detta om brister i just information och bemötande. Att det trots goda rutiner kan förekomma brister är inget märkligt och det kan givetvis förekomma även om bestämmelsen om rätten till information justeras. Utredningens bedömning är att det ändå är en viktig markering att tydligare reglera barns rätt till information anpassad till barnets ålder och andra individuella förutsättningar motsvarande de krav som föreslås i LSS, LPT, LVU och socialtjänstlagen. Barnrättighetsutredningen föreslog att en sådan bestämmelse om barns rätt till information skulle placeras direkt i 1 kap. 11 § UtlL. Problemet med detta är att det skulle omfatta även barn som ansöker om uppehållstillstånd utomlands där Migrationsverkets möjligheter att ha motsvarande informationsinsatser är begränsade. Utredningens förslag är därför att barns rätt till anpassad information förs in i utlänningsförordningen genom att den bestämmelse om information till utlänningar som ansöker om

uppehållstillstånd på grund av skyddsbehov med mera, som finns i 8 kap. 10 f § utlänningsförordningen, kompletteras med ett fjärde stycke som rör information till barn.

Barn utan vårdnadshavare som ansöker om uppehållstillstånd från utlandet

Utredningens bedömning: Utredningen lämnar inte något förslag som rör frågan om företrädare för barn utan vårdnadshavare som ansöker om uppehållstillstånd från utlandet.

Ett minderårigt barn utan vårdnadshavare som ansöker om uppehållstillstånd grundat på anknytning till en anknytningsperson i Sverige saknar möjlighet att få ansökan prövad. Ansökan avvisas i sådana fall med hänvisning till barnens bristande processbehörighet och avsaknad av företrädare. Under utredningstiden har denna fråga diskuterats och möjligheten att förordna någon form av företrädare för barn i dessa situationer för att möjliggöra ett anhängiggörande av en ansökan har analyserats. Utredningens bedömning är att det inte finns skäl att gå vidare med ett sådant förslag. Kortfattat grundar sig denna bedömning på att detta dels är ett mycket marginellt problem, dels att det finns stora och oöverblickbara konsekvenser förknippade med att förordna om ställföreträdare för utländska barn som inte befinner sig i Sverige, bland annat risken för människohandel och att barn skiljs från föräldrar och vårdnadshavare.

10.5 Hälsa- och sjukvård

10.5.1 Inledning

Bakgrund

Upplevda brister med anknytning till hälso- och sjukvården kan röra förhållanden i en specifik vårdverksamhet, exempelvis upplevelser av bristfälliga eller felaktiga insatser, kränkningar, diskriminering eller bristande anpassning och information. Det kan också röra beslut som fattas i verksamheten likväl som individuella eller generella beslut fattade av kommuner och regioner.

Möjligheterna att påtala brister eller överklaga beslut på hälso- och sjukvårdens område skiljer sig åt beroende på vad saken gäller och tillsynsansvaret är fördelat på flera aktörer. Beroende på vilken verksamhet och sak det gäller kan klagomål framställas till patientnämnder, IVO, Integritetskyddsmyndigheten och till vårdgivaren.

Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

De artiklar i barnkonventionen som särskilt aktualiseras, förutom artikel 3 och 12 om barnets bästa respektive rätten att komma till tals, är artikel 2, 19, 23 och 24.

Artikel 2 anger att konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad och oavsett barnets eller dess förälders ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt

Enligt artikel 19 ska barnet skyddas från alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp medan barnet är i förälders eller vårdnadshavares eller annan persons vård.

I artikel 23 erkänns att ett barn med fysisk eller psykisk funktionsnedsättning bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv. Artikel 24 behandlar barnets rätt till bästa möjliga hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård och rehabilitering.

Uppdrag och utgångspunkter

I utredningens samtal med barn, myndigheter, kommuner och civilsamhällesorganisationer har det aktualiserats många frågor som rör barns rättigheter knutna till hälso- och sjukvård. Frågor om hälso- och sjukvården har liksom andra områden granskats utifrån utredningens uppdrag att kartlägga problem eller begränsningar i barns möjlighet att få rättighetskränkningar enligt barnkonventionen prövade i domstol eller förvaltningsmyndighet.

Många synpunkter om brister och missförhållanden inom hälso- och sjukvården som kommit till utredningens kännedom rör frågor som ligger utanför utredningens uppdrag. Hit hör exempelvis gene-

rella frågor om resurstilldelning och verksamheters kvalitet och likvärdighet men också mer specifika frågor som brister i placerade barns tillgång till vissa vårdinsatser.

Flera frågor på hälso- och sjukvårdens område som anknyter till utredningens uppdrag är eller har relativt nyligen varit föremål för översyn, detta gäller inte minst klagomålsförfarandet. För detta redogörs kortfattat nedan.

10.5.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

De åsikter och erfarenheter som barn och unga har tagit upp när det gäller den frivilliga hälso- och sjukvården handlar framför allt om att det är svårt att navigera i hälso- och sjukvården och få tillgång till rätt vård och behandling. Särskilt svårt är det för barn som saknar en vårdnadshavare eller annan vuxen vid sin sida. Barn upplever också att de själva och vuxna saknar kunskap om var och hur de kan framställa klagomål vid brister och felaktigheter.

10.5.3 Relevanta rättsliga regleringar med mera

Barns rättsliga position – tvång och samtycke

Utgångspunkten i hälso- och sjukvården är respekten för patientens självbestämmande och integritet och att patienten som huvudregel ska ge sitt samtycke till vård och behandling. När patienten är ett barn ska barnets inställning till den aktuella vården eller behandlingen så långt som möjligt klarläggas. Barnets inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad (se 4 kap. 1–4 §§ patientlagen). Samtidigt har ett barns vårdnadshavare relativt omfattande befogenheter att bestämma över barnet, bland annat i fråga om vård. Efter kritik från bland annat barnrättsorganisationer

rörande svårigheter för barn att i vissa fall få den vård de är i behov av, infördes 2012 den bestämmelse i 6 kap. 13 a § FB som ger socialnämnden möjlighet att besluta om vissa åtgärder med hänsyn till barnets bästa om den ena vårdnadshavaren inte samtycker till exempelvis en psykologisk behandling.⁷⁵

Frågor om barns rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården är ett komplext område som har varit föremål för omfattande diskussion i utredningar, JO-beslut och juridisk doktrin.⁷⁶ Det är inte möjligt att inom ramen för denna utredning göra en närmare redogörelse för dessa frågor. Sammanfattningsvis kan dock konstateras att barnets rättsliga ställning i förhållande till vårdnadshavarnas ansvar för barnets hälso- och sjukvård till viss del är otydlig och att detta ibland genererar problem och tolkningssvårigheter. Det gäller frågor om när barn själva får samtycka och ta initiativ till viss behandling, i vilken utsträckning vårdnadshavaren kan sätta sig över barnets vilja att avstå eller begära en viss behandling och när vården ska inhämta barnets och/eller vårdnadshavarnas samtycke till viss behandling.

JO har inom ramen för ett initiativärende granskat vissa frågor som rör barns rättsliga ställning inom den psykiatriska heldygnsvården.⁷⁷ I beslutet uppmärksammas att det finns oklarheter i flera centrala avseenden och att den knapphändiga regleringen av barns rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården gör att bedömningen av svåra frågor om grundläggande rättigheter överläts till sjukvårdspersonalen, vilket bedöms vara mycket otillfredsställande. Vidare uttalar JO att det från ett rättssäkerhetsperspektiv är angeläget att hälso- och sjukvårdslagstiftningen är tydlig och tillämplig enhetligt över hela landet. Det är särskilt viktigt med tydliga regler och vägledande förarbetsuttalanden i de fall där ingripande beslut, om exempelvis behandling utan samtycke eller rent av med hjälp av fysiskt tvång, inte kan överklagas och ytterligare ledning inte går att få genom rättspraxis på området. Sammantaget konstateras att det finns behov av ytterligare klargöranden när det gäller förutsättningarna för vård och behandling av barn inom hälso- och sjukvården oberoende av barnets och vårdnadshavarnas vilja. Det konstateras att regeringen tillsatt en utredare med uppdrag att se över vissa frågor enligt bland

⁷⁵ Se prop. 2011/12:53.

⁷⁶ Se bl.a. prop. 2011/12:53, JO beslut dnr 2782-2018 och Kindström Dahlin (2016), Att tvinga ett barn – om barns rättigheter i hälso- och sjukvården och behovet av en tydligare tvångsvårdslagstiftning, *Förvaltningsrättslig tidskrift 2/2016*.

⁷⁷ JO, beslut 2021-09-21, dnr 2782-2018.

annat LPT.⁷⁸ Utredningen omfattar dock enligt direktiven endast vissa av de frågor som berörs i ärendet och JO ser därför anledning att uppmärksamma regeringen på behovet av en översyn av lagstiftningen som på ett mer fullständigt sätt kan komma till rätta med de brister som berörts.

Åldersgränser för tillgång till journal och digitala tjänster

En patient kan i dag ta del av sina personliga hälso- och sjukvårdsuppgifter bland annat genom elektronisk direktåtkomst via vårdtjänsten 1177. Enligt 5 kap. 5 § patientdatalagen (2008:355) får en enskild i vissa fall medges direktåtkomst till egna patientuppgifter. Här anges ingen åldersgräns och det är oreglerat om och när barn själva får direktåtkomst och när vårdnadshavarens samtycke behövs. Ett nationellt ramverk för området har i stället tagits fram i samverkan av SKR och Inera (kommunernas och regionernas digitaliseringsbolag) och denna har utgjort grunden för regionernas hantering av frågan. Ramverket har kortfattat inneburit att vårdnadshavare har medgetts direktåtkomst till barns patientuppgifter fram tills det att barnet fyller 13 år. Från 16 år får barnet själv direktåtkomst till sina uppgifter. För barn som är 13–15 år gamla medges som huvudregel varken vårdnadshavare eller barn direktåtkomst men vårdnadshavaren kan medges tillgång till hela eller delar av barnets journal efter en individuell prövning i det enskilda fallet. Denna situation har kritiserats i olika sammanhang, bland annat i slutbetänkandet av utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga.⁷⁹ Här konstateras bland annat att många barn missgynnas av att deras vårdnadshavare inte har tillgång till relevant information från hälso- och sjukvården och därmed inte kan hantera barnets vårdkontakter. Samtidigt innebär dagens ordning ett skydd för vissa barn som är särskilt utsatta, exempelvis för barn som riskerar våld eller förtryck om vissa uppgifter kommer till vårdnadshavarnas kännedom.⁸⁰

En omfattande utredning har nyligen genomförts av Inera som lämnat en rad förslag som rör bland annat barns rätt att initiera vårdbesök och hur tillgången till journaler och annan digital vårdinforma-

⁷⁸ Utredningen som avses är SOU 2022:40 som presenterades i juni 2022.

⁷⁹ SOU 2021:78.

⁸⁰ SOU 2021:78, s. 19.

tion ska hanteras.⁸¹ Regeringen har därefter tillsatt en utredare som ska se över just elektronisk åtkomst till barns uppgifter i hälso- och sjukvården. Uppdraget ska redovisas den 31 maj 2023.⁸²

Klagomålsförfarandet i hälso- och sjukvården

Den 1 januari 2018 trädde nya bestämmelser i kraft med syfte att bidra till ett mer ändamålsenligt klagomålssystem i hälso- och sjukvården.⁸³ Det förutvarande klagomålssystemet bedömdes ha flera brister. Rollfördelningen mellan IVO, patientnämnder och vårdgivare var otydlig och samordningen av klagomålen brast. Det ledde till att patienterna klagade hos flera aktörer samtidigt. Systemet saknade också en systematik i hur vården lärde sig av klagomålen. Målsättningen med det nya och nuvarande systemet är att förtydliga ansvarsfördelningen mellan de aktörer som hanterar klagomål samt att stödja utvecklingen av en mer patientcentrerad och systematisk tillsyn.⁸⁴

Det nya klagomålssystemet innebär ett förtydligande av att det i första hand är vårdgivarna som ska ta emot och hantera klagomål och synpunkter från patienter och deras närstående (se bland annat 3 kap. 8 a–e §§ patientsäkerhetslagen). Patientnämndernas huvuduppgift är att hjälpa patienter att föra fram klagomål till vårdgivarna och få dessa besvarade. Patienter kan efter att ha framfört sitt klagomål till vårdgivaren eller patientnämnden få sitt ärende utrett av IVO under vissa förutsättningar. IVO fick i samband med förändringarna en mer begränsad utredningsskyldighet. Myndigheten är skyldig att utreda ärenden där patienten har fått en sjukdom eller skada som är bestående eller har lett till ett väsentligt ökat vårdbehov eller till att patienten har avlidit. Utredningsskyldigheten omfattar även klagomål som gäller tvångsvård inom psykiatri och isolering inom smittskydd samt händelser som allvarligt och på ett negativt sätt påverkat eller hotat patientens självbestämmande, integritet eller rättsliga ställning.

I propositionen som låg till grund för det ändrade klagomålssystemet diskuteras särskilt barn och ungas möjlighet att komma till tals. Det konstateras att barn och unga sällan klagar på hälso- och sjukvården och att deras synpunkter oftast inte efterfrågas i syfte att an-

⁸¹ Inera (2022), Åldersgränser i 1177-tjänster, Utredningsrapport och barnkonsekvensanalys.

⁸² Regeringsbeslut 2022-06-20, dnr S2022/03002.

⁸³ Prop. 2016/17:122, bet. 2016/17:SoU16, rskr. 2016/17:259.

⁸⁴ Prop. 2016/17:122, s. 24 f.

vändas i hälso- och sjukvårdens utvecklingsarbete.⁸⁵ Regeringens bedömning var att patientnämnden är den instans som är bäst lämpad att stödja barn i klagomålsprocessen.⁸⁶ För att stärka patientnämndernas hantering av barns klagomål infördes därför en särskild bestämmelse innebärande att patientnämnden särskilt ska beakta barnets bästa när patienten som klagomålet gäller är ett barn (2 § lagen [2017:372] om stöd vid klagomål mot hälso- och sjukvården). Nämnden bör vara lyhörd för barnets önskemål gällande hur klagomålet ska föras fram till vårdgivaren och hur svar ska lämnas samt den bör utveckla sitt arbets sätt för hur barns klagomål ska tas om hand och hur barnets bästa ska beaktas.⁸⁷

Socialstyrelsen fick 2017 i uppdrag att genomföra en förstudie om hur patienter och deras närstående ska kunna anmäla klagomål och synpunkter på hälso- och sjukvården på ett enkelt, enhetligt och säkert sätt i landet.⁸⁸ I rapporten redogörs utförligt för patienters och närståendes möjligheter att lämna klagomål och synpunkter i olika sammanhang och ett särskilt avsnitt redogör för erfarenheter och åsikter från barn och unga. Resultatet av förstudien resulterade i en lång rad förslag från Socialstyrelsen med syfte att säkerställa en enkel, enhetlig och säker klagomålsprocess.

Reformen av hälso- och sjukvårdens klagomålssystem har där efter utvärderats av Statskontoret som på uppdrag av regeringen följt upp effekterna ur effektivitets- och patientperspektiv.⁸⁹ Statskontoret konstaterar bland annat att det nya systemet ännu inte har lett till förväntade effekter i alla avseenden. Patienterna har fortfarande svårt att navigera i klagomålssystemet och få är nöjda med svaren från vårdgivarna. Lärdomar från klagomålen stannar ofta på lägre nivåer vilket anges vara ett skäl till att systemet inte bidrar till att stärka patientsäkerheten i någon större utsträckning. Statskontoret lämnade med anledning av studiens resultat ett antal rekommendationer till bland annat regeringen, IVO och regionerna.

⁸⁵ Prop. 2016/17:122, s. 40.

⁸⁶ Prop. 2016/17:122, s. 59.

⁸⁷ Prop. 2016/17:122, s. 40.

⁸⁸ Socialstyrelsen (2018), *Förstudie om klagomålshantering i hälso- och sjukvården. Ett enkelt, enhetligt och säkert klagomålssystem som bidrar till lärande.*

⁸⁹ Statskontoret (2019), *Utvärdering av det nya klagomålssystemet inom hälso- och sjukvården. Slutrapport*, 2019:18.

10.5.4 Uppmärksammade problem och begränsningar

I de kontakter utredningen har haft med olika myndigheter och andra aktörer har frågor som rör barns rättigheter inom hälso- och sjukvården varit återkommande. Inte minst har detta uppmärksammats i kontakten med kommuner, regioner och med barn och unga. Utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad har följande problem särskilt uppmärksammats.

- Det råder otydligheter vad gäller barns rättshandlingsförmåga inom hälso- och sjukvården. Det kan leda till svårigheter för barn och unga att få tillgång till vård och behandling. Det innebär också att viktiga beslut om tvång och samtycke överlämnas till vårdpersonal, att det brister i likvärdighet och att barns möjligheter att påverka och utkräva sina rättigheter försvåras. Detta har också påpekats från kommuner och regioner som uppmärksammar svårigheter i verksamheterna avseende frågor som rör samtycke och integritet för barn. Även de otydligheter som uppmärksammats ovan vad gäller tillgång till journaler och digitala tjänster har påpekats.
- Barn och unga upplever att det är svårt att navigera i hälso- och sjukvården och få tillgång till rätt vård och behandling. Särskilt svårt är det för barn som saknar en vårdnadshavare eller annan vuxen vid sin sida. Det brister även i kunskap om var och hur man kan framställa klagomål vid brister och felaktigheter. Det hänger i sin tur samman med bristande information, tillgänglighet och anpassning från myndigheters sida. Noteras kan exempelvis att patientnämnderna, som av regeringen beskrivs som den instans som är bäst lämpad att stödja barn i klagomålsprocessen (se ovan i avsnitt 10.5.3), inte i större utsträckning når ut till barn eller fullt ut har anpassat sin information och tillgänglighet för detta och att det är otydligt vid vilken ålder som barn själva kan vända sig till och kommunicera med patientnämnderna (se bilaga 10 samt avsnitt 8.3.3 och avsnitt 11.4.).

10.5.5 Överväganden och förslag

Utredningens bedömning: Utredningen lämnar inte något förslag som specifikt rör hälso- och sjukvården. De brister som beskrivs avseende behov av kunskap och information av mer generell och övergripande karaktär behandlas i kapitel 11. Svårigheterna för barn som saknar en vårdnadshavare eller annan vuxen vid sin sida behandlas i kapitel 12.

Klagomålssystemet i hälso- och sjukvården har relativt nyligen reviderats och som ovan redogjorts för utvärderats av Socialstyrelsen och Statskontoret. Det har inte i utredningens arbete framkommit uppgifter som rör just barns möjligheter att framföra klagomål som ger anledning att ha synpunkter på klagomålssystemet som sådant. Däremot kan konstateras att det finns brister vad gäller barns tillgång till information, kunskap, råd och möjligheter att få rätt vård och behandling. Detta är inte ett problem som är specifikt för hälso- och sjukvården och behandlas därför i mer generella termer i kapitel 11. Särskilda svårigheter vad gäller rätten till vård och möjligheter att klaga uppstår för barn utan en vårdnadshavare eller annan vuxen vid sin sida. Detta är inte heller ett problem specifikt för hälso- och sjukvården och frågan behandlas i kapitel 12 som rör oberoende barnombud.

Slutligen kan konstateras att det finns otydligheter vad gäller barns rättsliga ställning inom hälso- och sjukvården och att det skulle kunna finnas anledning att ta ett helhetsgrepp på detta med syfte att skapa en enhetlig och rättssäker tillämpning. Att närmare beskriva eller hantera denna typ av komplexa och omfattande frågor inom ramen för denna utredning har inte varit möjligt.

10.6 Avslutande kommentarer och iakttagelser

De rättsområden som beskrivs närmare i detta kapitel har granskats med utgångspunkt i barns processuella förutsättningar att utkräva sina rättigheter. Utredningen har noterat vissa problem och begränsningar som är av mer övergripande karaktär och spänner över flera rättsområden. Hit hör bland annat frågor om barns rättshandlingsförmåga och behovet av tillfälliga ställföreträdare i vissa ärenden – detta behandlas i kapitel 11. En utgångspunkt är vidare att barns möj-

lighet att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barnet har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till information, stöd och ett barnanpassat förfarande. Även detta är frågor av mer övergripande karaktär som omfattar flera områden. De problem och begränsningar utredningen noterat i dessa avseenden redogörs för i kapitel 11.

Under utredningens arbete har det tydligt framgått att barn som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna har särskilt svårt att få de insatser och det stöd de har behov av. Hit hör barn som utsätts för våld, kränkningar eller försummelse från sina vårdnadshavare. Det kan också röra sig om barn som har vårdnadshavare som på grund av exempelvis ohälsa eller egen social utsatthet inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen och rättigheter. Den särskilt utsatta situation det innebär att sakna stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna har varit utgångspunkten när utredningen tagit sig an det uppdrag som redovisas i kapitel 12, det vill säga att se över om det bör etableras barnrättsbyråer eller oberoende barnombud i civilsamhället.

11 Barns möjligheter att utkräva sina rättigheter – övergripande frågor

11.1 Inledning

11.1.1 Uppdrag och utgångspunkter

Utredningens kartläggande uppdrag omfattar möjligheter för barn att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad i domstol eller av förvaltningsmyndighet. I kapitel 8 redogörs för situationer där det typiskt sett kan finnas brister och begränsningar avseende barns möjligheter att utkräva sina rättigheter. Det rör sig framför allt om situationer av processuell karaktär som exempelvis avsaknad av talerätt och partsställning, beslut som inte kan överklagas, prövningar som uteblir om barnets vårdnadshavare, eller annan rättslig företrädare, inte tillvaratar barnets intressen. De rättsområden som beskrivs närmare i kapitel 9 och 10 har granskats med utgångspunkt i dessa situationer och utredningen lämnar en rad förslag på justeringar för att stärka barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden.

Genom den granskning som gjorts på respektive rättsområde har utredningen också noterat problem och begränsningar som är av mer övergripande karaktär och spänner över flera rättsområden. Hit hör frågor om barns rättshandlingsförmåga, ställföreträdarskap och åldersgränser för processbehörighet – för detta redogörs närmare i detta kapitel i avsnitt 11.2. Hit hör också frågor om barns rätt till delaktighet där diskussioner förts om behovet av att reglera detta i bred förfarandelagstiftning – för detta redogörs i detta kapitel i avsnitt 11.3.

Förutom de problem och begränsningar som utredningen noterat av mer processuell karaktär har en genomgående utgångspunkt varit

att barns möjligheter att utkräva sina rättigheter också förutsätter att barn har kunskap om sina rättigheter och hur dessa kan tillvaratas samt har tillräcklig tillgång till information, vägledning och ett barnanpassat förfarande. Även detta är frågor av mer övergripande karaktär som spänner över flera områden. De problem och begränsningar utredningen noterat i dessa avseenden redogörs för i detta kapitel i avsnitt 11.4–11.7.

11.1.2 Vilka rättigheter enligt barnkonventionen aktualiseras

Barnkonventionens centrala artiklar beskrivs översiktligt i kapitel 5. De rättigheter i barnkonventionen som aktualiseras särskilt för vissa rättsområden har därutöver redogjorts kort för under respektive område i kapitel 9–10.

Såvitt gäller de avsnitt i detta kapitel som rör information, kunskap, tillgänglighet och barnanpassade förfaranden aktualiseras särskilt artikel 2, 3, 4, 12 och 42.

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1). En åtgärd omfattar även själva förfarandet. Det innebär bland annat att förfaranden som rör barn måste vara tillgängliga och lämpliga för barn och att miljöer och arbetsmetoder ska anpassas efter ett barns förmåga (för barnanpassade förfaranden redogörs mer utförligt i avsnitt 8.4.4.).

En stat ska vidare enligt artikel 2 respektera och tillförsäkra varje barn de rättigheter som anges i konventionen utan någon åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller vårdnadshavarens hudfärg, kön, språk, funktionsnedsättning med mera. Artikel 4 förpliktar staterna att vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen och artikel 42 anger konventionsstatens skyldighet att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra barnkonventionens bestämmelser allmänt kända.

11.2 Vissa övergripande frågor som rör ställföreträdarskap, åldersgränser för barns processbehörighet med mera

11.2.1 Inledning

Utredningens kartläggande uppdrag omfattar möjligheter för barn att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad i domstol eller av förvaltningsmyndighet. I kapitel 9 och 10 granskas detta närmare såvitt gäller en rad områden, däribland den sociala barn- och ungdomsvården, psykiatriska tvångsvården, och skolan. Under denna genomlysning av olika rättsområden har utredningen observerat övergripande problem som ger anledning att samlat beskriva vissa frågor som rör barns rättshandlingsförmåga, åldersgränser för barns rätt att föra sin talan och komma till tals samt möjligheten till tillfälligt ställföreträdarskap i situationer där barnets vårdnadshavare inte förmår företräda barnets intressen. Frågorna är delvis sammanlänkade och avhandlas därför i samma avsnitt.

Det har inte varit möjligt för utredningen att inom befintlig tidsram på djupet penetrera de komplexa frågor som aktualiseras vad gäller exempelvis barns rättshandlingsförmåga. Nedan beskrivs dock översiktligt rättsläget, de behov eller problem som utredningen identifierat samt varför det finns ett behov av en närmare översyn av vissa frågor. En kort redogörelse görs också av motsvarande regleringar i Finland som skulle kunna tjäna som inspiration i vissa avseenden.

11.2.2 Barns processbehörighet

Närmare om barns processbehörighet redogörs för i kapitel 8. Sammanfattningsvis kan sägas att avsaknaden av processbehörighet medför att barn saknar möjlighet såväl att överklaga beslut från myndigheter, som att inleda ett ärende eller en process hos myndighet eller domstol. I de fall barnet saknar processbehörighet företräds barnet av en ställföreträdare, vanligen barnets vårdnadshavare. I praktiken innebär det att barnet är beroende av att vårdnadshavarna tar initiativ till ett ärende eller process, för barnets talan under processen och vid behov överklagar ett beslut eller en dom.

I den ursprungliga utredning som låg till grund för förvaltningsprocesslagen fanns förslag på en bestämmelse som gjorde det möjligt

med en flexibel processbehörighet. Här föreslogs att barn, oavsett ålder, skulle få föra sin talan i ärenden som rörde deras personliga förhållanden om barnets omdömesförmåga, sakens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt talade för detta.¹ Detta förslag genomfördes dock inte och utgångspunkten är att barn, med vissa undantag, är processbehöriga från 18 års ålder. Ett undantag från detta som gäller oavsett ålder finns för barn som har ett eget hushåll och som får ingå rättshandlingar för detta ändamål (9 kap. 2 a § FB). I vissa medborgarskapsärenden liksom i fråga om adoption krävs barnets eget samtycke från 12 års ålder vilket innebär att barn i viss utsträckning för sin egen talan i dessa ärenden (7 § lag (2001:82) om svenskt medborgarskap respektive 4 kap. 7 § FB). Undantag från huvudregeln att barn saknar processbehörighet finns i övrigt i vissa fall för den som är 16 år och i ytterligare några fall från 15 år.

Barn som har fyllt 16 år har rätt att föra sin talan i vissa mål och ärenden knutna till den rätt att förfoga över viss egendom som finns i föräldrabalken. Barn som har fyllt 16 år har också rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt skollagen, vilket av myndigheter på skolområdet också tolkas som att detta är den åldersgräns där barnet kan föra sin egen talan. Det innebär att elever som har fyllt 16 år kan initiera ärenden hos Skolväsendets överklagandenämnd och att Skolinspektionen, Beo och Skolväsendets överklagandenämnd i sina ärenden kan kommunicera enbart med eleven utan vårdnadshavares samtycke (se närmare i bilaga 10 och i kapitel 8). Barn som har fyllt 16 år har även rätt att föra sin egen talan i mål om bistånd och sysselsättning enligt lagen om mottagande av asylsökande m.fl.

Barn från 15 års ålder är straffmyndiga, vilket även innebär att de är behöriga att agera inom ramen för en brottmålsprocess. Vidare har barn från 15 års ålder rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen.

I praxis har det även godtagits att barn under 15 år, genom sin ställföreträdare och offentliga biträde, överklagar beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU trots att ställföreträdarens egen uppfattning var att beslutet skulle bestå.² Detta om barnet har uppnått viss mognad och klart gett uttryck för sin ståndpunkt. Detta är en praxis som ger barn i dessa mål en slags partiell processbehörighet. De saknar som utgångspunkt rätt att initiera ärenden men när de väl

¹ Se SOU 1964:27.

² Se HFD 2014 ref. 38.

har en ställföreträdare kan de anses ha uppnått en sådan mognad att de har rätt att föra sin egen talan oavsett ställföreträdarens uppfattning.

11.2.3 Ställföreträdarskap

Barns rätt att komma till tals i frågor om ställföreträdarskap

I föräldrabalken regleras olika former av ställföreträdarskap för barn. För detta redogörs närmare i kapitel 8.

Barns delaktighet, rätt att anhängiggöra ärenden och komma till tals när det gäller frågor om ställföreträdarskap är beroende av om barnet fyllt 16 år, vilket är den åldersgräns som i flera avseenden gäller inom förmyndarskapsrätten. En ansökan om förordnande eller entledigande av en förmyndare får exempelvis göras av bland annat barnets vårdnadshavare, barnets närmsta släktingar, överförmyndaren och barnet själv, om han eller hon fyllt 16 år. I ett sådant ärende ska rätten ge ett barn som fyllt 16 år tillfälle att yttra sig, om det kan ske (10 kap. 18 § FB).

I viktiga frågor ska förmyndaren, om det lämpligen kan ske, höra den omyndige, om han eller hon har fyllt 16 år (12 kap. 7 § FB). Motvarande gäller för god man och förvaltare enligt samma bestämmelse och även för gode män för ensamkommande barn (enligt 12 § lagen om god man för ensamkommande barn.) I förarbetena till bestämmelsen i föräldrabalken anges att även ett barn som är under 16 år bör höras, om barnet har nått tillräcklig mognad och det är fråga om åtgärder som är av vikt för barnet personligen.³

Innan överförmyndaren tar ställning till om samtycke ska lämnas till en förvaltningsåtgärd av större vikt, ska den omyndige om han eller hon har fyllt 16 år beredas tillfälle att yttra sig om det kan ske utan avsevärd tidsförlust (16 kap. 9 § FB). Det finns inte något uttryckligt förbud att höra barnet vid en lägre ålder än 16 år men inte heller någon skyldighet.

Barnkonventionsutredningens slutsats var att vissa bestämmelser om förmyndarskap (till exempel 10 kap. 18 § FB) inte var förenliga med barnkonventionens krav på att barn ska beredas möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter genom att höras på det sätt som avses i

³ Prop. 1993/94:251, s. 215.

artikel 12.2 och att andra bestämmelser (till exempel 12 kap. 7 § FB) visserligen inte var oförenliga men skulle tjäna på att skrivas om.⁴

Ställföreträdarutredningen

Regelverket för gode män och förvaltare har nyligen setts över av Ställföreträdarutredningen, vars betänkande remitterades under 2021 och nu är under beredning i Regeringskansliet.⁵ Uppdraget var inte att se över systemet som helhet utan att uppmärksamma vissa områden där det finns problem och brister. Förslagen syftar bland annat till att ge stärkt ställning för huvudmännen och bättre möjligheter att rekrytera och behålla kompetenta ställföreträdare. Såvitt gäller barn föreslås att god man ska förordnas för ensamkommande barn oavsett om de söker uppehållstillstånd i Sverige eller inte och att barn som ska stanna snabbt ska få en särskilt förordnad vårdnadshavare.

Frågan om åldersgränser för barns delaktighet berörs också och här konstaterar utredningen att deras uppdrag framför allt har varit att utreda ställföreträdarskapsfrågor för vuxna och bedömningen är att frågan om vilka åldersgränser som bör gälla i föräldrabalken kräver både ett helhetsgrepp och noggranna överväganden med utgångspunkt i barnrättsperspektivet. Förmyndarskapsrättens åldersgränser bör därför behandlas i ett sammanhang där just förmyndarskap är i fokus eller där samtliga åldersgränser i föräldrabalken tas upp. Utredningen föreslår av detta skäl inga förändringar när det gäller åldersgränser.⁶

Tillfälliga ställföreträdare vid intressekonflikter

När det i ett visst ärende finns potentiella intressekonflikter mellan barn och vårdnadshavare har lagstiftaren i några sammanhang valt att skapa lösningar som ger barnet en tillfällig företrädare som rättsligt företräder barnet i den specifika processen.

LVU har en sådan lösning i och med att ett offentligt biträde för barn som inte fyllt 15 år utan särskilt förordnande blir barnets ställföreträdare. Barn som saknar egen processbehörighet företräds alltså inte av vårdnadshavaren eftersom det typiskt sett kan finnas intresse-

⁴ SOU 2020:63, s. 52 och 561–599 f.

⁵ SOU 2021:36.

⁶ SOU 2021:36, s. 212 f.

motsättningar mellan barn och vårdnadshavare i mål och ärenden enligt LVU. En motsvarande lösning har konstruerats för vissa brottmål genom lagen om särskild företrädare för barn. En sådan företrädare utses vid brott mot ett barn när en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet eller kan befaras inte kunna tillvarata barnets rätt på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet. Den särskilda företrädaren övertar vårdnadshavarnas befogenheter under förundersökningen och rättegången samt vid åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning.

En ytterligare möjlighet att förordna om en tillfällig företrädare för barn är föräldrabalkens reglering som innebär att en god man kan förordnas för ett barn i vissa fall av intressekonflikter mellan barnet och barnets företrädare. (11 kap. 2 § FB). Paragrafens första stycke avser situationer när barnet och förmyndaren (i normalfallet vårdnadshavaren) eller dennes make/sambo har del i ett oskiftat dödsbo. Det andra stycket gäller när det är fråga om en rättshandling eller rättegång mellan ett barn och förmyndaren, förmyndarens make eller sambo eller någon som förmyndaren företräder. Det tredje stycket, slutligen, reglerar möjligheten att även i *andra fall* förordna om en tillfällig god man när den enskilde, det vill säga barnet, har ett intresse som strider mot företrädaren eller dennes make/sambos intresse. I alla dessa fall ska en god man förordnas av överförmyndaren.

Stycke ett och två reglerar intressekonflikter mellan barnet och dess förmyndare, det vill säga ekonomiska angelägenheter. Såvitt gäller möjligheten att förordna om god man enligt tredje stycket bör noteras att här uttryckligen även nämns vårdnadshavare vid sidan av förmyndare. I praktiken är detta ofta samma person men att vårdnadshavare nämns kan tolkas som att en god man också kan förordnas i angelägenheter som ingår i vårdnadsansvaret och inte i förmyndaransvaret. Det var också detta som var avsikten när bestämmelsen justerades och "vårdnadshavare" tillkom vid sidan av förmyndare i uppräknningen över personer som barnet kan ha en intressekonflikt till.⁷ I praxis har regleringen, i sin tidigare lydelse i dåvarande 18 kap. 2 § FB, ansetts innebära att en god man kan förordnas att rättsligt företräda barn i LVU-mål, det vill säga angelägenheter som vi i dag betraktar som en del av vårdnadsansvaret.⁸

⁷ NJA II 1995, s. 23.

⁸ RÅ 83 2:19.

Som beskrivs i avsnitt 10.4 är det också på detta sätt Migrationsverket tolkar 11 kap. 2 § tredje stycket FB och det är med stöd av denna bestämmelse myndigheten anmäler behov av god man vid intressemotsättningar mellan barn och vårdnadshavare. Exempel på situationer när detta kan vara aktuellt är, enligt Migrationsverkets rättsliga ställningstagande, när barnets återopade skyddsbehov är direkt hänförligt till den medsökande föräldrarnas beteende gentemot barnet och vid barnspecifika skyddsgrunder som fara för könsstypning, tvångsgifte, barnåktenskap och hedersbrott.⁹

Den nuvarande placeringen av bestämmelsen i 11 kap. 2 § tredje stycket FB liksom omständigheten att det är överförmyndaren som fattar beslut i frågan kan, trots vad som ovan anförts, också tolkas som att bestämmelsen bara ger utrymme för att förordna om tillfällig god man vid intressemotsättningar mellan barn och förmyndare, det vill säga att den inte kan användas vid intressemotsättningar i exempelvis migrationsmål eller andra förvaltningsrättsliga ärenden som inte rör förmyndarskapsfrågor. Möjligtvis är detta också skälet till att det, enligt vad utredningen erfarit i samtal med myndigheter och andra aktörer, är svårt att få en tillfällig god man förordnad vid intressemotsättningar mellan barn och vårdnadshavare. Rättsläget kan sammanfattningsvis betraktas som otydligt. Något som ytterligare komplicerar detta är att frågor om vårdnad handläggs av socialnämnden samtidigt som överförmyndaren är behörig i frågor om förmyndarskap.

11.2.4 Finland

I Finland är barn som utgångspunkt processbehöriga från 15 års ålder vilket också är åldersgränsen för straffmyndighet. Från denna ålder får barn föra talan enligt den finska motsvarigheten till förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken. I tvångsvårdsärenden, motsvarande svenska LVU- respektive LPT-processer, får barn föra sin talan när de har fyllt 12 år.

En motsvarighet till möjligheten att förordna om en tillfällig god man enligt 11 kap. 2 § FB finns i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (8.4.1983/361). Barn kan förordnas en så kallad intressebevakare som i stället för vårdnadshavaren företräder barnet

⁹ Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*, RS/060/2021, s. 16.

i ett ärende som gäller barnets person om 1) vårdnadshavaren på grund av jäv eller sjukdom eller av någon annan orsak är förhindrad att företräda barnet och 2) förordnande av intressebevakare behövs för att saken ska kunna utredas eller för att barnets bästa i övrigt ska kunna tillgodoses. Jäv innebär att det finns en konflikt mellan vårdnadshavarens intresse och barnets intresse i ärendet.

Bestämmelser om förordnande av intressebevakare för en viss process finns också i motsvarande förvaltningsprocesslagen och rättegångsbalken. En förvaltningsdomstol ska på eget initiativ, i samband med det ärende som behandlas, förordna om en intressebevakare för barnet om vårdnadshavaren (eller annan laglig företrädare) är jävig eller av någon annan orsak inte kan föra talan i ärendet.

Barns ställning i finsk rätt beskrivs närmare i kapitel 8.

11.2.5 Uppmärksammade problem och begränsningar

Utifrån utredningens uppdrag att identifiera begränsningar som hindrar eller försvårar barns möjligheter att få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad har följande problem uppmärksammats.

- Barn vittnar om varierande engagemang och kompetens hos gode män och förmyndare, de upplever att de blir utlämnade till en person som får oerhört stor betydelse och makt i deras liv samtidigt som de har små möjligheter att påverka förfarandet. I förfaranden som rör förordnande eller entledigande av en förmyndare och god man samt hantering av samtycke till viktigare åtgärder säkrställs inte i lagstiftningen att barn under 16 år ges möjlighet att komma till tals. Detta är, utifrån utredningens uppdrag, särskilt problematiskt eftersom barns möjlighet att utkräva sina rättigheter på en rad andra rättsområden kan vara beroende just av en rättslig företrädare som tillvaratar barnets intressen.
- Det uppkommer på en rad olika områden problem när barn som saknar processbehörighet företräds av vårdnadshavare som av olika skäl inte kan eller förmår företräda barnet i det enskilda ärendet, exempelvis för att det finns intressemotsättningar. Det har konstruerats lösningar för detta i LVU-mål och brottmål. Utredningen lämnar också (i kapitel 9) förslag som innebär att barn kan få en tillfällig företrädare (i sitt offentliga biträde) i LPT-mål samt

vissa ärenden enligt socialtjänstlagen. Situationen att barn och vårdnadshavare kan ha motstående intressen eller att vårdnadshavaren av andra skäl inte kan företräda barnet kan dock uppkomma i många andra situationer och här saknas en fullgod lösning i svensk rätt.

- Det finns ingen tydlig logik för de åldersgränser som gäller för barns processbehörighet på olika områden. Det framstår särskilt för barn som svårbegripligt varför de å ena sidan som 15-åringar kan vara straffmyndiga och ha rätt att föra sin talan i en LVU-process men samtidigt inte ha rätt att föra sin talan i exempelvis skolfrågor förrän ett år senare och inte i mål om exempelvis socialförsäkringsförmåner innan de fyller 18 år. Det är ett otydligt system som är svåröverblickbart för både barn och myndigheter. Den partiella processbehörighet som barn från cirka 12–13 års ålder fått i LVU-mål genom Högsta Förvaltningsdomstolens praxis innebär också att det skulle kunna ifrågasättas om inte barn i stället, liksom i Finland, bör ges full processbehörighet i denna typ av mål från exempelvis 12 års ålder.

11.2.6 Överväganden och förslag

Möjligheterna att förordna en tillfällig företrädare för barn vid intressemotsättningar mellan barn och vårdnadshavare bör utredas

Utredningens bedömning: Det finns ett behov av att underlätta möjligheten att förordna en tillfällig företrädare för barn i ärenden och mål där barn och vårdnadshavare, eller annan rättslig företrädare, har intressemotsättningar eller där det annars finns skäl att anta att barnets företrädare inte kan bevaka barnets intressen. Av både effektivitetsskäl och rättssäkerhetsskäl bör övervägas om denna typ av förordnanden, liksom i Finland, ska kunna beslutas av den domstol som handlägger det aktuella målet. En översyn bör göras av föräldrabalkens bestämmelser om förmyndarskap och möjligheterna att förordna en tillfällig företrädare för barn bör utredas.

I ärenden och mål hos förvaltningsmyndigheter och domstolar uppstår ibland situationer där barn och vårdnadshavare har intressemotsättningar eller där vårdnadshavaren av andra skäl inte förmår

företräda barnets intresse i det enskilda ärendet. Icke processbehöriga barn i denna situation kan ha stora svårigheter att initiera ärenden för att få vissa insatser eller visst stöd och har även svårigheter att överklaga beslut och på andra sätt utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Barnrättskommittén menar att när ett barn vill uttrycka sina åsikter, och denna rättighet uppfylls genom en företrädare, är det företrädarens skyldighet att förmedla barnets åsikter korrekt. I situationer där barnets åsikter står i konflikt med företrädarens åsikter bör det enligt kommittén finnas en procedur som gör så att barnet kan kontakta en myndighet som vid behov kan ordna en separat företrädare åt barnet, exempelvis en god man.¹⁰

I vissa situationer i svensk rätt har intressemotsättningar mellan barn och deras företrädare hanterats genom att barnet ges en tillfällig företrädare. Så är fallet i mål och ärenden enligt LVU och i vissa brottmål. Även i andra ärenden och mål kan det dock uppstå situationer med intressemotsättningar eller bristande förmåga från vårdnadshavarens sida att företräda barnet, exempelvis på grund av ohälsa. Denna typ av situationer kan som redogörs för i avsnitt 10.4 uppkomma i migrationsprocessen men även på många andra förvaltningsrättsliga områden, exempelvis i ärenden enligt socialtjänstlagen och LSS.

Migrationsverket anmäler i denna typ av situationer ett behov av tillfällig god man till överförmyndaren i enlighet med 11 kap. 2 § FB. Utredningen har övervägt möjligheten att utvidga möjligheten att förordna om tillfällig god man enligt nämnda bestämmelse med syfte att förtydliga i vilka typer av situationer detta skulle kunna aktualiseras och möjliggöra för barn att själva påkalla behov av en tillfällig företrädare. Nackdelen med en sådan lösning är flera. Som framgår ovan är det inte självklart att det ingår i överförmyndarens befogenheter att förordna om tillfällig god man för uppgifter som ingår i vårdnadsansvaret. Det är vidare en både ur effektivitetssynpunkt och rättssäkerhetsperspektiv mindre lyckad lösning att en sådan utvidgad möjlighet till inskränkning av vårdnadshavarens befogenhet hanteras av kommunens överförmyndare och inte av domstol.

I finsk rätt kan en tillfällig företrädare för barnet förordnas i ett visst ärende eller mål både i allmän domstol och förvaltningsdomstol. En förvaltningsdomstol ska på eget initiativ, i samband med det ärende som behandlas, förordna om en så kallad intressebevakare för

¹⁰ CRC/C/GC/14, p. 90.

barnet om vårdnadshavaren (eller annan laglig företrädare) är jävig eller av någon annan orsak inte kan föra talan i ärendet. En motsvarande reglering skulle kunna införas för svensk förvaltningsdomstol och allmän domstol som i pågående mål, eller efter ansökan från handläggande myndighet eller berört barn, får möjlighet att förordna om en tillfällig företrädare för ett barn i ett visst ärende. Det är en tilltalande lösning som ger förutsättning för rättssäkra prövningar och samtidigt kan fånga upp en grupp särskilt utsatta barn oavsett i vilken typ av ärende hos myndighet eller domstol som problematiken uppstår. Utredningens bedömning är att behovet av att förordna om tillfälliga företrädare inte kommer att uppkomma särskilt ofta och därmed inte heller generera höga kostnader. Däremot skulle det utgöra en stor förbättring av rättssäkerheten för de barn som har vårdnadshavare som på grund av intressekonflikter, oförmåga eller andra skäl inte kan bevaka barnets intressen i vissa ärenden. Det skulle också underlätta och effektivisera handläggningen för de myndigheter som hanterar ärenden där denna typ av situation ibland förekommer.

Det har inte inom ramen för denna utredning varit möjligt att ta fram ett förslag på hur ett tillfälligt företräderskap i enlighet med vad som beskrivs ovan skulle kunna utformas. Detta kräver en närmare översyn av bland annat föräldrabalken och med fördel även en fördjupad förståelse för hur systemet med tillfälliga företrädare i praktiken fungerar i Finland och i andra länder som har motsvarande lösningar. För att skapa förutsättningar för barn att utkräva sina rättigheter även i situationer där de av olika skäl inte kan företrädas av vårdnadshavaren bör det enligt utredningens bedömning initieras en sådan översyn.

Vissa frågor som rör barns processbehörighet och rätten att komma till tals bör utredas närmare

Utredningens bedömning: Åldersgränserna för barns processbehörighet bör ses över med syfte att skapa ett enhetligt och sammanhängande system. Det bör övervägas att, som i Finland, låta 15 år vara utgångspunkten för barns processbehörighet och därutöver en lägre ålder i tvångsvårdsärenden. Dessutom bör barns rätt att komma till tals oavsett ålder säkerställas i frågor som rör förmyndar- och godmanskap i föräldrabalken.

Barn vittnar om varierande engagemang och kompetens hos gode män och förmyndare, de upplever att de blir utlämnade till en person som får oerhört stor betydelse och makt i deras liv samtidigt som de har små möjligheter att påverka förfarandet. I förfaranden som rör förordnande eller entledigande av en förmyndare och god man samt hantering av samtycke till viktigare åtgärder säkerställs inte i lagstiftningen att barn under 16 år ges möjlighet att komma till tals. Detta är, utifrån utredningens uppdrag, särskilt problematiskt eftersom barns möjlighet att utkräva sina rättigheter på en rad andra rättsområden kan vara beroende just av en rättslig företrädare som tillvaratar barnets intressen.

Förmyndarskapsrättens åldersgränser bör enligt utredningens bedömning behandlas i ett sammanhang där samtliga åldersgränser i föräldrabalken tas upp.¹¹ Det har inte varit möjligt att inom ramen för denna utredning göra en sådan översyn. Åldersgränserna i föräldrabalken rör både barns rättshandlingsförmåga och i vissa fall även barns processbehörighet eftersom barn exempelvis kan föra talan rörande egendom som de förfogar över. En översyn av åldersgränserna i föräldrabalken kan därför med fördel ske samtidigt med en översyn av övriga åldersgränser för barns processbehörighet.

Som nämnts saknas också enhetlighet och en tydlig logik för de åldersgränser som gäller för barns processbehörighet på olika områden. Det framstår särskilt för barn som svårbegripligt varför de å ena sidan som 15-åringar kan vara straffmyndiga och ha rätt att föra sin talan i en LVU-process men samtidigt inte ha rätt att föra sin talan i en rad andra mål som kan vara av minst lika stor betydelse för barnet. Det bör övervägas att, liksom i Finland, låta straffmyndighetsåldern utgöra utgångspunkt för barns processbehörighet. Det skulle i så fall innebära att barn i samtliga mål och ärenden enligt exempelvis förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen och ärendelagen skulle ha möjlighet att själva initiera ärenden, föra sin talan och överklaga beslut. En sådan processbehörighet kan tillkomma barnet jämte vårdnadshavaren.

En annan möjlighet som kan övervägas är att, liksom i den ursprungliga utredning som låg till grund för förvaltningsprocesslagen, införa en flexibel processbehörighet där barn, oavsett ålder, jämte vårdnadshavaren får föra sin talan i ärenden om sina personliga förhållanden om barnets omdömesförmåga och sakens beskaffenhet talar

¹¹ Jfr bedömningen som görs av ställföreträdarutredningen i SOU 2021:36, s. 212 f.

för detta. Detta kan också kombineras med en fast åldersgräns. En sådan lösning finns för barnavårds mål i Norge, utgångspunkten är att barn kan föra sin talan som part från 15 år men yngre barn kan samtidigt ges en motsvarande möjlighet om hänsynen till barnet kräver detta.

Vid en samlad översyn av åldersgränserna för barns processbehörighet bör också övervägas om det finns skäl att, liksom i Finland, låta barn få föra sin talan själva från 12 års ålder i mål enligt LPT och LVU. För detta talar såvitt gäller LPT att detta är den ungefärliga ålder från vilken barn i dag kan bli föremål för psykiatrisk tvångsvård. Det skulle alltså i stor utsträckning lösa den problematik som beskrivs i avsnitt 9.3 som innebär att yngre barn i dag anses kunna motsätta sig vård (och därmed bli föremål för tvångsvård) men samtidigt inte själva får föra sin talan i denna fråga. Såvitt gäller mål och ärenden enligt LVU har barn yngre än 15 år i praxis erkänts rätt att under vissa omständigheter överklaga beslut genom sin ställföreträdare även om ställföreträdaren har en annan uppfattning. Detta innebär en slags partiell processbehörighet som ger barn möjlighet att utifrån en mognadsbedömning överklaga beslut samtidigt som de inte har rätt att initiera ärenden eller höras i domstol. Detta har också lett till en delvis spretig underrättspraxis och lämnar utrymme för viss osäkerhet om vem som ska avgöra om barnet har tillräcklig mognad och hur en sådan bedömning görs.¹² I praktisk tillämpning i underrätterna kan gränsen för när barn ges denna rätt att överklaga beslut sägas gå ungefär vid 12–13 års ålder. Att reglera att barn helt enkelt blir processbehöriga och får föra sin talan i dessa mål från exempelvis 12 års ålder skulle skapa ökad förutsägbarhet.

Sammanfattningsvis finns som framgår många aspekter som behöver belysas och närmare granskas vad gäller åldrar för barns processbehörighet, de åldersgränser som i övrigt finns i föräldrabalken samt barns rätt att komma till tals i förfaranden som rör förmyndar- och godmanskap. För att säkerställa barns möjlighet att utkräva sina rättigheter bör en sådan översyn initieras.

¹² Jfr exempelvis Kammarrätten i Göteborg, beslut den 2 mars 2021, mål nr 7298-20, Kammarrätten i Stockholm, dom den 17 januari 2022, mål nr 8680-21 och Kammarrätten i Jönköping, dom den 19 mars 2021, mål nr 4133-20.

11.3 Barns rätt till delaktighet och information i enskilda ärenden

11.3.1 Bakgrund

Barns rätt till delaktighet består av flera delar. Rätten till information, rätten att komma till tals och rätten till inflytande utifrån ålder och mognad. Ett barn som är part i ett ärende eller mål har möjlighet till information och delaktighet i egenskap av part. Barn som är processbehöriga har därmed samma *personliga* rätt till delaktighet som andra parter, exempelvis att med stöd av förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen begära en muntlig förhandling eller delges beslut. För de fall barnet i stället företräds av vårdnadshavarna tillkommer dock partsrättigheterna barnet genom dess företrädare. Vårdnadshavarna ska i detta uppdrag, liksom i andra sammanhang där de fullgör sitt vårdnadsansvar, ta hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med barnets stigande ålder och utveckling i enlighet med vad som föreskrivs i 6 kap. 11 § FB.

Varken i förvaltningslagen, förvaltningsprocesslagen, ärendelagen eller rättegångsbalken, det vill säga vår generella förfarandelagstiftning, finns särskilda regleringar som specifikt rör barns personliga rätt till delaktighet när de saknar processbehörighet. Bestämmelser för att garantera barns rätt till delaktighet återfinns däremot, med varierande lydelse och innebörd, i lagstiftning som rör specifika områden.

I bestämmelserna som reglerar barns rätt att komma till tals i migrationsärenden (1 kap. 11 § UtlL) respektive i vårdnadsfall (6 kap. 19 § FB) har barns rätt att komma till tals försetts med ett olämplighetsrekvisit som medger undantag från rätten att komma till tals om det bedöms olämpligt.

Barnrättighetskommittén har upprepade gånger rekommenderat Sverige att ta bort nämnda olämplighetsundantag.¹³ Frågan har också lyfts av tidigare utredningar. Barnkonventionsutredningen, vars uppdrag inte var att lämna förslag, konstaterade att föräldrabalkens dåvarande regleringar inte säkerställde barns delaktighet i processen fullt ut och såg bland annat utrymmet för en lämplighetsbedömning som en brist i detta hänseende.¹⁴ Barnrättighetsutredningen såg inte närmare på barns delaktighet i vårdnadsfall men föreslog en juster-

¹³ Se senast CRC/C/SWE/CO/6-7, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, p. 20 b.

¹⁴ SOU 2020:63, s. 417.

ing av regleringarna av barns rätt att komma till tals i utlänningslagen med innebörden att olämplighetsrekvisitet skulle tas bort och att bestämmelsen i stället skulle ange att barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Den dåvarande regeringen gick inte vidare med betänkandets förslag i denna del.¹⁵

Barnrättighetsutredningen lämnade även förslag på att det i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen skulle införas nya bestämmelser om att ett barn ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet samt att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.¹⁶ Inte heller detta förslag genomfördes.¹⁷

Motsvarande förslag om generella regleringar av barns rätt till delaktighet har varit föremål för diskussion och förts fram av andra aktörer, bland annat av Barnombudsmannen som i samband med att myndigheten tillstyrkte barnrättighetsutredningens förslag också föreslog att det skulle utredas att införa motsvarande skrivningar i rättegångsbalken.¹⁸

11.3.2 Utredningens förslag i kapitel 9 och 10

Frågan om barns rätt och möjlighet till delaktighet har varit en av de centrala aspekterna i den granskning som utredningen gjort av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden. Utredningen har i kapitel 9 och 10 lämnat en rad förslag som rör barns rätt till delaktighet. Nedan sammanfattas dessa förslag:

- Barn som inte fyllt 15 år får en tydlig rätt till information om beslut och hur dessa kan överklagas i mål och ärenden enligt LPT och LVU. Detta blir ett komplement till den rätt till delgivning av beslut och information om överklagandemöjligheter som en part har enligt förvaltningslagen (33 §). Bedömningen är att det är i mål och ärenden där yngre barn kan förordnas en ställföreträdare som detta uttryckligen måste regleras för att yngre barn ska kunna tillgodogöra sig sin rätt att överklaga.

¹⁵ Prop. 2017/18:186, s. 58.

¹⁶ SOU 2016:19, s. 29 f.

¹⁷ Prop. 2017/18 :186, s. 58.

¹⁸ Barnombudsmannen, remissyttrande till SOU 2016:19, dnr 3.9:0283/16.

- Yngre barns rätt att höras i domstol i mål enligt LPT och LVU förstärks. Barn under 15 år *bör* enligt lämnat förslag höras om de vill det och inte kan antas ta skada.
- Barn i migrationsprocessen ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet och barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Förslaget innebär att det så kallade olämplighetsrekvisitetet i 1 kap. 11 § UtlL tas bort.
- Informationen till barn ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen. Detta förtydligas i LPT, LSS, LVU, socialtjänstlagen och utlänningsförordningen.

Utöver dessa konkreta förslag som tar sikte särskilt på barns delaktighet lämnas en rad förslag som förtydligar och stärker rätten till offentligt biträde samt förslag som möjliggör överklagande av beslut för barn som inte är processbehöriga. Även detta är förslag som indirekt stärker barns rätt till delaktighet. Dessutom rekommenderas en översyn av barns rättsliga ställning i vårdnadsfall och barns rätt till delaktighet i frågor om ställföreträdarskap.

11.3.3 Frågan om justeringar i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen

Under utredningens gång har diskussioner förts om möjligheten att reglera barns rätt till delaktighet även i generell förfarandagstiftning. Givet de områden utredningen prioriterat har frågan framför allt varit om sådana regleringar behövs i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen. Utredningens uppfattning är dock att detta medför vissa svårigheter. Att förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen träffar ett så stort antal vitt skilda områden, ärende- och måltyper innebär att det är svårt att förutse konsekvenserna och träffsäkerheten med en sådan regleringen samt vilka tolkningssvårigheter som kan uppkomma på olika områden. Att förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen är subsidiära i relation till speciallagstiftning, som kan innehålla regleringar om barns delaktighet med varierande lydelse, kan också komma att medföra tolkningssvårigheter rörande vilka be-

stämmelser som gäller om man inte samtidigt går in och justerar i speciallagstiftning. Detta talar sammantaget för att det är en framkomligare väg att justera barns rätt till delaktighet i relevant lagstiftning på områden där barns rättigheter ofta aktualiseras. Något förslag om justeringar i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen lämnas därför inte.

11.4 Myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga

11.4.1 Inledning

Vikten av tillgänglighet och anpassad information

En förutsättning för att barn ska kunna utkräva sina rättigheter är att centrala myndigheter är tillgängliga för barn och anpassar information och bemötande till barns förutsättningar.

Vikten av insatser för information och tillgänglighet betonas i den av riksdagen antagna strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige.¹⁹ Här anförs bland annat att det för att barnets rättigheter ska tillgodoses krävs att myndigheter, regioner och kommuner inom sina verksamhetsområden förmedlar och tillhandahåller anpassad information till barn om deras rättigheter och om hur rättigheterna kan tillgodoses. Det gäller såväl i enskilda ärenden som i frågor där barn som kollektiv är berörda.

Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats, genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Brister i myndigheters information, tillgänglighet och anpassning till barns förutsättningar har varit ett återkommande tema i många

¹⁹ Prop. 2009/10:232, bet. 2010/11:SoU3, rskr. 2010/11:35.

barns berättelser. Många barn och unga berättar om svårigheter att hitta relevant information, svårigheter att förstå den information som lämnas och inte minst svårigheter att komma i kontakt med myndigheter eller hitta information om kontaktvägar.

11.4.2 Tidigare och pågående projekt för myndigheters tillgänglighet och anpassning till barn och unga

Sedan 2017 pågår ett kunskapslyft för barnets rättigheter. Syftet är att höja kunskapen och stärka kompetensen om barnkonventionen i statliga myndigheter, kommuner och regioner. Sedan 2017 har totalt 27 statliga myndigheter haft uppdrag inom ramen för kunskapslyftet. Barnombudsmannen har haft en central roll i kunskapslyftet för barnets rättigheter genom att myndigheten av regeringen getts i uppdrag att stödja statliga myndigheter, kommuner och regioner i arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i verksamheterna.

I Barnombudsmannens uppdrag riktade mot kommuner och regioner har bland annat ingått att erbjuda stöd för utveckling av metoder och arbetsformer för tillämpning av barnets rättigheter inom verksamhetsområden för kommuner och regioner som berör barn. I uppdraget ingår också att sprida lärande exempel avseende tillämpningen av barnets rättigheter inom olika verksamhetsområden, till exempel om metoder och arbetsformer för att pröva barnets bästa och för att höra barn i beslutsprocesser.²⁰ I Barnombudsmannens uppdrag riktade mot statliga myndigheter har bland annat ingått att erbjuda stöd till myndigheterna vad gäller analys av utvecklingsbehov och genomförande av utvecklingsarbete avseende tillämpning och integrering av barnets rättigheter i deras verksamhet liksom att erbjuda stöd till myndigheterna rörande ändamålsenlig vägledning, kunskap och kompetens avseende tolkning och tillämpning av barnets rättigheter. Det har även ingått i uppdraget att erbjuda stöd till myndigheterna vad gäller att göra sina verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn.²¹ Uppdraget till Barnombudsmannen avsåg initialt perioden 2017–2019 men myndigheten har därefter fått fortsatta uppdrag att stödja statliga myndigheter under åren 2020–2023.

Länsstyrelsen ska stödja kommuner och regioner i arbetet med att tillämpa barnets rättigheter. År 2019 fick Länsstyrelsen i Dalarnas

²⁰ Regeringsbeslut 2016-12-20, dnr S2016/07874/FST.

²¹ Regeringsbeslut 2016-12-20, dnr S2016/07875/FST.

län i uppdrag av regeringen att, i samverkan med Barnombudsmannen, stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och regioner. I uppdraget har ingått att bland annat utveckla och sprida befintliga metoder och rutiner för att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i praktiken på alla länsstyrelser och att vid nätverksträffar och andra forum möjliggöra samordning och erfarenhetsutbyte avseende hur tillämpningen av barnets rättigheter säkerställs i praktiken i kommuner och regioner.²²

I samband med inkorporeringen av barnkonventionen konstaterade regeringen i propositionen att det var av stor vikt att öka barns kunskaper om sina rättigheter och att höja kompetensen hos offentliga aktörer. Av propositionen framgår också att regeringen avsåg att följa utvecklingen och behovet av fortsatt kunskapsstöd till statliga myndigheter och effekten av kunskapslyftet inom kommuner och regioner.²³ Som ett led i detta har Statskontoret av regeringen getts i uppdrag att följa upp och analysera kunskapslyftet för barnets rättigheter i statliga myndigheter, regioner och kommuner.²⁴ Uppdraget delrapporterades den 15 maj 2023 och ska slutredovisas den 15 oktober 2023. I uppdraget ingår bland annat att analysera hur stödet från Barnombudsmannen och länsstyrelserna har fungerat, analysera behovet av fortsatt kunskapsstöd och lämna förslag på hur strukturen för ett långsiktigt kunskapsstöd till statliga myndigheter, kommuner och regioner kan utvecklas.

11.4.3 Utredningens enkät till myndigheter

Bakgrund och genomförande

Barnombudsmannen publicerade 2016 en kartläggning av barns och ungas klagomöjligheter som bland annat baserades på en myndighetsenkät med syftet att belysa barns möjligheter att vända sig till olika myndigheter med klagomål eller frågor.²⁵ Utredningen har följt upp resultatet av denna undersökning med en motsvarande enkät kompletterad med ett antal ytterligare frågor (se bilaga 10). Enkäten

²² Regeringsbeslut 2019-06-27, dnr A2019/01274/MRB.

²³ Prop. 2017/18:186, s. 98–106.

²⁴ Regeringsbeslut 2022-06-30, dnr S2022/03183.

²⁵ Barnombudsmannen (2016), *Barns och ungas klagomöjligheter, Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks*.

skickades till i stort sett samma myndigheter som Barnombudsmannen vände sig till 2016, detta för att kunna jämföra resultaten och se vilka eventuella förändringar som skett. Med utgångspunkt i utredningens uppdrag och prioriteringar valde utredningen att därutöver skicka enkäten till ytterligare ett antal myndigheter för att bredda och fördjupa bilden av barn och ungas möjligheter att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks.

Myndigheter som besvarat utredningens enkät och som även tidigare besvarat Barnombudsmannens enkät: Barn- och elevombudet, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Förvaltningsrätten i Stockholm, Inspektionen för vård och omsorg, Justitiekanslern, Luleå Tingsrätt, Skolinspektionen, Skolväsendets överklagandenämnd, Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden samt Patientnämnderna i Norrbotten, Västmanland och Uppsala.

Övriga myndigheter som besvarat utredningens enkät: Barnombudsmannen, Försäkringskassan, Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skatteverket, Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Överförmyndarnämnden i Malmö samt 15 socialnämnder från olika delar av landet.

Sammanfattning och jämförelse

Statliga myndigheter, patientnämnd och överförmyndarnämnd

Sammanställningen av den enkätundersökning som Barnombudsmannen genomförde 2016 visar att det då var få myndigheter som tycktes ha gjort någon särskild barnanpassning av sin verksamhet. Förfarandet var i stort detsamma för barn och vuxna vad gällde kontaktvägar, kommunikation och handläggningstider, även om några myndigheter uppgett att de, om det är möjligt, försöker använda sig av ett barnvänligt språk och anpassa informationen och kommunikationen till barnets förutsättningar. Endast fem myndigheter som besvarade enkäten uppgav att de hade information som riktar sig

särskilt till barn och unga och som anpassats avseende till exempel språk, innehåll och textmängd. Övriga myndigheter hade samma information om sin verksamhet, oavsett ålder på mottagaren. Flera av myndigheterna lyfte också att de såg ett problem med att inte nå ut tillräckligt till barn och unga, eftersom de såg att barn och unga var en del av målgruppen för myndighetens verksamhet. Barnombudsmannens slutsats var att svårigheterna för barn och unga att vända sig till olika myndigheter också avspeglades i att majoriteten av myndigheterna uppgav att de sällan eller mycket sällan tog emot klagomål från barn och unga.

Utifrån den uppföljande enkät som utredningen skickat ut och sammanställt är det tydligt att det under de år som gått sedan Barnombudsmannens undersökning har skett ett betydande utvecklingsarbete på många myndigheter såvitt gäller tillgänglighet, information och anpassning till barn och unga.

De allra flesta myndigheter har flera olika typer av kontaktvägar, det vill säga telefontider, besökstider, e-post och ibland även sociala medier samt information på webben om hur myndigheten kan nås. Drygt hälften av de myndigheter som också besvarade Barnombudsmannens enkät beskriver att de utvecklat särskild information eller kontaktvägar för barn och unga. Ytterligare några myndigheter har information på lättläst svenska och olika språk även om inget material är riktat till just barn. Vid en närmare jämförelse är det tydligt att det sammantaget skett en förbättring. Som exempel kan nämnas Förvaltningsrätten i Stockholm som 2016 uppgav att de saknade information riktad till barn och unga men som nu uppger att de bland annat tagit fram ett utbildningspaket för gymnasieklasser, att de arbetar med att utveckla information särskilt riktad till barn på webben och att de även ska inrätta en kontaktperson på domstolen för frågor från barn och unga. Som ytterligare exempel kan nämnas Diskrimineringsombudsmannen som i Barnombudsmannens enkät uppgav att de hade information bland annat på olika språk, lättläst svenska och teckenspråk men däremot inte information riktad till olika åldrar. Nu uppger Diskrimineringsombudsmannen bland annat att myndigheten snart kommer att lansera en ny del av hemsidan riktad till barn och att de även har information till barn genom filmer och kampanjer på flera olika sociala medier.

Av de myndigheter som utredningen vänt sig till med enkäten men som inte tidigare besvarat denna är det också drygt hälften som

redogör för att de i någon utsträckning arbetat med att anpassa sin information och tillgänglighet för barn och unga. Detta gäller både myndigheter som i stor utsträckning kommer i kontakt med barn och unga och myndigheter som i dagsläget inte gör det. Som exempel kan nämnas Migrationsverket som har ett utvecklat informationsmaterial för barn i olika åldrar och barn i olika situationer. Information finns på flera språk och i flera former, exempelvis genom en app med bilder och kortare information för yngre barn.

Samtidigt som det kan konstateras att många myndigheter arbetar aktivt med att anpassa tillgänglighet och information till barn – och att detta arbete utvecklats sedan 2016 – måste också uppmärksammas att det fortfarande finns myndigheter som helt eller delvis saknar information och tillgänglighet för barn och unga och ett aktivt arbete kring detta. Detta gäller även myndigheter eller instanser som i stor utsträckning bedriver verksamhet som är av relevans för barn, som exempelvis patientnämnder. Det är också tydligt att arbetet med att utveckla information och tillgänglighet till barn kommit olika långt och utvecklats på olika sätt även bland de myndigheter som har ett aktivt arbete kring detta. Flera myndigheter konstaterar också själva i enkätsvaren att de har eller skulle kunna ha ett behov av att utveckla sina informationsinsatser och i övrigt anpassa verksamheten för barn och unga.

Socialnämnder

Av enkätsvaren från de 15 socialnämnder som svarat på utredningens enkät framträder en stor variation i möjligheterna för barn och unga att kontakta myndigheten samt vad gäller vilken information som finns tillgänglig. Majoriteten av kommunerna uppger att de är tillgängliga på telefon under kontorstid medan några har mycket begränsade telefontider. Alla har någon form av möjlighet till kontakt via e-post men det råder stor variation i hur detta kommuniceras och hanteras, det vill säga i vilken utsträckning e-postadresser finns tillgängliga på webben eller på andra sätt förmedlas till barn och unga i kontakt med socialtjänsten.

Det förekommer att barn och unga kan kontakta myndigheten eller enskilda handläggare via sms, chatt eller sociala medier men det finns också flera förvaltningar som inte erbjuder sådana kontaktvägar.

Flera kommuner uppger att de hänvisar barn och unga till Socialstyrelsens informationssatsning ”Koll på soc” som är en informationssajt riktad till barn och unga i kontakt med socialtjänsten. Flera uppger också att de har eget informationsmaterial och arbetar med material och information anpassat efter ålder.

Sammantaget framträder en väldigt skiftande och i likvärdighet bristande bild vad gäller tillgänglighet och anpassning av information och kontaktvägar. Som exempel på denna variation kan nämnas Malmö kommun som bland annat har en gemensam hantering för klagomål, anonym telefonrådgivning och en socialrådgivning på nätet (”soctanter på nätet”) där barn och unga kan ställa anonyma frågor och få råd och stöd och information om vart personen kan vända sig för fortsatt hjälp. Samtidigt finns kommuner där socialförvaltningen endast erbjuder kontakt via mycket begränsade telefontider i kombination med i princip obefintlig information om kontaktvägar på webben.

11.4.4 Arbetet med att göra offentliga verksamheter kända, tillgängliga och anpassade för barn behöver förstärkas

Utredningens förslag: Statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barnets rättigheter får ett fördjupat uppdrag att vidta åtgärder för att göra den egna myndighetens verksamhet, eller den verksamhet myndigheten ansvarar för, känd samt tillgänglig och anpassad för barn.

Länsstyrelserna får ett särskilt uppdrag att bistå kommuner och regioner i deras arbete med att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn.

Barnombudsmannen får i uppdrag att bistå de berörda myndigheterna i arbetet med detta.

Utredningen har haft ett stort antal möten och kontakter med statliga myndigheter, kommuner, regioner, yrkesverksamma och civilsamhällesorganisationer och även tagit del av ett stort antal rapporter och redovisningar från myndigheter och civilsamhällesorganisationer. I syfte att närmare belysa barns möjligheter att vända sig till olika myndigheter med frågor och klagomål har utredningen kontaktat både statliga, regionala och kommunala myndigheter med en enkät som bland annat undersöker myndigheternas arbete med informa-

tion och tillgänglighet för barn. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av att försöka utkräva sina rättigheter i kontakt med myndigheter och domstolar.

Den bild som framkommer är att det brister i likvärdighet och ibland kan vara mycket svårt för barn att hitta relevant information eller att få kontakt med myndigheter för att ställa frågor, initiera ett ärende eller få information i ett pågående ärende. Många barn som utredningen samtalat med redogör för svårigheter att hitta information men också att viktig information ges på ett språk eller på ett sätt som är svårt att förstå. Många berättar också om fruktlösa kontaktförsök och svårigheter att nå fram och få svar från olika myndigheter. Inte minst gäller detta barns kontaktförsök med socialtjänsten där barn i behov av stöd och hjälp berättar om mycket begränsade telefontider, svårigheter att nå fram och att det saknas information om när och hur myndigheten eller ansvarig handläggare kan nås. För barn som saknar vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet innebär detta extra stora svårigheter.

Barnens berättelser överensstämmer med den bild som utredningen fått i kontakt med myndigheter och andra aktörer och inte minst i den enkätundersökning som genomförts. Många myndigheter arbetar aktivt med att anpassa tillgänglighet och information till barn, arbetet har dock kommit olika långt och det finns myndigheter som helt eller delvis saknar information och tillgänglighet för barn och unga och ett aktivt arbete kring detta. Inte minst när det gäller socialtjänsten är det tydligt att det vad gäller tillgänglighet och anpassning av information och kontaktvägar är mycket stora skillnader mellan olika kommuner.

Inom ramen för kunskapslyftet för barnets rättigheter har betydande insatser gjorts för att öka myndigheters tillgänglighet och anpassning för barn. Som redovisats ovan finns, på varierande sätt, fortfarande brister. Detta gäller både statliga myndigheter och regionala och kommunala verksamheter.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barnets rättigheter får i uppdrag att vidta åtgärder för att göra den egna myndighetens verksamhet, eller den verksamhet myndigheten ansvarar för, känd samt tillgänglig och anpassad för barn. Uppdragen kan ges i regleringsbrevet till dessa myndigheter. De statliga myndigheter som särskilt berörs är enligt utredningens uppfattning Brottsoffermyndigheten, Diskriminerings-

ombudsmannen, Försäkringskassan, IVO, Migrationsverket, SiS och Skolinspektionen. Som framgår av utredningens enkät har dessa myndigheter, liksom andra, kommit olika långt i sitt arbete med att göra verksamheten tillgänglig och anpassad för barn. Respektive myndighet bör utifrån en utvärdering av hittillsvarande insatser samt med utgångspunkt i den egna verksamheten och de barn myndigheten framför allt kommer i kontakt med, fördjupa sitt arbete med tillgänglighet, anpassning och information till barn.

Det är viktigt att myndigheterna får stöd i detta arbete och förslaget är att Barnombudsmannen ges i uppdrag att bistå myndigheterna med detta.

Som redovisats ovan finns också stora olikheter vad gäller tillgänglighet och anpassning för barn i verksamheter som bedrivs i landets kommuner och regioner. Utredningen föreslår därför att länsstyrelserna får ett särskilt uppdrag att bistå kommuner och regioner i deras arbete med att göra, för barn, centrala lokala verksamheter och funktioner kända, tillgängliga och anpassade för just barn. I Barnombudsmannens uppdrag ingår att bistå länsstyrelserna med detta arbete. Målsättningen är att skapa ökad likvärdighet över landet avseende viktiga kommunala och regionala verksamheters tillgänglighet och information till barn. Inte minst gäller detta tillgänglighet och information till barn inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården. I detta uppdrag kan ligga att som komplement till det uppdrag om information på nationell nivå som ges till Barnombudsmannen (se avsnitt 11.5) utforma regionala informationsytor med samlad information om vilka myndigheter och andra aktörer som ansvarar för olika frågor och hur barnet, själv eller genom sin vårdnadshavare, rent praktiskt kan gå till väga för att exempelvis få en viss insats, överklaga ett beslut, anmäla ett visst missförhållande eller på annat sätt tillvarata sina rättigheter i det aktuella länet. Mot bakgrund av det pågående uppdraget till Länsstyrelsen i Dalarnas län att stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och regioner förefaller det lämpligt att Länsstyrelsen i Dalarna får i uppdrag att samordna det ovan föreslagna uppdraget till länsstyrelserna.

11.5 Information och vägledning till barn på nationell nivå

11.5.1 Inledning

Vikten av information och kunskap

En förutsättning för att barn ska kunna utkräva sina rättigheter är att barn och vuxna i barns närhet har kunskap och tillgänglig information om vilka myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer som ansvarar för olika frågor och hur barnet, själv eller genom sin vårdnadshavare, rent praktiskt kan gå till väga för att exempelvis få en viss insats, överklaga ett beslut, anmäla ett visst missförhållande eller på annat sätt tillvarata sina rättigheter.

Vikten av insatser för att stärka kunskapen om barnkonventionen betonas också i den av riksdagen antagna strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige.²⁶ Här konstateras bland annat att kunskap om barnets rättigheter och vad dessa rättigheter innebär i praktiken är en grundförutsättning för att leva upp till åtagandena enligt barnkonventionen.

Barns åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Bristen på kunskap och information har varit ett återkommande tema i många barns berättelser. Barn och unga berättar att både de själva och vuxna i deras närhet upplever att det är svårt att veta vilka myndigheter som ansvarar för olika frågor och vilka de borde vända sig till för att få en viss insats eller komma till rätta med ett visst missförhållande.

²⁶ Prop. 2009/10:232, bet. 2010/11:SoU3, rskr. 2010/11:35.

11.5.2 Tidigare och pågående projekt om nationella kunskapshöjande insatser för barn och unga

I oktober 2015 gav regeringen Barnombudsmannen i uppdrag att under 2015–2018 vidta kunskapshöjande insatser för barn och unga om rättigheterna enligt barnkonventionen och vad de innebär i praktiken både inom skolan och andra områden.²⁷ I uppdraget ingick att skapa en webbplats (minarattigheter.se) med information, färdiga lektionsupplägg och lärarhandledning för att underlätta skolans undervisning om barnets rättigheter. År 2022 fick myndigheten i uppdrag att vidareutveckla webbplatsen med information som stärker kunskapen om rasism med syfte att bidra till att stärka barns och ungas förmåga att själva ta tillvara sina rättigheter.²⁸

Socialstyrelsen och Barnombudsmannen har även haft regeringens uppdrag att utforma och sprida information till barn och unga om socialtjänsten och socialtjänstens uppdrag.²⁹ I uppdraget har även ingått att på lokal nivå underlätta för och stimulera kommunerna till att utveckla och tillgängliggöra sin information för barn och unga. Inom uppdraget har myndigheterna utvecklat en nationell webbplats (kollpasoc.se) som vänder sig till barn och unga med information om socialtjänsten. På webbplatsen, som numera drivs och utvecklas av Socialstyrelsen, tydliggörs vad socialtjänsten kan erbjuda barn och unga i behov av stöd eller skydd. Webbplatsen vänder sig främst till barn i åldrarna 8–18 år. Socialstyrelsen har även på uppdrag av regeringen tagit fram information om de rättigheter som barn och ungdomar har vid placering i HVB-hem och familjehem.

11.5.3 Exempel från Danmark och Norge

Danmarks barnombudsman (Børnerådet) har en webbsida där barn vägleds i sina rättigheter men också om hur dessa kan utkrävas.³⁰ Här finns en ”step by step-guide” för klagomål och en pedagogisk redogörelse för vilka myndigheter eller instanser som ansvarar för vad. Barn och unga kan på ett lättnavigerat sätt få en bild av hur de går vidare med exempelvis upplevda kränkningar i skolan eller missförhållanden i hemmet.

²⁷ Regeringsbeslut 2015-10-01, dnr S2015/06288/FST.

²⁸ Regeringsbeslut 2022-04-21, dnr A2022/00642.

²⁹ Regeringsbeslut 2013-07-11, dnr S2013/5139/FST.

³⁰ <https://www.boerneportalen.dk/vil-du-klage/>.

Danmarks motsvarighet till JO, Folketingets ombudsmand, har också inrättat en särskild avdelning som kallas Barnbyrån. Barnbyrån tar emot klagomål och frågor om barn från barn själva eller från vuxna å barns vägnar. De kan initiera granskningar själva och besöker institutioner för placerade barn. De har också i uppdrag att övervaka efterlevnaden av internationella regler om barns rättigheter. Barnbyrån har en beskrivning på webben om hur barn kan framställa olika former av klagomål och svarar på frågor, både på webben och via telefon samt vid besök, om vilka rättigheter barn har, vilken myndighet de kan kontakta i ett visst ärende och hur de kan gå till väga.

I Norge finns en särskild webbplats med information om klagomöjligheter för barn som är i kontakt med barnskyddet, socialtjänsten eller med hälso- och sjukvården, här framgår ansvariga offentliga aktörer, vem och vilka som kan klaga på vad, hur detta går till och vad konsekvenserna kan bli.³¹ Informationen riktar sig även till vuxna men har tydlig information specifikt om och till barn och unga.

11.5.4 Det behövs sammanhållen information på nationell nivå om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Utredningens bedömning: Det saknas i dag en sammanhållen nationell informationsyta där barn och vårdnadshavare enkelt kan tillgodogöra sig information om vart de kan vända sig med klagomål på samtliga de områden där detta kan aktualiseras. Det bör vara lätt för barn och vuxna i barns närhet att få sammanhållen övergripande information om vilka myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer som ansvarar för olika frågor och hur barnet, själv eller genom sin vårdnadshavare, rent praktiskt kan gå till väga för att exempelvis överklaga ett beslut eller upprätta en anmälan om ett visst missförhållande.

Utredningens förslag: Barnombudsmannen bör få i uppdrag att tillhandahålla information om barns klagomöjligheter inom olika områden. Detta omfattar information om ansvariga myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer och hur barn rent praktiskt kan gå till väga för att framföra olika typer av klagomål. Informationen ska tillhandahållas på lämpligt sätt för bred spridning och åtkomst

³¹ <https://www.helsetilsynet.no/rettigheter-klagemuligheter>.

Utredningen har haft ett stort antal möten och kontakter med statliga myndigheter, kommuner, regioner, yrkesverksamma och civilsamhällesorganisationer och även tagit del av ett stort antal rapporter och redovisningar från myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av att försöka utkräva sina rättigheter i kontakt med myndigheter och domstolar.

Utredningens uppfattning är att det finns en samstämmighet bland olika samhällsaktörer att barn i viss utsträckning känner till sina rättigheter enligt barnkonventionen. Barn känner dock som regel inte till var och hur de kan påtala brister eller framföra klagomål på olika områden och vet inte vart de kan vända sig om de har frågor eller funderingar om detta. Barn och unga berättar att det ofta är svårt och tidsödande att få reda på hur de kan påtala brister och framföra klagomål i olika sammanhang och att de hänvisas fram och tillbaka mellan olika aktörer. Det är otydligt för barn och unga vilken myndighet, tillsynsmyndighet eller domstol som hanterar olika frågor, hur barnen ska gå till väga för att framföra klagomål och vad resultatet kan bli.

Barnombudsmannens webbplats om barns rättigheter (minarattigheter.se) har information om barns rättigheter men saknar information om barns klagomöjligheter. Många myndigheter och tillsynsmyndigheter har information, med varierande grad av barnanpassning, om hur man kan gå till väga för att exempelvis göra en anmälan eller överklaga ett beslut på det område som just denna myndighet ansvarar för. Det saknas dock en informationsyta med övergripande sammanhållen information om hur ett barn kan gå till väga för att göra en anmälan, påtala brister och överklaga beslut inom alla de olika områden där barn kan uppleva kränkningar av sina rättigheter. Som redogörs för ovan har bland annat Danmark och Norge tagit fram lättnavigerade webbplatser med överskådlig information om vilka aktörer som ansvarar för vad och hur ett barn, själv eller genom sina vårdnadshavare, kan gå till väga för att få en viss fråga prövad. Utredningens bedömning är att tillhandahållande av motsvarande övergripande information i Sverige skulle underlätta för barn att få kunskap om vart de kan vända sig och därmed också få en upplevd rättighetskränkning prövad i förvaltningsmyndighet eller domstol.

Utredningen föreslår att Barnombudsmannen av regeringen får i uppdrag att tillhandahålla information om barns klagomöjligheter inom olika områden. Detta omfattar information om ansvariga myn-

digheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer och hur barn rent praktiskt kan gå till väga för att framföra olika typer av klagomål. Informationen ska tillhandahållas på lämpligt sätt för spridning och åtkomst. Detta kan ske genom utvecklandet av Barnombudsmannens befintliga webbplats och på andra lämpliga sätt. Det är av särskild vikt att informationen riktas till barn och anpassas för att nå barn med olika behov och förutsättningar, till exempel barn med funktionsnedsättning. I myndighetens uppdrag bör ingå att ta del av barns åsikter och erfarenheter av hur detta kan utformas.

Om staten bidrar till etablerande av oberoende barnombud i civilsamhället (se kapitel 12) bör information om dessa verksamheter också framgå av den information som tas fram.

Om Sverige ansluter sig till det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen bör den samlade information som Barnombudsmannen ska ta fram om barns klagomöjligheter även innefatta hur ett klagomål kan framställas till barnrättskommittén. Informationen kan med fördel innefatta information om barnrättskommitténs enskilda avgöranden för att sprida kännedomen om dessa. Samlad och tydlig information om klagomålmöjligheterna till barnrättskommittén och hur processen i kommittén går till kan bidra till en realistisk bild av vad detta klagomålsförfarande innebär och hur lång tid det kan ta.

11.6 Information och vägledning till barn på kommunal och regional nivå

11.6.1 Inledning

Vikten av information och vägledning

En förutsättning för att barn ska kunna utkräva sina rättigheter är att barn och vuxna i barns närhet har kunskap och tillgänglig information om vilka myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer som ansvarar för vad och hur barnet, själv eller genom sin vårdnadshavare, rent praktiskt kan gå till väga för att exempelvis få en viss insats, överklaga ett beslut, anmäla ett visst missförhållande eller på annat sätt tillvarata sina rättigheter. Kommuner och regioner ansvarar för de flesta frågor som direkt rör barn och ungdomar i Sverige. Inom bland annat socialtjänst, utbildning och barnomsorg, fysisk planering, hälso- och sjukvård och kultur och fritid fattas många

beslut som har direkt inverkan på barns vardag och deras livssituation. Det innebär att arbetet på regional och lokal nivå ytterst avgör hur väl Sverige lever upp till barnkonventionens krav. I avsnitt 11.5 föreslås att Barnombudsmannen får i uppdrag att tillhandahålla övergripande information om barns möjligheter att påtala brister och klaga inom olika områden. Vid sidan av behovet av övergripande nationell information om tillsynsmyndigheter, domstolar och klagomålsprocesser har barn och deras vårdnadshavare ofta behov av information och vägledning som utgår ifrån förutsättningarna i den kommun eller region där barnet bor.

Barn och ungas erfarenheter och åsikter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Bristen på kunskap och information har varit ett återkommande tema i många barns berättelser. Barn och unga berättar att både de själva och vuxna i deras närhet upplever att det är svårt att veta vilka myndigheter som ansvarar för vad och vilka de borde vända sig till för att få en viss insats eller komma till rätta med ett visst missförhållande. Detta gäller inte minst för insatser och behov knutna till socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ansvarsområden, det vill säga kommunala och regionala verksamheter.

11.6.2 Kommunala och regionala barnrättsfunktioner

I många kommuner och regioner finns lokala barnrättsfunktioner. Utformningen av uppdragen liksom benämningen av dessa funktioner varierar men ofta handlar det om att implementera barnkonventionen i verksamheten och på ett övergripande och strategiskt plan samordna barn- och ungdomsfrågor eller bedriva annat utvecklingsarbete rörande barnrättsfrågor.

I ett antal kommuner finns det dock också funktioner som har i uppdrag att arbeta mer utåtriktat gentemot medborgarna och som erbjuder information och vägledning till barn och vuxna i frågor som rör barns rättigheter.

Kommuner och regioner har olika benämningar på de funktioner som har till uppgift att driva eller bevaka arbetet med barnkonventionen och ibland även ha en mer utåtriktad roll med ansvar för information eller rådgivning till enskilda. I vissa kommuner kallas dessa funktioner för barnombud eller barnombudsman, i andra kommuner har barnrättsstrategen eller barnrättssamordnaren eller barnlotsen ett liknande uppdrag.

En kommunal barnrättsfunktion som har ett informerande och vägledande uppdrag finns bland annat i Botkyrka, Stockholm och Österåker. Andra kommuner har lokala barnombud eller informationsfunktioner med mer begränsade uppdrag som riktar sig till elever, detta finns exempelvis i Borås, Norrköping, Sigtuna och Strängnäs. I sammanhanget kan även nämnas Malmö kommuns informations- och vägledningsfunktion ("soctanter på nätet") som specifikt rör socialtjänsten och riktar sig till både barn och vuxna.

Omfattningen av uppdraget för de kommunala barnrättsfunktioner eller informationslotsar som har ett mer utåtriktat uppdrag varierar. Som utgångspunkt arbetar de inte med att handlägga enskilda ärenden, företräda barn eller mer aktivt stötta enskilda barn och föräldrar. Däremot har de, i varierande utsträckning, i uppdrag att ge information och rådgivning till barn och vårdnadshavare om barns rättigheter och hur dessa tillgodoses i den specifika kommunen.

På motsvarande sätt finns i flera regioner funktioner som ger information och vägledning för barn och vårdnadshavare om hälso- och sjukvården. Så finns som exempel i region Blekinge funktioner som kallas barnlotsar som ska hjälpa barn, unga och föräldrar att hitta rätt i vården och på så sätt förebygga ohälsa.

Barnombudsmannen har utarbetat ett processtöd kallat barnrättsresan, som utvecklades inom ramen för kunskapslyftet och som syftar till att hjälpa kommuner, regioner och statliga myndigheter att utveckla sitt barnrättsarbete och leva upp till barnkonventionen. Lokala barnrättsansvariga kan också få stöd av SKR som arrangerar utbildningar i barnkonventionen för både tjänstemän och förtroendevalda samt har en särskild utbildning för lokala barnrättsstrateger. Barnombudsmannens processtöd liksom SKR:s utbildningar fokuserar på

det strategiska barnrättsarbetet och inte den typ av funktioner eller insatser på lokal nivå som arbetar med vägledning och information till enskilda barn.

11.6.3 Överväganden och förslag

Utveckla metodstöd för kommunala och regionala informationslotsar för barn

Utredningens förslag: Barnombudsmannen bör få i uppdrag att utveckla och sprida ett metodstöd för kommuner och regioners arbete med lokala funktioner som kan informera, svara på frågor och vägleda barn och vuxna om barns rättigheter.

En förutsättning för att barn, själva eller genom sina vårdnadshavare, ska kunna utkräva sina rättigheter är att de har kunskap om vilka rättigheter barn har och hur de rent praktiskt kan gå till väga för att få till stånd förändring i enskilda fall.

Utredningen har haft ett stort antal möten och kontakter med kommuner, regioner, yrkesverksamma och civilsamhällesorganisationer och även tagit del av ett stort antal rapporter och redovisningar från myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av att försöka utkräva sina rättigheter i kontakt med myndigheter och domstolar. Utredningens uppfattning är att det finns en samstämmighet bland olika samhällsaktörer att barn i viss utsträckning känner till sina rättigheter enligt barnkonventionen. Barn känner dock som regel inte till var och hur de kan påtala brister eller framföra klagomål på olika områden och vet inte vart de kan vända sig om de har frågor eller funderingar om detta. Barn och unga berättar att det ofta är svårt och tidsödande att ta reda på hur de kan påtala brister och framföra klagomål i olika sammanhang och att de hänvisas fram och tillbaka mellan olika aktörer. Det är otydligt för barn och unga vilken samhällsaktör som hanterar olika frågor, hur barnen ska gå till väga för att framföra klagomål och vad resultatet kan bli.

Kommuner och regioner ansvarar för många av de områden där barns rättigheter aktualiseras, exempelvis skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård. De lokala förutsättningarna och hur verksamheten är

organiserad skiljer sig åt mellan olika kommuner och regioner. En lokal funktion, som med kunskap om de lokala förutsättningarna, ansvarar för att tillhandahålla sammanhållen information om olika insatser och som kan svara på frågor samt vägleda barn och vuxna kan därför spela en mycket viktig roll. Det kan exempelvis handla om att besvara frågor om vart barn ska vända sig vid kränkande behandling, vilka insatser ett barn med funktionsnedsättning har rätt att få i skolan eller på vilket sätt barn i kommunen kan få stöd och hjälp vid missförhållanden i hemmet.

Utredningen föreslår i avsnitt 11.5 att Barnombudsmannen får i uppdrag att tillhandahålla övergripande nationell information om barns klagomöjligheter. Nationella funktioner eller informationsytor som ger övergripande information om barns rättigheter och hur dessa kan utkrävas är enligt utredningens bedömning mycket viktiga men kan samtidigt aldrig ersätta behovet av information och lotsning på lokal nivå. Lokala funktioner som befinner sig närmare barns vardagsmiljö skapar också andra möjligheter att nå ut med information till barn i hela landet med olika förutsättningar och är på så sätt en nyckel till likvärdighet.

Utredningen har samtalat med flera kommunala och regionala barnrättsfunktioner och även i möten med andra aktörer liksom i möten med barn- och unga diskuterat just behovet av lokala funktioner som ger information och vägledning om barns rättigheter och hur dessa kan utkrävas. Uppfattningen är att detta i många kommuner är uppskattade och välfungerande funktioner. En jämförelse kan göras med lokala energirådgivare eller konsumentrådgivare. Enligt utredningens uppfattning är det rimligt att kommuner eller regioner kan erbjuda en motsvarande vägledningsfunktion till barn om barns rättigheter. Det saknas dock sammanhållen information med goda exempel och metodstöd för hur dessa informerande och vägledande funktioner arbetar eller kan arbeta och hur kommuner eller regioner som vill inrätta en sådan funktion kan gå till väga. Utredningen föreslår därför att Barnombudsmannen ges i uppdrag att i dialog med SKR ta fram ett sådant metodstöd för att samla goda exempel och inspirera, underlätta och utveckla kommuners och regioners arbete med informationslotsar för barn. Precis som i dag står det naturligtvis varje kommun och region fritt att inrätta denna typ av funktion och den kan precis som i dag kallas för barnlots, barnombudsman eller något helt annat som kommunen anser lämpligt. I Barnombudsmannens

uppdrag bör ingå att ta del av barns åsikter och erfarenheter av hur detta skulle kunna utformas.

11.7 Barnanpassade förfaranden i domstol

11.7.1 Inledning

Övergripande om barnanpassade förfaranden

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1 i barnkonventionen). En åtgärd omfattar även själva förfarandet. För att förverkliga barns rätt att få sitt bästa bedömt och beaktat anser barnrättskommittén att en stat även måste införa och följa vissa barnanpassade förfaranden. Det innebär bland annat att förfaranden som rör barn måste vara tillgängliga, trygga och lämpliga för barn och att miljöer och arbetsmetoder ska anpassas efter ett barns förmåga och till barnets individuella och sociala situation.³²

Det har utarbetats och pågår ett aktivt arbete med utvecklandet av olika internationella riktlinjer och modeller för barnanpassade förfaranden. Som exempel kan nämnas FN:s riktlinjer i frågor som rör barn som är brottsoffer eller vittnen och Europarådets ministerkommittés riktlinjer för ett barnvänligt rättsväsende.³³

Barnrättskommitténs kommentarer om barnanpassade förfaranden samt vissa andra internationella dokument och riktlinjer i frågan behandlas närmare i avsnitt 8.4.4. För att undersöka hur ett barnanpassat förfarande skulle kunna utvecklas i praktiken i svenska domstolar beskrivs dessutom i detta avsnitt hur Norge arbetat med barnanpassade förfaranden.

³² CRC/C/GC/14, p. 85, 89 och 91 samt CRC/C/GC/12, p. 22–25, 34, 42 och 134.

³³ Se ECOSOC Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* samt Europarådets ministerkommitté (2010), Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende.

Uppdrag och utgångspunkter

Som framgår av kapitel 2 har utredningen avgränsat sitt uppdrag bland annat genom att frågor som rör barn i brottmålsprocesser inte har granskats. Detta avsnitt om barnanpassade förfaranden i domstolsprocesser berör därför inte närmare frågor om brottmålsrättegångar eller arbetet med de så kallade barnahusen där olika yrkesgrupper och aktörer samverkar i processen med barn som misstänks ha utsetts för brott.

I fokus för utredningens granskning i tidigare kapitel har i första hand varit förfaranden i förvaltningsdomstol, bland annat genomförande av muntliga förhandlingar men även andra delar av förfarandet. Barn som har fyllt 15 år har i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen rätt att själv föra sin talan i domstol. Utredningen har i kapitel 9 och 10 lämnat förslag som innebär en utökad rätt för yngre barn att höras i domstol om barnen själva vill detta. Detta gör det särskilt angeläget att förvaltningsdomstolarnas arbete med barnanpassade förfaranden utvecklas. Utgångspunkten är att barn ska skyddas *i* sitt deltagande och inte *ifrån* sitt deltagande. Det innebär att förfaranden i domstol behöver anpassas så att barn i möjligaste mån kan delta, detta gäller även yngre barn när de själva vill och inte kan antas ta skada av detta.

Behov av att anpassa förfaranden för barn i kontakt med rättsväsendet finns naturligtvis även för äldre barn och även i allmän domstol. Barn förekommer i brottmål både som brottsoffer, misstänkta och vittnen varav de två sistnämnda grupperna inte heller omfattas av arbetet med barnahus. Det är relativt ovanligt att barn uppträder i domstol familjerättsliga mål, att barn inte medverkar i rättegångar eller muntliga förhandlingar innebär dock inte att det inte kan finnas behov av anpassningar. Detta eftersom ett barnanpassat förfarande också rör frågor om information, tillgänglighet och bemötande under hela processen.

Barn och ungas åsikter och erfarenheter

Utifrån utredningens uppdrag har barns åsikter och erfarenheter inhämtats genom samtal och intervjuer i samarbete med ideella föreningar som arbetar med barn och barns rättigheter. Detta har kompletterats genom en sammanställning av samtal och undersökningar

om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av myndigheter och organisationer i andra sammanhang. En sammanställning av barns åsikter och erfarenheter finns i kapitel 3.

Utredningen har framför allt samtalat med barn med erfarenhet av kontakter med förvaltningsdomstolar inom ramen för en tvångsvårdsprocess. Den bild som barn och unga ger är att det finns stora brister i informationen och att de har haft svårt att förstå processen och de beslut som fattas. Barn berättar också att de nekats delta på förhandlingar för att detta inte bedömts lämpligt, detta även när barnen varit processbehöriga.

11.7.2 Barnanpassade förfaranden i praktiken

Till viss del är domstolsförfaranden särskilt reglerade när ett barn är inblandat. När det finns portalbestämmelser om barnets bästa, som till exempel i LVU och socialtjänstlagen, träffar dessa som utgångspunkt också processuella beslut. Vad gäller LVU till exempel anges i 1 § att vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. Detta omfattar även beslut av processuell karaktär. Att barn i vissa mål och ärenden ges rätt till offentligt biträde kan också betraktas som ett led i ett barnanpassat förfarande.

Viktigt att beakta i sammanhanget är också förvaltningsprocessens funktion och flexibilitet som, utan att barn eller barns rättigheter särskilt nämns, ändå kan sägas kräva sådana hänsyn. Ett övergripande syfte med förvaltningsprocessen är att värna den enskildes rättsskydd och rättssäkerhet.³⁴ Uttrycket rättsskydd avser möjligheten att få till stånd en överprövning av beslut, medan rättssäkerheten tar sikte på processens utformning, exempelvis regler för att säkerställa en allsidig, transparent och objektiv prövning. Mot bakgrund av detta syfte har processuella bestämmelser i praxis kommit att tillämpas generöst i förhållande till enskilda parter och domstolens utredningsskyldighet betraktas normalt som större i mål med ojämna styrkeförhållanden.³⁵ Det förvaltningsprocessuella regelverket kan alltså jämte praxis på området sägas ge stort utrymme för ett barnanpassat förfarande.

³⁴ Se exempelvis prop. 1971:30 del 2, s. 278 f. och HFD 2021 ref. 71.

³⁵ Se exempelvis RÅ 2006:46 och HFD 2021 ref. 71.

Många av de anpassningar i domstolsförfaranden som görs, kan göras eller bör göras till barn är inte i första hand en lagstiftningsfråga utan en tolkning av befintligt regelverk och inte minst en praktisk hantering av frågor som rör information, bemötande och genomförande av muntliga förhandlingar.

Något metodstöd, utbildning eller material som rör barnanpassade förfaranden i svenska domstolar finns dock inte. Det innebär inte att det inte på sina håll pågår eller har pågått ett lokalt utvecklingsarbete kring exempelvis bemötandefrågor och information riktad till barn (se exempelvis Förvaltningsrätten i Stockholms svar på utredningens enkät i bilaga 10). Det finns också material och vägledning som rör andra processer eller aktörer som har viss bäring även på förfaranden i domstol. Som exempel har Åklagarmyndigheten tagit fram en rättslig vägledning om barnförhör som även tar upp frågor som exempelvis miljön i förhørs- och väntrum.³⁶ Ett annat exempel är en promemoria från Advokatsamfundet med redovisning av vissa frågeställningar som kan uppkomma vid utförande av uppdrag för svaga eller utsatta klienter med rekommendationer på hur en advokat bör agera bland annat i LVU-mål och i andra sammanhang där advokater företräder barn.³⁷

11.7.3 Exempel från Norge

Norska domstolsförvaltningen (Domstoladministrasjonen) är en myndighet motsvarande svenska Domstolsverket med ansvar för domstolarnas administration. Domstolarna är liksom i Sverige helt självständiga och myndigheten saknar mandat att utfärda bindande rekommendationer i rättsliga frågor.

Domstoladministrasjonen har genomfört ett projekt ("Domstolsförfaranden för barnets bästa") som med utgångspunkt bland annat i barn och ungas erfarenheter lämnat vägledning för att förbättra omhändertagandet av barn som uppträder i domstol. Resultatet publicerades 2019 i form av tre relativt omfattande och konkreta handledningar för domstolar som möter barn i straffprocessen, familje-

³⁶ Åklagarmyndigheten (2022), *Barnförhör m.m.*, Rättslig vägledning 2022:3.

³⁷ Advokatsamfundet (2020), *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter*.

rättsliga mål respektive barnskyddsärenden.³⁸ Det poängteras att enskilda domare är fria att göra sina egna bedömningar och att handledningarna är tänkta att fungera som verktyg för bedömningar som görs med utgångspunkt i barnets bästa.

I den handledning som rör barnskyddsärenden beskrivs, som introduktion till de sedan följande praktiska rekommendationerna, att det viktigaste budskapet de mött från professionella yrkesverksamma om genomförandet av barnskyddsärenden handlat om att skapa en säker miljö i domstolsprocessen genom att låta barnen vara delaktiga i processen, att ge barn tillräcklig information så att de kan förstå vad som händer och vid vilken tidpunkt, att barn får ha med sig en person som de kan lita på i samtal med domstolen och att barnen ska tillåtas tala direkt med de som kommer att avgöra ärendet (domarna) när barnen vill göra det. Dessutom framhålls att domstolarna ska agera flexibelt och anpassa förhandlingar till barnens behov så långt det är möjligt när barnen har rätt att delta.

Vad gäller de mer praktiska rekommendationerna i vägledningen som rör barnskyddsärenden rör dessa allt ifrån information under processens gång och hur barnsamtal kan genomföras och dokumenteras till vikten av att använda ett för barn begripligt språk under en förhandling. Vägledningen följer pedagogiskt ett ärendes gång och fungerar som ett verktyg eller checklista för den domare som vill arbeta aktivt med ett barnperspektiv i dessa ärenden.

På motsvarande sätt är handledningarna avseende andra rättsområden uppbyggda. I den handledning som rör familjerättsliga mål beskrivs, som introduktion till de sedan följande praktiska rekommendationerna, att det viktigaste budskapet de mött från professionella yrkesverksamma är att domstolarna måste skapa en trygg atmosfär för de barn som ska delta och att de måste informera och involvera barnen på ett sådant sätt att de förstår vad som händer så att de kan göra informerade uttalanden till domstolen. Barnen bör få möjlighet att tala direkt med domaren/domarna när barnet så önskar. Även handledningen som gäller barn i brottmålsprocesser betonar en trygg process och god information. Detta konkretiseras sedan i mycket praktiska råd för varje typ av mål och utifrån vilka frågor och behov som kan uppstå under processens gång.

³⁸ Praktiske anbefalinger for domstolsbehandling til barnets beste i saker etter barnevernloven, Praktiske anbefalinger for domstolsbehandling til barnet beste i foreldretvistsaker og Praktiske anbefalinger for domstolsbehandling til barnets beste i straffesaker med mindreårige aktører. Handledningarna går att läsa på Domstoladministrasjonens webbsida.

11.7.4 Det behövs kunskap och verktyg för domstolars arbete med barnanpassade förfaranden

Utredningens bedömning: Det finns ett behov av ökad kunskap och utvecklade verktyg för domstolarnas arbete med barnanpassade förfaranden.

Utredningens förslag: Domstolsverket ska redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla barns möjligheter till delaktighet, information och ett bra bemötande i domstolsprocesser där barn är parter eller annars berörda samt det arbete som Domstolsverket bedrivit för att ge stöd till domstolarna i detta arbete.

Domstolsförfaranden som rör barn behöver vara tillgängliga och trygga och i möjligaste mån anpassas efter barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar. Både för barn som är processbehöriga och för sin egen talan och för yngre barns medverkan är det ett grundläggande rättssäkerhetskrav att processen utformas med utgångspunkt i att barnet ska kunna vara delaktigt i processen och ges tillräcklig information och ett gott bemötande. I ett barnanpassat förfarande ingår också information och ett bra bemötande till barn som inte medverkar på förhandlingar eller för sin egen talan men som i sina ärenden ändå kan ha behov av kontakt med domstolen för frågor och information.

Utredningen har diskuterat frågor som rör barns deltagande i domstolsprocesser med advokater som företräder barn och föräldrar i olika måltyper och med civilsamhällesorganisationer som på olika sätt stöttar barn i domstolsprocesser. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av kontakt med domstolar. Det som i allmänhet beskrivs av barn och unga och andra aktörer som utredningen samtalat med är att domstolsprocesser sällan anpassas utifrån barns deltagande. Många barn berättar om hur information lämnas på ett språk de inte förstår, att muntliga förhandlingar genomförs med utgångspunkt i de vuxnas deltagande och att ingen berättar för barnet hur processen går till eller efterfrågar barnets synpunkter på hur hans eller hennes deltagande skulle kunna utformas. Yngre barn som vill närvara på förhandlingar eller samtala

med den domare som ansvarar för målet kan nekas detta utan någon diskussion om alternativa former för deltagande.

För att underlätta för de domstolar och domare som vill utveckla sitt arbete med barnanpassade förfaranden skulle det som ett första steg vara värdefullt med kunskap om hur domstolarna i dag arbetar med barnanpassade förfaranden eller ett barnvänligt rättsväsende i olika måltyper. Utredningens förslag är därför att Domstolsverket ska redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla barnanpassade förfaranden. Detta kan lämpligen ges som ett uppdrag i myndighetens regleringsbrev.

För att underlätta för de domstolar och domare som vill utveckla sitt arbete med barnanpassade förfaranden bör Domstolsverket också sammanställa och erbjuda stöd, till exempel i form av goda exempel, verktyg för anpassade förfaranden i olika måltyper och för barn i olika åldrar och processuella situationer, workshops och liknande. Här kan bland annat det utredningen beskrivit ovan om arbetet i Norge, liksom andra internationella dokument som beskrivs i avsnitt 8.4.4, användas som inspiration och vägledning. Utredningen föreslår därför att Domstolsverket även ska redovisa vilka åtgärder som myndigheten vidtagit för att underlätta domstolarnas arbete med att utveckla barnanpassade förfaranden. Även detta kan lämpligen ges som ett uppdrag i myndighetens regleringsbrev.

I Domstolsverkets regleringsbrev för 2022 anges att myndigheten bland annat ska redovisa det arbete och de åtgärder som bedrivs på domstolarna för att utveckla och effektivisera verksamheten. Myndigheten ska också redovisa resultatet av åtgärder för att öka allmänhetens förtroende och för att parter och andra får ett bra bemötande och bra information. På motsvarande sätt föreslås Domstolsverket redovisa hur domstolarna arbetat med barnanpassade förfaranden och vilket stöd som erbjudits till domstolarnas arbete för att utveckla barnanpassade förfaranden. Detta arbete bidrar också till att öka allmänhetens förtroende för domstolarna.

Av 1 § förordningen (2007:1073) med instruktion för Domstolsverket framgår att verkets uppgift bland annat är att i fråga om domstolarna i administrativt hänseende leda och samordna verksamheten för att skapa förutsättningar för en rättssäker verksamhet, vara en drivande och stödjande kraft i utvecklings- och kvalitetsarbete och arbeta för god tillgänglighet och information när det gäller verksamheten.

Utredningens bedömning är att det ovan beskrivna uppdraget att redovisa domstolarnas arbete med barnanpassade förfaranden och Domstolsverkets arbete med att stödja domstolarna i detta, faller inom ramen för myndighetens uppgifter och inte inskränker domstolarnas självständighet enligt regeringsformen.

12 Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud

12.1 Inledning

12.1.1 Uppdraget

Av direktivet till utredningen framgår att det civila samhället spelar en viktig roll och bidrar i arbetet med att tillgodose barnets rättigheter samt att det kan finnas skäl att inrätta särskilda funktioner inom civilsamhället för att erbjuda stöd till barn, så kallade barnombud eller barnrättsbyråer. Av direktivet framgår även att utgångspunkten för ett barnombud är att funktionen ska komplettera det stöd som andra aktörer ger barn och att innebörden av funktionen inte ska vara att rättsligt företräda barn i enskilda ärenden.

Utredningens uppdrag är att analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter. Utredningen ska vid behov lämna förslag, inklusive författningsförslag, på hur dessa funktioner kan fungera, finansieras och administreras samt vilka kunskaps- och kvalitetskrav som bör ställas upp för funktionerna. För det fall att utredaren lämnar förslag i den här delen ska det särskilt övervägas hur funktionerna i civilsamhällesorganisationerna ska förhålla sig till och verka gentemot andra aktörer, till exempel den kommunala socialtjänsten, antidiskrimineringsbyråerna eller andra icke-statliga aktörer samt rättsliga biträden som förordnats för barnet, till exempel ett målsägandebiträde. Det ska även övervägas vilken roll vårdnadshavaren bör ha i sammanhanget.

12.1.2 Behov och problem som identifierats genom utredningens kartläggning av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter

Utredningen redovisar i kapitel 8–11 sitt uppdrag att kartlägga barns reella möjligheter att, själva eller genom företrädare, få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad i domstol eller av förvaltningsmyndighet. Utredningen har framför allt fokuserat på situationer av processuell karaktär som exempelvis avsaknad av tale rätt och partsställning och beslut som inte kan överklagas. En rad förslag på justeringar har därefter lämnats (kapitel 9 och 10) med syfte att stärka barns möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden, bland annat förslag som förbättrar möjligheterna för barn att få rättsliga företrädare när vårdnadshavaren inte kan företräda barnet. Utredningen lämnar vidare flera förslag med syfte att förbättra barns tillgång till information och tillgängliga, barnanpassade förfaranden (kapitel 11).

Under utredningens arbete med att kartlägga barns reella möjligheter att utkräva sina rättigheter har det tydligt framgått att detta är särskilt svårt för den relativt lilla men mycket utsatta gruppen barn som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Hit hör barn som utsätts för våld, kränkningar eller försummelse från sina vårdnadshavare. Det kan också röra sig om barn som har vårdnadshavare som på grund av exempelvis ohälsa eller egen social utsatthet inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen och rättigheter. Utredningens bedömning är att lämnade förslag på bland annat förbättrade processuella möjligheter och anpassade förfaranden är viktiga men inte tillräckliga för att säkerställa dessa barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Den särskilt utsatta situation det innebär att sakna stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna har varit utgångspunkten när utredningen tagit sig an det uppdrag som redovisas i detta kapitel, det vill säga att se över behovet samt fördelar och nackdelar med att etablera barnrättsbyråer eller oberoende barnombud i civilsamhället.

12.1.3 Arbete, utgångspunkter och avgränsningar

För att närmare undersöka vilka behov och skäl som kan finnas till att staten bidrar till att det etableras barnombud/barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer har utredningen samlat in synpunkter

från ett stort antal aktörer, däribland statliga myndigheter, kommuner, regioner, advokater och civilsamhällesorganisationer. Det har varit viktigt för utredningen att få en bred och djup bild av vilka behov det kan finnas av att det etableras barnombud/barnrättsbyråer samt vilka för- och nackdelar som kan identifieras med olika sätt att möta dessa behov. Det har varit särskilt viktigt för utredningen att ta del av barn och ungas åsikter och erfarenheter. Frågor som rör behov och erfarenheter av motsvarande stödfunktioner har lyfts i alla de samtal utredningen genomfört med barn och unga och för detta redogörs närmare i kapitel 3. I avsnitt 12.6 finns därutöver ett antal citat från barn och unga samt tre längre berättelser som illustrerar hur barns behov av stöd kan ta sig i uttryck. Varje historia baseras på ett enskilt barns egna erfarenheter och berättelser i samtal med utredningen.

Barn och ungas åsikter och erfarenheter har samlats in i samarbete med två civilsamhällesorganisationer som i dag bedriver verksamhet med oberoende barnombud samt en organisation som inte gör det. Utredningen anser att det har varit en fördel att möta både barn med personlig erfarenhet av att ha stöd från ett oberoende barnombud och barn utan sådan erfarenhet. För utredningen har barnen och ungdomarnas berättelser varit avgörande för att konkretisera vad en verksamhet med oberoende barnombud kan betyda för enskilda barn.

Inledningsvis i kapitlet beskrivs översiktligt vad som omfattas av begreppet civilsamhället och vad som gäller för statligt stöd till civilsamhällesorganisationer. En djupare redogörelse och analys i detta avseende har inte bedömts vara nödvändig för genomförandet av uppdraget och hade inte heller varit möjlig att genomföra inom ramen för utredningstiden.

Utredningen har under arbetets gång identifierat flera komplexa och principiella frågeställningar inom ramen för frågan om staten ska bidra till att det etableras barnrättsbyråer eller barnombud i civilsamhället. Exempel på detta är vilka ideologiska, ekonomiska eller andra argument och intressen det kan finnas från statens respektive civilsamhällets sida när staten delegerar uppgifter som är eller kan anses vara ett ansvar för det allmänna. Detta är frågor som behandlas utförligt i samhällsvetenskaplig forskning. Utredningen har inte haft möjlighet att tillgodogöra sig eller redogöra för all den litteratur som finns på detta område. Dock redogörs översiktligt för den forskning utredningen har tagit del av där några av de mer principiella frågeställningar och dilemman som kan uppkomma beskrivs.

Som ett led i kartläggningen av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter har utredningen genomfört en enkätundersökning riktad till en rad myndigheter, däribland ett antal socialnämnder. Socialnämnderna har särskilt tillfrågats om hur de ser på möjligheten att staten bidrar till att etablera barnombud/barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer. Utredningen har valt att rikta denna fråga till socialnämnderna mot bakgrund av deras övergripande ansvar för barn som far illa och eftersom de civilsamhällesorganisationer som i dag bedriver en verksamhet med oberoende barnombud i stor utsträckning har kontakt med socialtjänsten. Därutöver har utredningen diskuterat frågan om barnombud/barnrättsbyråer med ett stort antal andra myndigheter och aktörer genom de möten utredningen haft med exempelvis IVO, SiS, Socialstyrelsen, SKR och antidiskrimineringsbyråer.

Utredningen har också undersökt om det finns kunskap och erfarenheter att hämta från andra länder med motsvarande verksamheter. Ett utbrett system med oberoende barnombud eller barnrättsbyråer som staten stöttar och reglerar bedrivs sedan lång tid i Storbritannien. Utredningen har tittat närmare framför allt på England och Wales genom att ta del av rapporter, utvärderingar och artiklar samt genom en studieresa.

Utredningen noterar att det på senare år har utvecklats en samverkansform mellan civilsamhället och kommuner i form av så kallade idéburna offentliga partnerskap (IOP). För denna samverkansform redogörs dock inte närmare eftersom utgångspunkten för utredningens uppdrag är om oberoende barnombud ska etableras med statligt stöd.

12.1.4 Disposition

Inledningsvis redogörs för begreppet civilsamhället och särskilt vad som gäller för statligt stöd till civilsamhällesorganisationer. I samma avsnitt redogörs kortfattat för samhällsvetenskaplig forskning som behandlar några av de mer principiella frågeställningar och dilemman som aktualiseras i förhållandet mellan staten och civilsamhället. I nästföljande avsnitt beskrivs två stödformer som syftar till att ge stöd och hjälp till enskilda och som bedömts särskilt relevanta i relation till frågan om barnombud/barnrättsbyråer. Det handlar dels om antidiskrimineringsverksamhet på lokal och regional nivå, dels om verksamheten med personligt ombud till vissa personer med psykisk funk-

tionsnedsättning. I ett efterföljande avsnitt redogörs för vilket stöd och hjälp enskilda barn kan få från olika aktörer inom civilsamhället. I det nästföljande avsnittet beskrivs den verksamhet med oberoende barnombud som bedrivs i Storbritannien. Vidare redogörs därefter för de synpunkter från olika aktörer som utredningen tagit del av avseende fördelar, nackdelar, möjligheter och risker med att staten bidrar till att etablera barnombud/barnrättsbyråer i civilsamhället. Här beskrivs också åsikter och erfarenheter från barn och unga om oberoende barnombud. I nästföljande avsnitt redovisas förslag från andra statliga utredningar på att införa verksamheter med oberoende barnombud eller motsvarande funktioner. Slutligen presenteras utredningens bedömning och förslag samt de överväganden som gjorts.

12.2 Civilsamhället

Nedan ges en allmän bakgrund till vad som avses med begreppet civilsamhället och hur politiken för civilsamhället har utformats. Därefter redogörs för principer gällande statligt stöd till civilsamhällesorganisationer. Slutligen redogörs kortfattat för samhällsvetenskaplig forskning som behandlar förhållandet mellan staten och civilsamhället.

12.2.1 Vad avses med begreppet civilsamhället?

Riksdagen antog 2010 regeringens proposition om en politik för det civila samhället och beslutade därmed att målet för politiken skulle vara att förbättra villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin.¹ Här definieras civilsamhället som en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Inom denna arena verkar organisationer, sammanslutningar och andra aktörer, exempelvis nätverk, som är fristående från såväl stat, kommun och region som från det privata näringslivet. Familjen och det privata hushållet ligger utanför begreppet civilsamhälle såsom det används i propositionen.²

Det civila samhällets organisationer beskrivs i samma proposition omfatta både formaliserade organisationer och verksamheter som inte

¹ Prop. 2009/10:55, bet. 2009/10:KrU7 och rskr. 2009/10:195.

² Prop. 2009/10:55, s. 28.

är egna juridiska personer eller formella sammanslutningar, såsom nätverk och uppopp. Bland de formella associationsformerna inom det svenska civilsamhället uppges ideella föreningar, registrerade trossamfund och stiftelser utgöra de vanligaste. Det civila samhällets aktörer beskrivs vidare agera utifrån ett huvudsakligen ideellt syfte, vilket innebär att de inte delar ut vinst till medlemmar, ägare eller annan person, utan återinvesterar eventuell vinst i verksamheten. Sammanslutningarnas och aktörernas huvudsakliga syfte är i stället allmännytta eller medlemsnytta, ofta både och. Syftet kan därmed beskrivas som huvudsakligen ideellt. Att en organisation har ett ideellt syfte utesluter naturligtvis inte att den har avlönad personal.³ Det civila samhället definieras och beskrivs på ett motsvarande sätt i senare betänkanden och regeringsskrivelser som rör politiken för civilsamhället.⁴

12.2.2 Vilken är politiken för civilsamhället?

Målen för politiken för det civila samhället som antogs av riksdagen 2010 är alltjämt gällande och har tjänat som grund för senare politiska prioriteringar, utredningar, skrivelser och budgetpropositioner på området.⁵ Utgångspunkten för politiken för det civila samhället är att ett starkt civilsamhälle är både en förutsättning och ett uttryck för ett fritt och demokratiskt samhälle.⁶ Det civila samhället beskrivs utgöra en central roll i demokratin bland annat i sin egenskap av röstbärare, opinionsbildare och motvikt till den offentliga maktutövningen. Genom att det civila samhällets aktörer kan agera fritt och självständigt skapas dynamik och en nödvändig polemik i demokratin, där argument och åsikter får mötas och där den offentliga makten står under extern uppsikt och granskning.⁷

Målen för politiken är att villkoren för det civila samhället som en central del i demokratin förbättras.⁸ Detta ska ske i dialog med civilsamhällets organisationer genom att utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga utifrån engagemanget och viljan att påverka den egna livssituationen eller samhället i stort, stärka förutsättningarna för det civila samhället att bidra till samhällsutvecklingen

³ Prop. 2009/10:55, s. 28.

⁴ Se t.ex. SOU 2016:13, s. 54 och regeringens skrivelse 2017/18:246, s. 5.

⁵ Se t.ex. SOU 2016:13, Fi 2015:01 och budgetpropositionen för 2023 utgiftsområde 17.

⁶ Prop. 2009/10:55, s. 48.

⁷ Prop. 2009/10:55, s. 48.

⁸ Prop. 2009/10:55, s. 44.

och välfärden både som röstbärare och opinionsbildare och med en mångfald verksamheter fördjupa och sprida kunskapen om det civila samhället.

När målen för civilsamhällespolitiken konkretiseras nämns också särskilt att det har blivit allt viktigare att se till att det civila samhällets organisationer har goda förutsättningar att åta sig uppdrag finansierade med offentliga medel.⁹ I detta sammanhang beskrivs också att den särart och särskilda värde som organisationerna inom det civila samhället har ofta ligger i att de står för ett självständigt alternativ.

Dagens politik för det civila samhället fokuserar på det civila samhällets villkor, bland annat möjligheter att bilda organisationer, att få statligt stöd, att bedriva ideell verksamhet och att göra människor delaktiga. Politiken omfattar även organisationernas samverkan med den offentliga sektorn genom dialog och samråd. Forskning och kunskapsutveckling om det civila samhällets omfattning, roll, sammansättning, verksamhet och utveckling är en avgörande utgångspunkt.¹⁰

12.2.3 Vad gäller för statligt stöd till det civila samhällets organisationer?

Inledning

Varje år fördelar staten över 20 miljarder kronor till civilsamhällets organisationer. Bidragen betalas ut av ett 40-tal myndigheter samt i några fall av civilsamhällets egna organisationer. Bidragsgivningen regleras huvudsakligen i förordningar men i vissa fall enbart i regleringsbrev eller särskilda regeringsbeslut. Vid sidan av det statliga stödet får civilsamhället även ekonomiskt stöd från landets kommuner och regioner.

Statligt stöd enligt politiken för civilsamhället

Staten och kommunerna ger ekonomiskt stöd till föreningslivet både i form av olika typer av bidrag och i form av ersättningar för uppdrag. Det är enligt den fastställda politiken för det civila samhället av stor vikt att försöka säkerställa att statliga bidrag inte otillbörligen påverkar

⁹ Prop. 2009/10:55, s. 51.

¹⁰ En politik för engagemang – långsiktighet och oberoende för civilsamhället, regeringens skrivelse 2017/18:246, s. 5 f.

självständigheten och oberoendet för det civila samhällets organisationer. Detta ställningstagande är en central utgångspunkt såvitt avser statliga bidrag till det civila samhällets organisationer.¹¹

Tre huvudsakliga roller kan urskiljas för det civila samhället. För det första har det civila samhället, och då särskilt det demokratiskt organiserade föreningslivet, en mycket stor betydelse för demokratin. Detta är en viktig utgångspunkt för politiken för det civila samhället. För det andra ger det civila samhällets organisationer i många fall service till sina medlemmar eller till människor utanför organisationen. Omfattningen av denna service kan vara mycket skiftande och eventuella avgifter eller bidrag för denna service motsvarar ofta inte organisationens hela kostnad. En tredje roll, som ökat i betydelse under de senaste decennierna, är när det civila samhällets organisationer producerar tjänster mot full ersättning, eller i princip full ersättning.¹²

Vilken bidragsform som är lämpligast är beroende av vilken roll som är den mest framträdande för den verksamhet som ska få stöd. Detta utvecklas närmare i propositionen om en politik för det civila samhället.¹³ Här beskrivs vidare att bidrag kan ges som organisationsbidrag, verksamhetsbidrag, projektbidrag och uppdragsersättning. Organisationsbidrag anges utgöra en lämplig form för att stödja det civila samhällets organisationer i deras roll som röstbärare eller intresseorganisation. Organisationsbidragen beskriver stödja det civila samhällets organisationer för vad de *är*, inte för vad de *gör*. De utgår om vissa baskriterier är uppfyllda och några tydliga krav på motprestationer ställs inte upp. De är i stället ett stöd för den roll som det civila samhällets organisationer har i demokratin och utges i princip endast till organisationer som själva är demokratiskt uppbyggda. Verksamhetsbidrag beskrivs vidare föredras när syftet snarare är att stödja en organisation inom det civila samhället i dess roll att ge service till såväl medlemmar som allmänhet. Det är då fråga om att stödja organisationen för vad den *gör* i form av en viss aktivitet eller verksamhet. Här bör enligt propositionen staten kunna ställa tydliga krav på motprestation. Måluppfyllelsen ska bedömas utifrån organisationernas motprestation, vilket innebär att man bör kunna tillämpa resultatstyrning på liknande sätt som inom övrig statlig verksamhet.¹⁴

Om syftet är att stödja en viss verksamhet, som vid verksamhets-

¹¹ Prop. 2009/10:55, s. 55 f.

¹² Prop. 2009/10:55, s. 141.

¹³ Prop. 2009/10:55, s. 130 f.

¹⁴ Prop. 2009/10:55, s.141 f.

bidrag, men verksamheten är av mer tillfällig och begränsad karaktär beskrivs i stället projektbidrag utgöra en lämpligare form. Uppdragsersättning bör användas när en organisation inom det civila samhället på grundval av ett uppdrag eller ett avtal ska få full ersättning för att producera en tjänst på samma villkor som andra aktörer. I det fallet handlar det inte om bidrag i egentlig mening, utan om två jämbördiga parter i ett avtals- eller uppdragsförhållande som styrs av de villkor parterna har kommit överens om.¹⁵

I propositionen om politiken för det civila samhället anges även vilka principer som bör gälla för styrningen av de statliga bidragen till det civila samhällets organisationer. Bland annat uttrycks att ett övergripande syfte bör anges för alla bidrag till det civila samhällets organisationer. En annan princip är att det bör finnas mätbara mål för alla bidrag med undantag för organisationsbidragen, för vilka målen inte i lika hög grad är mätbara. Vidare sägs att bedömningar av resultat och effekter ska göras för alla bidrag med undantag för organisationsbidragen och att krav på god ekonomisk redovisning ska ställas på alla bidragsmottagande organisationer. Oberoende utvärderingar bör också genomföras för alla bidrags- och ersättningssystem.¹⁶

Även när det gäller strukturella villkor finns det i propositionen angivet grundläggande förutsättningar för statliga organisationsbidrag till organisationer inom det civila samhället och andra statliga bidrag av motsvarande karaktär. Bidrag kan enligt propositionen lämnas till en organisation som saknar vinstsyfte, har ett syfte som överensstämmer med syftet för bidraget och som är förenligt med de värderingar som präglar ett demokratiskt samhälle samt är demokratiskt uppbyggd. Vidare ska organisationen i sin verksamhet respektera demokratins idéer, ha en riksomfattande organisation med lokal eller regionalt förankrad verksamhet eller ha ett riksintresse samt ha ett antal enskilda medlemmar eller vara en sammanslutning av organisationer som har enskilda medlemmar. Verksamheten ska ha bedrivits under minst två år och ska inte ha skulder för svenska skatter eller avgifter hos Kronofogdemyndigheten eller vara i likvidation eller försatt i konkurs. Dessa villkor bör successivt införas för statsbidrag till organisationer inom det civila samhället i samband med att bidragssystem ses över och förändras.¹⁷

¹⁵ Prop. 2009/10:55, s.141 f.

¹⁶ Prop. 2009/10:55, s. 138 f.

¹⁷ Prop. 2009/10:55, s. 148.

De villkor som föreslås bör enligt regeringen i nämnd proposition ses som den utformning som man på sikt bör ge systemen för statsbidrag till det civila samhällets organisationer, framför allt de som omfattar organisationsbidrag. Att det är önskvärt att samtliga system för statsbidrag till det civila samhällets organisationer innehåller samma strukturella villkor betyder också att bidragssystemen inte bör innehålla fler strukturella villkor än de som beskrivs i propositionen. Däremot kan fler villkor behövas för verksamhets-, projekt- och anläggningsbidrag för att tydliggöra vilken typ av verksamhet som kan stödjas, under hur lång tid med mera.¹⁸

Förutsättningar för långsiktigt stöd

Riksdagen beslutar om anslag för ett år i taget och regeringen tilldelar i sin tur myndigheterna anslag för samma period. För att regeringen och i förlängningen myndigheterna ska kunna bedriva verksamhet med längre perspektiv än ett visst budgetår finns regler om beställningsbemyndiganden som reglerar regeringens och myndigheternas befogenheter att göra ekonomiska åtaganden som innebär behov av anslag under kommande år. Regeringen ska när den i budgetpropositionen begär ett sådant bemyndigande ange under vilka år det ekonomiska åtagandet beräknas medföra utgifter. Utgångspunkten är annars att regeringen inte utan riksdagens medgivande får ta upp lån eller ingå andra ekonomiska åtaganden för staten (9 kap. 8 § regeringsformen). Det måste alltså finnas ett bemyndigande från riksdagen för att binda upp framtida anslag. Ett bemyndigande kan betraktas som ett löfte om att riksdagen kommer att anvisa nödvändiga anslagsmedel i framtiden. Riksdagen kan fatta beslut om bemyndiganden i enlighet med regeringens förslag i budgetpropositionen. Inom ramen för detta kan regeringen lämna bemyndiganden vidare till myndigheterna vilket ger myndigheter möjlighet att göra åtaganden som finansieras med anslag under kommande år. Det förekommer att riksdagen beslutar om beställningsbemyndigande för anslag som helt eller delvis fördelas till det civila samhällets organisationer, exempel på detta är organisationsbidrag till kvinno- och tjejjourer. Frågan om förutsättningarna för ett långsiktigt stöd till civilsamhällets organisationer behandlades 2018 i en departementspromemoria som bland annat gjorde bedöm-

¹⁸ Prop. 2009/10:55, s. 153.

ningen att huvudinriktningen vid hanteringen av statens bidrag till det civila samhället bör vara att berört departement äskar ett minst tvåårigt beställningsbemyndigande för berörda anslag.¹⁹

12.2.4 Riksrevisionens granskning av bidragsgivning till civilsamhället

Riksrevisionen har granskat effektiviteten i statens bidragsgivning till civilsamhället. Inom ramen för granskningen har Riksrevisionen granskat bidragsgivningen till civilsamhället vid fyra statliga myndigheter: Jämställdhetsmyndigheten, Myndigheten för stöd till trossamfund, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor och Socialstyrelsen. Dessa myndigheter svarade 2021 tillsammans för drygt 1,4 miljarder kronor av det statliga stödet till civilsamhället.

Riksrevisionens övergripande slutsats är att myndigheternas bidragsgivning inte är tillräckligt effektiv. Bidragsgivningen till civilsamhället bygger av tradition på tillit. Samtidigt visar granskningen att det finns en ökande risk för att tilliten utnyttjas av oseriösa aktörer och att myndigheterna inte har anpassat sin kontroll till den förändrade riskbilden. Misstankar om fusk och felaktiga utbetalningar riskerar att skada förtroendet för statsbidragen och den verksamhet som bedrivs av civilsamhället. De brister som granskningen uppmärksammat behöver därför åtgärdas för att minska risken för felaktiga utbetalningar och för att bibehålla bidragsgivningens legitimitet.

Av granskningen framgår att myndigheterna behöver samarbeta mer för att öka bidragsgivningens effektivitet. En viktig förklaring till det begränsade samarbetet är, enligt Riksrevisionen, att myndigheterna saknar lättillgänglig information om vilka bidrag som andra myndigheter betalar ut och till vilka organisationer som bidragen går. Riksrevisionen bedömer att en central databas över tillgängliga statsbidrag skulle öka transparensen i bidragssystemen på ett sätt som skulle vara till nytta för både myndigheterna och de bidragssökande organisationerna. För myndigheterna genom att underlätta arbetet med att undvika felaktiga utbetalningar och för civilsamhällets organisationer genom att de enkelt kan se vilka bidrag som finns att söka.

Riksrevisionen gör vidare bedömningen att samtliga granskade myndigheter, om än i varierande grad, behöver utveckla och stärka sin

¹⁹ Se Ds 2018:13.

kontrollverksamhet utifrån den förändrade riskbilden. Det handlar bland annat om att arbeta mer riskbaserat och att göra fler verksamhetsbesök. En bidragsgivning som är anpassad till den förändrade riskbilden ställer samtidigt krav på en viss organisatorisk kapacitet.²⁰

12.2.5 Förhållandet mellan staten och civilsamhället

Inledning

Som nämnts inledningsvis har utredningen under arbetets gång noterat att det ryms flera principiella frågeställningar inom ramen för uppdraget om staten ska bidra till att det etableras barnrättsbyråer eller barnombud inom civilsamhällesorganisationer. Det gäller till exempel vilka skäl, argument och intressen det kan finnas från statens sida vid delegerandet av ansvar och uppgifter som kan anses ligga på det allmänna, liksom vilka skäl, argument och intressen det kan finnas från civilsamhällets sida när de vill ta ansvar och utföra uppgifter som kan anses ligga på det allmänna. Ytterligare principiella frågor och aspekter som aktualiseras när staten delegerar ansvar och uppgifter är vilka möjligheter respektive risker som finns med detta och hur civilsamhällets oberoende påverkas när civilsamhället utför verksamhet på uppdrag av det allmänna. Detta är frågor som har behandlats i samhällsvetenskaplig forskning på området, vilken det i vissa delar redogörs översiktligt för nedan.

Statens samråd och samverkan med civilsamhället

I en vetenskaplig rapport från 2011 redogörs för hur forskningen belyser nyttan med dialog och överenskommelse mellan staten och civilsamhället.²¹ Rapporten är framtagen inom ramen för arbetet med den överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och SKR som upprättades 2008. Här belyses bland annat hur statens samråd och samverkan med civilsamhället har kommit att utvecklas.

I rapporten redogörs för hur samhällsvetenskaplig forskning sedan början av 1990-talet har identifierat förändringar i staters styr-

²⁰ Riksrevisionen (2023), *Tillit och kontroll – statlig bidragsgivning till civilsamhället*, RiR 2023:7.

²¹ Johansson Håkan med flera (2011), *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle – perspektiv på en överenskommelse*, s. 9 f.

och regleringssystem. Forskare beskriver att de noterat ett ökat tryck ”ovanifrån” i takt med att internationell reglering och samarbete över nationsgränser blivit allt vanligare och mer betydelsefullt men även ett ökat tryck ”nedifrån” i och med att berörda samhällsaktörer (till exempel privata företag, ideella organisationer och enskilda medborgare) ställer högre krav på att få vara med och påverka den politiska utvecklingen. Om det tidigare förutsattes att staten var en ensam reglerare som använde sig av tvingande rättsliga medel antas stater numera agera utifrån en styrmodell som utgår från målstyrning och med frivilliga snarare än tvingande regler. Statens roll framstår som att skapa förutsättningar för samhällelig utveckling, inte att på egen hand bestämma den.²²

I samma rapport redogörs för ett liknande resonemang som pekar på att statens reglering sker väsentligt mer utifrån en nätverksmodell än en hierarkisk styrning. Dessa övergripande samhällsprocesser reser frågor om gränserna mellan staten och den ideella sektorn, organisationernas roller och funktioner i våra samhällen och hur de påverkas av statens förändrade sätt att genomföra politik på. Ansvaret för att tillgodose medborgarnas behov av vård, omsorg och service har, såsom det beskrivs, tidigare framför allt legat på kommunen medan privata företag och ideella aktörer har spelat en mindre roll i sammanhanget. I och med att allt fler statliga myndigheter och kommunala förvaltningar upphandlar delar av sin verksamhet fyller ideella och frivilliga krafter också en allt större funktion som serviceproducenter. Gränserna mellan det offentliga och det ideella beskrivs vidare luckras upp genom att det i många kommuner etablerats frivilligcentraler och volontärbyråer som ofta drivs av ideella organisationer men också i kommunal regi. Detta är en utveckling som framför allt sker på kommunal nivå men som även har accentuerats av lagstiftaren, bland annat genom lagen om valfrihetssystem. För den ideella sektorn beskrivs utvecklingen ha inneburit krav på anpassning och förändring men också möjligheter till expansion, vilket ibland tar sig i uttryck i tilltagande bolagisering, ökad professionalisering och större möjligheter till externa uppdrag och bidrag.²³

²² Johansson Håkan med flera (2011), *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle – perspektiv på en överenskommelse*, s. 9 f.

²³ Johansson Håkan med flera (2011), *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle – perspektiv på en överenskommelse*, s. 10 och 56 f.

Rapporten berör också frågan om ideella sektorns funktion som ”röst”.²⁴ I det sammanhanget redogörs för hur stat och kommuner har utvecklat nya forum för inflytande och deltagande och med olika medel försökt att stärka ideella organisationers röstfunktion. Detta sker bland annat genom att representanter för olika organisationer bjuds in som experter, rådgivare eller som partners för att komma med synpunkter på och/eller påverka politikens utformning. Statliga myndigheter, departement och kommunala nämnder med ansvar för sociala frågor knyter också till sig organisationer i brukarråd eller samverkansforum av olika slag. I detta sammanhang beskrivs också att många grupper har en svag förankring i den demokratiska processen trots att demokrati- och inflytandefrågor kommer högt upp på den politiska dagordningen. Ofta är det samma grupper som har stora behov av välfärdstjänster. För dessa grupper framstår organisationer (såsom en patient- eller anhörigförening, en brukarorganisation eller liknande) alltjämt som viktig aktör för att tillvarata deras intressen. Dessa processer pekar enligt författarna till rapporten på förändrade förutsättningar för ideella organisationer att bedriva röstarbete och utöva service.²⁵

Betydelsen av nya engagemangsformer för civilsamhället

Framväxten av nya engagemangsformer för civilsamhället har framhållits i studier på senare år och även frågan om hur detta hänger samman med en professionalisering av civilsamhällesorganisationer. Forskning på detta tema sammanfattas i 2014 års demokratiutredning som bland annat beskriver att engagemanget i civilsamhället i dag i mindre utsträckning är inriktat på specifika organisationer och mera kortsiktigt.²⁶ De nyare rörelser som lockar allt fler beskrivs som nätverk med en plattare, mindre hierarkisk och mindre formaliserad organisations- och styrningsform. Denna utveckling har delvis drivits fram av internet, som har gjort det möjligt att inkludera fler i lösare nätverk och gemenskaper men också skapat nya sätt att rekrytera och organisera volontärer och givare. Utvecklingen beskrivs kunna påverka det civila samhällets röstbärande roll.

²⁴ Johansson Håkan med flera (2011), *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle – perspektiv på en överenskommelse*, s. 10 f. och 57 f.

²⁵ Johansson Håkan med flera (2011), *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle – perspektiv på en överenskommelse*, s. 10 f. och 57 f.

²⁶ SOU 2016:5, s. 137 f.

Demokratiutredningen redogör även för forskning som framhåller att det sker en tilltagande professionalisering inom det civila samhället. Utvecklingen innebär att de heltidsaktiva eller anställda får en allt större betydelse för organisationernas arbete medan medlemmarnas möjligheter att påverka minskar. Detta innebär att medlemmarna fått en mindre betydelse för idéutvecklingen och för det praktiska arbetet inom organisationerna.²⁷ Professionaliseringen av det civila samhället beskrivs ske parallellt med tendensen att det civila samhället får allt större betydelse som serviceproducent och välfärdsutförare. Detta har, enligt i betänkandet refererad forskning, inneburit en omförhandling av ansvarsfördelningen mellan föreningslivet och välfärdsstaten. I och med att det civila samhället fått en viktigare funktion som välfärdsproducent har också föreningslivets beroende av det offentliga ökat. Därmed minskar civilsamhällets oberoende och självständighet.²⁸

12.3 Statliga bidrag till aktörer som ger stöd och hjälp till enskilda

Det finns flera befintliga statliga stöd som har varit relevanta för utredningen att granska närmare i genomförandet av uppdraget om staten ska bidra till att det etableras oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer. Nedan redogörs översiktligt för två stöd till aktörer eller funktioner som syftar till att ge stöd och hjälp till enskilda. Det gäller dels antidiskrimineringsverksamheter på lokal och regional nivå, dels verksamheter med personligt ombud till vissa personer med psykisk funktionsnedsättning.

12.3.1 Antidiskrimineringsverksamhet på lokal och regional nivå

Stöd till antidiskrimineringsbyråer

Sedan drygt 20 år finns en möjlighet för civilsamhällesorganisationer att söka statligt stöd för att bedriva antidiskrimineringsverksamhet på lokal och regional nivå.

Antidiskrimineringsbyråerna är inte statliga organ utan drivs av idéburna organisationer, men med bidrag från staten genom Myndig-

²⁷ SOU 2016:5, s. 137 f.

²⁸ SOU 2016:5, s. 138.

heten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Antidiskrimineringsbyråerna drivs av ideella föreningar och verkar lokalt och regionalt för mångfald, likabehandling och jämställdhet. Byråerna arbetar med alla diskrimineringsgrunder och erbjuder kostnadsfri juridisk rådgivning och även utbildning till företag, föreningar, kommuner och regioner. Byråerna bedriver också ofta ett opinionsbildande arbete. De arbetar under tystnadslöfte och omfattas inte av offentlighetsprincipen. De har även ett samarbete med Diskrimineringsombudsmannen. Huvudmän för verksamheten är i samtliga fall ideella, icke vinstdrivande organisationer. Strukturen skiljer sig dock åt mellan byråerna. En del byråer drivs av organisationer som gör det vid sidan av annan verksamhet. Andra drivs av föreningar som bildats enkom i syfte att driva antidiskrimineringsbyrån. Byråerna är enligt uppgift på Sveriges Antidiskrimineringsbyråers webbplats religiöst och partipolitiskt obundna.²⁹ Antidiskrimineringsbyråernas främsta verksamhet är att genom juridiskt råd och stöd hjälpa och stödja individer som utsatts för diskriminering. Byråerna hjälper kostnadsfritt personer genom att utreda, förhandla, förlika och anmäla fall av diskriminering. Förutom att ge råd och stöd arbetar de förebyggande genom olika utbildnings- och informationsinsatser.³⁰

Enligt förordningen (2002:989) om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering (nedan kallad förordningen) får stöd lämnas till organisationer och stiftelser som syftar till att förebygga och motverka diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Stöd lämnas i mån av tillgång på medel. Vid fördelning av stöd bör en geografisk spridning över hela landet eftersträvas.

Förutsättningarna för att uppbära stöd enligt förordningen anges i 2 och 3 §§. Stödet får lämnas till en organisation eller stiftelse för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering enligt 1 § genom avgiftsfri rådgivning och information till en enskild om hur han eller hon kan ta vara på sina rättigheter och genom opinionsbildning, kurs- och seminarieverksamhet samt allmän information och rådgivning. De krav som ställs på en organisation eller stiftelse som ska uppbära stöd är följande. Verksamheten ska bedrivas utan vinstsyfte, med tydliga mål och metoder, verksamheten ska ha en långsiktig inriktning

²⁹ www.antidiskriminering.org.

³⁰ SOU 2016:87, s. 322.

och det ska finnas personer i verksamheten som har kunskaper om diskriminering och om de bestämmelser som gäller inom området.

Beslutande myndighet för stödet är Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, som fattar beslut om stöd efter ansökan (4 §). Stödet beviljas för ett år i sänder. Myndighetens beslut får inte överklagas (8 §).

De krav som ställs på den organisation eller stiftelse som uppstår stöd är att den för uppföljning och utvärdering av verksamheten ska lämna de redovisningshandlingar, verksamhetsberättelser och andra uppgifter som myndigheten bestämmer (6 §). Myndigheten har även rätt att meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för verkställighet av förordningen (9 §).

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor är en myndighet under Socialdepartementet för frågor som rör ungdomspolitiken och politiken för det civila samhället. Myndigheten ska bland annat verka för att målen för politiken för det civila samhället uppnås. Myndigheten ska inom ramen för sina insatser arbeta för att motverka diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.³¹

Av myndighetens regleringsbrev för 2022 framgår att den ska fördela medel enligt förordningen om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering.³² Som nämnts ovan beviljas stödet för ett år i sänder. Bidraget är ett verksamhetsbidrag som ges för ett år i taget till långsiktigt inriktade verksamheter. Myndigheten prioriterar att verksamheterna är geografiskt spridda över hela landet och att det är redan pågående verksamhet. För verksamhetsåret 2023 fördelas 28 miljoner kronor till 18 olika antidiskrimineringsverksamheter. Alla verksamheter får samma belopp. Bidraget får användas till kostnader för personal, verksamhet, resor, kompetensutveckling samt administration och revision. Antidiskrimineringsverksamheterna får fördela bidraget på olika budgetposter efter verksamhetens behov.

³¹ 1 och 7 §§ förordning (2015:49) med instruktion för Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

³² Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

I sin redovisning måste däremot verksamheterna visa hur bidraget har använts.³³ Enligt uppgift till utredningen har myndigheten inte tagit fram några föreskrifter i enlighet med 9 § förordningen och inte heller andra riktlinjer för verkställigheten av förordningen.

Sedan 2016 rapporterar myndigheten om hur statsbidraget använts till regeringen. Den senaste rapporten för 2022 visar hur bidraget har använts under år 2020. Totalt har knappt 28 miljoner kronor fördelats till 18 antidiskrimineringsverksamheter för verksamhetsår 2020. Rapporten bygger på underlag från antidiskrimineringsbyråerna. Myndigheten har valt ut och intervjuat fyra representativa antidiskrimineringsverksamheter för att ge underlag till bedömningen av effekterna. Myndigheten bedömer sammanfattningsvis att både användningen av bidraget och de effekter som organisationerna själva uppskattar att deras verksamheter leder till ligger i linje med bidragets syfte. Bland annat har individer som utsatts för diskriminering fått upprättelse, fler har fått kännedom om att stöd finns att få, fler aktörer har börjat arbeta för att motverka diskriminering på lokal nivå och kunskapen om diskriminering har ökat. Dessa kortsiktiga effekter bedöms kunna leda till långsiktiga effekter såsom att diskriminering har motverkats och förebyggts och att villkoren för det civila samhället som en central del i demokratin har förbättrats. I rapporten föreslås att regeringen utökar det sökbara bidraget som fristående antidiskrimineringsbyråer kan söka. Syftet är att säkerställa att fler diskriminerade kan få upprättelse genom att antidiskrimineringsbyråerna kan vara ett komplement till Diskrimineringsombudsmannen. Myndigheten föreslår även, i likhet med föregående år, att ytterligare medel tillförs i takt med att fler antidiskrimineringsbyråer beviljas bidrag. Detta för att säkerställa att nya byråer kan etableras i områden där det i dag saknas antidiskrimineringsverksamhet samt för att möjliggöra långsiktighet och en ekonomisk stabilitet hos de befintliga byråerna.

Utvärdering av antidiskrimineringsverksamheten och översyn av förordningen

På uppdrag av dåvarande Integrations- och jämställdhetsdepartementet genomförde ett konsultbolag en utvärdering av lokal antidiskrimineringsverksamhet som finansieras av statsbidrag. Av utvärderingen fram-

³³ www.mucf.se/bidrag/antidiskrimineringsverksamhet.

gick att lokala verksamheter mot diskriminering fyller en viktig funktion men att kvaliteten mellan de olika verksamheterna varierar. Många personer som upplever sig diskriminerade vänder sig till sådana verksamheter och det är viktigt att sådana verksamheter håller en god kvalitet för att bland annat kunna erbjuda råd och stöd.³⁴

År 2014 gav den dåvarande regeringen en särskild utredare i uppdrag att föreslå hur arbetet mot diskriminering skulle kunna organiseras och effektiviseras. Syftet med utredningen var att ge förslag som säkerställer goda förutsättningar för personer som utsätts för diskriminering att ta till vara sina rättigheter. I uppdraget ingick att ta ställning till om användandet av det statliga stödet till verksamheter som bedrivs av organisationer och stiftelser enligt förordningen om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering är den mest ändamålsenliga metoden för att förebygga och motverka diskriminering på regional och lokal nivå och att ta ställning till om länsstyrelserna bör få ett utökat ansvar för arbetet mot diskriminering.³⁵

Utredningen konstaterade att antidiskrimineringsbyråerna är ideella organisationer inom civilsamhället och att de är viktiga i arbetet mot diskriminering. Utredningen föreslog därför att byråerna skulle få statligt bidrag även i framtiden. Vidare ansåg utredningen att det huvudsakliga målet med byråernas verksamhet skulle vara att stödja enskilda. En förutsättning för att få bidrag bör vara att minst hälften används för verksamhet som gäller avgiftsfri rådgivning och stöd till enskilda om hur de kan ta till vara sina rättigheter. Det innebär enligt utredningen att verksamheten delvis skulle få en annan inriktning än den har haft tidigare. Utredningen ansåg också att kontrollen och återrapporteringen skulle öka för att möjligheterna att säkerställa kvaliteten hos den verksamhet som får bidrag ska bli bättre. En ny förordning föreslogs också i vilken ett antal förändringar som syftade till att modernisera regleringen föreslogs. Till sist föreslog utredningen att Diskrimineringsombudsmannen skulle ge råd och stöd till antidiskrimineringsbyråerna vilket ska framgå av lagen om Diskrimineringsombudsmannen. Förslaget innebar i princip en kodifiering av hur det redan fungerar sedan tidigare.³⁶

Utredningen föreslog också att länsstyrelsens ansvar för att arbeta mot diskriminering genom att vidta olika främjandeåtgärder skulle för-

³⁴ SOU 2016:87, s. 326.

³⁵ Dir. 2014:10.

³⁶ SOU 2016:87, s. 26.

tydligas i instruktionen. Det handlar bland annat om kunskapsöverföring, stöd och utbildning till strategiska aktörer i länet. Arbetet ska ske i samråd med Diskrimineringsombudsmannen. Det ska framgå av lagen om Diskrimineringsombudsmannen att en uppgift för ombudsmannen är att ge råd och stöd till länsstyrelserna i deras arbete mot diskriminering. Länsstyrelserna arbetar redan i dag med sådana främjandeåtgärder som förslaget omfattar men de gör det i olika omfattning. Med förslaget ansåg utredningen att det blir tydligt att länsstyrelserna har ett ansvar för att arbeta externt mot diskriminering.³⁷ Utredningens förslag är fortfarande under beredning i Regeringskansliet.

I oktober 2020 fick två antidiskrimineringsbyråer i uppdrag av regeringen att genomföra projektet om barnets bästa i fokus.³⁸ Utredningen har tagit del av byråernas redovisning till regeringen men bedömer att det inte finns anledning att redogöra närmare för dessa i detta betänkande.

12.3.2 Personligt ombud till vissa personer med psykisk funktionsnedsättning

Stöd till verksamhet med personligt ombud

I samband med psykiatrireformen bedrevs försöksverksamheter med personliga ombud på tio orter i landet. År 2000 beslutades att verksamheten skulle permanentas och göras landsomfattande.³⁹ Socialstyrelsen och länsstyrelserna har därefter byggt upp och utvecklat dessa verksamheter i samarbete med verksamheterna, deras ledning och de personliga ombuden.⁴⁰

Socialstyrelsens uppföljning 2014 visade att det framför allt var kommuner som var utförare av verksamhet med personligt ombud men att det också fanns andra utförare såsom föreningar, stiftelser eller andra entreprenörer.⁴¹ Den visade också att verksamheten är välfungerande och till stor nytta för klienterna genom att deras livssituation förbättras.⁴²

³⁷ SOU 2016:87, s. 26 f.

³⁸ SOU 2016:87, s. 26 f.

³⁹ SOU 2016:87, s. 26 f.

⁴⁰ Se vidare regeringsbeslut S98/7454/ST, S1999/4985ST och S2009/10168/ST.

⁴¹ Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*, s. 16.

⁴² Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*, s. 7.

Sedan den 1 augusti 2013 gäller förordningen (2013:522) om statsbidrag till kommuner som bedriver verksamhet med personligt ombud för vissa personer med psykiska funktionsnedsättningar (nedan kallad förordningen). Här framgår bland annat att verksamhet med personligt ombud riktar sig till personer som är 18 år eller äldre, som har psykiska funktionsnedsättningar och betydande och väsentliga svårigheter att utföra aktiviteter på olika livsområden. De enskilda som kan få stöd av personligt ombud ska ha sammansatta och omfattande behov av vård, stöd och service, rehabilitering och sysselsättning samt ha behov av långvariga kontakter med socialtjänsten, primärvården och den specialiserade psykiatrin och andra myndigheter. Ett personligt ombud ska arbeta på den enskildes uppdrag. Det är behoven som avgör om någon tillhör målgruppen. Det innebär att den enskilde inte rent faktiskt måste ha haft allt stöd och alla kontakter som uppräknas under en längre tid utan det är behoven som på olika sätt ska vara sammansatta, omfattande och långvariga.

Syftet med personligt ombud

Statsbidrag lämnas dels för att påverka situationen för enskilda genom bättre möjligheter att påverka sin livssituation och vara delaktiga i samhället, ha möjligheter att leva ett mer självständigt liv, få en förbättrad livssituation och ges möjligheter att få tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service på jämlika villkor, dels för rättshjälp, rådgivning och annat stöd utifrån egna önskemål och behov.

Verksamheten syftar, enligt förordningen, också till att få myndigheter att samverka utifrån den enskildes önskemål och behov. Utöver det syftar verksamheten även till att ge underlag till åtgärder som kan förebygga brister i fråga om tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service.

Verksamheten bör vidare, enligt förordningen, bedrivas så att samverkan även omfattar patient-, brukar- och anhörigorganisationer. Sådana organisationer stärker brukarperspektivet i verksamheten och kan ha en viktig roll för att nå de klienter som har störst behov och behöver stöd av personligt ombud.

Socialstyrelsens och länsstyrelsernas uppdrag

Socialstyrelsen ansvarar för att i samverkan med länsstyrelserna och kommunerna utveckla och stödja verksamheten. Samordning från Socialstyrelsen sker genom en beredningsgrupp som består av företrädare för de aktörer som berörs av verksamheten. Socialstyrelsen genomför en introduktionsutbildning för personliga ombud och lämnar varje år en lägesrapport om utvecklingen av verksamheten och en ekonomisk redovisning för det år som gått till regeringen.

Länsstyrelserna beslutar om statsbidrag och betalar ut det till de kommuner som beviljats medel för verksamheten. Länsstyrelserna ska också bistå Socialstyrelsen i uppgiften att följa upp, stödja och utveckla verksamheten och lämna underlag till Socialstyrelsens uppföljningar och årliga lägesrapport.

Verksamheternas organisatoriska ställning

En kommun svarar inom ramen för socialtjänsten för verksamheten med personligt ombud (1 § förordningen). De personliga ombudens fristående ställning är en fördel som tidigare framförts vid uppföljning av verksamheterna.⁴³ Var någonstans i organisationen verksamheten och de personliga ombuden ska vara är dock en fråga för kommunen att avgöra.⁴⁴ Det är inte obligatoriskt för kommunerna att bedriva verksamhet med personligt ombud. Även om kommunerna svarar för verksamheten inom ramen för socialtjänsten så har ett organisatoriskt och lokalmässigt avskiljande från socialtjänsten ansetts vara en fördel för ombuden som ska arbeta på den enskildes uppdrag.⁴⁵ Inför starten av försöksverksamheterna uttalades att det personliga ombudet måste ges en sådan formell ställning att det är möjligt att klara uppgiften att delta i samordningen av insatser från olika organ och påverka dessa organ att utforma insatserna efter den enskildes behov.⁴⁶

⁴³ Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*, s. 24.

⁴⁴ Se 3 kap. 4 § kommunallagen (2017:725) och 2 kap. 1 § SoL.

⁴⁵ Jfr Socialstyrelsen (2008), *Ett nytt yrke tar form*, – Personligt ombud, PO, s. 10 och 4 § statsbidragsförordningen.

⁴⁶ Se prop. 1993/94:218 s. 34.

Ledning och styrning samt ansökan om statsbidrag

Verksamheten med personligt ombud ska bedrivas så att samverkan kommer till stånd mellan berörda huvudmän. Verksamheten bör också bedrivas så att samverkan även omfattar patient-, brukar- och anhörigorganisationer. Det finns också krav på att det ska finnas en ledningsgrupp med representanter för kommunen, primärvården och psykiatri samt Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Patient-, brukar- och anhörigorganisationer ska erbjudas att delta i ledningsgruppen. En viktig uppgift för ledningsgruppen är att arbeta strategiskt med lednings- och utvecklingsarbete. De tar exempelvis emot information om de brister i vård- och omsorgssystemen som ombuden identifierar i sitt arbete med klienterna (5 § förordningen).

I tidigare uppföljning av verksamheterna identifierades fördelar med att ha en gemensam organisation för ombudsverksamheten i ett län. Att arbeta flera tillsammans ger bredare kompetens. Verksamheterna blir inte lika sårbara vid sjukdom och semester och det kan vara en fördel om klienten kan välja ett ombud bland flera. Det är i vissa fall lättare att tillsätta en ledningsgrupp på länsnivå än på kommunal nivå.⁴⁷

I sin ansökan om statsbidrag ska kommunerna lämna en beskrivning av hur prioriteringarna inom målgruppen kommer att ske. En kommun ansöker hos länsstyrelsen om statsbidrag för verksamheten med personligt ombud. I Socialstyrelsens föreskrifter om statsbidrag till verksamhet med personligt ombud beskrivs bland annat när och hur kommunerna kan ansöka om bidrag till verksamheten.⁴⁸

Arbetet som personligt ombud

Personliga ombud har en roll och arbetsuppgifter som i flera avseenden skiljer sig från andra yrkeskategoriers. Arbetet handlar mycket om att stödja klienten i att få tillgång till samhällets stödfunktioner. Personliga ombud kan exempelvis delta i socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med individuell plan (SIP) om klienten önskar.⁴⁹

Det finns ingen särskild utbildning för personliga ombud men de som arbetar som personligt ombud har ofta vårdutbildning eller annan

⁴⁷ Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*, s. 18.

⁴⁸ HSLF-FS 2016:98.

⁴⁹ Se prop. 2008/09:193, s. 26 och 2 kap. 7 SoL och 16 kap. 4 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL.

akademisk utbildning och de flesta har tidigare erfarenhet av arbete med personer med psykisk funktionsnedsättning.⁵⁰

De personliga ombuden ställs ofta inför svåra etiska dilemman. Det underlättar därför om det finns utarbetade etiska riktlinjer att följa. I sin ansökan om statsbidrag ska kommunerna också lämna en beskrivning av hur kommunen planerar att stödja personliga ombud i arbetet i fråga om exempelvis utbildning och handledning (8 § förordningen).

Ett personligt ombud ska stödja den enskilde och arbeta på klientens uppdrag, inte på en socialsekreterares eller någon annans uppdrag. Det personliga ombudet är inte ställföreträdare för den enskilde och är därför inte jämförbar med förmyndare, god man eller förvaltare.⁵¹ Det innebär exempelvis att det är klienten själv som vid behov ansöker om olika former av stöd. Det personliga ombudets roll blir då att stödja klienten i att göra det. De personliga ombuden beslutar inte heller om insatser, tar inte över huvudmännens ansvar från olika myndigheter och svarar inte för behandling eller annan insats som ges enligt socialtjänstlagen eller enligt hälso- och sjukvårdslagen.

Information om verksamhet med personligt ombud finns på Kunskapsguiden, en webbplats som samlar kunskapsstödjande produkter från Socialstyrelsen och andra myndigheter och aktörer.⁵²

12.4 Stöd och hjälp i civilsamhället till enskilda barn

12.4.1 Inledning

Det finns ingen myndighet eller offentlig instans som har i uppdrag att driva enskilda barns ärenden eller ge stöd och råd till enskilda barn oavsett vilken eller vilka rättigheter i barnkonventionen som aktualiseras. Diskrimineringsombudsmannen liksom Beo har visst mandat att inom sina respektive områden driva enskilda barns ärenden. Där till kan naturligtvis myndigheter, tillsynsmyndigheter och domstolar pröva anmälningar och överklaganden i enskilda fall och barnet kan i förekommande fall få stöttning av ett offentligt biträde eller andra aktörer. Barnombudsmannen är regeringens expertmyndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen ut-

⁵⁰ Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*, s. 22.

⁵¹ Prop. 1993/94:218, s. 33.

⁵² www.kunskapsguiden.se.

ifrån barnkonventionen och har på så sätt ett samlat ansvar för barns rättigheter. Myndigheten har dock inte mandat att driva enskilda ärenden eller ge mer handgripligt stöd och råd i enskilda ärenden.

Flera organisationer inom det civila samhället ger individuellt stöd och rådgivning till barn och unga i varierande form. Verksamheten är ofta men inte alltid begränsad till vissa frågor eller målgrupper och rent praktiskt rör det sig ofta om rådgivning eller kurativt stöd som ges genom exempelvis telefon, chatt eller mejl. Ett antal aktörer erbjuder mer handgripligt stöd genom att exempelvis hjälpa till att driva enskilda barns ärenden eller följa med på möten med förvaltningsmyndigheter och domstolar

Det förekommer även kommunala och regionala funktioner med ansvar för barns rättigheter. Utformningen av uppdragen varierar men i huvudsak är det funktioner med uppdrag att förmedla information och bedriva påverkansarbete på ett mer övergripande och strategiskt plan. Vissa funktioner har dock även en utåtriktad roll och erbjuder i någon utsträckning information och vägledning till enskilda. Närmare om dessa kommunala och regionala funktioner redogörs för i avsnitt 11.6.

Nedan redogörs översiktligt för ett antal stödfunktioner för barn som finns i civilsamhället i dag och som till någon del bedriver verksamhet som påminner om den verksamhet med barnrättsbyråer eller barnombud som utredningen har i uppdrag att analysera. Eftersom utredningen valt att inte närmare granska barn i brottmålsprocessen redogörs inte för exempelvis vittnesstöd som är en ideell funktion som erbjuder stöd och hjälp till brottsoffer och vittnen i samband med rättegång.

12.4.2 Barnrättsfunktioner i civilsamhället

Barnombudet i Uppsala

Barnombudet i Uppsala län är en ideell förening och är helt fristående från kommun, region och stat. Föreningen arbetar för att alla barn och unga ska få den hjälp de behöver och att alla barn och unga ska kunna påverka sin vardag och samhället. Detta gör föreningen genom att ge stöd och råd, informera och påverka samt stärka barns och ungas röster. Föreningen ger direkt stöd och råd till barn och unga och till vuxna som finns nära ett barn som behöver hjälp. De är tillgängliga på telefon, mejl, webb och sociala medier och kan träffas om den som söker

hjälp vill det. De lyssnar, vägleder, hänvisar, stöttar och medlar. Föreningen informerar barn, unga och vuxna om barnets rättigheter och rätt att påverka. Vuxna målgrupper är bland andra föräldrar, vårdnadshavare, beslutsfattare och personal som arbetar nära barn. Föreningen granskar och ger stöd till Uppsala kommun och Region Uppsala i deras arbete med barnets rättigheter.⁵³

Barnrättsbyrån

Barnrättsbyrån är en fristående, partipolitiskt och religiöst obunden barnrättsorganisation som startades 2011 som ett projekt inom ramen för Ersta diakoni. 2015 grundade medarbetarna organisationen Barnrättsbyrån, som i dag finns i Stockholm och Umeå. Barnrättsbyrån har en tvärprofessionell personalgrupp bestående av socionomer, jurister, beteendevetare och statsvetare, alla med erfarenhet av att möta barn inom myndighet och ideell sektor.⁵⁴

Utifrån barnkonventionen verkar Barnrättsbyrån för att barn och unga ska få hjälp av samhället. Organisationens vision är ett samhälle där barn och unga tas på allvar och ges möjligheten till att leva ett gott liv. Barnrättsbyrån erbjuder barn och unga, upp till 21 år, stöd, råd och praktisk hjälp inom alla rättighetsområden och förmedlar barn och ungas erfarenheter till de med makt att bestämma och förändra. Efterfrågan på organisationens hjälp har till största del handlat om att vara ett stöd i kontakten med myndigheter och en majoritet av de barn som organisationen har mött har varit barn i samhällsvård.⁵⁵

Enligt en intern utvärdering som gjorts av Barnrättsbyråns verksamhet beskrivs den av barn och unga själva som lättillgänglig. Det framgår också av utvärderingen att gemensamt för de barn och unga som vänt sig till Barnrättsbyrån är att de känt sig övergivna av och kritiska mot myndighetsrepresentanter inom socialtjänsten och andra myndigheter. Ungdomarna vittnar om känslor av uppgivenhet som en följd av att de mötts av ointresse, trots påtagliga hjälpbehov. I kontakter med Barnrättsbyrån har de däremot känt sig lyssnade till och respekterade. Det finns inga administrativa hinder för kontakten och arbets sättet upplevs av ungdomarna som inkluderande vilket uppfattas signalera genuin omsorg och respekt och förmedla en känsla av

⁵³ www.boju.se.

⁵⁴ barnrattsbyran.se/om-oss.

⁵⁵ Underlag från Barnrättsbyrån till regeringen, Barns rätt att göra sin röst hörd, S2022/00687.

trygghet. En viktig aspekt, enligt medarbetarna själva, är strävan att hjälpa genom att tillgängliggöra de stödsystem som finns och samtidigt arbeta på den unges uppdrag. Det är de ungas vilja och önskemål som ska vara utgångspunkten. En kartläggning av verksamheten som gjorts inom ramen för utvärderingen visar att verksamheten sett till antalet rättsfrågor är mycket omfattande.

Barnens rätt i samhället (Bris)

Bris är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell medlemsorganisation som särskilt ska bistå utsatta barn och unga samt upprätta möjligheter för dem att föra en dialog med vuxna. Barnkonvention utgör grunden för Bris arbete. Bris startades 1971. I dag bedrivs Bris stödverksamhet i Stockholm med anställda kuratorer och erbjuder barn och unga stöd genom telefon och digitala kanaler såsom chatt och mejl. Varje år har Bris över 25 000 kurativa kontakter med barn och unga. Bris erbjuder även stöd till barn, unga och familjer genom olika former av gruppverksamhet. Bris vision är ett samhälle där varje barn känner till sina rättigheter och där barnets rättigheter tillgodoses. All Bris verksamhet syftar till att stärka barnets rättigheter genom att stödja barn utifrån barnets behov, mobilisera samhället och påverka beslutsfattare. Bris ser helheten runt barnet och arbetar utifrån både det korta och långa perspektivet av skydd och stöd. Bris barnrättspolitiska områden spänner därför över både generella och specifika delar av det skydd och stöd som samhället i dag erbjuder barn. Bris verksamhet finansieras via gåvor, medlemsavgifter och företagsponsring.⁵⁶

Bris stödjer barn och unga på flera sätt. Dels via en stöddlinje dit barn kan ringa, chatta eller mejla med en kurator, dygnet runt, dels gruppstöd och möjlighet att träffa en kurator på någon av Brismottagningarna. För vuxna som har frågor om barn finns Bris vuxentelefon, som också finns på arabiska och ukrainska samt Bris stöddlinje för idrottsledare.

Genom Bris 116 111, Bris-mejlen och Bris-chatten kan barn och unga upp till 18 år anonymt och gratis ringa, mejla eller chatta med en kurator på Bris dygnets alla timmar.

⁵⁶ Bris (2017), *Politiska prioriteringar för barnets rättigheter*.

Maskrosbarn

Maskrosbarn är en partipolitiskt och religiöst obunden ideell förening vars ändamål är att stödja unga som lever eller har levt i en familj där en eller båda föräldrarna missbrukar och/eller är psykiskt sjuk. Föreningen ska på olika sätt informera om hur det är att leva i liknande familjer för att öka kunskapen om missbruk och psykisk sjukdom. Föreningen ska försöka att förbättra attityderna i samhället när det gäller psykisk sjukdom och missbruk. Genom stödjande verksamhet hjälper föreningen unga som lever eller har levt med en förälder som missbrukar eller är psykiskt sjuk.

Maskrosbarn har bedrivit verksamhet sedan år 2005 och har kontor i Göteborg, Malmö och Stockholm. Föreningens målgrupp är barn och unga från 13 till 19 år. Verksamheten är uppdelad i två områden, stöd respektive påverkan. Föreningen samarbetar med kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra aktörer i hela Sverige som möter dess målgrupp. Sedan starten har föreningen mött tusentals barn och ungdomar och tillsammans med dem utvecklat olika typer av föreläsningar, utbildningar, konkreta verktyg och stödprogram utifrån barns och ungdomars önsknings och behov. Många av de barn som föreningen möter lever i utsatta miljöer och är beroende av samhällets stöd. Trots att samhället har ett ansvar att se till att barns rättigheter efterföljs har majoriteten av barnen Maskrosbarn möter mycket begränsad kunskap om sina rättigheter. Majoriteten av barnen har lågt förtroende för socialtjänsten och även negativa upplevelser av kontakten med myndigheten. För elva år sedan utvecklade Maskrosbarn stödprogrammet Barnombud. Önskemålet från barnen var tydligt, de ville ha en utomstående stödperson att ha med sig i kontakt med socialtjänsten.

Maskrosbarn möter många barn som inte har någon trygg vuxen som kan följa med dem som stöd till socialtjänsten och se till deras rättigheter, behov och intressen. Den uteblivna hjälpen från en vuxen kan bero på att det finns motstridiga intressen mellan barnet och en förälder, att det inte finns någon förälder i landet eller att föräldern saknar förmågan med anledning av till exempel missbruksproblematik eller psykisk ohälsa.

Maskrosbarn har haft samarbeten med flera kommuner under åren där de erbjudit tjänsten med barnombud till barn och unga som har behov av det utifrån insatser från socialtjänsten. Ett exempel på ett

sådant samarbete är det mellan Maskrosbarn och Södermalms stadsdelsförvaltning som pågick under perioden 2015–2017. Ett 70-tal ungdomar identifierades av socialtjänsten som aktuella för att få stöd från ett barnombud. Målgruppen var barn och unga till föräldrar som har problem med missbruk och/eller psykisk ohälsa. Under avtalsperioden tackade ett 15-tal barn och ungdomar ja till att få stöd av ett barnombud. En viss uppföljning av verksamheten har gjorts. Bland annat framgick att socialtjänsten upplevde att erbjudandet om att få ett barnombud över lag togs emot positivt av barn och unga men att alla inte ville eller upplevde att de hade ett sådant behov. Socialtjänsten upplevde vidare att barnombudet särskilt var viktigt under den inledande kontakten mellan barnet/den unge och socialtjänsten. Barnombudet kunde ge handfast stöd och hjälp till barnet och fungera som en länk till socialtjänsten. Det fanns också utmaningar i verksamheten, detta bland annat när föräldrar eller vårdnadshavare inte ville samarbeta med barnombudet.⁵⁷

Rädda barnen

Rädda Barnen är en medlemsorganisation och del av en global rörelse med verksamhet i 120 länder. Rädda barnen Sverige är en demokratisk, partipolitiskt och religiöst obunden medlemsorganisation som finns på plats i nästan alla kommuner i Sverige.⁵⁸

Rädda Barnen i Sverige möter barn och unga på olika vis och i flera olika sammanhang. Ett exempel på en verksamhet är Rädda Barnens Centrum för stöd och behandling där organisationen erbjuder psykologisk behandling till barn och ungdomar som lider av psykisk ohälsa och där insatser från samhället saknas. Verksamheten startades i Stockholm 1990 och finns i dag i Stockholm, Göteborg och Malmö. Verksamheterna lyder under lagkraven för hälso- och sjukvård och de insatser som erbjuds bedrivs i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet.⁵⁹

⁵⁷ Södermalms stadsdelsförvaltning, sociala avdelningen. Uppföljning av avtal, Uppföljning av Maskrosbarn, dnr 529-2015-2.2.1, 2017-08-23.

⁵⁸ www.raddabarnen.se.

⁵⁹ www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-i-sverige/skyddar-barn-mot-vald/centrum.

Tjejjourer och ungdomsjourer

Det finns ett stort antal tjej- och ungdomsjourer spridda över landet och som på olika sätt arbetar med stöd och vägledning till barn och unga. Vissa jourer bedrivs som egna fristående föreningar och andra ingår i större organisationer. Som exempel samlar föreningen Unizon 45 tjejjourer och ungdomsjourer. Enligt föreningens egen beskrivning av verksamheten arbetar jourerna förebyggande och stödjande med barn och unga och möter unga med alla sorters funderingar. De flesta kontakter sker via mejl och chatt och de kan röra kroppen, sex och relationer men också missbruk, självmordstankar och våld i nära relationer. Den vanligaste anledningen att söka stöd är dock sexuella övergrepp och våldtäkt. Jourcen lyssnar, stöttar och peppar. De kan hjälpa till i kontakt med rättsväsendet och andra myndigheter. En del tjejjourer och ungdomsjourer tillhör en kvinnojour, andra är egna föreningar.⁶⁰

Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige (Roks) samlar 35 tjejjourer över hela landet. Enligt föreningens egen beskrivning av verksamheterna jobbar tjejjourerna dagligen med att ge barn och unga stöd och hjälp. Tjejjourerna finns att nå på telefon, mejl och chatt. Jourerna hjälper bland annat tjejer som varit utsatta för olika former av fysiskt eller sexuellt våld. Rent praktiskt kan det innebära hjälp med att polisanmäla, kontakta myndigheter eller bara prata. Tillsammans driver jourerna också en webbsida (rokstjejjourer.se) som fungerar som en gemensam stödfunktion för tjejer i olika åldrar.⁶¹

12.5 Oberoende barnombud i Storbritannien

12.5.1 Inledning

Utredningens uppdrag är att analysera om staten bör bidra till att etablera funktioner inom civilsamhällesorganisationer, barnrättsbyråer eller oberoende barnombud, med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter. Som ett led i detta har utredningen undersökt om det finns kunskap och erfarenheter att hämta från andra länder med motsvarande verksamheter.

⁶⁰ Läs mer på föreningens hemsida, www.unizonjourer.se.

⁶¹ Läs mer på föreningens hemsida, www.roks.se.

Att civilsamhällesorganisationer erbjuder olika former av stödverksamheter för barn är naturligtvis vanligt förekommande världen över. Ett utbrett system med oberoende barnombud eller barnrättsbyråer som staten stöttar och reglerar är mindre vanligt men bedrivs sedan lång tid i Storbritannien. Utredningen har tittat närmare framför allt på England och Wales, detta genom att ta del av rapporter, utvärderingar och artiklar men även genom en studieresa. Syftet har varit att förstå hur verksamheterna fungerar rent praktiskt, hur de regleras och vilka erfarenheter och synpunkter som finns på verksamheternas nytta och funktion såväl från civilsamhällets sida som från staten och de sociala myndigheterna.

12.5.2 Oberoende barnombud i Storbritannien

I Storbritannien finns sedan drygt 20 år tillbaka ett system där staten administrerar, organiserar och finansierar verksamheter med oberoende barnombud (*independent child advocacy*) inom civilsamhällesorganisationer. Verksamheter med oberoende barnombud finns, med viss variation i utformning och reglering, i både England, Nordirland, Skottland och Wales (samt även på Irland).

Genom en lagändring 2002 fick lokala sociala myndigheter i Storbritannien i uppdrag att vidta åtgärder för att det i civilsamhället skulle tillhandahållas verksamhet med oberoende barnombud.⁶² Syftet var bland annat att bättre tillgodose barns rätt att komma till tals i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen men också att hitta nya arbetssätt för att hjälpa barn som befinner sig i särskilt utsatta situationer. Den primära målgruppen för verksamheten är barn i samhällsvård men även andra barn kan erbjudas stöd om så är motiverat utifrån barnets behov. Till exempel är det vanligt att barn som far illa i hemmet och riskerar att utsättas för våld erbjuds stöd av oberoende barnombud.

Det finns vissa skillnader i regleringen av verksamheterna med oberoende barnombud i England respektive Wales. Den mest betydande skillnaden är att de barn som omfattas av verksamhetens målgrupp i Wales alltid av de sociala myndigheterna ska informeras om och erbjudas stöd från ett oberoende barnombud. Barnet får sedan aktivt tacka nej om han eller hon inte vill ha stödet. I England är det däremot de lokala sociala myndigheterna som avgör om barnets aktivt

⁶² Children Act, paragraph 26A, 2002.

ska erbjudas stöd från ett oberoende barnombud. Barnet kan också själv önska att få stöd från ett oberoende barnombud. Verksamheterna med oberoende barnombud bedrivs av ett antal större civilsamhällsorganisationer och finansieras med generella statsbidrag. Det ekonomiska stödet betalas dock ut av kommunerna vilket det har riktats kritik mot från civilsamhällsorganisationerna. Civilsamhällsorganisationerna menar att det kan riskera deras roll som oberoende och att stödet i stället borde betalas ut från staten.

Barnombud i England och Wales arbetar på uppdrag av ett enskilt barn och behöver således inte ha kontakt med vare sig vårdnadshavarna eller myndigheterna om inte barnet önskar eller vill det. Barnombudet är oberoende och arbetar varken på uppdrag av vårdnadshavarna eller det allmänna. Barnombudets primära uppgifter är att lyssna till barnet och bidra till att hans eller hennes åsikter, önskemål och känslor lyssnas till och respekteras av berörda myndigheter och andra aktörer, att berätta och förklara för barnet hur systemet fungerar och vilka valmöjligheter och juridiska rättigheter barnet har. Det kan också handla om att barnombudet följer med barnet på möten med berörda myndigheter. Ett barnombud har inga juridiska befogenheter och kan inte ta några beslut om insatser eller påverka hur myndigheterna ska agera. Barnombudet kan hjälpa barnet att lämna in ett formellt klagomål men uppträder inte som juridiskt biträde i rätten. Barnombudet har en anmälningsplikt till de sociala myndigheterna om de misstänker att ett barn far illa.

Det är flera civilsamhällsorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud i Storbritannien, bland annat Coram Voice och National Youth Advocacy Service (NYAS). På organisationernas respektive webbplatser finns mer information att ta del av avseende barnombudsverksamheten.⁶³

Det finns också exempel på civilsamhällsorganisationer som bedriver barnombudsverksamhet som inte finansieras av staten. Ett sådant exempel är organisationen Just For Kids Law.⁶⁴

⁶³ Se www.coram.uk.org respektive www.nyas.net.

⁶⁴ <https://www.justforkidslaw.org>.

I både England och Wales har staten tagit fram föreskrifter och riktlinjer för hur verksamheterna med oberoende barnombud ska arbeta.⁶⁵ Föreskrifterna och riktlinjerna som gäller för England är för närvarande under revidering/uppdatering.⁶⁶

I en rapport från 2018 har den brittiska motsvarigheten till Barnombudsmannen följt upp verksamheten i England. I rapporten uttrycks bland annat att barnombudsverksamhet kan, om den utförs väl, vara livsviktig för barn, särskilt för de mest utsatta barnen. I rapporten beskrivs också en del brister, såsom bristande tillgänglighet/nationell täckning, brister i kvalitet och låg utbildningsnivå hos barnombud. Barnombudsmannens rekommendation var bland annat att det i lagstiftningen skulle förtydligas att barn ska bli informerade om sin rätt till stöd från ett oberoende barnombud. Myndigheten föreslog också och att de nationella riktlinjerna borde uppdateras.⁶⁷

Under 2022 har en brittisk statlig utredning lagt fram en rad förslag om förändringar avseende barnombudsverksamheten.⁶⁸ Här framhålls bland annat att det är av yttersta vikt att barn har en stark röst i de beslut som påverkar dem. Barn i samhällsvård beskrivs ha en uppsjö av olika yrkesgrupper i sina liv, men alltför få vuxna som otvetydigt står på deras sida och kan förstärka deras röst. Barnombudsverksamheten föreslås förstärkas bland annat genom att ombuden är en heltäckande och valbar tjänst för alla barn som är i behov av samhällsvård. Inga viktiga beslut ska fattas utan barnets medverkan, med eller via sitt barnombud. Ombud bör ges befogenhet att lämna kommentarer om kvaliteten på den vård som tillhandahålls av barnhem och fosterhem. För att säkerställa att detta är effektivt måste ombuden vara helt oberoende av den lokala myndigheten och de organ som tillhandahåller vårdtjänster, så att unga människor kan lita på att deras åsikter blir hörda och att de sannolikt kommer att beaktas. Den brittiska reger-

⁶⁵ För England se National Standards for the Provision of Children's Advocacy Services, Department of Health, November 2002 och Guidance, Providing Effective Advocacy Services for Children and Young People Making a Complaint under the Children Act 1989, Department for Education and Skills. För Wales, se National Standards for the Provision of Children's Advocacy Services, 2003, Social Services and Well-being Act 2014, Code of Practice 10-Advocacy, 2015, Statutory Guidance for providers of regulated advocacy services, April 2019. Independent Professional Advocacy-National Standards and Outcomes Framework for Children and Young People in Wales, August 2019, alla dokument är antagna av Wales regering.

⁶⁶ Uppgift från brittiska Utbildningsdepartementet, 26 maj 2023.

⁶⁷ <https://assets.childrenscommissioner.gov.uk/wpuploads/2019/06/CCO-Advocacy-for-children-June-2019.pdf>.

⁶⁸ Independent review of children's social care, 2 december 2022.

ingen har den 2 februari 2023 presenterat en strategi med förslag som tar omhand de förslag som den statliga utredningen presenterade.⁶⁹

12.5.3 Erfarenheter från utredningens studieresa till England och Wales

Utredningen har som nämnts genomfört en studieresa till England och Wales för att träffa centrala aktörer som på olika sätt är delaktiga i eller ansvariga för de både ländernas respektive verksamhet med oberoende barnombud. Utredningen besökte och samtalade med flera civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Utredningen genomförde även möten med de statliga myndigheter som ansvarar för frågor om barnets rättigheter/barnkonventionen (Children’s Commissioner for England’s Office respektive Children’s Commissioner for Wales) och med statliga utredare som granskat frågor om barn i samhällsvård och oberoende barnombud. Slutligen hölls även möten med ansvarigt departement i England (The Department for Education) samt ansvarig minister i Wales (Deputy Minister for Social Services).

Den samlade bilden utredningen fått från alla dessa olika aktörer – såväl från myndigheter som från civilsamhället – är att systemet med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer är framgångsrikt, fungerar väl och är mycket uppskattat. Barnombuden bedöms komplettera det allmännas övergripande ansvar och bidra till att barn blir mer delaktiga i ärenden och processer som rör dem och att deras rättigheter enligt barnkonventionen tillgodoses. Att barnombuden är oberoende, det vill säga fristående från myndigheterna, framhävs som centralt och viktigt. Det oberoende barnombudet ses som en garant för att barnet får stöd från en verksamhet som inte samtidigt ansvarar för vård- och omsorgsinsatser. Oberoendet beskrivs också utgöra en säkerhetsåtgärd för att upptäcka brister och missförhållanden för barn i samhällets vård. Det har som nämnts riktats kritik mot att det är kommunerna som ansvarar för att betala ut det ekonomiska stödet till civilsamhällesorganisationerna eftersom detta kan riskera organisationernas oberoende. Att det ekonomiska stödet i stället betalas direkt från staten skulle, enligt kritikerna, kunna bidra till att denna risk minskar.

⁶⁹ www.gov.uk/government/groups/independent-review-of-childrens-social-care.

Något som har bidragit till att reformen med oberoende barnombud har varit framgångsrik anges bland annat ha varit det täta samarbetet och dialogen mellan berörda aktörer, inte minst mellan barnombuden och de sociala myndigheterna. En ytterligare faktor som lyfts som ett led i reformens framgång är att det tagits fram föreskrifter och vägledningar för hur verksamheten ska bedrivas samt även utbildningar och verktyg för löpnade uppföljningar och utvärderingar av verksamheten både på individnivå och på aggregerad nivå. Detta har bidragit till att enhetligheten och likvärdigheten stärkts.

12.6 Sammanfattning av synpunkter om oberoende barnombud

12.6.1 Inledning

Utredningen har haft ett stort antal möten och kontakter med statliga myndigheter, kommuner, regioner, advokater och civilsamhällesorganisationer och även tagit del av ett stort antal rapporter och redovisningar från myndigheter och civilsamhällesorganisationer om barns livssituationer och möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av att hantera svåra livssituationer och försöka utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i kontakt med myndigheter och domstolar.

Utredningen har strävat efter att i samtalet med olika aktörer efterfråga och lyssna in synpunkter om såväl behovet av en barnombudsfunktion som vilka möjligheter, fördelar, nackdelar och risker som kan finnas med att en sådan funktion etableras inom civilsamhället. Nedan sammanfattas de synpunkter utredningen mottagit såvitt gäller såväl behovet av funktionen i sig, som fördelar och nackdelar med att ge detta uppdrag till civilsamhället. I ett första avsnitt redovisas barn och ungas åsikter och erfarenheter. Därefter, redogörs för synpunkter från myndigheter och civilsamhälle. I ett efterföljande avsnitt redovisas synpunkter från socialnämnder som inhämtats genom utredningens enkätundersökning. Därefter redovisas ställningstaganden från tidigare statliga utredningar som berört frågan om en ny barnrättsfunktion samt konkreta förslag på hur detta skulle kunna utformas från organisationerna Barnrättsbyrån och Maskrosbarn.

12.6.2 Barn och ungas åsikter och erfarenheter

I direktivet till utredningen anges att det är särskilt angeläget att utredningen, så långt det är möjligt, för dialog och lyssnar in barns åsikter och tar del av deras erfarenheter. Utredningen har, givet uppdraget i övrigt, uppfattat detta som en central del av uppdraget som ska genomgå de beskrivningar och avvägningar som görs i hela betänkandet. Utredningen har lyssnat in barns åsikter och erfarenheter genom ett samarbete med de ideella föreningarna Barnrättsbyrån, Maskrosbarn och Riksförbundet Attention. För att bredda bilden har detta kompletterats med en sammanställning av samtal och undersökningar om barns åsikter och erfarenheter som har gjorts av andra organisationer och myndigheter. I kapitel 3 i betänkandet redogörs närmare för barn och ungas åsikter och erfarenheter. I kapitel 3 redogörs även för barns åsikter och erfarenheter av relevans för frågan om staten ska bidra till att det etableras oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

För att särskilt lyfta barn och ungas egna åsikter och erfarenheter av att få stöd från ett oberoende barnombud redovisas nedan ett antal citat från barn och unga och därefter tre längre berättelser med tillhörande illustrationer. Berättelserna är hämtade från de samtal som utredningen har haft med barn och unga, citaten kommer från en sammanställning utförd av civilsamhällesorganisationer där 120 barn mellan 5 och 17 år rapporterat till Barnrättskommittén.⁷⁰

Citat från barn och unga om oberoende barnombud

Att ha ett barnombud kändes väldigt skönt när man var på socmöten då man slapp känna sig ensam mot hela världen. Det gjorde att det kändes tryggare i kontakten med soc och att jag alltid hade någon på min sida.

De (barnombud) kan hjälpa många ungdomar som till exempel känner att ingen finns där så kan man alltid prata med någon och de gör det mycket lättare att förstå olika saker.

Jag tycker det är viktigt då alla borde få kunskap om att man har rättigheter och vilka de är i kontakten med soc. Det gjorde också att jag alltid hade någon att fråga om det var något jag inte förstod vilket var skönt. Det kan lätt kännas som att hela världen är mot en på soc-grejer så det är skönt att veta att man har någon som finns där bara för en själv och

⁷⁰ Unicef Sverige med flera (2022), *Hör barnets röst!*

skiter i alla andra. Också bra ifall det är något man glömt säga som man pratat med barnombudet om eller om man inte förstår frågor under möten.

Jag har äntligen haft en vuxen på min sida, någon som enbart finns för mig.

Jag tycker det är viktigt med ett eget barnombud eftersom alla ungdomar förtjänar någon på sin sida.

Bra var det att man har någon att fråga hela tiden och få mer kunskap om vilka krav jag kan ställa när det handlar om mig. Det hjälpte framför allt trygghetskänslan kring hela processen och att alltid ha någon att luta sig tillbaka mot. Att alltid ha någon som kan hjälpa en bära hela tyngden och ta några kilo.

Jag fick jättemycket hjälp med hur jag skulle formulera mig på möten och att komma fram till vad jag vill säga. Det är en stor trygghet att ha någon som kämpar med en.

Jag tycker att det är viktigt att varje barn, om de vill, får ett barnombud för i vissa fall så lyssnar inte vuxna på en när man behöver deras hjälp och är nonchalanta av sig. När de inte lyssnar så känner man som barn att ingen tar en på ett seriöst sätt och det påverkar en psykiskt att man inte blir lyssnad på och känner att man kan klara det på egen hand även fast det är jättesvårt. Jag tycker det ska bli en rättighet för varje barn att få ha med sig en vuxen som kan föra deras talan när de är med barnet på ett möte. För som jag skrev innan så lyssnar inte många vuxna på vad ett barn har att säga utan kastar bort det och många vuxna tror att man hittar på allt. Det borde alltid vara med en vuxen på möten som kan hjälpa barnet att föra talan om hjälp, handleda det kring vad det är som påverkar det både psykiskt och fysiskt och stötta barnet när vuxna inte lyssnar och kan hjälpa det.

Exempelvis, när jag var 12 och hade möte på socialtjänsten hade jag ingen aning om att jag hade rätt till att få prata ensam med min socialsekreterare. Om jag hade vetat det hade jag i större utsträckning vågat berätta om hur jag hade det hemma, men det vågade jag inte på grund av att mina föräldrar satt i samma rum när jag fick frågan om jag trivdes hemma. I stället satt jag knäpptyst. I just den stunden hade det varit livsviktigt för mig med ett barnombud vid min sida.

När jag var liten hade jag ingen aning om vilka rättigheter jag hade som barn i och med att ingen hade sagt det till mig förrän jag fick hjälp av organisationen Maskrosbarn där jag fick hjälp av ett barnombud som talade om för mig vad jag hade rätt till. Tack vare barnombudet och andra på organisationen lärde jag mig om barnkonventionen och om alla dess artiklar som gällde mina rättigheter. På så sätt kunde jag äntligen förstå när saker brast i kontakt med socialtjänsten och jag kunde då även ha ett barnombud som stod upp för mig och min rätt till ett bra bemötande.

MIN HISTORIA

Felix

Felix

Felix är 13 år gammal när han kommer i kontakt med en organisation som erbjuder barnombud. Han berättar i samtal med barnombudet att han mår väldigt dåligt, brister ut i gråt och beskriver att allt känns hopplöst. I samtalet beskriver han hur han har tydliga planer på att ta sitt liv och att han försökt berätta för sina föräldrar hur han mår men att de inte tar honom på allvar utan är upptagna med sitt.

Under samtalet väcks en stor oro eftersom Felix har påtagliga suicid-tankar. Tillsammans kommer de överens om att kontakta BUP:s akut-mottagning och Felix socialsekreterare. Socialtjänsten har en pågående utredning och beskriver också en stor oro för Felix men vet inte riktigt vad de ska göra. De ringer även Felix mamma som inte har möjlighet att följa med till BUP. Barnombudet åker därför själv med Felix till BUP. Felix mamma kommer till slut men Felix vill prata själv med psykologen och barnombudet. Under samtalet orkar Felix inte berätta hur han mår så han vänder sig till barnombudet som berättar om deras samtal. Samtalet leder ingenstans utan Felix skickas hem igen.

Barnombudet träffar Felix igen och han beskriver att han fortfarande mår lika dåligt men att ingen tror på honom. Barnombudet försöker ta kontakt med psykiatri och mamman, men möts av motstånd. Då försöker barnombudet kontakta den nuvarande psykologen som uppger att han ska försöka övertala mamman att ta med Felix till BUP. Till slut går mamman med på detta och efter mycket påtryckningar blir Felix inlagd. Felix är inlagd i flera månader, under denna period är barnombudet Felix röst. Han vågar och orkar inte berätta för alla olika kontakter vad han önskar.

Barnombudet kämpar för det Felix vill, att bo någon annanstans än hemma. Felix mående blir allt sämre och han har nu utvecklat en ätstörning, vilket leder till att han blir kvar inom slutenvården och en placering är inte aktuell just nu. Kontakten med barnombudet avslutas för tillfället då Felix beskriver att han ska försöka fokusera på att må bra nu. Innan kontakten avslutas helt så kontaktar barnombudet socialtjänsten för att förmedla det som alltid varit Felix önskan, ett nytt hem. Sedan hör barnombudet inte mer från Felix förrän han skickar ett sms ett år senare där han säger:

Tack för allt du gjorde för mig! Jag har fått flytta till en familj som har två katter och en hund. Jag går i skolan och har kompisar. Om inte du funnits där för mig hade jag nog inte levt i dag.

MIN HISTORIA

Sara

Sara

Sara kommer i kontakt med en organisation som erbjuder barnombud när hon är 16 år, till en början i syfte att få stödsamtal, men under samtalet blir det tydligt att hon inte kan bo kvar hemma. Hon berättar att hon haft kontakt med socialtjänsten när hon var yngre men att det då inte lett till något. Hon berättar om hur hennes ena förälder har ett alkoholmissbruk och utsätter henne för psykiskt våld. Vid ett flertal tillfällen har hennes förälder även slängt ut henne och sagt att man inte vill ha henne längre. Sara har lyckats spela in detta då hon inte tror att någon skulle tro på henne annars. Under stödsamtalet går Sara med på att ta kontakt med socialtjänsten tillsammans med ett barnombud. Sara berättar att hon tyckt om socialsekreteraren när hon var yngre men att det ändå varit svårt att berätta om hur hon egentligen mår och har det, då hon inte visste vad hon hade för rättigheter eller vad det kunde leda till.

Sara berättar att hon är rädd för att situationen hemma med mamma ska bli ännu värre om hon berättar för socialtjänsten om hur hon har det. Eftersom mamma tidigare har slängt ut henne i perioder så är hon orolig för att det ska hända igen. För att mötet ska bli så bra som möjligt för Sara så förbereder barnombudet och Sara sig tillsammans. Sara får information om sina rättigheter, bland annat att hon har rätt att bli skyddad från alla former av våld och att det även gäller psykiskt våld. Sara beskriver att hon känner sig stärkt och trygg med att berätta hur hon har det hemma för socialtjänsten, även om det är nervöst.

Under mötet med socialsekreteraren kan Sara berätta om hur hon har det och barnombudet hjälper henne att fylla i med detaljer och trycker på de rättigheter som Sara har som barn. Det blir ett bra möte och socialsekreteraren tycker att det är bra att Sara har med sig ett barnombud som kan stötta henne. Socialsekreteraren bekräftar Sara i att hon inte ska behöva ha det så som hon har det hemma. Om det är så att något händer eller om Sara vill berätta något mer säger socialsekreteraren att Sara själv får välja om hon vill höra av sig direkt till socialsekreteraren eller till barnombudet.

Under hela processen så blir barnombudet, Sara och socialsekreteraren ett team som tillsammans jobbar för att Sara ska få bästa möjliga stöd. Utredningen leder till att Sara får en egen lägenhet.

MIN HISTORIA

Fatima

Fatima

När Fatima är 15 år har hon varit placerad av socialtjänsten sedan ett år tillbaka och har en stor längtan efter sin familj. Hon trivs inte i sitt familjehem och har flyttat många gånger mellan jourhem och familjehem samtidigt som hon också är svårt sjuk. Fatima skriver till en organisation som erbjuder barnombud för att få hjälp i kontakten med socialtjänsten och få dem att förstå att hon inte mår bra.

Två barnombud besöker Fatima och får uppdraget från Fatima att vara ett stöd i kontakten med socialtjänsten med målet att hjälpa henne att komma hem. Under placeringen vill Fatima också få träffa sina föräldrar och syskon. Fatima har nämligen, trots sitt allvarliga tillstånd, inte fått träffa sin familj på flera månader. Hon berättar om hur ensam hon känner sig och att det är svårt att orka med att både vara sjuk och ha det så dåligt under tiden hon är placerad.

Fatima beskriver en situation där kontakten med socialtjänsten är svår, där hon inte blir lyssnad på och där hon känner att socialtjänsten gör fel. Hon förstår inte de beslut som fattas och varför hon inte får flytta hem. Fatimas barnombud tar kontakt med socialtjänst, sjukvård, skola och Fatimas föräldrar. De läser utredningar, journaler och domar för att förstå hennes situation. Fatima har en tät kontakt med sina barnombud, både inför och vid möten med socialtjänsten men också genom stödjande samtal och besök i hennes olika boenden och på sjukhuset när hon är inlagd.

Barnombuden ser att Fatima far illa och de har också svårt att förstå varför Fatima inte kan få träffa sin familj oftare eller till och med flytta hem. Barnombuden har en rak och tydlig dialog med socialtjänstens handläggare om att de många placeringarna inte har varit bra för Fatima, utan försämrat hennes hälsotillstånd. Efter nio månader och ett stort antal möten, orosanmälningar och samtal med chefer och nämnd får Fatima flytta hem med LVU i hemmet.

Fatima beskriver att det betydde mycket för henne att hon hade sina barnombud med sig under en mycket svår tid i livet. Till skillnad från andra professionella runt Fatima – advokat, socialtjänst och sjukvård – kunde barnombuden jobba både med Fatimas önskan om att få komma hem och alla de frågor som behövde lösas löpande för att Fatima skulle stå ut under tiden hon var placerad. Fatima tänker att barnombuden var de första som hjälpte henne med det hon faktiskt bad om och att de alltid lyssnade och stod på hennes sida.

12.6.3 Synpunkter från myndigheter och civilsamhället

Utredningen har sammanfattningsvis fått följande synpunkter från myndigheter och civilsamhällesorganisationer när det gäller fördelar med att staten etablerar en barnombudsfunktion i civilsamhället.

- Det saknas en barnombudsfunktion som kan agera vid upplevda rättighetskränkningar på alla områden i ett barns liv. Det är viktigt att det finns en aktör som kan ta ett helhetsansvar för barnets situation och rättigheter enligt barnkonventionen. Barns ärenden kan ofta röra flera rättigheter och frågor på en och samma gång varför det sällan bara är en myndighet som har ansvar.
- Ett oberoende barnombud kan stå helt på barnets sida och se barnets perspektiv, något som en myndighet inte alltid kan. Ombudet är nära individen och kan ge råd. Barn i utsatta situationer kan få berätta sin historia om och om igen för olika aktörer. Ett barnombud kan hjälpa barn att inte behöva berätta sin historia om och om igen för olika aktörer.
- Det är många gånger otydligt vart barn ska och kan vända sig när de vill klaga avseende rättighetskränkningar. Det kan vara särskilt svårt att få hjälp i vissa områden och för vissa grupper. Det finns brister i hur barn i utsatta situationer bemöts av myndigheter och barn som söker hjälp blir inte alltid lyssnade på. Inte minst gäller det barn som saknar vuxna i sin närhet som kan tillvarata deras rättigheter och se till barnets behov och intressen.
- Det saknas en funktion som enbart arbetar på uppdrag av de barn som behöver information, stöd och konkret hjälp i frågor som rör barnets rättigheter.
- Det finns, särskilt i vissa grupper och sammanhang, barn som saknar tillit till myndigheter. Civilsamhällesorganisationer kan då spela en roll som en brygga mellan offentliga aktörer och den enskilde.

När det gäller tänkbara risker och nackdelar med att staten etablerar en barnombudsfunktion i civilsamhället har sammanfattningsvis följande synpunkter framkommit i utredningens kontakter med myndigheter och civilsamhällesorganisationer. Här redovisas också framförda synpunkter på hur tänkbara risker kan hanteras och vilka krav som bör ställas på verksamheten.

- Verksamheten får inte öka på det myndighetsförakt som till viss del förekommer i samhället. Ombudet ska inte heller vara ytterligare en auktoritet att förhålla sig till.
- Det finns redan barnombudsverksamheter i dag, till exempel organisationer som arbetar med särskild problematik mot barn i särskilda situationer. Det är viktigt att en reglering av en barnombudsverksamhet inte omöjliggör dessa verksamheter med upparbetade erfarenheter och arbetsätt. Det finns även kommunala barnombudsfunktioner i vissa kommuner. Det är viktigt att de oberoende barnombuden samarbetar med dessa i den utsträckning det är relevant och möjligt.
- Det är viktigt att barnombuden utgör ett komplement till verksamhet som bedrivs av statliga och kommunala myndigheter men inte tar över eller minskar det ansvar dessa myndigheter har. Det är också viktigt att det skapas samarbetsformer och dialog mellan barnombuden och kommunerna.
- Verksamheterna måste få tillräckligt med resurser för att ha möjlighet att göra ett bra arbete. Förväntningarna kan grusas och leda till ytterligare besvikelser hos barn som hoppats på en lösning och förändring om de inte får den hjälp de behöver. Ombuden måste kunna hjälpa alla barn som behöver det avsedda stödet. Att barn inte kan få bli rättsligt företrädda av barnombuden kan skapa en ytterligare besvikelse hos barn.
- Riskerna med att folkdrivna rörelser ska vara utförare av verksamheter och att ansvar förskjuts från det offentliga till det privata måste uppmärksammas. Det är viktigt med en tydlig ansvars- och rollfördelning gentemot andra aktörer i samhället och att det tydliggörs hur relationen mellan ombudet och vårdnadshavare och andra anhöriga ska se ut och fungera.
- En nackdel med att barnombudet etableras i civilsamhället är osäkerhetsfaktorer kring finansieringen. Organisationer i civilsamhället kan som regel endast söka bidrag för ett år i taget och det kan finnas en osäkerhet kring hur stort nästa års stöd blir. Detta gör att verksamheterna har svårt att planera, vilket i sin tur gör att det är svårare för verksamheterna att utvecklas. Osäkerhet kring finansieringen kan vara påfrestande för anställda och leda till hög personalomsättning. Etableringen av barnombud kan komma att väcka förvänt-

ningar som kan vara svåra för en civilsamhällesorganisation att möta om de inte har en stabil och trygg inkomst.

- Det är viktigt att definiera tydliga kvalitetskrav för barnombudsverksamheten och att det finns medarbetare med rätt kompetens och erfarenhet. Barnen måste också kunna ställa barnombuden till svars om något går fel. Barnombuden måste involvera föräldrar/vårdnadshavare för att möjliggöra långsiktiga lösningar och när så krävs inhämta samtycke från vårdnadshavarna. Det är viktigt att barnombuden står fria från det offentliga och att deras mandat är både tydligt och tillräckligt. Stödet och hjälpen måste vara kostnadsfri.
- Tillgången till barnombud behöver säkras i hela landet. Det är viktigt att barnombuden når ut med information om sin verksamhet, också för att nå barn som inte har kunskap eller hjälp från vuxna att tillgodogöra sig information från myndigheter. Det är viktigt att barnombuden har kompetens om barn med olika förutsättningar och situationer, till exempel barn med funktionsnedsättning och nyanlända barn. Det är också viktigt för en barnombudsverksamhet att kunna möta behovet av olika språkkunskaper.

12.6.4 Synpunkter från socialnämnder

Utredningen har skickat en enkät till ett stort antal myndigheter, närmare om enkätens utformning och en sammanställning av myndigheternas svar finns i bilaga 10.

Socialnämnderna i 27 kommuner/stadsdelsförvaltningar har särskilt tillfrågats om hur de ser på möjligheten att staten bidrar till att etablera barnombud/barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer. Utredningen har valt att rikta denna fråga till socialnämnder mot bakgrund av deras övergripande ansvar för barn som far illa och vetskapen om att de civilsamhällesorganisationer som i dag bedriver en verksamhet med oberoende barnombud i stor utsträckning har kontakt med just socialtjänsten.

Totalt 15 socialnämnder har svarat helt eller delvis på enkäten. Elva socialnämnder har svarat på den specifika frågan om oberoende barnombud och två kommuner har inte svarat på frågan. De två övriga socialnämnderna har uppgett att de inte ser något behov av oberoende barnombud respektive att frågan inte går att svara på.

Socialnämnderna lyfter både positiva och negativa aspekter av möjligheten att staten bidrar till att det etableras oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

Som positiva aspekter framhålls bland annat följande

- Barn får stöd från en person i mötet och kontakten med socialtjänsten och andra myndigheter. Barnombudet kan vara till stöd både under och efter mötet och i kontakterna med socialtjänsten om oklarheter eller frågor uppstår.
- Stödet kan skapa trygghet för barnet då barnombudet endast utgår från barnets önskemål och perspektiv. Barns behov sätts i centrum.
- Det är positivt om insatsen kan ges utan någon remiss eller biståndsbeslut.
- Barnet kan alltid vända sig till sitt barnombud. Ombudet står alltid på barnets sida, i relation till socialtjänst, vårdnadshavare med flera.
- Barnombudet kan spela en särskilt viktig roll för barn som befinner sig i situationer där föräldrarna inte förmår föra deras talan fullt ut. Särskilt är det viktigt för yngre barn som inte alltid har förutsättningar att göra sin röst hörd.
- Ett barnombud skulle kunna ge ytterligare tyngd åt barnets rätt och hjälpa barnet att känna sig trygg i kontakten med myndigheten. I dag får barn som önskar det ta med sig en stödperson och ett barnombud skulle kunna ge fler barn möjlighet till det stödet.
- Ett oberoende barnombud kan underlätta för barnet att framföra frågor och klagomål.
- En verksamhet med oberoende barnombud kan utgöra en resurs för kommunen i utvecklingsarbetet med frågorna.

Som negativa aspekter och risker framhålls bland annat följande:

- Vid ett inrättande av oberoende barnombud skulle det finnas ytterligare en part som ett barn i kontakt med socialtjänsten behöver lära känna och lita på. Det finns en risk att för många relationer blir överväldigande för barnet.

- Möjligheten att få ett oberoende barnombud kan uppfattas kommunicera till barn och föräldrar att barnets bästa inte tillgodoses av socialtjänsten och att det behövs ett externt ombud för det. Socialtjänsten kan i och med detta uppfattas som barnets motpart.
- Socialtjänstens uppgift är att företräda barnet och verka för barnets bästa. Inom socialtjänsten finns det erfarenheter av att kontakten med barnet försvåras när en tredje part kommer in och företräder barnet. I stället för att fungera som en brygga i kontakten mellan barn och socialsekreterare finns det risk för att en företrädare från en civilsamhällesorganisation ställer sig i vägen för socialtjänstens möjlighet att etablera en god och förtroendefull kontakt med barnet.
- Rollen som extern stödperson eller barnombud kräver god kännedom om socialtjänstens förutsättningar och god förmåga att stötta barn och socialsekreterare i att etablera en egen god kontakt.
- Det händer redan att barn och/eller deras föräldrar tar stöd av personer som arbetar i olika intresseorganisationer. Ofta fungerar det väl men det finns också ett bekymmer med att dessa inte alltid är strikt professionella. Det är viktigt att organisationerna förstår att det är socialtjänsten som ansvarar för att göra bedömningen vad som är det enskilda barnets bästa.
- Det är viktigt att det är tydliga ansvarsgränser och mandat för vad ett oberoende barnombud kan och inte kan göra.
- En risk är att ombudet inte har rätt kompetens och kan bidra till motsättningar i samarbetet mellan socialtjänst och familjer, att barnet utvecklar en relation till ombudet som endast är en tillfällig kontakt och att socialtjänsten blir sämre på att prata direkt med barnet och pratar direkt med ombudet i stället.

12.7 Ställningstaganden och förslag från tidigare statliga utredningar med mera

12.7.1 Inledning

Flera statliga utredningar har identifierat ett behov av att inrätta någon form av barnrättsbyråer eller oberoende barnombud för att tillgodose barns rättigheter. Nedan redogörs sammanfattningsvis för vad dessa

utredningar har kommit fram till. Därefter redogörs för de förslag på nya barnrättsfunktioner som överlämnats till regeringen från föreningarna Barnrättsbyrån respektive Maskrosbarn.

12.7.2 Förslag från tidigare statliga utredningar

Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71)

Utredningen om tvångsvård för barn och unga, gjorde i sitt betänkande bedömningen att regeringen bör utreda inrättandet av en regional operativ barnombudsfunktion dit barn och unga kan vända sig om de upplever att deras rättigheter kränks. Utredningen hade inte själv möjligheten att utreda och lägga förslag om en konkret barnombudsfunktion men lyfte fram behovet och påpekade att det är angeläget att utreda frågan. Utredningen menade att mycket talar för att det behövs en oberoende instans dit barn och unga kan vända sig om de upplever att deras rättigheter kränks och anförde följande skäl. Barn och unga efterfrågar möjligheten till personlig kontakt, vilket kräver rimlig geografisk närhet. Samtidigt måste verksamheten ha en viss volym för att upprätthålla kompetens och legitimitet, vilket talar för en regional verksamhet. Ytterligare ett skäl är att det ökar förutsättningarna för likvärdighet i landet. Små kommuner har sannolikt inte underlag för eller möjligheter i övrigt att fullt ut erbjuda en barnombudsfunktion. För att komplettera de myndigheter och organisationer som i dag erbjuder information och rådgivning måste verksamheten också kunna agera i barnets eller den unges sak.

Utredningen menade att det fanns flera frågor att ta ställning till vid utformningen av en barnombudsfunktion. Barnombudets ansvar och eventuella befogenheter behöver klargöras liksom verksamhetsområdet. Ska stödet enbart omfatta barnets eller den unges kontakter med den sociala barn- och ungdomsvården, med socialtjänsten i vid mening eller med andra samhällssektorer av betydelse för barns välfärd? Vidare behöver barnombudets organisatoriska tillhörighet övervägas. Ska funktionen ha ett statligt huvudmannaskap, knyts till en idéburen organisation eller kan andra alternativ finnas? Vilken regional indelning kan vara lämpligast?

Utredningen ansåg att det var en viktig barnrättsfråga att barnets särskilda socialsekreterare (som enligt 6 kap. 7 c § SoL ansvarar för kontakterna med barn som vårdas i ett familjehem, stödboende eller HVB-

hem) gavs förutsättningar att uppfylla lagens krav och förväntningar och ta ett övergripande ansvar för att det placerade barnets rättigheter i olika avseenden tillgodoses. Samtidigt som denna roll utvecklas och stärks kommer det även fortsättningsvis att finnas ett behov av att barn och unga kan ta kontakt med någon utomstående i situationer där de inte anser sig bli lyssnade på eller får det stöd och hjälp de behöver. Den särskilda socialsekreteraren är bunden av regelverk och organisatoriska förutsättningar och ska också balansera barnets och vårdnadshavarens ibland motstridiga intressen.⁷¹

Barnrättighetsutredningen (SOU 2016:19)

Barnrättighetsutredningen gjorde i sitt betänkande bedömningen att regeringen bör utreda hur etablering av oberoende, lokala barnrättighetsbyråer kan främjas ekonomiskt och att en sådan utredning bör ske i nära dialog med bland annat Barnrättsbyrån och också ska dra nytta av de erfarenheter som finns på kommunal nivå. Utredningen identifierade några viktiga frågor att se närmare på, bland annat vilka krav som bör ställas på verksamheten för att stöd ska kunna lämnas, hur barns säkerhet och skydd ska kunna garanteras och hur kvaliteten i verksamheten ska säkerställas.

Som motivering till sin bedömning anförde utredningen bland annat följande. Med barnrättighetsbyråer avser utredningen byråer dit barn ska kunna vända sig för att få information och individuellt stöd för att få sina rättigheter tillgodosedda. Barnrättighetsbyråerna bör vara fristående från den statliga och kommunala organisationen och utgöra ett komplement till det stöd och de insatser som myndigheter och andra organisationer från det civila samhället erbjuder. De flesta beslut som rör barn och merparten av de kontakter barn har med myndigheter sker på kommunal nivå. Barn som befinner sig i en utsatt situation kan vara helt beroende av att myndigheten säkerställer deras rättigheter i sin verksamhet. Utredningens kartläggning, liksom andra granskningar och studier visar dock att barn ofta kan befinna sig i en dubbel utsatthet där det i praktiken vilar på barnet att ta till vara sina rättigheter i en situation där barnet kan behöva stöd och skydd. Detta bekräftas också i de samtal utredningen har haft med barn som befunnit sig i utsatta situationer.

⁷¹ SOU 2015:71.

Mot bakgrund av de iakttagelser utredningen hade gjort genom kartläggningen och andra studier som utredningen tagit del av samt kontakterna med barn, myndigheter och organisationer, menade utredningen att det behöver skapas förutsättningar på lokal nivå för att etablera barnrättighetsbyråer dit barn kan vända sig för att få information och individuellt stöd för att få sina rättigheter tillgodosedda. Många gånger saknar barn information och kunskap om vad samhället kan ge för hjälp för att förbättra deras livssituation. De kan också sakna tillit till de myndigheter som ska ge dem stöd och skydd. Barn kan vidare på olika sätt vara i behov av stöd men inte ha vuxna i sin närhet som kan tillvarata deras rättigheter och se till barnets behov och intressen. Det kan handla om ensamkommande barn, barn som är hemlösa, barn i samhällsvård, barn som på grund av hedersrelaterat våld inte kan leva med sin familj eller barn som på andra sätt är i behov av stöd och skydd. Barn som utredningen har haft samtal med beskriver att de inte anser sig bli lyssnade på och därför inte får den hjälp de behöver eller sina rättigheter tillgodosedda. Det utredningen fått höra bekräftas i rapporter som utredningen har tagit del av från myndigheter, bland annat Barnombudsmannen, där barn fått berätta om sina erfarenheter och upplevelser av kontakter med myndigheter och andra samhällsinstitutioner.

I olika sammanhang har frågan om särskilda barnombud inom kommuner lyfts fram men då som en del av kommunens organisation, till exempel en särskild tjänst inom kommunens socialtjänst med syfte att ta till vara barnets rättigheter. Resultaten av kartläggningen, och de iakttagelser utredningen i övrigt har gjort, talade enligt utredningens mening för att det allmänna bör främja etableringen av fristående barnrättighetsbyråer som enbart arbetar på uppdrag av de barn som behöver information, stöd och konkret hjälp i frågor som kan hänföras till deras rättigheter enligt barnkonventionen. Det kan handla om att vara ett individuellt stöd vid myndighetskontakter, att stärka barnets röst i kommunikation med myndigheter, att informera barnet om vilka rättigheter barnet har och om de regler som gäller samt att hjälpa barnet att förstå hur ett ärende som berör barnet handläggs. Det kan också handla om att beskriva systemet och lotsa barnet rätt i kontakter med olika myndigheter. Det är barnets behov och rättigheter som ska vara styrande för verksamheten. För att barnet ska kunna erbjudas praktisk möjlighet till personlig kontakt och indi-

viduellt stöd vid myndighetskontakter är det viktigt att verksamheten är fysiskt tillgänglig för barn och bedrivs lokalt.

Utredningen ansåg att barnrättighetsbyråer borde vara fristående från den statliga och kommunala organisationen. Ur barnets perspektiv kan det vara viktigt att på ett tydligt sätt skilja en stödfunktion för barnet från myndigheten som fattar beslut som rör barnet. Det är också av betydelse för att barnet ska kunna känna ett förtroende för stödfunktionen och en tillit till att funktionen arbetar enbart på barnets uppdrag. Det kan också praktiskt vara svårt att skilja rollerna åt om en sådan funktion skulle placeras i en myndighet. För barnet kan det dessutom ha stor betydelse att det oberoende organet inte är bundet av offentlighetsregler eller organisatoriska förutsättningar. Till det kommer att den hjälp och det stöd barnet kan behöva inte alltid kan tillgodoses inom en viss myndighets ram utan rör flera myndigheter. Att organet är fristående kan också vara av betydelse då barnet vill ha hjälp att överklaga ett beslut eller dylikt. Det sagda innebär inte att det är problematiskt med organ som är fristående från den statliga och kommunala organisationen och därmed inte underställda samma krav, till exempel när det gäller insyn och öppenhet, som dessa. De krav som gäller för det allmänna innebär ett skydd för de barn som berörs av verksamheten. Det är därför viktigt att diskutera vilka krav som bör ställas på de fristående verksamheterna för att dessa ska stödjas ekonomiskt, när det gäller att garantera barns säkerhet och skydd och för att säkerställa en acceptabel kvalitet. Det finns även anledning att diskutera vilka krav som bör ställas på verksamheten när det gäller personalens lämplighet, kunskap och kompetens. Frågor om uppföljning bör också diskuteras.

De lokala barnrättighetsbyråer som utredningen diskuterade skulle ses som ett komplement till de verksamheter som andra organisationer inom det civila samhället bedriver. Barnrättighetsbyråerna skulle också utgöra ett komplement till den verksamhet som bedrivs av statliga och kommunala myndigheter men inte ta över eller minska det ansvar dessa myndigheter har. Det är också viktigt att det vid etablerandet av barnrättighetsbyråer skapas samarbetsformer och en dialog mellan byråerna och kommunerna.

För att en verksamhet som vänder sig till barn på lokal nivå ska kunna vara bärkraftig och långsiktig, menade utredningen att det borde utgå statligt stöd för verksamheter som främjar barnets rättigheter. Det ger också förutsättningar att etablera barnrättighetsbyråer på

flera platser i landet. Bestämmelser om stöd för denna typ av verksamhet kan lämpligen tas in i en förordning. Statligt ekonomiskt stöd till verksamheter som främjar barnets rättigheter och där kraven på verksamheten regleras i en förordning borgar för ett oberoende i förhållande till statliga och kommunala myndigheter. Det hindrar dock inte kommuner från att ekonomiskt stödja sådana verksamheter, så länge som sådant stöd inte påverkar verksamhetens oberoende.⁷²

Utredningen Framtidens socialtjänst (SOU 2020:47)

Utredningen Framtidens socialtjänst, gjorde i sitt betänkande bedömningen att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda behovet av och förutsättningarna för oberoende barnombud. Utredningen anförde bland annat följande. Det saknas utvärderingar på nationell nivå av barnombud och liknande verksamheter. Dessutom finns det vad utredningen känner till mycket lite svensk forskning om både barnombud och barnrättsbyråer. De beskrivningar och slutsatser som har gjorts i tidigare utredningar och de kontakter som utredningen haft med barnrättsorganisationer ger vid handen att de verksamheter som bland annat finns hos Barnrättsbyrån och Maskrosbarn fyller en viktig funktion i barnets kontakter med socialtjänsten. Att skapa allianser för att barnet ska känna sig tryggt i kontakten med socialtjänsten kräver mycket tid, respekt, ödmjukhet och kompetens. Det kräver i sin tur resurser. Den sociala barn- och ungdomsvården har varit hårt belastad de senaste åren och haft svårigheter att rekrytera personal. En del av de problem som finns med bemötande av barn skulle kunna ha att göra med denna situation. Att då skapa en ny struktur som delvis ska utföra det socialsekreterarna är satta att göra är inte nödvändigtvis den bästa lösningen. I utredningen föreslås att barnets rätt till information ska stärkas. Information är en förutsättning för att barnets ska kunna uttrycka sina åsikter vilket i sin tur är en förutsättning för att barnet ska kunna vara delaktigt och få inflytande. Förslaget är ett sätt att ytterligare tydliggöra socialtjänstens ansvar att skapa en allians med barnet och möjligtvis minska behovet av barnombud. En funktion med barnombud skulle dock kunna fylla en delvis annan funktion genom att vara fristående från socialtjänsten.⁷³

⁷² SOU 2016:19.

⁷³ SOU 2020:47.

Utredningen En uppväxt fri från våld (SOU 2022:70)

Utredningen En uppväxt fri från våld presenterade 2023 sitt betänkande med en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Här hänvisas till det uppdrag som denna utredning har och som redovisas i detta kapitel, det vill säga att se över om staten ska bidra till att etablera funktioner i form av barnombud inom civilsamhällesorganisationer. För det fall ett sådant förslag skulle lämnas, anser utredningen En uppväxt fri från våld att det också bör övervägas om det vore lämpligt och möjligt att inrätta barnombud även för våldsutsatta barn som är målsägande i brottmålsprocesser.⁷⁴ Som skäl för att införa en sådan stödjande funktion för barn i brottmålsprocessen anförs bland annat brottmålsprocessens uppbyggnad, de många olika aktörer som barn möter och den tydliga bristen på kontinuerligt stöd. När det gäller de yngsta barnen skulle en sådan funktion kunna ge stöd till barnets vårdnadshavare eller särskilt förordnad vårdnadshavare i kontakten med domstolar och myndigheter. Utredningen understryker att en sådan funktion och dess uppgifter tydligt ska särskiljas från övriga aktörer som företräder barnet juridiskt.

12.7.3 Förslag till regeringen från civilsamhället

Förslag från Barnrättsbyrån om en ny barnrättsfunktion

Barnrättsbyrån har lämnat förslag till regeringen om att det bör tillsättas en utredning för inrättandet av lokala barnrättsbyråer i Sverige.⁷⁵ Till detta förslag hörde också ett längre underlag med redogörelse för hur sådana verksamheter skulle kunna fungera. I underlaget poängterar organisationen att fokus är på funktionen i sig och inte på den egna specifika organisationen. Som skäl till att tillsätta en utredning hänvisar Barnrättsbyrån bland annat till de slutsatser som flera andra statliga utredningar har landat i (se ovan).

I organisationens underlag beskrivs vidare att Barnrättsbyrån under många år har format en verksamhet som skulle kunna utgöra en modell för hur barnrättsbyråer kan utvecklas i Sverige. En barnrättsbyrå beskrivs som en öppen verksamhet som riktar sig till alla barn och unga 0–21 år som har bekymmer med sina rättigheter. Verksam-

⁷⁴ SOU 2022:70, s. 862 f.

⁷⁵ Barnrättsbyrån (2022), Underlag till regeringen, Barns rätt att göra sin röst hörd, S2022/00687, s. 5–6.

heten arbetar på uppdrag av barn och unga och erbjuder socialt och juridiskt stöd. Barns delaktighet genomsyrar hela verksamheten, vilket innebär att det inte finns några färdiga mallar för hur varje insats ser ut, de skapas tillsammans med barnen. En medarbetare på barnrättsbyrån kallas barnombud. Det är barnombudets roll att stärka barnet att göra sin röst hörd, informera om och bevaka rättigheter samt navigera i systemen. Att bedriva en verksamhet som riktar sig till barn i utsatta situationer kräver särskild kompetens. Många barn som vänder sig till en barnrättsbyrå bär på negativa erfarenheter av vuxenvärlden och myndigheter. Det innebär ett särskilt ansvar att söka och förvalta barns förtroenden, vilket ställer stora krav på medarbetarnas bemötande, förmåga att skapa relation och inge hopp. Arbetet kräver en djupare förståelse för barns förutsättningar och både vuxnas och samhällets ansvar. Till detta kommer barns ofta orubbliga lojalitet mot sina föräldrar, vilket gör att deras agerande måste ses och bemötas utifrån ett familje- och nätverksperspektiv. Barn har inte ”egna” problem, de bär vuxnas och samhällets. Grunden för verksamheten är det sociala arbetet med det övergripande målet att stärka barns relationer och förtroende för myndigheter så att de ska förstå och få tillgång till det stöd och den hjälp som de har rätt till. När det inte är möjligt eller när brister framkommer kan en barnrättsbyrå bistå i att klaga på beslut och insatser, både till tillsynsmyndigheter och i domstol. Det är av stor vikt att barnrättsbyråerna har möjlighet att agera inom olika rättsområden och myndigheters ansvarsområden och att arbetet utgår från barn och ungas problembeskrivningar. Det är just avgränsningar och stuprör mellan dessa områden som kan ligga till grund för att barnet söker stöd i första hand, att man på olika sätt hamnar mellan myndighetsstolar. En barnrättsbyrå är en professionell verksamhet med utbildade medarbetare, så som socionomer och jurister, med kunskap och erfarenhet av arbete med barn och inom myndighet. Medarbetarna har kontinuerlig handledning. Verksamheten präglas av öppenhet, med tillgängliga lokaler som inte ligger i anslutning till kommunala eller andra myndigheters lokaler. Barnrättsbyråer kan drivas av organisationer inom civilsamhället med inriktning på barns rättigheter och stöd.

Förslag från Maskrosbarn om en ny barnrättsfunktion

Även Maskrosbarn har lyft frågan om behovet av nya barnrättsfunktioner och hur dessa skulle kunna utformas. Föreningen har föreslagit att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att förverkliga att en ny funktion för barns rättigheter blir en lagstadgad rättighet för barn i kontakten med socialtjänsten, ett så kallat oberoende barnombud.

I underlaget till regeringen framför organisationen bland annat att Sverige behöver införa barnanpassade klagoinstanser på flera olika nivåer i samhället för att säkerställa att fler barn får sina rättigheter tillgodosedda. Det behöver skapas förutsättningar för instanser på regional nivå dit barn kan vända sig för att få individuellt stöd, information gällande barns rättigheter och hjälp med att tillvarata dem. En möjlig struktur för en barnombudsfunktion skulle kunna vara att upprätta regionala instanser i landet, de kan kallas barnrättsbyråer, med upptagningsområde i den egna regionen. Barnrättsbyråer skulle kunna finansieras genom ett statsbidrag med en tillhörande förordning och den myndighet som också ansvarar för uppföljning skulle kunna fördela bidraget. Byråerna behöver vara fristående för att kunna utföra sitt uppdrag, de står för en helhet och dess funktioner ska inte byggas in i andra redan befintliga verksamheter eller organisationer. På varje byrå anställs ett antal barnombud utifrån antal barn boende på den geografiska yta som är byråns upptagningsområde. Barnombuden måste ha en oberoende ställning gentemot socialtjänsten, en förutsättning för att de ska kunna arbeta på uppdrag av barnen och ha deras perspektiv som vägledande för uppdragets utformning. I uppdraget behöver det samtidigt vara tydligt att en god och nära samverkan med socialtjänsten är en viktig del av uppdraget och en förutsättning för att genomföra arbetet.

De barnombud som ska ge stöd och hjälp till barn bör ha stor kunskap om barns rättigheter och barnkonventionen, socialtjänsten och erfarenhet av att samtala med barn. Utöver det behöver de kunna vara en trygg vuxen för de barn som de möter. De arbetar på uppdrag av barnen och utgår alltid ifrån deras perspektiv. På varje regional byrå finns utöver barnombud anställda jurister som kan bistå med juridisk expertis som bland annat har i uppdrag att hjälpa barn att driva enskilda ärenden då deras rättigheter kränks. Öppettiderna på byråerna ska vara anpassade utifrån barn och unga. Det behöver finnas flera vägar in för att så många barn som möjligt i behov av stöd i kontakt med myndig-

heter ska få tillgång till det. Detta kan vara genom en chatt, möjlighet att nå byrån via telefon och mejl samt genom fysiska eller digitala träffar. Under uppbyggnaden av dessa barnrättsbyråer är det av stor vikt att det är en aktör med stor kunskap och erfarenhet i frågan som leder uppbyggnaden. En självklarhet för att barnrättsbyråerna ska ha en meningsfull funktion för barnen är att barn är delaktiga under hela utrednings- och implementeringsprocessen. För att säkerställa en god kvalitet i dessa verksamheter måste det finnas en tillsynsfunktion likt IVO. Vilken myndighet/instans som är mest lämpad bör utredas. En absolut förutsättning för att den här funktionen faktiskt skulle bidra till att fler barn får sina rättigheter tillgodosedda är att barn som kommer i kontakt med myndigheter får information om rätten att få ett barnombud och hur de kommer i kontakt med ett sådant. Det måste finnas upprättade rutiner och lagstiftning för att informera barn som är i kontakt med socialtjänsten om detta. Informationen måste vara barnanpassad och kunna förmedlas både muntligt och skriftligt. För att åstadkomma det är barnens egna förslag kring hur de vill ha information om barnrättsbyråerna och hur de ska utformas av största vikt.⁷⁶

Maskrosbarn har intervjuat 50 ungdomar mellan 14–19 år som lever i familjer med missbruk och psykisk sjukdom. I organisationens rapport som baseras på svaren i intervjuerna framkommer att 89 procent av de intervjuade ungdomarna skulle vilja ha med sig en vuxen som stöd till socialtjänsten.⁷⁷ Om de hade möjlighet att ta med sig en utomstående vuxen som stöd vid kontakten med socialtjänsten säger majoriteten av ungdomarna att det skulle vara lättare att beskriva sin hemsituation och hur de verkligen mår. Ungdomarna beskriver att det är mycket svårt för dem att våga berätta men ett flertal skulle känna trygghet i att någon vuxen står på deras sida. Maskrosbarn anser att det är angeläget att hitta sätt att tillgodose detta behov och att det ungdomarna beskriver visar på att barnombud eller någon liknande funktion behövs.

⁷⁶ Maskrosbarn (2022), *Oberoende barnombud – en ny funktion för att stärka barns rättigheter, utformad efter barns egna behov, underlag till regeringen, S2022/02485-1.*

⁷⁷ Maskrosbarn (uå), *Frågar man inget får man inget veta.*

12.8 Överväganden och förslag

12.8.1 Staten ska bidra till etableringen av barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud

Utredningens bedömning: Det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Staten bör därför bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Staten ska finansiera, reglera och på andra sätt bidra till att barnrättsbyråerna utvecklas och fungerar på bästa sätt.

Målsättningen är att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud över hela landet, i varje län.

Etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud bör ske stegvis och inledas med en försöksverksamhet.

Utredningens förslag: Regeringen fattar beslut om en förordning om statsbidrag till en försöksverksamhet med barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Socialstyrelsen blir ansvarig myndighet för beslut om bidrag och får i uppdrag av regeringen att, i dialog med bland annat Barnombudsmannen och länsstyrelserna, samordna och utvärdera försöksverksamheten med barnrättsbyråer som bedriver verksamheten oberoende barnombud.

Barn i behov av stöd

Utredningen har haft ett stort antal möten och kontakter med statliga myndigheter, kommuner, regioner, advokater och civilsamhällesorganisationer och även tagit del av ett stort antal rapporter och redovisningar från myndigheter och civilsamhällesorganisationer om barns livssituationer och möjligheter att utkräva sina rättigheter inom olika områden enligt barnkonventionen. Utredningen har också lyssnat särskilt till barn och unga som har egna erfarenheter av att hantera svåra

livssituationer och försöka utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i kontakt med myndigheter och domstolar.

Den samlade bilden som framkommer i de möten och kontakter som utredningen haft är att de flesta barn i Sverige får de insatser och det stöd från olika myndigheter som de är i behov av. Som regel har barn också, själva eller genom sina vårdnadshavare, möjlighet att påtala brister eller föra fram klagomål och på andra sätt utkräva sina rättigheter eller få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad. Samtidigt kan konstateras att det finns barn som samhället inte förmått hjälpa. Det är barn som på olika sätt faller mellan stolarna och som inte får de insatser och det stöd som de behöver eller som utsätts för våld och kränkningar inom ramen för de verksamheter som är avsedda att ge dem skydd och stöd.

Barn som samhället inte förmått hjälpa är ofta i utsatta situationer, med erfarenheter av våld, övergrepp och försummelse. De kan ha varit placerade i familjehem eller på institution. De har ofta stora behov av olika insatser och inte sällan någon form av funktionsnedsättning. Det är barn som är eller bör vara i kontakt med socialtjänsten och få insatser inom ramen för den sociala barn- och ungdomsvården men som dessutom ofta har behov som kräver insatser och kontakter även med andra myndigheter. Många gånger handlar det om flera olika myndighetskontakter och parallellt pågående processer.

Samhället har, inte minst genom socialtjänstens uppdrag, ett långtgående ansvar för att ge stöd till barn som på olika vis far, eller riskerar att fara, illa. Det finns i kommuner och regioner en rad funktioner och strukturer för att fånga upp just barn i sådana utsatta situationer. Ett barn som behöver hjälp från exempelvis både vård, omsorg och skola kan få en så kallad samordnad individuell plan, SIP, som samordnas av en SIP-samordnare eller SIP-stödjare. Ett annat exempel på en funktion som ger stöd till barn över myndighetsgränserna är så kallade skol-sociala team som samordnar socialtjänst och skola för barn med längre skolfrånvaro. Ytterligare exempel är de barnlotsar som i vissa regioner har i uppdrag att hjälpa barn och vårdnadshavare att hitta rätt i vårdsystemet och se till att barnet får det stöd det behöver, motsvarande lotsfunktion för barn och vuxna med funktionshinder finns i vissa kommuner.

Trots de olika funktioner och den samordning som kommuner och regioner har inrättat för att stödja barn i utsatta situationer är det inte alltid en viss myndighet eller samordningsfunktion som har ett ansvar för barnets samlade situation och behov av stöd. Ibland är det också otydligt vilken aktör eller funktion som har ansvar eller ska ta initiativ för ett barns behov av visst stöd. Enligt vad utredningen erfarit genom kontakter med myndigheter och den enkät som genomförts kan det även från myndigheterna själva finnas en osäkerhet om vem eller vilka som ansvarar för barn i vissa utsatta situationer. Sammantaget innebär detta att det enskilda barnet och barnets vårdnadshavare ibland kan få ett stort ansvar för att navigera i samhällssystemet och se till att barnet får de insatser som han eller hon behöver. Även för barn med vårdnadshavare som förmår vara en stark röst för barnets intressen kan detta vara utmanande. Särskilt svårt är det dock för barn som saknar stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Hit hör de barn som utsätts för våld, kränkningar eller försummelse från sina vårdnadshavare. Det kan också röra sig om barn som har vårdnadshavare som på grund av exempelvis ohälsa eller egen social utsatthet inte i tillräcklig grad kan eller förmår tillvarata barnets intressen och rättigheter.

Vårdnadshavares agerande eller samtycke kan många gånger vara en rättslig förutsättning för att initiera ärenden eller formulera klagomål som leder till att barnets behov tillgodoses. I kapitel 9 och 10 lämnar utredningen flera förslag som förbättrar möjligheterna för barn att få rättsliga företrädare när vårdnadshavaren inte kan företräda barnet, exempelvis genom tydligare rätt till offentligt biträde och ställföreträdare i vissa situationer. Vårdnadshavare fyller dock inte bara en rättslig funktion utan är tillsammans med andra engagerade vuxna i barns närhet många gånger också en mer faktisk förutsättning för att barns behov ska tillgodoses, bland annat genom det praktiska stöd och hjälp som barn kan behöva i kontakt med myndigheter och domstolar. En utökad rätt till offentligt biträde i vissa avgränsade situationer tillgodoser inte detta behov av stöd. Det gör inte heller fullt ut de möjligheter som i dag finns för barn att få en kontaktperson eller att ta med en stödperson på samtal med socialtjänsten. I kapitel 11 lämnar utredningen vidare flera förslag med syfte att förbättra barns tillgång till information och tillgängliga, barnanpassade förfaranden. Inte heller dessa åtgärder kan dock alltid ersätta barns behov av en närvarande stöttande vuxen vid sin sida som kan bistå barnet i kontakter med myndigheter och domstolar och se till barnets samlade behov av stöd.

Det finns barn som står utan stöd och hjälp från sina vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Utredningen har mött och på andra sätt tagit del av erfarenheter från många barn och unga med svåra livssituationer som lämnats ensamma i att tillgodose sina egna behov och många gånger även tvingats ta ett mycket stort ansvar för syskon och föräldrar. Dessa barn har ofta under sin uppväxt haft ett stort antal kontakter med olika myndigheter men har ändå aldrig fått ett samlat stöd utifrån sina faktiska behov. Inte sällan har de mötts av ständigt nya handläggare och saknat en vuxen som lyssnar, skapar förtroende och ger kontinuerligt stöd. Barnen har själva varit ansvariga för att ta de kontakter som krävs, skaffa sig information om sina rättigheter och ansvariga samhällsaktörer och i kontakt med myndigheter försöka få stöd utifrån sina faktiska behov.

Många barn beskriver det som mycket svårt att utan en vuxen vid sin sida medverka i utredningar och möten med myndigheter och domstolar, tolka den information som ges, uttrycka sina åsikter och förstå vilka insatser som finns eller vad de har rätt till. Barn och unga berättar också allt för ofta att de inte blir tagna på allvar när de berättar om missförhållanden i hemmet, skolan, familjehemmet eller på en institution. Många barn vittnar om svårigheten att berätta om missförhållanden när de står ensamma utan en trygg vuxen vid sin sida och ibland förutsätts berätta om svåra och känsliga saker för många olika myndighetsrepresentanter. Särskilt svårt är det för barn som befinner sig i beroendeställning till den eller de personer som de samtidigt ska anförtro sig till och detta särskilt om det är samma personer som utsatt barnet för kränkningar, exempelvis personalen på en institution. När barn söker men nekas hjälp, far illa i samhällssystemet eller utsätts för våld och kränkningar inom ramen för samhällsvården skapas ibland en uppgivenhet och en misstro mot myndigheter som över tid kan komplicera kommunikationen mellan barn, föräldrar och myndigheter och leda till att barnet inte får det stöd och den hjälp han eller hon behöver. Det nu beskrivna kan illustreras med följande behovspyramid:

Figur 12.1 Barn i behov av stöd

Behov av en ny stödfunktion för barn

Utredningen ser ett behov av en ny funktion eller aktör med möjlighet att utgöra stöd för barn i utsatta situationer som saknar tillräckligt stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. För ett och samma barn kan exempelvis bristande hemförhållanden, kränkningar i skolan och ett psykiatriskt vårdbehov utgöra delar av en större problematik där barnet behöver stöd och hjälp i flera avseenden av någon som kan se till barnets samlade behov. Det kan rent praktiskt handla om att informera och förklara beslut och processer, stödja barnet i kontakt med myndigheter genom att exempelvis medverka på möten med socialtjänst och skola, hjälpa barnet att få sin röst hörd i olika processer eller bistå vid framförandet av anmälningar och klagomål. Inte minst ser utredningen ett behov av en funktion som kan vara ett kontinuerligt och tryggt stöd för barn i utsatta situationer och vars ansvar och lojalitet bara gäller barnet.

Det är viktigt att understryka att den stödfunktion för barn som utredningen ser behov av inte innebär att befintligt ansvar och uppgifter fråntas kommuner, regioner eller andra myndigheter eller samordnande offentliga funktioner. Socialtjänsten, skolan, hälso- och sjukvården och andra offentliga aktörer har fortsatt det ansvar och de uppgifter de har enligt lag. Stödfunktionen för barn föreslås inte få några befogenheter att fatta beslut eller samordna myndighetsverksamhet och inte heller att företräda barn rättsligt i vårdnadshavares ställe. Den stödfunktion utredningen ser behov av kompletterar myndigheternas ansvar och uppgifter genom att i olika processer och sammanhang utifrån det enskilda barnets behov verka som stöd och röst för de barn som saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Funktionen kan på så sätt bidra till att barn i större utsträckning får de insatser de har behov av och sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. Utgångspunkten är att verksamheten inte ska vara konflikt drivande utan tvärtom tjäna som en brygga mellan enskilda och myndigheter och bidra till ökad tillit och förtroende.

Varför ska stödfunktionen för barn bedrivas inom civilsamhällesorganisationer?

Att inom civilsamhällesorganisationer etablera barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud är ett sätt att möta det behov av stöd till barn i utsatta situationer som beskrivs ovan. Ett alternativ till att etablera barnrättsbyråer i civilsamhällesorganisationer skulle kunna vara att utvidga socialtjänstens uppdrag eller att inrätta en ny offentlig funktion med detta ansvar. Utredningens bedömning är dock att det finns flera fördelar med att den stöttande funktion som ska kunna hjälpa barn i utsatta situationer på många olika områden är fristående i förhållande till det offentliga. Utredningen föreslår därför att barnrättsbyråerna ska organiseras av civilsamhället. Detta utesluter inte att det också är viktigt att utveckla och stärka socialtjänstens och andra myndigheters förutsättningar att långsiktigt förebygga och ge stöd till barn som på olika vis far illa. Utredningen bedömer dock att det för det beskrivna behovet av en ny stödfunktion för barn i utsatta situationer är en fördel med fristående och oberoende civilsamhällesorganisationer och att det ibland till och med kan vara en förutsättning för att hitta lösningar i komplexa situationer.

Sammanfattningsvis ser utredningen följande fördelar med att verksamheten med barnombud bedrivs av en oberoende aktör i civilsamhället:

- En oberoende aktör kan hjälpa och stötta barnet inom olika områden utan att hindras av det uppdrag eller regelverk som styr en myndighet eller de ibland organisatoriska hinder som kan finnas mellan olika myndigheter. Även om socialtjänsten har ett brett uppdrag att hjälpa barn i utsatta situationer är det svårt att se att uppdraget skulle kunna utvidgas i denna omfattning. Detta ger också förutsättningar att skapa en trygg kontinuitet för barn som annars kan mötas av väldigt många olika handläggare på olika myndigheter.
- Barn som inte blivit trodda när de har berättat om övergrepp eller som utsatts för kränkningar inom ramen för samhällsinsatser kan uppleva en misstro mot myndigheter och sakna tilltro till att de ska få den hjälp som de behöver. En barnombudsverksamhet i en civilsamhällesorganisation kan tjäna som en brygga mellan det enskilda och det allmänna och överbrygga konflikter och svårigheter i kommunikationen. Både för det enskilda barnet och på ett övergripande plan kan detta bidra till att stärka förtroendet och tilliten till socialtjänsten och till samhället i övrigt.
- Även med förbättrade förutsättningar för socialtjänsten och andra centrala aktörer kan ansvariga myndigheter ibland göra misstag och brista i sitt ansvar. En oberoende aktör är ett extra skydd, en garant för att barn i utsatta situationer har någon att vända sig till när det allmänna brister eller om den som ska ansvara för barnets säkerhet och trygghet inom ramen för samhällets insatser är den som samtidigt utsätter barnet för våld eller kränkningar.
- Barnet kan tydligt känna sig trygg i att det oberoende barnombudet arbetar på barnets uppdrag och inte har lojalitet gentemot exempelvis kollegors beslut, budgetförutsättningar, vårdnadshavare eller andra uppdrag. Ett oberoende barnombud stärker barnets röst och delaktighet och kan komplettera socialtjänsten som har ett bredare uppdrag att se till barnets bästa och samverka med vårdnadshavare. Oberoendet är extra viktigt när barnets problematik består i situationer som socialnämnden eller andra myndigheter på olika sätt varit eller är delaktiga i att besluta kring, exempelvis missförhållanden i ett familjehem eller på en institution.

- Verksamheten med oberoende barnombud kan stötta och hjälpa barn utan att samtidigt vara en aktör eller institution med befogenheter att fatta beslut om barnet. Detta skapar andra förutsättningar för förtroendeskapande från barnets sida.
- En oberoende aktör är fri att på ett konstruktivt sätt framföra kritik och påtala brister i offentlig verksamhet på ett sätt som kan hjälpa det enskilda barnet men också på längre sikt bidra till utvecklingen av offentlig verksamhet och till att missförhållanden upptäcks och avhjälps.

12.8.2 Närmare om verksamheten med oberoende barnombud

Barnrättsbyråernas uppdrag och det oberoende barnombudets uppgifter

Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud ska organiseras av civilsamhällesorganisationer som uppfyller de krav som ställs upp i föreslagen statsbidragsförordning (se kapitel 1) och i de föreskrifter ansvarig myndighet har möjlighet att utfärda. Barnrättsbyråerna ska genom sin verksamhet med oberoende barnombud erbjuda kostnadsfritt stöd till enskilda barn. Stödet ska bidra till att det enskilda barnet får tillgång till samhällets insatser och därmed sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. Barnrättsbyrån och det oberoende barnombudet arbetar på det enskilda barnets uppdrag och inte på uppdrag av vårdnadshavare eller myndigheter.

Barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud föreslås inte få några befogenheter att fatta beslut eller samordna myndighetsverksamhet och inte heller att företräda barn rättsligt i vårdnadshavares ställe. Syftet med verksamheten är inte heller att kompensera för bristande tillgänglighet hos ansvariga myndigheter. Verksamheten varken ersätter eller träder in i myndigheters ställe utan ska i stället komplettera myndigheters ansvar och uppgifter genom att i olika processer och sammanhang, utifrån det enskilda barnets behov, verka som stöd och röst för de barn som saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna.

Barnombudets övergripande uppgift är att lyssna på det enskilda barnet och ge stöd till honom eller henne att på olika vis uttrycka sina åsikter, tankar och känslor, det vill säga att möjliggöra barnets del-

aktighet i viktiga beslut, bedömningar och processer i barnets kontakter och ärenden hos myndigheter. Ett oberoende barnombud kan ge information om de regler som gäller och hur ett ärende handläggs samt konkretisera för barnet vilka rättigheter han eller hon har i olika situationer och hur rättigheterna kan utkrävas i kontakt med olika myndigheter och domstolar. Ett oberoende barnombud kan ge tips och råd och lotsa barnet i olika alternativa sätt att få det stöd och den hjälp som han eller hon behöver. Barnombudet kan delta på möten med myndigheter och ta kontakter med dessa om barnet så önskar och det i övrigt inte finns några hinder mot detta. Barnombudet tar inga egna beslut om barnet eller säger åt barnet vad han eller hon ska tycka eller göra. Det är inte barnombudets uppgift att bedöma eller ha åsikter om vad som är barnets bästa, detta ansvar ligger precis som i dag på ansvariga myndigheter för respektive område och ärende.

Enligt utredningens direktiv ska innebörden av funktionen med en verksamhet med oberoende barnombud inte vara att rättsligt företräda barn i enskilda ärenden. Utredningen tolkning av detta är att barnombudet inte ska kunna förordnas som offentligt biträde eller annan ställföreträdare för barnet och inte heller på annat sätt ges befogenhet att agera utan vårdnadshavares samtycke om sådant samtycke behövs.

Samarbete och dialog ska ske med vårdnadshavarna om barnet önskar det och om det i övrigt är nödvändigt. Samtycke från vårdnadshavare ska hämtas in när det behövs. Eftersom barnombudet inte ges befogenhet att företräda barnet rättsligt i vårdnadshavarens ställe får barnombudet i förekommande fall i stället hjälpa barnet att exempelvis ansöka om ett offentligt biträde tillika ställföreträdare. Det oberoende barnombudet ska samarbeta med andra aktörer och personer i barnets närhet – till exempel en utsedd ställföreträdare eller ett rättsligt biträde – när det enskilda barnet önskar det och när det i övrigt är nödvändigt.

Ett barnombud kan ta kontakter med myndigheter för att få information som barnet behöver eller försöka få svar på frågor som barnet har. I den mån det inte finns något hinder på grund av sekretessbestämmelser kan barnombudet få information och delta i möten med myndigheter om barnet så önskar. Ett barnombud kan hjälpa ett barn med till exempel en anmälan till tillsynsmyndighet, en polis-anmälan eller en överklagan av ett beslut till en myndighet. Eftersom barnombudet inte föreslås få befogenhet att uppträda som rättslig

företrädare i vårdnadshavarens ställe behövs i förekommande fall vårdnadshavarens samtycke vid överklaganden och andra rättshandlingar.

Det är av stor vikt att de oberoende barnombuden i möjligaste mån har ett gott och konstruktivt samarbete både med barnets privata och professionella nätverk, exempelvis socialtjänst och skola. Utgångspunkten är att verksamheten inte ska vara konflikt drivande utan tvärtom tjäna som en brygga mellan enskilda och myndigheter och bidra till ökad tillit och förtroende.

Alla barn, det vill säga personer upp till 18 års ålder, ska kunna erbjudas stöd och hjälp från en barnrättsbyrå som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud. Om det finns skäl kan stöd och hjälp ges till personer även efter att de fyllt 18 år, dock endast under en begränsad period. Skäl för att stöd även ska kunna erbjudas efter myndighetsdagen kan vara att den unge skulle kunna fara illa av att stödet upphör vid just den tidpunkten eller att myndigheterna har ett särskilt ansvar för den unge även efter myndighetsdagen. Det kan handla om ungdomar som varit placerade av socialtjänsten och som samhället har ett utökat ansvar för även efter 18-årsdagen. Det ska alltså vara möjligt att låta stödet från verksamheten fortgå en period efter myndighetsdagen vid särskilda behov av detta. Det blir en fråga för den aktuella barnrättsbyrån att bedöma om det är lämpligt och behövligt att den unge får stöd även efter myndighetsdagen.

En barnrättsbyrå med verksamheten oberoende barnombud ska ha ett brett uppdrag som rör alla samhällssektorer, alla rättigheter enligt barnkonventionen och områden i ett barns liv. Det betyder att ett oberoende barnombud behöver kunna sätta sig in i en mängd olika frågor och ämnen som kan aktualiseras i ett barns liv. Det kan handla om allt från insatser inom den sociala barn- och ungdomsvården till ärenden som rör skolan, hälso- och sjukvården, stöd till barn med funktionsnedsättning eller barn som utsatts för våld och kränkningar.

Personal på myndigheter som ofta kommer i kontakt med barn, till exempel socialsekreterare, lärare, vårdpersonal och boendepersonal, ska kunna informera barn i behov av detta om möjligheten att vända sig till en barnrättsbyrå inom civilsamhället. De civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud bör även bedriva ett utåtriktat arbete och informera om sin verksamhet på till exempel skolor, vårdcentraler, ungdomsmottagningar och andra sammanhang där barn befinner sig. Det är centralt att informationen om

möjligheten att få stöd av ett oberoende barnombud når ut till barn med olika förutsättningar och bakgrund.

Namnet på funktionen och verksamheten

I utredningens direktiv används beteckningen barnombud respektive barnrättsbyrå. En utgångspunkt för utredningen har varit att det är viktigt att synliggöra att det är en verksamhet, och inte en enskild person, som erbjuder stöd i form av oberoende barnombud. En förutsättning för att kunna garantera att den stödverksamhet som föreslås kan bedrivas både kostnadseffektivt och med hög kvalitet är att verksamheten med barnombud bedrivs av en etablerad verksamhet som också har en operativ ledning, personalansvar, administration och andra funktioner som är nödvändiga. Att oberoende barnombud drivs i en verksamhet och inte av enskilda personer underlättar också för ansvarig myndighets uppföljning och kontroll.

Utredningen föreslår att det ska etableras nya funktioner, det vill säga barnrättsbyråer, som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Varken barnrättsbyrå eller oberoende barnombud är optimala namn eller begrepp i sammanhanget. Ombud används ofta i bemärkelsen juridiskt ombud, det vill säga någon som företräder en person rättsligt. Oberoende barnombud föreslås dock inte få befogenheter att företräda barnet i vårdnadshavarens ställe utan måste när så krävs inhämta vårdnadshavarens eller annan företrädares samtycke. Detta kan innebära att det uppstår oklarheter och missförstånd bland olika aktörer rörande barnombudets roll och mandat. Det finns också en risk att barnombudet förväxlas med den som uppträder som juridiskt ombud för barnet, exempelvis ett offentligt biträde.

Inte heller barnrättsbyrå är en optimal benämning på den verksamhet som föreslås. Namnet kan ge sken av att verksamheten har befogenheter eller i övrigt motsvarar sådan verksamhet som drivs av en advokatbyrå. En ytterligare invändning är att det i dag redan finns en organisation med namnet Barnrättsbyrån.

Utredningen bedömer trots redovisade invändningar att det bästa alternativet är att namnge föreslagen stödfunktion barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Namnet Barnrättsbyrån är inte skyddat och den befintliga organisationen med detta namn har inte haft någon invändning mot att andra organisationer

bildar verksamheter som kallas barnrättsbyråer. En civilsamhällsorganisation som får statligt stöd enligt föreslagen förordning skulle kunna benämna denna del av sin verksamhet för sitt organisationsnamn följt av ordet barnrättsbyrå. Om till exempel Bris skulle vilja och få möjlighet att driva denna typ av verksamhet skulle verksamheten kunna benämnas Bris barnrättsbyrå.

Som alternativ till ordet barnombud har utredningen i diskussioner med myndigheter, civilsamhälle och andra aktörer övervägt bland annat ord som lots, sluss och stödperson. Utredningen bedömer dock att ordet barnombud, trots resta invändningar, är att föredra. Barnombud har kommit att bli ett alltmer vedertaget begrepp och används redan i dag av flera organisationer som erbjuder stödverksamhet till barn. Ordet oberoende tydliggör att verksamheten är fristående och oberoende i förhållande till ansvariga myndigheter och det särskiljer också barnombudet i relation till aktörer som uppträder som juridiska ombud. I sammanhanget kan påpekas att ombud även används för andra funktioner som inte uppträder som juridiska ombud, exempelvis de personliga ombuden för personer med psykisk funktionsnedsättning.

Utredningens bedömning är att de eventuella missförstånd eller svårigheter som kan uppstå just vad gäller benämningen på verksamheten bör vara av övergående karaktär. *Barnrättsbyrå* liksom *oberoende barnombud* kommer i takt med att verksamheterna etableras och växer i omfattning att bli kända och naturliga inslag i samhället och därmed också begripliga och vedertagna beteckningar på verksamheten.

Alla barn som har ett behov bör kunna erbjudas stöd av ett oberoende barnombud

Det är utifrån ett likvärdighets- och jämlikhetsperspektiv angeläget att alla barn över landet ges samma möjlighet att få kontakt med barnrättsbyråer med oberoende barnombud. Barn som bor i mindre och större kommuner respektive på landsbygd och i storstad ska ha motsvarande förutsättningar att få stöd och hjälp från ett oberoende barnombud. Målsättningen ska vara att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer med oberoende barnombud över hela landet, i varje län, så att alla barn som är i behov av stöd och hjälp från ett oberoende barnombud kan erbjudas denna verksamhet.

Detta är inte detsamma som att alla barn har en oinskränkt rätt att erbjudas och få stöd av ett oberoende barnombud vid alla tänkbara

situationer eller i alla kontakter med olika samhällsaktörer. Verksamhetens målgrupp är barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna. Barnrättsbyråer bör prioritera uppdrag från barn som befinner sig i särskilt utsatta situationer och själva saknar vårdnadshavare och nätverk som kan ge barnet det stöd som behövs.

Utredningens bedömning är att det varken är nödvändigt eller rimligt att det ska finnas barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud i landets samtliga kommuner. Det är däremot nödvändigt och rimligt att utgå från att det på sikt ska finnas en civilsamhällesorganisation som har möjlighet att bedriva verksamhet med oberoende barnombud i varje län. Detta ger förutsättningar för en lokal förankring, vilket bedöms vara viktigt både för att verksamheten ska nå ut till barn i hela landet och för att de oberoende barnombuden kommer att ha större möjlighet att hjälpa enskilda barn om de också har kunskap om de lokala förutsättningarna. Detta skapar också bättre förutsättningar för närhet och ett gott samarbete mellan de oberoende barnombuden och relevanta myndigheter och funktioner i kommuner och regioner, exempelvis socialtjänst, skola och psykiatri.

12.8.3 Krav och finansiering

Krav på organisationer som erhåller bidrag

Verksamheten med barnrättsbyråer ska bedrivas i ideella föreningar utan vinstsyfte. Föreningen ska vara politiskt och religiöst obunden och i sin verksamhet respektera demokratins idéer inklusive barns rättigheter, jämställdhet och förbud mot diskriminering. Bidrag får ges till en etablerad verksamhet som har erfarenhet av att sedan minst två år tillbaka bedriva någon form av stödverksamhet för barn och som i sin verksamhet har den kompetens och utbildning som uppdraget kräver. Barnombudet bör ha en relevant utbildning inom exempelvis juridik eller socialt arbete och ha god kunskap om barns rättigheter och barnkonventionen. Barnombudet bör ha erfarenhet av arbete med barn i utsatta livssituationer.

Verksamheten ska bedrivas långsiktigt med tydliga mål och metoder. I kravet på att verksamheten ska ha tydliga metoder ingår att det ska finnas rutiner och åtgärder som syftar till att säkerställa säkerheten och skyddet av barn och barns integritet. Detta kan till exempel

innefatta att personal som anställs ska lämna in utdrag från belastningsregistret – lagen (2013:852) om registerkontroll av personer som ska arbeta med barn är tillämplig för barnrättsbyråers verksamhet med oberoende barnombud. Organisationerna behöver också ha tydliga rutiner för när anmälan om oro för att barn far illa eller riskerar att fara illa ska göras till socialtjänsten och när polisanmälan ska göras vid misstanke om brott.

En ideell förening som har tagit emot statligt bidrag enligt förordningen kan bli återbetalningsskyldig bland annat om organisationen genom att lämna oriktiga uppgifter eller på annat sätt har förorsakat att bidrag har lämnats felaktigt eller med för högt belopp, om bidraget helt eller delvis inte har utnyttjats eller använts för de ändamål som det har beviljats för eller om den redovisning som ska göras inte lämnats. Ansvarig myndighet ska besluta att helt eller delvis kräva tillbaka bidraget om mottagaren är återbetalningsskyldig. Om det finns särskilda skäl för det, får myndigheten efterge återkravet helt eller delvis. Myndigheten kan också besluta att ett beviljat bidrag helt eller delvis inte ska betalas ut om det finns grund för återbetalning.

Utredningen har valt att lämna förslag på en statsbidragsförordning som reglerar övergripande vad som är syftet med bidraget, vad en verksamhet med oberoende barnombud ska göra och hur bidrag betalas ut. Socialstyrelsens föreslås få rätt att utfärda föreskrifter avseende vilka krav som kan ställa på civilsamhällesorganisationerna för att erhålla det statliga bidraget. Detta kan bland annat innebära att närmare precisera vilka kvalitetskrav och kompetenskrav som ska ställas upp och hur säkerheten och skyddet av barn och barns integritet kan säkerställas. Här kan också föreskrivas närmare vilka uppgifter som myndigheten behöver i form av redovisning och dokumentation för att kunna betala ut medel och för att kunna utvärdera och samordna försöksverksamheten.

I andra dokument, till exempel meddelandeblad, kan Socialstyrelsen ge ytterligare vägledning om så bedöms lämpligt av myndigheten.

Finansiering

Utredningen anser att ett verksamhetsbidrag är den lämpligaste bidragsformen för den föreslagna verksamheten. Verksamhetsbidrag bör väljas när syftet är att stödja en organisation inom det civila samhället

i dess roll att ge service till såväl medlemmar som allmänhet. Bidragsformen gör det också möjligt för staten att ställa tydliga krav på motprestation. Måluppfyllelsen ska bedömas utifrån organisationernas motprestation, vilket innebär att man bör kunna tillämpa resultatstyrning på liknande sätt som inom övrig statlig verksamhet.

Finansieringen av barnrättsbyråerna behöver vara långsiktig för att det ska kunna etableras stabila verksamheter som kan hålla hög kvalitet över tid. Därför föreslår utredningen att beslut om statsbidrag ska kunna fattas för tre år men bidraget lämnas årligen och i mån av tillgång på medel. En förutsättning för detta är att riksdagen fattar beslut om ett så kallat beställningsbemyndigande vilket ibland förekommer för anslag som helt eller delvis fördelas till det civila samhällets organisationer med syfte att skapa stabilitet och långsiktighet. För närmare bakgrund om detta och vad som gäller för statligt stöd till det civila samhällets organisationer se avsnitt 12.2.3.

Organisationernas övriga arbete

En förening som erhåller bidrag för att bedriva barnrättsbyråer med oberoende barnombud ska ha möjlighet att parallellt med denna verksamhet bedriva annan verksamhet, till exempel opinions- och påverkansarbete och utbildningsinsatser. Det statliga bidraget som organisationen får för verksamheten med oberoende barnombud ska dock inte användas för dessa ändamål.

12.8.4 Försöksverksamhet, utvärdering och uppföljning

Behovet av en försöksverksamhet

Utredningens bedömning är att etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud bör ske stegvis och inledas med en försöksverksamhet i olika delar av landet. Försöksverksamhetens syfte är att pröva verksamheten i en mindre skala, som kan följas upp och utvärderas. Utifrån dessa kunskaper och erfarenheter kan därefter ytterligare verksamheter etableras för att det så småningom ska finnas verksamheter med oberoende barnombud i samtliga län. Det finns i dag relativt få etablerade civilsamhällesorganisationer som på kort sikt kommer att kunna utveckla och erbjuda verksamhet med oberoende barnombud.

Genom att inleda med en försöksverksamhet i vissa delar av landet skapas förutsättningar för att de verksamheter som etableras håller hög kvalitet och att verksamheterna sedan successivt kan byggas ut.

Senast när ett år kvarstår av den treåriga försöksverksamheten bör ansvarig myndighet lämna en första delredovisning med förslag på om och hur försöksverksamheten kan expandera i en förlängd försöksperiod alternativt om och hur den kan övergå till en permanent verksamhet.

Socialstyrelsen som ansvarig myndighet

Utredningen föreslår att regeringen beslutar om en förordning om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer (se förslag till statsbidragsförordning i kapitel 1). Utredningen anser att Socialstyrelsen är lämplig statlig myndighet att besluta om och betala ut statligt bidrag enligt föreslagen förordning. Socialstyrelsen ansvarar för ett stort antal statsbidrag på det sociala området. Socialstyrelsen är kunskapsmyndighet för vård och omsorg och tar bland annat fram föreskrifter, kunskapsstöd och statistik samt gör uppföljningar och utvärderingar, på socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens område. Det är inom Socialstyrelsens verksamhetsområden som barn och unga i stor uträkning kan komma att behöva stöd och hjälp från barnrättsbyråer med ett oberoende barnombud även om verksamheten kommer att aktualisera alla samhällssektorer och samtliga rättigheter enligt barnkonventionen och områden i ett barns liv. Andra statliga myndigheter som utredningen har övervägt som ansvariga för utbetalning av bidraget enligt föreslagen förordningen är Barnombudsmannen och IVO. Ingen av dessa har dock erfarenhet av att hantera statsbidrag och att bygga upp sådan nödvändig kunskap och kompetens skulle medföra onödiga extra kostnader. Som ansvarig myndighet har utredningen också övervägt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Mot bakgrund av Socialstyrelsens verksamhetsområden, erfarenhet av att hantera statsbidrag på det sociala området och erfarenhet av att utvärdera och samordna verksamheter framstår dock Socialstyrelsen som det lämpligaste alternativet.

I förordningen ges Socialstyrelsen rätt att utfärda de föreskrifter som kan behövas för verksamheten. Förordningen föreslås träda i kraft

den 1 juni 2024 och tillämpas första gången i fråga om statligt bidrag för år 2025.

Regeringsuppdrag till Socialstyrelsen att samordna, utveckla och följa upp försöksverksamheten med oberoende barnombud

Utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att, i dialog med Barnombudsmannen och länsstyrelserna, samordna, följa upp och utvärdera genomförandet av en försöksverksamhet med barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud. I uppdraget kan de närmare detaljerna om uppdragets genomförande specificeras.

Regeringsuppdraget kan förslagsvis beslutas av regeringen under andra kvartalet 2024 och ett lämpligt startdatum för Socialstyrelsens uppdrag skulle kunna vara den 1 juni 2024. Ambitionen bör vara att den faktiska försöksverksamheten kan vara operativ och att de föreningar som erhåller bidrag kan erbjuda verksamhet med oberoende barnombud under första halvåret 2025. Socialstyrelsen och organisationerna behöver tid för att planera och förbereda arbetet med försöksverksamheten. Socialstyrelsen behöver antagligen ta fram föreskrifter och annat stödmaterial, vilket tar tid. Organisationerna behöver också tid för att förbereda verksamheten på olika sätt och rekrytera och utbilda personal. Mot bakgrund av detta behöver tiden mellan det att förordningen beslutas och regeringsuppdraget ges till Socialstyrelsen, till dess att den operativa verksamheten är i gång vara cirka ett år enligt utredningens uppfattning. Den faktiska tiden för försöksverksamheten, det vill säga den tid som civilsamhällesorganisationerna erbjuder verksamhet med oberoende barnombud, bör pågå under tre år. Detta för att verksamheten ska pågå under tillräckligt lång tid för att kunna följas upp och utvärderas ordentligt. I uppdraget till Socialstyrelsen bör ingå att sammanställa resultatet av regeringsuppdraget. Mot bakgrund av att det är osäkert när den faktiska och operativa tiden för försöksverksamheten kan starta och avslutas är det svårt att sätta en exakt tid när regeringsuppdraget ska avslutas och slutredovisas till regeringen. Enligt utredningen borde det kunna ske någon gång under 2028.

Senast när ett år kvarstår av den treåriga operativa försöksverksamheten bör Socialstyrelsen lämna en första delredovisning till regeringen. I detta ingår att lämna förslag på om och hur försöksverksamheten kan expandera i en förlängd försöksperiod alternativt om och hur den kan övergå till en permanent verksamhet.

Minst två olika ideella föreningar bör beviljas bidrag genom förordningen för att bedriva barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud. Detta för att få en viss bredd och dynamik i försöksverksamheten, vilket bedöms ge större förutsättningar till viktiga erfarenheter och slutsatser inför en förlängning och utbyggnad av verksamheten. Utredningen anser att Socialstyrelsen bör göra en bred utlysning av möjligheterna för föreningar att söka aktuellt statsbidrag och ingå i försöksverksamheten. Organisationerna som erhåller bidrag ut bör ha en bred kunskap om barns rättigheter och tillhörande rättsområden samt socialt arbete och samhällets hjälpsystem.

Försöksverksamheten bör så långt det är möjligt verka i olika delar av landet. En utgångspunkt bör vara att organisationerna ska kunna bedriva och erbjuda verksamhet med oberoende barnombud med god geografisk spridning, både i större och mindre städer och på landsbygden. Organisationerna bör också söka samarbete med de kommuner och regioner som de är verksamma i och där barnen som söker stöd bor eller vistas.

För att verksamheten ska få avsedd effekt bör en barnrättsbyrå bestå av tvärprofessionella team bestående av personer med olika kompetenser och erfarenheter.

I genomförandet av försöksverksamheten bör Socialstyrelsen ge relevant och adekvat stöd till de organisationer som beviljas medel enligt förordningen. Socialstyrelsen bör också inhämta åsikter och önskemål från organisationerna i fråga om vilket stöd de behöver och även i övrigt hur försöksverksamheten ska utformas och följas upp. Socialstyrelsen bör också ansvara för att det tas fram och genomförs introduktions- och vidareutbildningar för organisationer som bedriver försöksverksamhet med barnrättsbyråer. Utbildningsinsatserna kan till exempel gälla handledning för personer som arbetar som oberoende ombud och etiska dilemman.

I genomförandet av uppdraget bör Socialstyrelsen ha dialog och utbyte med andra relevanta aktörer som kan bidra till ett framgångsrikt resultat. Utredningen anser det särskilt angeläget att Socialstyrelsen har en dialog med Barnombudsmannen i dess egenskap som expertmyndighet för barnets rättigheter och barnkonventionen. Även länsstyrelserna är en angelägen aktör för dialog genom sitt uppdrag att ansvara för den statliga förvaltningen i länet och genom de kontakter och kännedom på den lokala och regionala nivån detta medför. Andra viktiga aktörer för dialog under försöksverksamheten är IVO, Skol-

inspektionen/Beo, Skolverket, SiS och SKR. I genomförandet av regeringsuppdraget är det önskvärt att Socialstyrelsen tar initiativ till erfarenhetsutbyten mellan de aktörer som ges en roll i uppdragets genomförande.

När försöksverksamheten har avslutats ska Socialstyrelsen lämna en slutredovisning till regeringen om resultatet av genomförande av regeringsuppdraget och hur försöksverksamheten har bedrivits, vad den har resulterat i och vilka effekter den har haft både för enskilda barn och på samhällsnivå. Några aspekter som kan vara av särskild vikt för Socialstyrelsen att följa upp och redovisa för regeringen är hur säkerheten och skyddet av barn kan säkerställas och kvaliteten ska kunna upprätthållas, vilka krav på utbildning, kompetens och lämplighet som personalen på barnrättsbyråerna bör ha och hur ansvar ska kunna utkrävas när något inte fungerat som det ska. Senast i samband med slutredovisningen ska också ett förslag på en reviderad förordning om verksamhet med barnrättsbyråer lämnas och ett förslag presenteras på hur barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud ska kunna byggas ut över hela landet och i alla län, för de barn som är i behov av detta stöd. I redovisningen bör också regeringen uppmärksammas på eventuella behov av specifika åtgärder, till exempel författningsändringar, som behövs för att åstadkomma en så väl fungerande permanent verksamhet med barnrättsbyråer som möjligt.

I Socialstyrelsens uppdrag bör även ingå att ta del av barns åsikter och erfarenheter av försöksverksamheten. Barn och ungas egna åsikter och erfarenheter bör särskilt beaktas i framtagandet av hur barnrättsbyråer ska byggas ut över hela landet och i alla län.

Det skulle vara värdefullt om Socialstyrelsen låter en eller flera forskare följa försöksverksamheten och i möjligaste mån försöka mäta de kvalitativa effekterna av denna för enskilda barn och på samhällsnivå. Resultatet av en sådan följd forskning kan också vara en del av Socialstyrelsens underlag beträffande hur verksamheten med barnrättsbyråer ska kunna byggas ut över hela landet och i alla län. Sedan i maj 2023 pågår forskningsprojektet Sökes: barnombud vid Socialhögskolan på Lunds universitet. I projektet undersöks hur barnombud från barnrättsorganisationer beskriver sitt arbete – och vad man kan lära sig av deras erfarenheter och de utmaningar som det rymmer. Studiens syfte är att utveckla empirisk och teoretisk kunskap om barnombudens praktik och därigenom diskutera möjliga sätt att stärka

rättigheter för barn i socialt utsatta livssituationer och förverkliga en barnrättsbaserad praktik i socialt arbete.⁷⁸ Detta forskningsprojekt skulle också kunna vara relevant i Socialstyrelsens utvärdering.

Det är viktigt att tillvarata den kunskap och de erfarenheter som genereras i verksamheterna genom stöd till enskilda barn och att detta kan bidra till arbetet med att på en mer generell nivå utveckla och säkerställa att barn får de insatser de har behov av och sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda. I Socialstyrelsens uppdrag bör därför särskilt ingå att överväga hur de erfarenheter som försöksverksamheten ger på individnivå kan följas upp på aggregerad nivå och återföras till ansvariga myndigheter och berörda regionala och kommunala verksamheter för eventuella åtgärder. Det kan handla om behov av åtgärder på strukturell- och systemnivå, inklusive behov av författningsändringar.

⁷⁸ www.soch.lu.se/forskning/forskningsomraden/barn-unga-och-familj/sokes-barnombud.

13 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Utredningens förslag: Bestämmelserna i LSS, LPT, LVU, SoL, UtlL och UtlF bör träda i kraft den 1 januari 2025. Förordningen om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer bör träda i kraft den 1 juni 2024 och tillämpas första gången i fråga om bidrag för 2025.

Utredningens bedömning: Det behövs inte några övergångsbestämmelser.

13.1 Ikraftträdande

De nya reglerna i LPT, LSS, LVU, SoL, UtlL och UtlF bör träda i kraft så snart som möjligt. Viss tid behövs för remittering och beredning inom Regeringskansliet. Utredningen föreslår att de nya reglerna träder i kraft den 1 januari 2025. Utredningen föreslår att den nya förordningen om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer träder i kraft den 1 juni 2024 och tillämpas första gången i fråga om bidrag år 2025.

13.2 Övergångsbestämmelser

Utredningen bedömer att det inte behövs några övergångsbestämmelser. Det innebär att de nya bestämmelserna gäller från ikraftträdandet.

14 Konsekvenser av förslagen

14.1 Inledning

Utredningen ska genomföra de konsekvensbeskrivningar som framgår av kommittéförordningen (1998:1474).

Enligt direktivet ska utredningen redovisa förslagens samtliga konsekvenser. I direktivet anges särskilt att utredningen ska beräkna och beskriva de administrativa, organisatoriska och ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Utredningen ska särskilt beräkna och beskriva de ekonomiska konsekvenserna för mål och ärenden som tillhör kategorier som kan antas komma att utgöra en stor del av ärendemängden vid en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism, såsom hälso- och sjukvårdsärenden och migrationsärenden, och kopplingen till preskriptionstider i dessa ärenden.

Vidare anges i direktivet att utredningen i ett särskilt avsnitt ska redovisa konsekvenserna för barn och för Barnombudsmannen utifrån myndighetens uppgifter enligt lagen (1993:335) om Barnombudsman.

Slutligen anges det i direktivet att om förslagen innebär kostnadsökningar för staten respektive regioner och kommuner ska utredningen föreslå hur dessa ska finansieras. Om förslagen påverkar den kommunala självstyrelsen, ska de konsekvenser och de särskilda avvägningar som motiverat förslagen särskilt redovisas (se 14 kap. 3 § regeringsformen).

I det följande ges först en kortfattad beskrivning av utredningens uppdrag och förslag. Därefter redovisas konsekvenser av de slag som utredningen ska behandla.

14.2 Utredningens uppdrag och förslag

14.2.1 Utredningens tre deluppdrag

Utredningens uppdrag berör olika aspekter av barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Utredningen anser att det huvudsakliga syftet med utredningen är att redogöra för och analysera barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Målet är att identifiera eventuella brister och vid behov föreslå åtgärder som förbättrar barns möjligheter att utkräva sina rättigheter.

Utredningens uppdrag består av tre deluppdrag

- att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om en individuell klagomålsmekanism,
- att föreslå åtgärder som säkerställer barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning, samt
- att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

14.2.2 Förslag om en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet

Utredningen föreslår att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande. Utredningens bedömning är att fördelarna med en ratificering överväger de nackdelar som finns. Vidare föreslår utredningen att Barnombudsmannen får i uppdrag att, för det fall Sverige ratificerar tilläggsprotokollet, följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet.

14.2.3 Förslag om åtgärder i svensk lagstiftning med mera

I betänkandet lämnar utredningen ett antal förslag om åtgärder som syftar till att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

En ratificering av tilläggsprotokollet skulle innebära att enskilda barn, grupper av barn eller representanter för barn kan lämna in en framställan till barnrättskommittén om de anser att det har skett en kränkning av deras rättigheter enligt barnkonventionen eller något av de övriga tilläggsprotokollen. Ett uttalat syfte med tilläggsprotokollet är att klagomålsordningen enligt protokollet ska komplettera men inte ersätta nationella klagomålsmekanismer. Mot denna bakgrund finns det skäl att på olika sätt stärka barns processuella möjligheter att i det svenska rätts- och förvaltningssystemet klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Enligt utredningens mening är detta förändringar som behövs även om Sverige skulle välja att inte ratificera tilläggsprotokollet.

Förslag av processuell karaktär

- Barn (oavsett ålder) ska ges rätt till offentligt biträde i mål och ärenden om omgångsbegränsning eller hemlighållande av vistelseort enligt LVU.
- Rätten för barn under 15 år att överklaga placeringsbeslut och beslut om särskilda befogenheter enligt LVU ska förtydligas.
- Det förtydligas att placering av barn utanför hemmet enligt socialtjänstlagen behöver ske genom ett överklagbart beslut.
- Det ska skapas en möjlighet att förordna ett offentligt biträde i vissa undantagsfall i mål och ärenden om placering av barn utanför hemmet enligt socialtjänstlagen.
- Socialnämndens skyldighet att skyndsamt anmäla behov av eller överlämna ansökan om ett offentligt biträde i mål och ärenden enligt LVU ska regleras.
- Barn under 15 år ska ges möjlighet att ansöka om att offentligt biträde ska förordnas (för de fall där rätt till biträde finns).
- Rätten för barn under 15 år att höras i domstol i mål enligt LPT, LVU och socialtjänstlagen ska förtydligas.

- Barn ska oavsett ålder ges rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter fattade av SiS, i dag har bara barn under 15 år denna rätt. Det förtydligas även att barn som inte fyllt 15 år kan överklaga dessa beslut.
- Barns rätt till information om beslut och hur dessa överklagas ska förtydligas i LPT och LVU.
- Offentliga biträden enligt LPT för barn under 15 år blir utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare, så att barn under 15 år kan överklaga beslut med mera även om vårdnadshavaren inte samtycker.
- Barn som vårdas med stöd av LPT och som inte har fyllt 15 år får rätt att initiera en domstolsprövning och en stärkt rätt att höras i domstol.
- När information lämnas till barn ska hänsyn tas till ålder och andra individuella förutsättningar så att informationen lämnas på ett sätt som barnet förstår. Detta förtydligas i LPT, LSS, LVU, socialtjänstlagen och i utlänningsförordningen.
- Offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting eller alternativt skyddsbehövande eller om en ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU eller om det annars behövs för att barnets intressen ska tillgodoses.
- Det offentliga biträdet för barn i migrationsprocessen ska utan särskilt förordnande bli barnets ställföreträdare om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU.
- Barns rätt att komma till tals i 1 kap. 11 § UtlL ska förtydligas.

Övergripande förslag som rör tillgänglighet, information med mera

- Barnombudsmannens bör ges följande uppdrag:
 - Tillhandahålla information om barns klagomöjligheter, ansvariga myndigheter och instanser med mera. Detta kan ske genom utvecklandet av Barnombudsmannens befintliga webbplats och på andra lämpliga sätt.

- Utveckla och sprida ett metodstöd för kommuner och regioners arbete med lokala funktioner som kan informera, svara på frågor och vägleda barn och vuxna om barns rättigheter.
- Statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barnets rättigheter bör få ett fördjupat uppdrag att vidta åtgärder för att göra den egna myndighetens verksamhet, eller den verksamhet myndigheten ansvarar för, känd, tillgänglig och anpassad för barn. Länsstyrelserna får ett särskilt uppdrag att bistå kommuner och regioner i sitt arbete att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn. Barnombudsmannen får i uppdrag att bistå de berörda myndigheterna i arbetet med detta.
- Domstolsverket föreslås få i uppdrag att redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla barns möjligheter till delaktighet, information och ett bra bemötande i domstolsprocesser där barn är parter eller annars berörda samt det arbete som Domstolsverket bedrivit för att ge stöd till domstolarnas i detta arbete.

Förslag på ytterligare utredning av vissa frågor

- I mål om vårdnad, boende och umgänge bör, enligt utredningens bedömning, barn ha en möjlighet att få en starkare processuell ställning och tilldelas ett eget juridiskt biträde. Detta är särskilt angeläget i mål där det finns anledning att anta att vårdnadshavarna inte kan bevaka barnets intresse, anledning att anta att barnet har utsatts för våld eller på annat sätt har eller kan komma att fara illa eller om det av andra skäl behövs för att barnets intressen ska tillgodoses. Det finns ett behov av att utreda denna fråga närmare.
- Det finns enligt utredningens bedömning ett behov av att underlätta möjligheten att förordna om en tillfällig företrädare för barn i ärenden och mål där barn och vårdnadshavare, eller annan företrädare, har intressesmottagningar eller där det annars finns skäl att anta att barnets företrädare inte kan bevaka barnets intressen. Det finns behov av en översyn av dessa frågor.

- Åldersgränserna för barns processbehörighet bör ses över med syfte att skapa ett enhetligt och sammanhängande system. I detta sammanhang bör barns rätt att komma till tals oavsett ålder säkerställas i frågor som rör förmyndarskap och godmanskap i föräldrabalken.

14.2.4 Förslag om barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Utredningen bedömer att det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd och hjälp och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet. Staten bör därför bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Staten ska finansiera, reglera och på andra sätt bidra till att barnrättsbyråerna utvecklas och fungerar på bästa sätt.

Målsättningen är att det på sikt ska finnas barnrättsbyråer som erbjuder verksamhet med oberoende barnombud i varje län. Etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud bör ske stegvis och inledas med en försöksverksamhet. Utredningens lämnar förslag på en förordning om statsbidrag till försöksverksamhet med barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Socialstyrelsen föreslås bli ansvarig myndighet för beslut om bidrag och ges i uppdrag av regeringen att, i dialog med bland annat Barnombudsmannen och länsstyrelserna, samordna och utvärdera försöksverksamheten med barnrättsbyråer som bedriver verksamheten oberoende barnombud.

14.3 Ekonomiska konsekvenser

I det följande beskrivs och beräknas de ekonomiska konsekvenserna av utredningens förslag. Detta görs för de tre deluppdragen separat. Avslutningsvis summeras de samlade kostnadskonsekvenserna. De ekonomiska konsekvenser som avses är kostnader eller intäkter för staten, kommuner, regioner, företag eller andra enskilda och samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt. Utredningen redovisar även förslag på hur kostnadsökningar kan finansieras.

14.3.1 Ratificering av det tredje tilläggsprotokollet

De kostnader som uppstår vid en ratificering av tilläggsprotokollet kan grovt delas in i direkta och indirekta. De förstnämnda är kostnader för åtgärder som ofrånkomligen krävs för att ratificeringen ska kunna ske eller som blir en direkt följd av den. Med de indirekta kostnaderna avser utredningen framför allt de kostnader som uppstår som en följd av att ett antal barn och familjer som har fått beslut om avvisning eller utvisning kan komma att använda den nya rätten att klaga och utkräva sina rättigheter och i samband med detta även beviljas inhibition av avlägsnandebeslutet, vilket förlänger vistelsen i Sverige. Ratificeringen lär alltså få vissa dynamiska effekter. Enligt utredningens bedömning borde de indirekta kostnaderna bli klart större än de direkta.

Själva ratificeringsåtgärden bedöms ha mycket begränsade kostnadskonsekvenser. Det krävs ingen ”anmälningsavgift” och genom att Sverige sedan tidigare har anslutit sig till flera klagomålsförfaranden tillhörande FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter finns redan väl utarbetade rutiner för att hantera klagomål mot Sverige som framställs till FN-kommittéerna.

Hur stora kostnader som kommer att uppstå när Sverige har ratificerat tilläggsprotokollet beror främst på hur många och vilken typ av klagomålsärenden som inkommer. Som utredningen har redovisat i kapitel 6 är erfarenheten från Danmark och Finland, som har ratificerat tilläggsprotokollet, att det hittills har genererat ett förhållandevis litet antal klagomålsärenden. Detsamma gäller för mängden klagomål som för Sveriges del hittills har inkommit avseende de övriga av FN:s kärnkonventioner där vi har anslutit oss till ett individuellt klagomålsförfarande.

För svensk del är erfarenheten att de klagomål som inkommit avseende övriga konventioner nästan uteslutande har handlat om frågor kopplat till migration. Mot denna bakgrund antar utredningen att de klagomål som kommer att uppstå efter en ratificering av tilläggsprotokollet i stor utsträckning kommer att röra migrationsärenden – och då primärt ärenden där det hävdas att barn utsatts för en rättighetskränkning enligt konventionen vid ett beslut om utvisning.

Utredningsarbetet har visat att det inte finns skäl att tro att ärenden rörande hälso- och sjukvård eller frågor inom några andra om-

råden, kommer att utgöra någon betydande mängd klagomål mot Sverige i barnrättskommittén.

Utredningen gör bedömningen att antalet ärenden för svensk del kommer att uppgå till cirka 10–20 nya ärenden per år. Denna bedömning utgår ifrån historiska data från barnrättskommitténs arbete och andra FN-kommittéer. I sammanhanget bör dock påpekas att utredningens förslag i alla dess delar, kan innebära att barnkonventionen blir mer känd. Detta kan få till konsekvens att antalet ärenden som kommer att behandlas av barnrättskommittén i praktiken blir något högre än vad en analys baserad på historiska data indikerar. Utredningen anser dock att en prognos på 10–20 nya ärenden per år är rimlig utifrån den kunskap som föreligger i dagsläget.

Handläggning och beredning av klagomålsärenden

Utrikesdepartementet är ytterst ansvarig för beredningen av klagomålsärenden mot Sverige. Justitiedepartementets migrationsenhet har också en viktig roll i beredningen eftersom migrationsfrågor är den dominerande ärendetypen bland de klagomål som hanteras i dag. Utrikesdepartementet och Justitiedepartementet har en väl utvecklad organisation och kunskap om de internationella klagomålsprocesserna. Efter kontakt med ansvariga handläggare bedömer utredningen att kostnaderna för handläggning och beredning av dessa ärenden kan komma att öka något. I dagsläget arbetar fem handläggare på Utrikesdepartementet med denna typ av rättsliga frågor. Även Migrationsverket kan få vissa ökade kostnader. Utredningen bedömer att det i Regeringskansliet och på Migrationsverket totalt kan finnas behov av ytterligare en årsarbetskraft, motsvarande cirka en miljon kronor per år för dessa två myndigheter tillsammans. Utredningen anser att finansiering av detta bör kunna ske inom befintliga ramar.

De indirekta kostnaderna kan antas komma att utgöra den största kostnadskonsekvensen av utredningens förslag. Som nämndes i avsnitt 14.1 ska utredningen särskilt beräkna och beskriva de ekonomiska konsekvenserna för mål och ärenden som tillhör kategorier som kan antas komma att utgöra en stor del av ärendemängden vid en ratificering av tilläggsprotokollet, såsom hälso- och sjukvårdsärenden och migrationsärenden, samt kopplingen till preskriptionstider i dessa

ärenden. Utredningsarbetet har, som konstaterats ovan, dock visat att det framför allt är migrationsärenden som kommer att bli aktuella.

I sammanhanget kan utredningen notera att det inte gjorts några särskilda ekonomiska konsekvensanalyser vid Sveriges anslutning till andra individuella klagomålsförfaranden till FN:s kärnkonventioner om mänskliga rättigheter.

Kostnader under barnrättskommitténs handläggning

De kostnader som bedöms uppstå till följd av klagomål till barnrättskommittén i migrationsärenden handlar framför allt om att det i dessa ärenden även kan komma att begäras att Sverige avvaktar med verkställigheten av avlägsnandebeslutet till dess att kommittén har prövat ärendet. Handläggningstiderna i barnrättskommittén och andra FN-kommittéer varierar, både mot Sverige och mot andra stater. I genomsnitt är handläggningstiden inte kortare än två år men inte heller längre än knappt fyra år. Mot denna bakgrund är en rimlig bedömning enligt utredningen att handläggningstiden i barnrättskommittén kommer att vara två till tre år. Under denna tid kan de berörda barnen och, i förekommande fall, deras familjer få stanna kvar i landet om avlägsnandebeslutet inhiberas. I den utsträckning som ärendet gäller personer som fått avslag på en ansökan om asyl kommer detta att ge upphov till samma typer av kostnader som för andra asylsökande barn och familjer. Dessa kostnader kan grovt delas in i fyra olika kategorier:

1. Kostnader för ersättning till individer: dagersättning samt särskilt bidrag.
2. Kostnader för anläggningsboende i Migrationsverkets mottagnings-system (för asylsökande som bor i eget boende, så kallad EBO¹ uppstår däremot inga kostnader).
3. Kostnader för ersättning till kommuner och regioner, främst för skola och hälso- och sjukvård samt för vård och boende för barn utan vårdnadshavare (ensamkommande barn).
4. Prövnings- och administrationskostnader förenade med ett ärende. Det kan exempelvis handla om kostnader för handläggning, tolkar och kontaktpersoner.

¹ Notera att det föreslagits förändringar i EBO, se SOU 2022:64.

Kostnaderna för anläggningsboendet och ersättningen till kommuner och regioner (det vill säga punkterna 2 och 3) redovisas i Migrationsverkets årsredovisning som en gemensam kostnad per boendedygn och det är detta belopp som utredningen använt i tabellerna nedan (14.1 och 14.2).

Utredningen har från Migrationsverket inhämtat aktuell statistik över hur ålders- och familjestrukturen ser ut bland asylsökande. Givet detta bedömer utredningen att det är relevant att beräkna ovan nämnda kostnader för två olika typer av fall: dels ensamkommande barn, dels barn som sökt asyl tillsammans med sin familj. Utredningen gör antagandet att de ensamkommande barnen är över 15 år och att skolgången företrädesvis kommer vara gymnasieskola. Vad gäller familjer, utgår utredningen från antagandet att en familj består av två vuxna och två barn som är 0–3 respektive 4–10 år gamla.

Utredningen har med hjälp av uppgifter från Migrationsverket försökt uppskatta storleken på de årliga kostnaderna för dessa två typfall. Först redovisas den uppskattade kostnaden per respektive typfall. Därefter summeras den totala kostnaden utifrån det totala antalet berörda individer/familjer. Som framgått bedömer utredningen att antalet nya ärenden kan komma att uppgå till 10–20 per år. Utredningen utgår från antagandet att hälften av dessa ärenden kommer att bestå av ensamkommande barn och hälften av barn i familj. Detta betyder att under de 2–3 år som ärendena är aktuella kommer antal ärenden, och följaktligen kostnaderna som är förenade med dessa, att ackumuleras. Från och med tredje året efter att protokollet trätt i kraft i Sverige och framgent bedöms antalet aktuella ärenden årligen uppgå till mellan 30 och 60.

Ensamkommande barn – kostnader för samtliga

Kommunerna ansvarar för vård och boende för ensamkommande barn. Det kan vara i familjehem, HVB-hem eller stödboende samt i vissa fall vård och boende enligt LVU. Vidare utgår en dagersättning som dock är reducerad eftersom mat ingår på dessa boenden. Det finns dessutom möjlighet att söka bidrag för särskilda behov, exempelvis för glasögon och medicin. Kommunens kostnad för gode män ersätts med en engångsschablon när ett ensamkommande barn söker asyl.

För att täcka kommuner och regioners kostnader utgår vissa ersättningar. Kommunerna får en schablonersättning för asylsökande ensamkommande barn upp till 18 år. Vidare utgår en schablonersättning till regionerna för hälso- och sjukvård (inklusive tandvård). Denna ersättning varierar beroende på ålder. Kommunerna får också ersättning för förskola och skola, som betalas ut för påbörjade fyraveckorsperioder och maximal ersättning ges för 40 veckor per år. Utredningen bedömer att det är sannolikt att majoriteten av de ensamkommande barnen går i gymnasieskolan. Dessa kostnader ingår dock som tidigare nämnts i schablonbeloppet per boendedygn och redovisas därför inte separat i tabellen nedan.

Ett ärende är också förknippat med olika former av administrativa kostnader. Migrationsverket beräknar årligen en styckkostnad utifrån myndighetens totala kostnader som innefattar kostnader för operativ verksamhet samt stöd- och ledningsfunktioner.

Som framgår av tabellen nedan (14.1), uppgår de årliga kostnaderna till drygt 781 000 kronor per individ.

Tabell 14.1 Ensamkommande barn

Typ av kostnad	Kostnad	Kostnad kr/år och individ
Dagersättning	15 kr/dag ¹	5 475
Särskilt bidrag	Snittkostnad per individ under 2022	292
Kostnad per boendedygn	Schablonbelopp per boendedygn under 2022, 2 067 kr ²	754 455
Prövnings- och administrativa kostnader	Styckkostnad per avgjort asylärende under 2022. Styckkostnaden är beräknad utifrån total kostnad och innefattar kostnader för operativ verksamhet samt stöd- och ledningsfunktioner	21 186
Total kostnad per individ och år		781 408

¹ 15 kr/dag är en beräknad styckkostnad baserat på utfall som används i Migrationsverkets prognosmodell för att prognosticera utgifter för dagarsättning. Av 6 § förordningen (1994:361) om mottagande av asylsökande m.fl. framgår att styckkostnaden är 12 kr/barn.

² Kostnader som ingår i beloppet: kost och logi, ersättning till asylsökande, vård, undervisning, ersättning för ensamkommande barn och placeringar, personal, kontorslokaler och övrigt. Migrationsverkets årsredovisning (2022), s. 61.

Barn med familj – kostnader för samtliga

Utredningen utgår som nämnts från antagandet att en familj består av två vuxna och två barn och att barnen är 0–3 respektive 4–10 år gamla. En familj kan antingen bo i Migrationsverkets boenden (ABO) eller i eget boende (EBO). Utredningen utgår från ett antagande om att hälften av de berörda familjerna bor i Migrationsverkets boenden och hälften i eget boende. Vid eget boende uppstår ingen boendekostnad för staten.

Dagersättningen är beroende av om familjen har egen mathållning eller inte. Utredningen utgår från att samtliga familjer har egen mathållning. Det finns dessutom möjlighet att söka bidrag för särskilda behov, exempelvis för glasögon, medicin, och barnvagn.

När det gäller ersättning till kommuner och regioner finns inte motsvarande schablonersättning för familjer som det finns för asylsökande ensamkommande barn upp till 18 år. Schablonersättning utgår dock för hälso- och sjukvård. I utredningens antagande finns ett barn som är under tre år. Detta barn har inte rätt att gå i förskola och ingen ersättning betalas till kommunerna. Det andra barnet antas gå i grundskola där ersättning utgår. Även dessa ersättningar är dock inräknade i kostnaden per boendedygn och redovisas därför inte särskilt.

Vad gäller de administrativa kostnaderna är dessa en styckkostnad per individ.

Som framgår av tabellen nedan (14.2), uppgår de årliga kostnaderna till cirka 691 000 kronor om familjen bor i Migrationsverkets boende och cirka 141 000 kronor om familjen bor i eget boende.

Tabell 14.2 Barn med familj

Familj beräknad på 4 personer

Typ av kostnad	Kostnad	Kostnad kr/år och familj
Dagersättning	37 kr/dag* och individ	54 020
Särskilt bidrag	Snittkostnad 584 kr per individ år 2022	2 336
Boende i Migrationsverkets mottagningsystem (ABO)	377 kr per individ och boendedygn	550 420
Boende (EBO)		0
Prövnings- och administrativa kostnader	Styckkostnad per avgjort asylärende, 21 186 kr.* Styckkostnaden är beräknad utifrån total kostnad och innefattar kostnader för operativ verksamhet samt stöd- och ledningsfunktioner	84 744
Total kostnad per familj och år (ABO)		691 520
Total kostnad per familj och år (EBO)		141 100

* Migrationsverkets årsredovisning (2022), s. 61.

Kostnader i särskilda fall

Det kan uppstå andra kostnader under barnrättskommitténs handläggning. Det handlar framför allt om ersättning till regionerna för kostnadskrävande vård och ersättning till kommunerna om det blir aktuellt att placera barn enligt socialtjänstlagen eller LVU. Dessa kostnader ingår dock i de totala kostnaderna per boendedygn som redovisats för i tabellerna ovan (14.1 och 14.2).

För kostnadskrävande vård kan regionerna ansöka om ersättning. Detta är inte särskilt vanligt förekommande. År 2022 utbetalades knappt 76 miljoner kronor för 313 individer, det vill säga cirka 243 000 kronor per vårdad individ. Under denna period var knappt 60 000 individer inskrivna som asylsökande/skyddsbehövande vilket innebär att cirka 0,5 procent av de inskrivna var aktuella för denna typ av vård och ersättning.

I vissa fall kan det bli aktuellt att placera barn enligt socialtjänstlagen eller LVU. Under 2022 betalade Migrationsverket ut ersättning för barn som varit placerade under samma år. Det kan alltså röra sig om barn som blivit placerade för flera år sedan. Ersättning betalades ut för knappt 50 ensamkommande barn samt drygt 100 barn i

familj som placerades i familjehem eller HVB-hem. Detta motsvarar knappt 5 procent av gruppen ensamkommande barn och knappt 1 procent av gruppen barn i familj. Snittkostnaden för ensamkommande barn är 4 300 kronor per dygn, en årskostnad på 1 569 500 kronor och för barn i familj 2 300 kronor per dygn, en årskostnad på 839 500 kronor.

Dessa kostnader är alltså inräknade i schablonbeloppet per boendedygn och redovisas därför inte särskilt här.

Totala kostnader

Utredningen har gjort bedömningen att antalet nya ärenden kan komma att uppgå till 10–20 per år. Utredningen utgår från antagandet att hälften av dessa ärenden kommer att utgöra ensamkommande barn och hälften av barn i familj. Antalet berörda ensamkommande barn antas alltså uppgå till mellan 5 och 10 per år, medan antalet personer i berörda familjer (barn och vuxna) antas uppgå till mellan 20 och 40 per år. Kostnaden för de nya ärenden som förväntas uppstå varje år skulle då uppgå till mellan cirka 8 och 16 miljoner kronor per år (detta visas i tabellen nedan, 14.3).

I och med att de berörda barnen, och i förekommande fall familjerna, förväntas bli kvar i landet under två till tre år kommer dock, som nämnts tidigare, antalet aktuella fall att ligga på mellan 30 och 60 från och med tredje året efter att Sverige ratificerat tilläggsprotokollet. Från den tidpunkten kommer därmed den årliga kostnaden att uppgå till mellan cirka 24 och 48 miljoner kronor.

Tabell 14.3 Totala kostnader

	5 ensamkommande	10 ensamkommande	5 familjer (20 individer)	10 familjer (40 individer)
	<i>Hälften i ABO, hälften i EBO</i>			
Per individ/familj	781 408	781 408	691 520 resp. 141 100	691 520 resp. 141 100
Totalt individ/familj	3 907 040	7 814 080	3 457 600 resp. 705 500	6 915 200 resp. 1 411 000

I sammanhanget bör poängteras att beräkningarna ovan bygger på de ersättningar som staten ger till kommuner och regioner för att kompensera för de kostnader som uppstår och att dessa ersättningar

till stor del bygger på schablonbelopp. En relevant fråga är då huruvida dessa ersättningar ger full kostnadstäckning i de mottagande organisationerna. SKR har under senare år i flera underlag till regeringen pekat på att ersättningsnivåerna är för låga.² Detta gäller både ersättningar till kommuner och till regioner. Som exempel kan nämnas ersättningen för förskola med en årsschablon på 65 300 kronor där SKR bedömer att ersättningsbeloppet borde vara 130 000 kronor. För grundskola är årsschablonen 104 800 kronor och beloppet borde enligt SKR vara 168 000 kronor. Det finns alltså anledning att anta att de uppskattningar som utredningen gjort i detta avsnitt är i underkant och att ytterligare kostnader uppstår. Dessa kostnader uppstår i stor utsträckning i kommuner och regioner.

Det bör också noteras att alla uppskattningar är gjorda utifrån antagandet att det rör sig om personer som har fått avslag på en asylansökan. Även ett barn eller en familj som har haft uppehållstillstånd i Sverige men som av någon anledning därefter får ett beslut om utvisning kan givetvis komma att klaga till barnrättskommittén. När det finns ett lagakraftvunnet utvisningsbeslut saknar dessa personer dock rätt till boende och ersättning, varför kostnaderna blir lägre än de kostnader som redovisats ovan.

Utredningen anser att de indirekta kostnader som uppstår vid en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet bör kunna finansieras inom befintliga ramar och genom befintliga anslag. En minskad invandring till Sverige skulle också kunna påverka antalet klagomålsärenden och därmed statens utgifter för de indirekta kostnaderna.

Uppdrag till Barnombudsmannen

Barnombudsmannen föreslås få i uppdrag att, för det fall att Sverige ratificerar det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande, följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet. Som redovisas för i kapitel 7 (avsnitt 7.4) anser utredningen att uppgifterna som ingår i detta uppdrag redan kan anses ingå

² SKR, Hemställan om ändring om statlig ersättning för mottagandet av ensamkommande barn och unga, 2019-03-13 (dnr 1900453), Hemställan gällande behov av ersättningar till kommuner och regioner för insatser till massflyktingar från Ukraina, 2022-04-01 (dnr 2200480), Yttrande – ett nytt ersättningssystem för mottagande av ensamkommande barn och unga (Promemoria 2016-06-21), 2016-08-10 (dnr 1603623), Hemställan om tillägg och ändringar i förordningen (2017:193) om statlig ersättning för asylsökande m.fl. avseende kostnader för de som flytt från Ukraina, 2022-03-22 (dnr 22/00393) och PM – Hälso- och sjukvård för asylsökande under år 2019–2021, 2023-01-27 (dnr 2023/00068).

i Barnombudsmannens övergripande uppdrag. Initialt kan uppgifterna dock innebära ett visst uppstartsarbete för myndigheten. Utredningen anser att det därför är rimligt att regeringen ger ett uppdrag till Barnombudsmannen och att uppstartsarbetet finansieras av staten, avseende en kvarts årsarbetskraft, motsvarande cirka 250 000 kronor per år under totalt två år. Den totala kostnaden blir då cirka 500 000 kronor under två år. Finansiering kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9.

Om Sverige anses kränka konventionen

I de fall klagomål framställs kan barnrättskommittén komma fram till att Sverige har kränkt en eller flera rättigheter i barnkonventionen. I en sådan situation uppstår enligt utredningens uppfattning inga ytterligare kostnader i jämförelse med dagens situation. Sverige har ratificerat barnkonventionen och åtagit sig att följa denna. Dessutom övervakar barnrättskommittén redan i dag efterlevnaden av konventionen. Om kommittén gör bedömningen att Sverige inte lever upp till förpliktelserna kan kommittén rekommendera förändringar. Sverige är dock inte bundna av dessa rekommendationer och inte heller av kommitténs utlåtanden i individuella klagomålsärenden.

På ett område blir dock kommitténs utlåtanden i individuella klagomålsärenden i det närmaste bindande för Sverige och det gäller migrationsområdet. Enligt 5 kap. 4 § UtL ska nämligen uppehållstillstånd ges till den som omfattas av ett beslut där ett internationellt organ, som kan pröva klagomål från enskilda, har bedömt att ett beslut om avvisning eller utvisning strider mot ett svenskt konventionsåtagande, såvida inte synnerliga skäl talar mot att uppehållstillstånd ges. Migrationsverket beviljar som regel tillstånd i dessa ärenden.

14.3.2 Åtgärder i svensk lagstiftning med mera

Kostnader för förslagen om åtgärder i svensk lagstiftning

Ett flertal av utredningens förslag om förändringar i svensk lagstiftning handlar om förtydliganden av förhållanden som är otydliga eller som redan kan anses gälla enligt exempelvis praxis, förarbetsuttalanden, JO-beslut och föreskrifter men som i dag inte är reglerade i lag.

Några exempel på detta är förslaget om att socialnämndens skyldighet att anmäla behov av ett offentligt biträde för barn i ett tidigt skede i processen bör regleras, att barns rätt till information och hur information ska ges bör förtydligas bland annat i LPT, LSS, och LVU och att barns rätt att komma till tals enligt 1 kap. 11 § UtIL förtydligas. Dessa förslag bedöms inte ha några nämnvärda kostnadskonsekvenser. Utredningens förslag bedöms heller inte ha annat än begränsade effekter på kostnaderna för berörda domstolar. I viss utsträckning kan tvärtom utredningens förslag komma att leda till minskade kostnader. Om barn i större utsträckning får tydlig information och möjlighet att påverka och komma till tals tidigt i ett ärende kan domstolsprocesser undvikas och utredningarna bli mindre utdragna.

Förslagen om att ett offentligt biträde i vissa situationer i mål enligt LPT och utlänningslagen också ska vara ett barns ställföreträdare bedöms inte föranleda några ytterligare kostnader.

Ett par av utredningens författningsförslag kan antas leda till kostnadsökningar jämfört med dagsläget. Det handlar om att barn (oavsett ålder) ska ges rätt till offentligt biträde i mål om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort och att barn och unga över 15 år ska ges rätt till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter fattade av SiS. Som nämndes i avsnitt 14.2.3 finns en sådan rätt i dag endast för barn under 15 år.

Dessa förslag kommer att leda till att fler offentliga biträden utses till barn, med ökade kostnader som följd. Kostnaden för de offentliga biträdena ska finansieras av staten. Detta innebär en kostnadsökning för rättsliga biträden. Utredningen har använt två olika metoder för att uppskatta kostnaderna av dessa förslag:

- När det gäller rätten till offentligt biträde i mål om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort har utredningen försökt efterforska hur frekvent förekommande sådana mål är med hjälp av statistik från Domstolsverket. Statistiken ger dock en mer aggregerad bild över ett större område och det är svårt att utläsa exakt hur många mål av just den aktuella typen som förekommer under ett år. Uppskattningsvis handlar det om cirka 500–600 mål per år. Vidare har utredningen antagit att ett biträde i ett ärende av detta slag skulle behöva arbeta som mest cirka 6–7 timmar för att fullgöra sitt uppdrag. Givet att Domstolsverkets timkostnadsnorm för offentliga biträden 2023 uppgår till 1 476 kronor

exklusive mervärdesskatt, så skulle kostnaden i detta fall uppgå till mellan cirka 4,5 och 6 miljoner kronor per år.

- När det gäller rätten till offentligt biträde vid överklagande av beslut om särskilda befogenheter fattade av SiS, även för barn och unga över 15 år har utredningen i stället utgått från den konsekvensanalys som regeringen redovisade när motsvarande rätt infördes för barn under 15 år. I den berörda propositionen bedömdes att kostnaderna för offentliga biträden med förslaget skulle uppgå till 1,7 miljoner kronor per år.³ Av propositionen framgår också att antalet förordnanden av offentliga biträden sannolikt skulle bli betydligt fler om rätten till biträde även skulle omfatta barn och unga i gruppen 15–20 år. Mot bakgrund av detta – och med beaktande av att fem år har förflutit sedan den berörda propositionen lämnades – så bedömer utredningen att kostnaden i detta fall skulle ligga på mellan cirka 3 och 4 miljoner kronor per år.

Sammantaget kan kostnadsökningen för offentliga biträden med utredningens förslag alltså beräknas uppgå till mellan cirka 7,5 och 10 miljoner kronor per år. Detta kan jämföras med den totala kostnaden 2022 för offentliga biträden i LVU-mål som uppgick till cirka 231 miljoner kronor och den totala kostnaden för rättsliga biträden som uppgick till cirka 3 570 miljoner kronor. Den ökade kostnaden för offentliga biträden som ett resultat av utredningens förslag är därmed en liten andel av den totala kostnaden för rättsliga biträden.

Riksrevisionen har nyligen granskat hanteringen av ersättning till offentliga försvarare och målsägandebiträden i brottmål och konstaterar sammanfattningsvis att systemet inte är utformat så att det bidrar till en god hushållning med statens medel.⁴ Regeringen har vidtagit ett antal åtgärder med anledning av detta.⁵ Därutöver har Domstolsverket infört en ny taxa i förordnandemål från 1 juni 2023 vilket förväntas leda till att statens kostnader för rättsliga biträden minskar. Mot bakgrund av det arbete som bedrivs för att minska statens kostnader för rättsliga biträden samt att de ökade kostnader som är ett resultat av utredningens förslag är en mycket liten andel av den totala

³ Prop. 2017/18:169.

⁴ Riksrevisionen (2021), *Ersättning till rättsliga biträden i brottmål – allvarliga brister i uppföljning och kontroll*.

⁵ Regeringens skrivelse 2021/22:109.

kostnaden bedömer utredningen att de ökade kostnaderna ryms inom det befintliga anslaget för rättsliga biträden.

Kostnader för förslagen av generell karaktär

Utredningen föreslår att Barnombudsmannen ges flera regeringsuppdrag. Ett av utredningens förslag till uppdrag, att följa utvecklingen av tillämpningen av tilläggsprotokollet, har beskrivits ovan. Därtill föreslås Barnombudsmannen få ytterligare tre nya regeringsuppdrag. Några övriga statliga myndigheter föreslås även få regeringsuppdrag.

Barnombudsmannen föreslås få i uppdrag att tillhandahålla information om barns klagomöjligheter inom olika områden. Detta omfattar information om ansvariga myndigheter, tillsynsmyndigheter, domstolar och andra aktörer och hur barn rent praktiskt kan gå till väga för att framföra olika typer av klagomål. Informationen kan tillhandahållas genom Barnombudsmannens befintliga webbplats och på annat lämpligt sätt för bred spridning och åtkomst. Barnombudsmannen har i dag en fungerande webbplats och ett fungerande it-systemstöd. Utredningen föreslår inte att myndigheten ska skapa en ny webbplats. Informationen om barns klagomöjligheter med mera kan tillhandahållas genom utvecklandet av Barnombudsmannens befintliga webbplats och på andra lämpliga sätt. Drifts- och underhållskostnaderna är därför att anse som ringa och bör därför kunna finansieras inom ram, genom Barnombudsmannens förvaltningsanslag. Kostnaderna för uppdraget är främst kopplade till innehållet i informationen som ska tas fram. Utredningen anser att det är rimligt att staten finansierar kostnaderna för uppdraget, som bedöms uppgå till en halv årsarbetskraft, motsvarande cirka 500 000 kronor per år. Den totala kostnaden blir då cirka en miljon kronor under två år. Finansiering av uppdraget kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9. När uppdraget har slutförts anser utredningen att de kostnader som kan uppstå, till exempel för uppdateringar av webbplatsen, är att anse som mycket ringa och bör kunna finansieras inom ram, genom Barnombudsmannens förvaltningsanslag.

Barnombudsmannen föreslås också få i uppdrag utveckla och sprida ett metodstöd för kommuner och regioners arbete med lokala funktioner som kan informera, svara på frågor och vägleda barn och vuxna om barns rättigheter. Tanken är att arbetet ska bygga vidare på verk-

samhet av motsvarande slag som redan i dag förekommer – i varierande utsträckning – i ett antal kommuner och regioner. Exakt hur omfattande ett uppdrag av detta slag skulle behöva vara är svårt att bedöma. Dialog om detta behöver ske med myndigheten. I och med att det finns verksamhet av motsvarande slag att utgå ifrån kan dock antas att uppdraget bör kunna hanteras under en tvåårsperiod. Med en grov uppskattning antar utredningen att kostnaden totalt hamnar på två miljoner kronor (motsvarande en miljon kronor per år). Finansiering av uppdraget kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9. När uppdraget har slutförts anser utredningen att de kostnader som kan uppstå, till exempel för uppdateringar av metodstödet, är att anse som mycket ringa och bör kunna finansieras inom ram, genom Barnombudsmannens förvaltningsanslag.

Vidare föreslås att statliga myndigheter som är centrala för att säkerställa barnets rättigheter får ett fördjupat uppdrag att vidta åtgärder för att göra den egna myndighetens verksamhet, eller den verksamhet myndigheten ansvarar för, känd, tillgänglig och anpassad för barn. De statliga myndigheter som särskilt berörs är enligt utredningens uppfattning Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Försäkringskassan, IVO, Migrationsverket, SiS och Skolinspektionen. Barnombudsmannen får i uppdrag att bistå de berörda myndigheterna, inklusive länsstyrelserna (se nedan), i arbetet med att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn. Barnombudsmannen har tidigare inom ramen för kunskapslyftet för barnets rättigheter getts i uppdrag att stödja statliga myndigheter, kommuner och regioner i arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i verksamheterna. Uppdraget till Barnombudsmannen avsåg först perioden 2017–2019 men förlängdes sedan under åren 2020–2023. Utredningens förslag om ett nytt uppdrag till Barnombudsmannen kan sägas motsvara en av de cirka tio uppgifter som tidigare ingått i Barnombudsmannens uppdrag inom ramen för kunskapslyftet. Utredningen anser alltså att det är motiverat att de statliga myndigheterna med stöd från Barnombudsmannen, ytterligare fördjupar arbetet. Uppdragen till de statliga myndigheterna kan med fördel ges i respektive myndighets regleringsbrev. Utredningen föreslår inte att de statliga myndigheter som får ett fördjupat uppdrag ska ges särskilda medel för detta då uppgifterna är av begränsad omfattning och att det i övrigt inte uppstår några kostnader som inte kan anses vara av ringa art. Dessutom får myndigheterna ett riktat stöd

från Barnombudsmannen. Finansiering bör kunna ske inom ram, inom respektive myndighets förvaltningsanslag. Däremot föreslår utredningen att Barnombudsmannens uppdrag att bistå övriga statliga myndigheter ska finansieras av staten. Utredningen bedömer att uppdraget till Barnombudsmannen och övriga statliga myndigheter bör pågå under två år. Med en grov uppskattning antar utredningen att kostnaden för Barnombudsmannen totalt hamnar på två miljoner kronor (motsvarande en miljon kronor per år). Finansiering kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9. När uppdraget är slutfört anser inte utredningen att det bör uppkomma några särskilda kostnader för Barnombudsmannen med anledning av resultatet/uppdraget.

Länsstyrelserna föreslås också få ett särskilt uppdrag att bistå kommuner och regioner i deras arbete med att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn. Som nämnts ovan ingår i Barnombudsmannens uppdrag att bistå myndigheterna i arbetet med att göra verksamheterna kända, tillgängliga och anpassade för barn även att bistå länsstyrelserna i deras uppdrag. Mot bakgrund av det pågående uppdraget till Länsstyrelsen i Dalarnas län att stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och regioner förefaller det lämpligt att Länsstyrelsen i Dalarna får i uppdrag att samordna även detta uppdrag till länsstyrelserna. Utredningen bedömer att uppdraget till länsstyrelserna bör pågå under två år. Utredningen uppskattar att kostnaden totalt hamnar på två miljoner kronor under två år (motsvarande en miljon kronor per år). Finansiering kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9. När uppdraget är slutfört anser inte utredningen att det bör uppkomma några särskilda kostnader för länsstyrelserna med anledning av resultatet/uppdraget.

Slutligen föreslås Domstolsverket få i uppdrag att redovisa det arbete som bedrivs och de åtgärder som vidtagits i domstolarna för att utveckla arbetet med barnanpassade förfaranden samt det arbete Domstolsverket bedrivit för att ge stöd till domstolarna i detta arbete. Utredningen antar att detta bör kunna genomföras på ett år – till en kostnad av 500 000 kronor. Finansiering kan ske genom anslag 5:2 Barnets rättigheter inom utgiftsområde 9.

14.3.3 Barnrättsbyråer med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Enligt utredningen finns det behov av att staten bidrar till att det inom civilsamhällesorganisationer etableras barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Staten ska finansiera, reglera och på andra sätt bidra till att barnrättsbyråerna utvecklas och fungerar på bästa sätt.

En barnrättsbyrå med verksamheten oberoende barnombud ska ha ett brett uppdrag som rör alla samhällssektorer, alla rättigheter enligt barnkonventionen och områden i ett barns liv. Det betyder att ett oberoende barnombud ska kunna sätta sig in i en mängd frågor och ämnen i ett barns liv. Det kan handla om insatser och ärenden enligt socialtjänstlagen, skollagen, LSS, hälso- och sjukvårdslagen med mera. I verksamheten ska personer anställas som har kompetens och utbildning för att väl kunna utföra uppdraget som oberoende barnombud. Barnombudet bör ha en relevant utbildning inom juridik, socialt arbete eller motsvarande och ha god kunskap om barns rättigheter och barnkonventionen.

För att verksamheten ska få avsedd effekt lär en barnrättsbyrå med verksamheten oberoende barnombud behöva bestå av flera personer per organisation, med olika kompetenser. Lämpligen bör verksamheten byggas upp av tvärprofessionella team bestående av exempelvis socionomer, jurister, beteendevetare och statsvetare. Hur stora team som behövs blir givetvis beroende av hur stor efterfrågan som kan antas finnas av verksamheten. Rimligen kommer efterfrågan att variera över landet i proportion till befolkningsstorleken i berörda kommuner och regioner. Baserat på erfarenheter från befintliga verksamheter av liknande slag antar utredningen dock att en genomsnittlig barnrättsbyrå kommer att bestå av tre–fem personer som arbetar heltid med uppgiften som barnombud. Därtill behöver en barnrättsbyrå personal som (helt eller delvis) arbetar med ledning, administration, kommunikation och även resurser för it, lokaler med mera. Grovt sett antas kostnaden för en barnrättsbyrå med verksamheten oberoende barnombud därmed uppgå till 4–6 miljoner kronor per år.

Enligt utredningen är det angeläget, utifrån ett likvärdighets- och jämlikhetsperspektiv, att alla barn i landet som har behov av det ges möjlighet att få tillgång till barnrättsbyråer med ett oberoende barnombud. Målsättningen ska därför vara att det på sikt finns barnrätts-

byråer med oberoende barnombud över hela landet, i varje län, så att barn som är i behov av stöd och hjälp kan erbjudas denna verksamhet. Sannolikt skulle det dock krävas åtminstone två team vardera i de tre storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Givet den kostnad som ovan antagits för en genomsnittlig barnrättsbyrå med verksamheten oberoende barnombud, skulle kostnaden vid full utbyggnad av barnrättsbyråer runt om i landet därmed komma att uppgå till cirka 95–145 miljoner kronor per år.

Utredningen anser dock att etablerandet av barnrättsbyråer med oberoende barnombud bör ske stegvis och inledas med en treårig försöksverksamhet i olika delar av landet. Förslagsvis bör det handla om två till tre parallella pilotverksamheter. Kostnaden för själva byråerna bedöms bli den samma som antagits ovan, det vill säga 4–6 miljoner kronor per år. Till detta kommer också kostnader för att genomföra och utvärdera försöksverksamheten, vilket Socialstyrelsen föreslås få ansvar för. Utredningen uppskattar denna kostnad till en miljon kronor per år under en fyraårsperiod. Totalt uppskattas försöksverksamheten därmed komma att kosta cirka 28–58 miljoner kronor per år.

Utredningen föreslår att Socialstyrelsen också får ansvar för att hantera den bidragsgivning som ska ske. Socialstyrelsen har motsvarande roll inom ett flertal andra områden. Utredningen bedömer därför att det inte kommer att behövas något omfattande arbete för myndigheten att bygga upp den kompetens som krävs för den föreslagna uppgiften. Med hänsyn till att det kommer att handla om förhållandevis få aktörer som får det berörda bidraget, så bedöms heller inte den löpande förvaltningsuppgiften bli särskilt krävande för Socialstyrelsen. Enligt utredningens bedömning bör den nedlagda arbetstiden komma att handla om högst en kvarts årsarbetskraft, motsvarande cirka 250 000 kronor per år.

Utredningen anser att en full utbyggnad av barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud bör kunna finansieras inom ramen för de statsbidrag som staten årligen fördelar till civilsamhällets organisationer. Dessa uppgår till cirka 20 miljarder årligen. Vad gäller förslaget om en försöksverksamhet, inklusive regeringsuppdraget till Socialstyrelsen, anser utredningen att finansiering kan ske, dels genom att medel tas från andra näraliggande statsbidrag, till exempel förordningen (2011:1062) om statsbidrag till vissa organisationer inom det sociala området med mera, dels genom anslag 4:7 Bidrag till utveckling av socialt arbete med mera inom utgiftsområde 9

Hälsovård, sjukvård och social omsorg och anslag 5:2 Barnets rättigheter, också inom utgiftsområde 9.

14.3.4 Summering av kostnader

Som framgått av genomgången ovan bedöms utredningens förslag ge upphov till kostnader som berör ett flertal olika aktörer och verksamheter. För berörda statliga myndigheter handlar det till exempel i vissa fall om kostnader för egen handläggning eller utredningsverksamhet medan det i andra fall rör sig om statens kostnader för att bidrag eller ersättningar utbetalas av myndigheten. De kostnadsökningar som föreslås består till största delen av årligen återkommande kostnader men handlar i några fall om engångsvisa kostnader.

För det fall att utredningens *samtliga* förslag genomförs beräknas de totala kostnaderna för statliga myndigheter vara mellan cirka 127–204 miljoner kronor per år återkommande och mellan cirka 36–65 miljoner kronor per år i engångsvisa kostnader.

Sett till olika aktörer förväntas de ökade kostnaderna falla ut på följande sätt:

Statliga myndigheter

- Migrationsverket
 - Cirka 24–48 miljoner kronor per år är återkommande (efter att det tredje tilläggsprotokollet har varit i kraft under tre år).
- Barnombudsmannen
 - Cirka 5,5 miljoner kronor i engångsvisa kostnader.
- Länsstyrelserna
 - 2 miljoner kronor i engångsvisa kostnader.
- Sveriges domstolar
 - Cirka 7,5–10 miljoner kronor per år återkommande (för offentliga biträden).
 - 500 000 kronor i engångsvisa kostnader (till Domstolsverket).

- Socialstyrelsen
 - Cirka 95–145 miljoner kronor per år är återkommande. Detta under förutsättning att det etableras barnrättsbyråer i full skala efter försöksverksamheten. Annars inga återkommande kostnader.
 - Cirka 28–58 miljoner kronor i engångsvisa kostnader per år (för försöksverksamheten).
- Regeringskansliet
 - Cirka 500 000 kronor per år återkommande (en halv årsarbetskraft).

Kommuner och regioner

Sannolikt uppstår årligen återkommande kostnader för kommuner och regioner. Dock oklart hur stora eftersom det beror på hur mycket den statliga ersättningen kommer att täcka. I den mån det uppstår nya kostnader är de att anse som marginella varför någon finansiering inte föreslås. Det uppstår sannolikt inga märkbara engångsvisa kostnader.

14.3.5 Samhällsekonomiska kostnader i övrigt

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv anser utredningen att förslagen på sikt kommer att ha positiva konsekvenser. Att barn får förbättrade möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen och ökade möjligheter till upprättelse bör leda till en ökad rättssäkerhet och därför generellt inverka gynnsamt på samhällsekonomin. Förslagen innebär att barn som behöver hjälp och stöd kan få detta i ett tidigare skede än i dag och att missförhållanden upptäcks och avhjälps på ett tidigare stadium. Detta bidrar sannolikt till en ökad effektivitet i myndigheternas ärendehantering, till exempel genom kortare handläggningstider. Förslagen kan sannolikt även bidra till färre omprövningar och överklaganden i domstolar och förvaltningsmyndigheter. Sammantaget anser utredningen att förslagen även kan bidra till att minska framtida sociala problem, psykisk ohälsa, kriminalitet och utanförskap och därmed samhällskostnaderna för detta.

14.4 Konsekvenser för barn

Utredningen anser att alla de förslag som lämnats i betänkandet sammantaget bidrar till förbättrade möjligheter för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda samt ökade möjligheter till upprättelse vid rättighetskränkningar. De närmare konsekvenserna av utredningens förslag för barn framgår av respektive kapitel i betänkandet.

14.5 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Utredningens förslag bedöms inte leda till att kommuner får göra nya eller mer omfattande insatser än vad de redan gör eller är skyldiga att göra i dag. Utredningens förslag avseende den sociala barn- och ungdomsvården och andra områden som rör kommunerna innebär framför allt förtydliganden och regleringar av vad som redan gäller. Det handlar inte om några förändringar av kommunala befogenheter eller skyldigheter eller av grunderna för kommunernas eller regionernas organisation eller verksamhetsformer. Utredningens förslag bedöms därför inte få några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

Som konstaterats lär den största kostnadskonsekvensen av utredningens förslag uppstå genom att de klagomålsärenden som aktualiseras efter att Sverige har ratificerat barnkonventionens tredje tilläggsprotokoll sannolikt lär leda till att 10–20 lagakraftvunna utvisningsbeslut per år inhiberas. Under den tid klagomålen sedan utreds – vilket sannolikt tar två till tre år – kommer de berörda barnen och deras familjer att bli kvar i landet. De kommer då att ge upphov till kostnader som till en del berör de kommuner och regioner där familjerna vistas. Det handlar till exempel om kostnader för skolgång och sjukvård. I och med att det antas handla om 10–20 nya ärenden per år kommer dock dessa kostnader sannolikt inte att beröra alla regioner och i synnerhet inte samtliga kommuner. Som framgått handlar det också om kostnader som staten i huvudsak ger ersättning för, låt vara att dessa ersättningar enligt SKR inte alltid ger full kostnadstäckning.

14.6 Konsekvenser för företagen

Förslagen i utredningens betänkande bedöms inte ha betydelse för företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt.

14.7 Konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet

Utredningens förslag bedöms inte påverka den offentliga servicen i olika delar av landet. Däremot kan förslagen leda till viss ökad sysselsättning runt om i landet. Ett exempel på det är att de situationer där ett offentligt biträde i ökad utsträckning kommer att utses för att företräda barn rimligen kan uppstå över hela landet. Ett annat exempel är att om det på sikt skulle etableras barnrättsbyråer med oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer i samtliga av landets län, så kan det antas leda till att en del nya arbetstillfällen skapas.

14.8 Konsekvenser för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen

Målet för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund. Integrationspolitiken bygger på såväl plikt som rätt – lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund. Målet nås främst genom generella åtgärder inom områden som arbetsmarknad, utbildning, folkhälsa, hälso- och sjukvård samt bostäder. För att skapa bättre förutsättningar för nyanlända invandrarers etablering i arbets- och samhällslivet görs dessutom riktade satsningar inom till exempel språk, arbetsmarknad och utbildning. Vissa nyanlända har också möjlighet att delta i Arbetsförmedlingens etableringsprogram. Området omfattar även ersättning till kommuner och regioner för flyktingmottagande.⁶

Enligt utredningens bedömning kan flera av betänkandets förslag om åtgärder i det svenska systemet antas ha positiv påverkan på möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen. Ett exempel är förslaget om att det ska göras förtydliganden om barns rätt till information

⁶ www.regeringen.se/regeringens-politik/integration/mal-for-integration.

om beslut och hur information ska ges. Andra exempel är förslagen om att Barnombudsmannen ska tillhandahålla information om barns klagomöjligheter, att myndigheters information och tillgänglighet ska förbättras och att staten ska bidra till att det inom civilsamhällesorganisationer etableras barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Genom dessa förslag förbättras möjligheterna för alla barn, oavsett etnisk eller kulturell bakgrund, att tillgodogöra sig denna information. Utredningens förslag bedöms inte minst ha förutsättning att öka tilliten och förtroende för myndigheter och samhällssystemet i stort.

14.9 Konsekvenser för jämlikhet och jämställdhet mellan könen

Målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det finns också sex jämställdhetspolitiska delmål som berör kvinnors och mäns förutsättningar, liksom flickors och pojkars där så är tillämpligt, i olika avseenden. Delmålen avser: 1) en jämn fördelning av makt och inflytande, 2) ekonomisk jämställdhet, 3) jämställd utbildning, 4) jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet, 5) jämställd hälsa samt 6) att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.⁷

Utredningens förslag tar sikte på barns rättigheter i allmänhet och gör ingen skillnad på rättigheter för flickor och pojkar. Samtidigt bör påpekas att olika rapporter visar att det i stor utsträckning är flickor som far illa på institutioner och andra placeringar. Unga flickor är också en ökande grupp inom den psykiatriska tvångsvården. De förslag som utredningen lämnar om stärkt rätt för de mest utsatta barnen som är föremål för åtgärder inom ramen för LVU och LPT är ur det perspektivet en jämställdhetsfråga. Även den satsning på oberoende barnombud som utredningen föreslår kan antas få positiv påverkan på jämlikhet och jämställdhet mellan könen av samma anledning.

⁷ www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstalldhet/mal-for-jamstalldhet.

14.10 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Utredningens förslag bedöms sakna direkt påverkan på brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Ett grundläggande syfte för utredningens samtliga förslag är dock att förbättra barns möjligheter till delaktighet, att framföra klagomål och få reella förutsättningar att utkräva sina rättigheter i det svenska rätts- och förvaltningssystemet. Förbättringar i detta avseende bör leda till att barn i allmänhet, och i synnerhet de som kommer i kontakt med myndigheter och domstolar för att exempelvis försöka få visst stöd, blir mer korrekt och rättssäkert behandlade och – i förlängningen – ges möjlighet till en tryggare tillvaro och bättre uppväxtvillkor. Därmed kan även antas att utredningens förslag mer indirekt kan bidra till en minskad risk för att barn ska fara illa, hamna i utanförskap och i förlängningen dras in i brottslig verksamhet. Förslagen bedöms också leda till ökat förtroende och tillit till myndigheter och samhällets institutioner och regelverk i stort. Även detta har på lång sikt betydelse för det brottsförebyggande arbetet.

Beträffande brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet vill utredningen även betona vikten av att den bidragsgivning som föreslås ske från staten till civilsamhället (avseende barnrättsbyråer med oberoende barnombud) måste utformas och genomföras på ett sätt som minimerar risken för fusk och felaktiga utbetalningar. Att myndigheters bidragsgivning inte alltid är tillräckligt effektiv vad gäller att motverka oseriösa aktörers möjligheter att utnyttja systemen har bland annat uppmärksammats i en nyligen lämnad granskning från Riksrevisionen.⁸

14.11 Konsekvenser för miljön

Enligt utredningens bedömning har inte förslagen några konsekvenser för miljön.

⁸ Riksrevisionen (2023), *Tillit och kontroll – statlig bidragsgivning till civilsamhället*.

14.12 Konsekvenser för EU-rätten

Utredningen bedömer att de förslag som redovisas i betänkandet är i linje med de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU och att förslagen inte har några konsekvenser för EU-rätten.

14.13 Konsekvenser för den personliga integriteten

Den enda förändring som utredningens förslag antas innebära avseende frågor som rör behandling av personuppgifter rör de barnrättsbyråer med oberoende barnombud som utredningen anser bör etableras runt om i landet. Vid barnrättsbyråerna kommer personuppgiftsbehandling att ske och de behöver se till att de får samtycke för detta. Det handlar då om att barnrättsbyråerna behöver förhålla sig till nuvarande lagstiftning.

14.14 Konsekvenser för Barnombudsmannen

Enligt direktivet ska utredningen i ett särskilt avsnitt redovisa konsekvenserna för Barnombudsmannen utifrån myndighetens uppgifter enligt lagen om Barnombudsman.

Barnombudsmannen föreslås få totalt fyra regeringsuppdrag (se kapitel 7 och 11 samt finansieringsförslag av dessa avsnitt 14.3). Utredningen anser att genomförandet av och resultatet av uppdragen ytterligare kan bidra till måluppfyllelsen av myndighetens uppdrag enligt instruktion, det vill säga att systematiskt och återkommande följa upp och utvärdera tillämpningen av barnkonventionen i berörda verksamheter hos förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner.

Barnombudsmannen har inte inom ramen för nuvarande lagstiftning mandat att driva enskilda ärenden. Som konstaterats i kapitel 2 har utredningen inte haft ett uppdrag att särskilt analysera och inte heller att föreslå några förändringar avseende myndighetens möjligheter att driva enskilda ärenden. Utredningen lämnar flera förslag som stärker barns processuella ställning på en rad områden. Utredningen föreslår också att det ska etableras barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud och att Sverige ska ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen. Dessa åtgärder kan samlat komma att bidra till att barn får bättre möjlig-

heter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. Utredningen anser att det på sikt, när förslagen genomförts och följs upp, kan vara motiverat att analysera vilken betydelse Barnombudsmannens möjligheter att driva enskilda ärenden skulle kunna få för barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

14.15 Förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning

I 15 a § kommittéförordningen anges att om ett betänkande innehåller förslag till nya eller ändrade regler, ska förslagets kostnadsmässiga och andra konsekvenser anges i betänkandet. Konsekvenserna ska anges på ett sätt som motsvarar de krav på innehållet i konsekvensutredningar som finns i 6 och 7 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning.

I och med att utredningen lämnar förslag till nya eller ändrade regler ska alltså förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning beaktas i arbetet. Till stor del har de aspekter som tas upp i denna förordning behandlats i de tidigare avsnitten, men nedan går utredningen översiktligt igenom kraven i förordningen.

14.15.1 Aspekter som tas upp i 6 §

Enligt 6 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning ska en konsekvensutredning innehålla följande:

1. en beskrivning av problemet och vad man vill uppnå,
2. en beskrivning av vilka alternativa lösningar som finns för det man vill uppnå och vilka effekterna blir om någon reglering inte kommer till stånd,
3. uppgifter om vilka som berörs av regleringen,
4. uppgifter om de bemyndiganden som myndighetens beslutanderätt grundar sig på,

5. uppgifter om vilka kostnadsmissiga och andra konsekvenser regleringen medför och en jämförelse av konsekvenserna för de övervägda regleringsalternativen,
6. en bedömning av om regleringen överensstämmer med eller går utöver de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till Europeiska unionen och
7. en bedömning av om särskilda hänsyn behöver tas när det gäller tidpunkten för ikraftträdande och om det finns behov av speciella informationsinsatser.

Problemet och vad utredningen vill uppnå

Utredningen har redogjort för syftet och målet med utredningen i avsnitt 14.2.1.

Alternativa lösningar och effekter om någon reglering inte kommer till stånd

Utredningen anser att barns möjligheter att i det svenska rätts- och förvaltningssystemet klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen behöver förbättras. Dessa möjligheter utgörs i huvudsak av olika åtgärder som är författningsreglerade och utredningens förslag handlar till största del om förändringar av befintliga regelverk.

Eftersom barns klagomöjligheter i huvudsak bygger på författningsreglering vore det enligt utredningens bedömning omöjligt att uppnå de förbättringar som utredningen förordar genom alternativa lösningar eller utan att ändringar i berörda regleringar kommer till stånd.

I vissa fall har alternativa lösningar övervägts och dessa har då redovisats i det kapitel där frågan behandlas.

Vilka berörs av regleringen?

Direkt berörda av utredningens förslag är i första hand de barn – och deras familjer – som genom utredningens förslag ges bättre möjligheter att i det svenska rätts- och förvaltningssystemet klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen.

I andra hand berörs de aktörer som behöver agera när klagomål sker. Det handlar bland annat om domstolar, offentliga biträden, Regeringskansliet och vissa myndigheter, främst Migrationsverket. I andra hand berörs även de aktörer som i övrigt av utredningen föreslås få nya utredningsuppdrag och liknande uppgifter. Hit hör bland annat Barnombudsmannen, Domstolsverket och Socialstyrelsen.

Bemyndiganden som myndighetens beslutanderätt grundar sig på

Förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning riktar sig till förvaltningsmyndigheter under regeringen. Frågan om på vilka bemyndiganden myndighetens beslutanderätt grundar sig avser myndigheters arbete med föreskrifter och är inte relevant i detta fall.

Kostnadsmässiga och andra konsekvenser av regleringen

Detta behandlas i avsnitt 14.3.

Överensstämmelse med skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU

Som framgått av avsnitt 14.12 är utredningens bedömning att de förslag som lämnas i betänkandet är linje med de skyldigheter som följer av Sveriges anslutning till EU.

Särskilda hänsyn avseende tidpunkten för ikraftträdande och behov av speciella informationsinsatser

Utredningen bedömer att det inte finns några sådana behov utöver föreslagna uppdrag till Barnombudsmannen.

14.15.2 Aspekter som tas upp i 7 §

Av 7 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning framgår att om den reglering som föreslås kan få effekter av betydelse för företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt,

så ska konsekvensutredningen även (utöver vad som följer av 6 § och i den omfattning som är möjlig) innehålla en beskrivning av hur berörda företag påverkas ur ett antal angivna aspekter. Det handlar bland annat om berörda företags antal och storlek, vilka branscher företagen är verksamma i, vad regleringen innebär för företagens administrativa kostnader samt hur konkurrensförhållandena för företagen kan påverkas.

Som framgått av avsnitt 14.6 bedöms dock utredningens förslag inte ha betydelse för företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt. Enligt utredningen är det därför inte är relevant att göra en beskrivning av det slag som efterfrågas i 7 § förordningen om konsekvensutredning.

14.15.3 Aspekter som tas upp i 8 §

I 8 § förordningen om konsekvensutredning vid regelgivning anges att om föreskrifter kan få effekter för kommuner eller regioner, ska konsekvensutredningen, utöver vad som följer av 6 §, innehålla en redogörelse för de överväganden som myndigheten gjort enligt 14 kap. 3 § regeringsformen. Om föreskrifterna innebär förändringar av kommunala befogenheter eller skyldigheter, respektive grunderna för kommunernas eller regionernas organisation eller verksamhetsformer, ska en beräkning göras av de kostnader och intäkter som följer av förändringarna.

I och med att kommittéförordningen ska beaktas i arbetet, så behandlas dessa och andra konsekvenser för kommuner i avsnitt 14.5.

15 Författningskommentar

15.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

36 §

Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Den unge ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska han eller hon även informeras om hur det går till.

Den information som den unge får ska anpassas till den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen.

Om den unge har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. *Den som är yngre har rätt att själv ansöka om att offentligt biträde ska förordnas. Han eller hon bör också höras i domstol, om den unge vill det och inte kan antas ta skada av att höras.*

Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av ärenden i socialnämnden och mål i förvaltningsdomstol.

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.2.5 och 9.4.9. Här anges att barn har rätt till information om beslut som avser honom eller henne om detta inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska barnet informeras om hur det går till. Bestämmelsen kompletterar 33 § förvaltningslagen om underrättelser till part och

innebär att barn som inte har fyllt 15 år, och därmed inte har rätt att föra sin egen talan, ändå har rätt att personligen få information om beslut och hur dessa kan överklagas. I detta ingår information om att barnet har möjlighet att ansöka om att ett offentligt biträde förordnas när så är fallet. Att information om beslut och överklagande inte behöver lämnas om det är uppenbart obehövt ska tolkas snävt i enlighet med motsvarande formulering i 33 § förvaltningslagen.

Tredje stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.2.5 och 9.4.10. Här anges att den information som den unge får ska anpassas till den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Detta avser information som lämnas till den unge enligt såväl första som andra stycket i samma paragraf. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen. Detta innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan anpassas till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara lämpligt att erbjuda barnet både muntlig och skriftlig information. Hur och vilken information som lämnats bör framgå av dokumentationen i ärendet.

Fjärde stycket motsvarar vad som tidigare var paragrafens andra stycke och behandlas i avsnitt 9.2.4, 9.2.5, 9.4.5 och 9.4.8. Styckets första mening är oförändrad, här regleras att den som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan. Två ändringar följer därefter vad gäller barn som inte har fyllt 15 år. Den första ändringen innebär att barn som inte har fyllt 15 år ges uttrycklig rätt att själv ansöka om att offentligt biträde ska förordnas. Detta innebär inte någon förändring av i vilka situationer offentligt biträde ska förordnas, vilket även fortsättningsvis regleras i 39 §. Däremot innebär det ett förtydligande av att barn som inte fyllt 15 år inte behöver vårdnadshavares eller annan företrädares medverkan för att ansöka om att ett offentligt biträde ska förordnas. Den andra förändringen är en förstärkt rätt för barn som inte har fyllt 15 år att höras i domstol. Den tidigare regleringen angav att barnet *får* höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det. Nu anges i stället att barn som är yngre än 15 år *bör* höras i domstol, om barnet vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Detta innebär att barn yngre än 15 år bör *ges möjlighet* att höras i domstol och att formerna för detta ska utformas på ett barnanpassat sätt utifrån det enskilda barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar. En förutsättning är att barnet själv vill höras. Utgångspunkten är att barn i möjligaste mån ska skyddas *i* sitt deltagande och inte *ifrån* sitt deltagande.

Barn bör inte höras i domstol om han eller hon kan antas ta skada av att höras. Bedömningen av barns medverkan och hur detta kan utformas får göras i varje enskilt fall och utifrån det enskilda barnets förutsättningar. För att kunna bedöma detta är barnets inställning och målet betydelse för barnet av stor vikt. Här bör anmärkas att mål enligt LVU som utgångspunkt får antas vara av mycket stor vikt för barnet. Vid bedömningen av om barnet ska höras får hänsyn också tas till barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar liksom till ställföreträdarens inställning.

Den ändrade lydelsen innebär ingen skillnad i frågan om när muntlig förhandling ska hållas i ett mål, detta följer av nu gällande bestämmelser och praxis.

Femte stycket motsvarar vad som tidigare var paragrafens tredje stycke och är till sitt innehåll oförändrat.

39 §

I mål och ärenden om beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller *i sådana mål och ärenden om placering som kan överklagas enligt 41 § första stycket 1* ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

I mål och ärenden om umgänge eller hemlighållande av vistelseort enligt 14 § eller inför och vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Socialnämnden ska skyndsamt överlämna en ansökan om eller anmäla behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om offentligt biträde i ärenden och mål i socialnämnd respektive förvaltningsdomstol.

Första stycket behandlas i avsnitt 9.2.4 och 9.4.6 och har förändrats såvitt avser förordnande av offentligt biträde vid beslut om placeringar och omplaceringar av den unge. Den tidigare lydelsen innebär att offentligt biträde ska förordnas *vid överklagande* enligt 41 § första stycket 1, det vill säga vid överklagande av beslut om var vården av den unge ska inledas eller beslut i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas. Den ändrade lydelsen anger i stället att offentligt biträde ska förordnas *i sådana mål och ärenden om placering som kan överklagas enligt 41 § första stycket 1*. Detta innebär att offentligt biträde kan förordnas innan ett mål anhängiggjorts i domstol. Detta innebär i sin tur att barn som inte har fyllt 15 år har möjlighet att få ett offentligt biträde i mål och ärenden om placering och kan komma till tals och överklaga sådana beslut, detta även om beslutet inte överklagas av barnets vårdnadshavare eller annan företrädare. Det innebär också att ett offentligt biträde kan förordnas under ärendets handläggning i socialnämnden. Liksom tidigare ska offentligt biträde förordnas om det inte måste antas att ett sådant behov saknas vilket exempelvis kan vara fallet om ett beslut går i den riktning den enskilde önskar. Någon förändring avseende hur behovet av offentligt biträde ska bedömas är inte avsedd.

Andra stycket är liksom *tredje stycket* oförändrade.

Fjärde stycket behandlas i avsnitt 9.2.4, 9.2.6, 9.4.2, 9.4.3 och 9.4.6 och anger att offentligt biträde ska förordnas i mål och ärenden om umgänge eller hemlighållande av vistelseort enligt 14 § och inför och vid överklagande enligt 42 §. Detta om det inte måste antas att behov av biträde saknas. Detta innebär jämfört med styckets tidigare lydelse tre förändringar. För det första kan barn, oavsett ålder, förordnas ett offentligt biträde i ärenden och mål om umgänge eller hemlighållande av vistelseort. För det andra gäller rätten till offentligt biträde i samband med överklagande av beslut enligt 42 §, det vill säga vissa beslut fattade av SiS, för barn oavsett ålder. För det tredje ska offentligt biträde förordnas *inför och vid* överklagande enligt 42 § och inte som tidigare *vid* överklagande. Detta är ett förtydligande som inne-

bär att barn som inte har fyllt 15 år och som vill överklaga ett beslut enligt 42 § kan förordnas ett offentligt biträde inför ett överklagande och därmed inte är beroende av att en vårdnadshavare eller annan företrädare överklagar beslutet. Liksom tidigare ska offentligt biträde förordnas om det inte måste antas att ett sådant behov saknas.

Femte stycket är oförändrat.

Sjätte stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.2.4 och 9.4.4. Här anges att Socialnämnden skyndsamt ska överlämna en ansökan om eller anmäla behov av offentligt biträde till förvaltningsrätten. Det finns inget som hindrar att förvaltningsrätten fattar beslut om att förordna offentligt biträde utan att ansökan eller anmälan om detta överlämnats av socialnämnden om domstolen på annat sätt uppmärksammas på behovet av offentligt biträde. Utgångspunkten är dock att det är socialnämnden som uppmärksammar behovet av offentligt biträde eller överlämnar den enskildes ansökan. Det nya stycket innebär ett förtydligande av socialnämndens skyldighet att göra detta utan dröjsmål.

15.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

44 §

Om patienten har fyllt 15 år, har *han eller* hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag.

En patient som är yngre har rätt att själv begära att tvångsvården ska upphöra och överklaga sådana beslut som innebär att offentligt biträde ska förordnas enligt 38 a §. Han eller hon bör också höras i domstol, om patienten vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av ärenden och mål som rör barn.

Första stycket är oförändrat i sak men har justerats språkligt genom att *han eller hon* har ersätt *han*.

Andra stycket behandlas i avsnitt 9.3, 9.4.7 och 9.4.8 och innebär två förändringar avseende patienter som inte har fyllt 15 år. Den första ändringen innebär att barn som inte har fyllt 15 år ges samma rätt

som äldre patienter att begära att tvångsvårdens ska upphöra samt överklaga sådana beslut som innebär att offentligt biträde förordnas enligt 38 a §. Detta innebär att barn som inte har rätt att själv föra sin talan enligt första stycket inte är beroende av en vårdnadshavare eller annan företrädare för att begära tvångsvårdens upphörande eller för att överklaga angivna beslut. När ett mål anhängiggjorts i domstol förs barnets talan av det offentliga biträdet.

Den andra ändringen i andra stycket innebär en förstärkt rätt för barn som inte har fyllt 15 år att höras i domstol. Den tidigare regleringen angav att patienten *bör* höras i domstol om det är *till nytta* för utredningen och om han eller hon inte kan antas ta skada av det. Den nya lydelsen innebär att patienter som är yngre än 15 år bör höras i domstol, om barnet vill det och inte kan antas ta skada av att höras. Det krävs alltså inte längre att barnets hörande bedöms vara till nytta för utredningen.

Detta innebär att barn yngre än 15 år bör *ges möjlighet* att höras i domstol och att formerna för detta ska utformas på ett barnanpassat sätt utifrån det enskilda barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar. En förutsättning är att barnet själv vill höras. Utgångspunkten är att barn i möjligaste mån ska skyddas *i* sitt deltagande och inte *ifrån* sitt deltagande.

Barn bör inte höras om han eller hon kan antas ta skada av att höras. Bedömningen av barns medverkan och hur detta kan utformas får göras i varje enskilt fall och utifrån det enskilda barnets förutsättningar. För att kunna bedöma detta är barnets inställning och målet betydelse för barnet av stor vikt. Här bör anmärkas att mål enligt LPT som utgångspunkt får antas vara av mycket stor vikt för barnet. Vid bedömningen av om barnet ska höras får hänsyn också tas till barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar liksom till ställföreträdarens inställning.

Den ändrade lydelsen innebär ingen skillnad i frågan om när muntlig förhandling ska hållas i ett mål, detta följer av nu gällande bestämmelser och praxis.

Tredje stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.3 och 9.4.7. Här anges att den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

44 a §

Ett barn ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska barnet även informeras om hur det går till.

Den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 9.2.5, 9.3, 9.4.9 och 9.4.19.

Första stycket anger att barn har rätt till information om beslut som avser honom eller henne om detta inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska barnet informeras om hur det går till. Bestämmelsen kompletterar 33 § förvaltningslagen om underrettelser till part och innebär att barn som inte har fyllt 15 år, och därmed inte har rätt att föra sin egen talan, ändå har rätt att personligen få information om beslut och hur dessa kan överklagas. I detta ingår information om att barnet har möjlighet att ansöka om att ett offentligt biträde förordnas när så är fallet. Att information om beslut och överklagande inte behöver lämnas om det är uppenbart obehövt ska tolkas snävt i enlighet med motsvarande formulering i 33 § förvaltningslagen.

Andra stycket anger att den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen. Detta innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan anpassas till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara lämpligt att erbjuda barnet både muntlig och skriftlig information. Hur och vilken information som lämnats bör framgå av dokumentationen i ärendet.

15.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

8 §

Insatser enligt denna lag ska ges den enskilde endast om han eller hon begär det. Om den enskilde är under 15 år eller uppenbart saknar förmåga att på egen hand ta ställning i frågan kan vårdnadshavare, god man, förmyndare, förvaltare eller framtidsfullmaktshavare begära insatser för honom eller henne.

När en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Den information som barn får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av ärenden och mål.

Första stycket och andra stycket är oförändrade.

Tredje stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.2.5 och 9.4.10. Här anges att den information som barn får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen. Detta innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan anpassas till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Information kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara lämpligt att erbjuda barnet både muntlig och skriftlig information. Hur och vilken information som lämnats bör framgå av dokumentationen i ärendet.

15.4 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap.

1 §

Socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett

1. familjehem,
2. hem för vård eller boende, eller
3. stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år (stödboende).

Barn i åldern 16–17 år får tas emot i ett stödboende endast om det finns särskilda skäl.

Socialnämnden *bestämmer var barnet ska vistas under vårdtiden* och ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön.

Paragrafen innehåller bestämmelser om socialnämndens ansvar för barn som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna.

Första stycket och *andra stycket* är oförändrade.

Tredje stycket behandlas i avsnitt 9.4.11. Den nya lydelsen tydliggör att om socialnämnden beviljar bistånd i form av en placering av barn utanför det egna hemmet, ska nämnden också fatta ett beslut om var barnet ska vistas under vårdtiden. Bestämmelsen gäller både vid beslut om placeringar och vid beslut om omplaceringar av ett barn.

Fjärde stycket är oförändrat.

11 kap.

10 §

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Den information som barn får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre *bör* höras i domstol, om *han eller hon vill det och inte kan antas ta skada av att höras*.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av ärenden i socialnämnden och mål i förvaltningsdomstol.

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket är nytt och behandlas i avsnitt 9.2.5 och 9.4.10. Här anges att den information som barn får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen. Detta innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan anpassas till det aktuella barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Information kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara lämpligt att erbjuda barnet både muntlig och skriftlig information. Hur och vilken information som lämnats bör framgå av dokumentationen i ärendet.

Tredje stycket motsvarar vad som tidigare var paragrafens andra stycke och behandlas i avsnitt 9.2.5 och 9.4.8. Styckets första mening är oförändrad, här regleras att den som har fyllt 15 år har rätt att själv föra sin talan. Styckets andra mening innebär i sin nya lydelse en förstärkt rätt för barn som inte har fyllt 15 år att höras i domstol. Den tidigare regleringen angav att barnet *får* höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det. Den nya skrivningen innebär att barn som är yngre än 15 år *bör* höras i domstol, om barnet vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Detta innebär att barn yngre än 15 år *bör ges möjlighet* att höras i domstol och att formerna för detta ska utformas på ett barnanpassat sätt utifrån det enskilda barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar. En förutsättning är att barnet själv vill höras. Utgångspunkten är att barn i möjligaste mån ska skyddas *i* sitt deltagande och inte *ifrån* sitt deltagande.

Barn bör inte höras om han eller hon kan antas ta skada av att höras. Bedömningen av barns medverkan och hur detta kan utformas får göras i varje enskilt fall och utifrån det enskilda barnets förutsättningar. För att kunna bedöma detta är barnets inställning och målet betydelse för barnet av stor vikt. Vid bedömningen av om barnet ska höras får hänsyn också tas till barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar liksom till barnets företrädares inställning.

Den ändrade lydelsen innebär ingen skillnad i frågan om när muntlig förhandling ska hållas i ett mål, detta följer av nu gällande bestämmelser och praxis.

Fjärde stycket motsvarar vad som tidigare var paragrafens tredje stycke och är till sitt innehåll oförändrad.

10 a §

I mål och ärenden om placering enligt 6 kap. 1 §, ska offentligt biträde förordnas för det barn som åtgärden avser om

1. barnet motsätter sig åtgärden, och

2. ett offentligt biträde måste förordnas för att ärendet ska bli utrett eller i övrigt för att barnets intressen ska tillgodoses.

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som inte har fyllt 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Paragrafen är ny och behandlas i avsnitt 9.4.12.

Första stycket anger att offentligt biträde i vissa situationer ska förordnas för barn i mål och ärenden om placering enligt socialtjänstlagen. Detta innefattar socialnämndens beslut om var barnet ska vistas under vårdtiden och de mål i förvaltningsdomstol som rör överklagande av sådana beslut. Offentligt biträde ska förordnas om barnet motsätter sig åtgärden, det vill säga motsätter sig en viss placering eller omplacering, och om ett offentligt biträde behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen i övrigt ska tillgodoses. Detta kan exempelvis bli aktuellt i situationer med stora motsättningar mellan barn och vårdnadshavare.

Andra stycket anger att den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som inte har fyllt 15 år utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet

avser. Det offentliga biträdet är barnets ställföreträdare endast i det specifika ärendet eller målet om placering. Precis som för ett barn som har fyllt 15 år krävs att även vårdnadshavaren samtycker för att en placering ska kunna ske enligt socialtjänstlagen.

I *tredje stycket* anges att offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet och av förvaltningsrätten såvitt gäller ärenden hos socialnämnd. Detta motsvarar den ordning som gäller för förordnande av offentligt biträde enligt LVU.

16 kap.

3 §

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 a kap. 8 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,
- *placering enligt 6 kap. 1 §*,
- medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- medgivande enligt 6 kap. 12 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §,
- samtycke enligt 6 kap. 14 §, eller
- avgifter eller förbehållsbelopp enligt 8 kap. 4–9 §§.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart.

En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut ska verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

På begäran av sökanden får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

Paragrafen reglerar överklagande och verkställighet och behandlas i avsnitt 9.4.11.

I *första stycket* anges nu att beslut i fråga om placering enligt 6 kap. 1 § får överklagas till förvaltningsdomstol. Inga ytterligare ändringar har gjorts.

Andra stycket, tredje stycket och fjärde stycket är oförändrade.

15.5 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

1 kap.

11 §

Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Paragrafen reglerar barns rätt att framföra sina åsikter och behandlas i avsnitt 10.4.5.

Bestämmelsen motsvarar hittillsvarande 1 kap. 11 § men har utvidgats till att gälla alla frågor som rör barnet, inte bara frågor om tillstånd. Det innebär att barn har rätt att komma till tals även i andra frågor som rör barnet, exempelvis frågor om resedokument eller förordnande av offentligt biträde.

Bestämmelsen i sin tidigare lydelse angav att ett barn som berörs av ett beslut i ett ärende ska höras om det inte är olämpligt. Möjligheten att underlåta att höra barn för att det anses olämpligt kvarstår inte i bestämmelsens nya lydelse. Förhållandena i det enskilda fallet kan dock vara sådana att barnet av någon anledning inte vill framföra sina åsikter. Rätten enligt artikel 12 i barnkonventionen att framföra sina åsikter handlar om en möjlighet för barnet, inte en skyldighet. Det innebär att barnets önskan om att inte framföra sina åsikter ska respekteras. Poängteras bör att det är barnets egen personliga vilja att framföra sina åsikter eller inte som är avgörande, inte barnets ställföreträdarens uppfattning. Att det saknas möjlighet att höra barn om vårdnadshavaren eller annan företrädare motsätter sig detta är en annan sak.

Utgångspunkten är att barn som är i stånd att ha egna åsikter också ska tillförsäkras rätten att framföra sina åsikter, detta oavsett ålder och oavsett om barnet kan förmedla sina åsikter verbalt. Det måste säkerställas att barnets rätt att framföra sina åsikter genomförs för barn som har svårt att föra fram sina åsikter, exempelvis på grund av funktionsnedsättning eller språksvårigheter. Det är också viktigt att barnet får möjlighet att framföra sina åsikter i en miljö som känns trygg för barnet och att metoder och arbetssätt är väl anpassade till barnets förutsättningar.

Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Vad gäller detta, det vill säga paragrafens andra mening, har endast språkliga justeringar gjorts och någon ändring i sak är inte avsedd. Det bör framgå av dokumentationen i ärendet om barnets åsikter har inhämtats samt hur de har inhämtats och beaktats, liksom om barnet valt att inte framföra några åsikter.

18 kap.

1 §

Offentligt biträde ska förordnas för den som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas, i mål och ärenden om

1. avvisning, dock inte hos Polismyndigheten om inte utlänningsen enligt 10 kap. 1 eller 2 § hållits i förvar sedan mer än tre dagar,

2. utvisning enligt 8 kap. 6 eller 10 § eller 11 § andra stycket,

3. verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning enligt denna lag, om beslut om inhibition meddelats av Migrationsverket, en migrationsdomstol eller Migrationsöverdomstolen eller om ny prövning beviljats,

4. verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning enligt denna lag, dock endast när det gäller fråga om förvar enligt 10 kap. 1 eller 2 § och utlänningsen hållits i förvar sedan mer än tre dagar, och

5. hemsändande enligt 23 kap. 2 §.

Offentligt biträde ska alltid förordnas i mål och ärenden enligt första stycket 1 och 2 för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 §, om barnet saknar vårdnadshavare här i landet. Offentligt biträde ska också förordnas för ett barn som saknar vårdnadshavare här i landet om ny prövning har beviljats barnet.

Offentligt biträde ska alltid förordnas för barn som hålls i förvar enligt 10 kap. 2 §, om barnet saknar vårdnadshavare här i landet.

Offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren, ska förordnas i mål och ärenden enligt första stycket 1 och 2 för barn som har ansökt om uppehållstillstånd som flykting enligt 4 kap. 1 § eller som alternativt skyddsbehövande enligt 4 kap. 2 § eller om ny prövning har beviljats barnet, om barnet bereds vård med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses.

Paragrafen reglerar förutsättningar för förordnande av offentligt biträde och behandlas i avsnitt 10.4.

Första stycket är liksom andra stycket och tredje stycket oförändrade.

Fjärde stycket är nytt. Här anges att barn i vissa mål och ärenden ska förordnas ett offentligt biträde, som inte samtidigt biträder vård-

nadshavaren, om barnet bereds vård med stöd av 2 § LVU eller om det annars behövs för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses. Behovet av ett för barnet separat offentligt biträde för att ärendet ska bli utrett eller för att barnets intressen ska tillgodoses kan uppstå när det finns intressemotsättningar som kan ha betydelse i migrationsärendet, eller indikationer på sådana, mellan barn och vårdnadshavare. En sådan situation är när barnets företrädare har eller antas ha intressen som strider mot barnets bästa och dess rättigheter, exempelvis om barnets återopade skyddsbehov är hänförligt till den medsökande föräldrarnas beteende gentemot barnet.

Bestämmelsen anger i vilka situationer ett för barnet separat offentligt biträde *ska* förordnas. Detta innebär inte att myndigheten är förhindrad att i andra situationer och av andra skäl bedöma att barnet bör ha ett offentligt biträde som inte samtidigt biträder vårdnadshavaren.

3 §

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som saknar vårdnadshavare här i landet är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser. Detta gäller dock inte om det finns en god man för barnet enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn.

Den som är förordnad som offentligt biträde för ett barn som bereds vård med stöd av 2 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Paragrafen reglerar det offentliga biträdets befogenheter i vissa situationer och behandlas i avsnitt 10.4.

Första stycket är oförändrat.

*Andra stycket är nytt och innebär att den som är förordnad som offentligt biträde enligt utlänningslagen för ett barn som samtidigt bereds vård med stöd av 2 § LVU, utan särskilt förordnande är barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet enligt utlänningslagen avser. I kombination med den nya bestämmelsen i 18 kap. 1 § fjärde stycket innebär detta att ett barn som bereds vård med stöd av 2 § LVU och som samtidigt har ett pågående ärende som ger rätt till ett offentligt biträde enligt utlänningslagen, *dels* ska förordnas ett offentligt biträde i migrationsprocessen som inte sam-*

tidigt biträder vårdnadshavaren (18 kap. 1 § fjärde stycket), *dels* att detta offentliga biträde är barnets ställföreträdare i migrationsprocessen. Detta innebär bland annat att barnet har rätt att komma till tals utan vårdnadshavarens samtycke och att barnet även på andra sätt har utrymme att föra sin egen talan genom sitt offentliga biträde tillika ställföreträdare.

Särskilt yttrande

Särskilt yttrande av sakkunnig Victor Hagstedt och sakkunnig Charlotte Roth Olanders

Arbetet inom utredningen har bedrivits i en konstruktiv anda och har resulterat i flera förslag vars genomförande på sikt skulle kunna förbättra barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Vi har dock vissa invändningar beträffande såväl bedömningsunderlaget som ställningstagandet vad gäller frågan om en eventuell ratificering av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen, som vi i korthet önska redogöra för i ett särskilt yttrande.

Sverige har sedan tidigare godkänt individuella klagomålsmekanismer kopplade till fem av FN:s nio så kallade kärnkonventioner som rör mänskliga rättigheter. Förfarandet är en pusselbit i FN:s viktiga och mångfacetterade arbete för mänskliga rättigheter och vi vill understryka att vår syn i fråga om ratificering av ytterligare en klagomålsmekanism inte ska uppfattas som en argumentation för att Sverige bör se över den befintliga individuella klagomålsrätten.

Som framgår av betänkandet är det en och samma funktion inom FN-systemet som ansvarar för handläggningen av individuella klagomål om påstådda konventionsöverträdelser. Det individuella klagomålssystemet brottas dessvärre sedan lång tid tillbaka med problem, vilket Sverige och andra stater regelbundet lyfter fram.

Problemen är inte begränsade till de långa handläggningstiderna, utan handläggningen präglas även av andra tydliga brister. Dessa brister drabbar inte sällan den enskilda klagande. En sådan hantering är givetvis särskilt problematisk i förhållande till de krav på barnvänliga förfaranden som med rätta ska vara vägledande. Vi anser att utredningen inte i tillräcklig utsträckning beaktat dessa aspekter när

man föreslagit att Sverige ska ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen.

Vi anser vidare att utredningen inte i tillräcklig utsträckning utgått från det faktum att de klagomål mot Sverige som kommuniceras med regeringen, cirka 100 sedan år 2020, nästintill uteslutande avser migrationsfrågor. I denna del finns skäl att framhålla att även barnrättskommitténs ärenden gällande länder i vår närhet i mycket stor utsträckning rör migrationsområdet. Exempelvis har kommittén meddelat avgöranden i tretton klagomål mot Danmark, tolv av dessa har rört verkställighet av utvisningar och ett ärende handlar om familjeåterförening.

Problemet med detta är givetvis inte att klagomål rör just migrationsområdet. Den så kallade non-refoulementprincipen som kommer till uttryck i en rad av kärnkonventionerna, liksom i Europakonventionen, är ett fundament inom såväl den nationella rätten på migrationsområdet som i internationell rätt i fråga om mänskliga rättigheter. Ett viktigt sätt att säkerställa efterlevnaden av denna princip är att möjliggöra en granskning utförd av internationella organ.

Det vi dock vill lyfta fram är att de kommunicerade klagomålen mot Sverige om påstådda konventionsöverträdelser nästan uteslutande avser migrationsområdet och att möjlighet till klagomål som tar sikte på non-refoulementprincipen redan finns inom ramen för ett antal andra forum, exempelvis Europadomstolen, FN:s kommitté för mänskliga rättigheter och FN:s kommitté mot tortyr.

Det är även av väsentlig betydelse att en klar majoritet av migrationsärendena mot Sverige under de senaste åren inte har resulterat i någon materiell prövning. Till stor del på grund av FN-kommittéernas handlägningsproblem är det vanligt att utvisningsbeslut preskriberas eller att de grundläggande förutsättningarna för klagomålet på något annat sätt ändras under handläggningen. Följaktligen skrivs ärenden av, ofta efter flera års handläggning, utan någon materiell prövning. I dessa fall fyller klagorätten inte sitt syfte.

En annan aspekt som vi anser att betänkandet i större utsträckning borde ha beaktat rör det faktum att barnrättskommitténs ställningstaganden framstår som exceptionellt långtgående vad gäller staters rättsliga skyldigheter i fråga om mänskliga rättigheter. Just den här aspekten framhövdes av den norska utrikesministern när hon i samband med en parlamentarisk behandling under våren 2022 tydliggjorde ståndpunkten att Norge inte ska ratificera tilläggsprotokollet:

Praksis fra FN's barnekomité har også vist at komiteen på enkelte punkter tolker konvensjonen på en vidtrekkende måte som ikke er i samsvar med Norge og andre likesinnede staters forståelse.¹

Vid behandlingen ställde sig en klar majoritet i det norske Stortinget också bakom att Norge inte skulle ratificera tilläggsprotokollet.

Att aktörer kan göra olika tolkningar av en konventionsartikel och att utslag i enskilda ärenden kan gå emot hur statsparten uppfattar rättsläget är givetvis inte märkligt. Det är tvärtom kärnan i den typ av förfarande som det individuella klagomålssystemet utgör. Vi anser dock att en genomgång av barnrättskommitténs avgöranden indikerar extensiva ställningstaganden som ligger långt från den syn som statsparter med gott anseende på MR-området intar i grundläggande frågor. Det är även notabelt att kommitténs inställning till vissa grundläggande frågor framstår som betydligt mer extensiv än den som Europadomstolen intagit.

Vi anser det vara en brist att den här aspekten, som tycks ha varit central i samband med det norska ställningstagandet så sent som våren 2022, inte tillmätts någon större betydelse i betänkandet.

Ett skäl som i stället tycks väga tungt för utredningens ställningstagande är symbolvärdet och förväntansbilden från ett antal aktörer om att Sverige ska ratificera tilläggsprotokollet. Det här är givetvis relevant och vi delar fullt ut uppfattningen att Sverige ska vara en stark röst och progressiv kraft i barnrättsfrågor. Det finns dock skäl att nyansera bilden.

Ett antal likasinnade länder i vår närhet med hög trovärdighet i MR-frågor, bland annat Nederländerna, Island och Norge, har inte ratificerat protokollet. Vi saknar i betänkandet mer djuplodande resonemang om detta, men även resonemang om den jämförelsevis låga ratifikationstakten och kanske i synnerhet varför så få länder ratificerat protokollet de senaste åren.

De mer rättsliga skälen för en ratificering som förs fram i betänkandet, det vill säga att utlåtanden från kommittén kan synliggöra hur konventionen kan tolkas och att detta skulle kunna bidra till den nationella rättsutvecklingen, vinner enligt vår mening inte stöd i hur utlåtanden från andra kommittéer påverkat den nationella rättsutvecklingen. Även i denna del finner vi skäl att peka på den exten-

¹ Utlåtande från det norska utrikesdepartementet den 26 januari 2022 inns-202122-179-vedlegg.pdf (stortinget.no).

siva syn som barnrättskommittén intagit i vissa grundläggande rättsliga frågor.

Vi anser att det i betänkandet finns flera förslag som på sikt skulle kunna förbättra barns tillgång till effektiva nationella rättsmedel. Genomförandet av något eller några av dessa förslag framstår som en bättre och mer framkomlig väg för att stärka barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen än en eventuell ratificering av tilläggsprotokollet, som vi av bland annat ovan anförda skäl och under nuvarande förutsättningar inte anser vore rätt väg att gå.

Referenser

Offentligt tryck

Propositioner

- Prop. 1971:30 *med förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.*
- Prop. 1979/80:1 *om socialtjänsten.*
- Prop. 1979/80:2 *med förslag till sekretesslag m.m.*
- Prop. 1981/82:168 *om vårdnad och umgänge m.m.*
- Prop. 1981/82:186 *om ändring i sekretesslagen (1980:100) m.m.*
- Prop. 1985/86:17 *om godkännande av FN-konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.*
- Prop. 1988/89:67 *om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet.*
- Prop. 1988/89:86 *med förslag till utlänningslag m.m.*
- Prop. 1989/90:28 *om vård i vissa fall av barn och ungdomar.*
- Prop. 1989/90:107 *Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.*
- Prop. 1990/91:8 *om vårdnad och umgänge.*
- Prop. 1990/91:58 *om psykiatrisk tvångsvård, m.m.*
- Prop. 1993/94:218 *Psykiskt stördas villkor.*
- Prop. 1993/94:251 *Förmynderskapslagstiftningen.*
- Prop. 1994/95:224 *Barns rätt att komma till tals.*
- Prop. 1996/97:25 *Svensk migrationspolitik i globalt perspektiv – en sammanfattning.*
- Prop. 1999/2000:1 *Budgetpropositionen för 2000.*

- Prop. 2002/03:19 *Konventionen mot kvinnodiskriminering och frågan om ett individuellt klagomålsförfarande.*
- Prop. 2004/05:170 *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden.*
- Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m.*
- Prop. 2008/09:28 *Mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning.*
- Prop. 2008/09:193 *Vissa psykiatrifrågor m.m.*
- Prop. 2009/10:31 *Genomförande av skyddsgrundsdirektivet och asylprocedurdirektivet.*
- Prop. 2009/10:55 *En politik för det civila samhället.*
- Prop. 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*
- Prop. 2011/12:53 *Barns möjlighet att få vård.*
- Prop. 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga.*
- Prop. 2016/17:122 *Ett mer ändamålsenligt klagomålssystem i hälso- och sjukvården.*
- Prop. 2016/17:180 *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag.*
- Prop. 2017/18:7 *Skadestånd och Europakonventionen.*
- Prop. 2017/18:169 *Stärkt rättssäkerhet vid genomförande av särskilda befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.*
- Prop. 2017/18 :186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*
- Prop. 2018/19:102 *Omedelbart omhändertagande av barn i vissa internationella situationer.*
- Prop. 2019/20:84 *Förbättringar för barn inom den psykiatriska tvångsvården.*
- Prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.*
- Prop. 2020/21:35 *Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden.*
- Prop. 2020/21:150 *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister.*
- Prop. 2021/22:156 *Resursskolor och tilläggsbelopp för särskilt stöd.*

- Prop. 2021/22:160 *Skolans arbete med trygghet och studiero.*
prop. 2021/22:162 *Elevehälsa och stärkt utbildning för elever med
intellektuell funktionsnedsättning.*
Prop. 2022/23:78 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott.*

Statens offentliga utredningar (SOU)

- SOU 1964:27 *Lag om förvaltningsförfarandet.*
SOU 1979:63 *Barnets rätt 2, Om föräldraansvar m.m.*
SOU 1987:7 *Barnets rätt 3, Om barn i vårdnadstvister – talerätt för
barn m.m.*
SOU 2009:99 *Vanvård i social barnavård under 1900-talet.*
SOU 2010:29 *En ny förvaltningslag.*
SOU 2010:87 *Skadestånd och Europakonventionen.*
SOU 2014:3 *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för
barn och unga.*
SOU 2015:71 *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny
LVU.*
SOU 2016:5 *Låt fler forma framtiden!*
SOU 2016:13 *Palett för ett stärkt civilsambälle.*
SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag.*
SOU 2016:87 *Bättre skydd mot diskriminering.*
SOU 2017:6 *Se Barnet!*
SOU 2017:111 *För barnets bästa?*
SOU 2020:42 *En annan möjlighet till särskilt stöd – Reglering av
kommunala resursskolor.*
SOU 2020:47 *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag.*
SOU 2020:63 *Barnkonventionen och svensk rätt.*
SOU 2020:79 *Effektiva tillsyn över diskrimineringslagen – aktiva
åtgärder och det skollagsreglerade området.*
SOU 2021:11 *Bättre möjligheter för elever att nå kunskapskraven.*
SOU 2021:36, *Gode män och förvaltare – en översyn.*

- SOU 2021:78 *Börja med barnen! Följa upp hälsa och dela information för en god och nära vård.*
- SOU 2022:40 *God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.*
- SOU 2022:53 *Statens ansvar för skolan – ett besluts- och kunskapsunderlag.*
- SOU 2022:64 *En ny ordning för asylsökandes boende.*
- SOU 2022:70 *En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.*
- SOU 2022:71 *Tryggare hem för barn.*

Departementspromemorior

- Ds 1989:52 *Vårdnad och umgänge.*
- Ds 1994:85 *Barns rätt att komma till tals.*
- Ds 2002:28 *Ratificering av fakultativt protokoll till konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor.*
- Ds 2008:23 *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.*
- Ds 2018:13 *Långsiktigt stöd till det civila samhället.*
- Ds 2019:23 *Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter.*
- Ds 2002:13 *Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser.*
- Ds 2022:13 *Utökat informationsutbyte.*

Kommittédirektiv

- Dir. 2014:10 *Bättre möjligheter att motverka diskriminering.*
- Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård.*
- Dir. 2022:37 *Förbättrade möjligheter att utbyta information med brottbekämpande myndigheter.*
- Dir. 2023:26 *Utredningen om ungdomskriminalitetsnämnder.*

Utskottsbetänkanden och riksdagsskrivelser

- Bet. 1990/91:LU13 *Vårdnad och umgänge.*
- Bet. 1993/94:LU19 *Familjerättsliga frågor.*
- Bet. 2002/03:AU3 *FN-konventionen mot kvinnodiskriminering, jämställdhetsfrågor och andra diskrimineringsfrågor m.m.*
- Bet. 2009/10:KrU7 *En politik för det civila samhället.*
- Bet. 2010/11:SoU3 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*
- Bet. 2016/17:SoU16 *Ett mer ändamålsenligt klagomålssystem i hälso- och sjukvården.*
- Bet. 2017/18:KU12 *Skadestånd och Europakonventionen.*
- Bet. 2020/21:CU17 *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister.*
- Bet. 2021/22:UbU27 *Elevehälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.*
- Bet. 2021/22:UbU28 *Skolans arbete med trygghet och studiero.*
- Bet. 2021/22:UbU31 *Resursskolor och tilläggsbelopp för särskilt stöd.*
- Rskr. 1990/91:53.
- Rskr. 2002/03:104.
- Rskr. 2009/10:195.
- Rskr. 2010/11:35.
- Rskr. 2016/17:259.
- Rskr. 2020/21:315.
- Rskr. 2020/21:316.

Regeringsbeslut

- Regeringsbeslut 2000-05-18, dnr S98/7454/ST.
- Regeringsbeslut 2005-05-18, dnr S1999/4985ST.
- Regeringsbeslut 2009-12-17, dnr S2009/10168/ST.
- Regeringsbeslut 2013-07-11, dnr S2013/5139/FST.
- Regeringsbeslut 2015-10-01, dnr S2015/06288/FST.
- Regeringsbeslut 2016-12-20, dnr S2016/07874/FST.

Regeringsbeslut 2016-12-20, dnr S2016/07875/FST.
Regeringsbeslut 2017-03-16, dnr U2017/01236/GV.
Regeringsbeslut 2019-06-27, dnr A2019/01274/MRB.
Regeringsbeslut 2020-10-01, dnr A2020/01437.
Regeringsbeslut 2022-04-21, dnr A2022/00642.
Regeringsbeslut 2022-06-09, dnr A2022/00875.
Regeringsbeslut 2022-06-20, dnr S2022/03002.
Regeringsbeslut 2022-06-30, dnr S2022/03183.

Övrigt

Regeringens skrivelse 2016/17:29, *Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter*.

Regeringens skrivelse 2017/18:246, *En politik för engagemang – långsiktighet och oberoende för civilsamhället*.

Regeringskansliet (2019), *Nationell rapport från Sverige inom ramen för den tredje cykeln av Universal Periodic Review*.

Regeringskansliet (2021-10-15), Arbetsmarknadsdepartementet, *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter*.

Regeringskansliet (juni 2020), Arbetsmarknadsdepartementet, *Response from the Swedish Government regarding UPR recommendations*.

Regeringens skrivelse 2021/22:109, *Riksrevisionens rapport om ersättning till rättsliga biträden i brottmål*.

S2015/04694/FST (2016-06-30), *Remissammanställning Slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU (SOU 2015:71)*.

Utrikesdepartementet (2022-09-05), *Klagomål mot Sverige inför FN-kommittéerna år 2021 (2 bilagor)*, promemoria.

Rättsfall

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 83 2:19.

RÅ Bb-19/85.

RÅ 2005 ref. 66.

RÅ 2006:46.

HFD 2012 ref. 11.

HFD 2014 ref. 8.

HFD 2014 ref. 12.

HFD 2014 ref. 38.

HFD 2015 ref. 36.

HFD 2018 ref. 7.

HFD 2018 ref. 70.

HFD 2020 ref. 26.

HFD 2021 ref 71.

HFD 2022 ref. 44.

Högsta domstolen

NJA 1983 s. 170.

Migrationsöverdomstolen

MIG 2007:4.

MIG 2009:17.

Kammarrätterna

Kammarrätten i Sundsvall, dom den 3 september 2008,
mål nr 2446-08.

Kammarrätten i Göteborg, dom den 29 september 2015,
mål nr 4002-15.

Kammarrätten i Jönköping, dom den 28 mars 2018, mål nr 77-18.
Kammarrätten i Jönköping, dom den 9 juli 2021, mål nr 2242-21.
Kammarrätten i Göteborg, beslut den 2 mars 2021, mål nr 7298-20.
Kammarrätten i Jönköping, dom den 19 mars 2021, mål nr 4133-20.
Kammarrätten i Göteborg, dom den 26 juli 2021, mål nr 4512-21.
Kammarrätten i Stockholm, dom den 17 januari 2022, mål nr 8680-21.

Förvaltningsrätterna

Förvaltningsrätten i Umeå, dom den 27 februari 2023, mål nr 85-23.

Justitieombudsmannen

JO 1998/99 s. 464.
JO 1999/2000 s. 264.
JO 2004/05 s. 249.
JO, beslut 2011-08-29, dnr 570-2011.
JO, beslut 2017-03-30, dnr 5565-2016.
JO, beslut 2019-12-04, dnr 4009-2018.
JO 2019/20 s. 548.
JO, beslut 2021-05-12, dnr 2232-2019.
JO, beslut 2021-09-21, dnr 2782-2018.
JO, yttrande 2022-11-14, dnr R 62-2022.
JO, beslut 2022-11-21, dnr 2802-2020.

Myndighetspublikationer med mera

Barnombudsmannen (2016), *Barns och ungas klagomöjligheter, Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks.*

Barnombudsmannen (2017), *”Vi lämnade allting och kom hit” Röster från barn och unga på flykt.*

- Barnombudsmannen (2019), *Vem bryr sig? – När samhället blir förälder*.
- Barnombudsmannen (2020), *Dom tror att dom vet bättre*.
- Barnombudsmannen (2021), *Om barn och ungas utsatthet för rasism*.
- Barnombudsmannen (2022-08-15), *FN:s konvention om barnets rättigheter, Tillägsrapport, Sveriges sjätte och sjunde rapport-period*.
- Barnombudsmannen (2023), *Jag hade vitt hjärta – Tidiga samhällsinsatser för att stärka barn och förebygga kriminalitet*.
- Barnombudsmannen, remissyttrande till SOU 2016:19, dnr 3.9:0283/16.
- Brottsförebyggande rådet (2021), *Informationsdelning mellan socialtjänst och polis, i brottsförebyggande arbete med barn och unga*, Rapport 2021:1.
- Institutet för mänskliga rättigheter (2022), *Kompletterande information till FN:s kommitté för barnets rättigheter*.
- IVO (2018), *Får barn som bor på HVB-hem tillräckligt stöd av socialtjänsten?*
- IVO (2021). *Föreläggande att säkerställa att tvåårsåtgärder har stöd i lag och står i proportion till syftet med åtgärderna vid Statens institutionsstyrelses (SiS) ungdomshem Folåsa*, dnr 3.7.1-45220/2021-1.
- IVO (2021), beslut 2021-01-19, dnr 3.5.1-23195/2020-4.
- IVO (2022), *Vad har IVO sett 2021? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2021*.
- IVO (2023), *Tillsyn av SiS särskilda ungdomshem 2021–2022, Redovisning av regeringsuppdrag S2021/03345*.
- Jämställdhetsmyndigheten (2022), *Uppgifter om våld är inget undantag*, Rapport 2022:1.
- Jämställdhetsmyndigheten (2023), *Sätt barnen i centrum för tvisten om deras liv*, Rapport 2023:12.
- Migrationsverket (2020), *Att höra barn*, RS/010/2020.
- Migrationsverket (2021), *Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare*, RS/060/2021.
- Migrationsverkets årsredovisning (2022).

- Myndigheten för delaktighet och Stiftelsen allmänna barnhuset (2022), *Mer utsatt än andra*.
- Riksrevisionen (2021), *Ersättning till rättsliga biträden i brottmål – allvarliga brister i uppföljning och kontroll*, RiR 2021:27.
- Riksrevisionen (2023), *Tillit och kontroll – statlig bidragsgivning till civilsamhället*, RiR 2023:7.
- Skolinspektionen (2017), *Lokal klagomålshantering – för snabb hjälp till eleverna*.
- Skolinspektionen (2020), *Klagomål mot utbildningen – Huvudmäns organisation och tillvägagångssätt*.
- Socialstyrelsen (2008), *Ett nytt yrke tar form, – Personligt ombud, PO*.
- Socialstyrelsen (2014), *Personligt ombud för personer med psykisk funktionsnedsättning – uppföljning av verksamheten med personligt ombud*.
- Socialstyrelsen (2018), *Förstudie om klagomålshantering i hälso- och sjukvården*.
- Socialstyrelsen (2020), *LVU, Handbok för socialtjänsten*.
- Socialstyrelsen (2022), *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2021*, dnr 2022-9-8101.
- Socialstyrelsen *Barn- och ungdomspsykiatrisk heldygnsvård och tvångsvård*, 2022-09-13.
- Statskontoret (2018), *Stöd i klagomålsprocessen till patientgrupper som inte omfattas av patientnämndernas verksamhet*, dnr 2018/9-5.
- Statskontoret (2019), *Utvärdering av det nya klagomålssystemet inom hälso- och sjukvården. Slutrapport*, 2019:18.
- Statskontoret (2020), *Klagomålshanteringen i skolan. Förslag till ett mer ändamålsenligt system*.
- Statskontoret (2022), *SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård*, 2022:4.
- Åklagarmyndigheten (2022), *Barnförhör m.m., Rättslig vägledning* 2022:3.

Internationella dokument med mera

- CRC/C/GC/6, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6* (2005), om *Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 1 september 2005, reviderad mars 2014.
- CRC/C/GC/12, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12* (2009), *Barnets rätt att bli hörd*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 20 juli 2009.
- CRC/C/GC/14, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14* (2013) om *Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 29 maj 2013.
- CRC/C/GC/15, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15* (2013) om *Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (artikel 24)*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 17 april 2013.
- CRC/C/GC/16, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 16* (2013) om *Staternas skyldigheter rörande näringslivets påverkan på barnets rättigheter*. 17 april 2013.
- CRC/C/GC/19, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 19* (2016) om *offentlig budgetering för förverkligandet av barns rättigheter (artikel 4)*. 20 juli 2016.
- CRC/C/GC/22, *Gemensam allmän kommentar nr 3* (2017) av FN:s kommitté för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter och nr 22 (2017) av FN:s kommitté för barnets rättigheter om *de allmänna principerna rörande barns mänskliga rättigheter inom ramen för internationell migration*. 17 november 2017, reviderad december 2019.
- CRC/GC/2001/1, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 1* (2001), om *Utbildningens mål (artikel 29.1)*, 17 april 2001.
- CRC/GC/2003/5, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5* (2003), *Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6)*, FN:s kommitté för barnets rättigheter. 27 november 2003.
- CRC/C/SWE/QPR/6-7, *List of issues prior to submission of the combined 6th and 7th periodic reports of Sweden: Committee on the Rights of the Child*. 23 juli 2020.

- CRC/C/SWE/CO/5, *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport*, FN:s kommitté för barnets rättigheter. 6 mars 2015.
- CRC/C/SWE/CO/6-7, *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport*, FN:s kommitté för barnets rättigheter. 7 mars 2023.
- CRC/C/86/D/51//2018, *Views adopted by the Committee on the Rights of the Child under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, concerning communication No. 51/2018*. 12 mars 2021.
- CRC/C/88/2, *Follow-up progress report on individual communications*. 25 oktober 2021.
- CRC/C/90/R.1, *Follow-up progress report on individual communications*. 26 juli 2022.
- CRC/C/91/D/100/2019, *Views adopted by the Committee under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, concerning communication No. 100/2019*. 20 oktober 2022.
- E/C.12/SWE/CO/6, *Concluding observations on the sixth periodic report of Sweden*. 14 juli 2016.
- ECOSOC Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*.
- Elgesem, Frode (2013-06-03), *Vurdering av fordeler og ulemper ved eventuell norsk tilslutning til FNs barnekonvensjons tilleggsprotokoll om individuell klagerett, en juridisk analyse*.
- Europarådets ministerkommitté (2010), *Riktlinjer från Europarådets ministerkommitté för ett barnvänligt rättsväsende*, antagna den 17 november 2010.
- European Migration Network Inform (2023), *Accompanied children's right to be heard in international protection procedures*. April 2023.
- Folketinget, (7 maj 2015), *beslutning, 2014/1 BSV 78*, Danmark.
- Grundlagsutskottet, *betänkande GrUB 2/2015 rd*, Finland.
- Institusjon for menneskerettigheter, *Innspill til Stortinget om klagerett for barn*, NIM-B-2022-005, Norge.

- Justitsministeriet (2014), *Betænkning om inkorporering mv. inden for menneskeretsområdet, nr. 1546*, Danmark.
- Norges offentlige utredninger, *Ny barnelov – till barnets beste*. 2020:14.
- Regeringens proposition, *om godkännande av det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande till konventionen om barnets rättigheter samt med förslag till lag om sättande i kraft av de bestämmelser i protokollet som hör till området för lagstiftningen*, RP 285/2014 rd, Finland.
- Riksdagen, *B 5/2018 rd*, Finland.
- Riksdagen, *RSk 34/2018 rd*, Finland.
- Social- och hälsovårdsministeriet, *Den rättsliga grunden i den nationella barnstrategin*, 2020:24, Finland.
- Stortinget (2013–2014), *Representantforslag 53 S, dokument 8:53 S*, Norge.
- Stortinget (2014-11-08), *Anmodningsvedtak nr. 8*, Norge.
- Stortinget (2014–2015), *Innst. 24 S, Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen*, Norge.
- Stortinget (2015-12-04), *Anmodningsvedtak nr. 109*, Norge.
- Stortinget (2015–2016), *Meld. St. 39, Individklageordningene til FNs konvensjoner om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, barnets rettigheter og rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*, Norge.
- Stortinget (2016–2017), *Innst. 161 S, vedtak 454*, Norge.
- Stortinget, (2021–2022), *29 mars, Stortingstidende Referat fra møter i Stortinget, Nr. 61*, Norge.
- Stortinget, Representantforslag 56 S, (2021–2022) fra stortingsrepresentantene Kathy Lie, Grunde Almeland og Tobias Drevland Lund, Norge.
- Stortinget, *Innst. 179 S, (2021–2022), Innstilling til Stortinget fra utenriks- og forsvarskomiteen*, Norge.
- United Nations High Commissioner for Human Rights (2013), *Access to justice for children*.

Litteratur, organisationsrapporter med mera

- Advokatsamfundet (2020), *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter*.
- Advokatsamfundet (2020), *Vägledande regler om god advokatsed*, Antagna och utfärdade, med kommentarer, av Sveriges advokatsamfunds styrelse den 29 augusti 2008, att gälla från och med den 1 januari 2009. Reviderade senast juni 2020.
- Barnrättsbyrån (2021), *”...och jag kunde inte andas” – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen*.
- Barnrättsbyrån (2022), *Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård*.
- Barnrättsbyrån och World childhood foundation (2023), *Vem ska tro på mig? – En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen*.
- Bris (2017), *Politiska prioriteringar för barnets rättigheter*.
- Bris (2018), *Skolan. Vård. Omsorg. Och den psykiska hälsan*.
- Bris (2022), *Barns erfarenheter av våld, att berätta och få hjälp*, SOU 2022:70.
- Child Rights International Network (2013), *Child-Friendly Justice and Children’s Rights*.
- Danelius med flera (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, version 6 publicerad digitalt 2023.
- ECPAT Sverige (2022), *En uppväxt fri från våld*, SOU 2022:70.
- Erikshjälpen med flera (2021), *Man måste få veta – barns röster om att ha en frihetsberövad familjemedlem*.
- Fitger Peter med flera (2023), *Lagen om domstolsärenden, En kommentar*. JUNO Version: 3C, Publicerad digitalt 2023.
- Friends (2021), *Friendsrapporten, 2021*.
- Inera (2022), *Åldersgränser i 1177-tjänster, Utredningsrapport och barnkonsekvensanalys*.

- Johansson, Håkan, Kassman, Anders & Scaramuzzino, Roberto (2011). *Staten och det civila samhällets organisationer i ett föränderligt välfärdssamhälle: perspektiv på en överenskommelse: andra tematiska studien*, juni 2011. Stockholm: Överenskommelsen.
- Kindström Dahlin, Att tvinga ett barn – om barns rättigheter i hälso- och sjukvården och behovet av en tydligare tvångsvårdslagstiftning, Förvaltningsrättslig tidskrift 2/2016.
- Maskrosbarn (2022), *Inspel från barn och unga till utredningen en uppväxt fri från våld*, publicerad i SOU 2022:70.
- Maskrosbarn (uå), *Frågar man inget får man inget veta. En kvalitativ och kvantitativ intervjustudie med 50 ungdomar*.
- Riksförbundet Attention (2021), "Var ska jag hamna?".
- Riksförbundet Attention (2022), "Vad är det för fel på dig?" – Tjejer med NPF på SiS.
- Riksförbundet Attention (2022), *Bry dig! Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning*, SOU 2022:70.
- Rädda barnen (2021), *Vuxna – vad gör dom?*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2015), *Slutrapport, Barnets rättigheter i vårdnadstvister*.
- Stiftelsen 1000 möjligheter (2022), *Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer Ungas röster om samhällets stöd*, SOU 2022:70.
- Strömberg Håkan (1984), *Partsbegreppet i förvaltningsrätten*, Förvaltningsrättslig tidskrift 4–6/1984.
- Unicef Sverige (2017), *Hur ska barn i Sverige få upprättelse när deras rättigheter kränkts? För- och nackdelar med en ratificering av barnkonventionens tilläggsprotokoll om individuell klagorätt*.
- Unicef Sverige (2018), *Vem skyddar mig från våld?*
- Unicef Sverige med flera (2022), *Hör barnens röst*.
- Unicef Sverige med flera (2022), *Report from Civil Society Organizations working with Child Rights*.

Kommittédirektiv 2022:35

Barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen

Beslut vid regeringssammanträde den 28 april 2022

Sammanfattning

En särskild utredare ska ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) om en individuell klagomålsmekanism, analysera konsekvenserna av en eventuell ratificering och, om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering. Utredaren ska också se över vissa andra frågor med anknytning till barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.

Uppdraget ska redovisas senast den 28 augusti 2023.

Barnkonventionen och de fakultativa protokollen

Barnkonventionen antogs av FN:s generalförsamling den 20 november 1989. Sverige hade en framträdande roll vid arbetet med att ta fram konventionen och var ett av de första länderna att ratificera den. Konventionen trädde i kraft den 2 september 1990. Artikel 4 i konventionen förpliktar stater att vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder samt administrativa och andra åtgärder som behövs för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) lämnar regelbundet rekom-

mendationer till Sverige om genomförandet av barnkonventionen vilka baseras på de återkommande rapporter som Sverige är skyldigt att lämna till Barnrättskommittén. Barnrättskommittén utarbetar även, för en rad artiklar i barnkonventionen, allmänna kommentarer som, trots att de inte är juridiskt bindande, kan tjäna som stöd och ge viss vägledning för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen. Barnrättskommittén är dock inte en renodlat rättslig instans. Dess ledamöter utses av barnkonventionens statsparter och har olika utbildnings- och yrkesmässig bakgrund.

För att förstärka och fördjupa åtagandena i barnkonventionen finns det numera tre fakultativa protokoll till den. De två första protokollen, om indragning av barn i väpnade konflikter och om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi, antogs av FN:s generalförsamling den 25 maj 2000. Sverige ratificerade dessa protokoll den 20 februari 2003 respektive den 7 december 2006. Det tredje protokollet som gäller klagomålsförfarande (A/RES/66/138) antogs av FN:s generalförsamling den 19 december 2011 och trädde i kraft den 14 april 2014. Protokollet har inte ratificerats av Sverige.

Barnkonventionen har inkorporerats i svensk rätt genom lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter. Barnkonventionen gäller som svensk lag sedan den 1 januari 2020. Inkorporeringen innebär ett förtydligande för rättstillämpningen av att de rättigheter som följer av barnkonventionen ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i mål och ärenden som rör barn. Inkorporeringen innebär vidare att barnets roll som rättssubjekt med egna specifika rättigheter tydliggörs och kan därmed förväntas medverka till att barnet i högre grad hamnar i fokus i de situationer som gäller barnet.

Uppdraget att ta ställning till om Sverige bör ratificera det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen

Vad innebär det tredje tilläggsprotokollet?

Klagomålsförfarandet enligt det tredje fakultativa protokollet innebär att enskilda barn, grupper av barn eller representanter för barn kan lämna in en framställan till Barnrättskommittén om de anser att deras rättigheter enligt barnkonventionen eller de övriga fakultativa protokollen har blivit kränkta. För att Barnrättskommittén ska kunna

behandla en framställan om en rättighetskränkning finns vissa villkor uppställda i artikel 7 i protokollet. Ett krav är att alla inhemska rättsmedel är uttömda, alternativt är bristfälliga eller att handläggningstiderna är orimligt långa. Under tiden som ärendet behandlas har Barnrättskommittén rätt att begära interimistiska åtgärder (artikel 6). Om Barnrättskommittén tar upp framställan kommer kommittén att ge sin syn på ärendet och kommittén kan lämna rekommendationer till staten om den anser att det förekommit en kränkning av konventionen. Barnrättskommitténs utlåtanden och rekommendationerna däri är inte rättsligt bindande för staten. Staten ska dock överväga rekommendationerna och därefter återkomma till kommittén med ett skriftligt svar på vilka åtgärder som vidtagits med anledning av rekommendationerna (artiklarna 10 och 11). Givet barnkonventionens breda omfattning kan ett stort antal ärenden komma att hamna under Barnrättskommitténs granskning.

Barnrättskommittén kan också ta emot en framställan från en stat om att en annan stat inte fullföljer sina skyldigheter enligt konventionen eller det första eller det andra fakultativa protokollet till barnkonventionen. Barnrättskommittén kan även på eget initiativ genomföra undersökningar när kommittén får information om att det i en stat förekommer allvarliga eller systematiska kränkningar av de rättigheter barn har enligt konventionen och de fakultativa protokollen. Kommittén kan då föra en dialog med staten och lämna kommentarer och rekommendationer som staten ska svara på inom en viss tid. Det tredje protokollet saknar retroaktiv effekt, vilket innebär att klagomålet måste avse en kränkning som har skett efter det att protokollet trädde i kraft. På samma sätt gäller att kränkningen måste ha ägt rum efter det att staten i fråga ratificerat protokollet.

Fram till att det tredje protokollet antogs och trädde i kraft var barnkonventionen den enda av de centrala människorättskonventionerna som saknade en mekanism med ett individuellt klagomålsförfarande. I mars 2022 hade 48 stater ratificerat protokollet.

Vad innebär ett individuellt klagomålsförfarande?

Varje konventionsstat har ansvaret att se till att de mänskliga rättigheterna respekteras. Den individuella klagorätten är ett av flera instrument inom kontrollsystemet för mänskliga rättigheter. En sådan

klagorätt kan underlätta för den enskilde att hävda sin rätt. En sådan klagorätt kan också, vid sidan av rapporteringssystemet om att följa konventionsåtaganden, bidra till att utveckla tolkningen och tillämpningen av konventionernas innehåll. Resultatet av en granskning är dock inte rättsligt bindande och kan inte jämföras med en dom eller ett beslut av en myndighet. Vidare kan det ta lång tid innan en granskning är slutförd eftersom handläggningstiderna är långa.

Vilka klagomålsförfaranden enligt FN-konventioner finns i Sverige i dag?

Det finns i dag individuella klagomålsförfaranden knutna till åtta av FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna som utgör en del av kontrollsystemet för skyddet av de rättigheter som konventionerna anger. Sverige har godkänt att fem FN-konventioners övervakningskommittéer kan pröva enskilda klagomål mot Sverige. Enskilda kan lämna in klagomål om rättighetskränkningar till FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering (CERD), FN:s kommitté för medborgerliga och politiska rättigheter (CCPR), FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor (CEDAW) och FN:s kommitté mot tortyr (CAT). Sverige har inte ratificerat tilläggsprotokollet till den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ESK-konventionen) i fråga om enskild klagorätt.

I den senaste rapporteringen till FN inom ramen för Universal Periodic Review (UPR) accepterade Sverige en rekommendation om att överväga en ratificering av det tredje tilläggsprotokollet. Även Barnrättskommittén uppmanade regeringen att ratificera protokollet i sina senaste rekommendationer till Sverige år 2015. Det är angeläget att noggrant överväga konsekvenserna av en ratificering av tilläggsprotokollet.

Utredaren ska därför

- redogöra för hur individuell klagorätt fungerat i förhållande till andra FN-kommittéer och vilka eventuella problem som manifesterat sig,
- redogöra för hur andra jämförbara länder som infört individuell klagorätt hanterat detta, inklusive erfarenheter från just Barnrättskommittén,

- redogöra för hur övriga nordiska länder har hanterat frågan om en eventuell ratificering av protokollet,
- redogöra för vilka effekter en ratificering kan tänkas få för mål och ärenden som tillhör kategorier som kan antas komma att utgöra en stor del av ärendemängden, såsom exempelvis hälso- och sjukvårdsärenden och migrationsärenden, och kopplingen till preskriptionstiden i dessa ärenden,
- ta ställning till om Sverige bör ratificera protokollet,
- om en ratificering föreslås, lämna eventuella författningsförslag som behövs för att Sverige ska uppfylla sina åtaganden enligt protokollet och som möjliggör en ratificering,
- vid behov föreslå andra åtgärder som ger förutsättningar för ett välfungerande förfarande vid en ratificering av protokollet, till exempel kunskaphöjande insatser och hur begäran om interimistiska åtgärder ska hanteras.

I uppdraget ingår inte att föreslå om någon utpekad aktör bör få ett särskilt uppdrag att i enskilda fall överväga möjligheten att driva klagomål inför kommittén.

Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning

Vilka möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter har barn i dag?

En person som upplever att hen inte får sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda kan gå till väga på olika sätt för att klaga beroende på vad kränkningen avser och hur den skett. Som utgångspunkt bör tillgången till rättsmedel finnas i eller i anslutning till det förfarande där en överträdelse har skett. Om det handlar om att en förvaltningsmyndighet eller en domstol har fattat ett i sak felaktigt beslut utifrån konventionsaspekter eller att handläggningen har brutit på ett sätt som strider mot barnkonventionen, kan en enskild många gånger komma till rätta med sådana brister genom att överklaga och i högre instans föra fram de omständigheter som enligt den enskilde utgör en överträdelse av konventionen. Om en överträdelse kan läkas i en högre instans eller efter omprövning, bör ett sådant rätts-

medel vara det mest effektiva och det snabbaste sättet att komma till rätta med en konventionsöverträdelse. Exempelvis kan den som har gått miste om rätten att komma till tals i förvaltningsrätten efter ett överklagande ges en sådan rätt i kammarrätten (jfr propositionen Skadestånd och Europakonventionen, prop. 2017/18:7 s. 12).

Beroende på vad rättighetskränkningen rör, har den enskilde i vissa fall även möjlighet att vända sig till olika myndigheter som Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion, Diskrimineringsombudsmannen, Inspektionen för vård och omsorg och Riksdagens ombudsmän. I sammanhanget bör även nämnas barns och elevers möjligheter att till ansvarig huvudman lämna klagomål i frågor som rör brister i förskolan och skolan i förhållande till deras rätt till utbildning enligt barnkonventionen. På motsvarande sätt har barn och unga möjligheter att inom hälso- och sjukvårdsområdet samt inom social barn- och ungdomsvård, lämna klagomål till berörd vårdgivare, till Patientnämnden och till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Barnombudsmannen har till uppgift att företräda barns och ungas rättigheter och intressen mot bakgrund av Sveriges åtagande enligt barnkonventionen i enlighet med lagen (1993:335) om Barnombudsman. Myndigheten har inte möjlighet att driva enskilda ärenden.

För att kunna inleda en process i domstol krävs att den som klagat är processbehörig, vilket innebär att den enskilde är behörig att för egen räkning väcka talan vid domstol och agera inom ramen för processen. En person under 18 år saknar som huvudregel processbehörighet. Avsaknaden av processbehörighet medför att barn saknar möjlighet såväl att inleda en process i domstol som att överklaga beslut från myndigheter. I de fall barnet saknar processbehörighet företräds barnet av en ställföreträdare. Vanligen är det barnets vårdnadshavare.

Från huvudregeln om barns avsaknad av processbehörighet finns undantag som innebär att barn i vissa fall har processbehörighet trots att de inte har fyllt 18 år. Till att börja med är barn från 15 års ålder straffmyndiga, vilket även innebär att de är behöriga att agera inom ramen för en brottmålsprocess. Vidare har barn från 15 års ålder rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen (2001:453), lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), förkortad LVU, och lagen om psykiatrisk tvångsvård (1991:1128), förkortad LPT. Barn som har fyllt 16 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt skollagen (2010:800). I praxis

har det även godtagits att ett barn under 15 år, genom sitt offentliga biträde, tillika ställföreträdare, överklagat ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt LVU trots att ställföreträdarens egen uppfattning var att beslutet borde bestå (HFD 2014 ref 38).

År 2016 genomförde Barnombudsmannen på eget initiativ en kartläggning av barns och ungas möjligheter att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks. Kartläggningen innehåller förslag och har lämnats till regeringen (Barns och ungas klagomöjligheter, Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks, S2022/00672).

Vad framgår av Barnrättskommitténs allmänna kommentarer och rekommendationer?

Barnrättskommittén anser att det måste finnas effektiva rättsmedel vid kränkningar av rättigheterna i barnkonventionen. Kommittén har vidare konstaterat att barns särskilda ställning och beroendeställning gör det mycket svårt för dem att få tillgång till rättsmedel vid överträdelse av konventionen. Därför måste staten ägna särskild uppmärksamhet åt att säkerställa att det finns förfaranden för barn och deras företrädare som både är barnanpassade och effektiva.

Vad framgår av den nationella strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige?

I den nationella strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige (prop. 2009/10:232) betonas barnet som rättighetsbärare i de olika verksamheter som barnet möter. Barnets rättigheter ska tillgodoses, som medborgare, patient, konsument eller elev. Det ställer enligt strategin krav på att myndigheter, regioner och kommuner inom sina verksamhetsområden förmedlar och tillhandahåller anpassad information till barn om deras rättigheter och om hur rättigheterna kan tillgodoses. Det gäller såväl i enskilda ärenden som i frågor där barn som kollektiv är berörda.

För att barn ska kunna få sina rättigheter tillgodosedda enligt barnkonventionen är det viktigt att de kan utkräva dem och få upprättelse. För att detta ska vara möjligt måste barn kunna klaga på upplevda

rättighetskränkningar. Lagstiftningen måste också ge förutsättningar för barn att få dessa möjligheter säkerställda i den praktiska tillämpningen. Av det tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen följer att Barnrättskommittén inte kan behandla en framställan enligt det tredje tilläggsprotokollet om inte alla inhemska rättsmedel är uttömda, alternativt är bristfälliga eller att handläggningstiderna är orimligt långa.

Utredaren ska därför

- kartlägga och analysera om det finns problem eller begränsningar vad gäller barns reella möjligheter att klaga på rättighetskränkningar enligt barnkonventionen inom ramen för ett mål eller ärende där barnet är part, dels mot bakgrund av vårdnadshavarens ansvar för barnet, dels när det gäller barnets möjligheter att agera självständigt,
- vid behov lämna förslag, inklusive författningsförslag och andra åtgärder, som säkerställer att barn själva, eller genom vårdnadshavare eller annan företrädare, kan framföra klagomål, påtala brister och få en upplevd rättighetskränkning enligt barnkonventionen prövad inom ramen för ett mål eller ärende vid domstolar och förvaltningsmyndigheter i Sverige där barnet är part.

I uppdraget ingår inte att lämna förslag om att införa nya skadeståndsbestämmelser.

Uppdraget att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Hur bedriver civilsamhällesorganisationer arbete med enskilda barn i dag?

Många organisationer inom det civila samhället bedriver ett arbete som innefattar kontakter med barn. Några organisationer ger även socialt och juridiskt stöd i frågor som rör barnets rättigheter.

Flera statliga utredningar har på senare år identifierat ett behov av att inrätta någon form av oberoende barnombud för att tillgodose enskilda barns rättigheter, bl.a. Utredningen om tvångsvård för barn och unga (S 2012:07), Barnrättighetsutredningen (S 2013:08) och utredningen Framtidens socialtjänst (S 2017:03). Barnrättighetsutredningen föreslår att regeringen bör utreda hur etablering av oberoende, lokala barnrättighetsbyråer kan främjas ekonomiskt (SOU 2016:19).

Utredningen Framtidens socialtjänst lyfter fram att det finns ett behov av att utreda om ett barnombud skulle kunna bidra till att barn i kontakten med socialtjänsten känner sig mer delaktiga, väl bemötta, trygga och lyssnade på (SOU 2020:47).

I Sverige finns inom civilsamhället så kallade antidiskrimineringsbyråer som erbjuder enskilda personer råd, stöd och juridisk hjälp i frågor som rör diskriminering. Funktionen är reglerad genom förordningen (2002:989) om statligt stöd för verksamhet som förebygger och motverkar diskriminering. I oktober 2020 fick två antidiskrimineringsbyråer i uppdrag av regeringen att genomföra projektet om barnets bästa i fokus (A2020/01437).

Det civila samhället spelar en viktig roll och bidrar i arbetet med att tillgodose barnets rättigheter. Det kan finnas skäl att inrätta särskilda funktioner inom civilsamhället för att erbjuda stöd till barn, så kallade barnombud eller barnrättsbyråer. Utgångspunkten för ett barnombud är att funktionen ska komplettera det stöd som andra aktörer ger barn. Innebörden av funktionen ska inte vara att rättsligt företräda barn i enskilda ärenden.

Utredaren ska därför

- analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter,
- vid behov lämna förslag, inklusive författningsförslag, på hur dessa funktioner kan fungera, finansieras och administreras samt vilka kunskaps- och kvalitetskrav som bör ställas upp för funktionerna.

För det fall att utredaren lämnar förslag i den här delen ska det särskilt övervägas hur funktionerna i civilsamhällesorganisationerna ska förhålla sig till och verka gentemot andra aktörer, t.ex. den kommunala socialtjänsten, antidiskrimineringsbyråerna eller andra icke-statliga aktörer samt rättsliga biträden som förordnats för barnet, t.ex. ett målsägandebiträde. Det ska även övervägas vilken roll vårdnadshavaren bör ha i sammanhanget.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska redovisa förslagets samtliga konsekvenser. I denna redovisning ingår att beräkna och beskriva de administrativa, organisatoriska och ekonomiska konsekvenserna av de förslag som läggs fram. Utredaren ska särskilt beräkna och beskriva de ekonomiska konsekvenserna för mål och ärenden som tillhör kategorier som kan antas komma att utgöra en stor del av ärendemängden vid en ratifiering av tilläggsprotokollet, såsom exempelvis hälso- och sjukvårdsärenden och migrationsärenden, och kopplingen till preskriptionstider i dessa ärenden. Utredaren ska i ett särskilt avsnitt redovisa konsekvenserna för barn och för Barnombudsmannen utifrån myndighetens uppgifter enligt lagen (1993:335) om Barnombudsman. Om förslagen innebär kostnadsökningar för staten respektive regioner och kommuner ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras. Om förslagen påverkar den kommunala självstyrelsen, ska de konsekvenser och de särskilda avvägningar som motiverat förslagen särskilt redovisas (se 14 kap. 3 § RF).

Barnrättsperspektivet ska vara en utgångspunkt i arbetet liksom ett ungdomsperspektiv, funktionshinderperspektiv och ett jämställdhetsperspektiv. Utredaren ska ta del av, redovisa och beakta erfarenheter från andra stater, särskilt de nordiska. Eventuella EU-aspekter ska belysas och analyseras.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska ha kontakter med och hämta in åsikter, kunskap och erfarenheter från berörda statliga myndigheter och andra relevanta aktörer, inklusive barnrättsorganisationer och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Att utredaren, så långt det är möjligt, för dialog och lyssnar in barns åsikter och tar del av deras erfarenheter är särskilt angeläget, givet uppdraget. Det är viktigt att barn med olika förutsättningar och erfarenheter kommer till tals. Barns synpunkter och erfarenheter ska beaktas i arbetet.

Uppdraget ska redovisas senast den 28 augusti 2023.

(Socialdepartementet)

General Assembly

Distr.: General
27 January 2012

Sixty-sixth session
Agenda item 64

Resolution adopted by the General Assembly

[on the report of the Third Committee (A/66/457)]

66/138. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure

The General Assembly,

Taking note with appreciation of the adoption by the Human Rights Council, through its resolution 17/18 of 17 June 2011,¹ of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure,

1. *Adopts* the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure as contained in the annex to the present resolution;
2. *Recommends* that the Optional Protocol be opened for signature at a signing ceremony to be held in 2012, and requests the Secretary-General and the United Nations High Commissioner for Human Rights to provide the necessary assistance.

*89th plenary meeting
19 December 2011*

Annex

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure

The States parties to the present Protocol,

Considering that, in accordance with the principles proclaimed in the Charter of the United Nations, the recognition of the inherent dignity and the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Noting that the States parties to the Convention on the Rights of the Child (hereinafter referred to as "the Convention") recognize the rights set forth in it to

¹ See *Official Records of the General Assembly, Sixty-sixth Session, Supplement No. 53 (A/66/53)*, chap. I.

A/RES/66/138

each child within their jurisdiction without discrimination of any kind, irrespective of the child's or his or her parent's or legal guardian's race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national, ethnic or social origin, property, disability, birth or other status,

Reaffirming the universality, indivisibility, interdependence and interrelatedness of all human rights and fundamental freedoms,

Reaffirming also the status of the child as a subject of rights and as a human being with dignity and with evolving capacities,

Recognizing that children's special and dependent status may create real difficulties for them in pursuing remedies for violations of their rights,

Considering that the present Protocol will reinforce and complement national and regional mechanisms allowing children to submit complaints for violations of their rights,

Recognizing that the best interests of the child should be a primary consideration to be respected in pursuing remedies for violations of the rights of the child, and that such remedies should take into account the need for child-sensitive procedures at all levels,

Encouraging States parties to develop appropriate national mechanisms to enable a child whose rights have been violated to have access to effective remedies at the domestic level,

Recalling the important role that national human rights institutions and other relevant specialized institutions, mandated to promote and protect the rights of the child, can play in this regard,

Considering that, in order to reinforce and complement such national mechanisms and to further enhance the implementation of the Convention and, where applicable, the Optional Protocols thereto on the sale of children, child prostitution and child pornography and on the involvement of children in armed conflict, it would be appropriate to enable the Committee on the Rights of the Child (hereinafter referred to as "the Committee") to carry out the functions provided for in the present Protocol,

Have agreed as follows:

Part I

General provisions

Article 1

Competence of the Committee on the Rights of the Child

1. A State party to the present Protocol recognizes the competence of the Committee as provided for by the present Protocol.
2. The Committee shall not exercise its competence regarding a State party to the present Protocol on matters concerning violations of rights set forth in an instrument to which that State is not a party.
3. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State that is not a party to the present Protocol.

Article 2**General principles guiding the functions of the Committee**

In fulfilling the functions conferred on it by the present Protocol, the Committee shall be guided by the principle of the best interests of the child. It shall also have regard for the rights and views of the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Article 3**Rules of procedure**

1. The Committee shall adopt rules of procedure to be followed when exercising the functions conferred on it by the present Protocol. In doing so, it shall have regard, in particular, for article 2 of the present Protocol in order to guarantee child-sensitive procedures.
2. The Committee shall include in its rules of procedure safeguards to prevent the manipulation of the child by those acting on his or her behalf and may decline to examine any communication that it considers not to be in the child's best interests.

Article 4**Protection measures**

1. A State party shall take all appropriate steps to ensure that individuals under its jurisdiction are not subjected to any human rights violation, ill-treatment or intimidation as a consequence of communications or cooperation with the Committee pursuant to the present Protocol.
2. The identity of any individual or group of individuals concerned shall not be revealed publicly without their express consent.

Part II**Communications procedure****Article 5****Individual communications**

1. Communications may be submitted by or on behalf of an individual or group of individuals, within the jurisdiction of a State party, claiming to be victims of a violation by that State party of any of the rights set forth in any of the following instruments to which that State is a party:
 - (a) The Convention;
 - (b) The Optional Protocol to the Convention on the sale of children, child prostitution and child pornography;
 - (c) The Optional Protocol to the Convention on the involvement of children in armed conflict.
2. Where a communication is submitted on behalf of an individual or group of individuals, this shall be with their consent unless the author can justify acting on their behalf without such consent.

A/RES/66/138

Article 6
Interim measures

1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State party concerned for its urgent consideration a request that the State party take such interim measures as may be necessary in exceptional circumstances to avoid possible irreparable damage to the victim or victims of the alleged violations.
2. Where the Committee exercises its discretion under paragraph 1 of the present article, this does not imply a determination on admissibility or on the merits of the communication.

Article 7
Admissibility

The Committee shall consider a communication inadmissible when:

- (a) The communication is anonymous;
- (b) The communication is not in writing;
- (c) The communication constitutes an abuse of the right of submission of such communications or is incompatible with the provisions of the Convention and/or the Optional Protocols thereto;
- (d) The same matter has already been examined by the Committee or has been or is being examined under another procedure of international investigation or settlement;
- (e) All available domestic remedies have not been exhausted. This shall not be the rule where the application of the remedies is unreasonably prolonged or unlikely to bring effective relief;
- (f) The communication is manifestly ill-founded or not sufficiently substantiated;
- (g) The facts that are the subject of the communication occurred prior to the entry into force of the present Protocol for the State party concerned, unless those facts continued after that date;
- (h) The communication is not submitted within one year after the exhaustion of domestic remedies, except in cases where the author can demonstrate that it had not been possible to submit the communication within that time limit.

Article 8
Transmission of the communication

1. Unless the Committee considers a communication inadmissible without reference to the State party concerned, the Committee shall bring any communication submitted to it under the present Protocol confidentially to the attention of the State party concerned as soon as possible.
2. The State party shall submit to the Committee written explanations or statements clarifying the matter and the remedy, if any, that it may have provided. The State party shall submit its response as soon as possible and within six months.

Article 9**Friendly settlement**

1. The Committee shall make available its good offices to the parties concerned with a view to reaching a friendly settlement of the matter on the basis of respect for the obligations set forth in the Convention and/or the Optional Protocols thereto.
2. An agreement on a friendly settlement reached under the auspices of the Committee closes consideration of the communication under the present Protocol.

Article 10**Consideration of communications**

1. The Committee shall consider communications received under the present Protocol as quickly as possible, in the light of all documentation submitted to it, provided that this documentation is transmitted to the parties concerned.
2. The Committee shall hold closed meetings when examining communications received under the present Protocol.
3. Where the Committee has requested interim measures, it shall expedite the consideration of the communication.
4. When examining communications alleging violations of economic, social or cultural rights, the Committee shall consider the reasonableness of the steps taken by the State party in accordance with article 4 of the Convention. In doing so, the Committee shall bear in mind that the State party may adopt a range of possible policy measures for the implementation of the economic, social and cultural rights in the Convention.
5. After examining a communication, the Committee shall, without delay, transmit its views on the communication, together with its recommendations, if any, to the parties concerned.

Article 11**Follow-up**

1. The State party shall give due consideration to the views of the Committee, together with its recommendations, if any, and shall submit to the Committee a written response, including information on any action taken and envisaged in the light of the views and recommendations of the Committee. The State party shall submit its response as soon as possible and within six months.
2. The Committee may invite the State party to submit further information about any measures the State party has taken in response to its views or recommendations or implementation of a friendly settlement agreement, if any, including as deemed appropriate by the Committee, in the State party's subsequent reports under article 44 of the Convention, article 12 of the Optional Protocol to the Convention on the sale of children, child prostitution and child pornography or article 8 of the Optional Protocol to the Convention on the involvement of children in armed conflict, where applicable.

Article 12**Inter-State communications**

1. A State party to the present Protocol may, at any time, declare that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications in which a State party claims that another State party is not

A/RES/66/138

fulfilling its obligations under any of the following instruments to which the State is a party:

- (a) The Convention;
- (b) The Optional Protocol to the Convention on the sale of children, child prostitution and child pornography;
- (c) The Optional Protocol to the Convention on the involvement of children in armed conflict.

2. The Committee shall not receive communications concerning a State party that has not made such a declaration or communications from a State party that has not made such a declaration.

3. The Committee shall make available its good offices to the States parties concerned with a view to a friendly solution of the matter on the basis of the respect for the obligations set forth in the Convention and the Optional Protocols thereto.

4. A declaration under paragraph 1 of the present article shall be deposited by the States parties with the Secretary-General of the United Nations, who shall transmit copies thereof to the other States parties. A declaration may be withdrawn at any time by notification to the Secretary-General. Such a withdrawal shall not prejudice the consideration of any matter that is the subject of a communication already transmitted under the present article; no further communications by any State party shall be received under the present article after the notification of withdrawal of the declaration has been received by the Secretary-General, unless the State party concerned has made a new declaration.

Part III **Inquiry procedure**

Article 13 **Inquiry procedure for grave or systematic violations**

1. If the Committee receives reliable information indicating grave or systematic violations by a State party of rights set forth in the Convention or in the Optional Protocols thereto on the sale of children, child prostitution and child pornography or on the involvement of children in armed conflict, the Committee shall invite the State party to cooperate in the examination of the information and, to this end, to submit observations without delay with regard to the information concerned.

2. Taking into account any observations that may have been submitted by the State party concerned, as well as any other reliable information available to it, the Committee may designate one or more of its members to conduct an inquiry and to report urgently to the Committee. Where warranted and with the consent of the State party, the inquiry may include a visit to its territory.

3. Such an inquiry shall be conducted confidentially, and the cooperation of the State party shall be sought at all stages of the proceedings.

4. After examining the findings of such an inquiry, the Committee shall transmit without delay these findings to the State party concerned, together with any comments and recommendations.

5. The State party concerned shall, as soon as possible and within six months of receiving the findings, comments and recommendations transmitted by the Committee, submit its observations to the Committee.

6. After such proceedings have been completed with regard to an inquiry made in accordance with paragraph 2 of the present article, the Committee may, after consultation with the State party concerned, decide to include a summary account of the results of the proceedings in its report provided for in article 16 of the present Protocol.

7. Each State party may, at the time of signature or ratification of the present Protocol or accession thereto, declare that it does not recognize the competence of the Committee provided for in the present article in respect of the rights set forth in some or all of the instruments listed in paragraph 1.

8. Any State party having made a declaration in accordance with paragraph 7 of the present article may, at any time, withdraw this declaration by notification to the Secretary-General of the United Nations.

Article 14

Follow-up to the inquiry procedure

1. The Committee may, if necessary, after the end of the period of six months referred to in article 13, paragraph 5, invite the State party concerned to inform it of the measures taken and envisaged in response to an inquiry conducted under article 13 of the present Protocol.

2. The Committee may invite the State party to submit further information about any measures that the State party has taken in response to an inquiry conducted under article 13, including as deemed appropriate by the Committee, in the State party's subsequent reports under article 44 of the Convention, article 12 of the Optional Protocol to the Convention on the sale of children, child prostitution and child pornography or article 8 of the Optional Protocol to the Convention on the involvement of children in armed conflict, where applicable.

Part IV

Final provisions

Article 15

International assistance and cooperation

1. The Committee may transmit, with the consent of the State party concerned, to United Nations specialized agencies, funds and programmes and other competent bodies its views or recommendations concerning communications and inquiries that indicate a need for technical advice or assistance, together with the State party's observations and suggestions, if any, on these views or recommendations.

2. The Committee may also bring to the attention of such bodies, with the consent of the State party concerned, any matter arising out of communications considered under the present Protocol that may assist them in deciding, each within its field of competence, on the advisability of international measures likely to contribute to assisting States parties in achieving progress in the implementation of the rights recognized in the Convention and/or the Optional Protocols thereto.

Article 16

Report to the General Assembly

The Committee shall include in its report submitted every two years to the General Assembly in accordance with article 44, paragraph 5, of the Convention a summary of its activities under the present Protocol.

Article 17**Dissemination of and information on the Optional Protocol**

Each State party undertakes to make widely known and to disseminate the present Protocol and to facilitate access to information about the views and recommendations of the Committee, in particular with regard to matters involving the State party, by appropriate and active means and in accessible formats to adults and children alike, including those with disabilities.

Article 18**Signature, ratification and accession**

1. The present Protocol is open for signature to any State that has signed, ratified or acceded to the Convention or either of the first two Optional Protocols thereto.
2. The present Protocol is subject to ratification by any State that has ratified or acceded to the Convention or either of the first two Optional Protocols thereto. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.
3. The present Protocol shall be open to accession by any State that has ratified or acceded to the Convention or either of the first two Optional Protocols thereto.
4. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General.

Article 19**Entry into force**

1. The present Protocol shall enter into force three months after the deposit of the tenth instrument of ratification or accession.
2. For each State ratifying the present Protocol or acceding to it after the deposit of the tenth instrument of ratification or instrument of accession, the present Protocol shall enter into force three months after the date of the deposit of its own instrument of ratification or accession.

Article 20**Violations occurring after the entry into force**

1. The Committee shall have competence solely in respect of violations by the State party of any of the rights set forth in the Convention and/or the first two Optional Protocols thereto occurring after the entry into force of the present Protocol.
2. If a State becomes a party to the present Protocol after its entry into force, the obligations of that State vis-à-vis the Committee shall relate only to violations of the rights set forth in the Convention and/or the first two Optional Protocols thereto occurring after the entry into force of the present Protocol for the State concerned.

Article 21**Amendments**

1. Any State party may propose an amendment to the present Protocol and submit it to the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall communicate any proposed amendments to States parties with a request to be notified whether they favour a meeting of States parties for the purpose of

considering and deciding upon the proposals. In the event that, within four months of the date of such communication, at least one third of the States parties favour such a meeting, the Secretary-General shall convene the meeting under the auspices of the United Nations. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States parties present and voting shall be submitted by the Secretary-General to the General Assembly for approval and, thereafter, to all States parties for acceptance.

2. An amendment adopted and approved in accordance with paragraph 1 of the present article shall enter into force on the thirtieth day after the number of instruments of acceptance deposited reaches two thirds of the number of States parties at the date of adoption of the amendment. Thereafter, the amendment shall enter into force for any State party on the thirtieth day following the deposit of its own instrument of acceptance. An amendment shall be binding only on those States parties that have accepted it.

Article 22 Denunciation

1. Any State party may denounce the present Protocol at any time by written notification to the Secretary-General of the United Nations. The denunciation shall take effect one year after the date of receipt of the notification by the Secretary-General.

2. Denunciation shall be without prejudice to the continued application of the provisions of the present Protocol to any communication submitted under articles 5 or 12 or any inquiry initiated under article 13 before the effective date of denunciation.

Article 23 Depositary and notification by the Secretary-General

1. The Secretary-General of the United Nations shall be the depositary of the present Protocol.

2. The Secretary-General shall inform all States of:

(a) Signatures, ratifications and accessions under the present Protocol;

(b) The date of entry into force of the present Protocol and of any amendment thereto under article 21;

(c) Any denunciation under article 22 of the present Protocol.

Article 24 Languages

1. The present Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the United Nations.

2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of the present Protocol to all States.

Generalförsamlingen

Distr.: allmän
den 27 januari

Sextiosjätte sessionen
Punkt 64 på dagordningen

Resolution antagen av generalförsamlingen

[*efter tredje utskottets rapport (A/66/457)*]

66/138. Fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande

Generalförsamlingen,

som med uppskattning noterar att rådet för mänskliga rättigheter, genom sin resolution 17/18 av den 17 juni 2011¹, har antagit det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande,

1. *antar* det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande som finns i bilagan till denna resolution,

2. *rekommenderar* att det fakultativa protokollet öppnas för undertecknande vid en undertecknandeceremoni som hålls under 2012, och ber generalsekreteraren och högkommissarien för mänskliga rättigheter att bistå med det stöd som behövs.

*89:e plenarsammanträdet
den 19 december 2011*

Bilaga

Fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande

De stater som är parter i detta protokoll;

som anser att, i enlighet med de principer som proklamerats i Förenta nationernas stadga, erkännandet av den inneboende värdigheten hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och obestridda rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

som noterar att de stater som är parter i konventionen om barnets rättigheter (nedan kallad *konventionen*) erkänner de rättigheter som

¹ Se generalförsamlingens officiella register, sextiosjätte sessionen, tillägg nr 53 (A/66/53), kap. I.

A/RES/66/138

anges i konventionen för varje barn inom deras jurisdiktion utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt,

som bekräftar att alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter är universella, odelbara och inbördes beroende av och relaterade till varandra,

som även bekräftar barnets ställning som bärare av rättigheter och som människa med värdighet och förmågor som utvecklas,

som erkänner att barns särskilda ställning och beroendeställning kan skapa verkliga svårigheter för dem att söka upprättelse för kränkningar av deras rättigheter,

som anser att detta protokoll kommer att förstärka och komplettera nationella och regionala mekanismer och ge barn möjlighet att framställa klagomål när deras rättigheter har kränkts,

som erkänner att när upprättelse söks för kränkningar av barnets rättigheter, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa och behovet av barnvänliga förfaranden beaktas på alla nivåer,

som uppmanar konventionsstaterna att utveckla lämpliga nationella mekanismer som ger barn, vars rättigheter har kränkts, tillgång till effektiva rättsmedel i sitt hemland.

som erinrar om att nationella människorättsinstitutioner och andra relevanta specialiserade institutioner med uppdrag att främja och skydda barnets rättigheter kan spela en viktig roll i detta avseende,

som anser att det, för att förstärka och komplettera sådana nationella mekanismer och för att ytterligare förbättra genomförandet av konventionen och, i tillämpliga fall, dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi och om indragning av barn i väpnade konflikter, vore lämpligt att ge Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter (nedan kallad *kommittén*) möjlighet att utföra de uppgifter som föreskrivs i detta protokoll,

har kommit överens om följande:

Del I

Allmänna bestämmelser

Artikel 1

Behörigheten för kommittén

1. En stat som är part i detta protokoll tillerkänner kommittén behörighet i enlighet med vad som anges i detta protokoll.
2. Kommittén ska inte nyttja sin behörighet i förhållande till en konventionsstat i frågor som rör kränkningar av rättigheter som anges i ett instrument som den staten inte är part av.
3. Kommittén ska inte ta emot klagomål som avser en stat som inte är part av detta protokoll.

Artikel 2**Allmänna principer för kommitténs verksamhet**

När kommittén utför sina uppgifter enligt detta protokoll ska den vägledas av principen om barnets bästa. Den ska även beakta barnets rättigheter och åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Artikel 3**Arbetsordning**

1. Kommittén ska anta en arbetsordning som den ska följa när den utför sina uppgifter enligt detta protokoll. Den ska då särskilt beakta artikel 2 i detta protokoll för att garantera barnvänliga förfaranden.
2. Kommittén ska i sin arbetsordning införa skyddsmekanismer för att förhindra att barnet manipuleras av personer som företräder barnet och kan välja att inte pröva klagomål som den inte anser vara förenliga med barnets bästa.

Artikel 4**Skyddsåtgärder**

1. En konventionsstat ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att personer som lyder under dess jurisdiktion inte utsätts för kränkningar av mänskliga rättigheter, behandlas illa eller utsätts för repressalier till följd av att de har anfört klagomål eller samarbetat med kommittén enligt detta protokoll.
2. Berörda personers eller grupper identitet ska inte offentliggöras utan deras uttryckliga samtycke.

Del II**Klagomålsförfarande****Artikel 5****Enskilda klagomål**

1. Klagomål får framställas av eller för enskilda personer eller grupper av enskilda personer som lyder under en konventionsstats jurisdiktion och som hävdar att konventionsstaten kränkt någon av rättigheterna som fastställs i något av följande instrument som den staten är part av:
 - a) Konventionen.
 - b) Det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.
 - c) Det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter.
2. Om ett klagomål framställs för en enskild person eller en grupp av enskilda personer ska detta ske med deras samtycke, såvida inte den som framställer klagomålet kan rättfärdiga att den agerat för deras räkning utan sådant samtycke.

A/RES/66/138

Artikel 6
Interimistiska åtgärder

1. När som helst efter det att kommittén mottagit ett klagomål men innan den tagit ställning i sakfrågan, får kommittén, till den berörda konventionsstaten, rikta en begäran om att skyndsamt överväga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att förhindra att den eller de personer som utsatts för de påstådda kränkningarna drabbas av en möjlig irreparabel skada.
2. Kommitténs utövande av det handlingsutrymme som anges i punkt 1 i denna artikel innebär inte något ställningstagande i frågan om klagomålet ska prövas eller i sakfrågan.

Artikel 7
Villkor för prövning

Kommittén ska inte ta upp ett klagomål till prövning när

- a) klagomålet är anonymt,
- b) klagomålet inte är skriftligt,
- c) klagomålet utgör ett missbruk av rätten att framställa sådana klagomål eller är oförenligt med bestämmelserna i konventionen och/eller dess fakultativa protokoll,
- d) samma fråga redan har prövats av kommittén eller har prövats eller är under prövning inom ramen för ett annat internationellt utrednings- eller tvistlösningsförfarande,
- e) alla nationella rättsmedel inte har uttömts; detta gäller inte när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse,
- f) klagomålet är uppenbart ogrundat eller inte tillräckligt styrkt,
- g) de omständigheter som klagomålet avser har inträffat innan detta protokoll trädde i kraft för den berörda konventionsstaten, om inte dessa omständigheter har fortsatt att föreligga efter den dagen,
- h) klagomålet inte framställs inom ett år efter det att alla nationella rättsmedel har uttömts, om inte den som framställt klagomålet kan visa att klagomålet inte hade kunnat framställas inom den tidsgränsen.

Artikel 8
Underrättelse om klagomål

1. Om inte kommittén utan att underrätta den berörda staten konstaterar att klagomålet ska avvisas, ska kommittén så snart som möjligt och konfidentiellt underrätta den berörda konventionsstaten om alla klagomål som den har mottagit enligt detta protokoll.
2. Konventionsstaten ska till kommittén överlämna skriftliga förklaringar eller uttalanden som klargör saken och uppgift om eventuella rättsmedel som den har erbjudit. Konventionsstaten ska avge sitt svar så snart som möjligt inom sex månader.

Artikel 9**Uppgörelse i godo**

1. Kommittén ska erbjuda berörda parter sitt bistånd för att försöka nå en uppgörelse i godo, som grundar sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och/eller dess fakultativa protokoll.
2. En uppgörelse i godo som nåts med bistånd av kommittén avslutar behandlingen av klagomålet enligt detta protokoll.

Artikel 10**Behandling av klagomål**

1. Kommittén ska, så snart som möjligt, behandla de klagomål som den mottar inom ramen för detta protokoll, baserat på all dokumentation som den mottagit, förutsatt att denna dokumentation översänds till berörda parter.
2. Kommittén ska sammanträda inom stängda dörrar när den prövar klagomål som den mottar inom ramen för detta protokoll.
3. Om kommittén har begärt interimistiska åtgärder ska behandlingen av klagomålet påskyndas.
4. När kommittén prövar klagomål om påstådda kränkningar av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska kommittén bedöma rimligheten i de åtgärder som konventionsstaten har vidtagit i enlighet med artikel 4 i konventionen. Kommittén ska då beakta att konventionsstaten kan vidta en rad möjliga politiska åtgärder för att genomföra de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna i konventionen.
5. När kommittén har prövat ett klagomål ska den utan dröjsmål avge sitt utlåtande om klagomålet och eventuella rekommendationer till berörda parter.

Artikel 11**Uppföljning**

1. Konventionsstaten ska beakta kommitténs utlåtanden och eventuella rekommendationer och ska till kommittén avge ett skriftligt svar, inklusive information om eventuella åtgärder som vidtagits och som kommer att vidtas mot bakgrund av kommitténs utlåtanden och rekommendationer. Konventionsstaten ska avge sitt svar så snart som möjligt inom sex månader.
2. Kommittén får be konventionsstaten att lämna ytterligare upplysningar om de eventuella åtgärder som den har vidtagit med anledning av kommitténs utlåtanden eller rekommendationer eller genomförandet av en eventuell uppgörelse i godo, bland annat, om kommittén anser det vara lämpligt, i konventionsstatens kommande rapporter enligt artikel 44 i konventionen, artikel 12 i det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi eller artikel 8 i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter i tillämpliga fall.

Artikel 12**Mellanstatliga klagomål**

1. En stat som är part i detta protokoll får när som helst avge en förklaring i vilken den tillerkänner kommittén behörighet att ta emot och behandla klagomål där en konventionsstat påstår att en annan konventionsstat inte fullgör sina skyldigheter enligt

A/RES/66/138

något av följande instrument som staten är part i:

- a) Konventionen.
 - b) Det fakultativa protokollet till konventionen om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.
 - c) Det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter.
2. Kommittén ska inte ta emot klagomål angående en konventionsstat som inte har avgett en sådan förklaring eller klagomål från en konventionsstat som inte har avgett en sådan förklaring.
 3. Kommittén ska erbjuda berörda konventionsstater sitt bistånd för att försöka nå en uppgörelse i godo som grundar sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och dess fakultativa protokoll.
 4. En förklaring enligt punkt 1 i denna artikel ska deponeras av konventionsstaten hos Förenta nationernas generalsekreterare, som ska översända kopior av denna till övriga konventionsstater. En förklaring får när som helst återtas genom ett meddelande till generalsekreteraren. Ett sådant återtagande ska inte påverka behandlingen av ärenden i vilka klagomål redan har framställts enligt denna artikel; inga ytterligare klagomål från någon konventionsstat ska mottas enligt denna artikel sedan generalsekreteraren mottagit meddelandet om att förklaringen återtas, såvida inte den berörda konventionsstaten har avgett en ny förklaring.

Del III

Utredningsförfarande

Artikel 13

Utredningsförfarande vid allvarliga eller systematiska kränkningar

1. Om kommittén mottar tillförlitliga uppgifter som indikerar att en konventionsstat begått allvarliga eller systematiska kränkningar av de rättigheter som anges i konventionen eller dess fakultativa protokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi eller om indragning av barn i väpnade konflikter ska kommittén erbjuda konventionsstaten att samarbeta vid granskningen av uppgifterna och, i detta syfte, utan dröjsmål framföra sina synpunkter om de berörda uppgifterna.
2. Med beaktande av eventuella synpunkter som den berörda konventionsstaten framfört, samt eventuella andra tillförlitliga uppgifter som den har tillgång till, får kommittén utse en eller flera av sina ledamöter att genomföra en utredning och snarast rapportera till kommittén. I motiverade fall kan utredningen, med konventionsstatens samtycke, omfatta ett besök på dess territorium.
3. En sådan utredning ska genomföras konfidentiellt och i samarbete med konventionsstaten i alla skeden av förfarandet.
4. Efter att ha granskat resultatet av en sådan utredning ska kommittén utan dröjsmål överlämna resultatet av denna till den berörda konventionsstaten tillsammans med eventuella kommentarer och rekommendationer.
5. Den berörda konventionsstaten ska så snart som möjligt inom sex månader från det att den mottagit de resultat, kommentarer och rekommendationer som kommittén översänt, lägga fram sina synpunkter för kommittén.

6. När ett sådant förfarande har avslutats avseende en utredning som genomförts enligt punkt 2 i denna artikel får kommittén, efter samråd med den berörda konventionsstaten besluta att inkludera en sammanfattande redogörelse av resultatet av förfarandena i den rapport som anges i artikel 16 i detta protokoll.
7. Varje konventionsstat får vid undertecknandet, ratificeringen eller anslutningen till detta protokoll förklara att den inte tillerkänner kommittén den behörighet som anges i denna artikel avseende de rättigheter som fastställs i några eller alla av de instrument som anges i punkt 1.
8. En konventionsstat som har avgett en förklaring enligt punkt 7 i denna artikel får när som helst återta sin förklaring genom meddelande till Förenta nationernas generalsekreterare.

Artikel 14 **Uppföljning av utredningsförfarandet**

1. Kommittén får vid behov efter utgången av den sexmånadersperiod som avses i artikel 13.5 uppmana den berörda konventionsstaten att informera den om de åtgärder som vidtagits och som kommer att vidtas med anledning av den utredning som genomförts enligt artikel 13 i detta protokoll.
2. Kommittén får be konventionsstaten att lämna ytterligare upplysningar om de eventuella åtgärder som den har vidtagit med anledning av en utredning som genomförts enligt artikel 13, inklusive, om kommittén anser det vara lämpligt, i konventionsstatens kommande rapporter enligt artikel 44 i konventionen, artikel 12 i det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi eller artikel 8 i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter i tillämpliga fall.

Del IV **Slutbestämmelser**

Artikel 15 **Internationellt bistånd och samarbete**

1. Kommittén kan, med den berörda konventionsstatens samtycke, till Förenta nationernas fackorgan, fonder och program samt andra behöriga organ överlämna sina utlåtanden eller rekommendationer om klagomål och utredningar som visar på ett behov av teknisk rådgivning eller tekniskt bistånd, tillsammans med konventionsstatens eventuella iakttagelser och förslag om dessa utlåtanden eller rekommendationer.
2. Kommittén kan också, med den berörda konventionsstatens samtycke, göra dessa organ uppmärksamma på frågor som följer av de klagomål som behandlas enligt detta protokoll som kan hjälpa dem att inom sina respektive ansvarsområden besluta om lämpligheten med internationella åtgärder som väntas bidra till att bistå konventionsstaterna att göra framsteg i genomförandet av de rättigheter som erkänns i konventionen och/eller dess fakultativa protokoll.

Artikel 16 **Rapport till generalförsamlingen**

Kommittén ska i den rapport som den vartannat år lägger fram för generalförsamlingen i enlighet med artikel 44.5 i konventionen inkludera en sammanfattning av verksamheten enligt detta protokoll.

Artikel 17
Spridning av och information om det fakultativa protokollet

Varje konventionsstat åtar sig att sprida och göra detta protokoll allmänt känt samt att underlätta tillgången till information om kommitténs utlåtanden och rekommendationer, särskilt i frågor som rör konventionsstaten, genom lämpliga och aktiva åtgärder och i tillgänglig form för såväl vuxna som barn, inklusive personer med funktionsnedsättning.

Artikel 18
Undertecknande, ratificering och anslutning

1. Detta protokoll är öppet för undertecknande för alla stater som har undertecknat, ratificerat eller anslutit sig till konventionen eller något av dess två första fakultativa protokoll.
2. Detta protokoll är öppet för ratificering av de stater som har ratificerat eller anslutit sig till konventionen eller något av dess två första fakultativa protokoll. Ratifikationsinstrumenten ska deponeras hos Förenta nationernas generalsekreterare.
3. Alla stater som har ratificerat eller anslutit sig till konventionen eller något av dess två första fakultativa protokoll kan ansluta sig till detta protokoll.
4. Anslutningen ska verkställas genom att deponera anslutningsinstrumentet hos generalsekreteraren.

Artikel 19
Ikraftträdande

1. Detta protokoll ska träda i kraft tre månader efter det att det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats.
2. För varje stat som ratificerar detta protokoll eller ansluter sig till det efter det att det tionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet deponerats, ska detta protokoll träda i kraft tre månader efter den dag då statens eget ratifikations- eller anslutningsinstrument deponerats.

Artikel 20
Kränkningar som inträffar efter ikraftträdandet

1. Kommittén ska enbart ha behörighet att behandla konventionsstatens kränkningar av rättigheter enligt konventionen och/eller dess två första fakultativa protokoll som inträffar efter det att detta protokoll har trätt i kraft.
2. Om en stat blir part i detta protokoll efter det att protokollet har trätt i kraft ska den statens skyldigheter gentemot kommittén enbart omfatta kränkningar av rättigheter enligt konventionen och/eller dess två första fakultativa protokoll som inträffar efter det att detta protokoll har trätt i kraft för den berörda staten.

Artikel 21
Ändringar

1. En konventionsstat kan föreslå en ändring av detta protokoll och lägga fram det för Förenta nationernas generalsekreterare. Generalsekreteraren ska underrätta konventionsstaterna om alla ändringsförslag med en begäran om att bli underrättad om huruvida de förordar ett möte med konventionsstaterna för att behandla och besluta

om förslagen. Om minst en tredjedel av konventionsstaterna inom fyra månader från en sådan underrättelse tillstyrker ett sådant möte, ska generalsekreteraren sammankalla mötet under ledning av Förenta nationerna. Ändringsförslag som antagits med två tredjedels majoritet av de närvarande och röstande konventionsstaterna ska generalsekreteraren överlämna till generalförsamlingen för godkännande och därefter till alla konventionsstater för antagande.

2. En ändring som antagits och godkänts enligt punkt 1 i denna artikel ska träda i kraft på den trettonde dagen efter det att antalet deponerade godtagandeinstrument uppgår till två tredjedelar av antalet konventionsstater den dag då ändringsförslaget antogs. Därefter ska ändringen träda i kraft för en konventionsstat den trettonde dagen efter det att den har deponerat sitt godtagandeinstrument. En ändring ska endast vara bindande för de konventionsstater som har godtagit den.

Artikel 22

Uppsägning

1. En konventionsstat kan när som helst säga upp detta protokoll genom skriftlig notifikation till Förenta nationernas generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft ett år efter den dag då notifikationen mottogs av generalsekreteraren.
2. Uppsägningen ska inte påverka den fortsatta tillämpningen av bestämmelserna i detta protokoll på klagomål som framställts enligt artiklarna 5 eller 12 eller utredningar som inlett enligt artikel 13 innan uppsägningen har fått verkan.

Artikel 23

Depositarie och generalsekreterarens meddelanden

1. Förenta nationernas generalsekreterare ska vara depositarie för detta protokoll.
2. Generalsekreteraren ska informera alla stater om följande:
 - a) Undertecknanden, ratificeringar och anslutningar enligt detta protokoll.
 - b) Den dag då detta protokoll och eventuella ändringar av detta enligt artikel 21 träder i kraft.
 - c) Uppsägningar enligt artikel 22 i detta protokoll.

Artikel 24

Språk

1. Detta protokoll, vars arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter är lika giltiga, ska deponeras i Förenta nationernas arkiv.
2. Förenta nationernas generalsekreterare ska översända vidimerade kopior av detta protokoll till alla stater.

United Nations

CRC/C/158*

**Convention on the
Rights of the Child**Distr.: General
4 November 2021

Original: English

Committee on the Rights of the Child**Rules of procedure under the Optional Protocol to
the Convention on the Rights of the Child on a
communications procedure****

* Reissued for technical reasons on 16 November 2021.

** Adopted by the Committee at its sixty-second session, held from 14 January to 1 February 2013 (CRC/C/62/3). The present document, containing amendments and additions, was adopted by the Committee at its eighty-eighth session (6–24 September 2021).

GE.21-16032(E)

Please recycle The recycling symbol, consisting of three chasing arrows forming a triangle.

CRC/C/158

Contents

	<i>Page</i>
Part one	
General provisions	
I. General principles guiding the functioning of the Committee	4
Rule	
1. General principles	4
2. Principle of expeditiousness	4
3. Privacy	4
4. Protection measures	4
II. Methods of work	4
Rule	
5. Record of activities under the Optional Protocol	4
6. Working groups and rapporteurs	5
7. Interim measures	5
8. Inability of a member to take part in the procedure	5
9. Withdrawal of a member	6
10. Consultation of experts	6
11. Budget	6
Part two	
Procedures for the consideration of individual communications received under the Optional Protocol on a communications procedure	
12. Authors of communications	6
13. Submission of communications	6
14. Principle of information	7
15. Request for clarification or additional information	7
16. Transmission of communications to the Committee	8
17. Order of communications	8
18. Procedures with regard to communications received	8
19. Oral hearing	9
20. Admissibility of communications	10
21. Inadmissible communications	10
22. Communications declared admissible prior to the submission of the State party's observations on merits	10
23. Examination of communications on their merits	10
24. Individual opinions	11
25. Friendly settlement	11
26. Discontinuation of communications	11
27. Committee's decisions on admissibility and pursuant to a friendly settlement and its Views on the merits	12
28. Follow-up to Views of the Committee and friendly settlement agreements	12

2

29. Confidentiality of communications.....	13
Part three	
Proceedings under the inquiry procedure of the Optional Protocol.....	
30. Applicability	13
31. Transmission of information to the Committee	14
32. Summary of information.....	14
33. Confidentiality	14
34. Preliminary consideration of the information by the Committee.....	14
35. Examination of information.....	14
36. Establishment of an inquiry	15
37. Cooperation of the State party concerned.....	15
38. Visits.....	15
39. Hearings.....	16
40. Assistance during an inquiry.....	16
41. Transmission of findings, comments or recommendations.....	16
42. Follow-up action	16
Part four	
Proceedings under the inter-State communications procedure of the Optional Protocol	
43. Transmission of inter-State communications to the Committee	17
44. Information to the members of the Committee	17
45. Requirement for the consideration of inter-State communications.....	17
46. Meetings	17
47. Good offices	17
48. Request for information	18
49. Report of the Committee.....	18

Part one

General provisions

The general provisions apply to all procedures, be they individual communications, the inquiry procedure, or inter-State communications.

I. General principles guiding the functioning of the Committee

Rule 1

General principles

1. In fulfilling all functions conferred on it by the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, the Committee shall be guided by the principle of the best interests of the child. It shall also have regard for the rights and views of the child or children concerned, with her/his/their views being given due weight in accordance with her/his/their age and maturity.

2. In doing so, the Committee shall take all appropriate measures to ensure that the child or children is/are not subject to improper pressure or inducement by those acting on her/his/their behalf.

Rule 2

Principle of expeditiousness

For any action undertaken under the Optional Protocol and at any stage of the procedure, the Committee shall handle communications expeditiously and avoid unnecessary delays. It shall also encourage the parties to avoid unnecessary delays.

Rule 3

Privacy

The identity of any individual or groups of individuals concerned by any action undertaken under the Optional Protocol shall not be revealed publicly without her/his/their express consent.

Rule 4

Protection measures

When the Committee receives reliable information that a State party has not complied with its obligations under article 4 (1) of the Optional Protocol to take all appropriate measures to ensure that individuals under its jurisdiction are not subjected to any human rights violations, ill-treatment or intimidation as a consequence of communications or cooperation with the Committee, it may request the State party to adopt and take all appropriate measures urgently to stop the breach reported and submit written explanations and clarifications thereon to the Committee. Compliance with this request shall be monitored. The Committee may also issue public statements in this regard and take such action as may be appropriate.

II. Methods of work

Rule 5

Record of activities under the Optional Protocol

The Secretary-General shall maintain a permanent record of all individual communications, information indicating grave or systematic violations by a State party and inter-State communications brought to the attention of the Committee and shall make all the information available to any member of the Committee upon her/his request in the language of submission.

Rule 6**Working groups and rapporteurs**

1. The Committee may establish working groups and may designate rapporteurs to make recommendations to the Committee and to assist it in any manner in which the Committee may decide.
2. The rules of procedure of the Committee shall apply, as appropriate, to the meetings of the working groups established under the present rule and to the activities of the designated rapporteurs.

Rule 7**Interim measures**

1. At any time during the procedure and before the Committee reaches a determination on the merits of an individual or inter-State communication or on the findings of an inquiry, it may transmit to the State party concerned for its urgent consideration a request that the State party take such interim measures as may be necessary in exceptional circumstances to avoid possible irreparable damage to the victim(s) of the alleged violations.
2. The Committee may designate a rapporteur or working group who may, on behalf of the Committee, request the State party concerned to take such interim measures as the rapporteur or working group considers necessary to avoid possible irreparable damage to the victim(s) of the alleged violation. The rapporteur or working group shall thereafter and as soon as possible inform the Committee of the action taken in this regard.
3. Where the Committee requests interim measures under paragraph 1 of the present rule, the request shall state that this does not imply a determination on the admissibility or on the merits of the individual or inter-State communication, or on the findings of the inquiry procedure.
4. The Committee, a rapporteur or working Group shall monitor compliance with the request for interim measures and may request the State party to adopt and take all appropriate measures to comply with that request. The Committee, a rapporteur or working group may also issue public statements in this regard.
5. The State party concerned may present arguments at any stage of the proceedings if it considers that the request for interim measures should be lifted or is no longer justified.
6. The Committee, a rapporteur or working group may withdraw a request for interim measures at any stage of the proceedings on the basis of information received from the parties concerned in the individual communication, inquiry or inter-State communication procedure.
7. Where the Committee, a rapporteur or working group has requested interim measures, the Committee shall expedite the consideration of the individual or inter-State communication or the inquiry.

Rule 8**Inability of a member to take part in the procedure**

1. A member of the Committee shall not participate in, be present during or influence in any way the procedure if:
 - (a) The member is a national of the State against which the case is directed;
 - (b) The member has a personal or professional interest in the case, or if any other real or perceived conflict of interest is present;
 - (c) The member has participated, in any capacity, in the making and adoption of any decision on the communication other than under the procedures applicable to the Optional Protocol, the Convention or the substantive Optional Protocols thereto.
2. Any question that may arise under paragraph 1 of the present rule shall be decided by the Committee without the participation of the member concerned.

Rule 9
Withdrawal of a member

If, for any reason, a member considers that she or he should not take part or continue to take part in the examination of a communication, the member shall withdraw and shall inform the Chairperson of her/his decision to do so.

Rule 10
Consultation of experts

1. Where needed, the Committee may consult with independent experts, at its own initiative.
2. The Committee may also consult with independent experts at the request of any of the parties. If an expert is recommended by one of the parties, the other party will have the opportunity to propose an additional or alternative expert. The Committee will take the final decision on which expert it wishes to consult.

Rule 11
Budget

The Secretary-General will provide the necessary financial resources for the Committee's activities under the Optional Protocol.

Part two
Procedures for the consideration of individual communications received under the Optional Protocol on a communications procedure**Rule 12**
Authors of communications

In the present rules, the author(s) of an individual communication means the person(s) who is/are submitting the individual communication, whether she/he/they is/are the alleged victim(s) or not. The fact that the alleged victim(s) is/are represented does not mean that she/he/they cannot correspond with the Committee directly.

Rule 13
Submission of communications

1. Communications may be submitted by an individual or group of individuals, within the jurisdiction of a State party, claiming to be victim(s) of a violation of the provisions of the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto by that State party, regardless of whether their legal capacity is recognized in the State party against which the communication is directed.
2. Communications may also be submitted by designated representatives or others acting on behalf of the alleged victims with their express consent. Where there is a concern that representation, despite the victim's(s') consent, may be a result of improper pressure or inducement, the Committee may instruct the Secretary-General to request additional information or documents, including from third-party sources in accordance with rule 23, paragraph 1, of the present rules, that show that the submission of a communication on the alleged victim's(s') behalf is not a result of improper pressure or inducement and is in the best interests of the child. Any such request shall remain confidential and does not in any way imply that such third parties become a party to the proceedings.
3. Notwithstanding paragraph 2 of the present rule, communications may be submitted on behalf of the alleged victim(s) without such express consent, provided that the author(s) can justify her/his/their action and the Committee deems it to be in the best interests of the child. If possible, the alleged victim(s) on whose behalf the communication is presented may be informed of the communication and her/his/their views shall be given due weight in accordance with her/his/their age and maturity.

Rule 14**Principle of information**

1. The Committee, through the Secretary-General, shall provide prompt and adequate information to authors on the timing and progress of the proceedings and on the decision regarding their cases, as necessary. The information will be provided in an appropriate and accessible format for adults and children alike, adapted, to the extent possible, to the age and maturity of the authors.
2. Any request from the Committee for further clarification and information, throughout the proceedings, shall be made in a format appropriate and accessible to adults and children alike, to the extent possible, in view of the age and maturity of the child or children concerned, even if the latter is/are represented by an adult.

Rule 15**Request for clarification or additional information**

1. The Secretary-General may request where necessary clarification from the author(s) and/or alleged victim(s) of a communication, including:
 - (a) The name, address, date of birth of the author(s) and alleged victim(s) and verification of the identities of the author(s) and alleged victim(s);
 - (b) A confirmation of representation for the author(s) if the author(s) submit(s) the communication on behalf of the alleged victim(s);
 - (c) Information on how the action or inaction of a State party has had an adverse effect on the child or children;
 - (d) Whether the communication is in the child's best interests;
 - (e) Whether the author(s) and/or alleged victim(s) wish her/his/their identity/identities to be revealed in the Committee's final decision pursuant to article 4 (2) of the Optional Protocol;
 - (f) The name of the State party against which the communication is directed;
 - (g) The object of the communication;
 - (h) The facts of the claim;
 - (i) Steps taken to exhaust all available domestic remedies or information on why the author(s) consider the domestic remedies unreasonably prolonged or not likely to bring effective relief;
 - (j) The extent to which the same matter has been or is being examined under another procedure of international investigation or settlement;
 - (k) The provision(s) of the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto alleged to have been violated.
2. When requesting clarification or additional information, the Secretary-General shall, in an appropriate and accessible format, indicate a reasonable time limit within which such information should be submitted. Such time limit may be extended in appropriate circumstances.
3. The Committee may adopt an appropriate and accessible format, adapted, to the extent possible, to the age and maturity of the child, to facilitate requests for clarification or additional information from the author(s) and/or alleged victim(s) of a communication. When choosing the format, the Committee will have regard to the principles of articles 2 and 3 of the Optional Protocol, in particular to prevent improper pressure or inducement of the child. It may also include a set of specific questions on whether the communication is in the child's best interests.

Rule 16**Transmission of communications to the Committee**

1. The Secretary-General shall bring to the attention of the Committee, in accordance with the present rules, communications that are, or appear to be, submitted for consideration by the Committee under article 5 of the Optional Protocol.
2. The Secretary-General may request clarification from the author(s) of a communication as to whether the communication is meant to be addressed to the Committee for consideration under article 5 of the Optional Protocol. Where there is doubt as to the wish of the author(s), the Secretary-General will bring the communication to the attention of the Committee.
3. No communication shall be received by the Committee if:
 - (a) It concerns a State that is not party to the Optional Protocol;
 - (b) In accordance with article 1 (2) of the Optional Protocol, it concerns violations of rights set forth in an instrument to which the State is not a party;
 - (c) It is anonymous;
 - (d) It is not in writing. This is without prejudice to non-written materials that could be provided to supplement the written submissions;
 - (e) It constitutes an abuse of the right of submission of such communications or is incompatible with the provisions of the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto;
 - (f) The same matter has already been examined by the Committee or has been or is being examined under another procedure of international investigation or settlement;
 - (g) All available domestic remedies have not been exhausted. This rule shall not apply where the application of the remedies is unreasonably prolonged or unlikely to bring effective relief;
 - (h) It is manifestly ill-founded or not sufficiently substantiated;
 - (i) It concerns facts that occurred prior to the entry into force of the present Protocol for the State party concerned, unless those facts continued after that date;
 - (j) It is not submitted within one year after the exhaustion of domestic remedies, except in cases where the author(s) can demonstrate that it had not been possible to submit the communication within that time limit.

Rule 17**Order of communications**

1. The Committee shall generally deal with communications in the order in which they are received by the Secretary-General, unless the Committee decides otherwise, having regard, *inter alia*, to the urgency of the issues raised.
2. The Committee may decide to consider two or more communications jointly.
3. The Committee may divide a communication and consider its parts separately, if it sets forth distinct facts, or if it refers to more than one person or to alleged violations not interconnected in time and place.

Rule 18**Procedures with regard to communications received**

1. Unless the Committee considers a communication inadmissible without reference to the State party concerned, the Committee shall, as soon as possible after the receipt of a communication, transmit it confidentially to the State party concerned and request that the State party provide written observations and comments.

2. Any request made in accordance with paragraph 1 of the present rule shall include a statement indicating that such a request does not imply that a decision has been reached on the question of the admissibility or the merits of the communication.
3. As soon as possible and within six months after receipt of the Committee’s request under the present rule, the State party shall submit to the Committee written explanations or statements that relate to the admissibility and the merits of the communication, as well as to any remedy that may have been provided in the matter.
4. The Committee may request written explanations or statements that relate only to the admissibility of a communication but, in such cases, the State party may nonetheless submit written explanations or statements that relate to both the admissibility and the merits of a communication as soon as possible and within six months of the Committee’s request.
5. A State party that has received a request for a written reply in accordance with paragraph 1 of the present rule may submit a request in writing that the communication be rejected as inadmissible, setting out the grounds for such inadmissibility, provided that such a request is submitted to the Committee as soon as possible and within two months of the request made under paragraph 1.
6. On the basis of the information provided by the State party to support its request under paragraph 5 of the present rule and comments by the author(s) thereon, the Committee may decide to consider the admissibility separately from the merits.
7. A submission by the State party of a request in accordance with paragraph 5 of the present rule shall not extend the period of six months given to the State party to submit its written explanations or statements, unless the Committee decides to consider the admissibility separately from the merits.
8. If the State party concerned disputes the allegations of the author(s), in accordance with article 7 (e) of the Optional Protocol, that all available and effective domestic remedies have been exhausted, the State party shall give details of the effective remedies available to the alleged victim(s) in the particular circumstances of the case.
9. The Committee may request the State party or the author(s) of the communication to submit, within fixed time limits, additional written explanations or observations relevant to the issues of the admissibility or the merits of a communication.
10. The Secretary-General shall transmit to each party the submissions made by the other party pursuant to the present rule, as well as any other documentation submitted to the Committee. Each party shall be afforded an opportunity to comment on those submissions within fixed time limits. Non-receipt of such comments within the established time limit shall not generally delay the consideration of the communication.

Rule 19
Oral hearing

1. The Committee may decide to invite the author(s), alleged victim(s) and/or representatives of the State party concerned to provide, in person or by way of video or teleconference, further clarifications or to answer questions on the admissibility and/or merits of the communication, provided that the Committee deems it to be in the best interests of the child or children concerned. The Committee may also decide, after consultation with the parties, to invite a third party to make an intervention. Any hearing shall be conducted in a closed meeting, unless both parties agree to a public meeting and the Committee deems it to be in the best interests of the child or children concerned. The hearings of alleged victims(s) will not be conducted in the presence of State representatives, unless the alleged victim(s) so request and the Committee deems it in her/his/their best interests. The Committee shall guarantee child-sensitive procedures at hearings of the alleged victim(s) and it shall ensure that the views of the alleged victim(s) are given due weight in accordance with their age and maturity. The non-appearance of a party will not prejudice the consideration of the case.
2. Information that a hearing will take or has taken place and the contents thereof will be transmitted to the other party, who will be allowed to make appropriate submissions.

Rule 20**Admissibility of communications**

1. The Committee shall as quickly as possible, by a simple majority and in accordance with the following rules, decide whether the communication is admissible or not under the Optional Protocol.
2. The decision to declare a communication admissible may be taken by a working group established under the present rules provided that all its members so agree.
3. A working group, established under the present rules, may declare a communication inadmissible provided that all its members so decide. Its decision is to be transmitted to the Committee plenary, which may confirm it without formal discussion, unless a Committee member requests such discussion.
4. Where a communication is brought to the Committee on behalf of a child or a group of children without evidence of her/his/their consent, after consideration of the particular circumstances of the case and the information provided, the Committee may decide that it is not in the best interests of the child or children concerned to examine the communication.

Rule 21**Inadmissible communications**

1. Where the Committee decides that a communication is inadmissible, it shall, through the Secretary-General, without delay, communicate to the extent possible in an adapted and accessible format its decision and the reasons for that decision to the author(s) of the communication and to the State party concerned.
2. A decision of the Committee declaring a communication inadmissible may be reviewed by the Committee upon receipt of a written request submitted by or on behalf of the author(s) indicating that the reasons for inadmissibility no longer apply.

Rule 22**Communications declared admissible prior to the submission of the State party's observations on merits**

1. Decisions declaring a communication admissible prior to the submission of the State party's observations on the merits, in accordance with rule 18, paragraph 6, of the present rules, shall be transmitted, through the Secretary-General, to the author(s) of the communication and to the State party concerned.
2. The Committee may revoke its decision that a communication is admissible in the light of any explanation or statements submitted by the State party and/or the author(s).

Rule 23**Examination of communications on their merits**

1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may consult or receive, as appropriate, relevant documentation emanating from all other United Nations organs, bodies, specialized agencies, funds, programmes and mechanisms, including the other treaty bodies instituted by international instruments and the special procedures of the Human Rights Council, other international organizations, including regional human rights systems, non-governmental organizations, national human rights institutions and other relevant specialized institutions mandated to promote and protect the rights of the child, and all relevant State institutions, agencies or offices that may assist in the examination of the communication.
2. The Committee shall formulate its Views on the communication in the light of all documentation submitted to it by the author(s) of the communication, by the State party concerned or by any other sources referred to in paragraph 1 of the present rule, provided that such information has been duly transmitted to the parties concerned and that each party has been afforded an opportunity to comment thereon within fixed time limits.

3. Consideration by the Committee of information submitted by third parties, pursuant to paragraph 2 of the present rule, does not in any way imply that such third parties become a party to the proceedings.

4. The Committee may refer any communication to a working group to make recommendations to the Committee on the merits of the communication.

Rule 24

Individual opinions

Any member of the Committee who has participated in the decision may request that the text of her/his individual opinion be appended to the Committee's decision or Views. The Committee may fix time limits for the submission of such individual opinions.

Rule 25

Friendly settlement

1. At the request of any of the parties pursuant to article 9 of the Optional Protocol, at any time after receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee shall make available its good offices to the parties, with a view to reaching a friendly settlement of a matter said to amount to a violation of the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto and submitted for consideration under the Optional Protocol, on the basis of respect for the obligations set forth in the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto.

2. The friendly settlement procedure shall be conducted on the basis of consent of the parties.

3. The Committee may designate one or more of its members to facilitate negotiations between the parties.

4. The friendly settlement procedure shall be confidential and without prejudice to the parties' submissions to the Committee. No written or oral communication and no offer or concession made in the framework of the attempt to secure a friendly settlement may be used against the other party in the communication proceedings before the Committee.

5. The Committee may terminate its facilitation of the friendly settlement procedure if it concludes that the matter is not susceptible to reaching a resolution or any of the parties does not consent to its application, decides to discontinue it or does not display the requisite will to reach a friendly settlement based on respect for the obligations set forth in the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto.

6. Once both parties have expressly agreed to a friendly settlement, the Committee shall adopt a decision with a statement of the facts and of the solution reached. Prior to adopting that decision, the Committee shall ascertain whether the author(s) of the communication have consented to the friendly settlement agreement. In all cases, the friendly settlement must be based on respect for the obligations set forth in the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto. The Committee will not accept any friendly settlement that is not based on respect for the obligations set forth in the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto.

7. If no friendly settlement is reached, the Committee shall continue the examination of the communication in accordance with the present rules.

Rule 26

Discontinuation of communications

The Committee may discontinue the consideration of a communication, when, inter alia, the reasons for its submission for consideration under the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto have become moot.

Rule 27**Committee's decisions on admissibility and pursuant to a friendly settlement and its Views on the merits**

1. The Committee's decisions on the admissibility of a communication, its decisions closing its consideration of a communication following a friendly settlement and its Views on the merits of a communication shall be written in accessible language, adapted, to the extent possible, to the age and maturity of the alleged victim(s).
2. The Committee shall not decide on the merits of the communication without having considered the applicability of all of the admissibility grounds referred to in article 7 of the Optional Protocol.
3. Without delay, the Committee shall, through the Secretary-General, communicate its decisions and Views to the State party concerned and to the author(s) of the communication. In its decisions or Views, the Committee may indicate that they shall be transmitted to third parties and that they will be made public.
4. In the event that the Committee finds that the State party has violated its obligations under the Convention or the substantive Optional Protocols thereto to which the State is party, it will make recommendations on the remedies for the alleged victim(s), such as, *inter alia*, rehabilitation, reparation, financial compensation, guarantee of non-repetition and requests to prosecute the perpetrator(s), as well as indicate the time limit for their application. The Committee may also recommend that the State party take legislative, institutional or any other kind of general measures to avoid the repetition of such violations.
5. The Committee shall include summaries of its decisions on the admissibility of a communication, its decisions closing its consideration of a communication following a friendly settlement and its Views on the merits of a communication in its report under article 44 (5) of the Convention and article 16 of the Optional Protocol.

Rule 28**Follow-up to Views of the Committee and friendly settlement agreements**

1. As soon as possible and within six months of the Committee's transmittal of its Views on a communication or decision that a friendly settlement has closed its consideration of a communication, the State party concerned shall submit to the Committee a written response, which shall include information on action taken, if any, in the light of the Views and recommendations of the Committee or a friendly settlement agreement.
2. After the six-month period referred to in paragraph 1 of the present rule, the Committee may invite the State party concerned, the author(s) or any other relevant actor to submit further information about any measures the State party has taken in response to its Views or recommendations or in response to a friendly settlement agreement.
3. The Committee shall, through the Secretary-General, transmit the information received from the State party to the author(s) of the communication.
4. The Committee may request the State party to include information on any action taken in response to its Views, recommendations or decisions closing the consideration of a communication following a friendly settlement agreement in its subsequent reports under article 44 of the Convention, article 12 of the Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography and article 8 of the Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict.
5. The Committee shall designate for follow-up on Views or decisions closing the consideration of a communication following a friendly settlement in accordance with article 11 of the Optional Protocol a rapporteur or working group to ascertain the measures taken by the State party to give effect to the Committee's Views, recommendations or decisions closing its consideration following a friendly settlement agreement.
6. A rapporteur or working group may make such contacts and take such action as may be appropriate for the due performance of her/his/their assigned functions and shall make such recommendations for further action by the Committee as may be necessary.

7. In addition to written representations and meetings with duly accredited representatives of the State party, a rapporteur or working group may seek information from the author(s) of the communications and other relevant sources.

8. A rapporteur or working group shall report to the Committee on follow-up activities at each session of the Committee.

9. The Committee shall include information on follow-up activities and, where appropriate, a summary of the explanations and statements of the State party concerned and the Committee's own suggestions and recommendations in its report under article 44 (5) of the Convention and article 16 of the Optional Protocol.

Rule 29

Confidentiality of communications

1. Communications submitted under the Optional Protocol shall be examined by the Committee in closed meetings.

2. All working documents prepared by the Secretary-General for the Committee shall be confidential unless the Committee decides otherwise.

3. The Secretary-General or the Committee shall not make public any communication, submissions or information relating to a communication prior to the date on which a decision on inadmissibility, Views or a decision closing its consideration following a friendly settlement agreement is/are issued.

4. The names of the author(s) and/or alleged victim(s) of a communication shall not be published in the Committee's decision of inadmissibility, Views or decisions closing its consideration following a friendly settlement agreement, except where, in view of the age and maturity of the victim(s), express consent may be provided to publish their names.

5. The Committee may request the author(s) of a communication or the State party concerned to keep confidential the whole or part of any submission or information relating to the proceedings.

6. Subject to article 4 (2) of the Optional Protocol and paragraphs 4 and 5 of the present rule, nothing in this rule shall affect the right of the author(s) or the State party concerned to make public any submission or information bearing on the proceedings.

7. Subject to article 4 (2) of the Optional Protocol and paragraphs 4 and 5 of the present rule, the Committee's decisions of inadmissibility, its Views and its decisions closing its consideration following a friendly settlement agreement shall be made public. The Committee may also decide to make its decisions of admissibility public, even though such decisions do not close the consideration of a case.

8. The Secretary-General shall be responsible for the distribution, without delay, of the Committee's decisions on admissibility, its Views or its decisions closing its consideration following a friendly settlement agreement to the author(s) and the State party concerned.

9. Unless the Committee decides otherwise, and subject to article 4 (2) of the Optional Protocol, information related to follow-up to the Committee's Views and recommendations and decisions closing its consideration following a friendly settlement agreement shall not be confidential.

Part three

Proceedings under the inquiry procedure of the Optional Protocol

Rule 30

Applicability

Rules 30 to 42 of the present rules shall not be applied to a State party which, in accordance with article 13 (7) of the Optional Protocol, declared at the time of ratification of or accession to the Optional Protocol that it did not recognize the competence of the

Committee as provided for in article 13 thereof, unless that State party has subsequently withdrawn its declaration in accordance with article 13 (8) of the Optional Protocol.

Rule 31**Transmission of information to the Committee**

1. In accordance with the present rules, the Secretary-General shall bring to the Committee's attention reliable information that is or appears to be submitted for the Committee's consideration under article 13 (1) of the Optional Protocol, indicating grave or systematic violations by a State party of any of the rights set forth in the Convention or in the substantive Optional Protocols thereto.
2. The Committee may, on its own initiative, in case of reliable information on the existence of grave and systematic violations against children in a State party, initiate an inquiry.

Rule 32**Summary of information**

The Secretary-General, as appropriate, shall prepare and circulate to the members of the Committee a brief summary of the information submitted in accordance with rule 2 of the present rules.

Rule 33**Confidentiality**

1. All documents and proceedings of the Committee relating to the conduct of the inquiry shall remain confidential, without prejudice to the provisions of article 13(6) of the Optional Protocol.
2. Meetings of the Committee at which inquiries under article 13 of the Optional Protocol are considered shall be closed.

Rule 34**Preliminary consideration of the information by the Committee**

1. The Committee may, through the Secretary-General, ascertain the reliability of the information and/or the sources of the information brought to its attention under article 13 of the Optional Protocol. It may seek to obtain additional relevant information substantiating the facts of the situation.
2. The Committee shall determine whether the information received contains reliable information indicating grave or systematic violations of rights set forth in the Convention or in the substantive Optional Protocols thereto by the State party concerned.
3. The Committee may designate one or more of its members to assist it in carrying out its duties under the present rule.

Rule 35**Examination of information**

1. If the Committee is satisfied that the information received is reliable and appears to indicate grave or systematic violations of rights set forth in the Convention or in the substantive Optional Protocols thereto by the State party concerned, the Committee shall invite the State party, through the Secretary-General, to cooperate in the examination and, to this end, to submit observations without delay with regard to the information concerned.
2. The Committee shall take into account any observations that may be submitted by the State party concerned, as well as any other relevant information.
3. The Committee may decide to obtain additional information, inter alia, from the following:
 - (a) Representatives of the State party concerned;
 - (b) Governmental organizations;

- (c) United Nations bodies, specialized agencies, funds, programmes and mechanisms;
 - (d) International organizations, including from regional human rights systems;
 - (e) National human rights institutions and other relevant specialized institutions mandated to promote and protect the rights of the child;
 - (f) Non-governmental organizations;
 - (g) Individuals, including children.
4. The Committee shall decide the form and manner in which such additional information will be obtained.

Rule 36
Establishment of an inquiry

1. Taking into account any observations that may have been submitted by the State party concerned, as well as other reliable information, the Committee may designate one or more of its members to conduct an inquiry and to report urgently to the Committee.
2. An inquiry shall be conducted confidentially and in accordance with any modalities determined by the Committee.
3. Taking into account the Convention, the Optional Protocols thereto and the present rules of procedure, the member(s) designated by the Committee to conduct the inquiry shall determine her/his/their own methods of work.
4. During the period of the inquiry, the Committee may defer the consideration of any report that the State party concerned may have submitted pursuant to article 44 of the Convention, article 12 of the Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography and article 8 of the Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict.

Rule 37
Cooperation of the State party concerned

1. The Committee shall seek the cooperation of the State party concerned at all stages of an inquiry.
2. The Committee may request the State party concerned to nominate a representative to meet with the member(s) designated by the Committee.
3. The Committee may request the State party concerned to provide the member(s) designated by the Committee with any information that she/he/they or the State party may consider relevant to the inquiry.

Rule 38
Visits

1. Where warranted and with the consent of the State party, the inquiry may include a visit to the territory of the State party concerned.
2. If the State party concerned agrees to the visit, the Committee and the State party shall work together to define the modalities of the visit and the State party shall provide the Committee with all the facilities needed for the successful completion of the visit, including free access to information, organizations, places and persons of interest.
3. The Committee shall inform the State party concerned of its wishes regarding the timing of the visit and the facilities required to allow the member(s) designated by the Committee to conduct the inquiry to carry out her/his/their task.

Rule 39
Hearings

1. During the visits, the designated member(s) of the Committee may conduct hearings in order to determine facts or issues relevant to the inquiry.
2. The conditions and guarantees concerning any hearings held in accordance with paragraph 1 of the present rule shall be established by the designated member(s) of the Committee visiting the State party. In so doing, the member(s) shall be guided by the principles in article 2 of the Optional Protocol.
3. If a child or children is/are heard, the designated member(s) of the Committee shall guarantee child-sensitive procedures at hearings, and in particular shall ensure that the child or children concerned are heard separately, and that her/his/their views are given due weight in accordance with her/his/their age and maturity.

Rule 40
Assistance during an inquiry

1. In addition to the staff and facilities that shall be provided by the Secretary-General in connection with an inquiry, including during a visit to the State party concerned, the designated member(s) of the Committee may, through the Secretary-General, invite interpreters and/or such persons with special competence in the fields covered by the Convention and the Optional Protocols thereto as are deemed necessary by the Committee to provide assistance at all stages of the inquiry.
2. Where such interpreters or other persons of special competence are not bound by the oath of allegiance to the United Nations, they shall be required to declare solemnly that they will perform their duties honestly, faithfully and impartially and that they will respect the confidentiality of the proceedings.

Rule 41
Transmission of findings, comments or recommendations

1. After examining the findings of the designated member(s) submitted in accordance with rule 35 of the present rules, the Committee shall transmit the findings, through the Secretary-General, to the State party concerned, together with any comments and recommendations.
2. Such transmission of findings, comments and recommendations is without prejudice to article 13 (6) of the Optional Protocol.
3. The State party concerned shall submit its observations on the findings, comments and recommendations to the Committee, through the Secretary-General, as soon as possible and within six months of their receipt.

Rule 42
Follow-up action

The Committee may, if necessary, after the end of the period of six months referred to in article 13 (5) of the Optional Protocol, invite the State party concerned, through the Secretary-General, to inform it of any measures taken or envisaged in response to an inquiry and to include, in its subsequent reports under article 44 of the Convention, article 12 of the Optional Protocol on the sale of children, child prostitution and child pornography and article 8 of the Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict, details of any measures taken in response to the Committee's findings, comments or recommendations. The Committee may decide to obtain additional information from the sources mentioned in rule 35 of the present rules.

Part four Proceedings under the inter-State communications procedure of the Optional Protocol

Rule 43

Transmission of inter-State communications to the Committee

1. The Secretary-General shall bring to the attention of the Committee, in accordance with the present rules, communications that are, or appear to be, submitted for consideration by the Committee under article 12 of the Optional Protocol.
2. The Secretary-General may request clarification from the State party submitting a communication as to whether the communication is meant to be addressed to the Committee for consideration under article 12 of the Optional Protocol. Where there is doubt as to the wish of the State party submitting a communication, the Secretary-General will bring the communication to the attention of the Committee.
3. A communication under article 12 of the Optional Protocol may be submitted to the Committee by a State party which claims that another State party is not fulfilling its obligations under the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto, and which has made a declaration in accordance with article 12 of the Optional Protocol.
4. The communication shall contain the information regarding:
 - (a) The name of the State party against which the communication is directed;
 - (b) The declaration by the State party submitting a communication in accordance with article 12 of the Optional Protocol;
 - (c) The provision or provisions of the Convention and/or the substantive Optional Protocols thereto alleged to have been violated;
 - (d) The objectives of the communication;
 - (e) The facts of the claim.

Rule 44

Information to the members of the Committee

The Secretary-General shall inform the members of the Committee without delay of all inter-State communications under rule 43 of the present rules and shall transmit to them without delay copies of the communications in the language of submission and any relevant information.

Rule 45

Requirement for the consideration of inter-State communications

An inter-State communication shall not be considered by the Committee unless both States parties concerned have made declarations under article 12 of the Optional Protocol.

Rule 46

Meetings

The Committee shall examine communications under article 12 of the Optional Protocol in closed meetings.

Rule 47

Good offices

1. Subject to the provision of rule 45 of the present rules, the Committee shall proceed to make its good offices available to the States parties concerned, with a view to reaching a friendly solution to the matter on the basis of respect for the obligations provided for in the Convention and the substantive Optional Protocols thereto.

CRC/C/158

2. For the purpose indicated in paragraph 1 of the present rule, the Committee may, as appropriate, establish an ad hoc conciliation commission.

Rule 48**Request for information**

The Committee may, through the Secretary-General, request the States parties concerned, or either of them, to submit additional information or observations in writing. The Committee shall set a time limit for the submission of such written information or observations. Further modalities for making written submissions shall be decided by the Committee, after consultation with the States parties concerned.

Rule 49**Report of the Committee**

1. The Committee may adopt a report concerning any communication received under article 12 of the Optional Protocol.
 2. If a solution within the terms of rule 47 of the present rules is reached, the Committee shall confine its report to a brief statement of the facts and of the solution reached; if a solution within the terms of rule 47 of these rules is not reached, the Committee shall, in its report, set forth the relevant facts concerning the issue between the States parties concerned. The written submissions made by the States parties concerned shall be attached to the report. The Committee may also communicate only to the States parties concerned any views that it may consider relevant to the issue between them.
 3. Without delay, the Committee's report shall be communicated, through the Secretary-General, to the States parties concerned.
-

Förenta nationerna

CRC/C/158*

**Konvention om
barnets rättigheter**Distr.: allmän
den 4 november 2021

Originalspråk: engelska

Kommittén för barnets rättigheter**Arbetsordning enligt det fakultativa protokollet
till konventionen om barnets rättigheter om ett
klagomålsförfarande****

* Återutgiven av tekniska skäl den 16 november 2021.

** Antagen av kommittén vid sin sextioandra session den 14 januari–1 februari 2013 (CRC/C/62/3).
Detta dokument, inklusive ändringar och tillägg, antogs av kommittén vid sin åttioåttonde session (den 6–24 september 2021).

GE.21-16032(E)

Please recycle The recycling symbol, consisting of three chasing arrows forming a triangle.

CRC/C/158

Innehåll

	<i>Sida</i>
Del ett	
Allmänna bestämmelser	
I. Allmänna principer för kommitténs verksamhet	4
Artikel	
1. Allmänna principer	4
2. Skyndsamhetsprincipen	4
3. Integritet	4
4. Skyddsåtgärder	4
II. Arbetsmetoder	4
Artikel	
5. Register över verksamheten enligt det fakultativa protokollet	4
6. Arbetsgrupper och rapportörer.....	5
7. Interimistiska åtgärder	5
8. Hinder för ledamoten att delta i förfarandet	5
9. Ledamots frånträdande	6
10. Expertsamråd	6
11. Budget	6
Del två	
Förfarande för behandling av enskilda klagomål som mottas enligt det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande	
12. Klaganden	6
13. Framställande av klagomål	6
14. Informationsprincipen.....	7
15. Begäran om förtydligande eller ytterligare information.....	7
16. Framställande av klagomål till kommittén.....	8
17. Klagomålens ordning	8
18. Förfarande avseende mottagna klagomål.....	8
19. Muntlig utfrågning.....	9
20. Klagomål som kan prövas	10
21. Klagomål som inte kan prövas	10
22. Klagomål som tas upp till prövning innan konventionsstaten lämnat sina synpunkter i sakfrågan	10
23. Prövning av klagomålet i sak	10
24. Enskilda yttranden	11
25. Uppgörelse i godo	11
26. Avslutande av klagomål	11
27. Kommitténs beslut om att klagomålet ska prövas, beslut till följd av en uppgörelse i godo och utlåtande i sakfrågan.....	12
28. Uppföljning av kommitténs utlåtanden och uppgörelser i godo	12

2

29. Sekretess för klagomål	13
Del tre	
Förfarande enligt det fakultativa protokollets utredningsförfarande.....	
30. Tillämplighet	13
31. Översändande av information till kommittén	14
32. Sammanfattning av information	14
33. Sekretess	14
34. Kommitténs preliminära bedömning av uppgifter	14
35. Granskning av uppgifter.....	14
36. Tillsättande av en utredning.....	15
37. Den berörda konventionsstatens samarbete	15
38. Besök	15
39. Utfrågningar.....	16
40. Bistånd under en utredning	16
41. Översändande av resultat, kommentarer eller rekommendationer	16
42. Uppföljningsåtgärder	16
Del fyra	
Förfarande enligt det fakultativa protokollets mellanstatliga klagomålsförfarande	
43. Framställande av mellanstatliga klagomål till kommittén	17
44. Information till kommitténs ledamöter	17
45. Krav för behandling av mellanstatliga klagomål	17
46. Möten	17
47. Bistånd	17
48. Begäran om upplysningar	18
49. Kommitténs rapport	18

Del ett

Allmänna bestämmelser

De allmänna bestämmelserna gäller samtliga förfaranden, såväl enskilda klagomål som utredningsförfarandet och mellanstatliga klagomål.

I. Allmänna principer för kommitténs verksamhet

Artikel 1

Allmänna principer

1. När kommittén utför sina uppgifter enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande, ska den vägledas av principen om barnets bästa. Den ska även beakta det berörda barnets eller barnens rättigheter och åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. Kommittén ska därvid vidta alla lämpliga åtgärder för att försäkra att barnet inte utsätts för otillbörlig påtryckning eller påverkan av personer som företräder det.

Artikel 2

Skyndsamhetsprincipen

För alla åtgärder som vidtas enligt det fakultativa protokollet och i varje skede av förfarandet ska kommittén hantera klagomål skyndsamt och undvika onödigt dröjsmål. Den ska också uppmuntra parterna att undvika onödigt dröjsmål.

Artikel 3

Integritet

Identiteten hos personer eller grupper av personer som berörs av åtgärder som vidtas enligt det fakultativa protokollet ska inte offentliggöras utan deras uttryckliga samtycke.

Artikel 4

Skyddsåtgärder

Om kommittén mottar tillförlitliga uppgifter om att en konventionsstat inte har fullgjort sina skyldigheter enligt artikel 4.1 i det fakultativa protokollet att vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att personer som lyder under dess jurisdiktion inte utsätts för kränkningar av mänskliga rättigheter, behandlas illa eller utsätts för hot till följd av att de har anfört klagomål eller samarbetat med kommittén, får den begära att konventionsstaten snarast anta och vidtar alla lämpliga åtgärder för att upphöra med den rapporterade överträdelsen och lämna skriftliga förklaringar och förtydliganden angående denna till kommittén. Efterlevnaden av denna begäran ska övervakas. Kommittén får även göra offentliga uttalanden om detta och vidta andra lämpliga åtgärder.

II. Arbetsmetoder

Artikel 5

Register över verksamheten enligt det fakultativa protokollet

Generalsekreteraren ska föra ett permanent register över alla enskilda klagomål, uppgifter som tyder på att en konventionsstat begått allvarliga eller systematiska överträdelser samt mellanstatliga klagomål som kommer till kommitténs kännedom och ska på en kommittéledamots begäran göra all information tillgänglig på framställningsspråket.

Artikel 6**Arbetsgrupper och rapportörer**

1. Kommittén får inrätta arbetsgrupper och utse rapportörer som får lägga fram rekommendationer för kommittén och bistå den på det sätt som kommittén beslutar.
2. Kommitténs arbetsordning ska, när det bedöms som lämpligt, tillämpas på de möten som hålls i de arbetsgrupper som inrättas enligt denna artikel och på de utsedda rapportörernas verksamhet.

Artikel 7**Interimistiska åtgärder**

1. När som helst under förfarandet men innan kommittén tar ställning i sakfrågan i ett enskilt eller mellanstatligt klagomål eller tar ställning till resultatet av en utredning, får den till den berörda konventionsstaten rikta en begäran om att skyndsamt överväga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att förhindra att offret/offren för de påstådda kränkningarna eventuellt drabbas av irreparabel skada.
2. Kommittén får utse en rapportör eller arbetsgrupp som, för kommitténs räkning, får begära att den berörda konventionsstaten vidtar sådana interimistiska åtgärder som rapportören eller arbetsgruppen bedömer är nödvändiga för att förhindra att offret/offren för de påstådda kränkningarna eventuellt drabbas av irreparabel skada. Rapportören eller arbetsgruppen ska därefter, och så snart som möjligt, informera kommittén om vilka åtgärder som vidtagits i detta avseende.
3. Om kommittén begär interimistiska åtgärder enligt punkt 1 i denna artikel ska det i begäran anges att detta inte innebär något ställningstagande om klagomålet ska prövas i sak eller i sakfrågan avseende det enskilda eller mellanstatliga klagomålet, eller avseende resultatet av utredningsförfarandet.
4. Kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp ska övervaka efterlevnaden av en begäran om interimistiska åtgärder och får begära att konventionsstaten antar och vidtar alla lämpliga åtgärder för att efterleva begäran. Kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp får även göra offentliga uttalanden om detta.
5. Den berörda konventionsstaten får när som helst under förfarandet framföra argument om den anser att begäran om interimistiska åtgärder bör upphävas eller inte längre är motiverad.
6. Kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp får när som helst under förfarandet återkalla en begäran om interimistiska åtgärder baserat på information som den mottagit från berörda parter i det enskilda klagomålet, utredningen eller det mellanstatliga klagomålet.
7. Om kommittén, en rapportör eller en arbetsgrupp har begärt interimistiska åtgärder ska kommittén påskynda behandlingen av det enskilda eller mellanstatliga klagomålet eller utredningen.

Artikel 8**Hinder för ledamot att delta i förfarandet**

1. En ledamot av kommittén ska inte delta i, närvara under eller på något sätt påverka förfarandet om
 - (a) ledamoten är medborgare i den stat som ärendet avser,
 - (b) ledamoten har ett personligt eller yrkesmässigt intresse i ärendet, eller om någon annan faktisk eller upplevd intressekonflikt föreligger,
 - (c) ledamoten i någon egenskap har deltagit i tillkomsten och antagandet av något beslut rörande klagomålet förutom de förfaranden som är tillämpliga enligt det fakultativa protokollet, konventionen eller de materiella fakultativa protokollen till denna.
2. Frågor som uppstår enligt punkt 1 i denna artikel ska beslutas av kommittén utan deltagande av den berörda ledamoten.

Artikel 9
Ledamots frånträdande

Om en ledamot av något skäl anser att han eller hon inte bör delta eller fortsätta att delta i prövningen av ett klagomål, ska ledamoten frånträda från detta och informera ordföranden om sitt beslut.

Artikel 10
Expertsamråd

1. Vid behov får kommittén på eget initiativ samråda med oberoende experter.
2. Kommittén får även samråda med oberoende experter på begäran av någon av parterna. Om en av parterna rekommenderar en expert har den andra parten möjlighet att föreslå ytterligare en eller en alternativ expert. Kommittén fattar det slutgiltiga beslutet om vilken expert den vill samråda med.

Artikel 11
Budget

Generalsekreteraren ska tillhandahålla de ekonomiska resurser som behövs för kommitténs verksamhet enligt det fakultativa protokollet.

Del två
Förfarande för behandling av enskilda klagomål som mottas enligt det fakultativa protokollet om ett klagomålsförfarande**Artikel 12**
Klaganden

Enligt denna arbetsordning avses med klaganden i ett enskilt klagomål den eller de personer som framställer det enskilda klagomålet, oavsett om dessa personer är de påstådda offren eller inte. Den omständighet att den eller de påstådda offren företräds av ett ombud innebär inte att de inte får kommunicera med kommittén direkt.

Artikel 13
Framställande av klagomål

1. Klagomål får framställas av enskilda personer eller grupper av personer som lyder under en konventionsstats jurisdiktion och som uppger sig vara offer för en kränkning av konventionsstaten avseende någon av bestämmelserna i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna, oavsett om deras rättskapacitet erkänns i den konventionsstat som klagomålet avser.
2. Klagomål får även framställas av utsedda ombud eller andra som agerar för de påstådda offrens räkning med deras uttryckliga samtycke. Om det kan befaras att klagomålet, trots offrets/offrens samtycke, kan vara ett resultat av otillbörlig påtryckning eller påverkan, får kommittén uppmana generalsekreteraren att begära ytterligare upplysningar eller handlingar, inklusive från tredje man i enlighet med artikel 23.1 i denna arbetsordning, som visar att klagomålet för det påstådda offrets/offrens räkning inte är ett resultat av otillbörlig påtryckning eller påverkan och är för barnets bästa. En sådan begäran ska förbli konfidentiell och innebär inte på något sätt att tredje man blir part i förfarandet.
3. Trots vad som sägs i punkt 2 i denna artikel, får klagomål framställas för påstådda offrets räkning utan sådant uttryckligt samtycke om klaganden kan rättfärdiga sitt agerande och kommittén anser att det är för barnets bästa. Om möjligt ska de påstådda offren, för vilkas räkning klagomålet framställs, informeras om klagomålet och deras åsikter tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad.

Artikel 14**Informationsprincipen**

1. Kommittén ska genom generalsekreteraren skyndsamt ge klagandena adekvat information om förfarandets tidsplan och fortskridande och om beslut som fattas i deras ärende. Informationen ska ges i ett för både vuxna och barn lämpligt och lättillgängligt format och i möjligaste mån anpassas efter klagandenas ålder och mognad.
2. Om kommittén under förfarandets gång begär ytterligare förtydliganden och information ska detta göras i ett för både vuxna och barn lämpligt och lättillgängligt format och i möjligaste mån anpassas efter de berörda barnens ålder och mognad, även om barnen företräds av en vuxen.

Artikel 15**Begäran om förtydligande eller ytterligare information**

1. Generalsekreteraren får vid behov begära ytterligare förtydliganden av ett klagomål från klaganden(a) och/eller de påstådda offren, inklusive:

(a) Klagandens och de påstådda offrens namn, adress och födelsedatum samt verifiering av klagandens och de påstådda offrens identitet;

(b) En bekräftelse på klagandens representant om representanten ger in klagomålet för det påstådda offrets räkning;

(c) Information om hur en konventionsstats agerande eller underlåtelse att agera har påverkat barnet eller barnen negativt;

(d) Huruvida klagomålet är förenligt med barnets bästa;

(e) Huruvida klaganden och/eller de påstådda offren vill att deras identitet ska offentliggöras i kommitténs slutgiltiga beslut enligt artikel 4.2 i det fakultativa protokollet;

(f) Namnet på den konventionsstat som klagomålet avser;

(g) Syftet med klagomålet;

(h) Omständigheterna i ärendet;

(i) Vilka åtgärder som vidtagits för att uttömma alla tillgängliga nationella rättsmedel eller information om varför klaganden anser att de nationella rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse;

(j) I vilken utsträckning samma fråga har prövats eller prövas inom ramen för ett annat internationellt utrednings- eller tvistlösningsförfarande;

(k) Vilka bestämmelser i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna som påstås ha kränkts.

2. Om förtydligande eller ytterligare information begärs ska generalsekreteraren på ett lämpligt och lättillgängligt sätt ange en rimlig tidsgräns inom vilken informationen ska lämnas. Denna tidsgräns får under vissa omständigheter förlängas.

3. Kommittén får anta ett lämpligt och lättillgängligt format som i möjligaste mån är anpassat efter barnets ålder och mognad för att göra det lättare att begära förtydligande av eller ytterligare information från klaganden och/eller påstådda offer om ett klagomål. Vid valet av format ska kommittén beakta principerna i artiklarna 2 och 3 i det fakultativa protokollet, särskilt för att förhindra att barnet utsätts för otillbörlig påtryckning eller påverkan. Den får även inkludera ett antal specifika frågor om huruvida klagomålet är förenligt med barnets bästa.

Artikel 16**Framställande av klagomål till kommittén**

1. Generalsekreteraren ska i enlighet med denna arbetsordning underrätta kommittén om klagomål som framställs eller tycks framställas för behandling av kommittén enligt artikel 5 i det fakultativa protokollet.
2. Generalsekreteraren får begära att klaganden förtydligar om klagomålet är avsett att läggas fram för kommittén för behandling enligt artikel 5 i det fakultativa protokollet. Om det är oklart vad klaganden önskar ska generalsekreteraren underrätta kommittén om klagomålet.
3. Inget klagomål ska tas emot av kommittén om:
 - (a) Det gäller en stat som inte är part i det fakultativa protokollet;
 - (b) Det i enlighet med artikel 1.2 i det fakultativa protokollet gäller kränkningar av rättigheter som anges i ett instrument som staten inte är part i;
 - (c) Det är anonymt;
 - (d) Det inte är skriftligt. Detta hindrar inte att icke-skriftligt material kan läggas fram som komplement till det skriftliga klagomålet;
 - (e) Det utgör ett missbruk av rätten att framställa klagomål eller är oförenligt med bestämmelserna i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna;
 - (f) Samma fråga redan har prövats av kommittén eller har prövats eller prövas inom ramen för ett annat internationellt utrednings- eller tvistlösningsförfarande;
 - (g) Alla nationella rättsmedel inte har uttömts. Denna artikel gäller inte när tillämpningen av rättsmedlen dröjer oskäligt länge eller inte väntas ge tillräcklig upprättelse;
 - (h) Det är uppenbart ogrundat eller inte tillräckligt styrkt;
 - (i) Det avser omständigheter som har inträffat innan detta protokoll trädde i kraft för den berörda konventionsstaten, om inte dessa omständigheter har fortsatt att föreligga efter den dagen;
 - (j) Det inte har framställts inom ett år efter det att alla nationella rättsmedel har uttömts, om inte klaganden kan visa att det inte har varit möjligt att framställa klagomålet inom den tidsgränsen.

Artikel 17**Klagomålets ordning**

1. Kommittén ska som regel hantera klagomål i den ordning som de mottas av generalsekreteraren, såvida inte kommittén beslutar något annat, bland annat med beaktande av hur brådskande ärendet är.
2. Kommittén får besluta att behandla två eller flera klagomål gemensamt.
3. Kommittén får dela upp ett klagomål och behandla delarna separat om klagomålet innehåller olika omständigheter eller om det avser mer än en person eller påstådda kränkningar som inte är sammankopplade i tid och rum.

Artikel 18**Förfarande avseende mottagna klagomål**

1. Om inte kommittén bedömer att ett klagomål inte ska tas upp till prövning utan att underrätta den berörda konventionsstaten, ska kommittén så snart som möjligt efter att ha mottagit ett klagomål översända detta konfidentiellt till den berörda konventionsstaten med en begäran om att konventionsstaten inkommer med skriftliga synpunkter och kommentarer.

2. En begäran som görs enligt punkt 1 i denna artikel ska innehålla ett uttalande om att en sådan begäran inte innebär att ett beslut har fattats i fråga om klagomålet ska tas upp till prövning eller i sakfrågan.
3. Så snart som möjligt och inom sex månader efter mottagandet av kommitténs begäran enligt denna artikel, ska konventionsstaten inkomma med skriftliga förklaringar eller uttalanden till kommittén om klagomålet ska tas upp till prövning och i sakfrågan samt om vilka åtgärder som har tillhandahållits i ärendet.
4. Kommittén kan begära skriftliga förklaringar eller uttalanden endast beträffande om ett klagomål ska tas upp till prövning men konventionsstaten får i sådana fall ändå lämna skriftliga förklaringar eller uttalanden som rör både om klagomålet ska tas upp till prövning och sakfrågan, så snart som möjligt inom sex månader från kommitténs begäran.
5. En konventionsstat som har mottagit en begäran om ett skriftligt svar i enlighet med punkt 1 i denna artikel får skriftligen begära att klagomålet inte ska tas upp till prövning, och ange skälen för detta, förutsatt att en sådan begäran lämnas till kommittén så snart som möjligt inom två månader från det att begäran görs enligt punkt 1.
6. Baserat på den information som konventionsstaten lämnar till stöd för sin begäran enligt punkt 5 i denna artikel och klagandens kommentarer till denna, får kommittén besluta att ta ställning till om klagomålet ska tas upp till prövning respektive sakfrågan separat.
7. En begäran av konventionsstaten i enlighet med punkt 5 i denna artikel ska inte förlänga perioden på sex månader som konventionsstaten har på sig att lämna sina skriftliga förklaringar eller uttalanden, såvida inte kommittén beslutar att ta ställning till om klagomålet ska tas upp till prövning respektive sakfrågan separat.
8. Om den berörda konventionsstaten bestrider klagandens påståenden i enlighet med artikel 7 e i det fakultativa protokollet om att alla tillgängliga och effektiva nationella rättsmedel har uttömts, ska konventionsstaten redogöra för vilka effektiva rättsmedel som de påstådda offren har tillgång till under de specifika omständigheter som råder i fallet.
9. Kommittén får begära att konventionsstaten eller klaganden, inom en viss tidsfrist lämnar ytterligare skriftliga förklaringar eller synpunkter med betydelse för frågan om ett klagomål ska tas upp till prövning eller sakfrågan.
10. Generalsekreteraren ska till varje part översända motpartens inlagor enligt denna artikel, samt annan dokumentation som lämnas till kommittén. Varje part ska ges möjlighet att kommentera dessa inlagor inom fastställda tidsgränser. Den omständighet att inga sådana kommentarer mottas inom den fastställda tidsgränsen ska i regel inte försena handläggningen av klagomålet.

Artikel 19

Muntlig utfrågning

1. Kommittén får besluta att erbjuda klaganden(a), påstådda offer och/eller företrädare för den berörda konventionsstaten att fysiskt eller genom video- eller telekonferens göra ytterligare förtydliganden eller besvara frågor om klagomålet ska tas upp till prövning och/eller sakfrågan, förutsatt att kommittén anser att det är för det berörda barnet eller barnens bästa. Kommittén får efter samråd med parterna även besluta att erbjuda en tredje part att intervjua. En muntlig utfrågning ska hållas bakom stängda dörrar, om inte båda parterna är överens om ett offentligt möte och kommittén bedömer att det är det bästa för det berörda barnet eller barnen. Påstådda offer ska inte utfrågas i närvaro av företrädare för konventionsstaten om inte de påstådda offren begär detta och kommittén bedömer att det är för deras bästa. Kommittén ska vid utfrågning av påstådda offer garantera barnvänliga förfaranden och säkerställa att de påstådda offrens synpunkter tillmäts betydelse i förhållande till deras ålder och mognad. Den omständighet att en part inte dyker upp ska inte påverka behandlingen av ärendet.
2. Information om att en utfrågning kommer att hållas eller har hållits och innehållet i denna ska lämnas till den andra parten som får göra lämpliga framställningar.

Artikel 20**Klagomål som kan prövas**

1. Kommittén ska så snart som möjligt, med enkel majoritet och i enlighet med följande regler, besluta om huruvida klagomålet ska tas upp till prövning eller inte enligt det fakultativa protokollet.
2. Beslutet att förklara att ett klagomål ska tas upp till prövning får fattas av en arbetsgrupp som inrättats enligt denna arbetsordning förutsatt att samtliga ledamöter är överens om det.
3. En arbetsgrupp som inrättats enligt denna arbetsordning får förklara att ett klagomål inte ska tas upp till prövning förutsatt att samtliga ledamöter beslutar det. Dess beslut ska översändas till kommitténs plenum, som får bekräfta det utan formell överläggning, såvida inte en kommittéledamot begär sådan överläggning.
4. Om ett klagomål ges in till kommittén för ett barns eller en grupp barns räkning utan bevis på barnens samtycke får kommittén, efter att ha tagit ställning till de specifika omständigheterna i ärendet och anförda upplysningar, besluta att det inte är förenligt med barnets bästa att pröva klagomålet.

Artikel 21**Klagomål som inte kan prövas**

1. Om kommittén beslutar att ett klagomål inte ska tas upp till prövning ska den genom generalsekreteraren utan dröjsmål underrätta klaganden(a) och den berörda konventionsstaten om beslutet och skälen för detta i ett så anpassat och lättillgängligt format som möjligt.
2. Kommittén får ompröva sitt beslut att inte ta upp ett klagomål till prövning om den mottar en skriftlig begäran som lämnats av eller på uppdrag av klaganden(a) med uppgifter om att skälen för att inte pröva klagomålet inte längre föreligger.

Artikel 22**Klagomål som tas upp till prövning innan konventionsstaten lämnat sina synpunkter i sakfrågan**

1. Beslut om att förklara att ett klagomål ska tas upp till prövning innan konventionsstaten lämnat sina synpunkter i sakfrågan, i enlighet med artikel 18.6 i denna arbetsordning, ska genom generalsekreteraren översändas till klaganden och den berörda konventionsstaten.
2. Kommittén får återkalla sitt beslut om att klagomålet ska tas upp till prövning mot bakgrund av de förklaringar eller uttalanden som anförs av konventionsstaten och/eller klaganden.

Artikel 23**Prövning av klagomålet i sak**

1. Kommittén får när som helst efter att ha mottagit ett klagomål och innan ett beslut har fattats i sakfrågan i förekommande fall konsultera eller motta relevant dokumentation som härrör från Förenta nationernas alla övriga organisationer, organ, specialiserade fackorgan, fonder, program och mekanismer, inklusive övriga konventionskommittéer som inrättats genom internationella instrument och rådet för mänskliga rättigheters särskilda förfaranden, andra internationella organisationer, inklusive regionala organ för mänskliga rättigheter, icke-statliga organisationer, nationella människorättsinstitutioner och andra relevanta specialiserade institutioner med uppdrag att främja och skydda barns rättigheter och alla berörda statliga institutioner, myndigheter eller organ som kan bistå i prövningen av klagomålet.
2. Kommittén ska formulera sitt utlåtande om klagomålet mot bakgrund av all dokumentation som den mottagit av klaganden, den berörda konventionsstaten eller andra källor som avses i punkt 1 i denna artikel, förutsatt att denna information har översänts till berörda parter och att varje part har getts möjlighet att kommentera denna inom fastställda tidsgränser.

3. Att kommittén beaktar information som mottagits av tredje man, i enlighet med punkt 2 i denna artikel, innebär inte på något sätt att denna tredje man blir part i förfarandet.

4. Kommittén får hänskjuta ett klagomål till en arbetsgrupp för att ge kommittén rekommendationer i sakfrågan.

Artikel 24

Särskilda yttranden

En kommittéledamot som har deltagit i beslutet får begära att hans/hennes särskilda yttrande bifogas kommitténs beslut eller utlåtande. Kommittén får fastställa en tidsgräns för framställande av sådana särskilda yttranden.

Artikel 25

Uppgörelse i godo

1. På begäran av någon av parterna i enlighet med artikel 9 i det fakultativa protokollet ska kommittén, när som helst efter att ha mottagit ett klagomål och innan ett beslut har fattats i sakfrågan, erbjuda sig att bistå parterna, för att nå en uppgörelse i godo i en fråga som påstås utgöra en överträdelse av konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna och som framställs för behandling enligt det fakultativa protokollet. Uppgörelsen ska grunda sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna.

2. Förfarandet för att nå en uppgörelse i godo ska bygga på parternas samtycke.

3. Kommittén får utse en eller flera av sina ledamöter som ska underlätta förhandlingarna mellan parterna.

4. Förfarandet för att nå en uppgörelse i godo ska vara konfidentiellt och inte påverka parternas inlagor till kommittén. Ingen skriftlig eller muntlig kommunikation och inga eftergifter som gjorts i försöken att nå en uppgörelse i godo får användas emot den andra parten i klagomålsförfarandet inför kommittén.

5. Kommittén får avsluta sitt stöd för att nå en uppgörelse i godo om den bedömer att det inte går att hitta en lösning i ärendet eller om någon av parterna inte samtycker till dess tillämpning, beslutar att avbryta det eller inte uppvisar tillräcklig vilja att nå en uppgörelse i godo som grundar sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna.

6. När båda parterna uttryckligen har enats om en uppgörelse i godo ska kommittén anta ett beslut med en redogörelse för sakförhållandena och den uppgörelse som uppnåts. Innan kommittén antar det beslutet ska den försäkra sig om att klaganden har samtyckt till uppgörelsen i godo. Uppgörelsen i godo måste alltid grunda sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna. Kommittén ska inte godkänna någon uppgörelse i godo som inte grundar sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna.

7. Om ingen uppgörelse i godo kan uppnås ska kommittén fortsätta sin behandling av klagomålet i enlighet med denna arbetsordning.

Artikel 26

Avslutande av klagomål

Kommittén får avsluta behandlingen av ett klagomål, bland annat när skälen för att framställa detta för behandling enligt konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna inte längre föreligger.

Artikel 27**Kommitténs beslut om att klagomålet ska prövas, beslut till följd av en uppgörelse i godo och utlåtande i sakfrågan**

1. Kommitténs beslut om att ett klagomål ska prövas, dess beslut om att avsluta behandlingen av ett klagomål till följd av en uppgörelse i godo och dess utlåtande i sakfrågan ska skrivas på ett lättillgängligt språk och i möjligaste mån anpassas efter de påstådda offrens ålder och mognad.
2. Kommittén ska inte fatta beslut i sakfrågan utan att ha beaktat tillämpligheten av alla de skäl för att pröva klagomålet som avses i artikel 7 i det fakultativa protokollet.
3. Kommittén ska utan dröjsmål genom generalsekreteraren underrätta den berörda konventionsstaten och klaganden om sina beslut och utlåtanden. Kommittén får i sina beslut eller utlåtanden ange att de ska översändas till tredje man och att de kommer att offentliggöras.
4. Om kommittén kommer fram till att konventionsstaten har överträtt sina skyldigheter enligt konventionen eller de materiella fakultativa protokoll till denna som konventionsstaten är part i, ska den lägga fram rekommendationer om rättsmedel för de påstådda offren, till exempel rehabilitering, reparation, ekonomisk ersättning, garantier för icke-uppreppning och begäran om att åtala de skyldiga, samt ange tidsgränsen för deras tillämpning. Kommittén får även rekommendera att konventionsstaten vidtar lagstiftningsåtgärder, institutionella åtgärder eller andra typer av allmänna åtgärder för att förhindra en uppreppning av överträdelsen.
5. Kommittén ska inkludera sammanfattningar av sina beslut om att ett klagomål ska prövas, sina beslut om att avsluta behandlingen av ett klagomål till följd av en uppgörelse i godo och sina utlåtanden i sakfrågan i sin rapport enligt artikel 44.5 i konventionen och artikel 16 i det fakultativa protokollet.

Artikel 28**Uppföljning av kommitténs utlåtanden och uppgörelser i godo**

1. Så snart som möjligt inom sex månader från det att kommittén översänt sitt utlåtande om ett klagomål eller beslut att avsluta behandlingen av ett klagomål till följd av en uppgörelse i godo, ska den berörda konventionsstaten till kommittén överlämna ett skriftligt svar, som ska innehålla information om eventuella åtgärder som vidtagits mot bakgrund av kommitténs utlåtanden och rekommendationer eller en uppgörelse i godo.
2. Efter den sexmånadersperiod som avses i punkt 1 i denna artikel får kommittén be den berörda konventionsstaten, klaganden eller någon annan relevant aktör att lämna ytterligare upplysningar om de åtgärder som konventionsstaten har vidtagit med anledning av kommitténs utlåtanden eller rekommendationer eller med anledning av en uppgörelse i godo.
3. Kommittén ska genom generalsekreteraren översända den information som den mottagit från konventionsstaten till klaganden.
4. Kommittén får be konventionsstaten att i sina kommande rapporter enligt artikel 44 i konventionen, artikel 12 i det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi och artikel 8 i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter, inkludera upplysningar om eventuella åtgärder som den har vidtagit med anledning av kommitténs utlåtanden, rekommendationer eller beslut att avsluta behandlingen av ett klagomål till följd av en uppgörelse i godo.
5. Kommittén ska för uppföljningen av utlåtanden eller beslut att avsluta behandlingen av ett klagomål till följd av en uppgörelse i godo i enlighet med artikel 11 i det fakultativa protokollet utse en rapportör eller arbetsgrupp för att säkerställa att de åtgärder som konventionsstaten vidtagit ger verkan åt kommitténs utlåtanden, rekommendationer eller beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo.
6. En rapportör eller arbetsgrupp får ta de kontakter och vidta de åtgärder som kan vara lämpliga för att utföra sina tilldelade uppgifter och ska rekommendera kommittén att vidta de ytterligare åtgärder som behövs.

7. Utöver skriftliga framställningar och möten med befullmäktigade företrädare för konventionsstaten får en rapportör eller arbetsgrupp söka upplysningar från klaganden och andra relevanta källor.
8. En rapportör eller arbetsgrupp ska till kommittén rapportera om uppföljningsaktiviteter vid varje session i kommittén.
9. Kommittén ska i sin rapport enligt artikel 44.5 i konventionen och artikel 16 i det fakultativa protokollet inkludera information om uppföljningsaktiviteter och, i förekommande fall, en sammanfattning av den berörda konventionsstatens förklaringar och uttalanden samt kommitténs egna förslag och rekommendationer.

Artikel 29

Sekretess för klagomål

1. Klagomål som framställs enligt det fakultativa protokollet ska prövas av kommittén bakom stängda dörrar.
2. Alla arbetsdokument som generalsekreteraren utarbetar för kommitténs räkning ska vara sekretessbelagda såvida kommittén inte beslutar något annat.
3. Generalsekreteraren eller kommittén ska inte offentliggöra klagomål, inlagor eller upplysningar om ett klagomål före den dag då den meddelar beslut om att klagomålet inte ska tas upp till prövning, utlåtanden eller beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo.
4. Klagandens och/eller de påstådda offrens namn ska inte offentliggöras i kommitténs beslut om att klagomålet inte ska tas upp till prövning, utlåtanden eller beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo utom när offren, med beaktande av deras ålder och mognad, har gett sitt uttryckliga samtycke till att offentliggöra deras namn.
5. Kommittén får begära att klaganden eller den berörda konventionsstaten behandlar hela eller delar av en inläga eller information som rör förfarandet konfidentiellt.
6. Med förbehåll för artikel 4.2 i det fakultativa protokollet och punkterna 4 och 5 i denna artikel ska ingenting i denna artikel påverka klagandens eller den berörda konventionsstatens rätt att offentliggöra inlagor eller information av betydelse för förfarandet.
7. Med förbehåll för artikel 4.2 i det fakultativa protokollet och punkterna 4 och 5 i denna artikel ska kommitténs beslut om att ett klagomål inte ska tas upp till prövning, dess utlåtanden och dess beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo offentliggöras. Kommittén får även besluta att offentliggöra sina beslut om att ett klagomål ska prövas, även om dessa beslut inte leder till att behandlingen av ett ärende avslutas.
8. Generalsekreteraren ska ansvara för att kommitténs beslut om att klagomålet ska prövas, dess utlåtanden eller dess beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo utan dröjsmål delges klaganden och den berörda konventionsstaten.
9. Såvida kommittén inte beslutar något annat och med förbehåll för artikel 4.2 i det fakultativa protokollet ska information om uppföljningen av kommitténs utlåtanden och rekommendationer och beslut att avsluta behandlingen till följd av en uppgörelse i godo inte vara sekretessbelagda.

Del tre

Förfarande enligt det fakultativa protokollets utredningsförfarande

Artikel 30

Tillämplighet

Artiklarna 30–42 i denna arbetsordning ska inte tillämpas på en konventionsstat som i enlighet med artikel 13.7 i det fakultativa protokollet, vid ratificeringen eller anslutningen till det fakultativa protokollet, har förklarat att den inte tillerkänner kommittén den behörighet som följer av i artikel 13 i det protokollet, såvida inte denna konventionsstat senare har återtagit sin förklaring i enlighet med artikel 13.8 i det fakultativa protokollet.

Artikel 31**Översändande av information till kommittén**

1. I enlighet med denna arbetsordning ska generalsekreteraren underrätta kommittén om tillförlitliga uppgifter som är eller förefaller vara ingivna för behandling av kommittén enligt artikel 13.1 i det fakultativa protokollet, som indikerar att en konventionsstat begått allvarliga eller systematiska kränkningar av de rättigheter som anges i konventionen eller i de materiella fakultativa protokollen till denna.
2. Kommittén får på eget initiativ tillsätta en utredning om det finns tillförlitliga uppgifter om att det förekommer allvarliga eller systematiska kränkningar mot barn i en konventionsstat.

Artikel 32**Sammanfattning av information**

Generalsekreteraren ska, i förekommande fall, sammanställa och delge kommitténs ledamöter en kortfattad sammanfattning av den information som lämnats i enlighet med artikel 2 i denna arbetsordning.

Artikel 33**Sekretess**

1. Kommitténs samtliga handlingar och förfaranden som rör genomförandet av utredningen ska förbli konfidentiella utan att det påverkar bestämmelserna i artikel 13.6 i det fakultativa protokollet.
2. Möten i kommittén under vilka utredningar enligt artikel 13 i det fakultativa protokollet behandlas ska hållas bakom stängda dörrar.

Artikel 34**Kommitténs preliminära bedömning av uppgifter**

1. Kommittén får genom generalsekreteraren kontrollera tillförlitligheten i de uppgifter och/eller källorna till de uppgifter som kommit till dess kännedom enligt artikel 13 i det fakultativa protokollet. Den får inhämta ytterligare relevanta uppgifter för att styrka de faktiska omständigheterna.
2. Kommittén ska fastställa om de mottagna uppgifterna innehåller tillförlitliga uppgifter om att den berörda konventionsstaten begått allvarliga eller systematiska kränkningar av de rättigheter som anges i konventionen eller de materiella fakultativa protokollen till denna.
3. Kommittén får utse en eller flera av sina ledamöter att bistå den i arbetet med att fullgöra sina skyldigheter enligt denna artikel.

Artikel 35**Granskning av uppgifter**

1. Om kommittén bedömer att de mottagna uppgifterna är tillförlitliga och indikerar att det i konventionsstaten förekommer allvarliga eller systematiska kränkningar av de rättigheter som anges i konventionen eller de materiella fakultativa protokollen till denna, ska kommittén genom generalsekreteraren anmoda konventionsstaten att samarbeta vid granskningen av uppgifterna och , i detta syfte, utan dröjsmål framföra sina synpunkter om de berörda uppgifterna.
2. Kommittén ska beakta eventuella synpunkter som den berörda konventionsstaten framfört samt all annan relevant information.
3. Kommittén får besluta att inhämta ytterligare uppgifter, bland annat från följande:
 - (a) Företrädare för den berörda konventionsstaten.
 - (b) Statliga organisationer.

- (c) FN-organ, specialiserade fackorgan, fonder, program och mekanismer.
 - (d) Internationella organisationer, inklusive regionala system för mänskliga rättigheter.
 - (e) Nationella människorättsinstitutioner och andra relevanta specialiserade institutioner med uppdrag att främja och skydda barnets rättigheter.
 - (f) Icke-statliga organisationer.
 - (g) Privatpersoner, däribland barn.
4. Kommittén ska besluta i vilken form och på vilket sätt dessa ytterligare uppgifter ska inhämtas.

Artikel 36

Tillsättande av en utredning

1. Med beaktande av eventuella synpunkter som den berörda konventionsstaten framfört, samt eventuella andra tillförlitliga uppgifter, får kommittén utse en eller flera ledamöter som ska genomföra en utredning och snarast rapportera till kommittén.
2. En utredning ska omges av sekretess och genomföras enligt de metoder som fastställs av kommittén.
3. Med beaktande av konventionen, dess fakultativa protokoll och föreliggande arbetsordning ska de ledamöter som utsetts av kommittén för att genomföra utredningen fastställa sina egna arbetsmetoder.
4. Under den tid som utredningen pågår får kommittén skjuta upp behandlingen av eventuella rapporter som den berörda konventionsstaten har lämnat enligt artikel 44 i konventionen, artikel 12 i det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi och artikel 8 i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter.

Artikel 37

Den berörda konventionsstatens samarbete

1. Kommittén ska eftersträva samarbete med den berörda konventionsstaten i alla skeden av en utredning.
2. Kommittén får uppmana den berörda konventionsstaten att utse en företrädare som kan träffa de ledamöter som kommittén utsett.
3. Kommittén får uppmana den berörda konventionsstaten att förse de ledamöter som kommittén utsett med all information som de eller konventionsstaten anser vara relevanta för utredningen.

Artikel 38

Besök

1. I motiverade fall kan utredningen, med konventionsstatens samtycke, omfatta ett besök på den berörda konventionsstatens territorium.
2. Om den berörda konventionsstaten samtycker till besöket ska kommittén och konventionsstaten tillsammans fastställa förutsättningarna för besöket och konventionsstaten ska tillhandahålla kommittén alla nödvändiga resurser för att kunna genomföra besöket, inklusive fri tillgång till information, organisationer, platser och personer av intresse.
3. Kommittén ska informera den berörda konventionsstaten om sina önskemål om tidpunkten för besöket och vilka resurser som behövs för att de ledamöter som kommittén utsett för att genomföra utredningen ska kunna utföra sina uppgifter.

Artikel 39**Utfrågningar**

1. Under besöket får kommitténs utsedda ledamöter göra utfrågningar för att klargöra fakta eller omständigheter som är relevanta för utredningen.
2. De villkor och garantier för utfrågningar som hålls i enlighet med punkt 1 i denna artikel ska fastställas av de ledamöter som kommittén utsett för att besöka konventionsstaten. Ledamöterna ska i det arbetet vägledas av principerna i artikel 2 i det fakultativa protokollet.
3. Om barn utfrågas ska kommitténs ledamöter garantera barnvänliga förfaranden vid dessa utfrågningar och särskilt se till att de berörda barnen utfrågas separat och att deras åsikter tillmäts betydelse i förhållande till deras ålder och mognad.

Artikel 40**Bistånd under en utredning**

1. Utöver den personal och de resurser som generalsekreteraren ska tillhandahålla i samband med en utredning, inklusive under ett besök i den berörda konventionsstaten, får kommitténs utsedda ledamöter genom generalsekreteraren bjuda in tolkar och/eller de andra personer med specialkompetens i de områden som omfattas av konventionen och dess fakultativa protokoll som kommittén anser behövas för att bistå i alla skeden av utredningen.
2. Om dessa tolkar eller andra personer med specialkompetens inte är bundna av trohetseden till Förenta nationerna ska de på heder och samvete förklara att de kommer att utföra sina arbetsuppgifter på ett ärligt, troget och opartiskt sätt och att de kommer att respektera sekretessen för förfarandet.

Artikel 41**Översändande av resultat, kommentarer eller rekommendationer**

1. Efter att ha granskat de iakttagelser som de utsedda ledamöterna lagt fram i enlighet med artikel 35 i denna arbetsordning ska kommittén genom generalsekreteraren översända resultatet till den berörda konventionsstaten tillsammans med eventuella kommentarer och rekommendationer.
2. Sådant översändande av resultat, kommentarer och rekommendationer påverkar inte artikel 13.6 i det fakultativa protokollet.
3. Den berörda konventionsstaten ska genom generalsekreteraren lägga fram sina synpunkter på resultatet, kommentarerna och rekommendationerna för kommittén så snart som möjligt inom sex månader från mottagandet.

Artikel 42**Uppföljningsåtgärder**

Kommittén får vid behov efter de sex månader som avses i artikel 13.5 i det fakultativa protokollet, genom generalsekreteraren, anmoda den berörda konventionsstaten att informera den om eventuella vidtagna eller planerade åtgärder med anledning av en utredning och att i sina kommande rapporter, enligt artikel 44 i konventionen, artikel 12 i det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi och artikel 8 i det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter, inkludera uppgifter om eventuella åtgärder som vidtagits med anledning av kommitténs resultat, kommentarer eller rekommendationer. Kommittén får besluta att inhämta ytterligare uppgifter från de källor som anges i artikel 35 i denna arbetsordning.

Del fyra

Förfarande enligt det fakultativa protokollets mellanstatliga klagomålsförfarande

Artikel 43

Framställande av mellanstatliga klagomål till kommittén

1. Generalsekreteraren ska i enlighet med denna arbetsordning underrätta kommittén om klagomål som är eller förefaller vara ingivna för behandling av kommittén enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet.
2. Generalsekreteraren får begära att den konventionsstat som framställer klagomålet förtydligar huruvida avsikten är att klagomålet ska behandlas av kommittén enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet. Om det är oklart vad den konventionsstat som framställer klagomålet önskar, ska generalsekreteraren underrätta kommittén om klagomålet.
3. Ett klagomål enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet får framställas till kommittén av en konventionsstat som påstår att en annan konventionsstat inte fullgör sina skyldigheter enligt konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna och som har avgett en förklaring enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet.
4. Klagomålet ska innehålla uppgifter om:
 - (a) Namnet på den konventionsstat som klagomålet avser.
 - (b) Den förklaring som avgetts av den konventionsstat som framställt ett klagomål i enlighet med artikel 12 i det fakultativa protokollet.
 - (c) Vilken eller vilka bestämmelser i konventionen och/eller de materiella fakultativa protokollen till denna som påstås ha överträtts.
 - (d) Syftet med klagomålet.
 - (e) Omständigheterna i ärendet.

Artikel 44

Information till kommitténs ledamöter

Generalsekreteraren ska utan dröjsmål informera kommitténs ledamöter om alla mellanstatliga klagomål enligt artikel 43 i denna arbetsordning och utan dröjsmål översända kopior av klagomålen till dem på framställningsspråket och all relevant information.

Artikel 45

Krav för behandling av mellanstatliga klagomål

Ett mellanstatligt klagomål ska inte behandlas av kommittén om inte båda de berörda konventionsstaterna har avgett förklaringar enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet.

Artikel 46

Möten

Kommittén ska pröva klagomål enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet bakom stängda dörrar.

Artikel 47

Bistånd

1. Med förbehåll för bestämmelserna i artikel 45 i denna arbetsordning, ska kommittén fortsätta att erbjuda sitt bistånd till de berörda konventionsstaterna för att försöka nå en uppgörelse i godo som grundar sig på respekten för de skyldigheter som anges i konventionen och de materiella fakultativa protokollen till denna.

CRC/C/158

2. För det ändamål som anges i punkt 1 i denna artikel får kommittén, om det är lämpligt, inrätta en särskild förlikningsgrupp.

Artikel 48**Begäran om upplysningar**

Kommittén får genom generalsekreteraren rikta en begäran till de berörda konventionsstaterna, eller till någon av dem, att skriftligen inkomma med ytterligare upplysningar eller synpunkter. Kommittén ska fastställa en tidsgräns för att inkomma med dessa skriftliga upplysningar eller synpunkter. Ytterligare villkor för skriftliga inlagor ska fastställas av kommittén efter samråd med de berörda konventionsstaterna.

Artikel 49**Kommitténs rapport**

1. Kommittén får anta en rapport om de klagomål som mottagits enligt artikel 12 i det fakultativa protokollet.
 2. Om en uppgörelse nås enligt villkoren i artikel 47 i denna arbetsordning, ska kommittén begränsa sin rapport till en kortfattad förklaring av omständigheterna och om den uppgörelse som nåtts. Om en uppgörelse enligt villkoren i artikel 47 i denna arbetsordning inte uppnås, ska kommittén i sin rapport ange de relevanta omständigheterna i frågan mellan de berörda konventionsstaterna. Skriftliga inlagor från de berörda konventionsstaterna ska bifogas rapporten. Kommittén får också, endast till de berörda konventionsstaterna, framföra eventuella åsikter som den anser vara relevanta för frågan dem emellan.
 3. Kommitténs rapport ska genom generalsekreteraren delges de berörda konventionsstaterna utan dröjsmål.
-

Working methods to deal with individual communications received under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure¹

A. General issues

1. These working methods are developed on the basis of the provisions contained in the Rules of procedure under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure (OPIC RoP)².
2. The Committee will develop Guidelines on the protection policy adopted by the Committee for children who submit communications or are the alleged victims in communications submitted on their behalf.
3. Upon registration of a communication or at any time during the procedure the Committee may take measures, in conformity with article 4, paragraph 1 of the Optional Protocol and rule 4 of the OPIC RoP, urging the State party concerned to ensure the integrity and security of the children who are the authors and/or the alleged victims in the communication.

B. Working Group on communications

4. Under rule 6 of OPIC RoP, the Committee will establish a Working Group to make recommendations to the Committee and to assist it in any manner in which the Committee may decide.
5. The Working Group will be composed of up to nine members. The biannual rotation of four/five of its members is encouraged.
6. Working Group members will elect their chair every two years, who will coordinate Working Group meetings and represent the Working Group at OPIC activities.
7. When the Committee is not in session, members of the Working Group will make themselves available to deal with matters related to communications, to the extent possible.

C. Correspondence received by the Secretariat

8. The Secretariat (Petitions Unit) will keep a file with all existing correspondence on matters related to the Optional Protocol, for the Committee's reference and consultation.
9. In order to apply the appropriate procedure to newly submitted communications, as indicated below, the Secretariat will check that the date of

¹ These working methods were adopted by the Committee on the Rights of the Child on 2 October 2015 and revised on 2 June 2017 and 4 June 2021.

² (CRC/C/62/3)

birth of the author(s)/alleged victim(s) is indicated in the submission. If the date is not indicated, the Secretariat will ask the author(s) to provide it.

D. Communications submitted by children

10. All communications received under the Optional Protocol submitted by children will be forwarded without delay by the Secretariat (Petitions Section) to the Committee's Working Group on Communications, including those that seem to be clearly *prima-facie* inadmissible.
11. The Petitions Section will transmit those communications to the Working Group in the original language.
12. The Petitions Section will confirm receipt of these communications to the author/s as soon as possible, within maximum two weeks.
13. Responses to letters received from children will be drafted using child-friendly language.

E. Communications submitted by adults

14. Communications received from adults, including representatives of children, should be first screened by the Petitions Unit, which can reject those that are *prima-facie* inadmissible, such as anonymous communications, communications that do not concern the CRC or its Optional Protocols, communications against a non-State party or manifestly unfounded communications.
15. When examining communications submitted by representatives of children, the Working Group will examine whether there are reasons to believe that the child(ren) is/are subject to improper pressure or inducement by those acting on her/his/their behalf.

F. Friendly settlements

16. The Committee may provide its good offices for a friendly settlement if requested by either of the parties. The Committee may also offer the parties a friendly settlement if it is deemed necessary and appropriate, at its own initiative or at the initiative of the Working Group.
17. Negotiations to facilitate a friendly settlement can be conducted by the Working Group. The Working Group will make recommendations to the Committee, who will take a decision regarding acceptance of the settlement, in conformity with rule 25 OPIC RoP.

G. Third party interventions

18. Pursuant to Rule 23 of the Committee's OPIC RoP, the Committee or its Working Group may consult or receive relevant written information and/or

documentation emanating from third parties, which may assist in the examination of a communication. To that effect, a list of cases pending consideration by the Committee will be published on the Committee's website, including a short summary of the subject matter and articles of the Convention invoked.

19. The Working Group will decide whether it accepts specific third-party submissions. If accepted, these submissions shall be forwarded to both parties, who will be offered the possibility of submitting written comments in reply, within a fixed time-limit.
20. Individuals or entities that are third-parties shall not be considered parties to the communication.
21. Decisions concerning third party interventions will be guided by the Committee's Guidelines on Third party interventions under the OPIC, adopted at its 83rd session.

H. Functioning of the Working Group

22. The decision to declare a communication admissible may be taken by the Working Group provided that all its members so agree.
23. The Working group may declare a communication inadmissible provided that all its members so decide. Its decision is to be transmitted to the Committee plenary, which may confirm it without formal discussion, unless a Committee member requests such discussion.
24. The Working Group will take all decisions on procedural issues until a case is ready to be examined by the Committee in plenary. This includes decisions on registration of cases, interim measures, split (consideration of admissibility separately from the merits), and requests for suspension of cases.
25. The Working Group will adopt its decisions by majority, except for decisions on interim measures, which shall be adopted by at least three members of the Working Group.
26. Decisions on interim measures shall be adopted within 24 hours. In very urgent cases where a decision is required within less than 24 hours, the Petitions Unit will contact the Chair of the Working Group for an executive decision, and the rest of the Working Group members will be informed accordingly. The Working Group bases its decisions on interim measures on its "Guidelines for Interim

measures under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure".³

27. Pursuant to Rule 18 (1) of the Committee's Rules of procedure on the Optional Protocol, the Working Group may decide to register a communication without transmitting it to the State party for observations. In such cases, the Working Group will propose to the plenary, as soon as possible, an inadmissibility draft decision, for its final adoption.
28. Pursuant to Rule 18(4) of its Rules of procedure on the Optional Protocol, the Working Group may register a communication and transmit it to the State party concerned with a request that it provide observations on the issue of admissibility only. In these cases, the Working Group will, as soon as possible and after having received the author(s)' comments on the State party's observations on admissibility, propose to the plenary a decision on the admissibility of the communication in question.
29. In all other cases, the Working Group will, upon registering a communication, transmit it to the State party concerned with a request that it provide observations on both the admissibility and merits of the communication within six months.
30. For each registered communication the Working Group chair will appoint one or two of the Working Group members to act as case rapporteur, in consultation with Working Group members. The case rapporteur(s) will examine all information contained in the case file, carry out the necessary research and propose to the Working Group the course of action that s(he) considers appropriate, including recommendations on admissibility and merits. Drafts on admissibility and merits approved by the case rapporteur will be transmitted to the other members of the Working Group, between sessions, for information and comments. Where relevant, the Working Group may also appoint a Committee member who is not part of the Working Group to provide technical assistance to the case rapporteur.
31. The Working Group will examine the draft submitted by the case rapporteur as well as any additional information at its disposal and submit proposals and recommendations on the draft to the case rapporteur.
32. On the basis of the comments received from members of the Working Group, the case rapporteur will prepare a consolidated draft decision on admissibility and merits in order to reach consensus on a recommendation to be addressed

³ Adopted by the Committee at its 80th session.

to the Committee. If consensus is not reached, the decision will be taken by majority of the Working Group members.

33. In conformity with rule 10 OPIC RoP, the Working Group may decide to consult with independent experts in order to obtain information which may be relevant for the examination of a communication. The Working Group may also consult with Committee members who may have relevant experience on the specific country or thematic issue concerned.

I. Oral hearings

34. Pursuant to Rule 19 OPIC RoP, “the Committee may decide to invite the author(s) and/or alleged victims(s) as well as representatives of the State party concerned in order to provide, in person or by way of videoconference, further clarifications or to answer questions referring to the admissibility or merits of the case”.
35. Decisions concerning oral hearings will be guided by the Committee’s Guidelines on oral hearings.⁴

J. Lack of cooperation from the parties

36. In the absence of a response by one of the parties in a case within the established deadline, the Petitions Section will send up to three reminders. In the absence of response by the State party following the three reminders, the Committee may decide on the case in the absence of information from the State party. In the absence of response by the author(s) of the communication after the three reminders, the Committee will discontinue the case.
37. In case of procedural decisions pertaining to the Working Group on communications, only one reminder will be sent to the parties, after which the Working Group will decide in the absence of information.

K. Decisions

38. The draft decision adopted by the Working Group will be submitted to the Committee for discussion and final adoption in plenary. To that effect, the draft decision shall be made available to all Committee members in the Committee’s working languages at least one week before the date of discussion.
39. When examining the Working Group’s draft decision, the Committee can decide to seek additional information from independent experts, UN documentation and other sources as established under OPIC and rule 10 OPIC RoP.

⁴ Adopted by the Committee at its 87th session.

40. In order to implement rule 27 of the Rules of Procedures, the case rapporteur and the Working Group in general will ensure that the language of decisions on individual communications is adapted to the age and maturity of the alleged victims, in particular if these are not represented by an adult.
41. In line with the Guidelines on the independence and impartiality of members of the human rights treaty bodies (“the Addis Ababa guidelines”), Committee members shall not participate in any aspect of the consideration of the communications if: a) the State of which they are nationals is a party to the case; b) if the member has any personal interest in the case; or c) if the member has participated in any capacity in the making of any decision on the case covered by the communication.
42. The Committee shall endeavour to reach its decisions by consensus. If all efforts to reach consensus have been exhausted, decisions shall be taken by a simple majority of the members present and voting. Any Committee member who has participated in the discussion of a decision may indicate, before such decision is adopted, that he/she reserves their right to submit an individual (concurring/dissenting) opinion under Rule 24 of the OPIC RoP.

L. Follow up to Views and friendly settlement agreements

43. The implementation of the recommendations contained in Views where the Committee found that violations of the Convention or the Optional Protocols had taken place, or in agreements reached by a friendly settlement will be monitored by the designated Rapporteur(s) on Follow-up to Views.
44. The Rapporteur(s) on Follow-up to Views will inform the plenary of the progress made by State parties on implementation, based on the information received by both parties, and propose the appropriate course of action. This information will be contained in a Follow-up progress report on individual communications, which will be adopted by the plenary and made public. The report will include the Committee’s assessment of the degree of compliance with the Committee’s views (compliance, partial compliance, non-compliance and no cooperation), as well as the Committee’s decision to maintain, close or suspend the follow-up dialogue. This decision will be communicated to the parties in each case.

Arbetsmetoder för hanteringen av enskilda klagomål som mottagits enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande¹

A. Allmänna frågor

1. Dessa arbetsmetoder bygger på bestämmelserna i arbetsordningen enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande (arbetsordningen)².
2. Barnrättskommittén (kommittén) kommer att utarbeta riktlinjer för den säkerhetsplan som kommittén har antagit för barn som klagat eller är påstådda offer i klagomål som framställs för deras räkning.
3. När ett klagomål har registrerats eller när som helst under förfarandet får kommittén vidta åtgärder i enlighet med artikel 4.1 i det fakultativa protokollet och artikel 4 i arbetsordningen och uppmana den berörda konventionsstaten att säkerställa integriteten och säkerheten för de barn som är klagande och/eller påstådda offer.

B. Arbetsgrupp för klagomål

4. Enligt artikel 6 i arbetsordningen ska kommittén inrätta en arbetsgrupp som får lägga fram rekommendationer inför kommittén och bistå den på det sätt som kommittén beslutar.
5. Arbetsgruppen ska bestå av upp till nio medlemmar. En rotation av fyra eller fem av dess medlemmar vartannat år är önskvärt.
6. Arbetsgruppens medlemmar ska vartannat år välja en ordförande som ska samordna arbetsgruppens sammanträden och företräda arbetsgruppen i arbetet med det fakultativa protokollet.
7. När kommittén inte sammanträder ska arbetsgruppens medlemmar i möjligaste mån vara tillgängliga för att hantera frågor som rör klagomål.

C. Korrespondens som mottas av sekretariatet

8. Sekretariatet för klagomål och brådskande åtgärder (nedan kallad sekretariatet) ska föra ett register över all korrespondens som sker i frågor som rör det fakultativa protokollet för kommitténs information och påseende.
9. För att tillämpa rätt förfarande på nyinkomna klagomål enligt nedan, ska sekretariatet kontrollera att klagandens/det påstådda offrets/offrens födelsedatum

¹ Dessa arbetsmetoder antogs av FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) den 2 oktober 2015 och reviderades den 2 juni 2017 och den 4 juni 2021.

² (CRC/C/62/3).

framgår av inlagan. Om uppgift om födelsedatum saknas ska sekretariatet be klaganden att lämna en sådan uppgift.

D. Klagomål som framställs av barn

10. Alla klagomål enligt det fakultativa protokollet som getts in av barn ska utan dröjsmål vidarebefordras av sekretariatet till kommitténs arbetsgrupp för klagomål, inklusive de som vid första påseendet förefaller inte kunna tas upp till prövning.
11. Sekretariatet ska översända dessa klagomål till arbetsgruppen på originalspråket.
12. Sekretariatet ska till klaganden/a bekräfta mottagandet av dessa klagomål så snart som möjligt men senast inom två veckor.
13. Svar på brev som framställs av barn ska skrivas på ett barnvänligt språk.

E. Klagomål som framställs av vuxna

14. Klagomål som framställs av vuxna, inklusive företrädare för barn, bör först granskas av sekretariatet, som kan avvisa klagomål som vid första påseendet förefaller inte kunna tas upp till prövning, såsom anonyma klagomål, klagomål som inte rör barnkonventionen eller dess fakultativa protokoll, klagomål mot stater som inte är part i konventionen eller klagomål som är uppenbart ogrundade.
15. Vid prövning av klagomål som framställs av företrädare för barn ska arbetsgruppen ta ställning till om det finns skäl att tro att barnet/barnen utsätts för otillbörlig påtryckning eller påverkan av de som företräder barnet.

F. Uppgörelse i godo

16. Kommittén får, om parterna begär det, erbjuda sitt bistånd för att nå en uppgörelse i godo. Kommittén får även på eget eller arbetsgruppens initiativ erbjuda parterna möjlighet att nå en uppgörelse i godo om det anses nödvändigt och lämpligt.
17. Arbetsgruppen kan föra förhandlingar för att möjliggöra en uppgörelse i godo. Arbetsgruppen lämnar sina rekommendationer till kommittén som fattar ett beslut om att godkänna uppgörelsen i enlighet med artikel 25 i arbetsordningen.

G. Interventioner av tredje man

18. I enlighet med artikel 23 i kommitténs arbetsordning får kommittén eller dess arbetsgrupp konsultera eller motta relevant information och/eller

dokumentation som härrör från tredje man, som får bistå i prövningen av ett klagomål. I det syftet ska en förteckning över öppna ärenden som ska behandlas av kommittén offentliggöras på kommitténs webbplats, inklusive en kortfattad sammanfattning av ärendet och åberopade artiklar i konventionen.

19. Arbetsgruppen ska besluta om den godkänner specifika inlagor från tredje man. Om de godkänns ska dessa vidarebefordras till båda parter, som ges möjlighet att skriftligen bemöta dem inom en fastställd tidsgräns.
20. Personer eller enheter som är tredje man ska inte anses vara parter i klagomålet.
21. Beslut om interventioner av tredje man ska fattas med ledning av kommitténs riktlinjer för interventioner av tredje man enligt det fakultativa protokollet, som antogs vid dess 83:e session.

H. Arbetsgruppens funktionssätt

22. Beslutet att förklara att ett klagomål ska tas upp till prövning får fattas av arbetsgruppen förutsatt att alla dess medlemmar är överens om det.
23. Arbetsgruppen får förklara att ett klagomål inte ska tas upp till prövning förutsatt att alla dess medlemmar beslutar det. Dess beslut ska underställas kommitténs plenum, som får bekräfta det utan formell överläggning, såvida inte en kommittéledamot begär sådan överläggning.
24. Arbetsgruppen ska fatta alla beslut i procedurfrågor tills ett ärende är färdigt att prövas av kommittén i plenum. Detta gäller även beslut om registrering av ärenden, interimistiska åtgärder, uppdelning (beslut om ett klagomål ska tas upp till prövning separerat från sakfrågan) och begäran om vilandeförklaring av ärenden.
25. Arbetsgruppens beslut fattas genom majoritetsbeslut, förutom beslut om interimistiska åtgärder, som ska antas av minst tre av arbetsgruppens medlemmar.
26. Beslut om interimistiska åtgärder ska fattas inom 24 timmar. I mycket brådskande ärenden när ett beslut måste fattas inom mindre än 24 timmar ska sekretariatet kontakta ordföranden för arbetsgruppen för ett ordförandebeslut och resten av arbetsgruppens medlemmar informeras om beslutet. Arbetsgruppen grundar sina beslut om interimistiska åtgärder på ”riktlinjerna för

interimistiska åtgärder enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande”³.

27. I enlighet med artikel 18.1 i kommitténs arbetsordning för det fakultativa protokollet får arbetsgruppen besluta att registrera ett klagomål utan att översända det till konventionsstaten för synpunkter. I sådana fall ska arbetsgruppen så snart som möjligt föreslå att kommitténs plenum ska besluta om att klagomålet inte ska tas upp till prövning.
28. I enlighet med artikel 18.4 i arbetsordningen för det fakultativa protokollet får arbetsgruppen registrera ett klagomål och översända det till den berörda konventionsstaten med en begäran om att den enbart ska lämna synpunkter på frågan om klagomålet ska tas upp till prövning. I dessa fall ska arbetsgruppen så snart som möjligt och efter att ha mottagit klagandens kommentarer till konventionsstatens synpunkter i frågan om klagomålet ska tas upp till prövning, lämna ett förslag till beslut till kommitténs plenum beträffande om klagomålet kan prövas.
29. I alla andra fall ska arbetsgruppen, när ett klagomål har registrerats, översända det till den berörda konventionsstaten med en begäran om att den ska yttra sig både i frågan om klagomålet ska prövas och i sakfrågan, inom sex månader.
30. För varje registrerat klagomål ska arbetsgruppens ordförande, i samråd med arbetsgruppens medlemmar, utse en eller två av dess medlemmar som ska vara rapportör i ärendet. Rapportören ska granska all information i ärendeakten, göra erforderliga efterforskningar och för arbetsgruppen föreslå vilka åtgärder som den anser lämpliga, inklusive rekommendationer om klagomålet ska prövas och i sakfrågan. Utkast till beslut om klagomålet ska prövas och i sakfrågan som godkänts av rapportören ska, mellan sessionerna, översändas till övriga medlemmar i arbetsgruppen för kännedom och kommentarer. Om det är relevant får arbetsgruppen även utse en kommittéledamot som inte ingår i arbetsgruppen att tekniskt bistå rapportören i ärendet.
31. Arbetsgruppen ska granska utkastet som rapportören lämnat och eventuell ytterligare information som den förfogar över och överlämna förslag och rekommendationer på utkastet till rapportören.
32. Baserat på de kommentarer som mottagits från arbetsgruppens medlemmar ska rapportören utarbeta ett konsoliderat utkast till beslut om klagomålet ska prövas och i sakfrågan för att kunna enas om en rekommendation som ska överlämnas

³ Antagen av kommittén vid dess 80:e session.

till kommittén. Om enighet inte nås ska beslutet fattas av en majoritet av arbetsgruppens medlemmar.

33. I enlighet med artikel 10 i arbetsordningen får arbetsgruppen besluta att konsultera oberoende experter för att inhämta information som kan ha betydelse för prövningen av ett klagomål. Arbetsgruppen får även samråda med kommittéledamöter som kan ha relevant kunskap om det specifika land eller den tematiska fråga som ärendet gäller.

I. Muntlig utfrågning

34. I enlighet med artikel 19 i arbetsordningen får kommittén ”besluta att erbjuda klaganden(a), påstådda offer och/eller företrädare för den berörda konventionsstaten att fysiskt eller genom video- eller telekonferens göra ytterligare förtydliganden eller besvara frågor om klagomålet ska tas upp till prövning och/eller sakfrågan”.
35. Beslut om muntliga utfrågningar ska fattas med ledning av kommitténs riktlinjer för muntliga utfrågningar.⁴

J. Bristande samarbete från parterna

36. Om någon av parterna inte inkommer med ett svar inom den fastställda tidsfristen ska sekretariatet skicka upp till tre påminnelser. Om konventionsstaten inte inkommer med ett svar efter tre påminnelser får kommittén besluta i ärendet utan information från konventionsstaten. Om klaganden inte inkommer med ett svar efter tre påminnelser ska kommittén avbryta behandlingen av ärendet.
37. Vid beslut i procedurfrågor som fattas av arbetsgruppen för klagomål skickas endast en påminnelse till parterna, varefter arbetsgruppen fattar beslut utan information.

K. Beslut

38. Det utkast till beslut som antas av arbetsgruppen ska överlämnas till kommittén för diskussion och slutligt antagande i plenum. I det syftet ska utkastet till beslut göras tillgängligt för alla ledamöter av kommittén på kommitténs arbetspråk minst en vecka före diskussionen om ärendet ska ske.
39. Vid prövningen av arbetsgruppens utkast till beslut kan kommittén besluta att inhämta ytterligare information från oberoende experter, FN-dokumentation och andra källor som fastställs i det fakultativa protokollet och artikel 10 i arbetsordningen.

⁴ Antagen av kommittén vid dess 87:e session.

40. För att genomföra artikel 27 i arbetsordningen ska rapportören och arbetsgruppen generellt säkerställa att språket i beslut om enskilda klagomål anpassas efter de påstådda offrens ålder och mognad, särskilt om dessa inte företräds av en vuxen.
41. I enlighet med riktlinjerna om oberoende och opartiskhet för ledamöter av FN:s kommittéer för mänskliga rättigheter (Addis Abeba-riktlinjerna) ska kommitténs ledamöter inte delta i någon del av behandlingen av klagomålet om a) den stat som de är medborgare i är part i ärendet, b) om ledamoten har ett personligt intresse i ärendet, eller c) om ledamoten i någon egenskap har deltagit i arbete med något beslut i det ärende som klagomålet gäller.
42. Kommittén ska sträva efter att fatta sina beslut i samförstånd. Om alla ansträngningar att nå samförstånd har uttömts ska beslut fattas med enkel majoritet av närvarande och röstande ledamöter. En ledamot av kommittén som har deltagit i överläggningen om ett beslut får, innan beslutet antas, ange att den förbehåller sig rätten att avge ett särskilt yttrande enligt artikel 24 i arbetsordningen.

L. Uppföljning av utlåtanden och uppgörelser i godo

43. Genomförandet av de rekommendationer som läggs fram i utlåtanden där kommittén har konstaterat att konventionen eller de fakultativa protokollen har överträtts, eller i överenskommelser som nåtts genom en uppgörelse i godo, ska övervakas av de rapportörer som utsetts att följa upp utlåtandena.
44. De rapportörer som ansvarar för att följa upp utlåtandena ska, baserat på den information som de mottagit av båda parter, informera kommitténs plenum om konventionsstaternas framsteg i genomförandet och föreslå lämpliga åtgärder. Denna information ska läggas fram i en uppföljningsrapport om enskilda klagomål som ska antas av plenum och offentliggöras. Rapporten ska innehålla kommitténs bedömning av i vilken utsträckning kommitténs utlåtande efterlevs (fullständigt, partiellt, bristande efterlevnad eller bristande samarbete) samt kommitténs beslut att fortsätta, avsluta eller skjuta upp uppföljningsdialogen. Detta beslut ska delges parterna i varje ärende.

Guidelines for Interim measures under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure¹

1. In accordance with article 6.1 of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure:

“1. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State party concerned for its urgent consideration a request that the State party take such interim measures as may be necessary in exceptional circumstances to avoid possible irreparable damage to the victim or victims of the alleged violations.”
2. Interim measures have a dual nature, precautionary and protective. Regarding their protective nature, the measures seek to avoid irreparable harm and preserve the exercise of human rights. Regarding their precautionary nature, the measures have the purpose of preserving a legal situation under consideration by the Committee. Their precautionary nature aims at preserving rights at risk of a grave violation until the Committee can examine the complaint. Its object and purpose are to ensure the integrity and effectiveness of the Committee’s decision on the merits and, thus, avoid infringement of the rights at stake, which may adversely affect the useful purpose (*effet utile*) of the final decision. Interim measures also enable the State concerned to implement the final Views and comply with the ordered reparations. Hence, for the purposes of making a decision on the adoption of interim measures, the Committee considers that:
 - a. “**exceptional circumstances**” refers to a **grave impact** that an action or omission by a State party can have on a protected right or on the eventual effect of a pending decision in a case or petition before the Committee;
 - b. “**irreparable damage**” refers to a violation of rights which, due to their nature, would not be susceptible to reparation, restoration or adequate compensation. This also implies that, in principle, there is no domestic remedy that would be available and effective; and
3. In analyzing those requirements, the Committee considers that the risk or threat must be imminent and can materialize; if the risk is not imminent, the author may request the interim measures at a later stage, when the risk becomes imminent. In any case, the risk or threat of an imminent irreparable damage needs not be proven beyond doubt; rather, the information provided by the alleged victim(s) should enable the Committee to determine *prima facie* (on face value) if an imminent risk of irreparable harm having a grave impact on children’s rights exists. For this purpose, the author of a complaint should provide sufficient information on the relevant facts and alleged violations in order to establish an arguable case, and include, where available, supporting documents, such as relevant decisions by national authorities or relevant reports on a country situation, in order to make plausible the existence of a risk.
4. With regard to the gravity of the impact, the Committee recalls that the Convention and its two substantive Optional Protocols impose particular obligations on States in view of the special status of children. Violations of children’s rights often have severe and long-lasting effects on their development. The Committee considers that violations that have a grave impact on children’s rights in the sense of article 6 of the OPIC are not

¹ Adopted by the Committee on the Rights of the Child at its 80th session (14 January to 1 February 2019).

limited to violations to the right to life or integrity but may extend to all rights enshrined in the Convention and its two substantive Optional Protocols.

5. In the analysis of "irreparable damage", the Committee considers that children are evolving subjects and that certain violations of their rights during that evolution may be impossible to restore, and that no adequate reparation exists. The assessment of the existence of irreparable damage will be done on a case-by-case basis, taking into account the age of the affected children, among other circumstances.
6. In accordance with article 6.2, the Committee recalls that the adoption of interim measures does not imply a determination on admissibility or on the merits of the communication.
7. Under article 6.1 of the OPIC, the Committee may adopt interim measures at its own initiative in the best interest of the child.
8. Interim measures can be adopted at any time of the procedure but it is generally at the registration stage. Since the information on which the Committee relies is at that time preliminary (notably, in the absence of State party's observations), a decision on interim measures can be reviewed in light of further information provided by the parties.
9. The Committee is of the view that interim measures issued under article 6 of the OPIC impose an international legal obligation on State parties to comply. A failure by the State party concerned to implement the interim measures would undermine the effectiveness of the individual communications procedure and render the case moot. Such non-compliance would entail a violation of article 6 of the OPIC, which expressly establishes the Committee's competence to issue interim measures.

Riktlinjer för interimistiska åtgärder enligt det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande¹

1. I artikel 6.1 i det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om ett klagomålsförfarande (tilläggsprotokollet) stadgas följande:

”1. När som helst efter det att barnrättskommittén (kommittén) mottagit ett klagomål men innan den tagit ställning i sakfrågan, får kommittén, till den berörda konventionsstaten, rikta en begäran om att skyndsamt er väga att vidta sådana interimistiska åtgärder som i undantagsfall kan behövas för att f rhindra att den eller de personer som utsatts för de påstådda kränkningarna drabbas av irreparabel skada.”
2. Interimistiska åtgärder har dubbla funktioner, försiktighetsåtgärd och skyddsåtgärd. Som skyddsåtgärd syftar åtgärden till att undvika irreparabel skada och bevara ut vandet av mänskliga rättigheter. Som försiktighetsåtgärd syftar åtgärden till att vidmakthålla ett rättsförhållande som kommittén behandlar. Försiktighetsåtgärden syftar till att skydda rättigheter som riskerar att bli föremål för en allvarlig kränkning tills kommittén kan behandla klagomålet. Dess mål och syfte är att säkerställa styrkan och effektiviteten hos kommitténs beslut i sakfrågan och därmed undvika kränkningar av de rättigheter som står på spel, vilket skulle kunna inverka negativt på det slutliga beslutets ändamålsenliga verkan (*effet utile*). Interimistiska åtgärder ger också den berörda staten mj lighet att verkställa det slutliga utlåtandet och följa den beslutade kompensationen. Mot denna bakgrund, för att fatta beslut om interimistiska åtgärder anser kommittén att
 - a. **”exceptionella omständigheter”** avser en **allvarlig påverkan** som en konventionsstats handlande eller underlåtenhet att handla kan få på en skyddad rättighet eller på den slutliga verkan av ett kommande beslut i ett ärende eller en framställan inför kommittén;
 - b. **”irreparabel skada”** avser en kränkning av rättigheter, som på grund av dess natur, inte skulle kunna ersättas, återställas eller gottgöras i tillräcklig utsträckning. Detta innebär också att det i princip inte finns något nationellt rättsmedel som står till buds och är ändamålsenligt.
3. Vid bed mningen av dessa krav har kommittén funnit att risken eller faran måste vara överhängande och kunna bli verklighet; om risken inte är överhängande, kan klaganden begära interimistiska åtgärder vid en senare tidpunkt, när risken har blivit er hängande. I alla händelser behöver inte risken eller faran f r en överhängande irreparabel skada visas bortom all tvivel, men informationen från det/de påstådda offret(en) måste göra det möjligt f r kommittén att avgöra *prima facie* (vid f rsta anblicken) om en överhängande risk för en irreparabel skada med allvarlig påverkan på barns rättigheter föreligger. Av den anledningen ska klaganden lämna tillräcklig information om relevanta fakta och de påstådda kränkningarna för att visa att en välgrundad talan föreligger och bifoga, om mj ligt, dokument som till exempel relevanta beslut av nationella myndigheter eller relevanta rapporter om läget i landet för att göra det troligt att en risk föreligger.
4. Vad gäller allvaret i påverkan, erinrar kommittén om att konventionen och de båda materiella fakultativa protokollen ålägger staterna särskilda skyldigheter med beaktande av barns särskilda ställning. Kränkningar av barns rättigheter får ofta allvarliga och långvariga effekter på deras utveckling. Kommittén anser att kränkningar som har en allvarlig påverkan på barns rättigheter i den mening som avses i artikel 6 i tilläggsprotokollet, inte är begränsade till kränkningar av rätten till liv eller integritet utan kan omfatta alla rättigheter som omfattas av konventionen och dess båda materiella fakultativa protokoll.
5. Beträffande ”irreparabel skada” anser kommittén att barn är personer under utveckling och vissa kränkningar av deras rättigheter under den utvecklingen kan vara omöjliga att återställa om

¹ Antagna av barnrättskommittén vid dess 80:e möte (14 januari–1 februari 2019).

ingen tillräcklig ersättning existerar. Bedömningen av om det föreligger en irreparabel skada ska göras från fall till fall, med beaktande av åldern på det berörda barnet och andra omständigheter.

6. I enlighet med artikel 6.2, erinrar kommittén om att ett beslut om interimistiska åtgärder inte innebär ett ställningstagande i frågan om klagomålet ska prövas eller av sakfrågan.
7. Med stöd av artikel 6.1 i tilläggsprotokollet får kommittén på eget initiativ besluta om interimistiska åtgärder för barnets bästa.
8. Interimistiska åtgärder kan beslutas när som helst under ärendets gång, men det sker i allmänhet vid registreringen. Eftersom den information som ligger till grund för kommitténs beslut vid det tillfället är provisorisk (i synnerhet utan konventionsstatens synpunkter), kan ett beslut om interimistiska åtgärder omprövas i ljuset av ytterligare information från parterna.
9. Kommittén anser att interimistiska åtgärder utfärdade enligt artikel 6 i tilläggsprotokollet ålägger konventionsstaterna en internationell rättslig skyldighet att respektera. Om den berörda konventionsstaten underlåter att verkställa interimistiska åtgärderna skulle det undergräva ändamålet med det individuella klagomålsförfarandet och gör att ärendet mister sin betydelse. Sådan underlåtenhet innebär en kränkning av artikel 6 i tilläggsprotokollet, som uttryckligen slår fast kommitténs befogenhet att vidta interimistiska åtgärder.

Sammanställning av enkätsvar från myndigheter

Bakgrund

Barnombudsmannens undersökning 2016

Barnombudsmannen publicerade 2016 en kartläggning av barns och ungas klagomöjligheter.¹ Som ett led i denna kartläggning skickade Barnombudsmannen en enkät till ett antal myndigheter, framför allt myndigheter med befogenheter att utreda, uttala sig i och/eller pröva ärenden med klagomål eller anmälningar från enskilda. Syftet var att belysa vilka möjligheter barn och unga har att vända sig till denna typ av myndigheter.

Sammanfattning och analys av myndigheternas enkätsvar finns i den publicerade kartläggningen från 2016. I de fall enkätens frågor gäller antal ärenden och frågor har utgångspunkten varit myndigheternas verksamhetsår 2014.

Utredningens undersökning 2022 och 2023

För att följa upp resultatet av Barnombudsmannens undersökning valde utredningen att hösten 2022 skicka ut samma enkät som Barnombudsmannen skickat ut 2016. Enkäten kompletterades med tre ytterligare frågor från utredningen (se enkäten längst bak i denna bilaga). Enkäten skickades i stort sett till samma myndigheter som Barnombudsmannen vände sig till 2016, detta för att kunna jämföra resultaten och se vilka eventuella förändringar som skett.

¹ Barnombudsmannen (2016), *Barns och ungas klagomöjligheter, Barnombudsmannens kartläggning av barns och ungas möjlighet att framföra klagomål och få sin sak prövad när deras rättigheter kränks.*

Med utgångspunkt i utredningens uppdrag och prioriteringar valde utredningen att därutöver vända sig till ytterligare ett antal myndigheter för att bredda och fördjupa bilden av barn och ungas möjligheter att vända sig till olika typer av myndigheter med klagomål och frågor. Till socialnämnderna kompletterades enkäten med ytterligare frågor som bedömdes som särskilt relevanta att få deras perspektiv på (se enkäten längst bak i denna bilaga).

I de fall enkätens frågor gäller antal ärenden och frågor har utgångspunkten varit myndigheternas verksamhetsår 2021.

Myndigheter som besvarat utredningens enkät och som även besvarat Barnombudsmannens enkät: Barn- och elevombudet, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Förvaltningsrätten i Stockholm, Inspektionen för vård och omsorg, Justitiekanslern, Luleå Tingsrätt, Skolinspektionen, Skolväsendets överklagandenämnd, Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten samt Patientnämnderna i Norrbotten, Västmanland och Uppsala.

Övriga myndigheter som besvarat utredningens enkät:

Barnombudsmannen, Försäkringskassan, Institutet för mänskliga rättigheter, Integritetsskyddsmyndigheten, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skatteverket, Socialstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens institutionsstyrelse, Överförmyndarnämnden i Malmö samt 15 socialnämnder från olika delar av landet.

Nedan redovisas en sammanfattning av myndigheternas enkätsvar och i förekommande fall uppföljande frågor. Analys och i förekommande fall jämförelser med situationen 2016 finns i relevanta delar i betänkandets kapitel 8, 11 och 12.

Myndigheternas svar

Barnombudsmannen

Barn och unga kan vända sig till myndigheten med frågor och klagomål via telefon och mejl. Det finns ett särskilt telefonnummer för personer under 18 år, denna telefonlinje är öppen måndag och ons-

dag 13.00–15.00 och övriga dagar 10.00–12.00. Via mejl kan barn kontakta myndigheten varje helgfri vardag. Barnombudsmannen tar inte emot besök som inte är avtalade. Man kan alltid vara anonym i kontakterna med Barnombudsmannen.

Barnombudsmannen svarar på frågor om barns rättigheter. Myndigheten kan dock inte uttala sig i enskilda ärenden. I den mån Barnombudsmannen kan, och det är lämpligt/påkallat, hjälper myndigheten kontaktande barn vidare till rätt myndighet.

Upplevelsen är att många som ringer vill ha hjälp i det enskilda ärendet. Barnombudsmannen har inget mandat att utreda enskilda ärenden eller att driva enskilda ärenden hos annan myndighet eller domstol. Barnombudsmannen har däremot en uttrycklig anmälningsplikt till socialnämnd vid misstanke om att ett barn far illa (framgår av 7 § lagen om Barnombudsmannen [1993:335]). Barnombudsmannen får också (enligt 8 § samma lag) lämna uppgifter till Inspektionen för vård och omsorg som kan vara av betydelse för myndighetens tillsyn.

Barn kan kontakta myndigheten på egen hand. Eftersom Barnombudsmannen endast svarar rådgivande finns ingen skyldighet eller anledning att inhämta samtycke – detta gäller även för de fall myndigheten anmäler oro.

Flertalet brev och telefonsamtal kommer från vuxna. Cirka 30 frågor kom från barn och unga under 2021. I princip alla brev och telefonsamtal från barn handlar om missnöje för sin egen eller andra barns situation så i den meningen är det klagomål, myndigheten kan dock inte hantera dem som ärenden.

Information om Barnombudsmannen och myndighetens arbete finns på webbplatsen. Information om kontaktuppgifter finns på webbplatsen på svenska, engelska, lättläst, minoritetsspråken och teckenspråk. Myndigheten ansvarar också för en särskild webbplats, mina rättigheter, där barn kan få anpassad information om barnkonventionen.

Barn- och elevombudet (Beo)

Till Beo, kan barn lämna uppgifter om att det förekommer mobbning och kränkande behandling i skolan och förskolan. Beo kan svara på frågor om vilka krav lagen ställer på en skolhuvudman och i vissa

fall utreda missförhållanden. Klagomål kan framföras och dessa registreras för att ligga till grund för eventuell framtida tillsyn. Barn och unga kan kontakta myndigheten via mejl eller genom en informationstelefon som är öppen vardagar mellan 09.00 och 12.00.

Barn kan vända sig till Beo med frågor utan vårdnadshavares eller annan vuxens samtycke. Om bedömningen är att ett ärende ska initieras krävs dock ett samtycke från vårdnadshavare. Detta gäller enligt skollagen för barn under 16 år. Är barnet över 16 krävs medgivande från barnet. Beos rutin är att begära medgivande även från vårdnadshavare i dessa fall.

Om ett barn vänt sig till Beo med frågor eller i ett klagomåls-ärende kan kommunikationen ske enbart med barnet, enbart med vårdnadshavaren eller med både barn och vårdnadshavare beroende på vad som behövs och är möjligt.

Beo för inte statistik över andelen barn och unga som vänder sig till myndigheten. Av initierade ärenden uppskattas cirka 3–4 procent komma från barn och unga.

Beos hemsida har information anpassad till barn och unga samt riktad information till elevorganisationerna.

Vissa ärenden kan hamna mellan stolarna såvitt gäller Diskrimineringsombudsmannen och Skolinspektionens ansvar. Det finns ett samverkansavtal med Diskrimineringsombudsmannen för att minimera den risken. Diskrimineringsombudsmannen har även fått ett regeringsuppdrag avseende information, där Beo ska delta.

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten hanterar i första hand frågor om ersättning vid brottsutsatthet. De flesta frågor myndigheten får är därför sådana som handlar om vilka rättigheter brottsoffer har och vilken ersättning som personer som utsatts för brott har rätt till. Alla människor, oavsett ålder, är välkomna att kontakta Brottsoffermyndigheten.

Brottsskadeersättning ska enligt lag sökas av en person som har rättshandlingsförmåga. Det är alltså en ställföreträdare för barnet som måste ansöka och eventuellt begära omprövning för barnets räkning. Barn är således lagligen förhindrade att ansöka om brotts-skadeersättning för egen räkning. Brottsoffermyndigheten kan i första hand lämna information till de barn som vänder sig till myndigheten.

Barn kan även få råd och hjälp att fylla i ansökningsblanketter men barnets ställföreträdare måste skriva under. Om ett barn skriver under ansökan om brottsskadeersättning själv kan barnets ställföreträdare kontaktas, om det inte framgår att det skulle vara olämpligt. När barnet blivit myndig kan hen själv vända sig till myndigheten och genom att preskriptionstiden inte börjar löpa förrän myndighetsåldern uppnåtts säkerställs att barnet har goda möjligheter att kunna få brottsskadeersättning.

Kommunikationen i ärenden om brottsskadeersättning sker i dag endast med barnets ställföreträdare. Myndigheten kommer sannolikt i närtid att ändra rutinerna på så sätt att kommunikation även kommer att ske med sökanden som är 15–17 år parallellt med deras ställföreträdare.

Barn och unga kan kontakta myndigheten genom telefon, mejl, kontaktformulär, brev och personligt besök. Växelns öppettider är 08.00–12.00 och 13.00–16.00. Myndighetens servicetelefon, som framför allt lämnar information och råd om brottsskadeersättning, är öppen 09.00–15.00. Det går även att besöka myndigheten under kontorstid.

Det krävs inte samtycke från en ställföreträdare för att barn ska kunna vända sig till myndigheten med frågor. Frågor från barn besvaras på sedvanligt sätt och svaren anpassas till mottagarens behov och förutsättningar.

Brottsoffermyndigheten för inte statistik över kontaktsökandens ålder och angivna siffror är mycket osäkra. Av det totala antalet frågor myndigheten fick 2021 uppskattas under tio procent ha kommit från barn och unga. I cirka 100 ärenden har barn och unga vänt sig till myndigheten på egen hand.

Cirka 2000, 20 procent, av de klagomålsärenden som inkom under samma år uppskattas ha kommit från barn och unga. Inga barn och unga vände sig på egen hand till myndigheten i ett klagomålsärende.

Brottsoffermyndigheten informationskoncept (jagvillveta.se) riktar sig till barn i åldrarna 4–18 år. Konceptet är en webbplats med skraddarsydd information för olika åldrar, broschyrer och för de allra minsta en barnbok som förutsätts läsas av en vuxen. Informationen handlar om de rättigheter till stöd, hjälp och information som barn har när de eller någon i barnets närhet utsätts för brott. Informationen omfattar även Brottssoffermyndighetens verksamhet. Därutöver finns på myndighetens webb en rad tillgänglighetsfunktioner. Båda

webbplatserna är designade för att fungera med olika typer av webbtolkningsverktyg och har klarspråksgranskade texter. Det finns lättlästa sidor, information på ett flertal olika språk, teckenspråksfilmer och uppläsningssfunktion.

Diskrimineringsombudsmannen

Barn och unga vänder sig till Diskrimineringsombudsmannen med frågor särskilt avseende situationer om kränkningar, diskriminering från lärare/personal och elevtrakasserier i skolan. I de flesta fall är det barnets vårdnadshavare som kontaktar myndigheten.

Utbildning är det område som Diskrimineringsombudsmannen under 2021 fick in näst flest anmälningar inom, efter arbetslivet. Bland anmälningar om diskriminering inom utbildningsområdet handlade de flesta anmälningarna om diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning (och diskrimineringsformen bristande tillgänglighet), följt av etnisk tillhörighet.

Det förs ingen statistik över hur många frågor eller klagomål som görs av barn eller vilken ålder frågeställaren har. Diskrimineringsombudsmannen kan utreda diskriminering av barn inom ramen för sitt tillsynsansvar. Myndigheten gör inga förhandsbedömningar men kan i kontakter med barn förklara hur lagstiftningen ser ut och om en viss situation omfattas av diskrimineringslagen.

Diskrimineringsombudsmannen kan kontaktas via mejl, brev eller telefon, det sistnämnda två dagar per vecka 09.30–11.30. Myndigheten kan även kontaktas på sociala medier (Facebook, Twitter och LinkedIn).

Barn och unga kan vända sig till Diskrimineringsombudsmannen på egen hand med frågor, det kräver inte en vuxens samtycke. Myndigheten anpassar sitt bemötande i kontakt med barn. Om barn vänder sig till myndigheten med frågor sker kommunikationen i regel enbart med barnet.

Cirka 19 procent av de anmälningar om diskriminering som kom in under 2021 avsåg utbildningsområdet och en stor majoritet av dessa handlar om barns och ungas situation. Majoriteten av anmälningar som rör barn kommer från vuxna, främst vårdnadshavare. Barn och unga kan dock framföra klagomål på egen hand till Diskrimineringsombudsmannen och myndigheten har möjlighet att påbörja en till-

synsutredning enbart baserat på ett barns uppgifter. Om ett barn vänt sig till myndigheten i ett klagomålsärende kontaktas barnet till en början, särskilt om det är ett äldre barn. Om anmälan handlar om ett yngre barn kommunicerar myndigheten i regel med vårdnadshavaren. Det görs alltid en bedömning av barnets bästa i den enskilda situationen, exempelvis om det är lämpligt att enbart kontakta barnet eller att ha kontakt med barnet tillsammans med vårdnadshavaren. Vårdnadshavares medgivande krävs dock för att myndigheten ska kunna föra talan i domstol för barn under 18 år.

Diskrimineringsombudsmannens hemsida finns tillgänglig med grundläggande information på flera olika språk, däribland de flesta minoritetsspråken. Den finns även på lätt svenska, på teckenspråk och kan läsas upp för personer med synnedsättning. Myndigheten utvecklar sin hemsida i dialog med barn. En del av hemsidan ska vara särskilt riktad till barn, med fördjupad information till just denna målgrupp, den kommer att lanseras inom kort. Myndigheten har även information till barn genom filmer på Youtube och har genomfört kampanjer riktade till barn på Instagram och Snapchat. Myndighetens utvecklings- och analysenhet träffar barn och har dialogmöten med dem på deras skolor.

Det är inte ovanligt att det i skolan förekommer både diskriminering och kränkande behandling av en elev. Det kan i de fallen vara svårt för barnet och dess vårdnadshavare att veta vilken myndighet de ska vända sig till. Vidare tangerar diskrimineringsformen bristande tillgänglighet ofta frågor om särskilt stöd enligt skollagen som faller inom Skolinspektionens område. Myndigheterna samverkar därför med varandra och har möjlighet att överlämna ärenden och delar av ärenden.

Försäkringskassan

Barn och unga kan vända sig till Försäkringskassan med frågor om pågående eller avslutade mål som berör dem eller en närstående. Försäkringskassan kan förklara hur myndigheten arbetar med överklagade mål, hur processen går till, hur socialförsäkringen fungerar, hänvisa till rätt instans med mera.

Det händer väldigt sällan att barn kontaktar myndigheten för att klaga eller ha synpunkter på ett ärende. Det har främst förekommit

i ärenden om föräldrapenning där föräldern är under 16 år och har haft synpunkter på att vårdnadshavare behöver skriva under ansökan och att de inte kan få ersättning till sitt eget konto. Om barn och unga vänder sig själva till myndigheten med frågor hanteras det på samma sätt som frågor från en vuxen. Försäkringskassan för inte statistik över hur många frågor eller klagomål som inkommer från barn och unga.

Det finns i praktiken mycket litet utrymme för barn att klaga på beslut. När det gäller exempelvis assistansersättning så skulle barn och unga kunna vända sig till Försäkringskassan med generella frågor. Det skulle också kunna bli aktuellt i de fall som Försäkringskassan har bedömt att barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att kunna vara delaktig i sitt enskilda ärende gällande utredning av rätten till assistansersättning. Även om det är barnet som beviljas assistansersättning så sker det dock efter en ansökan av vårdnadshavare eller annan behörig. Barnet är inte behörigt att ansöka och kan inte begära omprövning eller överklaga ett beslut om assistansersättning.

Om barn söker bostadsbidrag som barnfamilj behöver en vårdnadshavare eller förmyndare till barnet skriva under ansökan. Barnet får i de fallen inte heller ta emot utbetalningar från Försäkringskassan innan barnet har fyllt 18 år.

För information till barnet i hens enskilda ärende krävs samtycke från vårdnadshavaren om barnet inte bedöms ha uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv delta. Om barnet inte har uppnått ålder och mognad behövs vårdnadshavarens samtycke. Om barn och unga har generella frågor behövs inte samtycke.

Det finns förmåner som till stor del berör barn, såsom bilstöd och omvårdnadsbidrag. Eftersom det förekommer sekretess kring ansökan och mycket av uppgifterna i hanteringen, finns det begränsade möjligheter för Försäkringskassan att höra barnet eller den unga vuxna även om beslutet påverkar hen. På samma sätt är det svårt för barnet eller den unga vuxna att aktivt klaga eller ställa frågor, eftersom de inte har insyn i hanteringen.

Barn och unga kan kontakta Försäkringskassan via telefon och mejl. Barn kan också besöka myndighetens servicekontor och om det finns ett pågående ärende finns en försäkringsutredare som kan kontaktas direkt. Det finns också möjlighet att ställa frågor i Facebookgrupper som skickas vidare till Försäkringskassan.

Informationen på hemsidan är i flera avseenden anpassad och finns tillgänglig för att alla ska kunna tillgodogöra sig den oavsett språk, ålder och funktionsnedsättning. Det finns dock ingen särskild information riktad till barn eller unga, däremot kan medium såsom film och tal tillkomma och underlätta för vissa grupper.

Förvaltningsrätten i Stockholm

Förvaltningsrätten i Stockholm hänvisar till det enkätsvar som lämnades till Barnombudsmannen 2016 men tillägger följande.

Sedan den 1 mars 2021 gäller att till offentligt biträde för den unge i LVU-mål får endast förordnas den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Förvaltningsrätten, som är den domstol som förordnar offentligt biträde i mål om LVU, har med anledning av detta tillägg i LVU inrättat en särskild ordning för förordnande av offentliga biträden till unga.

På Förvaltningsrätten i Stockholms externa webbplats finns följande information riktad till de som vill företräda barn och unga i LVU-mål vid domstolen:

Till offentligt biträde för den unge i ett LVU-mål får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget. Om du vill komma i fråga för sådana förordnanden ska du ha erfarenhet av LVU-mål och tidigare varit förordnad som offentligt biträde i sådana mål vid minst 5 tillfällen, alternativt ha haft förordnande som särskild företrädare för barn i allmän domstol i samma omfattning. Din erfarenhet ska redovisas i din intresseanmälan. Uppdraget kräver utöver detta kunskaper om barns utveckling och vilka behov och rättigheter barn har. Redovisa därför även relevant utbildning i humanjuridik. Om du bedöms uppfylla de särskilda lämplighetskraven förs du upp på förvaltningsrättens lista för unga. Vid substitution är det viktigt att tänka på att den du sätter i ditt ställe också uppfyller de särskilda kraven.

Förvaltningsrätten har i årets verksamhetsplan (2022) som prioriterad verksamhet att öka informationen om domstolen gentemot allmänheten med särskilt fokus på gymnasieungdomar. Detta för att synliggöra verksamheten och öka förtroendet för och kunskapen om förvaltningsdomstolarna i stort. En arbetsgrupp är tillsatt med uppdrag att ta fram ett ordnat utbildningspaket inkluderande studiebesök och interaktiv frågestund för gymnasieklasser. Arbetsgruppens arbete har

lett till att domstolen under fyra tillfällen per år regelbundet kommer att ta emot gymnasieungdomar på domstolen.

Slutligen håller domstolen på att uppdatera den externa webbplatsen och arbetar just nu med ett förslag på en informationslänk särskilt riktad till barn och unga rörande domstolens verksamhet i allmänhet och målhantering i synnerhet. En särskilt utpekad kontaktperson på domstolen för frågor från barn och unga kommer därmed att inrättas och hänvisas till via webbsidan.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO)

Barn och unga kan vända sig till IVO med frågor eller klagomål genom telefon- eller mejlkontakt, besök på hemsidan, vid personliga besök på myndighetens kontor och vid tillsyn.

IVO kan informera om barn och ungas rättigheter, ge råd, hänvisa, informera om olika bestämmelser och tillsynsresultat och på barnets initiativ förmedla en kontakt med en huvudman/vårdgivare. IVO kan också inleda tillsyn av den socialtjänstverksamhet eller hälso- och sjukvårdsverksamhet som barnet/den unge klagat på eller skicka klagomål vidare för hantering till berörda huvudmän/vårdgivare om tillsyn inte inleds.

IVO har sedan flera år tillbaka en särskild ingång för barn och unga, Barn- och ungdomslinjen (BoU). BoU-linjen svarar i telefon helgfria vardagar 09.00–17.00. Övrig tid finns möjligheter att kontakta BoU-linjen via mejl eller kontaktformulär. Mejl, frågor via kontaktformuläret samt telefonmeddelanden besvaras normalt senast nästkommande vardag. BoU-linjen ger barn och unga som har kontakt med socialtjänst och/eller hälso- och sjukvård möjlighet att komma i kontakt med IVO. Inspektörerna som bemannar BoU-linjen har särskild kompetens samt tidigare yrkeserfarenhet i att samtala med barn och unga inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. Om barnet/den unge vänt sig till BoU-linjen kommunicerar myndigheten i möjligaste mån enbart med barnet. BoU-linjen har en hög tillgänglighet, det finns tid att slutföra samtalen på ett bra sätt och säkerställa att barnet fått svar på sina frågor. Dock finns flera ingångar till IVO och det finns en risk för att barn blir olika bemötta beroende på vilken ingång de väljer.

Ytterligare ett tillfälle för placerade barn och unga att ha kontakt med inspektörer från IVO är vid de tillfällen som myndigheten genomför sin frekvenstillsyn, vilket görs på HVB-hem för barn och unga och på barnboende enligt LSS minst en gång varje år. Då ska IVO genomföra samtal med de barn och unga som samtycker till det. IVO skickar också varje år ut en enkät till alla institutionsboenden där barn och unga har möjlighet att svara på frågor samt lämna synpunkter.

Barn kan höra av sig till och samtala med IVO utan vårdnadshavares samtycke och myndigheten kan samtala med barn inom ramen för tillsyn utan samtycke från vårdnadshavare. När det gäller frågor och klagomål om socialtjänst och hälso- och sjukvård kan barn vända sig till IVO utan vårdnadshavares samtycke. När det gäller klagomål enligt patientsäkerhetslagen finns det särskilda bestämmelser om vem som är behörig att anmäla i ett sådant ärende.

IVO registrerar upplysningar vilket omfattar både synpunkter, frågor och klagomål. Normalt sett brukar antalet kontakter med barn och unga (både frågor och klagomål) till BoU-linjen uppgå till cirka 1 200 per år. I majoriteten av kontakterna vänder sig barn och unga till myndigheten på egen hand. Det registreras inte om barnet fått hjälp av vuxen att kontakta myndigheten, men exempelvis ungdomar inom Statens institutionsstyrelse är ofta beroende av hjälp från personal för att ringa. Beroende på barnets ålder, mognad och omständigheter i övrigt kommunicerar IVO med den som krävs för att kunna ta ställning i ärendet.

Merparten av både frågor och klagomål som inkommer från barn och unga handlar om socialtjänst, medan förhållandevis få kontakter gäller LSS samt hälso- och sjukvård. En av förklaringarna till detta skulle kunna vara att kunskapen om myndighetens BoU-linje är mer utbredd hos personal inom socialtjänsten än inom hälso- och sjukvården. Det finns ett behov av information riktad till barn inom dessa verksamheter.

I 339 fall under 2021 har IVO varit behjälplig att upprätta ett klagomål. Av anledningar som har att göra med system för registrering kan det totala antalet klagomål från barn och unga vara något högre. Om ett barn lämnar klagomål som rör socialtjänst eller hälso- och sjukvård registreras ärendet. En bedömning görs om uppgifterna förleder en tillsyn och anmälaren meddelas om myndighetens ställningstagande antingen via brev eller telefon.

Informationen på hemsidan är anpassad till olika åldrar, språk och funktionsnedsättningar. Det finns även en film framtagen med information om myndighetens uppdrag samt om rättigheter för placerade barn.

Det finns behov av ytterligare informationsinsatsning riktad till de verksamheter som möter barn och unga, framför allt inom hälso- och sjukvården. IVO har tillgång till olika typer av kommunikationsstöd men behöver utveckla kunskapen om tillämpning av den typen av samtalsstöd.

Det finns behov av att utveckla arbetet med att förhålla sig till, värdera och ta omhand de uppgifter barn lämnar vid tillsyn. Ett exempel på en svårighet som kan uppstå är när myndigheten får motstridiga uppgifter från barn respektive huvudman/vårdgivare. IVO har anställt en projektledare vars uppgift är att tillvarata och stärka patient- och brukarperspektivet i tillsyn. IVO ska alltid eftersträva en kort handläggningstid vid klagomål som inkommit från barn och unga. I dagsläget har dock myndigheten långa handläggningstider, särskilt vad gäller ärenden enligt patientsäkerhetslagen. Åtgärder vidtas för att korta handläggningstiderna.

Huvudmän/vårdgivare brister i att informera barn om vilka rättigheter de har i de fall de inte är nöjda med den vård eller de insatser de får. Det finns ett behov av att huvudmän/vårdgivare utvecklar arbetet med att ta omhand och utreda klagomål och synpunkter från barn. När det gäller klagomål enligt patientsäkerhetslagen kan det i vissa fall också vara otydligt om barnet ska vända sig till IVO eller till vårdgivaren.

Institutet för mänskliga rättigheter

Barn och unga kan vända sig till Institutet för mänskliga rättigheter i alla situationer som omfattas av myndighetens mandat men institutets uppdrag är inte att pröva enskilda klagomål. Kontakt med myndigheten kan ske genom telefon eller mejl.

Samtycke från vårdnadshavare krävs inte om barn och unga vänder sig till myndigheten med frågor. Eftersom institutet inte får hantera ett enskilt klagomål kan svar bara ges på generell nivå och eventuellt hänvisas till relevant myndighet eller civilsamhället. Om ett

barn vänder sig till myndigheten med frågor kommuniceras med barnet och, om barnet vill, med vårdnadshavarna.

Eftersom myndigheten är under uppbyggnad saknas statistik om antalet frågor eller ärenden som inkommit från barn och unga.

Integritetsskyddsmyndigheten (IMY)

Barn som har frågor om behandling av personuppgifter, kamerabevakning, inkasso eller kreditupplysning kan kontakta IMY och få vägledning. Barn som önskar få prata med någon av myndighetens jurister kan även ringa till myndighetens upplysningstjänst och få muntlig vägledning. Barn kan kontakta myndigheten via mejl, brev eller telefon. Telefonvägledningstjänsten har öppet 09.30–11.30 måndag till fredag. Barn kan även besöka myndighetens kontor 09.00–12.00, måndag till fredag.

Barn som anser att någon behandlat hans eller hennes personuppgifter felaktigt kan lämna in ett klagomål enligt dataskyddsförordningen (artikel 77.1 GDPR) till IMY. Barn kan även anmäla en misstänkt olovlig kamerabevakning och lämna klagomål enligt inkasso- eller kreditupplysningslagen.

IMY hanterar och utreder klagomål inom ramen för myndighetens befogenheter. I vissa fall ges råd och vägledning till klaganden i samband med att ett beslut om klagomål meddelas, exempelvis gällande hur klaganden bör gå till väga för att utöva sina rättigheter enligt dataskyddsförordningen. En del klagomål avslutas med att myndigheten skickar skriftlig information till den klagomålet riktas mot. Syftet med ett sådant informationsbrev är att ge den som påstås behandla personuppgifter felaktigt en möjlighet att åtgärda eventuella brister, exempelvis genom att bemöta en registrerads begäran om att utöva sina rättigheter. Myndigheten har även möjlighet att inleda tillsyn och vidta korrigerande åtgärder med anledning av klagomål från vuxna såväl som från barn och unga.

IMY kräver inte en vuxens samtycke för att barn ska kunna kontakta myndigheten med frågor eller klagomål. Förfrågningsärenden och klagomål från barn hanteras på samma vis som från vuxna.

Det saknas uppgifter om hur stor andel ärenden som inkommit från barn och unga och IMY kräver inte in uppgift om klagandens ålder. Bland de klagomål som inkom 2021 förekom fall där vårdnads-

havare var missnöjda med en organisations hantering av barnets personuppgifter (vanligtvis skola, förskola eller vårdgivare).

I förfrågningsärenden kommunicerar IMY i första hand med angiven kontaktperson via angiven kontaktväg. Myndigheten efterforskar inte huruvida en adressuppgift tillhör frågeställaren själv. Eftersom man inte heller efterfrågar frågeställarens ålder gäller alltså samma rutin för frågor från barn, myndigheten tar alltså inte reda på om angiven kontaktväg tillhör barnet eller barnets vårdnadshavare.

Detsamma gäller klagomålsärenden, här tar dock myndigheten ställning till om den aktuella personuppgiftshanteringen rör den klagande själv. En förutsättning för att IMY ska hantera en skrivelse som ett klagomål enligt dataskyddsförordningen är att den som klagat är berörd av den personuppgiftshandling som klagomålet rör. Om en vårdnadshavare lämnar in ett klagomål för sitt barns räkning riskerar klagomålet att inte leva upp till det som krävs för att klassas som ett klagomål enligt dataskyddsförordningen (artikel 77). I det fallet kan myndigheten komma att hantera klagomålet som ett tips.

Informationen på hemsidan är inte särskilt anpassad till barn och unga. Informationen finns tillgänglig på svenska och på engelska. Det finns även möjlighet att lyssna på texten på webbplatsen genom en uppläsningssfunktion.

IMY deltar i olika internationella samarbeten med sikte på att stärka och skydda barns rättigheter i den digitala miljön. Som företrädare för Sverige i den europeiska dataskyddsstyrelsen (EDPB) deltar myndigheten i EDPB:s arbete med att skapa en enhetlig och harmoniserad tillämpning av dataskyddsförordningen, bland annat genom att ta fram riktlinjer för behandling av barns personuppgifter.

Justitiekanslern (JK)

Det förekommer sällan att barn själva vänder sig till JK med frågor eller klagomål. I skaderegleringsärenden där barn förekommer företräds barnet av sina vårdnadshavare eller ett ombud eftersom barnet saknar egen rättskapacitet. Barn och unga kan vända sig till myndigheten själva med frågor, det är dock mycket ovanligt och det saknas därför rutiner kring detta. Om det behövs komplettering i ett tillsynsärende där uppgifter från ett barn behövs, tas sannolikt kontakt med barnet på det sätt som bedöms lämpligt. Barnet är dock inte part

i tillsynsärendet, varken barn eller vuxna anhängiggör tillsynsärenden hos JK. Det är inte ovanligt att vårdnadshavare klagar å sina barns vägnar exempelvis på polis, socialtjänst och tillsynsmyndigheter som Skolinspektionen och Inspektionen för vård och omsorg.

Att frågor från barn och unga är så få beror sannolikt på att JK är en extraordinär tillsynsmyndighet och som sådan är mindre känd än exempelvis JO.

I skaderegleringsärenden sker kontakten med barnets vårdnadshavare med hänvisning till barnets bristande rättskapacitet. I de ärenden som rör anspråk på ersättning enligt frihetsberövandelagen gäller ungefär en procent om året barn (dvs. 20–30 ärenden). Detta är de allra vanligaste ärenden där barn förekommer.

Eftersom barn saknar rättskapacitet i skaderegleringsärenden finns rutiner för hanteringen av anspråk på ersättning enligt frihetsberövandelagen och för hantering av anspråk kopplade till det så kallade kringresanderegistret. Om ansökan om ersättning/skadestånd inte är underskriven av barnets vårdnadshavare, ombeds ingivaren att komplettera ansökan. Det görs också regelmässigt ett utdrag ur folkbokföringsregistret angående vem som är vårdnadshavare (båda vårdnadshavarnas underskrift krävs vid gemensam vårdnad).

Om myndigheten betalar ut ersättning själva (normalt bara i frihetsberövandeärenden) skriver myndigheten till överförmyndaren i aktuell kommun och frågar om det ska vara överförmyndarspärri vid utbetalningen. Om överförmyndaren svarar jakande begärs besked (oftast från barnets ombud) om vilket konto som pengarna ska betalas ut till, varvid bevis krävs på att kontot är personligt för barnet och har överförmyndarspärri.

I övriga skaderegleringsärenden (inklusive kringresandeärenden) åläggs andra myndigheter att betala, det blir då de som får göra nödvändiga kontroller med överförmyndare med mera.

Kontakterna med myndigheten sker i skrift. Mot bakgrund av ärendemängden är utrymmet för muntlig upptagning av klagomål och möten begränsad. Anpassningar i det enskilda fallet kan dock ske om ett tydligt sådant behov finns. Myndigheten har telefon- och expeditionstider 09.00–12.00 vardagar. Myndigheten har ingen särskilt anpassad information till barn och unga. Information om kontaktmöjligheter finns på hemsidan.

Luleå tingsrätt

Barn och unga kan som utgångspunkt vända sig till domstolen på samma sätt som vuxna. Kontakt är möjlig alla dagar 08.00–16.00. Det har inte hänt att barn vänder sig till domstolen på egen hand men barnet skulle i sådant fall behandlas som en individ så länge de rättsliga förutsättningarna inte kräver vuxens medverkan. Barn är sällan parter i mål och de gånger de är det företräds de av professionella aktörer.

Domstolen har ingen information särskilt riktad till barn. Där-
emot förekommer att skolklasser kommer på besök med elever från
ungefär 15 år och uppåt.

Myndigheten för delaktighet (MFD)

Barn och unga kan kontakta MFD för frågor inom funktionshinder-
området. Myndigheten kan bidra med kunskap om olika frågor inom
funktionshinderområdet samt tips om vart det går att vända sig för
mer information. Kontakt kan ske genom telefon/växel på kontors-
tid samt genom mejl. MFD har ingen chatt eller öppen besöksverk-
samhet.

MFD har inte fått frågor från barn och unga och därför inte tagit
ställning till om och när barn kan vända sig till myndigheten på egen
hand eller när det krävs en vuxens samtycke. MFD:s målgrupper är i
första hand statliga myndigheter, regioner och kommuner. Ibland
ställer privatpersoner frågor direkt till myndigheten men det utgör
inte en del av myndighetens uppdrag.

Information om MFD:s verksamhet på webben finns i en version
som är anpassad för barn och unga. Där finns också en film om myn-
dighetens verksamhet som är tillgängliggjord genom textning, syn-
och teckenspråkstolkning. Det finns även en film om konventionen
om rättigheter för personer med funktionsnedsättning för barn och
unga, tillgängliggjord på samma sätt.

Om MFD och även andra myndigheter ska kunna ha ett arbete
med frågor och klagomål som fungerar för alla barn, oavsett funk-
tionsförmåga, behövs ett specifikt arbete riktat till barn och unga
som kommunicerar på andra sätt än med konventionellt talat språk.
MFD ser detta som ett viktigt utvecklingsarbete som berör många
olika aktörer.

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)

Barn och unga är alltid välkomna att vända sig till myndigheten med frågor och klagomål, det händer dock väldigt sällan. Om det skulle ske beror myndighetens möjligheter på vilken verksamhet som barnet riktar sig till. De kan normalt hjälpa barnet med information inom myndighetens verksamhetsområden och eventuellt också viss rådgivning om vart barnet kan vända sig för konkret hjälp.

Inom MFoF finns all myndighetsutövning på adoptionsområdet. Barn kan i vissa situationer klaga på att MFoF har beslutat att hans föräldrar får adoptera på egen hand eller att MFoF beslutat att godkänna ett utländskt adoptionsbeslut som gäller barnet. I dessa situationer omprövas tidigare beslut för att sedan gå vidare till domstol för prövning. Eftersom barn inte själva har rättshandlingsförmåga behöver de någon form av företrädare.

Barn kan också klaga på att den adoptionsförmedling som genomfört adoptionen av det klagande barnet agerat felaktigt. Då är det MFoF:s ansvar att genom tillsyn kontrollera organisationens agerande och säkerställa att det inte inträffar igen.

Myndighetens handläggare finns tillgängliga att kontakta via mejl, brev och telefon. Inom några verksamhetsområden har man telefon-tider och inom andra är personalen alltid tillgänglig. MFoF har i dagsläget ingen informationskanal riktad till barn. I samband med en pågående översyn av webbplatsen ses detta nu över.

Eftersom det är ovanligt att barn vänder sig till myndigheten med frågor finns inget systematiskt agerande i frågor om krav på samtycke med mera. Om barn inkommer med klagomål måste myndigheten beakta att barn saknar rättshandlingsförmåga. MFoF försöker alltid vara behjälpliga men gäller det handläggningen och utfallet av tidigare ärende krävs ny prövning och då måste barnet ha en företrädare. Myndigheten informerar i så fall barnet att denne behöver företrädare innan ärendet kan prövas. I annat fall kommer klagomålet att avvisas. Inga barn och unga vände sig emellertid till myndigheten med frågor och klagomål under 2021.

igrationsverket

I samband med muntliga samtal och muntlig utredning (exempelvis ansökningssamtal) får barn och unga möjlighet att ställa frågor. I samband med dessa samtal får de information om processen och om barns rättigheter (rätten att komma till tals med mera). De får också möjlighet att ställa fria frågor. För ärendeslag där det sällan är muntliga utredningar eller samtal finns det information om barns rätt att komma till tals. Därutöver kan barn och unga, liksom vuxna, alltid vända sig till Migrationsverket via telefon, mejl, sociala medier eller besök i receptioner för att ställa frågor. Migrationsverket kan och ska besvara frågor som rör processen och ska även kunna hänvisa rätt och bistå med kontaktuppgifter om frågan ska besvaras av någon annan.

Klagomål kan liksom frågor föras fram i samband med muntliga samtal eller muntlig utredning. På samma sätt kan barn och unga vända sig till Migrationsverket via andra kanaler för att framföra klagomål. Rör klagomålet det enskilda ärendet så kan det framföras även på annat sätt än i samband med muntlig utredning. Framför barnet frågor eller klagomål skriftligen i sitt ärende så kan det behöva översättas.

Om frågor eller klagomål framförs i samband med utredning så är det normalt inte ett problem att barn saknar rättshandlingsförmåga eftersom ställföreträdare i regel är på plats (vårdnadshavare eller god man, ibland även biträde). Ställer barn frågor eller framför klagomål via andra kanaler så kan detta eventuellt inte besvaras eller hanteras direkt. Rent generella frågor kan besvaras direkt. Vissa frågor behöver hanteras skriftligen (till exempel beslut om entledigande av biträde och kommunicering av handlingar) och då involveras ställföreträdaren.

Barns ärenden hanteras utifrån att de saknar egen rättshandlingsförmåga men har en rätt att uttrycka sin egen åsikt. Sekretesslagstiftning och frågor om partsinsyn behöver också beaktas. Rör det som barnet framför någon form av motsättningar i förhållande till dess ställföreträdare så kan det föranleda särskilda svårigheter, exempelvis om ett barn i familj med samma biträde som resten av familjen framför att det utsätts för skyddsgrundande behandling av medsökande vuxen.

Barn kan vända sig till myndigheten med frågor och klagomål på egen hand. Kontakten ska dokumenteras och hanteringen beror på vad frågan gäller. Stöd och styrning i förhållande till frågor/klagomål finns etablerade såväl i den rättsliga styrningen som i det mer proces-

suella stödet via handböcker och rutiner för genomförande av olika handlägningsåtgärder.

Migrationsverkets har ett rättsligt ställningstagande (*Motsättningar mellan asylsökande barn, god man, offentligt biträde och vårdnadshavare, RS/060/2021*) som togs fram för att ge stöd i situationer som orsakat svårigheter inom verksamheten och är relaterade till barns bristande rättshandlingsförmåga. Exempel på detta är om vårdnadshavarna inte vill att barnet hörs muntligen, vid motsättningar mellan ett barn och dess gode man eller då barn i familj är föremål för LVU och föräldrarna inte tillvaratar barnens intressen i frågan om uppehållstillstånd. Här framgår också hur klagomål från barnet gällande exempelvis god man och biträde bör hanteras, mot bakgrund av barnets bristande rättshandlingsförmåga. I ställningstagandet understryks vikten av att det barnet framför i ärendet dokumenteras. Tjänsteanteckningen kan sedan kommuniceras med barnets biträde, god man eller annan aktör som för barnets talan eller hanterar frågan. Ibland bör tjänsteanteckningen förmedlas till Överförmyndarnämnden, om barnet framför klagomål rörande den gode mannen. I vissa fall kan det även bli aktuellt med orosanmälan. Föräldrar, god man och offentligt biträde bedöms i stor utsträckning kunna fånga upp och vidarebefordra barnens klagomål.

Av rutiner och processuellt stöd framgår vikten av att myndigheten hör barn och att de får möjlighet att ställa frågor. Migrationsverket hör dock inte barn om vårdnadshavarna motsätter sig detta. Detta gäller även äldre barn och även om det finns exempelvis en potentiell hedersproblematik.

En generell fråga bör som regel kunna föranleda ett svar direkt till barnet med information, en ärenderelaterad fråga innebär att myndigheten kanske behöver kommunicera via den som för barnets talan. Vissa frågor eller klagomål kan innebära att andra berörda aktörer behöver involveras (om infon/klagomålet föranleder en orosanmälan, kontakt med överförmyndaren med mera)

Myndigheten hanterar många frågor från barn och från barns föräldrar eller annan ställföreträdare men för inte statistik över antalet.

Migrationsverket har telefon, mejl, brev, besöksmöjligheter och sociala medier som Facebook. Myndigheten informerar asylsökande barn om deras rättigheter, om asylprocessen och vad Migrationsverket och andra myndigheter de möter gör. Den informationen finns i olika former: skriftlig information för äldre barn (olika paket

för asylsökande barn i familj och ensamkommande barn) och kortare information för yngre barn i form av en app med ljud och bild. Myndigheten har initierat ett arbete kring information till barn i andra tillståndsprocesser, till exempel anknytning och arbetstillstånd. Appen finns på svenska, engelska, albanska, arabiska, dari och somaliska. Det skriftliga materialet till ensamkommande barn finns i dag på svenska, engelska, arabiska, dari och somaliska. Det skriftliga materialet till barn i familj finns i skrivande stund endast på svenska och engelska men materialet är under uppdatering och kommer inom kort att publiceras på fler språk. Inga anpassningar av materialet har gjorts med funktionsnedsättningar i åtanke. Men appen använder bild och ljud utan text. På www.migrationsverket.se kan man få webbtexterna upplästa.

Mycket av denna typ av information ges i samband med möten i respektive process när ett ärende finns. Det finns ingen specifik information till exempel på webben riktad till barn om hur de kan kontakta myndigheten, utgångspunkten har varit att en förälder eller god man sköter kontakten med Migrationsverket.

Patientnämnden Norrbotten

Barn och unga kan vända sig till nämnden med frågor och klagomål angående vården i Region Norrbotten. Patientnämnden kan lämna information om nämndens uppdrag men också informera om vad som krävs för att upprätta en anmälan samt processen för detta. Barnärenden hanteras skyndsamt.

Barn kan kontakta patientnämnden via 1177.se, på mejl dygnet runt och telefon med telefontider två timmar varje vardag. I förekomna fall genom bokade besök.

Barn kan vända sig till nämnden med frågor på egen hand. Från 13 år och uppåt kan barn också göra anmälan via 1177.se, detta förutsatt att barnet har ett eget Bank-ID. Om barnet saknar Bank-ID ges information om detta eller så skickas en anmälningsblankett per post. Om hjälp behövs vid ifyllnad så bistår patientnämnden med detta. Det är viktigt att anmälan är utformad utifrån barnets perspektiv. För barn under 13 år krävs samtycke från vårdnadshavare/legal företrädare. Information om detta ges inför upprättande av anmälan.

Det saknas information om antalet frågor från barn. Av antalet klagomålsärenden under 2021 var drygt 6 procent barnärenden (48 av 778).

Information om patientnämndens uppdrag är lika oavsett ålder men muntlig information anpassas utifrån anmälares behov. Det finns tillgänglig information på andra språk för minoriteter.

Om en vårdnadshavare/legal företrädare gör en anmälan som avser barn över 13 år informeras anmälarer om att det behövs fullmakt från barn över 13 år.

Patientnämnden Uppsala

Barn och unga kan kontakta nämnden om de har frågor eller klagomål kring hälso- och sjukvård inom Region Uppsala. Nämnden kan svara på frågor samt hänvisa till annan instans. De kan också se till att verksamhetschefen inom respektive verksamhet kan besvara barnens frågor och ge en förklaring till vad som hänt samt skicka av-identifierade ärenden till verksamheten för kännedom.

Barn kan kontakta nämnden dygnet runt via en funktionsbrevlåda samt skicka brev och ringa på vardagar mellan 08.30–11.30. Övrig tid finns telefonsvarare dygnet om, där man kan prata in meddelanden och bli uppringd samma dag eller nästkommande vardag. Nämnden kan också nås via 1177.se.

Barn kan vända sig till myndigheten med frågor utan föräldrarnas samtycke. Det är väldigt få som gjort detta. Barnen kan vara anonyma och behöver inte uppge namn och personuppgifter om de bara vill lämna en synpunkt. Nämnden dokumenterar och diarieför detta, som sedan skickas ut avidentifierat till verksamhetschefen tre gånger per år. Barn kan vända sig till nämnden även med klagomål utan samtycke från föräldrarna. Myndigheten hanterar dessa ärenden skyndsamt.

Väldigt få ärenden initieras av barn och unga. Under 2021 hade nämnden 153 ärenden (sju procent av det totala antalet ärenden) som gällde barn mellan 0–17 år. I nästan alla dessa ärenden var det närstående som kontaktade nämnden. Patientnämnden har som rutin att fråga om barnets inställning när närstående kontaktar patientnämnden i barnets ärende.

Om barnet vänder sig till nämnden med en fråga eller klagomål kommuniceras enbart med barnet om det är barnets beslut. De kan

fråga om det tillför något att prata med en vårdnadshavare, exempelvis för att förtydliga något. Om vårdnadshavare kontaktar myndigheten vill de helst prata även med barnet.

Nämnden har haft affischer på Akademiska barnsjukhuset samt övriga mottagningar eller vårdcentraler. De har en animerad film som både har ljud och text som sänds på väntrum-TV. Under åren har myndigheten haft samarbete med Barnombudsmannen Region Uppsala. Där har diskuterats att patientnämnden ska bli inbjuden till det barnråd som Akademiska barnsjukhuset har.

Patientnämnden Västmanland

Barn och unga kan vända sig till nämnden med frågor och klagomål. Ofta sker det genom närstående/föräldrar. Frågor kan exempelvis röra tillgänglighet, vårdgaranti och ersättningar. Klagomål kan röra långa väntetider, felbehandlingar och vårdprocesser där patienten skickas fram och tillbaka. Myndigheten kan kontaktas via mejl, brev, telefon och 1177.se.

Nämnden kan begära svar från ansvariga verksamheter, hänvisa till andra instanser och förmedla synpunkter i analyser och rapporter.

Barn kan vända sig till nämnden med frågor och klagomål utan vuxens samtycke. Det är dock få barn som kontaktar nämnden på egen hand. Klagomålsärenden hanteras skyndsamt och barnen kan vara anonyma. Under 2021 kom endast ett ärende med frågor från ett barn. Cirka åtta procent (67) av klagomålen kom från barn, de flesta av dessa barn vände sig till nämnden med hjälp av en vuxen.

Myndigheten har ingen speciell information till barn och unga, informationen är inte anpassad för ålder, språk eller funktionsnedsättning.

Skatteverket

Barn och unga kan vända sig till Skatteverket med frågor via telefon, chatt, Facebook eller mejl. Klagomål kan lämnas via synpunktskanalen och fördelas sedan till rätt avdelning. Synpunktskanalen är en öppen kanal för att lämna synpunkter och idéer. Formuläret kräver inga kontaktuppgifter och avsändarna är helt anonyma. Det innebär att barn och ungdomar kan använda detta formulär. Efter-

som myndigheten inte kan veta vem avsändaren är finns ingen statistik på detta. Klagomål kan också lämnas till övriga kanaler.

Det görs ingen skillnad på om de som vänder sig till myndigheten med frågor och klagomål är barn eller vuxna. Vuxnas samtycke krävs inte för att svara på frågor, men om frågorna rör sekretessuppgifter behöver barnet kunna identifiera sig med Bank-ID.

På myndighetens hemsida finns information om vad myndigheten arbetar med. Det finns ingen information specifikt anpassad till barn. Det publiceras skolmaterial på Skatteverket.se.

Skolinspektionen

Barn och unga kan vända sig till myndigheten via mejl, telefon och brev. Mejlen är alltid öppna och myndigheten svarar skyndsamt. Informationstelefonen har öppet 09.00–12.00 varje dag. Uppgifter om klagomål kan också lämnas via ett webbformulär.

Om det är allvariga problem på en skola och huvudmannen inte gör något åt det, kan en elev vända sig till Skolinspektionen. Det går att lämna uppgifter om skolsituationen för ett barn, flera barn eller för hela skolan. Myndigheten går igenom samtliga klagomål men det är inte säkert att elevens uppgifter leder till att Skolinspektionen gör en tillsyn. Om uppgiftslämnaren behöver komplettera sina uppgifter kontaktas denne.

Barn kan vända sig med frågor till Skolinspektionen utan vuxens samtycke. Myndigheten svarar så långt som möjligt eller hänvisar vidare.

Klagomål registreras för att ligga som eventuell grund för framtida tillsyn. Om det bedöms att ett ärende ska initieras krävs ett samtycke från vårdnadshavaren. För barn under 16 år krävs vårdnadshavarens medgivande enligt skollagen. Är barnet över 16 år krävs medgivande från barnet. Rutinen är att begära medgivande även från vårdnadshavare i dessa fall. Huruvida kommunikation sker med barn och/eller vårdnadshavare beror på vad som är möjligt och vad som behövs.

Det saknas statistik på hur många frågor och klagomål som inkommit från barn och unga.

Skolinspektionens webb är i relevanta hänseenden anpassad för barn och unga.

Skolväsendets överklagandenämnd

Skolväsendets överklagandenämnd har en allmän telefon som är öppen en timme varje vardag 11.00–12.00 dit alla kan vända sig till när det gäller frågor om hur överklagandeprocessen går till, vilka beslut som är överklagbara, information om praxis hos nämnden med mera. Barn och unga kan gå genom funktionsbrevlådan (mejl) som alltid bevakas och besvaras av tjänsteman. Man kan också kontakta nämnden med brev och genom besök (öppetider är vardagar 08.30–16.30 vilket framgår på hemsidan).

Myndigheten besvarar frågor utifrån sitt uppdrag och hjälper barn och unga att bevaka sin rätt i skolan genom att pröva överklaganden av vissa beslut på skolväsendets område.

Barn och unga kan inkomma med allmänna frågor på egen hand. Om det bedöms rymmas inom myndighetens serviceskyldighet besvaras frågan av handläggare. Om barnet eller den unge lämnar uppgifter som är av betydelse för prövningen i ett ärende kan uppgifterna diarieföras i det aktuella ärendet.

Vid överklagande behöver barn vara 16 år för att få föra sin talan själv, detta i enlighet med skollagens bestämmelser. Om barnet har talerätt (är 16 år eller äldre) hanteras överklagandet som vanligt och barnet/den unge får partsställning. Annars anmodas barnets vårdnadshavare att inkomma med en komplettering som visar att vederbörande står bakom barnets överklagande. Om barnet har talerätt i ett klagomålsärende kommuniceras endast med barnet, annars endast med vårdnadshavaren.

Vid frågor från barn kommuniceras endast med barnet. Men om barnet inte är klagande och det i samtal med barnet framkommer uppgifter som är av betydelse för nämndens prövning kan uppgifterna kommuniceras med barnets vårdnadshavare.

Det är en mycket liten andel yngre barn som vänder sig till överklagandenämnden med frågor och klagomål och en liten andel unga som är 16 år eller äldre. Det är främst vårdnadshavare som driver frågor gällande överklagande av beslut för sina barn/unga.

Skolväsendets överklagandenämnd har inget särskilt informationsuppdrag. För information på hemsidan finns även funktionerna ”lättläst”, ”lyssna” och ”fler språk”. Det kan finnas ytterligare behov av uppdateringsarbete gällande nämndens hemsida.

Socialstyrelsen

Barn och unga kan vända sig till myndigheten med frågor och klagomål. Det kan röra frågor och missnöje som rör socialtjänst eller hälso- och sjukvård. Hänvisning sker i sådant fall till rätt instanser som exempelvis Inspektionen för vård och omsorg eller patientnämnden. Det går att vända sig till myndigheten via mejl, sociala medier och upplysningstjänsten som har telefontider.

Vid allmänna frågor besvaras dessa utan att be om frågeställarens ålder och inget samtycke behövs. Eftersom myndigheten inte ger stöd i individuella ärenden utan hänvisar vidare krävs inte samtycke från vuxen vid framförda klagomål.

Till upplysningstjänsten kom ett fåtal samtal från barn och unga under 2021, i övrigt saknas statistik.

Myndigheten vänder sig främst till professioner inom vård och omsorg. Myndigheten har tagit fram material till vårdnadshavare om bland annat LVU. Dock saknar myndigheten allmän barnanpassad information. Eventuellt skulle myndigheten kunna ta fram barnanpassad information om Socialstyrelsen och även information och hänvisning till andra aktörer när barn och unga vill framföra individuella klagomål. Detta för att minimera missförstånd och undvika att barn och unga hänvisas vidare utan någon uppföljning.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM)

Barn kan ringa till SPSM eller skriva mejl för att ställa frågor till myndigheten. Inom verksamhetsområdet specialskola har myndigheten direktkontakt med elever på olika sätt. Specialskolorna har även elevboenden där elever kan ställa frågor till sin boendehandledare. Myndigheten har även inrättat en barnombudfunktion där elever har direktkontakt och kan ställa frågor, få stöd och råd kring sin skolsituation.

Barn som går i andra skolformer än specialskolan har möjlighet att skicka in klagomål i enlighet med anvisningarna på webben. Elever i specialskolan kan ställa klagomål direkt till sin skola eller genom barnombudet.

Som skolhuvudman har de en skyldighet att utreda klagomål enligt skollagen. Personalen inom specialskolan har ansvar att agera om det inkommer klagomål till skolan.

Barn kan ringa under den tid som växeln är öppen eller skriva mejl till myndigheten. Inom skolan finns det flera kontaktvägar, som till exempel direktkontakt via elevdemokratin, klassråd, elevråd, trygghetsteam, kuratorer, skolledningar och barnombudet. Barnombudet har flera kontaktvägar, bland annat textmeddelanden, anonyma meddelanden, mejl, telefonsamtal, videosamtal direkt på svenskt teckenspråk och videomeddelanden på svenskt teckenspråk. Barnombudet finns tillgänglig även på kvällstid efter överenskommelse.

Det kommer frågor, funderingar och klagomål från elever till skolenheterna i sin skolvardag precis som på alla andra skolor. Elever kontaktar även barnombudet med klagomål över sin skolsituation. Barnombudet lyssnar på elevens berättelse och kommer överens om hur de ska föra ärendet vidare, oftast blir det fortsatt dialog med skolledningen och elevhälsan. Barnombudet följer ärendet tillsammans med eleven tills eleven är nöjd.

Barn kan vända sig till SPSM med frågor och klagomål utan vuxnas inblandning.

Av de klagomål som inkom under 2021 till SPSM som skolhuvudman går det inte att avgöra om barn och unga vänt sig till myndigheten själva eller med hjälp av en vuxen.

Det är få barn som känner till myndigheten och det finns ingen tydlig information om hur barn ska kontakta SPSM, därför blir antalet frågor till myndigheten begränsat. Myndighetens verksamhet riktas inte direkt till eleverna utan till de som arbetar inom utbildningssektorn.

På hemsidan finns information om de rättigheter som barn har i sin utbildning och vart elever kan vända sig med olika frågor. SPSM håller förnärvarande på att utveckla informationen till barn och unga så att den ska bli tillgänglig för alla och ge information om myndighetens roll samt om de rättigheter som barn med funktionsnedsättning har inom utbildningen. Specialskolans elever får sin information via skolans informationskanaler, som exempelvis facebooksidor, skol-intranätverk, via skolans vuxna, rektorns veckoinformation osv. Skolorna tar ett stort ansvar i att anpassa sin information till sina målgrupper, för många elever är skolan en av få platser där eleverna får tillgänglig anpassad information. Barnombudet har anpassat sin information efter specialskolornas målgrupper. Det finns även ytterligare tillgänglig anpassad information på skolorna som t.ex. affischer, broschyrer om barnombudets arbete och hur elever kan ta kontakt.

Det finns anledning att se över om myndigheten kan utveckla hanteringen av klagomålen inom såväl Specialskolans verksamhet som den övriga verksamheten. Barn inom Specialskolan skickar oftast inte klagomål den formella vägen eftersom det finns andra vägar för eleverna att föra fram synpunkter och klagomål. Eventuellt behöver en del av barns klagomål som i dag hanteras inom verksamheten formaliseras så att det tydligare framgår vilka klagomål som elever har.

Statens institutionsstyrelse (SiS)

Frågor kan ställas på alla organisatoriska nivåer inom SiS – institution, verksamhetskontor och huvudkontor. Det innebär att den unge kan vända sig till avdelningspersonal, avdelningschef eller övrig personal på ungdomshemmet för att ställa frågor. På gruppnivå finns det möjlighet att ställa frågor under så kallade ungdomsråd.

Klagomål kan gälla att verksamheten inte uppfyller kraven i gällande bestämmelser, exempelvis för lite undervisningstid i skolan, nekade tandläkarbesök eller att en medarbetare inte bemöter en ungdom på ett respektfullt sätt. Det är institutionschefens ansvar att se till att ungdomar och deras närstående får information om sin rätt att framföra klagomål och synpunkter och på vilket sätt dessa tas om hand. Klagomål och synpunkter kan komma fram exempelvis vid ungdomsråd, i samband med extern granskning eller i samtal med en medarbetare eller närstående.

Klagomål och synpunkter ska ges samma prioritet oavsett om de framförs muntligt eller skriftligt. Klagomål och synpunkter som lämnas muntligt ska dokumenteras, exempelvis genom en tjänsteanteckning som ungdomen får godkänna. Även anonyma klagomål och synpunkter ska tas om hand. Om ungdomen önskar det ska hen få hjälp av personal på institutionen att skriva ner klagomålet eller synpunkten. Om personalen hjälper till att skriva klagomålet eller synpunkten ska det ske utan någon som helst påverkan på innehållet i texten.

Det finns möjlighet att lämna in klagomål dygnet runt, antingen personligen, eller via telefon, via mejl eller under besök. Klagomål och synpunkter inom socialtjänstverksamhet, skola och hälso- och sjukvård kan framföras till SiS, i första hand till personalen på institutionen eller till ansvarig tillsynsmyndighet. Om någon framför klagomål på SiS hälso- och sjukvårdsverksamhet direkt till Inspektionen

för vård och omsorg – utan att SiS har fått möjlighet att besvara klagomålet – får klagomålet överlämnas till SiS. Detsamma gäller i vissa fall då någon framfört ett klagomål på SiS skolverksamhet direkt till Skolinspektionen utan att SiS fått möjlighet att besvara klagomålet först. Då får Skolinspektionen överlämna klagomålet till SiS.

Samtycke krävs ej för de barn och unga som kontaktar SiS med frågor eller klagomål. Myndigheten beaktar alltid ålder, mognad och förmåga att ta till sig information när de bedömer vilka som ska närvara vid en kommunikering.

Myndigheten har sedan årsskiftet 2021/2022 infört en ny rutin om att alla klagomål som inkommer till SiS huvudkontor registreras och diarieförs av registrator i stället för att som tidigare skicka över detta till det ungdomshem som skulle handlägga ärendet.

Det saknas uppgifter om antal frågor från barn och unga. Ungefär 100 klagomål under 2021 (65 procent av det totala antalet) kom från barn och unga, hit räknas inte klagomål som inkommit till Inspektionen för vård och omsorg. I cirka 80 av dessa vände sig barn och unga till myndigheten på egen hand.

Information finns på SiS hemsida. Det finns skriftligt informationsmaterial, ljudfiler på olika språk och filmer. Information sker också i samtal med personal på ungdomshemmen.

SiS generaldirektörsstab har fått i uppdrag att utreda förutsättningarna och ge förslag på hur en central oberoende klagomålsfunktion för placerade barn, ungdomar och vuxna ska kunna inrättas inom SiS. Utredningen är pågående.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden

Det går att vända sig till myndigheten med frågor per telefon, mejl eller besök under öppettiderna. Det krävs inte en vuxens samtycke för att ställa frågor och få svar.

Barn och unga kan vända sig till myndigheten med en begäran om kontroll av brottsbekämpande myndigheters personuppgiftsbehandling eller användning av hemliga tvångsmedel. Från 15 års ålder får barn normalt begära en kontroll på egen hand. Om begäran avser ett barn som är yngre än 15 år begärs som huvudregel vårdnadshavarens underskrift. En lämplighetsbedömning görs dock i varje enskilt fall utifrån det enskilda barnets mognad och omständigheterna i övrigt,

om det har framkommit skäl för det kan undantag göras från huvudregeln.

Vid 15 års ålder blir barnet straffmyndigt. Det finns också olika typer av föreskrifter och riktlinjer för många register i brottsbekämpande verksamhet som gör att barn under 15 år normalt inte ska förekomma i dessa. 15 år bedöms också som en rimlig uppskattning av vid vilken ålder ett barn normalt i tillräcklig utsträckning kan förväntas förstå innebörden av nämndens verksamhet och vad en kontroll kan resultera i.

Myndigheten fick inga frågor eller klagomål från barn och unga under 2021. Det förekommer mycket sällan att barn och ungdomar initierar kontrollärenden. Myndigheten är sannolikt inte känd för de flesta barn och ungdomar. Den brottsbekämpande verksamhet som nämnden granskar riktar sig inte heller i samma utsträckning mot barn som mot vuxna. Myndigheten har inte haft specifika informationsinsatser riktade mot barn och unga. Hemsidan är tillgänglighetsanpassad och det finns text på svenska och engelska.

Överförmyndarnämnden i Malmö

Barn och unga kan vända sig till dem med frågor om förmyndarskap, godmanskap och överförmyndarspärtrat konto. Frågor kan också förekomma om att driva en rörelse från 16 års ålder. Barn kan inkomma med klagomål om förmyndarskap och godmanskap. Kontakt kan ske via mejl, brev, besök och telefon.

Överförmyndarnämnden kan lämna information och tillhandahålla klagomålsblanketter, ta emot klagomål och utreda klagomål. Det finns en särskild klagomålsblankett för barn och unga.

Vuxens samtycke krävs inte för kontakt med myndigheten men för handläggning av vissa ärenden krävs föräldrars samtycke i enlighet med föräldrabalkens bestämmelser. Ansökan om entledigande av förmyndare och god man får göras om barnet fyllt 16 år.

Mindre än en procent av de frågor som inkom 2021 kom från barn och unga. Inga klagomålsärenden inkom från barn och unga. Detta kan bero på att socialtjänsten tar emot klagomål eller på att barn saknar kunskap om möjligheten.

Om ett barn vänder till nämnden med klagomål kommuniceras både med barnet och vårdnadshavaren samt i förekommande fall god man.

Information lämnas i förekommande fall genom följebrev särskilt riktade till underåriga. Informationsmaterial om överförmyndaren lämnas till ensamkommande barn via socialtjänsten.

Socialnämnderna

Inledning

Utredningen skickade enkäten till socialnämnden i 27 kommuner eller stadsdelsförvaltningar i både större och mindre städer och på landsbygden. 15 socialnämnder har besvarat hela eller delar av enkäten. Den enkät som sändes till socialnämnderna kompletterades med ytterligare tre frågor som utredningen bedömde att det var särskilt viktigt att få just socialnämndernas perspektiv på, detta gällde bland annat hur de ser på frågan om staten ska bidra till att etablera oberoende barnombud i civilsamhället. Socialnämndernas svar redovisas gemensamt och inte separat för varje kommun.

Socialnämnden i följande kommuner/stadsdelar har besvarat utredningens enkät: Aneby, Eskilstuna, Flen, Göteborg (centrum och nordost), Lidköping, Ljusdal, Malmö, Nordanstig, Skellefteå, Sorsele, Sölvesborg, Ulricehamn samt Enskede-Årsta-Vantör respektive Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnder i Stockholms stad.

Tillgänglighet och information

Av enkätsvaren framträder en stor variation i möjligheterna för barn och unga att kontakta socialförvaltningen och detsamma gäller vilken information som finns tillgänglig för barn. Majoriteten av kommunerna uppger att socialförvaltningen är tillgängliga på telefon under kontorstid medan några har mycket begränsade telefontider. Alla har någon form av möjlighet till kontakt via mejl men det råder stor variation i hur detta kommuniceras och hanteras, det vill säga i vilken utsträckning mejladresser finns tillgängliga på webben eller på andra sätt förmedlas till barn och unga i kontakt med socialtjänsten.

Det förekommer att barn och unga kan kontakta myndigheten eller enskilda handläggare via sms, chatt eller sociala medier men det finns också flera förvaltningar som inte erbjuder sådana kontakt-

vägar. Flera förvaltningar uppger att de hänvisar barn och unga till Socialstyrelsens informationssatsning ”Koll på soc” som är en informationssajt riktad till barn och unga i kontakt med socialtjänsten. Flera förvaltningar uppger också att de har eget informationsmaterial och arbetar med material och information anpassad efter ålder.

Sammantaget framträder en väldigt skiftande och i likvärdighet bristande bild vad gäller tillgänglighet och anpassning av information och kontaktvägar. Som exempel på denna variation kan nämnas Malmö kommun som bland annat har en gemensam hantering för klagomål, anonym telefonrådgivning och en socialrådgivning på nätet (”socialtanter på nätet”) där barn och unga kan ställa anonyma frågor och få råd och stöd och information om vart personen kan vända sig för fortsatt hjälp. Samtidigt finns kommuner där socialförvaltningen endast erbjuder kontakt via mycket begränsade telefontider i kombination med i princip obefintlig information om kontaktvägar på webben.

Klagomål och synpunkter från barn och unga

En majoritet av socialnämnderna uppger att det är relativt ovanligt med klagomål och synpunkter från barn och unga. Rutinerna för att hantera synpunkter och klagomål från barn och den information som lämnas om hur barn kan framföra klagomål varierar mellan kommunerna.

En genomgående reflektion från socialnämnder i såväl stora som små kommuner är att de ser ett behov av att på olika sätt utveckla verksamheten vad gäller just synpunkter och klagomål från barn. Flera lyfter behovet av tydligare rutiner kring synpunkter och klagomål från barn men framför allt uppmärksammas behovet av informationsinsatser och anpassningar till barns förutsättningar så att barn får kunskap och information om sina möjligheter att framföra synpunkter eller klagomål på ett sätt som är genomförbart för barn i olika åldrar.

Oberoende barnombud

Av de totalt 15 socialnämnder som har svarat på enkäten har elva nämnder svarat på frågan om hur de ser på möjligheten att staten bidrar till att det etableras verksamheter med oberoende barnombud

i civilsamhället. Två nämnder har valt inte svara på frågan och två har uppgett att de inte ser något behov av oberoende barnombud respektive att frågan inte går att svara på.

De elva socialnämnder som svarat på frågan lyfter både positiva och negativa aspekter av möjligheten att staten bidrar till att det etableras oberoende barnombud inom civilsamhällesorganisationer.

Som positiva aspekter lyfts bland annat följande:

- Barn får stöd från en person i mötet och kontakten med socialtjänsten och andra myndigheter. Barnombudet kan vara till stöd både under och efter mötet och kontakterna med socialtjänsten om oklarheter eller frågor uppstår.
- Stödet kan skapa trygghet för barnet då barnombudet endast utgår från barnets önskemål och perspektiv. Barns behov sätts i centrum.
- Det är positivt om insatsen kan ges utan någon remiss eller biståndsbeslut.
- Barnet kan alltid vända sig till sitt barnombud. Ombudet står alltid på barnets sida, i relation till socialtjänst, vårdnadshavare med flera.
- Barnombudet kan spela en särskilt viktig roll för barn som befinner sig i situationer där föräldrarna inte förmår föra deras talan fullt ut. Särskilt är det viktigt för yngre barn som inte alltid har förutsättningar att göra sin röst hörd.
- Ett barnombud skulle kunna ge ytterligare tyngd åt barnets rätt och hjälpa barnet att känna sig trygg i kontakten med myndigheten. I dag får barn som önskar det ta med sig en stödperson och ett barnombud skulle kunna ge fler barn möjlighet till det stödet.
- Ett oberoende barnombud kan underlätta för barnet att framföra frågor och klagomål.
- En verksamhet med oberoende barnombud kan utgöra en resurs för kommunen i utvecklingsarbetet med frågorna.

Som negativa aspekter lyfts bland annat följande:

- Vid ett inrättande av oberoende barnombud skulle det finnas ytterligare en part som ett barn i kontakt med socialtjänsten behöver lära känna och lita på. Det finns en risk att för många relationer blir överväldigande för barnet.
- En risk är att möjligheten att få ett oberoende barnombud kan uppfattas kommunicera till barn och föräldrar att barnets bästa inte tillgodoses av socialtjänsten och att det behövs ett externt ombud för det. Socialtjänsten kan i och med detta uppfattas som barnets motpart.
- Socialtjänstens uppgift är att företräda barnet och verka för barnets bästa. Inom socialtjänsten finns det erfarenheter av att kontakten med barnet försvåras när en tredje part kommer in och företräder barnet. I stället för att fungera som en brygga i kontakten mellan barn och socialsekreterare finns det risk för att en företrädare från en civilsamhällesorganisation ställer sig i vägen för socialtjänstens möjlighet att etablera en god och förtroendefull kontakt med barnet.
- Rollen som extern stödperson eller barnombud kräver god kunskap om socialtjänstens förutsättningar och god förmåga att stötta barn och socialsekreterare i att etablera en egen god kontakt.
- Det händer redan att barn och/eller deras föräldrar tar stöd av personer som arbetar i olika intresseorganisationer. Ofta fungerar det väl men det finns också ett bekymmer med att dessa inte alltid är strikt professionella. Det är viktigt att organisationerna förstår att det är socialtjänsten som ansvarar för att göra bedömningen av vad som är det enskilda barnets bästa.
- Det är viktigt att det är tydliga ansvarsgränser och mandat för vad ett oberoende barnombud kan och inte kan göra.
- En risk är att ombudet inte har rätt kompetens och kan bidra till motsättningar i samarbetet mellan socialtjänst och familjer, att barnet utvecklar en relation till ombudet som endast är en tillfällig kontakt och att socialtjänsten blir sämre på att prata direkt med barnet och pratar direkt med ombudet i stället.

Barnombudsmannens enkät från 2016

1) I vilka situationer kan barn och unga vända sig till er med ...	
a) ... frågor?	
b) ... klagomål?	

2) På vilka sätt kan ni hjälpa barn och unga som vänder sig till er med ...	
a) ... frågor?	
b) ... klagomål?	

3) Hur kan barn och unga kontakta er (exempelvis via telefon, mejl/brev, chatt, besök m.m.)? Ange även om möjligheten att kontakta er är begränsad till vissa dagar eller tider.

4) Kan barn och unga vända sig till er med frågor på egen hand eller krävs en vuxens samtycke? Om vuxens samtycke krävs, vems och varför har ni valt denna lösning? Hur hanterar ni ett ärende där ett barn vänt sig till er med frågor på egen hand?

5) Kan barn och unga vända sig till er för att framföra klagomål på egen hand eller krävs en vuxens samtycke? Om vuxens samtycke krävs, vems och varför har ni valt denna lösning? Hur hanterar ni ett klagomålsärende där ett barn vänt sig till er på egen hand?

6 a) Ungefär hur stor andel av det totala antal frågor ni fick under 2021 kom från barn och unga?	
b) Ungefär hur många ärenden med frågor kom från barn och unga?	
c) I ungefär hur många ärenden med frågor vände sig barn och unga till er på egen hand (utan hjälp av en vuxen)?	

d) I ungefär hur många ärenden med frågor vände sig barn och unga till er tillsammans med en vuxen/med en vuxens stöd?	
--	--

7) Om ni inte fick in några ärenden med frågor från barn och unga under 2021: Vad tror ni att det beror på?

8 a) Ungefär hur stor andel av det totala antal klagomålsärenden ni fick under 2021 kom från barn och unga?	
b) Ungefär hur många klagomålsärenden kom från barn och unga?	
c) I ungefär hur många klagomålsärenden vände sig barn och unga till er på egen hand?	
d) I ungefär hur många klagomålsärenden vände sig barn och unga till er med hjälp av en vuxen?	

9) Om ni inte fick in några klagomålsärenden från barn och unga under 2021: Vad tror ni att det beror på?

10) Hur informerar ni barn och unga om vad ni arbetar med? Finns informationen anpassad till exempelvis olika åldrar, språk och funktionsnedsättningar, i så fall på vilket sätt?

11) Hur informerar ni barn och unga om att de kan kontakta er? Finns informationen anpassad till exempelvis olika åldrar, språk och funktionsnedsättningar, i så fall på vilket sätt?

12) Beskriv kort hur er handläggning ser ut i ett ...	
a) ... ärende där ett barn vänt sig till er med frågor.	
b) ... klagomålsärende	

13) Om ett barn vänt sig till er med frågor, kommunicerar ni då ...	
a) ... enbart med barnet?	
b) ... enbart med barnets vårdnadshavare?	
c) ... både med barnet och vårdnadshavare?	
d) ... annat?	

14) Om ett barn vänt sig till er i ett klagomålsärende, kommunicerar ni då ...	
a) ... enbart med barnet?	
b) ... enbart med barnets vårdnadshavare?	
c) ... både med barnet och vårdnadshavare?	
d) ... annat?	

15) Anser ni att er hantering av ärenden där barn och unga vänt sig till er med frågor fungerar på ett tillfredställande sätt? Är det något ni skulle vilja ändra? I så fall vad?

16) Anser ni att er hantering av ärenden där barn och unga vänt sig till er med klagomålsärenden rörande barn och unga fungerar på ett tillfredställande sätt? Är det något ni skulle vilja ändra? I så fall vad?

Ytterligare tre frågor från utredningen

Ser ni i er verksamhet exempel på situationer där barn hamnar mellan stolarna, exempelvis att det är otydligt vilken myndighet barnet ska vända sig till?

Är det någon ytterligare kunskap eller erfarenhet ni vill dela med er av som berör utredningens uppdrag

Lämna gärna namn och kontaktuppgift till en som vi kan kontakta för följdfrågor

Ytterligare tre frågor från utredningen specifikt till socialnämnderna

17) Ser ni i er verksamhet exempel på situationer där barn hamnar mellan stolarna, exempelvis att det är otydligt vilken myndighet eller vilken förvaltning inom kommunen barnet ska vända sig till?

18) Utredningen har i uppdrag att se över möjligheterna för staten att bidra till att det etableras barnombud inom civilsamhällsorganisationer (se s. 8–9 i bifogat direktiv). Det här skulle t.ex. kunna innebära att ett barn som kommer i kontakt med socialtjänsten av någon anledning skulle få möjligheten att få stöd av en person som arbetar i en civilsamhällsorganisation. Den här stödpersonen skulle inte ta över socialtjänstens ansvar utan enbart vara just ett stöd för det enskilda barnet. Stödpersonen skulle inte heller rättsligt företräda barnet på något vis. Hur ser ni på att det eventuellt skulle införas en sådan här ny funktion, med en stödperson/ett barnombud för enskilda barn? Vilka för- och nackdelar ser ni? Vilka möjligheter respektive risker ser ni?

19) Är det någon ytterligare kunskap eller erfarenhet ni vill dela med er av som berör utredningens uppdrag?

Statens offentliga utredningar 2023

Kronologisk förteckning

1. Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. Ju.
2. En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfördelning mellan myndigheter. Fi.
3. Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. Ju.
4. Posttjänst för hela slanten. Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. Fi.
5. Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja. S.
6. En lag om tilläggs-skatt för företag i stora koncerner. Fi.
7. På egna ben. Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. A.
8. Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. A.
9. Ett statligt huvudmannskap för personlig assistans. Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet. S.
10. Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter. S.
11. Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet – för ökad försörjningsberedskap. KN.
12. Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. Ju.
13. Patientöversikter inom EES och Sverige. S.
14. Organisera för hållbar utveckling. KN.
15. Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. LI.
16. Staten och betalningarna. Del 1 och 2. Fi.
17. En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. Ju.
18. Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. KN.
19. Statlig forskningsfinansiering. Underlagsrapporter. U.
20. Förbud mot bottenfrålning i marina skyddade områden. LI.
21. Informationsförsörjning på skolområdet. Skolverkets ansvar. U.
22. Datalagring och åtkomst till elektronisk information. Ju.
23. Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida. S.
24. Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. A.
25. Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. Ju.
26. Översyn av entreprenörsansvaret. A.
27. Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. LI.
28. Samhället mot skolattacker. U.
29. Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet? S.
30. Ett trygghetssystem för alla. Nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst. S.
31. Framtidens yrkeshögskola – stabil, effektiv och hållbar. U.
32. Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. Ju.
33. Ett förbättrat resegarantisystem. Fi.
34. Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. Ju.
35. Nya regler om hållbarhetsredovisning. Ju.
36. Genomförande av minimilöne-direktivet. A.

37. Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök. Ju.
38. Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. Fi.
39. En inre marknad för digitala tjänster – kompletteringar och ändringar i svensk rätt. Fi.
40. Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. S.

Statens offentliga utredningar 2023

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

På egna ben.

Utvecklad samverkan för individers etablering på arbetsmarknaden. [7]

Arbetslivskriminalitet – arbetet i Sverige, en bedömning av omfattningen, lärdomar från Danmark och Finland. [8]

Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration. [24]

Översyn av entreprenörsansvaret. [26]

Genomförande av minimilönedirektivet. [36]

Finansdepartementet

En inre marknad för digitala tjänster – ansvarsfördelning mellan myndigheter. [2]

Posttjänst för hela slanten. Finansieringsmodeller för framtidens samhällsomfattande posttjänst. [4]

En lag om tilläggsskatt för företag i stora koncerner. [6]

Staten och betalningarna. Del 1 och 2. [16]

Ett förbättrat resegarantisystem. [33]

Ett förstärkt konsumentskydd mot riskfylld kreditgivning och överskuldssättning. [38]

En inre marknad för digitala tjänster - kompletteringar och ändringar i svensk rätt. [39]

Justitiedepartementet

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet. [1]

Nya regler om nödlidande kreditavtal och inkassoverksamhet. [3]

Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende. [12]

En tydligare bestämmelse om hets mot folkgrupp. [17]

Datalagring och åtkomst till elektronisk information. [22]

Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd. [25]

Biometri – för en effektivare brottsbekämpning. [32]

Bolag och brott – några åtgärder mot oseriösa företag. [34]

Nya regler om hållbarhetsredovisning. [35]

Förstärkt skydd för den personliga integriteten. Behovet av åtgärder mot oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp samt omvändelseförsök. [37]

Klimat- och näringslivsdepartementet

Tillfälligt miljötillstånd för samhällsviktig verksamhet – för ökad försörjningsberedskap. [11]

Organisera för hållbar utveckling. [14]

Värdet av vinden. Kompensation, incitament och planering för en hållbar fortsatt utbyggnad av vindkraften. Del 1 och 2. [18]

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet

Förnybart i tanken. Ett styrmedelsförslag för en stärkt bioekonomi. [15]

Förbud mot bottenrålning i marina skyddade områden. [20]

Kamerabevakning för ett bättre djurskydd. [27]

Socialdepartementet

Från delar till helhet. Tvångsvården som en del av en sammanhållen och personcentrerad vårdkedja. [5]

Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans. Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet. [9]

Tandvårdens stöd till våldsutsatta patienter. [10]

- Patientöversikter inom EES och Sverige.
[13]
- Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida. [23]
- Varje rörelse räknas – hur skapar vi ett samhälle som främjar fysisk aktivitet?
[29]
- Ett trygghetssystem för alla. Nytt regelverk för sjukpenninggrundande inkomst. [30]
- Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. [40]

Utbildningsdepartementet

- Statlig forskningsfinansiering.
Underlagsrapporter. [19]
- Informationsförsörjning på skolområdet.
Skolverkets ansvar. [21]
- Samhället mot skolattacker. [28]
- Framtidens yrkeshögskola
– stabil, effektiv och hållbar. [31]

Socialdepartementet

Enheten för socialtjänst och funktionshinderspolitik
Christopher Carlson

Remittering av Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40)

Remissinstanser

1. Askersunds kommun
2. Asylrättscentrum
3. Barnens rätt i samhället
4. Barnombudsmannen
5. Barnrättsbyrån
6. Botkyrka kommun
7. Brottsoffermyndigheten
8. Centrum för rättvisa
9. Dals-Eds kommun
10. Degerfors kommun
11. Diskrimineringsombudsmannen
12. Domstolsverket
13. ECPAT Sverige
14. Elevernas riksförbund
15. Existera
16. Folkhälsomyndigheten
17. Friends
18. Funktionsrätt Sverige
19. Försäkringskassan

20. Förvaltningsrätten i Luleå
21. Förvaltningsrätten i Malmö
22. Förvaltningsrätten i Stockholm
23. Global Child Forum
24. Habo kommun
25. Haparanda kommun
26. Hovrätten för västra Sverige
27. Inspektionen för vård och omsorg
28. Institutet för mänskliga rättigheter
29. Integritetsskyddsmyndigheten
30. Judiska ungdomsförbundet
31. Justitiekanslern
32. Jämställdhetsmyndigheten
33. Kalmar tingsrätt
34. Kammarrätten i Stockholm (inklusive Migrationsöverdomstolen)
35. Kammarrätten i Sundsvall
36. Landsrådet för Sveriges barn- och ungdomsorganisationer
37. Lidköpings kommun
38. Lunds universitet
39. Länsstyrelsen Blekinge
40. Länsstyrelsen i Dalarnas län
41. Länsstyrelsen i Gotlands län
42. Länsstyrelsen i Gävleborgs län
43. Länsstyrelsen i Hallands län
44. Länsstyrelsen i Jämtlands län
45. Länsstyrelsen i Jönköpings län
46. Länsstyrelsen i Kalmar län
47. Länsstyrelsen i Kronobergs län
48. Länsstyrelsen i Norrbottens län
49. Länsstyrelsen i Södermanlands län

50. Länsstyrelsen i Uppsala län
51. Länsstyrelsen i Västerbottens län
52. Länsstyrelsen i Västernorrlands län
53. Länsstyrelsen i Västmanlands län
54. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
55. Länsstyrelsen i Örebro län
56. Länsstyrelsen i Östergötlands län
57. Länsstyrelsen Skåne
58. Länsstyrelsen Stockholm
59. Länsstyrelsen Värmland
60. Maskrosbarn
61. Met Nouret
62. Migrationsverket
63. Mora kommun
64. Myndigheten för delaktighet
65. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
66. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
67. Nationell samverkan för psykisk hälsa
68. Nynäshamns kommun
69. Nätverket för barnkonventionen
70. Nätverket unga för tillgänglighet
71. Pajala kommun
72. Partille kommun
73. Polismyndigheten
74. Region Blekinge
75. Region Gotland
76. Region Jämtland Härjedalen
77. Region Uppsala
78. RFSL Ungdom
79. Riksdagens ombudsmän

80. Riksförbundet Attention
81. Riksförbundet för Rörelsehindrade Barn och Ungdomar
82. Riksorganisationen GAPF
83. Rädda barnen
84. Rädda barnens ungdomsförbund
85. Rättviks kommun
86. Röda Korsets ungdomsförbund
87. Sala kommun
88. Sáminuorra
89. Skatteverket
90. Skellefteå kommun
91. Skolväsendets överklagandenämnd
92. Socialstyrelsen
93. Somaliska Ungdomsförbundet i Sverige
94. SOS Barnbyar
95. Specialpedagogiska skolmyndigheten
96. Staffanstorps kommun
97. Statens institutionsstyrelse
98. Statens skolinspektion
99. Statens skolverk
100. Stenungsunds kommun
101. Stiftelsen 1000 möjligheter
102. Stiftelsen Allmänna Barnhuset
103. Stockholms kommun
104. Stockholms tingsrätt
105. Stockholms universitet
106. Strängnäs kommun
107. Strömsunds kommun
108. Sundsvalls kommun
109. Svenska kyrkan

- 110.Svenska kyrkans unga
- 111.Svenska muslimer för fred och rättvisa
- 112.Sverigefinska ungdomsförbundet
- 113.Sveriges advokatsamfund
- 114.Sveriges antidiskrimineringsbyråer
- 115.Sveriges Kommuner och Regioner
- 116.Synskadades Riksförbund
- 117.Säffle kommun
- 118.Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten
- 119.Torsby kommun
- 120.Trelleborgs kommun
- 121.Uddevalla kommun
- 122.Unicef Sverige
- 123.Uppsala universitet
- 124.Vadstena kommun
- 125.Värmlands tingsrätt
- 126.Västerviks kommun
- 127.Västra Götalandsregionen
- 128.World Childhood Foundation
- 129.Åklagarmyndigheten
- 130.Åstorps kommun
- 131.Örebro kommun
- 132.Östersunds kommun
- 133.Östhammars kommun

Remissvaren ska ha kommit in till Socialdepartementet **senast den 19 februari 2024**. Svaren bör lämnas per e-post till s.remissvar@regeringskansliet.se och med kopia till s.sof@regeringskansliet.se. Ange diarienummer S2023/02794 och remissinstansens namn i ämnesraden på e-postmeddelandet.

Svaret bör lämnas i två versioner: den ena i ett bearbetningsbart format (t.ex. Word), den andra i ett format (t.ex. pdf) som följer tillgänglighetskraven enligt lagen (2018:1937) om tillgänglighet till digital offentlig service. Remissinstansens namn ska anges i namnet på respektive dokument.

Remissvaren kommer att publiceras på regeringens webbplats.

I remissen ligger att regeringen vill ha synpunkter på förslagen eller materialet i betänkandet.

Myndigheter under regeringen är skyldiga att svara på remissen. En myndighet avgör dock på eget ansvar om den har några synpunkter att redovisa i ett svar. Om myndigheten inte har några synpunkter, räcker det att svaret ger besked om detta.

För **andra remissinstanser** innebär remissen en inbjudan att lämna synpunkter.

Betänkandet kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Remissinstanserna kan utan kostnad beställa tryckta exemplar av betänkandet via ett [beställningsformulär hos Elanders Sverige AB](#).

Råd om hur remissyttranden utformas finns i Statsrådsberedningens promemoria [Svara på remiss \(SB PM 2021:1\)](#). Den kan laddas ned från Regeringskansliets webbplats www.regeringen.se.

Tony Malmborg
Departementsråd

Kopia till

Elanders Sverige AB, e-postadress: betankande@elanders.com

STRATEGISKT INSPEL
Investeringsplanering 2026–2034
Kultur- och fritidsnämnden
Kultur och Fritid

INNEHÅLL

KULTUR- OCH FRITIDSNÄMND/KULTUR OCH FRITID	4
Årligen återkommande investeringar	4
Strategiska investeringar (verksamhet)	4
Strategiska investeringar (exploatering)	5
Lokalbehov	5
Driftskostnadskonsekvenser	6

KULTUR- OCH FRITIDSNÄMND/KULTUR OCH FRITID

Årligen återkommande investeringar

Investeringsbehov – årligen återkommande investeringar

	Budget 2025	Plan 2026 + förslag	Plan 2027 + förslag	Plan 2028 + förslag	Plan 2029 + förslag	Plan 2030 + förslag	Plan 2031 + förslag	Plan 2032 + förslag	Plan 2033 + förslag	Förslag 2034
Å1										
Summa										

Strategiska investeringar (verksamhet)

Investeringsbehov – strategiska investeringar (verksamhet)

	Budget 2025	Plan 2026 + förslag	Plan 2027 + förslag	Plan 2028 + förslag	Plan 2029 + förslag	Plan 2030 + förslag	Plan 2031 + förslag	Plan 2032 + förslag	Plan 2033 + förslag	Förslag 2034
S1 Idrotts- och biblioteksinredning			500	500	500	500	500	500		
Ram enl tidigare plan	0	0	500	500	500	500	500	500	0	
S2 Sala Kallbadhus	2 500									
S3 Byte av strålkastabelysning, Lärkan	2 400									
S4 Bokbuss		5 000								
Summa nytt förslag	4 900	5 000								

S2: Sala kallbadhus ligger vid badplatsen Måns-Ols. Det första kallbadhuset vid Måns-Ols återfinns på en karta från 1855. Detta hus ersattes av ett nytt badhus på samma plats år 1918. 1938 byggdes ytterligare ett nytt badhus på samma plats i funktionalistisk klassiserande stil, och det gamla från 1918 revs. I anslutning till badet anlades även en simstadion med tillhörande hopptorn. Denna anläggning revs 1985, och ersattes av byggnader på land, (till skillnad från föregångarna som alla anlades på pålar ute i vattnet) samt en ny simstadion. Under 00-talet påbörjades diskussionen om att återuppbygga 1938 års badhus, och med hjälp av ideella krafter och ekonomiska medel från kommun och insamlingar, kunde ett återuppbyggt kallbadhus invigas den 13 augusti 2011, dvs anläggningen är mer än 10 år gammal. Brister i bryggan och tillhörande byggnation har börjat bli uppenbara och går inte längre att hantera genom tillfälliga lagningar.

S3: Fortsatt höga och oförutsägbara elpriser bedöms ha en betydande negativ påverkan i Sala kommun och i hela samhället, både på kort och lång sikt. De höga elpriserna ger starka incitament till energieffektiviserande åtgärder. Därigenom kan såväl energi- som klimatomställningen påskyndas. Byta ut befintliga armaturer till belysningen på konstgräs och friidrottsplanen till led-armaturer. Det är sammanlagt 67st, 2000w lampor om man kör matchbelysning, vid träningar används 34st. Beräknad besparing på ca 50%. På längre sikt bidrar detta till ett mer hållbart samhälle och till minskade kostnader.

S4: Bokbussen är ett uppskattat och viktigt komplement till de fasta biblioteken, framförallt för att öka tillgängligheten till bibliotekstjänster. Dess mobila natur gör det möjligt att effektivt nå ut till fler användare, inte minst för boende i avlägsna områden. Detta är ett viktigt steg i att säkerställa att alla har lika tillgång till litteratur och informationskällor. För att ytterligare förbättra tillgängligheten är det nödvändigt att peka ut några befintliga utmaningar. Den nuvarande fysiska tillgängligheten till bokbussen är inte optimal, vilket kan utgöra ett hinder för

personer med rörelsehinder eller andra funktionsvariationer. Dessutom utgör det ett arbetsmiljöproblem under vintermånaderna som behöver åtgärdas för att säkerställa en bekväm och hälsosam miljö för både användare och personal. **Beräknad investeringskostnad 5 000tkr**

Strategiska investeringar (exploatering)

Investeringsbehov – strategiska investeringar (exploatering)

	Budget 2025	Plan 2026 + förslag	Plan 2027 + förslag	Plan 2028 + förslag	Plan 2029 + förslag	Plan 2030 + förslag	Plan 2031 + förslag	Plan 2032 + förslag	Plan 2033 + förslag	Förslag 2034
E1										
Summa										

Lokalbehov

Beskrivning	Förslag 2025	Förslag 2026	Förslag 2027	Förslag 2028	Förslag 2029	Förslag 2030	Förslag 2031	Förslag 2032	Förslag 2033	Förslag 2034
L1 Badhus		300 000								
L2 Måns Ols, servicebyggnad	X									

L1: Salas badhus är i akut behov av ersättning. Att bygga en ny badanläggning är en mycket stor investering. Ett väl genomfört förarbete är en av nycklarna till en långsiktigt hållbar anläggning, såväl fastighetsmässigt som ekonomiskt. Att bada i badhus är en av de fritidsaktiviteter som lockar flest människor ur alla ålderskategorier. Badhuset fyller en viktig samhällsfunktion där flera samhällsgrupper möts. I Sala kommun har vi inte långt till öppet vatten. Det är därför livsviktigt att kunna simma ur ett säkerhetsperspektiv. Det är även ett kunskapskrav i skolans läroplan i årskurs 6 att elever ska kunna simma. **Beräknad investerings- och driftkostnad, 300 miljoner / 10 miljoner ökad driftskostnad**

L2: Måns Ols området är historiskt knutet till Sala Silvergruva. Med sitt världshus, kägelbana och kallbadhus är Måns Ols ett populärt friluftsområde och är ett viktigt hörn i en triangel där Sala centrum och Silvergruvan utgör de två andra. Utveckling av Måns Ols området innebär byggande av en modern servicebyggnad som passar in i den historiska miljön för att kunna möta besökarnas behov. Då detta är en fastighetsinvestering så är det Fastighetsenheten som ansvarar för detta. **Beräknad ökad hyreskostnad 350tkr.**

Driftskostnadskonsekvenser

Konsekvens, tkr	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
S2 Byte av strålkastabelysning	120	120	120	120	120	120	120	120	120
S3 Sala Kallbadhus	170	170	170	170	170	170	170	170	170
S4 Bokbuss		250	250	250	250	250	250	250	250
L1 Badhus			10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000
L2 Måns Ols, servicebyggnad		350	350	350	350	350	350	350	350

Konsekvens, tkr	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Summa	290	890	10 890	10 890	10 890	10 890	10 890	10 890	10 890

INVESTERINGSPLANERING 2026–2034

ANTAGEN § X | XXXX-XX-XX | DIARIENUMMER 20XX/XXX

SALA KOMMUN

Växel: 0224-74 70 00 | E-post: kommun.info@sala.se | Postadress: Box 304, 733 25 Sala

Delegationsordning

2023-01-01

Reviderad 2024-01-01

KULTUR- OCH FRITIDSNÄMNDEN

INNEHÅLL

ALLMÄNT OM DELEGATION	4
Vad kan man delegera?	4
Delegering och ren verkställighet	5
Anmälan av delegationsbeslut	5
Delegationsordning för kultur- och fritidsnämnden	6

ALLMÄNT OM DELEGATION

Delegation enligt kommunallagen innebär att rätten att besluta i ett visst ärende eller i en grupp av ärenden, flyttas över till någon annan. Denne kallas delegat.

I 6 kap. 37–40 §§ samt 7 kap. 5–8 §§ kommunallagen (2017:725) framgår de regler som gäller för delegering av beslutsrätten, det vill säga rätten att besluta å en nämnds vägnar.

Delegaten företräder kultur- och fritidsnämnden och delegatens beslut som fattas med stöd av delegation är juridiskt sett nämndens beslut och kan överklagas på samma sätt som övriga nämndbeslut.

Kultur- och fritidsnämnden kan inte ändra delegatens beslut, men kan återkalla delegationsuppdraget. Kultur- och fritidsnämnden kan också genom eget handlande föregripa ett beslut i ett enskilt ärende genom att själv ta över ärendet och fatta beslut.

Vad kan man delegera?

Beslutanderätten får dock enligt KL 6 kap. 38 § inte delegeras när det gäller

1. ärenden som avser verksamhetens mål, inriktning, omfattning eller kvalitet,
2. framställningar eller yttranden till fullmäktige liksom yttranden med anledning av att beslut av nämnden i dess helhet eller av fullmäktige har överklagats,
3. ärenden som rör myndighetsutövning mot enskilda, om de är av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt,
4. ärenden som väckts genom medborgarförslag och som lämnats över till nämnden, eller
5. ärenden som enligt lag eller annan författning inte får delegeras.

Beslutanderätten får inte heller delegeras till en automatiserad beslutsfunktion när det gäller

1. ärenden där beslut överklagas enligt bestämmelserna i 13 kap.,
2. ärenden där beslut enligt lag eller annan författning inte får överklagas,
3. ärenden om upphandling, eller
4. ärenden om valfrihetssystem.

Lag (2022:638).

Ärenden som är av principiell beskaffenhet eller som annars är av större vikt är förbehållna kultur- och fritidsnämnden. Oftast handlar det om ärenden som får stora konsekvenser för kommunen eller där politiska bedömningar är avgörande. Någon klar gräns för vad som kan delegeras finns inte.

Delegering och ren verkställighet

Delegering av verklig beslutanderätt ska skiljas från beslutanderätten som varje arbetsfördelning mellan anställda medför d v s ren verkställighet. Gränsen mellan delegering och ren verkställighet är ofta något flytande. Med delegering avses dock att det finns utrymme för alternativa lösningar och att beslutsfattaren måste göra vissa överväganden och bedömningar. Verkställighet innebär faktiskt handlande eller beslut som normalt fattas av tjänstepersoner i kraft av deras ställning. Verkställighet i det dagliga arbetet regleras ofta av lagar eller tidigare kommunalt fattade beslut eller avtal, till exempel avgiftsdebitering enligt en fastställd taxa. Verkställighetsbeslut innebär vanligtvis en tillämpning av givna bestämmelser och beslutsfattaren saknar utrymme för självständig bedömning. Verkställighetsbeslut ska som huvudregel inte anmälas till nämnden.

Till vem kan kultur- och fritidsnämnden delegera?

Kultur- och fritidsnämnden kan uppdra åt ett utskott, en ledamot eller ersättare en anställd eller en automatiserad beslutsfunktion i kommunen att på delegation fatta beslut på kultur- och fritidsnämndens vägnar.

Det går **inte** att delegera till en grupp anställda eller till en grupp bestående av anställda och förtroendevalda eller en grupp av förtroendevalda som inte utgör ett utskott eller till anställd i kommunalt företag.

Anmälan av delegationsbeslut

Alla delegationsbeslut ska anmälas till kultur- och fritidsnämnden.

Anmälan ska göras till kultur- och fritidsnämndens nästkommande sammanträde.

Registrator på kansliet numrerar delegationsbesluten löpande under året och för upp dem löpande på en § till kultur- och fritidsnämnden.

Delegationsordning för kultur- och fritidsnämnden

	Ärendegrupp	Lagar m.m.	Delegat	Anmärkning
1	Allmänna ärenden			
1.1	Beslut i ärenden av så brådskande karaktär att kultur- och fritidsnämndens beslut inte kan inväntas		KFN ordförande KFN vice ordförande	
1.2	Pröva utlämnande av allmän handling, vägran att lämna ut allmän handling och handlings utlämnande med förbehåll. Inom respektive kontors ansvarsområde		Kontorschef Enhetschef	
1.3	Utfärdande av fullmakt att föra kommunens talan inför domstol och andra myndigheter samt vid förrättningar och förhandlingar av skilda slag när det inte delegerats till annan		KFN ordförande KFN vice ordförande Kontorschef	
1.4	Prövning av att överklagandet skett i rätt tid samt beslut att avvisa för sent inkomna överklaganden Inom respektive kontors ansvarsområde	24 § FL	Delegat som fattat ursprungsbeslutet Kontorschef	
1.5	Omprövning/rättelse av beslut	27 § FL	Delegat som fattat ursprungsbeslutet Kontorschef	
1.6	Beslut om att avge yttrande med anledning av besvär över delegats beslut		Vederbörande delegat Kontorschef	
1.7	Beslut om att anföra besvär över beslut av besvärsmyndighet		Vederbörande delegat Kontorschef	
1.9	Representation för kommunen Representation för ansvarsområdet		KFN ordförande Kontorschef Enhetschef	

	Ärendegrupp	Lagar m.m.	Delegat	Anmärkning
1.10	Inrättande av personregister		Kontorschef	
1.11	Teckna EU-projekt		Kontorschef	
1.12	Teckna och säga upp avtal inom respektive kontors verksamhetsområde		Kontorschef Enhetschef	
2	Spellag 2018:1138			
2.1	Yttranden till Lotteriinspektionen		Fritidsutvecklare	
2.2	Pröva tillstånd enligt Spellagen 2018:1138		Fritidsutvecklare Informatör Aktivitetssamordnare	
3	Fritid			
3.1	Arrangemangsbidrag till föreningar och organisationer		Kontorschef Fritidsutvecklaren	Upp till 1 prisbasbelopp
3.2	Föreningsbidrag till fritids- och idrottsföreningar		Kontorschef Fritidsutvecklaren	Upp till 1 prisbasbelopp
4	Kultur			
4.1	Arrangemangsbidrag till föreningar och organisationer		Kontorschef Kulturutvecklare	Upp till 1 prisbasbelopp
4.2	Föreningsbidrag till kulturföreningar		Kontorschef Kulturutvecklare	Upp till 1 prisbasbelopp
4.3	Evenemangsstöd		Kontorschef Kulturutvecklare	Upp till halvt (0,5) prisbasbelopp

DELEGATIONSORDNING

SALA KOMMUN

Växel: 0224-550 00 | E-post: kommun.info@sala.se | Postadress: Box 304, 733 25 Sala

KOMMUNSTYRELSENS FÖRVALTNING

Kultur- och fritidsnämnden

MISSIV

Internkontrollplan 2024 Kultur- och fritidsnämnden**INLEDNING**

Enligt av kommunfullmäktige fastställt Reglemente för internkontroll i Sala kommun ska nämnder och styrelse varje år anta särskild plan för uppföljning av den interna kontrollen. Denna syftar till att säkerställa att styrelser och nämnder upprätthåller en tillfredställande intern kontroll, d.v.s. de skall med rimlig grad av säkerhet säkerställa att följande mål uppnås: Ändamålsenlig och kostnadseffektiv verksamhet. Tillförlitlig finansiell rapportering och information om verksamheten. Efterlevnad av lagar, föreskrifter, policys, riktlinjer m.m.

Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för att se till att det finns en god intern kontroll. Nämnderna har det yttersta ansvaret för den interna kontrollen inom respektive verksamhetsområde.

Ärendet

Besluta 2024 års internkontrollplan

Konsekvenser för Landsbygden

Beslutet bedöms inte ha några särskilda konsekvenser för landsbygden.

Ekonomiska konsekvenser

Beslutet bedöms inte ha några ekonomiska konsekvenser.

Barnkonsekvensanalys

Beslutet påverkar ej barnen i vår organisation.

Förslag till beslut

Kultur- och fritidsnämnden föreslås besluta
att fastställa internkontrollplan 2024 för kultur- och fritidskontoret

Internkontrollplan 2024

Enligt av kommunfullmäktige fastställt Reglemente för internkontroll i Sala kommun ska nämnder och styrelse varje år anta särskild plan för uppföljning av den interna kontrollen. Denna syftar till att säkerställa att styrelser och nämnder upprätthåller en tillfredställande intern kontroll, d.v.s. de skall med rimlig grad av säkerhet säkerställa att följande mål uppnås: Ändamålsenlig och kostnadseffektiv verksamhet. Tillförlitlig finansiell rapportering och information om verksamheten. Efterlevnad av lagar, föreskrifter, riktlinjer m.m. Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för att se till att det finns en god intern kontroll. Nämnderna har det yttersta ansvaret för den interna kontrollen inom respektive verksamhetsområde

	Perspektiv och mål	Process/ rutin	Oönskad händelse	Riskvärde	Uppföljning	Uppföljningsansvarig	Slutdatum uppföljning
Ett växande Sala							
5.1	-Ha bra tillgång till lokaler och fastigheter av god kvalitet	STELLA och fastighetbesiktningsprotokoll	Olyckor	8	Statistik	Verksamhetsansvarig Kontorschef	Bokslut
Ett hållbart Sala							
9.1	- Folkhälsa -rörelse, friskvård, natur och kultur.	Dialog med kommuninvånarna	Missnöje	6	Omvärldsanalys Enkät	Verksamhetsansvarig Kontorschef	Bokslut
Ett tryggt och rättvist Sala							
14.1	-Samarbete med civilsamhällets olika aktörer	Kontroll av vandalisering på våra anläggningar	Förstörelse av anläggningar och otrygghet	6	Statistik	Verksamhetsansvarig Kontorschef	Bokslut

Kultur- och fritid ENHET
Attestlista

MISSIV

Attestlista

SAMMANFATTNING AV ÄRENDET

Respektive nämnd utser beslutsattestanter och dess ersättare. Attestträten knyts till funktion och kodintervall med angivande av eventuella begränsningar. Endast vid förfall (semester och sjukdom) för ordinarie beslutsattestant bör ersättare utföra uppdraget.

Respektive nämnd och styrelsen är ansvarig för den interna kontrollen inom sitt verksamhetsområde och ska därmed säkerställa att antagna regler och tillämpningsanvisningar enligt attestreglementet följs. Målsättningen med reglerna för kontroll av ekonomiska transaktioner är att tydliggöra ansvarsfrågorna, undvika oavsiktliga eller avsiktliga fel, motverka oegentligheter och att säkerställa att transaktioner som bokförs är korrekta.

Beslutsattestanten har därutöver ansvar för att transaktionen sker inom ramen för kommunens policys, planer, mål och riktlinjer för verksamheten. Generellt gäller att transaktionerna ska rymmas inom anslag/budget.

Varje nämnd svarar för att upprätthålla aktuella förteckningar över utsedda attestanter samt ersättare.

FÖRSLAG TILL BESLUT

att godkänna förslaget till beslutsattestanter för Kultur- och fritidsnämnden enligt bilaga 1

Roger Nilsson
Kultur- och fritidschef

DNR.

Kultur- och fritid, ENHET

Bilagor:

- 1 Attestlista 2023
- 2
- 3

Kultur- och fritid, ENHET

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barns och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det blir fler jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna (tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och fritid, ENHET

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

2024**Kultur- och fritidnämnden**

Attesträtt

Start 2023-12-14

Ansvar	Benämning	Ordinarie attestant	Ersättare
43000000-43999999	Kultur- och fritidskontoret	Nämndsordförande Vice ordförande Kultur- och fritidschef Roger Nilsson	Boel Simonsson, Petra Jablonski, Camilla Rosenberg, Daniel Watkinson, Björn Rojling
43010000	Informatör	Sofia Strandberg	
43110000	Bibliotekschef	Boel Simonsson	
43120000	Kulturkvarteret Täljstenen	Anki Ohlson	
43130000-43131000	Kulturutvecklare	Petra Jablonski	
43210000-43220000	Idrottsanläggningar	Per Eriksson	
43230000	Simhallen	Camilla Rosenberg	
43240000-43250000	Fritidsutvecklare	Daniel Watkinson	
43260000	Aktivitetssamordnare	Eleonor Eklund	
43270000	Kaplanen	Veronica Andersson	
43280000-43290000	Ungdomslokalen/Fältverksamhet/Projekt	Björn Rojling	

Sammanträdesdatum kultur- och fritidsnämnden 2024

Tisdag	2024-01-09	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-01-18	09.00	Kultur- och fritidsnämnden
Tisdag	2024-02-06	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-02-15	09.00	Kultur- och fritidsnämnden
Tisdag	2024-03-05	08.30	Ordförandeberedning
Onsdag	2024-03-05-2023-03-06		Kommunstyrelsen - Bokslutsdag
Torsdag	2024-03-14	09.00	Kultur- och fritidsnämnden
Tisdag	2024-04-09	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-04-18	09.00	Kultur- och fritidsnämnden - Månadsuppföljning
Tisdag	2024-05-07	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-05-16	09.00	Kultur- och fritidsnämnden - Månadsuppföljning
Tisdag	2024-06-04	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-06-13	09.00	Kultur- och fritidsnämnden - Månadsuppföljning
Tisdag	2024-08-20	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-08-29	09.00	Kultur- och fritidsnämnden
Tisdag	2024-09-17	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-09-26	09.00	Kultur- och fritidsnämnden Delårsbokslut
Tisdag	2024-10-08	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-10-17	09.00	Kultur- och fritidsnämnden - Månadsuppföljning
Tisdag	2024-11-05	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-11-14	09.00	Kultur- och fritidsnämnden - Månadsuppföljning/Stipendier
Tisdag	2024-12-03	08.30	Ordförandeberedning
Torsdag	2024-12-12	14.00	Kultur- och fritidsnämnden

Kultur- och Fritid

Kultur- och fritidsnämnden

KAPITALINVESTERINGAR FÖR EGEN ELLER KOMMUNAL IDROTTS- OCH FRILUFTSANLÄGGNING SAMT FÖRENINGSDRIVNA SAMLINGSLOKALER

INVESTERINGSBIDRAG

Ansökan lämnas in före 2 maj.

Föreningen skall ha sitt säte och sin huvudsakliga verksamhet inom Sala kommun.

Investeringsbidraget avser att stödja föreningar, som driver egen eller kommunal idrotts- och friluftsanläggning eller föreningsdrivna samlingslokaler inom Sala kommun.

Bidraget avser mer omfattande reparationer, inköp av maskiner, nybyggnation eller kostsamma förbättringar av anläggningen som innebär en standardhöjning.

Prioriterade områden är investeringar som strävar till en fossilfri kommun, sänker driftkostnader samt tillgänglighetsåtgärder för ökad tillgänglighet. Även framställning av orienteringskartor ingår i investeringsbidrag.

Föreningen ska ange under vilket år man önskar genomföra planerad investering och göra en prioritering av objekten.

Idrotts- och friluftsanläggningar

Ansökan är en bekräftelse på att följande bidragskrav tillgodoses:

att anläggningen nyttjas i betydande omfattning och att den huvudsakliga verksamheten riktar sig till kommunens innevånare.

att anläggningen skall kunna upplåtas utan krav på medlemskap eller liknande i den förening vilken driver anläggningen.

att ungdomsverksamhet skall prioriteras och möjlighet för funktionshindrade att nyttja anläggningen beaktas.

att minst 40 aktivitetstillfällen, som berättigar till aktivitetsstöd, ska hållas på anläggningen.

Föreningsdrivna samlingslokaler

Ansökan är en bekräftelse på att följande bidragskrav tillgodoses:

att lokalen står till föreningslivets och allmänhetens förfogande.

att det finns möjlighet för funktionshindrade att nyttja anläggningen.

Till ansökan ska följande handlingar bifogas: årsmötesprotokoll, verksamhetsberättelse, bokslut samt revisionsberättelse.

Kultur- och Fritid

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barn och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir lättare eller svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det skapas fler eller färre jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det ökar eller minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna**(tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)**

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och Fritid

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

FÖRENING	ANLÄGGNING	INVESTERING	KOSTNADER I KKR					Kommentar
			2024	2025	2026	2027	2028	
Brodbo SK	Isbana	Justering stenmjöl		10				2022 års ansökning på Brodbo SK. Investering ej inskickad 2023-12-07. Kontaktade
	Motionslinga	Påfyllnad material			15			
	Bollplan	Nya målburar	20					
	Boulebanan	krattor, skrapor, sand och bord						5
Grällsta IF	Motionslinga	Utegyrn	25		25			
	Lindvallen, fotbollsplan	Ommålning klubbhus	10					
IFK Sala	Annedal	Varmvattenberedare	7					
	Annedal	Utbyte o rep av maskinpark	50	50	50	50	50	
Jugansbo Bgf	Annedal	Ny snöscoter	50					Har sparat 50 000kr för att använda om detta bidrag beviljas
	Annedal	Byta golv i storstuga	50	10	10	10	10	
LRF Möklintaavdelningen	Elljusspår	Utbyte av stolpar Elspåret						Ingen kostnad, men påtalar behovet.
	Hillingens badplats	Färdigställande av gräsyta		15				
Möklinta IF	Hällsjöbadet	Anpassa badet för vinterbad			15			
	Hällsjöbadet	Vassborttagning och sand för högra delen				50		
Norrby SK	Höggatorn	Flytbrygga	20					
	Höggatorn	Ny sandstrand	25					
Ransta IK	Åsvallden	Till vänster om nuvarande strand		120				I föreningsdrift från 2023
	Norrbyleden	Behovet kvarstår från tidigare ansökan, enligt mailkonversation						
Sala Brukshundsklubb	Mullevi	Robotgräsklippare	150					
	Mullevi	Nytt forråd/verkstad	100					
Sala Golfklubb	Mullevi	Renovering av Mullevi	150					Invändig renovering, omklädningsrum, klubbstuga, vs, måla om, nya bänkar..
	Mullevi	Läkare	50					Fick från sparbanksmiljonen
Sala Motorsportklubb	Mullevi	Energieffektivisering		1000				Direktverkande EL tar 70% av driftbidraget.
	Mullevi	Konstgräs 7 manna			1500			
Sala OK	Klubbstuga och träningsplan	Klubbstuga, elsanering. Byte av huvudelcentral.	20					
	Klubbstuga och träningsplan	Byte av under elcentral	10					
Sala Golfklubb	Golfklubben	Elsanering, byte av gamla ledningar.	10					
	Golfklubben	Ruffklippare WessexCRX	245					
Sala Motorsportklubb	Golfklubben	Digital fuktmätare	40					ger minskad vattenförbrukning
	Golfklubben	Grönsaks kyl	40					Restaurangkyl
Sala OK	Crossbanan Isätra	Grus till depå	20	20	20			
	Crossbanan Isätra	Traktorgarage	50	25				
Sala OK	Crossbanan Isätra	Nyare traktor	100	100	100			
	Crossbanan Isätra	Vattentunna	25					
Sala OK	Crossbanan Isätra	omb. Crossbana	50	50	50			Fortfarande jord som behöver ut på banan
	Karta Järndammen	Ny ritning och revidering, inkl skolkartor och hitta ut	50	50	50	50	50	Görs av en professionell kartritare
Sala OK	Järndammsstugan	Licenskostnad	3	3	3	3	3	
	Järndammsstugan	Renovering omkl.rum barack	50					
Sala OK	Järndammsstugan	Reningsutrustning vatten		35				
	Järndammsstugan	Ommålning fasad			40			
Sala OK	Järndammsstugan	Ny panel gamla storstugan				50		
	Järndammsstugan	Nya fönster gamla storstugan					100	
Sala OK	Ryttargården	Hiss till ÖV i ridhus	400					
	Ryttargården	Gödselplatta	250					
Sala OK	Ryttargården	Renovering av sarg	185					
	Ryttargården	Renovering badrum hus	70	70				
Sala OK	Ryttargården	Nya fönster västra fasaden	100	100				
	Ryttargården	Ny panel på huset och färg						Ingen färdig ansökan utan informera om behov på telefonen efter påminnelse.
Sala OK	Tennisbanor	Renovering av stängsel	75					
	Tennisbanor	Omläggning av banor		200				
Sala OK	Klubbstuga och tennisplan	Ingen ansökan inkommen 2023 för investering 2023-12-07. Kontaktade.						
	Folktracebanan. Isätra	Motorbana asfaltering	60	30				
Sala OK	Folktracebanan. Isätra	Inköp bättre traktor	50					Från 1955
	Folktracebanan. Isätra	Depåområde förstärkning	40	20	10			
Sala OK	Folktracebanan. Isätra	Förrådscontainer Carporttak	50	10				
	Folktracebanan. Isätra	Investering larm	30					
Sala OK	Vattenskidarena Silvköparen	Spång till tävlingsbrygga	40					
	Vattenskidarena Silvköparen	Ny åkta till hoppbrampen		60				
Sala OK	Vattenskidarena Silvköparen	Renovering av slalombana			50			
	Vattenskidarena Silvköparen	Kök och hoppmätning				200		
Sala OK	Skidanläggning Gropen	Måla hus Båthusflytkraft					70	
	Skidanläggning Gropen	Snökanon	400					Fått 200tkr från Sala Sparbanksmiljonen, sökt 180tkr från RF-SISU
Sala OK	Skidanläggning Gropen	Press för lagring av snö		50		150		
	Skidanläggning Gropen	Klubbstuga		800				
Sala OK	Skidanläggning Gropen	Utbyggnad lek och skytteområde			200			
	Skidanläggning Gropen	Röjsågar		25				
Sala OK	Skidanläggning Gropen	Lövblås	12					
	Skidanläggning Gropen	9-manna mål	20					
Sala OK	Fotbollsplan	Gräsklippare	90					Beviljat genom delegationsbeslut 50tkr
	Fotbollsplan	Multiarena		400				
Sala OK	Varmsätra IP	Slagghack	27,5					
	Varmsätra IP	Spårsläde	4					
Sala OK	Varmsätra IP	Ny idrottshall, VALEN						Tot. 30mkr
	Varmsätra IP							Ser inga särskilda investeringar kommande år
Sala OK	Varmsätra IP	2st 7m och 2st 11m	30	50				
	Varmsätra IP	Omklädningsrum duschar		15	30			
Sala OK	Varmsätra IP	VA System, dränering		25	15			
	Varmsätra IP	Spårsläde						
Sala OK	Backe/Skidspår Salbohed	Skidsstuga salbohed		182	40			Totalrustning stugan, utgången offert. Föreningen anser Sala kommuns ansvar.
	Backe/Skidspår Salbohed							
Sala OK	Bygdegård	Ingen investeringsansökan inskickad, eller behov						
	Bygdegård	Nytt golv tvättstuga	50					
Sala OK	Bygdegård	Nya stolar och bord		200				
	Bygdegård	Nytt golv stora salen			150			
Sala OK	Bygdegård	Förnyelse, ommöblering i köksdel			50			
	Bygdegård	Hörselslinga	2,5					
Sala OK	Bygdegård	Grusa på framsida och baksidan	10					
	Bygdegård	Dränering av baksidan		20				
Sala OK	Bygdegård	Ev byte av luftvärmepump	15					
	Bygdegård	Stolsdynor	2,5					
Sala OK	Bygdegård	Grillplats med bänkar	20					
	Bygdegård	Industridamsugare	20					
Sala OK	Bygdegård	Andra halvan av taket		50				
	Bygdegård	Tak över rampen			30			
Sala OK	Bygdegård	Övervakning trapp och toa				50		
	Bygdegård	Grusplan/parkering	20					
Sala OK	Bygdegård	Anskaffa gårdsharv	21					
	Bygdegård	Renovering av stora salen, puts, målning m.m.	150	80				
Sala OK	Bygdegård	Byte av tak hela huset	200	30				Total kostnad uppdaterad offert 400-800tkr. Justerad förslag från 300tkr
	Bygdegård	Byte av Entré inkl tak	70					
Sala OK	Bygdegård	Byte av fönster hela huset	200	150				
	Bygdegård	Byte av radiatorer	265					
Sala OK	Bygdegård	Byte av Wv, tvättställ och urinoar	120					
	Bygdegård	Dricksvattenreningsanläggning	95					
Sala OK	Bygdegård	Plåtgarneringar till tak	75					
	Bygdegård	Byte av värmesystem	600					
Sala OK	Bygdegård	Värmestuga vid Isplanen	120					Även förvaring för bygdegården, nybyggnation
	Bygdegård	Nya stolar och bord		48				
Sala OK	Bygdegård	Hörslinga	12					
	Bygdegård	Kodlås	5					
Sala OK	Bygdegård	Läckande publiktak	200					
	Bygdegård	Ny takpapp, lagad flera gånger			300			
Sala OK	Bygdegård	Nya portar och dörrar		200				
	Bygdegård	Färdigställa teatersalongen	17					
Sala OK	Bygdegård	Arbetsmiljö förbättringar	26					
	Bygdegård	Öka och förbättra tillgängligheten, entréer, foaje etc.	45	150				Ingen summa, men påvisar behov.
Sala OK	Bygdegård	Åtgärder B-huset, ventilation, läckande tak						
	Bygdegård	Översyn dörrlås i hela fastigheten, elektroniska lås.						
Sala OK	Bygdegård	Utemiljö, parkering asfalt	150					
	Bygdegård	Kyl och frys	15					Gjort många investeringar med eget kapital som nu minskat.
Sala OK	Bygdegård	Värmepump, 2st		30				
	Bygdegård	Projektorer och duk	10					

I budget 2024 kkr

643 alt 343

Ansökt Idrott- och friluftsanläggningar 2024

Ansökt Samlingslokaler 2024

Tot ansökt kapitalinvesteringar

Total behov kommande fem år

3353,5

2536

5889,5

14026,5

Fritidsutvecklarens förslag

340

Summa :

340kkr

- Är att anläggningen är ny i investeringsstodet.
- Är att ansökan är korrekt
- Är att ansökan eller del av ansökan saknas

Kultur- och Fritid

Kultur- och fritidsnämnden

FÖRENINGSDRIVNA SAMLINGSLOKALER

DRIFTBIDRAG

Ansökan lämnas in före 2 maj.

Föreningen skall ha sitt säte och sin huvudsakliga verksamhet inom Sala kommun.

Driftbidraget syftar till att stödja föreningar som driver egen eller kommunal samlingslokal i Sala kommun.

Bidraget är ämnat för drift och underhåll av lokal. Bidragets storlek grundar sig på uthyrningsbar yta (m²) och antal uthyrningstillfällen, hit räknas också publika arrangemang som föreningen själva anordnar eller andra aktiviteter där allmänheten eller föreningsliv är välkomna att delta.

Ansökan är en bekräftelse på att följande bidragskrav tillgodoses:

att lokalen står till föreningslivets och allmänhetens förfogande.

att det finns möjlighet för funktionshindrade att nyttja anläggningen.

Till ansökan ska följande handlingar bifogas: årsmötesprotokoll, verksamhetsberättelse, bokslut samt revisionsberättelse.

Ett extra driftbidrag till större samlingslokaler med omfattande verksamhet finns till föreningar som har större samlingslokaler med omfattande uthyrningar, publika arrangemang eller andra aktiviteter där allmänheten eller föreningsliv är välkomna att delta. Kombinationen av en lokal med stor uthyrningsbar yta och omfattande verksamhet skapar en stor belastning på föreningen och gör det svårt att sköta anläggningen enbart genom ideellt engagemang.

För att räknas som en stor samlingslokal föreslås minst 450m² i uthyrningsbar yta.

För att räknas som omfattande uthyrningstillfällen föreslås minst 150 tillfällen per år.

När föreningen upp till både 450m² och 150 tillfällen per år skulle de räknas till "större samlingslokaler med omfattande verksamhet" och ta del av de extra medel avsedda till större samlingslokaler med omfattande verksamhet.

Bidraget fördelas med hälften riktade till uthyrningsbar yta och andra hälften till uthyrningstillfällen.

Kultur- och Fritid

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barn och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir lättare eller svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det skapas fler eller färre jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det ökar eller minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna**(tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)**

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och Fritid

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

Underlag för Samlingslokalernas driftbidrag

2023-12-08

Bidragförslaget baserar sig på redovisad uthyrningsbar yta samt antalet uthyrningstillfällen 2022

Fördelningen sker genom en procentuell fördelning per kvm och en procentuell fördelning per uthyrningstillfälle

**Extra stöd till samlingslokaler med större uthyrningsbar yta (≥450m²) kombinerat med högt antal uthyrningar (≥150 tillfällen).*

Bygdegård/samlingslokal	Yta	Summa	Uthyrningar	Summa	Bidrag 2023	S;a Bidrag 2024	Ansökt 2024	Kommentar
Broddbo Bygdegård	219	39 288 kr	88	15 799	58 315 kr	55 087 kr	69 000 kr	131 uthyrningstillfällen innan pandemin
Bygdegårdsför. Ransta Nästa	256	45 926 kr	209	37 522	84 270 kr	83 448 kr	85 000 kr	264 uthyrningstillfällen innan pandemin
Hedåkerslokalen	150	26 910 kr	16	2 873	29 681 kr	29 782 kr	40 000 kr	25 uthyrningstillfällen innan pandemin
Gullvalla bygdegård	180	32 292 kr	34	6 104	38 682 kr	38 396 kr	47 000 kr	44 uthyrningstillfällen innan pandemin
Jugansbo bygdegård	232	41 620 kr	52	9 336	55 418 kr	50 956 kr	55 000 kr	95 uthyrningstillfällen innan pandemin
Föreningen Möklintagården*	560	100 463 kr	100	17 953	172 695 kr	150 451 kr	180 000 kr	199 innan pandemin. 254tkr i elkostnader under vintern
Norrby bygdegård	349	62 610 kr	15	2 693	69 146 kr	65 303 kr	135 000 kr	45 uthyrningstillfällen innan pandemin
Byagården, Ranstaby	220	39 468 kr	20	3 591	43 825 kr	43 058 kr	60 000 kr	30 uthyrningstillfällen innan pandemin
Sala Nya Folkets Hus*	500	89 699 kr	308	55 296	173 079 kr	199 349 kr	640 000 kr	250 uthyrningstillfällen innan pandemin.
Örnstugan /sala unga örnar	150	26 910 kr	18	3 232	35 624 kr	30 141 kr	35 000 kr	60 uthyrningstillfällen innan pandemin
Sala Folkets Park*	1 013	181 730 kr	229	41 113	270 090 kr	286 455 kr	350 000 kr	198 uthyrningstillfällen innan pandemin
Tärna bygdegård	190	34 086 kr	25	4 488	39 314 kr	38 574 kr	50 000 kr	36 uthyrningstillfällen innan pandemin
TOTALT	4 019	721 000 kr	1 114	200 000 kr	1 070 140 kr	1 071 000 kr	1 746 000 kr	

Bidrag per m²

721 000 kr

Bidrag per uthyrningar % fördelning

200 000 kr

***Samlingslokaler med omfattande uthyrningar**

150 000 kr

Visar beräkning på bidrag till *	Yta	Summa	Uthyrningar	Summa	Extra bidrag 2023
Föreningen Möklintagården*	560	20 260 kr	100	11 774 kr	32 034 kr
Sala Nya Folkets Hus*	500	18 090 kr	308	36 264 kr	54 353 kr
Sala Folkets Park*	1 013	36 650 kr	229	26 962 kr	63 612 kr
2 073	75 000 kr	637	75 000 kr	150 000 kr	

Kultur- och Fritid

Kultur- och fritidsnämnden

EGEN ELLER KOMMUNAL IDROTTS- OCH FRILUFTSANLÄGGNING

SKÖTSELBIDRAG

Ansökan lämnas in före 2 maj.

Föreningen skall ha sitt säte och sin huvudsakliga verksamhet inom Sala kommun, och som efter särskild prövning har fått godkännande att driva egen eller kommunal anläggning.

Skötselbidraget syftar till att stödja föreningar som driver egen eller kommunal idrotts- och friluftsanläggning inom Sala kommun.

Bidraget avser drift, underhåll och sköseltimmar av hela anläggningen.

Ansökan är en bekräftelse på att följande bidragskrav tillgodoses:

att anläggningen nyttjas i betydande omfattning och att den huvudsakliga verksamheten riktar sig till kommunens innevånare.

att anläggningen skall kunna upplåtas utan krav på medlemskap eller liknande i den förening vilken driver anläggningen.

att ungdomsverksamhet skall prioriteras och möjlighet för funktionshindrade att nyttja anläggningen beaktas.

att minst 40 aktivitetstillfällen, som berättigar till aktivitetsstöd, ska hållas på anläggningen.

Till ansökan ska följande handlingar bifogas: årsmötesprotokoll, verksamhetsberättelse, bokslut samt revisionsberättelse.

Kultur- och Fritid

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barn och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir lättare eller svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det skapas fler eller färre jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det ökar eller minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna

(tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och Fritid

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

2023

Förening	Anläggning	Drift				Underhåll				Arbetstimmar				Summa bidrag 2024	Bidrag 2023	Kommentar
		Utfall 2022	Erhållet 2023	Ansökt 2024	Bidrag 2024	Utfall 2022	Erhållet 2023	Ansökt 2024	Bidrag 2024	Utfall 2022	Erhållet 2023	Erhållet antal h 2024	Bidrag (arbetstimmar kr) 2024			
Broddbo SK	Isbana & boulebana	7744	10 633 kr	25000	10 633 kr	0	1 390 kr	5000	1 390 kr	300	180	180	14 400 kr	26 423 kr	26 423 kr	
	Tennis & basketplan	0	500 kr	500	500 kr	0	0 kr	500	0 kr	0	0	0	0 kr	500 kr	500 kr	
	Motionsspår	1529	500 kr	2700	500 kr	4068	0 kr	20 000	0 kr	100	75	75	6 000 kr	6 500 kr	6 500 kr	
Grällsta IF	Lindvallen	73000	26 000 kr	40300	26 000 kr	134600	3 947 kr	47600	3 947 kr	1200	750	750	60 000 kr	89 947 kr	89 947 kr	
IFK Sala	Annedal + skidspår 5 & 7,5 km	165491	34 116 kr	176000	34 116 kr	301148	10 000 kr	162000	10 000 kr	650	700	700	56 000 kr	100 116 kr	100 116 kr	Samlar alla anläggningar på samma kostnader
Möklinta IF	Åsvallen	Ej föreningsdrift 2022	1 500 kr		1 500 kr		500 kr		500 kr		350	350	28 000 kr	30 000 kr		Sala kommun har elräkningarna just nu. Anläggningen i föreningsdrift sen 2023.
Norrby SK	Norrbyliden	81815	42 350 kr	125500	42 350 kr	23200	3 000 kr	67000	3 000 kr	250	500	500	40 000 kr	85 350 kr	85 350 kr	Halv säsong pga pandemin
Sala OK	Klubbstuga, omkl.rum	59682	13 047 kr	67000	13 047 kr	23394	1 000 kr	72394	1 000 kr	2000	100	100	8 000 kr	22 047 kr	22 047 kr	
	4 spår	5541	1 552 kr	5500	1 552 kr	1000	500 kr	10000	500 kr	600	50	50	4 000 kr	6 052 kr	6 052 kr	
Ransta IK	Mullevi, Hedbo	146887	74 888 kr	142000	74 888 kr	37344	3 947 kr	32000	3 947 kr	1120	700	700	56 000 kr	134 835 kr	134 835 kr	
	Elljusspår	9837	8 356 kr	0	8 356 kr	0	1 497 kr	0	1 497 kr	150	150	150	12 000 kr	21 853 kr	21 853 kr	Inga uppgifter om arbetstimmar elljusspåret
Sala brukshundklubb	Klubbstuga o träningsplan	32932	2 066 kr	35000	2 066 kr	0	1 689 kr	0	1 689 kr	19	19	19	1 520 kr	5 275 kr	5 275 kr	Inga uppgifter om arbetstimmar
Salaortens Flygklubb	Salanda	161645	7 380 kr	120000	7 380 kr	20000	4 221 kr	20000	4 221 kr	125	125	125	10 000 kr	21 601 kr	21 601 kr	Inga uppgifter om arbetstimmar
Sala skyttegille	Skjutbana, Hyttskogen och Ekebygården	66986	21 484 kr	67100	21 484 kr	0	4 636 kr	0	4 636 kr	50	150	150	12 000 kr	38 120 kr	38 120 kr	Anordnar SM i Banskytte
Sala Tennisklubb	Tennisbanor, 2 grusbanor	37044	5 136 kr	49400	5 136 kr	45800	2 500 kr	17000	2 500 kr	400	275	275	22 000 kr	29 636 kr	29 636 kr	Planerar anlägga minitennisbanor.
Salbohed Tennisklubb	2 grusbanor, stuga	30058	5 136 kr	22300	5 136 kr	0	500 kr	0	500 kr	100	100	100	8 000 kr	13 636 kr	13 636 kr	Inga uppgifter om arbetstimmar
Silvköparens Vattenskidklubb	Vattenskidarena	40560	3 344 kr	48500	3 344 kr	41171	3 077 kr	50000	3 077 kr	1200	100	100	8 000 kr	14 421 kr	14 421 kr	
Sätra IF	Klockarheden	11284	10 300 kr	18500	10 300 kr	4178	3 947 kr	12000	3 947 kr	500	350	350	28 000 kr	42 247 kr	42 247 kr	
	Gropen Konstsno	273467	75 000 kr	379000	75 000 kr	53301	2 500 kr	124000	2 500 kr	950	800	800	64 000 kr	141 500 kr	141 500 kr	Elkostnad 211 253kr och drivmedel 45 199kr
	Ishockeybana/tennisbana	14391	10 633 kr	19500	10 633 kr	2406	1 000 kr	2000	1 000 kr	400	150	150	12 000 kr	23 633 kr	23 633 kr	
	Elljusspår	4982	1 804 kr	7000	1 804 kr	0	1 000 kr	1000	1 000 kr	50	150	150	12 000 kr	14 804 kr	14 804 kr	
Varmsätra IK	Fotbollsplan, ishockey/tennis och terrängbana	15764	3 900 kr	5700	3 900 kr	11509	902 kr	8000	902 kr	250	350	350	28 000 kr	32 802 kr	32 802 kr	
Västerfärnebo AIK	Svedboäng	194552	42 350 kr	252500	42 350 kr	104557	3 947 kr	142000	3 947 kr	1100	500	500	40 000 kr	86 297 kr	86 297 kr	
	Elljusspår, 2 st	16933	3 500 kr	47950	3 500 kr	66300	3 947 kr	39300	3 947 kr	105	285	285	22 800 kr	30 247 kr	30 247 kr	
SUMMA			405 475 kr		405 475 kr		59 647 kr		59 647 kr		6909		552 720 kr	1 017 842 kr	987 842 kr	

Är att anläggningen är ny i skötselstodet.

Är att ansökan är korrekt

Är att ansökan eller del av ansökan saknas

SKÖTSELBIDRAG FÖRENINGSDRIVNA ANLÄGGNINGAR

Anläggningar med totalbidrag

2023-12-07

Förening	Anläggning	Föreningens kostnader exkl personal, 2022	Totalbidrag 2023	Godkänt antal arbetstimmar	BIDRAG 2024	Anm
IFK Sala	Elljusspår i Sala	165 491 kr	50 750 kr	150	50 750 kr	
	Skid- & skridskospår, Långforsen	Inkl. i drift för Annedal	6 000 kr	75	6 000 kr	
Jugansbo bygdegårds-förening	Hillingens badplats	51 878 kr	19 875 kr	75	19 875 kr	
Möklinta Äventyrsbacke	Skidbacke och elljusspår		40 185 kr	350	40 185 kr	Föreningen är kontaktad, inkommer med ansökan
LRF lokalavdelning Möklinta	Hällsjöbadet	36 500 kr	33 815 kr	300	33 815 kr	
Sala Golfklubb	Fallet	2 912 300 kr	202 920 kr	800	202 920 kr	
Sala Motor Sport klubb	Isätrabanan	408 956 kr	61 503 kr	400	61 503 kr	
Sala OK	Gruvdammsrundan	30 000 kr	30 000 kr	250	30 000 kr	Sköts enligt avtal
Salaortens Ryttarförening	Ryttargården	663 800 kr	593 405 kr	800	593 405 kr	
SMK Sala	Folkracebana/ Isätra	226 919 kr	30 115 kr	250	30 115 kr	
Västerfärnebo AIK	Salbohedsbacken	31 347 kr	29 030 kr	200	29 030 kr	
Viggsjöns Intresseförening	Viggsjöbadet	14 700 kr	14 700 kr	75	14 700 kr	Föreningen ville uttryckligen påskina att skötselbidraget för viggsjön år 2005 var 14 325kr
Svartådalens ek. förening	Paradisbadet	16 450 kr	14 000 kr	75	14 000 kr	
Kilbolokalen	Stävrebadet	30 000 kr	30 000 kr	75	30 000 kr	Skötsel startade 2023, ingen ansökan.
			1 156 298 kr		1 156 298 kr	

Skuggans badplats drivs till en kostnad av 15 000 kr

Isbanorna vid Kilbo skola och i Västerfärnebo drivs i samarbete mellan skolan och Kultur & Fritid till en kostnad av 10 000 kr resp 20 000 kr.

Möklinta isbana drivs av engagerade föräldrar genom Möklinta föräldraförening till en kostnad av ~~10 000 kr~~

Isbanan är vilande under skolbyggnationen, då modulerna står på området

Summa skötselbidrag: 1 017 842 1 156 298 45 000 kr **2 219 140 kr**

Är att anläggningen är ny i skötselstödet.

Är att ansökan är korrekt

Är att ansökan eller del av ansökan saknas

Kultur- och Fritid

Kultur- och fritidsnämnden

FÖRENING MED SOCIAL INRIKTNING

GENERELLT BIDRAG

Ansökan lämnas in före 2 maj.

Föreningen skall ha sitt säte och sin huvudsakliga verksamhet inom Sala kommun.

Generellt bidrag syftar stötta grundläggande föreningsverksamhet.

Verksamheten ska verka i linje med de av kommunen antagna idépolitiska program som rör föreningarnas verksamhet. Föreningen ska ha antagna stadgar, egen vald styrelse, medlemsförteckning samt kassaredovisning.

Verksamheten ska vara öppen för alla inom respektive intresseområde enligt antagna stadgar.

För att vara bidragsberättigad ska föreningen vara ansluten till ett riksförbund.

Nystartad förening eller förening som av någon anledning valt att inte tillhöra ett riksförbund kan efter särskild prövning erhålla bidrag.

Föreningen kan innehålla både ungdomsverksamhet och vuxenverksamhet.

PROJEKTBI DRAG

Ansökan skickas in senast 1 månad innan projektstart.

Projektbidraget avser att stödja sociala föreningars tillfälliga projekt samt pensionärsföreningarna i deras friskvårdsarbete.

Till ansökan ska följande handlingar bifogas: årsmötesprotokoll, verksamhetsberättelse, bokslut samt revisionsberättelse.

Kultur- och Fritid

CHECKLISTA

Checklista avseende Barnperspektivet, Landsbygdsperspektivet och de Horisontella principerna

Förklaring om de olika begreppen finns nedan.

Barnperspektivet

- Innebär insatsen att barn och ungdomars hälsa sätts i främsta rummet? JA NEJ
- Påverkar denna insats barn och ungdomars sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter och situation till det bättre? JA NEJ
- Innebär insatsen att barn och ungdomars rätt till en god hälsa beaktas? JA NEJ
- Har barn och ungdomar fått möjlighet att uttrycka sin mening om insatsen? JA NEJ
- Har särskild hänsyn tagits till barn och ungdomar med funktionsvariation - fysiskt och/eller psykiskt? JA NEJ
- Tar insatsen hänsyn till barnkonventionens text om "till det yttersta av sin förmåga"? JA NEJ

Landsbygdsperspektivet

- Bedömer ni att beslutet kommer att innebära särskilda konsekvenser för landsbygden – nu eller i framtiden? JA NEJ
- Vid **JA** hur bedömer ni att beslutet påverkar:
- Att det blir lättare eller svårare att bo på landsbygden? JA NEJ
- Att det skapas fler eller färre jobb på landsbygden? JA NEJ
- Att det ökar eller minskar tillgången till god service på landsbygden? JA NEJ

Horisontella principerna**(tillgänglighet, icke-diskriminering samt jämställdhet)**

- Innebär insatsen risk för begränsad tillgänglighet? JA NEJ
- Har icke-diskrimineringsperspektivet beaktats? JA NEJ
- Kan beslutet utestänga någon från samhället? JA NEJ
- Har man beaktat FN:s konvention angående rättigheter för personer med funktionsvariation när beslutet togs? JA NEJ
- Om **NEJ** – varför inte?

Kultur- och Fritid

Begreppsförklaring

Barnkonventionen/barnperspektivet

Barnkonventionen tar upp barnets situation ur många synvinklar och skall naturligtvis främja helhetssynen på barnen. Enligt FN är alla under 18 år barn.

Barnens bästa i främsta rummet

- Beaktas barnets rättigheter, främst rätten till trygghet och rätten till liv och utveckling i beslutsfattandet?
- Har en sammanvägning av olika intressen gjorts?

FN:s barnkommitté har uttalat principen om att barnets bästa alltid ska beaktas och väga mycket tungt. Det kan dock finnas situationer då andra intressen kan väga tyngre, till exempel samhällsekonomiska eller säkerhetspolitiska. Principen om barnets bästa ska ges absolut prioritet när det gäller adoption och rätt till skydd mot missförhållanden och övergrepp. Till prioriterade rättigheter hör utveckling/utbildning.

Landsbygdsperspektivet

Kan de som bor och verkar på landsbygden bli diskriminerade eller åsidosatta?

Horisontella principer

Diskriminering sker när någon missgynnas eller kränks och missgynnandet eller kränkningen har samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Detta gäller även barn till personer med något av ovanstående diskrimineringsgrund.

Funktionshinderspolitiken innebär att alla människor, oavsett funktionsförmåga, ska ha samma möjligheter att vara delaktiga i samhället och ta del av mänskliga rättigheter.

Det nationella målet för funktionshinderspolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

Förening	2021	2022	2023	Ansökt 2024	Förslag 2024	medlemsantal	Kommentar
Attention	6 000	6 000	6 000	10 000	6 000	40	
Dyslexiförbundet	6 000	6 000	0	7 000	6 000	26	
Sala PRO	15 000	15 000	25 000	30 000	25 000	872	
Reumatikerföreningen Sala-Heby	7 000	7 000	7 000	10 000	7 000	108	
Sala-Heby FUB	10 000	10 000	10 000	10 000	10 000	180	
RSMH i Sala	100 000	100 000	100 000	150 000	100 000	24	Lokal 75 588kr/år + El 7920kr/år tot: 83 508kr
Sala Demensförening	8 000	8 000	8 000	15 000	8 000	77	
SPF Sala	7 000	7 000	7 000	7 000	7 000	630	
Möklinta PRO	7 000	7 000	7 000	12 000	7 000	130	
Synskadadesförening i Sala-Heby	7 000	7 000	7 000	7 000	7 000	65	
Strokeföreningen	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	45	
Västerfärnebo PRO	7 000	7 000	7 000	10 000	7 000	140	
Sala-Heby Diabetesförening	6 000	6 000	<i>Utgår</i>	<i>Utgår</i>	<i>Utgår</i>		<i>Gick ihop med Västerås diabetesförening</i>
PRO Ransta	7 000	7 000	7 000	24 000	7 000	210	
	192 000	199 000	197 000	298 000	203 000	2547	

Beviljat föreningsbidrag	203 000 kr
Arbetsbudget	<u>-250 000 kr</u>
Rest att fördela till särskilda aktiviteter	-47 000 kr

Fritidsutvecklaren föreslår

att fördela 2024 års föreningsbidrag enligt föreslagen fördelning

KULTUR OCH FRITID

**ÖVERENSKOMMELSE MELLAN SALA KOMMUN OCH
KULTURFÖRENINGEN KILBOLOKALEN**

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen, och Kulturföreningen Kilbolokalen, nedan kallad föreningen, har träffats följande överenskommelse.

1. Föreningen erhåller 110 000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024-2025
2. Medlen utbetalas i januari månad
3. I all utåtriktad marknadsföring ska det framgå att Sala kommun är bidragsgivare; "med stöd av Sala kommun"
4. Motivet för föreningsstödet på 110 000 kr är:
 - Föreningen ansvarar för Kilbolokalens drift och skötsel
 - Föreningen arrangerar ett brett och varierat aktivitets- och kulturutbud
 - Föreningen verkar för att utveckla barn- och ungdomsverksamhet i olika former
 - Föreningen bidrar till ett ökat kulturintresse
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i de marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Överenskommelsen är tvåårig.
6. Föreningen har möjlighet att omförhandla överenskommelsen senast 1 september året ut innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalningen sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.
7. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inkl en ekonomisk redovisning till kommunen.
8. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.

9. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åligganden och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.
10. Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.
11. Detta avtal gäller endast under förutsättning av kultur- och fritidsnämndens godkännande.

2023-

2021-

Gert Wibe

Ordförande i kultur- och fritidsnämnden

Stina Barrsäter

Ordförande i Kilbolokalen

KULTUR OCH FRITID

ÖVERENSKOMMELSE MELLAN SALA KOMMUN OCH SALA HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen och Sala Hembygds- och fornminnesförening, nedan kallad föreningen har träffats följande överenskommelse.

1. Föreningen erhåller 250 000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024–2025
2. Medlen utbetalas vid januari månad
3. Sala kommuns logotype skall finnas med i utåtriktad marknadsföring
4. Motivet för verksamhetsbidraget på 250,000 kr är:
 - Föreningen bevarar, använder och utvecklar kulturarvet i Sala tätort i allmänhet och på Väsby kungsgård i synnerhet
 - Föreningen stärker kulturarvet som en kulturell arena på Väsby kungsgård så att kommunens medborgare har tillgång till denna som publik, arrangörer och kulturutövare
 - Föreningen uppmuntras att vara med och utveckla sin pedagogiska verksamhet tillsammans med Sala kommuns skolverksamhet
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i de marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder för att därigenom höja medvetandet och kunskapen kring Sala kommuns kulturarv
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Överenskommelsen är tvåårigt.
6. Ett särskilt avtal för Nationaldagsfirande är upprättat och gäller tills vidare.
7. Parterna fortsätter den gemensamma framtida diskussionen om kvarteret Täljstenen samt i dialog med Region Västmanland.
8. Föreningen har möjlighet att omförhandla överenskommelsen senast 1 september året innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva denna överenskommelse under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalningen sker. I händelse av överenskommelsens upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.

9. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.
10. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inklusive en ekonomisk redovisning till kommunen.
11. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åligganden och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.
12. Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.

2023-

Gert Wibe

Ordförande, Kultur- och fritidsnämnden

2023-

Thomas Ahlin

Ordförande, Sala Hembygds-
och fornminnesförening

KULTUR OCH FRITID

ÖVERENSKOMMELSE MELLAN SALA KOMMUN OCH ARR. SALA TEATERFÖRENING

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen, och Arr. Sala Teaterförening, nedan kallad föreningen, har träffats följande överenskommelse.

1. Föreningen erhåller 120 000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024-2025
2. Medlen utbetalas i januari månad
3. I all utåtriktad marknadsföring ska det framgå att Sala kommun är bidragsgivare; "med stöd av Sala kommun"
4. Motivet för föreningsstödet på 120 000 kr är:
 - Föreningen arrangerar professionell scenkonst, främst teater, om möjligt i samverkan med andra aktörer i kommunen, t.ex. samlingslokaler etc.
 - Föreningen skapar förutsättningar för ett ökat teaterintresse
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i kommunens Evenemangskalender samt de marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Överenskommelsen är tvåårig.
6. Föreningen har möjlighet att omförhandla överenskommelsen senast 1 september året innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalningen sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.
7. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inkl en ekonomisk redovisning till kommunen.
8. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.
9. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åligganden och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.

10. Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.
11. Detta avtal gäller endast under förutsättning av kultur- och fritidsnämndens godkännande.

2023-

Gert Wibe
Ordförande, Kultur- och Fritidsnämnden

2023-

Hans Harryson
Ordförande, Sala
Teaterförening

KULTUR OCH FRITID

KULTURAVTAL MELLAN SALA KOMMUN OCH SALA MUSIKRÅD

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen, och Sala Musikråd, nedan kallad föreningen, har träffats följande avtal.

1. Föreningen erhåller 295 000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024–2025
2. Medlen utbetalas i januari månad
3. I all utåtriktad marknadsföring ska det framgå att Sala kommun är bidragsgivare; ”med stöd av Sala kommun”
4. Motivet för föreningsstödet på 295 000 kr är:
 - Föreningen samordnar den frivilliga musikverksamheten i Sala kommun, för Sala Musiksällskap, Sala Blåsorkester, Adamskören, Blåslaget, Sala Storband, Argentum samt Sala Kammarkör
 - Fördela det kommunala bidraget till ovan angivna musiksammanslutningar, varav 60 000 kr är öronmärkt till Sala Blåsorkester.
 - Planera och genomföra konserter gällande ovan föreningar
 - Ansvara för programmet under Valborgsmässofirandet i Stadsparken, för vilket föreningen kan ansöka om särskilt bidrag. Programmet omfattar inte ansvar för Valborgsmässoelden.
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i Evenemangskalendern samt de marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Avtalet är tvåårigt.
6. Föreningen har möjlighet att omförhandla avtalet senast 1 september året innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalningen sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.

7. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inkl en ekonomisk redovisning till kommunen.
8. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.
9. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åligganden och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.
10. Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.
11. Detta avtal gäller endast under förutsättning av kultur- och fritidsnämndens godkännande.

2023-

2023-

Ger Wibe

Ordförande, Kultur- och Fritidsnämnden

Lars Kvarnström

Ordförande, Sala Musikråd

KULTUR OCH FRITID

**ÖVERENSKOMMELSE MELLAN SALA KOMMUN OCH SALA
AMATÖRTEATERFÖRENING CAMELEONTERNA**

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen och Sala Amatörteaterföreningen Cameleonterna, nedan kallad föreningen har träffats följande överenskommelse.

1. Föreningen erhåller 318 000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024-2025
2. Medlen utbetalas i januari månad
3. I all utåtriktad marknadsföring ska det framgå att Sala kommun är bidragsgivare; "med stöd av Sala kommun"
4. Motivet för föreningsstödet på 318 000 kr är:
 - Föreningen skapar ett brett och varierat teaterutbud och bidrar därigenom till ett ökat teaterintresse i Sala kommun
 - Föreningens verksamhet ger förutsättning för en generationsöverskridande verksamhet inom teater och andra kreativa uttryck
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i kommunens Evenemangskalender samt de marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder.
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Överenskommelsen är tvåårig.
6. Föreningen har möjlighet att omförhandla överenskommelsen senast den 1 september året innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalning sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.
7. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inkl en ekonomisk redovisning till kommunen.
8. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.

9. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åliggande och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.
10. Detta avtal är upprättat i två likatydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.
11. Detta avtal gäller endast under förutsättning av kultur- och fritidsnämndens godkännande.

2023-

Gert Wibe
Ordförande, Kultur- och Fritidsnämnden

2023-

Stefan Löfgren
Ordförande, Cameleonterna

KULTUR OCH FRITID

**ÖVERENSKOMMELSE MELLAN SALA KOMMUN OCH
SALA JAZZKLUBB**

Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden, nedan kallad kommunen, och Sala jazzklubb, nedan kallad föreningen, har träffats följande överenskommelse.

1. Föreningen erhåller 25.000 kr i verksamhetsbidrag per år för 2024-2025
2. Medlen utbetalas i januari månad
3. I all utåtriktad marknadsföring ska det framgå att Sala kommun är bidragsgivare; "med stöd av Sala kommun"
4. Motivet för föreningsstödet på 25.000 kr är:
 - Föreningen arrangerar professionella konserter, om möjligt i samverkan med andra aktörer i kommunen, exempelvis samlingslokaler etc.
 - Föreningen erbjuder workshops för barn och unga på Sala kulturskola i samverkan med Västmanlandsmusiken och *Ett kulturliv för alla*.
 - Föreningen uppmuntras att marknadsföra publika arrangemang i marknadsföringskanaler som kommunen erbjuder.
 - Föreningen kan utöver kulturavtalet söka stöd till projekt och evenemang som inte omfattas av avtalet.
5. Överenskommelsen är ettårig.
6. Föreningen har möjlighet att omförhandla överenskommelsen senast 1 september året ut innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalningen sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.
7. Föreningen ska efter varje kalenderår inkomma med en verksamhetsbeskrivning, inkl en ekonomisk redovisning till kommunen.
8. Kommunen får häva avtal och upphöra med årligt stöd om föreningen inte fullföljer verksamhet i omfattning som motsvarar avtalets innebörd.

9. Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åligganden och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses.
10. Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.
11. Detta avtal gäller endast under förutsättning av kultur- och fritidsnämndens godkännande.

2023-

Gert Wibe
Ordförande i kultur- och fritidsnämnden

2023-

Stellan Ersryd
Ordförande i Sala jazzklubb

REDOVISNING VERKSAMHET KULTUR OCH FRITID

2023-12-02	REDOVISNING FÖR ÅR	BUDGET INKL TA	REDOVISNING	ÅTERSTÅR AV BUDGET	% FÖRB
VERKSAMHET	Jan 22 - Nov 22	Jan 22 - Mån 13 20	Jan 23- Nov 23		92%
KULTUR OCH FRITIDSNÄMND	441 181	535 000	467 089	67 911	87%
IDROTTSPLATSER	6 027 477	6 779 000	6 382 142	396 858	94%
IDROTTSBALL	1 805 851	2 155 000	1 934 432	220 568	90%
LÄRKHALLEN	3 000 656	2 840 000	2 648 856	191 144	93%
SIMHALL	5 699 908	6 351 000	5 841 242	509 758	92%
TÄRNABADET	231 157	300 000	345 171	-45 171	115%
SALBERGAHALLEN	168 322	198 000	170 113	27 887	86%
ANLÄGGNING - RANSTA IH	2 023 774	2 350 000	2 052 660	297 340	87%
ANLÄGGN - LÄRKANS NYA IH	2 380 818	2 875 000	2 673 111	201 889	93%
UNGDOMSLOKALEN	2 764 105	3 013 000	2 821 115	191 885	94%
FÄLTVERKSAMHET	1 560 052	1 820 000	1 601 277	218 723	88%
PROJEKT BARN & UNGDOM	0	550 000	498 629	51 371	91%
FÖRENINGSDRIV BYGDEGÅRDAR	1 071 000	1 077 000	1 040 508	36 492	97%
FÖRENINGSDRIV IDROTTSANLÄ	2 933 592	3 074 000	3 237 767	-163 767	105%
FÖR.DRIV IDR.ANL KAPITALI	290 372	643 000	520 000	123 000	81%
VERKSAMHETS BIDRAG	867 567	1 455 000	1 071 334	383 666	74%
RÖRELSE IDROTT KULTUR	470 187	620 000	680 842	-60 842	110%
KULTUR- OCH FRITIDSKONTOR	1 474 155	1 620 000	1 344 390	275 610	83%
TÄLJSTENEN	1 408 279	1 623 000	1 411 079	211 921	87%
BIBLIOTEKSVRKSAMHET	6 959 969	8 075 000	7 009 771	1 065 229	87%
UPPFÖLJNING MARKNADSFÖRIN	855 170	985 000	818 799	166 201	83%
ALLMÄN KULTUR	306 325	352 000	455 613	-103 613	129%
STÖD TILL KULTURVERKSAMHE	3 878 670	3 701 000	3 820 653	-119 653	103%
KULTURARBETE	925 625	1 095 000	1 136 550	-41 550	104%
EVENEMANGSSTÖD	186 196	300 000	155 383	144 617	52%
KULTURSKOLA	4 175 656	5 110 000	3 960 760	1 149 240	78%
TRÄFFPUNKTEN KAPLANEN	2 266 525	2 560 000	2 457 005	102 995	96%
	54 172 589	62 056 000	56 556 291	5 499 709	91%
Kultur- och fritidschef	2 770 506	3 140 000	2 630 278	509 722	84%
Bibliotekschef	7 266 294	8 427 000	7 465 384	961 616	89%
Föreståndare	5 732 436	7 006 000	6 332 100	673 900	90%
Fritidsutvecklare	8 130 400	9 729 000	9 352 627	376 373	96%
Kulturutvecklare	9 166 147	10 206 000	9 073 346	1 132 654	89%
Anläggning	15 406 898	17 197 000	15 861 314	1 335 686	92%
Badchef	5 699 908	6 351 000	5 841 242	509 758	92%
	54 172 589	62 056 000	56 556 291	5 499 709	91%

Delegeringsbeslut

Utskriftsdatum: 2023-12-07

Utskriven av: Nina Nilsson

Diarienummer:	Kultur- och fritidsnämnden
Beslutsfattare:	Alla
Kategori:	Alla
Beslutsinstans:	Kultur och fritidsnämnden
Sammanträdesdatum:	2023-12-14
Sekretess:	Visas ej

Id	Beskrivning	Paragraf
Datum	Avsändare/Mottagare	Beslutsfattare
Ärendenummer	Ärendemening	Kategori
		Ansvarig
2023.901	Överenskommelse om ettårigt kopieringsavtal för noter och sångtexter för kommunal musiksola/kulturskola 2023	KFN §128/2023
2023-11-07	Musikförläggarna SMFF ekonomisk förening	
KFN 2023/10	Samlingsärende 2023 - Avtal kultur- och fritidsnämnden	KFN
		Roger Nilsson
2023.946	Överenskommelse mellan Sala kommun och Avlidna Salakonstnärers Sällskap om föreningsstöd för perioden 2023 - 2025	KFN §130/2023
2023-11-17	Avlidna Salakonstnärers Sällskap	
KFN 2023/10	Samlingsärende 2023 - Avtal kultur- och fritidsnämnden	KFN
		Gert Wibe
2023.978	Bevilja max 3.500 kr i arrangemangsbidrag konstnärssamtal, 2024-01-13, Sala konstförening	KFN §131/2023
2023-11-10	Sala konstförening	
KFN 2023/239	Ansökan arrangemangsbidrag konstnärssamtal, 2024-01-13, Sala konstförening	KFN
		Petra Jablonski

Överenskommelse om ettårigt kopieringsavtal för noter och sångtexter för kommunal musikskola/kulturskola 2023

Genom denna överenskommelse tecknar

Sala kommun

(kommunens namn)

Sala Kulturskola

(musikskolans/kulturskolans namn)

avtal om kopiering och tillgängliggörande av noter och sångtexter för undervisning. Avtalet ("Allmänna avtalsvillkor för kopiering och tillgängliggörande av noter och sångtexter i kommunal musikskola/kulturskola år 2023") finns bifogat i Sveriges Kommuner och Regioners cirkulär nr 23:08 som vi tagit del av.

Ersättningen för kalenderåret 2023 baseras på elevantalet vid terminsstarten för läsåret 2022/2023. Priset per elev är 55 sek (exklusive moms).

För kalenderåret 2023 anges därmed **elevantalet vid höstterminsstarten 2022**. Som elev räknas den som får instrumentalundervisning/vokalundervisning i form av ämneskurs i musikskola/kulturskola.

Antal elever vid höstterminsstarten 2022 var 210 (antal elever)

Överenskommelsen skrivs ut i två exemplar. Det ena exemplaret behålls av kommunen. Det andra exemplaret skickas efter undertecknandet antingen postalt till nedanstående adress alternativt per mail till kundservice@bonuscopyright.se.

Bonus Copyright Access, Box 45006, 104 30 STOCKHOLM

Bonus Copyright Access kommer efter mottagandet av den undertecknade överenskommelsen skicka faktura baserad på det elevantal som angivits ovan.

Fakturamärkning 4301	
Kontaktperson Petra Jablonski	Telefon 0224-74 77 11
E-post petra.jablonski@sala.se	Mobil

Stockholm 2023-02-20

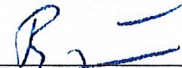
Nina Wadensjö (enligt fullmakt)

För

Musikförläggarna SMFF Ekonomisk Förening upa
SKAP – Sveriges kompositörer och textförfattare
Föreningen Svenska Tonsättare

Sala 2023-11-07

Ort och datum

För kommunen

Roger Nilsson, kultur- och fritidschef

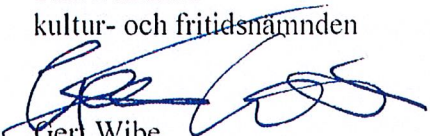
Namnförtydliganden

**Överenskommelse mellan
Sala kommun
och
Avlidna Salakonstnärers Sällskap**

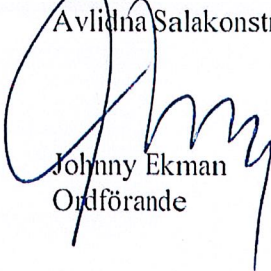
Mellan Sala kommun, kultur- och fritidsnämnden nedan kallad kommunen och Avlidna Salakonstnärers Sällskap nedan kallad föreningen har träffats följande överenskommelse.

- 1 Föreningen erhåller 11 000 kr i kontantstöd per år för perioden 2023–2025
- 2 Medlen utbetalas vid januari månads utgång.
- 3 Kultur- och fritidsförvaltningens logotyp skall finnas med i reklamsammanhang t ex i annonser, programblad, affischer samt andra trycksaker
- 4 Motivet för föreningsstödet på 11 000 kr är:
 - * Underhåll och bevarande av konstprojektet "Lilla Istanbul".
 - * Skapa förutsättningar för "Lilla Istanbul" som intressant utflyktsmål
 - * Bevarande av konstintresse
- 5 Överenskommelsen är treårig.
- 6 Föreningen har möjlighet att förhandla om överenskommelsen senast 1 september året innan utbetalning sker. Detta skall ske skriftligen. Kommunen har rätt att häva detta avtal under förutsättning att politiska beslut om minskad budget av kulturbidrag fattas. Kommunen skall underrätta motparten om förändringen senast 1 september året innan utbetalning sker. I händelse av avtalets upphörande har föreningen ingen rätt till ersättning för den avbrutna avtalsperioden.
- 7 Part får häva detta avtal om motpart inte fullgör sina åliggande och rättelse inte sker utan dröjsmål efter erinran under förutsättning att avtalsbrottet är av väsentlig betydelse. Avtalet upphör utan hävning om föreningen upplöses
- 8 Detta avtal är upprättat i två likalydande exemplar, varav parterna tagit var sitt.

2023-11-17
Sala kommun
kultur- och fritidsnämnden

Ger Wibe
Ordförande

2023-
Avlidna Salakonstnärers Sällskap

Johnny Ekman
Ordförande

KULTUR OCH FRITID, ENHET
Petra Jablonski
Kulturutvecklare

Sala konstförening
Adress
Postnr Ort

DELEGATIONSBESLUT

Bevilja max 3.500 kr i arrangemangsbidrag konstnärssamtal,
2023-12-02, Sala konstförening

BESLUT

Bevilja max 3.500 kr i arrangemangsbidrag konstnärssamtal, 2023-12-02, Sala
konstförening

REDOGÖRELSE AV ÄRENDE

Sala konstförening har inkommit med en ansökan á 3.900 kr för konstnärssamtal i
samband med öppnandet av ny utställning i Travershallen 23.12.02 med konstnären
Erika Dahlén samt de utställande konstnärerna Jesper Norda och Anna Berglind.

Stöd utbetalas efter genomfört arrangemang och efter inkommen redovisning.

MOTIVERING TILL BESLUT

Kultur- och fritidsnämnden stöttar kultur- och fritidsaktiviteter i Sala kommun.

INFORMATION

Tex. hur ärendet kan överklagas

För Kultur- och fritidsnämnden

Petra Jablonski
Kulturutvecklare

Bilagor